מסכת

ברכות

תלמוד ירושלמי

עם פירוש נפלא

מרבנו מוהר"ר שלמה בכר יוסף סיריליאו ממגורשי ספרד

(חי בסוף מאה השלישית מאלף החמישי)

הירושלמי עם הפירוש יחדיו תמים נמצאו בכתובים בעה"ק ירושלם תובב"א

יצא ראשונה לאורות, עם הערות, בשם „מאיר נתיב" נקראות

ממני

מאיר (דר.) לעהמאנן

שומר משמרת הקדש בעדת בית ישראל פה

מגנצא

הוגה ונדפס על ידי יחיאל ברי"ל

בשנת ה.תרל"ה ליצירה

פערלאג פאן י. קויפפמאנן אין פראנקפורט אם מאין

Druck von J. Bril in Mainz

BM506
=B63
L4

הסכמות

הרבנים הגאונים הגדולים גדולי דורנו מארצות אשכנז אוסטריה רוסיה וארץ הקדושה הי"ו

(סדר הקדימה בההסכמות עפ"י מסדר האותיות מדעתו)

בעז"ה

האירו נגד עינינו אור המאיר כי בא קונטרסים מהעלים להוספה מספרי תלמוד ירושלמי הנדפס בשנה בק"ק מיינץ יע"א, אשר מעתיק משלחן גבוה זכה להאיר עיני ההוגים בתוה"ק ה"ה כבוד ידי"נ ידיד נאמן לבית ישראל הרב הגדול בתורה וחכמה ויראת ה' יחדיו תואמים על ראשו, כלול הוא בהדרו, אשכול השלמות, פאר המעלות, לרוב המדעים רב פעלים המפורסם בתומתו ויושרו כקש"ת מהור"ר מאיר לעהמאנן האב"ד בק"ק הנ"ל נרו יאיר כאור הבהיר ואורו יזרח עד בלי ירח. ומגלגלין זכות ע"י זכאי להוציא לאור כלי יקר מסדר זרעים עם פירושו של אחד מאישי התורה חד מן הגדולים בענקים בדור שלפני יותר משלש מאות שנים מגוון היה גם בין רבותינו הגאונים האדירים אז בדורו אשר בצלם אנו חיים וסקלו לנו המסלה בחכמתם ותורתם אשר הנחילו לכל דורות הבאים אחריהם, המה הלכו לאורו ותרב חכמת שלמה ואור לו בציון בפירושו הבהיר והגיר על ירושלמי מסדר זרעים ומס' שקלים, ובשקל הקדש ובמאזני דעתו הגדולה שקל כל דבריו, הוא ניהו גאון ירושלם והפלאהו מרתי דתלמוד בבלי וירושלמי וכל ספרי ותוספתא כבוד מורנו ורבנו מוהר"ר שלמה סיריליאו נ"ע ז"ע. ומני אז אך שמעו שמענו כי נורא הוא והאור היה חושך בעדנו ולא אסתייע מילתא לשי שיצא להוציא לאור כי יקר. ונפלאים המה מעשה ה', לכל יש זמן ואין אדם נוגע במוכן לחברו ומאתו היתה זאת למנה למעכ"ת, ומקום הניחו לו להתגדר בו ולהאיר אור חדש לציון המצוינים בהלכה וזכה וזיכה את הרבים וזכות רבים תלוי בו. ואין כל ספק כי נתקיים בכבוד הרב הגדול הנ"ל דברי חכז"ל מצוה גוררת מצוה, אשר מעולם כאיש גבורתו לעמוד בפרץ ובחר לו דרך אמונה ללחום מלחמות ה' לצאות את המתפרצים ורבים השיב מעון ופועה חיל במשפט ובצדקה, זכה גם לזה, ושכר מצוה מצוה להיות נלוה לטוהר, להציב לו יד ושם עולם בהוצאת הירושלמי בהערותיו היקרים ונחמדים המכונים בשם מאיר נתיב. הלא המונו ראינו אור לו בציון וברכנו ברכת הנהנין מאשר ראינו מהעלים להתרופה אור לא ומלוחלא, אשרי לו שזכה לזה, ובאמת ובמשור סלל לו דרכו בקדש להאיר נתיב אל דרך הטובה בים אל, לא הלך לבי למרחוק להראות גדלו ולהרבות בפלפולים בדברים מענין לענין אם כי ידיו רב לו בתוה"ק ובכל מדעים, אך לכל תכלית הוא חוקר שלא להלאות המעיין, והחלק יעיד על הכל, כי כלול הוא בהדרו ושפתותיו נוטפות מור, וגם בזה הראה תומתו ויושר דרכו בכל קדש כי אך מטרת פעלו להראות יקרת הספר הגולה, אשר בהיר הוא בחקים ולאורו נסע ונלך ויצא אך להאיר הנתיב אל הקדש, ולא להגדיל המתורה בפלפולים שונים. כה יגמור ה' בעדו להוסיף לו חיל ועוז ללכת בנתיב האמת ויזכה לברך על המוגמר, ובכל פינות אשר יפנה ישכיל ויצליח ואור המאיר לא יחשך לעולם.

ואם כי דברינו אך למותר המה ופעולתו הגדולה תעיד בעצמו על תומתו ויושרו ודרך הקדש יקרא לנתיב אשר הולך בו באמת ובמשפט לכל אוהב האמת, אולם עצור בל נוכל מלקדם פניו בתודה ממעמקי לבבנו על פעולתו הזכה לפאר ולעטר בעטרת תפארת את החבור הגדול הנז' הן בהערותיו היקרים כשושנים נחמדים ונעימים ולהדפיסו במכלל יופי. — וגם הנלוה לעזור החכם השלם מ' יחיאל ברי"ל נ"י המניח הירושלמי ולהליץ השינויי הנוסחאות מעשה ידיו להתפאר יחייהו האל ויברכהו ופועל ידיו ירצה, וזכות הגאון האדיר איש קדוש מהרש"ס זצוקלל"ה אשר מני אז דור אחר דור כל ההוגים בתלמוד ירושלמי בכליון עינים קוו להנות מאור תורתו ותשבח הענן כסף בעדם יעמוד למעכ"ת נ"י ולהנלוים לעזור כי הפיקו רצון מעם ה' ותצליחו בזה ובבא ויאיר לכם הדרך אשר תלכו ולא תכשלו לנצח.

כעתירת השפים ושמחים לראות כלי טהור מפואר ומעוטר המברכים מקרב ולב עמוק ובמלא הפנים ח"ח חן על על הפעולה הנעימה, ואנחנו ספלה.

הצעיר **אברהם אשכנזי** ס"ט
חכם באשי קודש שריף וטיבאשיאר
ירושלם עה"ק תובב"א פ"וב אדר שני תרל"ה לפ"ק.

מאיר בהגאון המנוח מוה' אליק **אויערבאך**
זלה"ה מלפנים אב"ד קאליש יע"א כעת ראב"ד בעה"ק
תובב"א ירושלים קרתא קדישא.

מה נכבד היום אשר זכינו היום להגלות לנו בדור אחרון האור הגדול אשר היה גנוז מאז הרבה מאות שנה בגנזי ירושלים עה"ק כתב יד קודש עתיק יומין ש"ס ירושלמי סדר זרעים ומסכת שקלים נוסחא ספרדית בגרסאות מדויקות עם ביאור גדול ופירוש נפלא מאוד חד מגאוני קדמאי קשישאי הרב הגאון המופלא שבסנהדרין מוה' שלמה סריליאו ז"ל ולא זכינו ליהנות מאורו עד שנתעורר ידי"נ ה"ה כבוד הרב הג' חריף ובקי המפורסם בתורה וביראתו הטהורה ובחכמה כש"ת מוה' מאיר לעהמאנן נ"י אבד"ק מיינץ והשתדל ביגיעה רבה בהוצאות רב מכיסו להשיג החמדה גנוזה הלז ולהביאו לבית הדפוס ולאלקס ביעקב ולהפיצם בישראל ואשרי הדור שזכה לכך ואשרי עין ראתה כל אלה וזה היום שקויתהו מצאנו ראינו, וע"כ אמינא יישר חילו ופעלו הרב שהשתדל לזכות הרבים בספר קדוש הלז.

וכעת שלח שלשה עלין אלי הנדפסים עם הגהות הנקרא „מאיר נתיב" מכבוד הרב הג' נ"י המו"ל הספר הקדוש הנ"ל מוה' מאיר לעהמאן הנ"ל והוטב בעיני אף כי טרידנא, עכ"ז בדרך כלל ראיתי שהם נאמרים בהשכל ובחכמה וערבים ללומדיהם לכן מהראוי לכל מחובבי התורה להחזיק טיבותא רבה לידי העושה מצוה בדבר הגדול הזה כי הטיב מאוד אשר עמל בעמילה של תורה לעשות ציונים ופרחים להביאור הקדוש הלז, וכן בדין הוא שיטול שכרו בזה ובבא ויראה טוב בעמלו ויזכהו ה' להוציאו לאורה על פני תבל ולברך על המוגמר כדי לזכות את הרבים וחפץ ד' בידו יצליח ומצוה רבה על כל דורשי התורה להחזיק בידו כפי הראוי למען יוכל לגמור מעשה עבודתו בקודש בקדם האפשרי. וה' יברך אותו ואת כל המסייעים והמשתדלים במצוה הגדולה הזאת אשר יראו להביא ברכה לתוך ביתם בעז"ה בעת הגמר, וגם אנכי מוכן בעז"ה לקבל בל"נ בשמחה את הספר הקדוש הלז במחיר שישום עליו אי"ה אחר שילא מא"י הלעמבורגא כחוק אדונינו הקיר"ה, ואור התלמוד ירושלמי יזרח עלינו להביא להביא ברכת טוב, למען ידעו דור האחרון ותרבה הדעת כי באורו לנו אור, ואברך גם את המסייע בסיוע של מצוה הוא ניהו כבוד ידידי הרב המפורסם כו' מוה' יחיאל ברי"ל נ"י, וזכות הגאון הקדוש המחבר זצ"ל יעמוד לנו ולכל ישראל מכבדי התורה.

א"ד המדבר למען כבוד קדושת התורה ולכבוד הגאון המחבר זצ"ל ולכבוד המתעסקים להוציאו לאורה כותב וחותם יום ד' יוד אדר ב' תרל"ה לפ"ק פ"ק קאוונא.

נאום **יצחק אלחנן** בהרב מ' ישראל איסר זצ"ל החופ"ק בעל המחבר ספר באר יצחק ונחל יצחק.

קראקא יום ד' ב' ניסן תרל"ה לפ"ק

היתה שלמה רבה לגברא יקירא ורבא, ה"ה ידידי הרב המאור הגדול למעלת התורה ויראת ה' טהורה, כליל המדעים, נחמד ונעים, כש"ת מוה' מאיר לעהמאן נ"י גאון הסדה להורה גלספודה בק"ק מאינץ יעא"ס.

נשיאת ימינו הגיעני ושמחתי בהבשורה שהודיעני מחמדה גנוזה אשר זכהו נותן התורה ית"ש והוא פירוש ירושלמי דס' זרעים מגאון ספרדי רבנו שלמה בכר יוסף סיריליאו ז"ל, להוציאו לאור ע"י הדפוס, וכבר התחיל במלוה והדפיס מס' ברכות אשר שלח מע"כ אלי והצלתי בו באיזה מקומות של שבתים, אשר מע"כ פרש אורו עליו והאיר נתיבותיו. הכי קרא שמו מאיר נתיב כשמו כן הוא, תמותי ראיתי אור מתוק מדבש ונופת צופים, מאיר עיני הצופים. יהי ה' אלקיו עמו ופועל ידיו ירצה להגדיל תורה ולהאדירה, כאות נפשו הטהורה, ונפש באהבתו קשורה, ובאהבה רבה ידידו

הק' **שמעון** בהגהר"מ **סופר** ז"ל החופ"ק קראקא והגליל יעא"ס.

הסכמות

הן זה כמו שנה ומחצה, אשר באנו אז, להיות בתומכי ידיהם, של הרבנים הג' יצ"ו המוציאים עתה לאור האי ספרא קדישא רבא מאחד מגאוני קדמאי, הגאון המופלא שבסנהדרין בדורו מוה' שלמה סיריליאו ז"ל, אשר הניח בכ"י קדשו פירוש נפלא מאוד, על כל הירושלמי סדר זרעים, ומס' שקלים, אשר כמה מאות שנה, הי' הכ"י הק' הנ"ל, טמיר ונעלם, בגנזי ירושלם עה"ק תוב"ב, וגאוני גדולי האחרונים ז"ל, מפרשי הירושלמי לא זכו לאורו, אור הגדול, המאיר פני כל המזרח, עד כו'. והנה עלינו הלום, להחזיק נא טובה וברכה, והודאה מרובה, לכבוד ידיד ה' ועמו הרב המאור הגדול, המאיר באור תורתו, וחכמתו, להאיר את האור, המאיר ממזרח, לנר המערבי; ים ולביא, החכם הכולל החריף והבקי, המהולל בספרי התורה והמדע, גדול שמו בישראל ויהודה, כקש"ת מוה' מאיר לעהמאן נ"י, הגאב"ד דק"ק מאינץ המעטירה יצ"ו. אשר הי' יד ה' אתו להוציא עתה לאורה, את כ"י מן הביאור והפירוש הנפלא מהגאון המופלא הנ"ל זצ"ל, על כל הסדר הנ"ל, וכבר הי' הלום, למראה עינינו בזה, חוברות הראשונה מהספר הק' הנ"ל, על כל מסכת ברכות ירושלמי אשר כבר הוציאו לאורה בעז"ה ומלבד הגירסאות הנפלאות, והשיטות החדשות, המאירות עינים, ומתמהות לב ונפש, אשר מצאנו בעז"ה, בדברי הגאון המפרש מוהר"ש זצ"ל הנ"ל, עוד הנה ראינו הלום, את אשר מאיר אחריו נתיב אור הבהיר בשחקים, הכו ממתקים, הגהות והדושים נפלאים, וביאורים נחמדים, לס' הגאון המפרש הנ"ל ז"ל, מאת כבוד הרב המאוה"ג המפורסם מוה' מאיר נ"י, הגאב"ד דק"ק הנ"ל, המוציא עתה לאור, את הספר הקדוש הנ"ל כי בדרך עברו עליו להביא כ"ק הנ"ל, לאור העולם, עלה לו, בגודל חכמתו, ועוצם בקיאותו העצומה; זר זהב סביב הביאור הנחמד הנ"ל וגליא לדרעי' ונפל נהורא בבי מדרשא, ובמקומות רבות, הכריע ב"כ בדעתו הגדולה בראיות ברורות, ונכוחות, כגירסת הגאון המחבר ז"ל, וביאוריו, בכ"מ, והמה ישרים ונכונים למוצאי דעת ומחוקקות שבעתים, וראוים המה להוציאם לאורה, ולזכות בהם את הרבים ולאור תורתו וחכמתו רבים ילכו, ויזכהו נא ה', להגדיל התורה ולהאדירה, ולהאיר עיני חכמים, בחידושיו הנחמדים, ויזכה נא לברך על המוגמר, ולהוציא את כל החיבור והפירוש והביאור הנפלא מהגאון המופלא הנ"ל ז"ל, על כל סדר זרעים ומס' שקלים הנ"ל לאורה, עם אשר יאיר נתיב אחריו, כיד ה' הטובה עליו, סלה. ומלוה על כל דורשי התורה ולומדי' להחזיק נא הלום, בידי עושי מצוה, ולקבל את הספר הק' הנ"ל, בהוציאו לאורה אי"ה, במחיר אשר יושת על כל חוברת, מאת הרב הג' נ"י המו"ל ס' הקדוש הנ"ל, בעז"ה, ולמען כבוד התורה ולומדי' בעה"ח בזה, יום ועש"ק ד' ניסן בשנת יאי"ר, לפ"ק ווילנא.

נאום יוסף במוהר"ר רפאל זללה"ה מפק"ק הנ"ל. ונאום בצלאל בר' ישראל משה הכהן זללה"ה, מק"ק הנ"ל.

יד שלוחה אלי ובו מגלת ספר, ספר ירושלמי נדפס ביקר תפארת עפ"י כתב יד ישן, מלא נוסחאות מתוקנות, עתיקות וישנות, דברי חכמים כדרבונות, עם פי' רחב קדמון מהגאון מוהר"ר שלמה סיריליאו ז"ל מגלה עמוקות מני חשך ותעלומות נעלמים. ואחריו יאיר נתיב הערות יקרות נעלות ומאירות, ו[illegible]ים מתוקים לנופים, ומתוקים, מאת המוציא לאור תעלומה, ה[illegible] המאה"ג המופלא בכתר תורה וחכמה וכתר שם טוב עולה ע"ג בהדרת קודש מוהר"ר מאיר בר"א לבעלי שמן תורק שמו ד' לעהמאן נ"י, נקראים בשם מאיר נתיב, הן הנה מאירות עינים כשמש בצהרים, הן המה בבנים שוממות ראשונים, הרבות ירושלים אשר עלו בם קמשונים, וחרולי בטעיות כסו פניהם, ודרכי ירושלים אבלות מבלי באי מועד בשעריהם, ואין מבקש ואין דורש, כי אין פותר כי לא פורש, ואמר סולו סולו המסלה בשערי ירושלים יקרא לה דרך הקודש, הולך דרך לא יתעו ואוילים, וכזהר הרקיע יזהירו משכילים. ואחרי קראתי ושניתי בקראתי ובחנתי את הגבלת אלי ממש ברכות הנדפס, וראיתי מורו עם בשמו ולקטתי אורות וראיתי אור חדש ומאורות, ומתוק וטוב לעינים, לראות את השמש כסו אורו כפים. עתה מה אעידך מה אדמה לך בבת ירושלים! מי האיש לו עינים לא יכיר השמש בצהרים, וכזה כחתן יוצא מחופתו ואין נסתר מחמתו. לכן זה ראה הנני נותן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה לראש משביר, המו"ל ומאיר לארץ לדיק כביר, הוא האיש נודע מעשה תקפו וגבורתו במלחמת הדת והאמונה, אליו כגבור משכיל ואהבי ידיו אמונה, עופל בת ציון ומגדל לעמוד בפרוץ ולגדר גדר; ובכל מעשהו בשדה החכמות והלמודים, ידיו רב לו גם בהויות דאביי ורבא התורה והחכמה בלבו למודים וכדברי חז"ל הורתם מתי נעשית וכולי מהוך שחסידים היו תורתם משתמרת וכולי. ועתה ישא ברכה מאת ה', ישא ברכה מרבבות אלפי ישראל על כל הטובה אשר עשה זה להוגי תושיה לכבוד ישרים ועלה — והקללה כבר נתנה מהר עיבל לכל משיג גבול ריעהו, וכל נושא אבני הדפוס לעשות כמתכונתו בלא רשותו יעלב בם. והמחזיק בידו יתברך והומכיו מאושר. והנני שולח השודתי וברכתי „ברבבת אהבה", לפ"ק יוד אדר.

מאיר ליבוש מלבים

חומש עש"ק פ' שמיני תרל"ה לפ"ק

החיים והשלום וכ"ט להרב הגדול המופלג בתורה ובמעשים טובים כש"ת מוה' מאיר לעהמאן נ"י אב"ד בק"ק שלומי אמוני בני ישראל בעיר מיינץ

מה נמלצו לחכי אמרי פי כ"ת נ"י המבשרות נבא רב להוציא לאור ירושלמי עם פי' הגאון הגדול המפורסם מוה' שלמה סיריליאו זצ"ל ולהוסיף לו מטעמים בהגהות מאיר נתיב מאת כבודו הרמה ואם אמנם מחמת חולשת ראות עיני קשה עלי לעיין בכל דבריו מכל מקום טעמתי מעט מנופת צופים אשר העיד כבוד מעלתו בהוס' מרובה לחשוף מולא הדברים ממקורם בדברי רבותינו הקדושים ותיקונים רבים ולבאר באר היטב. אל יחסר המזג הכו ממתקים וכולו מחמדים וראוי להעלות על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן ויאזר כחו והילו וחפץ ה' בידו יצליח. ומה שביקש מעלתו ממני להסכים על הדפסתו אין אני כדאי בענין הספר ודברי הגאון הקדוש הנ"ל אין צריכין הסכמה וכבר הוא מפורסם בשמו הגדול לשם ולתהלה ולתפארה ארך מכבודו כמו שהעיד הגאון הקדוש חיד"א זצ"ל והאמת עד לעצמו ויהי' ה' עם כבוד מעלתו נ"י למהר ולהחיש מעשיהו והתומכים והמתעסקים המסייעים יתברכו בברכה המשולשת עם כבוד מעלתו דברי החותם באהבה רבה הד"ש.

הק' משה שיק מבערזאווי

חזיתי איש אשר ברוחו פי שנים, חכם וסופר מהיר במלאכת שמים ה"ה התלמידי הרב וכו' כקש"ת מהו' מאיר לעהמאן נ"י אב"ד בק"ק מגנצא יע"א אשר נדבה רוחו להוציא לאור תעלומות חכמה מכתב יד עתיק יומין לא שזפתהו עין רואי ירושלמי ס' זרעים ומס' שקלים עם כמה נוסחאות שונות להאיר בפירושי ופסקי הראשונים מימיהם אנו שותים ועמו פירוש מהו' שלמה בכל יוסף סיריליאו נ"י ממגורשי ספרד אוצר בלום להבנת סתמי וסתרי גמר' דבני מערבא ורוח לבשה את ידידי הרב המו"ל לעשות לו זר זהב בהערות רבות אשר עשה בתבונת כפיו ובשכלו הזוך למישרים על יחס בני התלמודים במאמרים

בריך רחמנא. דיהיב מגדעא למרי אולפנא. וסייעתא דשמיא קאי. לדרא בתראי. למהוי גלי עמיקתא. תוספתא עתיקתא. וזקוקין דנורא. מגו טמירא. דא היבורא דאדם קדמאה, סליק ונחית באמרי וגדיא יאה, נהרא מכיפי מברך ורבא, יליב פתגם על תלמודא דבני מערבא, כבוד קדושת הגאון הפורא רבנו שלמה סיריליאו זלוקללה"ה כמה נכים היא דהאי אילנא רברבא. עפיה שפיר ועגפוהי מלבלבא, ודבריו לקדמוני המפרשים היו פשוטים, והלכות קבועים, ועד עתה לא זכינו לדיהו ושיחתו, רק זעיר שם אשר הביאו מרובי הורתו. כי היה טמיר מולנע ומכוסה, כמעט שן השנת אלתהו קו ומפוסק, ועתה לשמחת לבב הוגי תושיה, כמוצא מים בארץ ציה, וכאור בוקר יזרח שמש, להאיר אופל ואמש, יבקיע מבין מפלשי מסתריו בהוד יפעתו להפריח טללי אורות ולהשביע ממגד תנובתו, הכוני לב אשר בבית ד' שתולים, יתעדנו מפריו פרי קודש הלולים, כי כל סוגר הנו פותח, וכל סתום בתלמוד ירושלמי מפענח. כנודע אשר דברי התלמוד הזה עם כל הביאורים, אשר שתו עליו האחרונים אשר כבדוהו באורים, עודנו כשדה לא עובדה, ובאמת כבר ראשוני הראשונים החלו לגלות מצפוניו, ולפרש עניניו, כמבואר בהקדמ' הרשב"א סי' תקכ"ג שהיה פירוש עליו מרבינו יהודה בר' יקר ז"ל. אך מי יודע מקומו היה ? ואם נודע מציאתו לנפש

חיה

הסכמות

במאמרים נפלאים בביאם ולהפיץ אור יקרות על מאמרי הירושלמי מובאים בפסקי הראשונים והאחרונים, ועוד הוסיף לציין בכל מקום נוסחאות שונות בדפוס ווינציאה. ותלמידי הרב הנ"ל בקש ממני לתמוך ידו במלאכת הקדש הלזו — והנה אך למותר להעיד על הזר כי יהל ולהוקיר כתב יד יקר ערך נחמד ונעים מאד, ומה יתן ומה יוסיף לזה יקר סהדותא וגם לרבות חכמת שלמה אחי' דבי עילאה מעין נובע נהרי נחלי דבש וחלב תחת לשונו פריו ממתקים וכלו מחמדים — ולבל תהיה האמת נעדרת, שורותים האלה תעידנה להאחרת, כי גם הנתיב אשר האיר המו"ל בלשון נכוחה מדברת, ראוי מאד להחלב בעט ברזל ועופרת, לבני ישראל למשמרת, ולדורות הבאים למזכרת, ע"כ אף ידי תכון עמו וזרועי תאמצנו להיות נטפל לזכות הרבים להגדיל תורה ולהאדירה. —

כ"ד הבעה"ח פק"ק בערלין כ"ה א"ש מאיר נתיב הירושלמי לפ"ק

הק' עזריאל בן לאאמ"ו מוה' יהודה המכונה ליב ז"ל

הילדעסהיימער רב לעדת ישראל וראש בית המדרש לרבנים.

חיה? וכמה דברים יקרי ערך חבוש האבדון סגר עליהם הדרך. ובעת הסבה והתהלה לרב כל מחולל, כי הליל חמדה גנוזה מגנכי האפס בו ההגולל, ושלח עזרתו מקודש, לאמיץ כח מלא וגדים, בכוד הרב הג' המפורסם בחכמתו, דדיק באמונתו, מוה' מאיר לעהמאן נ"י אבדק"ק מגנצא. אשר התעורר לדבר מלוה להוציא פירוש מהר"ם על סדר זרעים ושקלים מתלמוד ירושלמי לאור, וגם עשה לו זר זהב בהגהותיו הנקראים מאיר נתיב, ועל לבאו עוזר על ימינו הרב המופלא חכם השלם מוה' יחיאל בריל נ"י, וגם הוא עטרהו בלילים ופרחים, שינוי הגרסות שבין הכת"י ודפוס ווינציאה, כי זה דבר נחוץ מאוד, כי ידוע דנוסחא דידן הספרדית דווקנא היא במ"ש הראשונים הרמב"ן במלחמות ושאר קדמונים, ולפעמים הגלה אוזן ביאור ומדעתיה עביד פרושא. והנה נתגלגל הדבר, כי סדרו לקמאי לשום עיני על הקונטרסים הנדפסים, ושמחתי מאד בראותי טוב החיבור מהר"ם ונוסחאות מדויקים לא שבושים האחרונים, ובנתי וראיתי כי דברי מהר"ם אף שבאו בקצרה ע"ד מפרש נחמן הנו לפון בתוכו כמה דברים עמוקים ומתוקים, מפז מזוקקים, אשר הוא ז"ל לרוחב דעתו כתבם בקצרה ולא נבוא על תכונתם בהשקפה נמהרה, ורק העיון והיגיעה, יהיה לישועה, והמעיין במהיות, ימלא דרך תבונות, וזה היה דרך הקדמונים לקצר בכל האפשרי ולכתוב רק הנוגע להבנת הענין בלי אריכות הוויות ודיקדוקים, ועיי' בא"ז ח"ב סי' תפס"ח תשו' רבינו שמחה ז"ל כ' „עניך דברים לגנב, ובהלכות לסבב, באורך בלי אורך, דרך קצרה, היא הישרה, לברר הסולת ולהניח הפסולת". וזה היה דרכם של ראשונים, הקיצור לחבב, והאריכות להבהב, רוחב התורה הנו לטורח, והאמת היחידה, כבמרכז הנקודה, האריכות אולת, מבלי תועלת. ואולם עתה בעונותינו נסתמו הדרכים מתלאות ויגונות, ונהלא השכל, וכל ענין לריך ביאור מרבה להשכיל, ולכן עלינו להכיר בטובה, ולהקריב שלמי תודה, להרה"ג מוה' מאיר נ"י, ולברך נ"כ את כבוד החכם מ' יחיאל נ"י, על כל הטוב והחסד אשר עשו אתנו. ותלמוד ירושלמי [הקדום לבבלי בזמן כמ"ש ראשונים ועיי' תוס' עירובין ד' ס"ה בשם רבינו קלונימוס דמ"ש שם דכתיב בבלי אל יורה הכוונה להכתוב בירושלמי ע"ש, ובמק"א כתבנו מזה בארוכה], עתה ילא כלול בהדרו מוגה ומבואר מאת גאון קדמון. והנה כתבתי הערות קלות מדי שוטטו עיני בכל פעם בדברי מהר"ם ומסרתים להרה"ג נ"י להדפיסם ולא הרחקתי ללכת וגם לא רשמתי רק הנוגע לביאורו, אומר הבא מן החדש, ומה שנוגע להירושלמי הלא כמוס עמדי בעזה"י. והנני מברך את הרה"ג בעל מאיר נתיב נ"י ואת הרב בעל המגיה נ"י, יהי נועם ד' עליהם, וכל טוב בגויהם, מלכו של עולם יחפוץ ביקרם, ועננא לדקהם כי יבואו על שכרם, היתי להו שלמא נפישא ורבה משמיא, עד די ישתכלל היכלא גו ירושלם קרתא דשופריא, טארנאפאל יום ה' ג' ניסן תרל"ה לפ"ק.

הק ראובן כהן ראפפורט

ב"ה רישא יום ב' ז' ניסן תרל"ה נפ"ק

אביע ואומר שלום לכבוד ידיד ד' וידיד ישראל הרב הגדול בתורה, חכמתו פניו תאירה דגל מחנה יהודה אשר עוד רד עם אל ועם קדושיו נאמן חוסם חכניה וכליל החמודות, בכל יהרון הכשר דעת לו עשר ידות כ"ש מוה' מאיר נ"י אבד"ק מגנצא יע"א, מכונה דר' לעהמאנן יהי' נועם ד' עליו ומעשה ידיו יכוננו!

אחרי הא שלום לכת"ר כמכתבו ליקר ערך כמהו, מכתבו הנכבד מיום ה' אדר"ש עם העלים לדוגמא אשר סדר לנו כ"ת מתלמוד ירושלמי אשר מוציא לאור עפ"י כ"י מרבנו מהר"ם ז"ל עם פירושו הנכבד לנכון השינה ידי — הלוא ראיתי אור בהיר בשחקים מפענח כל נעלם ויסים העקיב למישור דברים נחמדים ומתוקים, מלאים זיו ונוגה מפיקים, יולאים מפה קדוש האדם הגדול בענקים, רבנו מהר"ם ז"ל, אשר אם אמנם עד כה לא זכינו לשיחתו ורק את שמעו הגדול שמענו מגדולי חכמי ספרד אשר הביאו דבריו הנכבדים ויכבדום לפי כבודו. והנה להסכים על נוף המחברת אין מהלורך כי מי עוד אשר לא יראה אור כי יהל, ומי זה אשר יבא להעיד על השמש בלהרים כי אחיר לארץ ומידה קרנים — גם ההערות אשר שם כת"ר נוספות סביב מלאתי וראיתי כי על אדני האמת נוסדו ראוים למי שאמרם ולא באתי איפוא רק לעורר את לבב אחב"י בכל מקומות מושבותם על הטוב אשר עשה אתנו כת"ר בהוליאו לאור עולם חמדה גנוזה הלזו להורות דרך בתלמוד ירושלמי אשר נטו מעגלותיו ועקבותיו לא נודעו משכו וקחו לכם ב"י את המחברת הנכבדה הזאת והביאו לבתיכם ברכה ותנו תודות להרב המו"ל נ"י על כל הטוב אשר גמלכם.

הק' צבי הירש אורנשטיין

ב"ה ג' לסדר וירא אליכם כבוד ה' הכל"ה ווילנא.

ישא ברכה מועדים בגודש, גילה ורנן במבוא החג המקודש, כבוד ידיד ה' ועמו, הרב המאוה"ג, פאר הילולים, רב פעלים לתורה ולתעודה כש"ת מהו' מאיר המכונה דר' לעהמאנן שליט"א. יהי ה' עמו, ויאושר שמו.

הנני פה"ק ווילנא לאיזה ענין, והגיעני מיד אחי הרב נ"י מכתב מעכ"ה נ"י בלווית עלים נדפסים מירו' מס' ברכות עם ביאור מרבנו שלמה סירליאו ז"ל, ועליהם נוספות ממע"כ נ"י בשם מאיר נתיב. ושמחתי לראות כי הצליח ה' את מעכ"ת נ"י להוציא לאור את אשר רחש לבבו לעשות טוב בישראל, ככה יוסיף ה' לחזות באור החבור עד לכלה ונועם ה' יכונן מעשה ידיו לעד, וחסדו מאתו לא ימעד. — והנה גם בהיותי פה ווילנא עמוס בענין, פניתי כמעט לשום עיני על החבור ולהפיק רצון מע"כ נ"י להגיד ישרו וחין ערכו, ובאמונה עלינו לחבבו מפאת שני דברים, מצד בהוא קדמון עד שמרן הכ"מ הביאו בה' מת"ע פ"ג הי"ח, ומצד החבור בהוא ממולע בין הקצור והאורך. ועלי לקצר היום ולסיים בחותמי ברכות, המקום יחזקהו במעשהו לזכות את הרבים, ולהאיר ככוכבים, ויהי אורו בהלו, על כל פעלו, ויאושר חילו, כנפשו ומשאלו, וכנפש הדורשו באהבה, העמוס בעבודה רבה.

נפתלי צבי יהודא ברלין

הערות

מאת הגאבד"ק קאוונא הי"ו

מה שכתב המגיה לדף ג' ע"ב בד"ה אמר המגיה כו' דשלשה דברים שחשב שם מן התכיפות א"ל מדינא התכיפות רק מצד לפנים משוה"ד ממדת חסידות אמרו כן כו', זה לא נהירא לי דהא מוכח בזבחים ד' ל"ב וד' ל"ג דמה דאמרו תיכף לסמיכה שחיטה זהו מן הדין לא מיבעיא למאי דמסיק שם דזהו מדאורייתא ואף למה דאמרו שם מעיקרא דתיכף לסמיכה שחיטה לאו דאורייתא עכ"ז אין זה מצד חסידות רק מן הדין כמו כל תקנתא דרבנן וכן מוכח במנחות ד' ל"ג, וכן מה שאמרו תיכף לגאולה תפלה זהו בוודאי מן הדין ולא ממדת חסידות דהא מבואר באו"ח סי' ס"ו סי' ט' דאין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה כו' וכן אמרו שם דסמיכת גאולה לתפלה עדיף מתפלה בציבור ועוד כיוצא בזה אמרו גבי סמיכת גאולה לתפלה, ומזה מוכח דמה דאמרו צריך לסמוך גאולה לתפלה זהו מן הדין, וכן מה שאמרו תיכף לנטילה ברכה זהו נ"כ מן הדין ולא ממדת חסידות לבד דהא מבואר בתוס' ברכות ד' מ"ב ע"א ד"ה תיכף לנט"י ברכה דלכן אם נטל ידיו אסור לאכול עד שיברך וכ"כ כמה פוסקים הרי דנקטו בלשון אסור ומוכח דשלשה תכיפות הם מן הדין.

ומה שכתב שם להוכיח דאמים אחרונים קאי כי הברכה על מים הראשונים מדינא צריך לתכוף כמו בכל ברכה שצריך לתכוף אותה אל הדבר שמברך עליו כו' כי הברכה על נט"י שמברך אחר שנטל ידיו כו' עכ"ל, נראה מדבריו דפירש נהי דתיכף לנטילה ברכה דקאי על ברכת נט"י, ובאמת זה אינו, דמפורש בכל הראשונים לשיטתם דפירשו להך תיכף לנטילה ברכה על מים הראשונים, דזהו על נט"י דמים ראשונים וברכת המוציא כמבואר בסי' קס"ו בטוש"ע שם ובהגהות מיימוני שהובא במאיר נתיב שם מקודם, וכן הוא בשארי פוסקים ראשונים.

ומה שהעיר שם דאם היה זה מדינא לא היה צריך הירושלמי לומר מתן שכרן בצידן אין זה הוכחה כי כן מצינו במנחות ד' מ"ד דכל המניח תפילין מאריך ימים כו' ושם ד' מ"ג ובשבת ד' קי"ח כל המקיים שלש סעודות כו' וכהנה רבות בש"ס. ע"כ דברי הגאב"ד שי'.

אמר המגיה: גם הרב המאה"ג וכו' מוהר"ש הורוויטץ נ"י רב מעדת הירא"ים בק"ק לייפציג, גם הוא השיג על דברי הגהתי הנראים כסותרים הסוגיא בזבחים דל"ג ומנחות דל"ג, ובסוף תשובתו כותב לאמר:

„הגם דתיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא מ"מ בדיעבד לא מפסל הקרבן אם לא סמיך, דגם היכי דלא סמך כלל הסמיכה לא מעכבא. עיין תוס' גיטין כ"ח ע"ב ד"ה והוא וכו' ועיין זבחים ו' ע"א, ועיין יומא ה' ע"א ולדורות מנ"ל דלא מעכבא וכו' ועיין בתוס' שם ד"ה סמיכה וכו' ובירושלמי יומא פ"א ה"א מה אית לך סמיכה ושירי דמים שאינן מעכבין וכו' וכן פסק הרמב"ם פ"ג מה' מעה"ק הי"ב וז"ל ותיכף לסמיכה שחיטה ואם שחט במקום אחר או ששהה שחיטתו כשרה וכו' (וזכורני כי הפ"י בברכות וכן בבי"ה כתב דהיכא דהסמיכה אינו אלא מדרבנן לא בעי תיכף לסמיכה שחיטה, אך אין ספרו בידי לעיין בו). ולולי זאת הא דאמרו תיכף וכו' היינו שלא ימתין כדי הלוך יותר מכ"ב אמות כן כתבו התוס' בסוטה ל"ט, הא בציר מהכי שרי והא דקאמר המתן שכר אפשר להמחמיר על עצמו ולא ממתין כלל, וכן הדין בנ"י לברכה, וכן הסומך גאולה לתפלה דקאמר בירושלמי דאין השטן וכו' היינו שעושה לפנים משורת הדין כמו שכתבו התוס' ברכות ט' ע"ב של הסומך גל"ת אינו נזוק כל היום כולו היינו אם עושה כותיקין, וגם הכא הכוונה ע"כ בכהאי גוונא, כל זה כתבתי בחפזי".

וכשאני לעצמי אחשוב גם עתה כי מנין שלש תכיפות ולא יותר, ומה שכתוב מתן שכרן בצדן הן ראיות מוכיחות ומכריחות גם יחד כפירוש רש"י תוס' ורמב"ם דתיכף לנטילה ברכה אנטילת מים אחרונים וברכת המזון קאי. ואמנם שגיתי במה שאמרתי כי הנך פוסקים שסוברים דאנטילת מ"ר קאי הפירוש תיכף לנטילה ברכה, ברכת נטילת ידים, ובאמת לא כן היא כאשר העיר הגאב"ד שי'. וכן שגיתי במה שלא בחרתי לשון ברור וקראתי מדת חסידות להשלש תכיפות שאמרו, ומראש לא חשבתי כי הן ממדת חסידות כמו מדת חסידות שכתבו האחרונים, כי חשבתי לקרות הדברים שאמרו חז"ל עפ"י קבלתם הנאמנה או מה שהוציאו עפ"י הכללים והמדות שהתורה נדרשת בהם, בשם דברים שחייבונו לעשותם מדינא, והדברים שחייבונו להזהר בעשייתן ושמירתן לפנים משורת הדין לבל נעבור על הדברים שאנו חייבים מצד הדין, את הדברים האלה קראתי בשם מדת חסידות, ובאמת חובה הם עלינו לעשותם ולשומרם ככל מצות חז"ל. ובזה סרה מעלי — לדעתי — תמיהת הגאב"ד שי' ממה שפסוק בשו"ע שלא לענות קו"ק בין גאולה לתפלה, ומה שסמיכת גל"ת עדיף מתפלה בצבור.

ומה שאמרו בזבחים דל"ג ובמנחות דל"ג דתכיפת סמיכה לשחיטה דאורייתא היא, עיינתי שם וראיתי כי כל הסוגיא דתכיפה שם סובבת על תכיפת מקום שחיטה למקום סמיכה, אבל מתכיפה בזמן לא מדבר שם, ובירוש' מדבר מתכיפה בזמן מדחשיב לה בהדי תכיפת נטילה לברכה, ויפה כיון הרה"ג מלייפציג שי' באומר שהתכיפה בירושלמי איירי בציר משיעור הפסק שאמרו חז"ל. גם נמצא פעמים רבות בש"ס שאמרו חז"ל דאורייתא הוא על דבר הנלמד מקרא רק בדרך אסמכתא, ופוק חזי למהרש"ם ז"ל בפירושו לריש מס' פאה שאמר על שיעור תרומה שהוכיחו מקרא כי י"ל שמדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא.

ומה שהעיר הגאב"ד שי' את דברי מדברי התוס' ברכות מ"ב, הנה ז"ל התוס': תיכף לנטילת ידים ברכה והלכך כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לאכול עד שיברך וה"ה אם אמר הב לן ונברך אפי' בלא נטילה עכ"ל התוס'. ולכאורה קשה למה אסרו דוקא אכילה מטעם תכיפה (כדמשמע ל' והלכך) הלא גם שהייה בטלה אסור. ונ"ל לפרש שכונת התוס' כך היא: והלכך (עתה שעפ"י תקחז"ל צריך לתכוף נטמ"א לברהמ"ז לבל יאמר אדם כ"ז שלא ברך ברהמ"ז מותר לו לאכול על סמך ברכת המוציא שלפניה אעפ"י שבנטילת ידיו באחרונה לאחר הסעודה גלה דעתו שאינו רוצה לאכול עוד) כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה אסור לו לאכול — בכל אופן אף אם אמר בפירוש בשעת נטמ"א שדעתו לאכול עוד — עד שיברך ברהמ"ז. לפי שכל הנוטל ידיו באחרונה (אחרי שתקנו חז"ל לתכוף) דעתו שלא לאכול עוד רק לתכוף ברהמ"ז להנטילה ולכן זה שאומר בשעת נטילה שדעתו לאכול עוד בטלה דעתו אצל כל אדם דהוה כאומר אין רצוני לשמוע לדחז"ל שאמרו לתכוף, וגם אם אומר שיברך שנית המוציא לא יוכל לאכול עד שיברך ברהמ"ז כיון שהיתה דעתו לאכול עוד תהיה ברכתו ברכה לבטלה. וזה אחרי שתקנו חז"ל לתכוף אבל קודם התקנה שהיו מפסיקים בין נטמ"א לברהמ"ז בדבור ובשהייה היה איסור לאכול אחר הנטילה בלי ברכת המוציא שנית. רק למי שלא אמר בפירוש שדעתו לאכול עוד אבל מי שאמר שדעתו לאכול עוד היה רשאי לאכול בלי ברכת המוציא שנית וקודם ברהמ"ז.

ומה שאמרו חז"ל מתן שכר בצד מצות הנחת תפלין וכדומה, הנה מצאנו פעמים רבות בהגדות חז"ל שהודיעו מתן שכר גם בצד איזה מצוה דאורייתא ממש, אם ראו שההמון אינו נזהר בה ובשמירתה מפני קלות הדעת או מפני הטרחא וכדומה, ודרשו חז"ל ברבים והודיעו להמון גודל השכר, המקובל להם, על עשיית המצוה ההיא, למען לא תהיה עוד קלה בעיניהם. והרבה יש לראות בענין הזה ואין כאן המקום להאריך.

מאת הרה"ג מוהר"ר ראובן כהן ראפפורט מטארנאפיל הי"ו

בפתיחה ח"ב ערך ונשמעינה מן הדא במ"ש שם דהיינו דבר של ישרות נדפס בשני הלאי מרובע ובסימן השאלה כזה [רשות ?] ולא אדע ממי יצאה הגה"ה זו ונראה שלא עמד על ביאור מלת ישרות אבל הוא לשון הבבלי בזבחים ד' קי"ז ע"ב איש הישר בעיניו יעשה איש ישרות הוא דליקרב חובות לא ליקרב ע"ש ברש"י והוא ג"כ לישנא דירוש' פ"ק דמגילה ה' י"א ומה תעשו שם דבר הבא לידי ישרות ואיזו זו עולה ושלמים.

שם ח"ג מ"ש דר' מנא בנו של ר' יונה ומביא ראיה מירושלמי פ"ד דמע"ש כד דמך ר' יונה אמר ר' מנא לר' יוסי כל גרב דכתיב ביה ר' יונה דידי כו' פי' משום שהיה יורשו ר' מנא לר' יונה,

וזה

הערות

זה אין מכריז שהיה בנו ולא קרוב הראוי ליורשו. אבל התוס' והרא"ש ביבמות ד' קט"ו ע"ב ד"ה מי יימר הביאו בשם ר"ח שהביא ירושלמי זה וגרסו בהדיא א"ל ר' מנא בריה דר' יונה לר' יוסי ע"ש ועיי' עוד ירושלמי פ"ד דמגילה ה' י' ר' מנא כד הוה מורה בחבורתא מילין דשמע מן אבוה בביתא הוה אמר כן אמר רבי בשם ר' יונה ובפ"מ ובק"ע שם כ' דמבואר כ"פ בירושלמי דר"מ בנו של ר"י ועיי' ג"כ בבלי תענית ד' כ"ב ע"ב כגון ר' יונה אבוה דר' מנא וע"ש.

ד' א' ד"ה קורין פי' הגאון ר' מאליה כו' דברי הגאון הם בערוך ערך מתי ובס' סמיכות חכמים מביא בשם השדה יהושע שהביא דברי הרש"ס אלו והשיג עליו והוא מיישבו ומביא לו סמיכות מתו"מ מנחם עזריה ע"ש והוא שם בסי' א' ועיי' ת"א שמות ח' ה' למתי אעתיר לאימתי.

שם ד"ה הקטר חלבים הק' על הירושלמי דמוקי לה בקדשים קלים דהא גם בקדשי קדשים יש נאכלין ליום א' ובאמת ניחא דבתו"א במגילה ד' כ' ד"ה הקטר הציר דהא בק"ק דאין נאכלין רק לכהנים למה הוצרכו לסייג דעד חצות דהא כהנים זריזים הם ע"ש ועיי' זרע יצחק אך לפמ"ש הוא עצמו בתו"א חגיגה ד' כ"ד ע"ב ד"ה כגון להוכיח מכ"מ דל"א כהנים זריזין רק בדבר שנוהג בכהנים לבד ולא כשנוהג גם בישראלים דאז כיון שגזרו בישראלים גזרו גם בכהנים משום לא פליג ע"ש [ועיי' ריב"ש ומהרש"א שבת ד' מ"ב לענין אין שבות במקדש באלו איסורים]. וזה נראה טעם הרמב"ם פ"ד מה' מעה"ק שסובר דגם בהקטר חלבים ואיסורין עשו סייג ודלא כשיטת רש"י והוא מפה"מ כמ"ש מהרש"ם ול"א דכהנים זריזין דהא הקטרה ל"ה רק בכהן די"ל דכיון דנכלל בסייג זה גם שריפת פרים ושעירים הנשרפין דזר ולילה כשר בהם וכמ"ש הרמב"ם פ"ז מה' מעה"ק ה' ה' והוא מירושלמי פ"ו דיומא ה"ו וכיון דשייך סייג בהו גבי זר אמרינן לא פלוג ולזה שפיר אמר הירושלמי דנאכלין ליום א' היינו קדשים קלים הנאכלין לזרים ושייך בהו סייג ולהכי גזרו גם בנאכלין לכהנים אפי' ק"ק משום לא פליג ול"א כהנים זריזין הם ובזה כל קו' מהרש"ם לק"מ ועיי' צל"ח.

שם גרס במשנה ואכילת פסחים וכ"כ בס' עץ חיים להגאון מהר"י חגיז זללה"ה שבירושלמי גרס אכילת פסחים והכא איתא להדיא במתני' הירושלמי בסוף ההלכה שם דתנן תנינן אכילת פסחים ואית דלא תני אכילת פסחים והוא כבבלי ד' ט' דפריך ואלו אכילת פסחים לא קתני ומוקי לה כראב"ע והירושלמי מוקי לה כר"ע ואסור משום סייג אחר חצות וכן הוא בירושלמי סוף פסחים דלר"ע איכא סייג לפי פי' הפ"מ שם ודלא כמ"ש הק"ע שם ובפי' החרדים כאן כ' כהק"ע אבל מדברי רבינו יהודה חסיד בתוספותיו מבואר ג"כ כהפ"מ ע"ש בד' ט' ולזה פסק הרמב"ם פ"ח מה' ק"פ לגמרי כר"ע דמה"ת פסח נאכל כל הלילה ומדרבנן עד חצות והכא דתלמודין זבחים ד' כ"ד ועיי' במראה הפנים שכ' בשם הגהמ"י פ"ו מחו"מ בשם הר' שמחה דהרמב"ם לא גרס הך דואלו אכילת פסחים ל"ק ועיי' או"ז ה' פסחים סי' רל"א נראה ג"כ דלא גרס לה וע"ש אריכות בזה. ועיי' רשב"א בחידושיו ותשובותיו סי' תמ"ה ולפמ"ש מהרש"ם כאן דאכילת פסחים נכלל בסוג הקטרה מיושב קו' הרשב"א שם ע"ש. רק מ"ש מהרש"ם וגילה כמו איכא מ"ד עד חצות והיינו ע"כ מה"ת אינו מדוקדק דהא לר"ע קיימינן השתא. גם מ"ש בד"ה א"כ בסה"ד דמש"ה עשו סייג באכילה והקטרה כדי שלא יבוא לידי כרת תמוה דהא בהקטרה ליכא כרת וצ"ע.

ד' ב' ד"ה ר' יהודה בן פזי כ' בשם הגאונים דפזי בתו של ר' חייא והיה מתיחס אחר האם משום דר' חייא אבוה מדוד המלך קאתי כדאי' בפ' אעפ"י והוא פלא דלהיפוך מבואר שם דמש"ה לא איסתעיא לר"ח להתחתן עם רבי משום דר"ח אתי משמעי אחי דוד ורבי אתי מדוד משפטיה בן אבוטל ע"ש. אך בירושלמי פ"ד דתענית וב"ר פ' צ"ח מבואר כן דמאלו מגילת יוחסין דר"ח משפטיה בן אבוטל ע"ש וביוחסין כ' שמלא בירושלמי ריב"פ בשם ר' פזי וא"כ הוא שם אחר ע"ש ובאמת כן הוא בירושלמי פ"ק דסנהדרין ה"ב אבל מ"מ י"ל דהוא שם מגופת ומצינו הרבה חכמים נקראו ע"ש אמם כמ"ש התוס' ב"ב ד' קמ"ט ועיין בס' עין זוכר להגאון חיד"א ז"ל מביא בשם הגאונים דרבה בר בר חנה נקרא ג"כ ע"ש אמו שהיה שמה חנה ע"ש והוא חידוש לא שערוהו האחרונים שהביאו שהוא קילוף שם הלחן ועיי' טוב גטין אות ח' ס"ק י"ד.

שם ע"ב ד"ה לכשיבוא אליהו ויאמר מאן פליג. נדחקו כולם בביאור הירושלמי ולגירסת מהרש"ם ופירושו הענין מרווח ועיי' חרדים הגיה ג"כ כמהרש"ם ולא ביאר כל הצורך. ומבואר מזה דבש' מליאות מהני בירור אליהו לומר שהכי המליאות ובפשטות הש"ס בבלי בפסחים ד' ט"ז לא נשרוף את התליות שמא יבוא אליהו ויטהרם ודלא כמהר"מ בן חביב בס' תוס' יוה"כ הביאו הגהת מנ"ל פ"ט מה' איסור ה"ו והמנ"ל הביא ג"כ איזה בקיאות בזה ועיי' אריכות דברים בברכי יוסף או"ח סי' ל"ב והרחיב בזה הדיבור ומהכא מבואר להדיא כדעתם ועיי' שו"ת ח"ס חאו"ח סי' ל"ח.

ד' ג' ע"ב ד"ה ברכה הביא מהרש"ם בשם תוס' סוטה פ' א"כ דיותר מכדי הילוך כ"א אמה לא מיקרי תכיפה והוה הפסק והיינו ממ"ש דמוכח מזבחים ד' ל"ג דכ"ב אמה ודאי דל"א תכיפה ומ"מ י"ל דגם בפחות מיקרי הפסק ועיין פרישה או"ח סי' קס"ו. ומדברי רש"י בזבחים שם מוכח להדיא כמהרש"ם דגם מעט יותר מכ"א אמה ל"א תכיפה שכ' בד"ה מרחק לפון דהיינו יותר מכ"ב אמה של דריסת רגלי ישראל ורגלי כהנים וכך יותר אין מדוקדק לכאורה דהא בכ"ב סגי דלהוי הפסק. ואמנם הרי אי מטייל ידו לסמיכה דהוה אמה עיי' עירובין ד' מ"ח ותוס' שבת ד' צ"ב ויומא ד' ל"א. [ודברי הפרישה שם בזה צ"ע] שוב לא נשאר רק כ"א אמה וא"כ הוה תכיפה. אך לר' יוסי בר' יהודה דקיימינן הכא אליבי' ודאי כאבוה ס"ל דכותל לפון מזבח כלה מכוון לסוף חלל הפתח עיי' יומא ד' ט"ז ע"ב ורש"י ד"ה רובא ועיין דלדידי' מרחק לפון וצריך לשחוט נגד כותל מזבח דווקא הרי שוב יש מעט יותר מכ"א אמה גם כשמטייל כל ידו לפנים ולהכי ל"ה תכיפה והוא ממש כמ"ש מהרש"ם. ועיי' מג"א שם וא"ר סי' קכ"ח והוות יאיר סי' רכ"ד ופנ"י ברכות ובילה ואחרונים ואכ"מ.

ד' ה' ד"ה נתחייב כ' וזקן ממרא אתה בעשית נגד קבלתן דב"ש. אין זה מדוקדק דהא בעינן שיורה בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת עיי' רמב"ם פ"ג וד' מה' ממרים וכעין זה בירושלמי פ"ב דע"ז דא"ל שמואל לרב שיאכל שמן ואי לא כתיבנא עליך דזקן ממרא אתה. והרי אפי' אי משכחת כ"מ לענין קידושי אשה עיי' מנ"ל פ"ט מה' אישות ואחרונים ועיי' מרכבת המשנה שם מ"ש דלא כ"מ לענין ציצית בהעביר ד"א בשבת בר"ה וה"ה בתפילין אבל הרי מקום גורם וצריך שמירה עליהן בלשכת הגזית עיי' רמב"ם שם וע"כ דלאו דוקא נקטו ומיהו שם ניחא יותר דר"ש סובר בסנהדרין ד' פ"ז דאפי' על דקדוק מדברי סופרים נעשה זקן ממרא ומצינו לשמואל גופא בפסחים ד' ל' דאמר להני דמזבני כנדי אשוו זבונייכו ואי לא דרישנא לכו כר"ש והי' רגיל בכזה עיי' סוכה ל"ד ובתוס' שם ומיהו הרמב"ם פי"ז מה' מ"א תיקן הלשון וכ' והפ"ז חטא גדול הואיל ומורה על ב"ד שהתירוהו. אך הכא ל"ה צריך מהרש"ם לזה כנראה מדברי הירושלמי גופא דרק מכח כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ופורץ גדר קאתי עלה.

ד' ו' ע"א גרס ר' זעירא הוה סמוך לקרובא והיא גירסא מכוונת יותר מגירסת ספר שנדחקו בביאורו ועיי' רי"ח בתוספותיו וכן גרס הרשב"א בשם הראב"ד ס"פ אין עומדין ועיי' ב"י סי' קפ"ז ועיי' פ"מ ומ"ש לקרובא ש"ץ עיי' מ"ע פנ"ז ששי' בזה לשון הירושלמי פ"ק דמגילה ובסוטה פ' א"כ ארבעה לשונות נאה לעולם להשתמש בהם והשיב רומי לקרב דהיינו לעבור לפני התיבה או לדרוש ברבים והאיתי למי שנדחקו בביאורו והדבר נכון כדבריו.

ד' ז' ע"ב ד"ה ורבנן דהכא כ' דבהתחיל ועשו להם ציצית צריך לגמור כדאמר בבלי ד' י"ד דהכי סברו במערבא, ולכאורה פשטות הירושלמי לא רהיט הכי, אבל הדבר מבואר דהרשב"א בחידושיו שם הק' דאיך סיימו אני ד' אלקיכם והא כל פסוקא דלא פסקה משה לא פסקינן, ותירצו דהם אמרו אחר פסוק ויאמר עוד פסוק מסדר אחרי בפ' עריות דכתיב בי' דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ד' אלהיכם עיי' שו"ת ח"ס חאו"ח סי' י'. ולזה שפיר ע"כ בהתחיל ועשו להם ציצית שוב ודאי דצריך לסיים כל הפרשה דהא לא יוכל לומר אח"כ אני ד' אלהיכם דהא יהי' פוסק פסוקא דלא פסקה משה ושוב צריך לגמור כל הפרשה ג"כ משום כל פרשה דלא פסקה משה לא פסקינן ופלוגתא דרבנן דתמן ודהכא ע"כ היא רק בואמרת אליהם אי בהתחלה זו גומרין או לא.

ד' ח' ע"ב ד"ה אם על אתר כ' דתכ"ד כד"ד תקנתא דרבנן הוא משום תקנת תלמוד שיוכל ליתן שלום לרבו ול"ה הפסק. ולכאורה תמוה שתפס שיטת ר"ת שהביאו התוס' בב"ק ד' ע"ב ד"ה

כי

כי דסבר הכי אבל הראשונים השיגו עליו דפי' מתנין ב"ד לעקור דבר מה"ת בקום ועשה ועיי' ר"ן בנדרים ד' פ"ד. אך נראה דדבריו מדוקדקים והוכרח לזה לפי גירסת הכת"י דתכ"ד הוא שיעור ד' תיבות ובאמת בתלמודינו בב"מ מבואר דהוא רק ג' תיבות עיי' נזיר ד' י"ט ע"ב. ואם היה באמת ג"כ קשה לר"א הסוגיא דב"ק דמבואר שהוא ד' תיבות ולכן חילוק דתכ"ד מה"ת הוא אך ג' תיבות ורק משום תקנת תלמוד שקונה מקח תיקנו שיהי' תכ"ד ד' תיבות כדי שיוכל לשאול בשלום רבו ועכ"פ לומר שלום עליך רבי דבלא"ה אסור ליתן שלום לרבו כמ"ש התוס' ב"ק שם מהא דברכות ד' כ"ז ושוב ג"כ כר"א ביבמות ד' פ"ט דב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת בקום ועשה ועיי' במהרי"ט אלגאזי בס' קהלת יעקב אות ת' בזה בארוכות גדול והעלה כמ"ש. ובזה מיושב היטב מה שתמהו על ה"ה מהא דשבועות ד' ל"ג דפריך אבל דעדים וממנן ל"ל התראה משום דאיתרי בהו אימא ופריך ואיתרי בהו תכ"ד ע"ש ולר"א יקשה דהא תכ"ד הוא רק מדרבנן וא"כ אי לאיכי התראה אך קטלינן להו על התראה דתכ"ד דהוי רק מדרבנן ולהאמור א"ש דעכ"פ דג"ד הג' תיבות הוי מה"ת לכ"ע וע"ז פריך דאיתרי בהו תכ"ד וא"ש, ולפ"ז גם הכא אתא כיון דבעינן ד' תיבות ע"כ דהיינו מדרבנן וכשיטת ר"א, ודברי מהר"ש נכונים ואין להאריך כאן:

ד' ט' ע"א ד"ה מפני הרמאין הביא בשם הרא"ש שפי' דהיינו דמש"ה לא החזיקו בשם הכפרים להניחן כל היום מפני הרמאין. והוא כן ברא"ש בהלכות קטנות בברי"ף ה' תפילין ומזה תדע לתקן שהתיבות בענייהם הכתוב שם ברא"ש ע"ש הוא ע"ש. ועיי' יפ"מ כאן פי' ג"כ כהרא"ש ובמהר"פ השיג עליו מהא דברי התוס' בשבת ד' מ"ט שפירשו דמפני מה לא החזיקו בשם היינו את המניחן לנאמנים, ואישתמיטתי' דכן פי' הרא"ש. והעובדא דמייתי שם הרא"ש אינה מהירושלמי דהכא דבא בקצרה רק הוא ממדרש הנדה כמ"ש התוס' שם והוא בפסיקתא דעשרת הדברות הנגלה ותמצא זה בארוכה בס' חיבור יפה מהישועה לרבינו נסים גאון וידוע דדרך דקדמונים לכנות מדרש בשם ירושלמי:

שם ד"ה תורמוסרא פי' מהר"ש זה שמקבל מעות הנכנסין למרחץ: עיי' בהקדמת ס"ח ב"ח אפרים חיו"ד הביא לשון ירושלמי זה ופי' ג"כ כמהר"ש והביא נ"כ הך רא"ה מפ"ק דמע"ש בשבית מהר"ש ובתיבותו זרעו אפרים על הפסיקתא דיבורא הנגלה דעשרת הדברות קולם פי' זה וכ' דמשמיא אנהירוהו לעיניו בזה ע"ש ואלו ראה בכן פי' מהר"ש היה חדי טפי דאיתמר משמי' דגברא רבא כוותיה. וע"ש מה שתיקן בנוסחאותינו שם וכדי הוא מיהון לנ"שמ"ל מענין לי' כמ"ש בפסיקתא וכן הוא בירושלמי פ' המוליא הסגיך. ושם עוד תיקון בירושלמי שלפנינו הכל כגירסת מהר"ש. ושם דעלת פקון הכא נ"ל פוקין, גם תראה שם בפסיקתא הך דאשתאי של יונה שופטה ומיכל מיתו בה הכמים שהביאו התוס' בעירובין ד' ל"ו בשם הפסיקתא ומוכח דגירסת מהר"ש לקמן דלא גרס לה בירושלמי דילן נ"כ נכונה:

ד' י' ע"ב ד"ה קולה' שובב אדום הבכיל לפרש איך נרמז בזה מפקיעי שערים ובפ"מ לא עמד על הכוונה. ומה שתפסו הירושלמי והבבלי במגילה ד' י"ז לשון מפקיעי שערים נלע"ד דבטומנו ברמז הא דהביא בתניא דבאה ה' תפלה בשם הנדה כסוברע ילחק ומלא מאה שערים פתאו מלאכי השרת ואמרו בה"י מברך ששנים וע"ש, ולזה דקדקו בהא דמברכין אותם על הסדר בתשיעית הוא כנגד מפקיעי שערים הנרמז בקרא לכל חד כדאית לי':

ד' י"א ע"א ד"ה ועלעולין פי' רוח סערה וכן פי' היפ"מ והוא הרגום רוח סערה ומהרא"פ פי' רוחין ושדין וכבר תפסו הגאון בקונטרס רח"י ז"ל ובפנים מאירות בחידושיו לב"ק ירד להכליל ע"ש סוף סוגיא דשיקול הדעת והאמת יורה דרכו.

שם ע"ב ד"ה שאינן מחוורין לא הבנתי פירושו לשיטת הפוסקים דליכא שום תפלה מה"ת ואולי הוא אזיל לשיטתו שפי' לעיל ד' ע"ב ותפלה אינה דבר תורה באמי' וכדעת הרמב"ם פ"א מה' תפלה דפ"א ביום היא מה"ת. אולם באמת פי' הגאון בקונטרס רח"י ז"ל שם דהכא קאי על מי הטאת וכן פי' הפ"מ נראה נכון אך מ"מ הא דקאמר סוף מלאכת המים שפירשו מהר"ש ורח"י עיקר ונסתפיי' מדברי הירושלמי פ' בכל מערבין לא א"ש גם לפמ"ד הרא"ב"ד פ"ז מה' פרה דפסול מלאכה משום היסח הדעת הא לדידי' הוי מה"ת וממעט מקרא. ולכן נראה הכוונה פשוטה עפמ"ש התוס' ביבמות ד' י"ד דאף דמשכבר נתן האפר לא פסול עוד במים מלאכה מה"ת מ"מ מדרבנן פסול גם אחר נתינת האפר ע"ש ועיי' תוס' גיטין דף פ"ו ע"ב ד"ה כל העופות. ולזה שפיר אמר הירושלמי דמיירי הכא בסוף מלאכת המים כשכבר נתן האפר ואז אין פוסל בהם מלאכה והיסח הדעת מה"ת רק מדרבנן ובהיו אז על כתפיו קורא ומתפלל בכוונה וא"ש, ועיי' בפי' החרדים ול"ע.

ד' י"ב ע"א ד"ה בנימין גנזכיא פי' שם מקום גנוך והוא גנזך דכן דרך הירושלמי להחליף כ' בק' עיי' לעיל ד' ג' כורתו והוא קורתו עיי' מהר"ש שם ובב"ר פ' י"ב והמפרשים נדחקו במלה זו אבל נראה שדברי מהר"ש כמעט מוכרחים דבבלי נדה ד' ס"ה אמיא ג"כ האי עובדא וגרס סקסנאה וכדי להשוותם נראה לפי המבואר ביבמות ד' י"ז ויגלם בחלח וחבור ונהר גוזן ועיי' מדי גוזן זו גינזוק וביומא ד' י' ע"א גומר ומגוג ומדי כו' וסבתכא זו סקסתן [בא' לפניה]. ולפ"ז י"ל דגנזך וסקסנאה הכל אחד והוא הרגום של גוזן ואין שום חילוק בין הבבלי והירושלמי כלל ועיין.

שם ד"ה ומיית הוא פי' מלטעה. כגירסא זו הוא ברשב"א בד' ע"ז במכילתין. ונראה שזה היה ג"כ גירסת ר"ח שהביאו הראשונים הרא"ש והר"ן ותוס' ר"י א' ומש"ה בעי דוקא חולה שיש בו סכנה ופי' מיית כפשוטו והיינו סכנה אי לא יחון ולהכי שרי גם בת"ב ויוכ"פ. אבל מהר"ש אזיל בשיטת הקדמונים דכל רחיצה שאינה להענוג שרי כפשטות הש"ס דילן פ' יוה"כ ולכן פי' מאיה רק מלטער. ואמנם גירסתם היה בירושלמי במה אנן קיימין אם ביש סכנה אפי' בת"ב אפי' ביוה"כ אלא באין סכנה ולזה השיגו על הר"ח והרמב"ן שהביא הטור ד' סי' תקנ"ד פי' גם כוונת ר"ח דסכנה ל"ד אלא מלטער הרבה ע"ד שהפליג בירושלמי למינקט מיית על מלטער ע"ש ואיכ"מ מפי' חרדים של' בשם הרשב"א שגרס כגירסת הקדמונים הנזכרים וברשב"א שלפנינו בחידושיו הוא כמ"ש המהר"ש גם בהגמי"י שהביא לא מזכר גירסתו ע"ש.

ד' י"ג ע"א ד"ה פורקדל פי' מלשון גנו אפרקד והוא לדעת רש"י ותוס' ב"ב ד' ע"ד גבי מתי מדבר דהוה גנו אפרקד ובתוס' נדה ד' י"ד שפירשו פניו למעלה ודלא כפי' ר"ח וע"ש ועיי' תרגום יונתן בראשית מ"ט י"ז ויפול רוכבו אחור דמן אימתא מתפרקד לאחורי מבואר ממש כדעתם. אך רש"י בסנהדרין ר"פ נגמר הדין סובר א"ע של גבי נהפך על לבו הופכו על מתניו משום דכשוכב פרקדן הוא מגונה וכבר העיר בזה בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' ה' ובח"י סי' הע"ב. ועיין רש"י שבת ד' ל"ג ע"א ד"ה לאורכן כ' כששוכב על מעיו או פרקדן.

ד' י"ד ע"ב ד"ה א' לג"ח כ' דמחזקי מילתא דשכבי, עיי' כתובות ד' ח' אימא מלתא כנגד מנחמי אבלים פתח ואמר אחינו גומלי חסדים בני אברהם שנאמר בו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו, המהרש"א מוחק להאי קרא משום דאיך משתמע מיני' ג"ח דניחום אבלים ועיי' מהר"א בחדא"ג. אבל הדבר מפורש בב"ר פ' מ"ט כי ידעתיו אשר יצוה את בניו א"ר אלכסנדרא זו הובריה ופירשו כולם סעודת הבראה והטעם שדרשו כן הוא עפי' דרשתם בסוכה ד' מ"ט כי אם עשות משפט והצנע לכת זו הוצאת המת ופירש"י משום דכתיב בי' לכת ע"ש וד"א עשירים ממקום אחר.

שם לצידן אזיל כן פרש"י בע"ז ד' י"ג ומה שהק' מהר"ש עיי' כפתור ופרח פ' ט"ו.

שם ד"ה מאי לצאת לחו"ל שכהן אני. והכי דקיימא סוגיין ולא מטעם שאסור לצאת לחו"ל מא"י עיי' רמב"ם פ"ה מה' מלכים. אולם לפי המבואר בבלי קדושין ד' ל"א האי עובדא של' אסי היה בחו"ל ועלה לא"י משום לעבר כיבוד אם וא"כ רצה לצאת לחו"ל [ובלא"ה הוא חו"ל עיי' ע"ז ד' ס"ה]. עכצ"ל דרבי נטהר באפר פרה כשעלה לא"י דהאמוראים הי' להם אפר פרה כמ"ש המג"ל פי"ג מה' אבל מהא דנדה ד' ו' דחבריא מדכין בגלילא *) דאל"כ כיון שכבר נטמא בטומאת ארץ העמים הי' מותר לטמאות א"נ בטומאה כזו אפי' לשיטת הרמב"ם פ"ה מה' נזירות ופ"ג מאבל שם וכמ"ש בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' פ"ה וח"ב סי' ל"ח ומכש"כ לשיטת הראב"ד שם אפי' אי נימא דמודה דעכ"פ איסור תורה יש וכמ"ש הדג"מ ביו"ד סי' שע"ב ובח"ס סי' של"ז כ' דכ"כ הראב"ד להדיא בתמים דעים. וע"כ כדפרישית. והכי ניחא לי מ"ש הרא"ש בה"ק ה' טומאה דכהנים בזה"ז רשאים לטמאות א"ע לכתחלה והרי מבואר שם בדבריו דבמוסיף ימי טומאה

*) עי' פי' מהר"ש דכ"ה ע"ב ד"ה לבי מטללתא המניה

הערות

טומאה אסור וא"כ איך הותר בזה"ז לטמאות הואיל וכבר טמאים הרי מוסיף ימי טומאה, וכבר ראיתי שעוררו בזה. ולק"מ דדוקא בזמן הש"ס שהי' להם אפר פרה אסור לטמאות כיון דמוסיף ימי טומאה ולא יוכלו להזות עליו עד שיספור. משא"כ בזה"ז. לא נ"מ מידי דהא לית לן אפר פרה וא"ש ואכ"מ להאריך.

מאת הגאבד"ק רישא

א) בדף א' ע"ב. פריך אהא דאמריך דשיעורא דמשעה שב"א נכנסים לאכול פתם בליל שבת ושיעורא דמשעה שהכהנים נכנסים לאכול תרומתם קרובים להיות שוין דמשעה שהכהנים כו' עם כוכביא הוא ושעה שב"א נכנסים [illegible]יה והרתי לילה הוא. גרס מהרש"ם ז"ל שעה ותרתי שיעורי, ומפרש שהיפוך דשעה שב"א כו' הוא משעה שהשמש אינו נראה שעה והרתי שיעורי קודס צה"כ ד' מילין. — ונוסחתו ופירושו ז"ל עיקר לדעתי דעל פירוש המפרשים ז"ל דשעה שב"א נכנסים בל"ם הוא שעה ושתים אחר צה"כ יפלא דגם בחול משמע לקמן בירושלמי דקודם צה"כ כבר כלתה רוב רגל מן השוק דאמרינן דף ט' לענין הדלקת נר חנוכה ... איש דבעי מימר מאמן עד שתכלה רוב רגל מן השוק דהיינו קודם צה"כ דבלילה אסור דלילה לאו זמ"ת הוא עיי"ש, ובבבלי אמרינן לענין נר חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק אף רגל דהרמודאי שמאחרים לבוא והיא רק חצי שעה וכמבואר בקדמונים ז"ל. ולהסוברים דמשתשקע החמה בנ"ח היינו תחלת השקיעה בלה כל רגל חצי שעה אחר השקיעה, ולכל הדיעות אינם מאחרים א"כ אף בחול שעה ושתים בלילה וכ"ש בלילי שבת. ולפירושו של מהרש"ם ז"ל יבואו כל הדברים על מכונם.

ב) בדף ב' ע"א בנוסחא שלפנינו ובלאחר דיתחזין תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא ומהרש"ם ז"ל גרס ובלאחר דיתחזין תלת כוכבין דדמן אדא כוכבתא. וכן גרסו הקדמונים ז"ל ובארו דבעינן שיהיו השלשה רצופין ושמוכים זל"ז עד דדמן כהדא. וראיתי להגאון מהר"ל חיות ז"ל שהעלה לפרש עפ"י נוסחא דידן דכוכבתא נקרא בל"ם כוכב נוגה, ואמר ר"י בר בון דבעינן ג' כוכבין בר מהדא כוכבתא דאינו נחשב מהמנין ולדבריו יקשה דמאי קאמר ר"י ב"ב להשמיענו זאת דכוכב נוגה הוא מהכוכבים הגדולים ביותר הנראין ביום, ופשיטא דאינו מהמנין וכמבואר לעיל שם. — אולם אנכי מצאתי מרגניתא עפ"י דבריו, לפמ"ש בעל מנחת בהן ז"ל דאם רואה כוכב אחד וג' כוכבים קטנים ממנו הוי לילה דהרי אנו רואין שהג' כוכבים המה בינונים עיין בדבריו ז"ל, ובזה אמרתי ליישב הא דאיתא בש"ע יו"ד סימן רס"ג דאם נולד בשעה שהי' נראים כוכבים קטנים מאד הוי ספק ועיין בש"ך ז"ל שנדחק לחלק בין קטנים מאד לבינונים דהוי ודאי לילה אח אינו דבקטנים יותר הוי לילה מבינונים וכמבואר בש"ם ופוסקים ז"ל, וא"ת דחיישינן שאותן שנראין לנו עתה קטנים יהי' כשימשיך קצת יותר גדולים גם בבינונים ניחוש להכי ולפי הנ"ל י"ל דבאמת אין בהחזיק לילה ודאי רק כשרואים אחד גדול וג' קטנים ממנו דכון שהאחד גדול ואלו קטנים גם אח"כ ע"כ ישארו קטנים מזה הגדול דהאיבי בינונים וכנ"ל. אהו לפ"ז ג"כ כוונת ר"י ב"ב דבלאחר דיתחמין ג' כוכבין בר מהדא כוכבתא והרי זה נכון. אולם עכ"ז מאד אחד נראה לקיים גירסת מהרש"ם והקדמונים ז"ל דבירושלמי נתן עוד סימן ללילה בזמן שהלבנה זורחת ומאירה בכא על הארץ וזה הוא מאוחר הרבה משעה שנראין ג' כוכבין מפוזרות ולכן אם נאמר דבעינן דווקא ג' כוכבין רצופים עד דדמן לחדא קרובים השיעורים להיות שוין וכאשר אנו רואין בחוש.

ג) בדף ד' ע"א. אית דלא תני אכילת פסחים מאן דתני רבנן מאן דלא תני ראב"ע דמה"ת אינו נאכל רק עד חצות. אמר ר"ש וגית באן אכילת פסחים ואפילו לרבנן דתמינן תמן הפסח אחר חצות מטמא את הידים, ופירש מהרש"ם ז"ל דאף רבנן מודו דאין לאכול הפסח מחצות ואילך, כוונתו ע"כ דכיון דאם עבר חצות אסור לאכול ל"ד להך דק"ש בריתא דרק לכתחילה תקנו חז"ל עד חצות ומכ"מ בדיעבד חייב לקרות אח"כ. אמנם יפלא בעיני דמה חילוק בין פסח לשאר קדשים הנאכלים ליום אחד דא"כ דבפסח עשו חז"ל סייג כ"כ שאם עבר חצות לא יאכל אף שעי"ז יבא לידי נותר דיש כח ביד חכמים לעקור ד"ת בשוא"ת, והיינו שנאמר לחלק מהך דק"ש שהסייג ל"ה רק דשמא לא יקרא ול"ש לעשות סייג דבשביל חשש דשמא ישכח ולא יקרא, לא יקרא כלל. משא"כ בפסח דהסייג הי' מחשש דכשיאכל אחר שעלה ע"ה יעבור על איסור חמור איסור כרת וכמ"ש האחרונים ז"ל פשיטא דמה"ע י"ל כן בשאר קדשים כמו בפסח והרי הנין הנאכלים ליום אחד דג"כ ל"ד לפ"ז להך דק"ש וכנ"ל. ואשר ע"כ לדעתי העיקר כפירושו של בעל מרדים ז"ל ולית באן אכילת פסחים דלא תתני אכילת פסחים כדי שתרויח לאוקמי כרבנן דשתם לן מתניתן כראב"ע דהכן דפסח אחר חצות מטמאה את הידים דע"כ אתי' כראב"ע וכדאיתא בבבלי עיין בדבריו ז"ל. ובגוף הדבר בדעבד שעבר חצות אי יאכל אח"כ נחלקו רש"י והתו' ז"ל בשילהי פסחים דרש"י ס"ל דעשו סייג דגם בדיעבד לאחר חצות לא יאכל והתו' ז"ל דעתם דמותר לאכול עי"ש. ובאמת צריך להבין לשיטת רש"י ז"ל דאמאי הוצרך לאוקמי הך דהפסח אחר חצות מטמא את הידים כראב"ע דגם לר"ע הרי אסור לאכול, ואין לומר דכיון דעיקר הא דנוסר מטמא משום עללי כהונה, לא גזרו רק כשעבר על איסור תורה אבל לא באיסור דרבנן דא"כ לר"ע גם בבוקר לא יטמא דכיון דאין לא הנחנו לו לאכול לא עבר על איסור תורה וכמ"ש התוס' ז"ל ברים שבת בהך דהדביק פת בתנור עיי"ש.

ועלה על לבי לומר ולחלק דדוקא בהך דשבת לא עבר בכה"ג, דבשבת גרמא פטור משא"כ בקדשים שלא אכל קודם חצות די"ל דבזה חייב על גרמתו דמפסיד קדשים לאו דמזיק מוש הוא וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי"ח מה' פה"מ ובמזיק מוש גם על גרמא חייב מקרא דמוש לא יהי' בו. אולם אם בה נאמר הכ"ל לומר גם לר"ע דיטמא אחר חצות דעבר על איסור תורה.

אשר ע"כ נראה דמטעם לא פליג קאתינן עלה לטמא בבוקר לר"ע. ורא"י לזה דלא פליג רבנן מהא דגם עצמות שיש בהם מוח מטמאין בפסח אף דל"ש לקנסו בזה הו"ל לעשות אחרי שהי' אסור לשברם. ולחומר הנושא אמינא בישוב פירוש מהרש"ם ז"ל, לפי מש"כ בחי' דלכך גאדו התו' מדעת רש"י דאחר חצות גם בדעבד אסור דס"ל דאף דיש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה בשוא"ת. הכא לא עקרו דאחר שאסרו לכתחילה הו"ל מלתא דלא שכיח לענין דעבד ולא גזרו בי' רבנן. ויש לומר א"כ דמהרש"ם ז"ל ס"ל לחלק בין פסח לשאר קדשים דבפסח שכיח יותר שיותיר דאינו נאכל אלא למנויו וגם אם נדמו אסירים לאכול ולכך אף דלכתחילה אסרו גזרו גם בדעבד דל"א ל"ש כ"כ. משא"כ בשאר קדשים ודו"ק.

ד) זו"ז ראיתי להעיר בדברי מהרש"ם שם דסי לראב"ע דהוי מה"ת ומשום נותר הא תנא לי' שיפא והנותר מ' דאין כוונתו דלראב"ע נעשה נותר אחר חצות דעד בוקר כתיב לענין נותר ועיין תוס' ברכות דף ט'. וכוונתו הוא רק דדמי לנותר שעבר ג"כ על איסור תורה.

ה) שם ע"ב שכך דמפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ק"ש דבר תורה ותפלה אינה דבר תורה פירש מהרש"ם ז"ל דקושי' היא דגם תפלה מה"ת הוא דלעבדו בכל לבבכם זו תפלה. יש לעורר דאיך יפרנס לפ"ז הא דאמר ר"י ק"ש אינה צריכה כוונה תפלה צריכה כוונה דהרי גם בק"ש ג' פסוקים צריך כונה ורק דמן גו דאינן ליבמור מלי מכוון. והרי גם בתפלה מה"ת די בדיבור אחד של החתומים ומאי מכוון (ובזה יבואר גירסת מהרש"ם ז"ל לקמן הגיעך סוף מלאכת תפלה אינם מסוורים זהבן). ונ"ל לדעתו ז"ל דלר"י דמטעם דשלא יהי' בידו לכוון קאתינן, אין חילוק בין דאורייתא לדרבנן. ורק א"כ דמשום דלא אטרחוהו להפסיק יש לחלק שפיר בין דאורייתא לדרבנן וא"ש.

מאת הגאבד"ק ור"מ בוואלאזין

א) דף י"ב ע"א אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר כהדא דשמואל כו'. והכי הביאו התוס' בכבות דע"ז ב' בשבוע קמא. אבל בירוש' מ"ק ליתא איבת כהדא, אלא מילתא בפ"ע הוא, שמואל וכו'. ויש בזה נ"מ לדינא, דלפי נוסחא כהדא כו' מבית דאי' מתטעין לאינה של תענוג, מוכח מזה דהטעין לא מיקרי של נער, אלא אינה של תענוג וא"כ לפי דאי' בפ' יוה"כ דמי שיש לו קטטין בראשו סך כדרכו מוכח דסיכה ביוה"כ מותר באינה של תענוג, והוא נגד הירוש' ביומא והובא ברמב"ם ושו"ע סי' תרי"ד דסיכה אינה מותר ביוה"כ אלא בשל נער ולא באינה של תענוג. ובאמת בתו' יומא דע"ז כתבו בפשיטות דסיכה באינה של סענוג שרי ולא כהירוש' והיינו לפי מסחא דילן כהדא כו', אבל נוססת הרמב"ם והשו"ע הוא כדאי' במו"ק פ"ג, ואין ענין הטעין לאה שאינה של תענוג.

ב) ראיתי הערות הרבה ממעכ"ת נ"י במאיר נתיב ויפות הגה ב"ה ורא"יתי בדף ע"ו ע"א שעמד על מש"כ מהרש"ם דלפי' דא' בירוש' אפי' בטומאה דאורייתא חולק על ש"ם דילן. והעיר מעכ"ת נ"י שיותר טוב לומר כשיטת התוס' דמה לכאן שכן לאו שאינו שוה בכל. ועי"ז יש לי להוכיח דשיטת הירוש' אינה כשיטת התוס', דמקור שיטת התוס' דלאו שאינו שוה בכל קיל הוא מסוגיא דיבמות ד"ה לענין עשה שאינו דוחה ל"ת ועשה, אם לא שהל"ת אינו שוה בכל. ולפי סוגי' זו ה"ה בל"ת דישנו בשאלה ג"כ קיל ועשה דוחה ל"ת ועשה שישנו בשאלה, והרי שיטת הירוש' והובא בכרי"ף שלהי מס' פסחים דמי שנשבע שלא לאכול מצה כל השנה אסור לאכול בליל פסח, ואין עשה דאכילת מצה דוחה ל"ת ועשה דשבועה אע"ג שישנו בשאלה. אלמא ס"ל להירוש' שאין נ"מ בין ל"ת, והיא באמת שיטת במה אמוראי בב' ולא כסוגי' דיבמות. והדברים עתיקים ומבוארים במקלת במבורי הע"ש סי' ק"ד אות ה'. ולאשר שכן מוכרח שפיר במהרש"ם.

ג) דף כ"ג ע"ב בניסוה גריכין כו' א"ל ר' יוסי לא כן כו'. פי' מהרש"ם כמו פי' פני משה והעיקר כפי' בעל ס"ח וכן פי' קה"ע בהענית דמקשה מדמחזירין בש"ת הרי היא מקומה וא"כ מיקרי משנה נוס' תפלה *).

---

*) לדעתי פי' מהרש"ם אינו כפי' הפ"מ. המהרש"ם מפרש קושי' ר' יוסי מדא"ל ר"ז אם לא שאל וכו' חמרה בש"ת „משמע דוקא לומר בה תפלה כסדר הצבור (ר"ל אם הצבור צריך למטר והש"ץ טעה ולא הזכיר בבה"ש, יחמרה בש"ת) אבל לשנות בה לא" (דהיינו בעת שהצבור אין מזכירין בתפלה מטר. והיחיד או מי שביחיד דמי, אם יאמרה בש"ת הוא משנה מטבעה של תפלה) אבל הפ"מ מפ' הקו' מטעם לכתחלה ודעיבד ע"ש. הן אמת כי בד"ה על דעתי' דר' יוסי יאמר המהרש"ם „ובש"ת לא מצית אמרית דדיעבד [צ"ל: וצורך הצבור] הוא דאמרי'". אבל לדעתי מלת בדיעבד היה צריך למחוק, אחר שכתב על הגליון וצורך הצבור כי הנה בד"ה אומרה בש"ת, שלפניו, כתב המהרש"ם בתחלה „ומשמ' דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא" ואח"כ מחק מלות „דיעבד אבל לכתחלה" וכתב במקומן על הגליון „לומר בה תפלה כסדר הצבור אבל לשנות בה". א"כ מוכח מזה בפירוש שלא מטעם דיעבד ולכתחלה מפרש קו' ר' יוסי. **המגיה**

הערות

ביום ד' א"ח פסח תרל"ה לפ"ק פה לייפציג

ברכות שמים מעל יחולו על ראש צדיק באמונתו יחיה, רבים השיב רבים משיב מעון בחוממות. אל אשר בגרונו, וחרב פיפיות אשר בידו להדוף זדים וקמים על תורתנו הקדושה, ולקרב לבות בית ישראל לאביהם שבשמים, איש דגול מרבבה, ישראל בו יתפאר. הרב הג' חו"ב המפורסם במעלות ומדות תרומיות כש"ת מוה' **מאיר לעהמאנן** נ"י

ישועת האל חסדו עליו, ועל כל הנלוים אליו, ויהי כנהר שלומו ושלומם אמן.

כל יקר ראתה עיני במכתבו הנעים מן י"ב א"ס העבר בלוית מחברת הראשונה מהירושלמי סדר זרעים עם פירוש הנפלא מרגניתא טבא דאתא ממערבא מהגאון המופלא כמוה' **שלמה סיריליאו** זצוק"ל אשר בת"ר זכה ומזכה את אחיו עמו להוציא ממסגר אסיר חמדה יקרה וגנוזה זה כשלש מאות שנה, האח, אמרתי חמותי ראיתי אור חדש בהיר הוא בשחקים, אור חדש מציון יאיר שם חלקת מחוקק ומבאר תלמוד ירושלמי ספון וטמון לא שזפתו עין רואה זולתי יחידי סגולה אשר נהנו לאורו בכתובים, ועתה כצאת השמש בגבורתה לכל בני ישראל יהי' אור במושבותם, יתענגו כל ישרי לב דורשי ה' ותורתו הקדושה בנוסחאות נכונות, מזוקקות ומכוונות, ופירוש יקר ונחמד אשר מלאם נוגים מאן הב"ח, ומבי"ט, ומהרי"ט כראהו ונחמדהו, מעשיהו מעשה ידי אמן מופלא, שלמה שמו ושלמה משנתו, ונלוה אליו חדושים והערות יקרות ונחמדות מכת"ר, אשר למאור ובא קרא „**מאיר נתיב**" להאיר עיני הוגי תורה בדרך ישרה, ובנתיבות משפט ידריכם במים עזים מי תלמוד ירושלמי. גם הרב הנעלה המגיה יתרה עשה בשקידתו הנפלאה לדקדק היטב בכל אות ותיבה, להאיר ולהעיר על השנוים הרבים הנמצאים בדפוס וויניציאה, וכתבי יד אשר יוצאו לפנינו הנוסחאות והשנוים הרבים בידיעות שלמה, וכל ההוגה בירושלמי בעיון בעיניו יראה ולבבו יבין התועלת הגדולה אשר יצמח לנו פעמים רבות בשנוי, בגרעון, או בהוספת תיבה אחת, או אפילו אות אחת, וכל איש לפי חכו יטעם טעם מתוק מדבש נופת צופים, בראותו את הירושלמי הנדפס כלול בהדרו, אחת ממעלות הנדרשות לא נעדרה.

ולי אני הקטן העיר בטובו לשלוח לו מעט מחדושי אשר חנני ה' על ירושלמי, ויחקקם בעט ברזל ועפרת על שמי, הנני הנני אמרתי לקוראי, ויערב לנפשי להיות כסניף לאריות אריה דבי עילאי מרן כבוד שלמה, ובאתרא דמרי שלמה תלא זייניה כולבא רעיא קולתיה תלא להיות חבר לדורשי ה' ותורתו, והנני שולח לכת"ר קצת מחדושי והערותי אשר חלק לי ה' בחסדו הגדול על תלמוד ירושלמי וקראתי אותם על שמי „**שער שמעון**" כשם שער אחד משערי ירושלים האמור בנבואות יחזקאל (יחזקאל מ"ח), ובאלהי ישעי בטחתי כי ימצא בהם אנשים כערכי מעט דברי חפץ, והוא ברחמיו הרבים יאיר עיני במאור תורתו, ויקוים בי מקרא כתוב נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי.

ולך ה' החסד אשר גם בדור יתום כדורנו לא עזבתנו, ותתן את רוחך הטובה על אנשי שם אשר הורק בלבם להגדיל תורה ולהאדירה, ויגלו לנו מטמוניות מגדולי אומתנו אשר בהם ישראל יתפאר, וברוך שומר הברית והחסד לישראל כאשר הבטיחנו כי לא תשכח מפי זרעו, והעיר את כת"ר לדבר הגדול הזה לזכות את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, כן יוסיף ה' הטוב לאמן את ידיו בגבורה, ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, ומאן דבעי שמח לחיי יהי' בתומכיו ומסעדיו עד כי יברך על המוגמר, חסד אל כל היום יסובבהו, ובימין ישע יסעדהו, ומכל שטן ופגע ישמרהו, ועל מי מנוחות ינהלהו, ובבנין בית תפארתנו יראהו, פי המדבר מקרב לב מלא רגשות אהבה וכבוד לדורשי ה' ותורתו הקדושה, לאיש מוקיר ודחיל רבנן.

שמעון בלאא"מ מוה' שאול ז"ל הלוי איש הורוויץ

שער שמעון

(א', ב') ה"א דלדי לון מקמי חיותא. עיין פ"מ ופירושו דחוק, והפירוש הנכון הוא פירוש מהרש"ס, וכן פירש מהרא"פ שירחים מחיית רעות, והוא לשון המדרש ולדי לי מן נמורייא הייתי שהוא ירא מן השומרים והסובבים בעיר וכגירסת הערוך ערך לד ג'.

שם. הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א"כ למה וכו' עיין רש"י ותוס' ברכות ב' ע"א ד"ה מאימתי, ועיין שאגת ארי' סי' ג', ובספר קהלת יעקב ריש ברכות.

שם. שעה והלתי לילה הוא. מהרש"ס גורס שעה והרתי עשורי עיין בפירושו והוא ע"פ מה שהביא הב"י בא"ח סי' הנ"ע בשם תה"ד (הוא בשו"ת תה"ד סי' קכ"ג בהגה) לשיעור מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה לפי חשבון מהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ביום שהוא י"ב שעות כדאיתא פסחים צ"ג ע"ב, ועיין בביאורי הגר"א בא"ח שם ס"ק ד', ובביאורו סי' רס"א ס"ק יוד, וביו"ד סי' רס"ב ס"ק י"א ועיין בספר תוספות אהרן ר"ה דף כ' מה שכתב שם באריכות.

שם. ר' פנחס בשם ר' אבא בר פפא כוכב אחד ודאי יום בחידושי הרשב"א ברכות ג' הביא גירסת הירושלמי ר' מנחם בשם ר' בא בר פפא וכו'.

(ב', א') שם אין תימר שנים ספק ראה שני כוכבים בע"ש והתרו בו וכו' במל"ש והתרו בו ועשה מלאכה וכו' עיין פ"מ, ומהרש"ס פירש דאתיא כמ"ד התראת ספק שמה התראה, וכן פירש מהרא"פ ועיין ירושלמי פסחים פ"ה ה"ד, ויבמות פי"א ה"ז הכה את זה וכו' ובירושלמי נזיר פ"ח ה"א, ושבועות פ"ג ה"ז ר"י ור"ל תרוייהון אמרי פטור וכו' ועיין ירושלמי יבמות סוף פ"י הסרים אינו נעשה וכו'. ועיין שו"ת מוד"ב מ"ת חלק א"ע סי' ע"ז ובספר נועם ירושלמי ברכות פ"א וצ"ע.

שם. ובלאוד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא כן הוא גירסת הספרים שלפנינו, וכן העתיק גם הרשב"א בחידושיו לברכות פ"ק, וכגירסת מהרש"ס ובלבד דיתחמון תלת כוכבים דלמן חדא כוכבתא היה ג"כ לפני הר"ן בפ"ב בשבת, וביומא פרק יוה"כ ובלבד דיתחמון תלתא כוכבים דלמן חדא כוכבתא כלומר רצופין במקום אחד ע"ש וכן הוא ג"כ גירסת הגה"מ פ"ה מה' שבת והביאה הפ"מ ומהרא"פ, ולפי גירסא זו פסק הב"י א"ח סי' רצ"ג ס"ב צריך לזהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים, ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים, והגר"א שם הביא מקור לדבריו ג"כ הירושלמי הנ"ל כגירסת הר"ן ומהרש"ס וז"ל שם ירושלמי ריש ברכות לענין לילה א"ר יוסי בר' בון ובלאוד תלתא כוכבים דדמיין כחדא כוכבא. ולפירוש הגאונים הנ"ל קאי האי ירושלמי לענין תוספת מחול על הקדש, והיינו שמיד שנראו ג' כוכבים אפילו מפוזרים הוי לילה, וכשנראו ג' רצופים אז עבר גם התוספת, וכמו שהביאו ג"כ בפירוש מהרש"ס דעת הרמב"ן והר"ן, ועיין מג"א סי' רצ"ג ס"ק ב', ובספר דברי יוסף לר"י שווארץ האריך בזה, והרבה להקשות על גירסת הר"ן הנ"ל, ותוכן דבריו מדלא הזכירו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור וכן אחד מן הראשונים לא הביאו להלכה שצריך שיהיו דווקא שלשה כוכבים רצופים, ש"מ דגירסתם היתה בירושלמי כגירסא אשר לפנינו, והביא ראיה לדבריו מהא דשבת ל"ה ע"ב א"ר יוסי בר אבין (הוא לפי גירסת הרא"ש שם) והוא ר' יוסי בר' בון דירושלמי שצריכין להיות ג' כוכבים בינונים, ולא הזכיר כלל אם יהיו גדולים או קטנים, ואפשר שיהיו גם גדולים אם המה רק רצופים הוי לילה, ויהיה לפי זה פלוגתא בין הבבלי לירושלמי בדברי ריב"ב ע"ש שהאריך בזה, ואוקי גירסת הירושלמי אשר לפנינו ופירש שהכונה הוא על כוכב נוגה שהוא נקרא כוכב השחר, גם כוכב הנשף, והוא יפה וחזק מאד ונראה גדול משאר כוכבים, ונקרא בלשון הירושלמי כוכבתא, ולפי פירושו ר"פ בשם אב"פ דאמר כוכב אחד ודאי יום, שנים ספק לילה, שלשה ודאי לילה וכו' הדא דתימר באילין דלית אורחהון מתחמיא ביממא וכו' ולא הזכיר איזהו כוכב שדרכו להתראות ביום, ובא ריב"ב ומפרש יותר ובלבד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא ר"ל שיראו ג' כוכבים חוץ מכוכב נוגה הנראה ג"כ ביום, ואינו נחשב גם לבינוני, והוא בכלל הנראים ביום, והוא ג"כ כוונת ריב"א בשבת ל"ה ע"ב לא כוכבים הגדולים הנראים ביום וכו' ולא שהוא פליג על הת"ק במה שאמר ובלאוד אלא שהוא מפרש דבריו, ושניהם לדבר אחד נתכוונו לומר שצריכים להיות כוכבים בינונים, ולא כמו שכתב הגה"מ דבירושלמי פליגי. אך כל ראיותיו אינם מוכיחות לדחות גירסת הר"ן ומהרש"ס והגר"א לפי פירושם כנראה לכל מעיין, ואין כאן מקום להאריך בזה.

(ב', ב') שם ר' חנינא בר אבדיי בשם ר' שמואל בר סוטר גירסת מהרש"ס סיסרטאי, וכן הוא ג"כ עירובין פ"ג ה"ד אמר שמואל בר סיסרטא, ובב"מ פ"ד ה"ב ר' שמואל בר סיסרטאי.

שם. ומה טעמא קרבית על חד מן קמייה (גירסת מהרש"ס מדויקת קאמיה באלף וכן היא במקרא ועיין בפירושו) קיימיה, פירוש דקאמייה משמע ראשונים אבל קיימיה משמע עומדים ולא בעי לפרושי ראשונים כי לא נזכרו שם אחרונים שיקרא לאלו ראשונים (יפ"מ) ועיין ריש מדרש רות ופי' יש ישיבה למעלה וכו' ומדרש בר"ר פס"ה בעמדם וכי יש ישיבה וכו' ומדרש שמות פמ"ג, ובתנחומא פרשת קדושים מי ששומע בעמדם וכו'.

שם. בברכה ראשונה צריך לומר ברכו את ה' מלאכיו וכו' האמן מיותרים וצריך למוחקן, והירושלמי עם פירוש מהרש"ס מדויק וליתנייהו.

שם. א"ר חנינא מאילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבעת מילין, משיאיר המזרח עד שתנץ החמה ארבעת מיל ומנין וכו' עיין מדב"ר פ"ב אמר ר' חנינא משיעלה עמה"ש עד שיאיר המזרח אדם מהלך ארבעה מילין וכו' ומשמע דאילת השחר, ומשיעלה עה"ש אחת היא, ועיין ירושלמי יומא פ"ג ה"א ופסחים נ"ג ע"ב ואמר ר' חנינא לדידי חזי לי וכו' וצ"ע.

שם. כמין תרין דקורנין דנהור, במדבר פרשה כ' איתא כמין תרתין קרנין דנהורא והערוך ערך דקרן הביא בשם המדרש הנ"ל תרין דקרנין וכו' וכדומה לזה יומא כ"ט ע"א אף שחר זה מפציע לכאן ולכאן.

(ג', א') שם ר' יוחנן וריש לקיש ר"י אמר כנוהג שבעולם אדם מותח אוהל ע"י שהוא רפה וכו' ר"ל אומר כנוהג שבעולם אדם נוסך כלים עיין ערוך ערך אנכי שהביא לשון המדרש ב"ר פ"ב ולשון הירושלמי פה אדם מותח אוהל אנכי ע"י שהוא רפה כמעט וכו' רשב"ל אמר בו"ד מוסך בולוס אנכי ע"י שהוא מעלה חלודה וכו' ועיין ערוך ערך בלס ב' וקרובה גירסתו לגירסת מהרש"ס. ובמדרש הנ"ל נמצא ר' יצחק תחת ר' יוחנן לפנינו בירושלמי ושנוים כאלה הוא משגגת המעתיקים, וכן השנוי בין מוסך לנוסך יצא מקירוב הוי"ו לנון או ליחוקו.

שם העונה אחד מעשרים וארבעה וכו' תני שמואל הרגע אחד מחמשת ריבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמונה לשעה, עיין תוספתא ברכות פ"ק, ובמדרש שמואל פ"ג, ובמדרש איכה פסוק נפק לבם, ועיין ברכות ז' ע"א (מה שנדפס בגליון הש"ס ברכות ז', א' ויותר נכון למחוק ארבעה ולגרוס שמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה שמכוון נגד פסוקי תורה, הוא טעות. כי פסוקי התורה המה רק חמשת אלפים ושמונה מאות וארבעים וחמשה) וע"ז ד' ע"א הגירסות משונות, ומהכא וכן מלשון ושמואל אמר שבמד"ש משמע דברייתא דתני שמואל פליגא על הא דהעונה אחד מעשרים וארבעה וכו' דלהאי ברייתא הרגעים דשעה י"ג אלפים ותתכ"ד לשעה, וכמו שפירש מהרש"ס כאן. וכן חשב גם כ"ת בספר הישר סי' תנ"ג ע"ש, אך מה שגורס כ"ת שם בע"ז אחד מרבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות ועשרים וארבעה בשעה כדי להשוות חשבון הברייתא הנ"ל המובא' בתוספתא להא דתני שמואל, הוא פלא, דמהכא וכן ממד"ש הנ"ל משמע דברייתא דשמואל אחריתא היא ופליגא אהדדי וצע"ג.

(ג', ב') שם ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו עאכ"ו. גירסת מהרש"ס כאלו כל ישראל עוסקין בתורה בשביל דוד. וכן הוא בפסיקתא רבתי פי"א.

הערות

ונמצאו כל ישראל עוסקין בתורה, ובמדרש איכה פסוק קומי רוני וכיון שהיו ישראל שומעים קולו של דוד וכו' אנו עאכ"ו מיד הוא עוסקין בתורה.

(ד', א') שם אין הנינן אכילת פסחים וכו' עיין מכילתא בא פ"ו מכאן אמרו אכילת פסחים ואכילת זבחים והקטר חלבים ואברים וכו' ונראה שגם התנא שם הי' גורס במשנה ואכילת פסחים.

שם וכל הנאכלים ליום אחד קדשים קלים. נחלקו המפרשים בביאור הירושלמי, למה נקט דווקא קדשים קלים, והלא רוב הנאכלים ליום אחד המה קדשי קדשים, ועיין צל"ח ברכות פ"ק שהאריך בזה, ונראה לי ביאור הירושלמי ע"פ מה שתרצתי בימי חורפי קושית הש"א סי' ד' שהקשה על פירש"י שפירש שמהגיתן והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל, ולא נקט להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה, והקשה הש"א לפירש"י למה לא תני הכא ג"כ קצירת העומר דנוהג כל הלילה, ותרצתי לפרש מתניתין אחר שנדקדק לשון א"כ למה אמרו חכמים דאין לו שום המשך למה שקודם, ונראה דר"ג רוצה להוכיח בזה סברתו דעד חצות הוא רק משום סייג וגדר וכמו דאיתא לקמן שם ט' ע"א רבנן כותי ס"ל ולא אמרו רק כדי להרחיק את האדם מן העבירה, את אשר הביא ר"ג ראי' לדבריו ולא עוד אלא כל מה שאמרו עד חצות הוא כדי להרחיק, והראי' לזה דהקטר חלבים מצותן עד שיעלה עמוד השחר ופירש"י מדכתיב לא ילין לבקר, וכל הנאכלין ליום אחד מצותן עד שיעלה עמה"ש דכתיב לא יניח ממנו עד בקר, ותרווייהו בחד לישנא אזהר רחמנא, ואי תימא דהא דאמרו רבנן בנאכלין דרק עד חצות מיתר, הוא מדינא ולא משום גדר סייג, הוה להו למימר בתרווייהו דרק עד חצות מותר, ומדלא אמרו בהקטר חלבים עד חצות ש"מ דלק משום סייג וגדר גזרו בנאכלין אחר חצות, ובהקטר לא עשו שום סייג דכהנים זריזין בהקטרה, ולא קשה קושית הש"א דלחשוב קצירת העומר דלא שייך הכא כלל, וזהו ג"כ כוונת רש"י והקטר חלבים דקתני הכא וכו' אלא להודיע היינו לראי' לזה ומדויק שפיר לשון א"כ וזהו ג"כ כוונת הירושלמי וכל הנאכלין ליום אחד קדשים קלים דבהנהו דקא פריש רחמנא לא יניח ממנו עד בקר כמו שאמרו בספרא פ' צו מנין לרבות חטאת ואשם ודוק כי הוא ברור בכוונת הירושלמי.

(ד' ב') שם ה"ב הוא בעי מימר מאן דמר וכו' עיין מרה"פ ד"ה הוא בעי שהביא גירסת הרשב"א בחידושיו הוון בעי מימר וכו' ואין נ"מ בזה ע"ש, ובאמת נ"מ טובא איכא בין שני הגירסאות דלשון הוון בעי מימר מתפרש כמו לשון סברוה בבבלי, וכי היכא דאשכחן סברוה דקאי גם במסקנא הכי, כן לישנא דהוון בעי הכי הוא, עיין כ"מ הלכות תרומות פי"א ה"ד ובברכי יוסף א"ח סי' ג"ח, א', ועכשיו זכיתי לאור בהיר גירסת מהרש"ם וגרים נמי הוון בעין מימר כגירסת הרשב"א.

(ה"א) אומר לאחד מן השוק מה לך זקנך מגודל והוא אומר יהי' כנגד המשחיתים עיין ברכות י"א ע"א ושם ליתא תיבות מה לך ועיין פירש"י שם. ומלשון מה לך ראיה לפירוש הערוך ערך זקן וז"ל פירש המשחיתים ומגלחים זקנם כנגדם זה מגדל זקנו כלומר זה חלוף מעשיהם ומנאצו זה חולק עליהם, וכן פירש הרשב"א ברכות דף הנ"ל והיינו שאומר לאחד מן השוק מפני מה אתה מגדל זקנך אמר להם כנגד אותם שהם משחיתים זקנם ולהוציא מלבם, וכן הוא ג"כ בספרי פ' ואתחנן מפני מה זקנך וכו' ובתוספתא ברכות פ"ו מפני מה וכו' ומהרש"ם אחר שהביא פירוש רש"י שם הביא פירוש הערוך הנ"ל לומר דמכאן מוכח כפירושו, והמפרש מהרא"פ וכן בד"א המפרש לספרי העתיקו פירש"י שם זקנך נאה ומגודל ולא הרגישו כי מלשון מה לך וכן מלשון מפני מה סתירה לפירש"י, וכבר הערותי בזה בהגהותי לספר הפלאה שבערכין ח"ש הנדפס בווין.

(שם ה"ד) למלך ששלח ב' פלמטרין וכו' צ"ל פלמנטרין בנון, וכן היא לנכון בירושלמי עם פי' מהרש"ם, והכי איתא ג"כ בירושלמי סנהדרין פי"א ה"ז, ובמדר"ש שה"ש פסוק כי טובים, ובירושלמי ע"ז פ"ב ה"ז איתא למלך ששולח שני סימנטירין וכו' וצ"ל פלמנטירין, וכן הוא ג"כ בערוך ערך סמנטר ע"ש.

(ו' א') ה"ה ר' זעירא סבר לקרובה וכו' עיין בביאורי הגר"א א"ח סי' קכ"ז ס"ק ג' דגרס הכא דר' זעירא סבר לקרובה אחר כל הנוסחאות דמודים דרבנן נהגין רבנן אמרין כולהון ואית דאמרי או הדא או הדא, ר' זעירא סבר וכו' והרשב"א סוף פרק א"ע גרס ר' זעירא סמך לקרובה הביאו המג"א, וכן הוא ג"כ גירסת מהרש"ם, וכן הביא הב"י סי' קכ"ז, והובא גירסא זו גם בתוס' הרא"ש סוף פא"ע וז"ל והכי איתא בירושלמי הכל שוחין עם הש"ץ בהודאה א"ר זירא ובלבד במודים ר' זעירא הוה סמיך לקרובה כדי שיהא שוחה עמו תחלה וסוף, וה"פ ר' זירא הי' שוחה עם ש"ץ במודים אבל לא בסוף הודאה, וזעירא הי' מכוון ואומר מודים דרבנן בנחת ומאריך והי' מכון לסיים עם ש"ץ בכיון הברכה והי' שוחה עמו בסוף הודאה וכן פירש מהרש"ם.

(ו', ב') שם כהדא חדרונא כן הוא בירושלמי עם פירוש מהרא"פ, וכן הביאו התוס' י"ב ע"ב ד"ה כרע, והיא גירסת הערוך ערך חדרנא, וכבר העיר המוסף שם דבמסכתות דידן כתב חדרונא, וכן הוא בירושלמי עם פירוש מהרש"ם חדרונא לנכון, ובר"ש פ"ק דברכות גרס חזרנא בזיין והביא כן בשם הערוך ערך חזר ולפנינו ליתא.

(ז', א') ה"ו אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים עיין בגיהש"ס מה שהשיגו על היפ"מ וסיימו אבל דברי הירושלמי כאן צ"ע וכבר העיר בלדק הרב בעמ"כ דהאי אע"פ שנכנס לגדולה וכו' לא קאי כלל על הרי אני כבן שבעים שנה ומלתא באפי נפשה היא, ובעיקר הפי' של הרי אני כבן שבעים שנה אין אנו מוכרחים לומר דפליגי הבבלי והירושלמי, וכן הייתי רגיל לפרש תמיד האי אע"פ שנכנס, ובפרט לפי גירסת מהרש"ם תני, נראה ברור כי כן הוה גמיר להו שהאריך ימים, ועכשיו זכיתי לתוס' ר' יהודה חסיד על ברכות וראיתי שם פ"ד על מה שאמרו ברכות כ"ח ולא קאמר בן שבעים וז"ל ובירושלמי קאמר אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים, משמע שהי' רוצה לומר דבן שבעים ממש קאמר, או שמא מילתא באפי נפשה היא ולא קאי אמילתיה דראב"ע אלא הכי גמיר להו שהאריך ימים.

(ח', א') ה"א אמר ר' בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות עיין חידושי הרשב"א ברכות י"ב וי"ג, ותשובותיו סי' ס"ח, ס"ט, ועיין שפ"מ ברכות י"ג א' ועיין בפירוש מהרא"פ שהביא שם גי' ופירוש מהרש"ם ודחה דבריו והעיקר כגי' הגר"א אמר ר' בא זאת אומרת שאין הברכות מעכבות, התיבון והא תנינן מפסיק ולא הגיהה והכא אע"ג דלא שניהם צריך לברך, א"ר יוסי אם את אומר צריך לברך בירך צריך לכוון בכולן או לא הובא בספר ש"י ועיין שם פירושו באורך, ועיין א"ח סי' ג' ס"ב ובביאור הגר"א שם ס"ק ד', ה'.

שם לית אפשר דלא יעי מילה. בירושלמי עם פי' מהרא"פ הגירסא יעיף מילה, והוא מלשון אל תטיפו יטיפון (מיכה ב') וגי' מהרש"ם לית אפשר דלא ייתי מלה, ונראה כי תיבת מילה הוא כמו לשון ממילא בבבלי עיין ערוך ערך מל ת' ובמוסף שם הביא ביאור מלת ממילא פי' מן המלה עצמה, ונעתקה לכל דבר שנעשה מעצמו, תרגום בלילה הוא נדה, ואתגלגלו פלומיא ממיליהון פי' מאליהן, ופי' א"א דלא יבוא ממילא לאיזה ענין שמוזכר בו יציאת מצרים.

(ח', ב') שם וכמה הוא כדי דבור וכו' כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי, גי' מהרש"ם כדי שאילת שלום תלמיד לרב, וכן גורס גם הגר"א, אך מה שגורס מהרש"ם ויאמר לו שלום עליך רבי ומורי נראה כי נמשך בזה אחר גי' בבלי ב"ק ע"ג ע"ב כי לית ליה לר' יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי, וכבר העיר בפלפולא חריפתא בפרק מרובה שהוא ט"ס, דא"כ קשי' דיוקא אהדדי, דמשמע דלית ליה לר' יוסי כדי ארבע תיבות אבל בשלש אית לי', והדר קאמר דבשתי תיבות אית לי' ומשמע דבשלש לית לי', ועיין רש"י שבועות ל"ב א' תלמיד לרב שלום עליך רבי, וד"ה טובא הוי וכו' וכן ברא"ש ב"ק פרק מרובה איתא כשאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ותו לא, וכן הוא ג"כ בירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז ויאמר לו שלום עליך רבי, ובירושלמי נזיר פ"ד ה"א כדי שאילת שלום בין הרב לתלמיד ויאמר לו שלום עליך רבי, ועיין ירושלמי שבועות פ"ג ה"ג ושם, הגי' נכונה כגי' מהרש"ם והגר"א כאן כדי שאילת שלום תלמיד לרב שלום עליך רבי, ועיין נזיר כ' ע"ב רש"י ד"ה יתיב וכו' דבכדי שאילת תלמיד לרב דאית ביה שלש תיבות שלום עליך רבי, ותוס' שם ד"ה יתיב רשב"ל וכו' וכבר העיר בזה הפ"א בפרק מרובה שם, והאיר ה' עיני וראיתי כי גם להרשב"ם לא הי' הגי' בב"ק ע"ג ב', תיבת ומורי, עיין ב"ב קכ"ט ב' ברשב"ם ד"ה לא קשי' וכו' ושאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי כדאמרינן בפ' מרובה כי לית לי' לר' יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי וכו' וכן ממה שפסק הרמב"ם בפ"ב מה' שבועות הי"ז וז"ל בתוך כדי דבור והוא כדי שיאמר תלמיד לרב שלום עליך רבי וכו' וכן ממה שפסק בפ"ה מה' ת"ת ה"ה ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי, נראה ברור שהי' גורס בב"ק שם שלום עליך רבי ותו לא, ועיין במ"ל פ"ב מה' שבועות הי"ז ובמ"ל פט"ו מה' מעשה הקרבנות ה"א, אך קשה לי מהא דאיתא סנהדרין ק"א א' אזל לגבי' אמר לי' שלום עליך רבי ומורי, ומשמע דשאילת שלום תלמיד לרב הוא ארבעה תיבות, וראיתי בביאורי הגר"א יו"ד סי' רמ"ב ס"ק ל"ז שהביא מקור לדברי הב"י שם ואם נתן לו רבו שלום אומר לו שלום עליך רבי ומורי, מהגמרא דסנהדרין הנ"ל אך לא זכיתי להבין דבריו הקדושים דהא ריב"ל הוי שם השואל שלום רבו ולא המשיב, ולענ"ד נראה להביא מקור לדברי הב"י הנ"ל מהא דאיתא ברכות ג' א' לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי, והחזרתי לו שלום עליך רבי ומורי הרי דבחזרת שלום לרב צריך להוסיף ומורי. אחר כותבי ראיתי בחידושי הגרע"א על יו"ד סי' רמ"ב ס"ק ה' שהביא זה ושמחתי כי כוונתי ב"ה לדעתו הגדולה.

(ח', א') שם זעירא לא שאל בשלמא דרבא. עי' בפי' מהרש"ם ד"ה דזעירא וכו' והכי קי"ל. וזה דלא כמו שהביא הרמ"א סי' רמ"ב סעי' ט"ז, וכבר העיר בלדק הרב בעל מאיר נתיב למה שכתב הגר"א ביו"ד שם ס"ק ל"ח דאדרבה מהירו' ראי' להערוך ע"ש. ואם כי דברי הגאונים אינם צריכים חיזוק נראה להביא ראי' מוכחת לדבריהם מהא דאיתא במדרש שמואל פי"ט ויחרדו זקני העיר לקראתו ויאמר שלום בואך (שמ"א ט"ז) זעירא שאיל בשלמיה דרבה (במד"ש שם איתא רבה שאיל והוא ט"ס וצ"ל זעירא וכן הוא בילקוט שמואל ט"ז) דילמא ר' יוחנן הוה מסתמך על ר' יעקב בר אידי וכו' ע"ש כל הענין דהכא, ומדויק שפיר מה שהביא א"כ שם א"ל לא נהיגין בבבל זעירא שאיל בשלמה דרבה וכו' לומר שמנהג א"י מיוסד אקרא דשמואל, ועי' בהגהות הרד"ל שם.

שם לוי בר נזירא אמר כל האומר שמועה וכו'. גי' מהרש"ם שמעון בר נזירא אמר כל ת"ח וכו' וכן הוא ג"כ בירו' שקלים פ"ב ה"ה, ושם איתא שמעון בן נזירא בשם ר' יצחק וכו' וע"ש עוד איזה שינויים, ועי' מדרש חזית פסוק וחכך כיין הטוב ובפסיקתא דר"כ פ"ב אמר ר' יוחנן וכו' וביבמות צ"ז ב' וסנהדרין צ' א' ועי' מ"ק פ"ג ה"ז בר טירא אמר וכו' ונראה לכל מעיין שצ"ל שם בר נזירא, וכן הוא במ"ש פי"ט והמעתיק חיבל הנון והזיין ויצא לו שם חדש טירא.

(ט', א') שם ר' ירמיה מדמי וכו'. גי' מהרש"ם מרמז וכן היתה הגירסא לפני הרשב"א, וכן הוא ג"כ בתוס' הרא"ש ריש פ"ב דברכות.

שם ר' יוחנן בסיתווא דהוה חזיק רישיה הוה לביש תרוייהון בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה, כן היא גי' מהרש"ם וכ"ה בפסיקתא דר"כ פכ"ב, והיא ג"כ גי' הא"ז ה' תפלין סי' תקל"ב ובעל העיטור א"ש מביא גי' הירו' כמו שהביא הפ"מ ר"י בסיתווא דחזיק (ולא דמשיח, והוא בלשון סגי נהור על חליפת נקיט חזיק, מפי' זר"א להגר"מ) רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעי בקייטא דלא חזיק רישיה הוה לביש תרווייהון וכן היא ג"כ בירו' עם פי' מהרא"פ והיא ג"כ גי' הגר"א, וראיתי שכן גורס ג"כ בספר תוס' יוה"כ למהרב"ח יומא פ"ו ע"ש אך הרא"ש בה' תפלין וכן תר"י שם הביאו גי' אחרת ולא נמצא בספרים שלנו.

שם ואינו אסור משום ערוה א"ר חייא בר אבא אפיקרסין (עי' ערוך ערך פקרס א' וערך אפיקריסון פי' לבוש התחתון והוא פתוח בכתפיו ושלובשו קושרו, ועי' בפסיקתא הנדפס מחדש פ' שקלים ובהערות ותקונים שם) היה לובש מבפנים ע' בפי' מהרא"פ והוא מפי' היפ"מ ועי' בפ"מ ובמה"פ ד"ה ר"י שמחליף השעות וכן ראיתי להגר"א שגורס ר"י בקייטא דלא הוה חזיק רישיה הוה לביש תרוויהון בסיתווא דהוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעי כד הוה אזיל מסתי כיון

הערות

שהיה מגיע אצל האולייריין היה חולץ וכד הוי נפיק מסחי הוי יהבין ליה ואינו אסור משום ערוה אלא א"א אפיקרסין היה לבוש מבפנים. ולעד"נ לפרש דקאי שפיר על מה דסליק וכגי' הספרים שלנו וכגי' מהרש"ס אך לא מטעמיה שהוא פי' דקו' הגמ' ואינו אסור קאי על הא דר"י בן זכאי דלא הוין תפלין זעין מניה וכו' ומשמע אפילו בלילה בשעה ששוכב ולהכי פריך ותיפוק ליה משום ערוה, ופירושו דחוק דאיך הוה ס"ד שהיה ישן בתפלין והא אפילו למ"ד דלילה זמן תפלין אסור לישן בהם עי' תוס' מנחות ל"ו ב' ד"ה ושמרת וכו' וברא"ש ה' תפלין. ועוד קשה דהיה להגמרא להקשות תיכף ואינו אסור משום ערוה על הא דריב"ז ולמה הפסיק בהא דר"י בסיפוח וכו' אלא נראה דקו' הגמ' קאי על הא דר"י היה לבוש תפלין אדרעיה עי' תוס' מנחות ל"ז א' ד"ה קיבורת וכו' וברא"ש וב"י הלכות תפלין שהביאו ראיות דמקום הנחת תפלין ש"י הוא הזרוע היינו בגובה הבשר שבין בית השחי למרפק, והוא מקום המכוסה תמיד ואין דרך לגלותו, ועי' רש"י שבת י"ד א' ד"ה עסקניות הן ונוגעין בבשרו וכו' ועי' א"ח סי' צ"ב ס' ו' העומד בתפלה ונכר וכו' מקום מטונף היינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה, והוא מתשובות הרשב"ן סי' קכ"ה הביאו הב"י א"ח סי' צ"ב ועי' סי' ד' סעיף כ"א צריך ליזהר וכו' ועי' בזיר כ"ע א' איגלאי בית השחי וכו' ועי' רש"י שם ד"ה א"ד וכו' והוה ס"ד כשמניח תפלין ש"י על הזרוע הוא מגלה ונוגע בבית השחי וע"ז פריך ואינו אסור להניח על אדרעיה משום ערוה, ומשני אפיקרסין היה לובש מבפנים והוא לבוש התחתון ופתוח בכתפיו וכשלובשו קושר, וכפירוש מהרש"ס והוא מפי' הר"ש סוף מקואות פ"ט ועיין ערוך ערך הנ"ל, והיה מפסיק וחוצץ בין מקום הנחת תפלין, למעלה לבד בית השחי. והאיר ה' עיני וראיתי בספר או"ז הנדפס מחדש בה' תפלין סוף סי' תקע"ו אחר שהביא גם הוא ראיות דמקום הנחת תפלין הוא הזרוע כפי' ר"ת כתב וז"ל ואמרינן כד אבי הוה יתיב קמיה דאמימר הוה ליה בידיה פירוש ליה לשון קרע כמו ליה דאיטי, ואית דאמרי דהיתה לו מכה בזרוע והיה קרוע כנגד המכה והוה מתחזיא תפלה דרך הקרע ולחוץ, א"ל לא סבר לה מר לך לאות ולא לאחרים לאות. א"ל במקום לאות אתמר, פי' והאי נמי במקום לך לאות שהוי במקום נגוע אלא שנקרע החלוק, ואלו לא נקרע הוי שפיר לך לאות ולא לאחרים לאות ובירו' פ"ב דברכות גבי ההיא שהבאתי לעיל וקייצא לבים דאדרעי ואינו אסור משום ערוה א"ר חייא בר אבא אפיקרסין היה לבוש מבפנים משמע היה חוצץ כמו בזמן הזה מכנסים עכ"ל הרי ברור שמפרש קושית הירושלמי כמו שפרשתי, וברוך ה' שהגעתי לדרך אמת.

שם וכמין פקדון היה בידו, כן הוא ג"כ גירסת מהרש"ס, ועיין ירושלמי עירובין פ"י ה"א ושם איתא כמין פיקדון היו בידו, ועיין בק"ע שם, ועיין ערוך ערך לף, ועיין ז"א להגרז"מ פסיקתא שם.

(ח', ב') שם אשתו של יונה הוסבה וכו' כן הוא ג"כ בירושלמי עירובין פי' ה"א, ובירושלמי הנדפס מחדש עם פירש מהרש"ס ליתא, ועיין במרה"פ ד"ה נשים וכו' ומה דקאמר הכא אשתו של יונה הוסבה וכו' התוס' פ' המוצא תפילין שם מביאין לזה בשם הפסיקתא וכמדומה שמ"ס הוא ונ"ל בירושלמי דהא המורגלי קאמרי להא וכן הביאו שם פכ"ל ולא ידעתי כוונתו אטו בפסיקתא ליתא למורגלי, אתמהה, והוא באמת בפסיקתא דר"כ פ' כ"ב, ועיין במכילתא פ' בא פסוק והי' לך לאות.

שם ה"ג מייסא בר בריה דריב"ל אמר וכו' עיין ברכות כ"ג א' א"ל מיישא בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ספר וכו' ועיין בהגהות מהרי"ב שם שצ"ל בר בריה דריב"ל מהא דלקמן כ"ד, ב', שנאמר שם ר' מיאשא בר בריה דריב"ל, ומהכא מוכח טפי שהוא בעל מימרא עצמה בירושלמי (וניחא טפי גירסת מהרש"ס ר' מיישא וכו') ונמצא ג"כ לקמן פ"ח ה"ב מיישא בר בריה דריב"ל אמר מן דהוה אכיל עם סבי וכו' (וגם שם גירסת מהרש"ס ר' מיישא) ובירושלמי פ"ק דביצה ה"ז מיישא בר בריה דריב"ל מוטעין בסדינא ועיין ירושלמי קידושין פ"א ה"ז ריב"ל הוה יליף שמע פרשתא דבר בריה וכו' ועיין חולין ק"ו ב', דהא ר' מיישא בר בריה דריב"ל הוא ליואי ואמר וכו' ובמדרש רות פ"ג ר' מיאשא בר בריה דריב"ל נשתקע שלשה ימים בחליו וכו' ובפסיקתא רבתי פכ"ד מעשה ר' מיאשה בריה דריב"ל הלוקה דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה זוכה וכו' וצריך להיות גם שם בר בריה.

(י', א') שם הדא דתימא בדקין אבל בגסים אם יכול לסבול יסבול, וכן הוא בירושלמי מגילה פ"א ה"ע עיין בפירוש מהרש"ס ד"ה שמור וכו' ומפרש במתפללין עד פרסה או מותר להתחיל בתפלה, נראה שהיה גירסתו בברכות כ"ג א' אבל אם יכול לשהות בעצמו מותר. והיינו לכתחילה, והיא גירסת הרי"ף פ"ט דברכות, וכן הוא ג"כ גירסת הרשב"א עיין בתשובותיו סי' קל"א, ועיין רש"י ד"ה ועד כמה וכו' שגם גירסתו כגירסת הרי"ף, ועיין טור וב"י סי' צ"ב ד"ה ומ"ש שאינו יכול וכו' ובמ"א ס"ק ב', וצ"ע מה שלא הזכירו הפוסקים האי חלוקא דירושלמי בין דקין לגסים, והגל"א סי' צ"ב ס"ק ד' מזכיר הירושלמי לענין לכתחילה ע"ש אבל לא הזכיר האי חלוקא דירושלמי וצ"ע.

(י', ב') שם צריך להתיז כי לעולם חסדו, עיין בפירוש מהרא"פ שיתיז האולם מחסדו שלא יהא נראה חס דו משמע ב' רשויות, התשבי בשרש דו כתב מה שאמרו ז"ל (ברכות מ"א, א'. עירובין י"ח. א') אדם הראשון נברא דו פרצופין יש לקראת דו בחולם ולא בשורוק כי כן יש מפרשים דופי מן דו ומן פי, פירוש שתי פיות כי כן מוצאי דבה ידברו בשתי פיות אחת בפה ואחת בלב, ולדבריו נסתר ממילא פירוש מהרא"פ, ואחר זמן ראיתי שהקדמני בזה הגאון מהרי"ב בספרו אומר השכחה סי' ע"ג, והעיקר כפירוש מהרש"ס וכמו שהביא ג"כ הל"א

פרק א"ע דצריך להתיז הסמך דלא לישתמע אז דו שתי רשויות. ומה שתמה הרב בעל מאיר נתיב דמילת אז אין לו הבנה, נראה דאז הוא לשון שררה כמו שאמרו ז"ל (מדרש במדבר פ"ב) ואין נחזה אלא שררה, שכן אמר יתרו למשה ואתה תחזה, וכן הוא ג"כ בתנחומא פ' במדבר ומשתמע שפיר שתי רשויות, והוא ברור.

שם תינו דיעה תננתו דיעה רנה תשובתינו עיין פ"מ ועיין בפי' מהרש"ס ונראה יותר פי' מהרא"פ דהגמרא מפרש על הסדר דקאמר שאנו מתפללין בתחילה תינו דיעה, וכיון שתתננו דיעה אנו מתפללין רנה תשובתינו וכו' וכן כולם והיינו על הסדר.

(י"א, א') שם שמעון קליה דר"י אי מחדית מילה וכו' בירושלמי עם פירוש מהרא"פ איתא שמעון קליה דר"י מחדין מילה, ופי' שמעו סר"י דורש בבהמ"ד שעברו שם מדברים אלו, ולפי' גי' ספרים שלנו פי' אי כמו אשר והרבה כיוצא בזה בירושלמי. ועיין גירסת מהרש"ס.

(י"ב, א') ה"ו ר' יוסי בי ר' חלפתא משבח בד"ר מאיר קומי ציפוראי אדם גדול וכו' גירסת מהרש"ס ר' יוסי בר חלפתא, וכן הוא ג"כ במדרש פ' ויחי, ושם איתא הוה מתני שבחא דר"מ, ועיין שם עוד איזה שנוים.

(י"ב, ב') ה"ח ר' חייא בר אבא וחברותיה (גירסת מהרש"ס ר' חייא רבא) ואית דמרין ר' יוסי בי ר' חלפתא וחברותיה, ואית דמרין ר' עקיבא וחברותיה וכו' במדב"ר פס"ב איתא ר' חייא רבה (כגירסת מהרש"ס) ותלמידוי וכו' ועיין מדרש שה"ש פסוק דודי ירד לגנו וכו' ומדרש קהלת פסוק מתוקה וכו' כמה שנוים.

(י"ג, א') ה"ט דלמא ר' יוסי ור' שמואל בר רב יצחק הוי יתבין אכלין בחדא מן אילין כנישתא עלייתה וכו' א"ל ר' מיישא וכו' נראה דצ"ל ר' מיישא ור' שמואל בר רב יצחק וכו' וכן הוא ג"כ בשבת פ"א ה"ב ובירושלמי עם פי' מהרש"ס הגירסא נכונה בתרוייהו. ר' ייסא, ופירש בחדא מן אילין כנישתא באחת מבתי כנסיות העליונות וכן פירש הק"ע בשבת שם.

תקונים

בהערה 14 שהקדמתנו. אמרנו כי לא נוכל לתאר בכל פרטיו את הכרך השלישי שהכ"י באשר איננו תחת ידינו. ועתה אחרי נדפסה ההקדמה, הגיע לידינו הכ"י משלש המסכתות: חלה ערלה ובכורים, ונתאר אותו בזה:

כבר אמרנו כי תמונת הכ"י היא קווארטא. יכיל ש"ם עמודים. העמודים מצוינים רק בציון ציפערן (סיד הצענזוריא בוויען. הציון 109 מצוין שתי פעמים). ברוב העמודים יש כ"ד שורות ויש עמודים שיש בהם כ"ג וכ"ה שורות. הכתב כולו הוא כתב רש"י ספרדית ואין כל ספק לנו כי הכתב כלו הוא כתב ידו ממש של מהרש"ס בעצמו, כי צורת האותיות היא כצורת האותיות של הכתב הכתוב על הגליון בשני כרכים הקודמים וכהכתב של הפסקא „אמר הכותב" בסוף הפתיחה הרביעית. ותמונת הכתב של הג' מסכתות הנז' תענה כי בעת שכתבן מהרש"ס לא הגיע עוד לזקנה ושיבה, כי הכתיבה עודנה תמה ושלימה. — בראשונה כתוב הפירוש ממהרש"ס על מס' חלה, וחסר ממנו איזה דפים, כי הפירוש מתחיל בהכ"י אחר התחלת משנה ד' מפ"א דחלה. ונראה ברור כי גם בידי הרב מוה' יהודה זרחיה אזולאי ז"ל כבר היה חסר כי ציון העמודים מתחיל מעמוד הראשון שנמצא כעת לפנינו. העמוד הראשון הוא מחוק קצת. הפי' על מס' חלה יכיל צ"ט עמודים שלמים וחצי מעמוד ק'. ואח"כ מתחיל לשון הירושלמי ממס' חלה (לא כמו שכתבנו עפ"י השמועה בהקדמתנו כי לא נמצא לשון הירושלמי לשלש מסכתות הנז') ומסיים בסוף עמוד קל"ט. מעמוד ק"מ עד סוף עמוד רכ"ד כתוב פי' מהרש"ס על מס' ערלה. ומעמוד רכ"ה עד סוף עמוד רמ"ח כתוב לשון הירושלמי ממס' ערלה. מעמוד רמ"ט עד סוף עמוד שכ"ט כתוב פי' מהרש"ס על מס' בכורים, ומעמוד ש"ל עד סוף עמוד ש"ם כתוב לשון הירושלמי ממס' בכורים.

בפתיחה ח"ב בד"ה כרר דתנינן תמן, צ"ל כיי דתנינן תמן.

בדף י"ז ע"א בנוסח ד"ו אות ט"ז, צ"ל: פניה. רבי ירמיה רבי זעורא בשם רב צואה אפילו עשויה כעצם אסורה שמואל אמר עד שיקרמו פניה שמעון בר ווא בש"ר יוחנן עד שיקרמו פניה. אמר חוקיה.

הקדמה מהמוציא לאור ומהמגיה

הדור, אתם ראו! הננו נותנים לפניכם היום את הברכה

מסכת ברכות ירושלמית

אשר ה' עזרנו וזכנו להוציאה לאור עולם מכתב יד אשר הבנו הגאון

מהור"ר שלמה סיריליאו זיע"א

השאיר אחריו לברכה ולמאירת עינים, בעיר הקדושה ירושלם ת"ו עם

פירוש נפלא.

והנה אם היה נמצא עתה כתב יד עתיק מתלמוד ירושלמי, ולא ידענו שם הסופר והמגיה, היינו כלנו שמחים עליו כעל כל הון, כי היה לנו לעזר אם מעט ואם הרבה להגיה ממנו השבושים הרבים הנמצאים בתלמוד ירושלמי — כי מהכ"י האחד והמיוחד בעולם (לפי הנודע) מתלמוד ירושלמי הנמצא באוצר הספרים אשר בלוידען במסלכת הולאנד, לא נוכל להעזר אף כמעט, כי כל השבושים לרבבות הנמצאים בירושלמי דפוס ווינציאה, נמצאים גם בהכ"י הזה, וע"כ ישפטו כותבי השימות בדורנו, כי המדפיסים מווינציאה הדפיסו את הירושלמי מהכ"י הזה. ועתה כי כן, עד במה לנו לשמוח על הכ"י שבידינו אשר רב גדול מאחד הגדולים אשר חיו באה"ק לפני שלש מאות שנה, ערכו והגיהו, וגם עשה לו זר זהב סביב פירוש נפלא ומספיק. וכמעט יאחזנו שער בראותנו מהכ"י שלנו עד כמה משובש הירושלמי דפוס ווינציאה (מדפוסים האחרים לא נדבר), ובמס' ברכות לבד שונה הכ"י שלנו מדפוס ווינציאה בערך

שני אלפים נוסחאות שונות,

ועל פי הרוב בכל, נוסחות הכ"י שלנו מדויקות מאד. ועיני המעיין יראה כמונו כי כמו אין ערך לגוף הירושלמי מהכ"י שלנו להירושלמי דפוס ווינציאה, כן גבוה מעל גבוה פירוש מהרש"ם על כל הפירושים להירושלמי הנמצאים מכבר בידינו.

ועלינו לשבח להרב מוהר"ר ארי' ליב פרומקין נ"י מפיקליען בזאמוט המדינה, אשר בהיותו בעה"ק ירושלם ת"ו שם על לבו לכתוב בספר „תולדות חכמי ירושלם", מפי ספרים וכתיבות ידות אשר ראו עיניו בעה"ק ת"ו, ובספרו הנכבד הזה נמצאו רשימות נכבדות גם על אדות רבנו שלמה סיריליאו. כי זולת הרחיד"א ז"ל לא זכר איש מכותבי רשימות את המסכן ההוא [1]) אשר בחכמתו מלט את הירושלמי סדר זרעים ומס' שקלים משיני השבושים, ואשר בפירושו אור חדש על תורת ציון האיר.

ובאשר כי מספרי הראשונים המזכירים בכבוד ותהלה את מהרש"ם או פירושו על הירושלמי, לא נמצא בידינו כי אם הכ"ם, ס' אבקת רוכל, ספר זקן אהרן, תוספת ישרים, ופי' שדה יהושע על הירושלמי, על כן נעתיק בזה את דברי הראל"פ הנז' (בשינוי מעט בלשון וסדר) מה שכתב ורשם אדות מהרש"ם, בספרו הנכבד הנז', ונוסיף על דבריו מה שמצאנו על אדותו בס' זקן אהרן [2]) (שלא הזכיר הוא), ואיזה הערות:

הגאון המפורסם ר' שלמה בהרב החסיד [3]) ר' יוסף סיריליאו מיוצאי [במגורשי] ספרד מעיר סירילייו [4]) (ונזכר בהקדמת עתיה בחשבון החכמים שהלכו משאלוניקי לא"י) מובא הרבה בפסקי הראשונים ז"ל וביחוד בתשובות ב"י [אבקת רוכל], ובספרו כ"ם בה' מתנות עניים פ"ג ה"א והי"ג [5]) מרגלא שמעתתיה הרב בפומא דמרן. ימים רבים ישב הגאון הנזכר בעיר שאלוניקי, ועינינו ראו פסקי הוראותיו בתוך פסקי רבני שאלוניקי כ"פ" (כן כתב בעל שדה יהושע בהקדמתו להירושלמי. ובספר תוספת ישרים להגאון המובהק ה' תם-ן' יחייא ראיתיו חתום ברבני שאלוניקי אחר הרב ר' משה בהקדוש הר"ש אלקבץ ז"ל משנת הר"ץ ליצירה). ואחרי כן עלה ונתקדש בקדושת הארץ ואוה עיר צפת ת"ו למושב לו, בחברת הרבנים החסידים [6]) אשר התפקדו תחת דגל הראשי הר"י בירב ז"ל, והיה שמה מהרבנים החשובים, כמו"ש הרשד"ם ז"ל שמזכירו הרבה בחאו"ח ויו"ד סי' פ' ומ"ב, וז"ל: ונשמע מצפת ת"ו אשר יש בה יהודים לרוב, והחכם השלם כמה"ר שלמה סירילייו רצה לנהוג הנפיחה כמו בשאלוניקי, ומיחה בידו הרב הגדול כמה"ר יעקב בירב". ואח"כ התקדש בקדושת ירושלם ונתעטר שם לשבת על כסא הרבנות אחרי פטירת מרנו הרלב"ח [כן ידענו לנכון עפ"י השמועה, אולם מצא שמצאנו חתימתו משנת הש"ח ליצירה [7]) ברבני ירושלם שחדשו את ההסכמה הקדומה בענין לפטור את הת"ח ממסים, אחרי הרבנים האשכנזים, הר' ר' קלונימס והר' דוד וראנק ז"ל, נראה שבזמן ההוא עוד לא היה הראש והאב"ד. אך אפשר שהיה הראש לעדת הספרדים והניח מקום להרבנים האשכנזים לחתום מקודם], ונהג שמה נשיאותו עד קרוב לשנת השי"ח ליצירה שאז נתעלה לבית עולמו הצדק [8]), שמה בעיה"ק ירושלם הוסיף

[1]) כן יאמר מהרש"ם בעצמו בסוף פתיחתו הראשונה, שהיה מסכן וחסר לחם. ולכן אנחנו מסתפקים בשמועה העוברת מפה לפה בעה"ק ירושלם ת"ו כי היה הרב הראשון שם, והרב ר' יהודה אזולאי ז"ל כתב בשער הכ"י של מהרש"ם שהיה „ראשון לציון" (כן יקראו הספרדים בירושלם את הרב הראשון — ע"ש הפסוק בישעי' ראשון לציון הנה הנם. ובשער כי השם הזה הוא שם מאוחר, והמציאוהו בעת היות קהלת הספרדים על העליונה לפני קהלת האשכנזים. —) כי קשה לצייר שהרב הראשון בירושלם היה נעזב ומתאונן בספרו על חוסר לחם לעת זקנתו. וגם לא הוא מיסהנים וחזיל לאמר כי היה עמום בצרכי צבור העמוסים על כל רב בישראל וביחוד בירושלם, ובימים ההם.

[2]) מחזיקנא טיבותא להחה"ש מוה' משולם בעהר נ"י ממעמיל, אשר העירנו כי נזכר בתשו' זקן אהרן, ויגענו ומצאנו לקנותו והוא בידינו.

[3]) אמנם לא נדע המקור שממנו לקח שם תואר רב וחסיד לאבי מהרש"ם, כי הוא לבדו כותב שמו בפתיחתו הראשונה „אני שלמה בכה"ר יוסף סירילייו ז"ל".

[4]) יגענו ולא מצאנו שם עיר סירילייו במדינת ספרד. ואולי היה מעיר Suria במדינה קאטאלניה אשר לספרד, והאותיות „ליאו" הם לכינוי היחס בשפת ספרד המדוברת בפי אחינו הספרדים שבטורקיה. כי כן קורים עד היום לאיש שהוא מאמיר, שאלוניקי, רודוס: אאמיליאו, שאלוניקליאו, רודוסליאו — וכדומה. ובתשובת זקן אהרן מאמר כ' שמביא שלוניקאו, ולא נדע אם טעות הדפוס הוא וצ"ל שלוניקליאו, כמורגל עוד היום בפי אחינו בטורקיה, או שיש אומרים כן וצ"ע כן.

[5]) בכ"מ מכונה ה"ר שלמה שירילייו, ובכה"י הוא סירילייו. ואם כי ידענו שאסור למחוק גם שמות הגדולים, בכל זאת מוכרחים אנו לומר שטעות סופר או טעות הדפוס נפלה בהכ"מ, כי הדברים שמביא הכ"מ מס' הר"ש סירילייו או מפירושו על הירושלמי נמצא בלשון ממש בהכ"י שלפנינו, והר"ש כותב שמו בפי' בכתב מרובע גדול „אני שלמה בכה"ר יוסף סירילייו". — ונוסף עליו להודיע כי אחר הלמד של סירילייו כתובה האל"ף ולא היו"ד, אבל בתוך הלמד נכתבה היו"ד שנראה לעינינו שהוא יו"ד ולא נקודה דגש.

[6]) ויש גם לנו שמועים שחסיד היה בכל מעשיו, כי כן כתב עליו רבנו אליהו הלוי (שהיה בזמן הרא"ם והר"י בירב) בתשובתו אליו והיא לו נדפסה בס' זקן אהרן (סי' ר"י ודף קי"א) „חכם עדיף מנביא ומורה גם הוא יורה פלפל חריפא נהר דינור נגד ונפק מקדמי' גמיר וסביר דסלק' ליה שמעתתא אליבא דהלכתא וה' עמו יגון שמו החכם הכ"ר שלמה יצ"ו" [לא מזכיר הכינוי סירילייו, אבל על השאלה שעליה באה התשובה הזאת חיסם השואל — מעיר „אדריאנופולי" — את שמו „שלמה בכה"ר יוסף סירילייו ז"ל. עשרת ימים לספירת העומר למספר בני ישראל המאמינים". לדעתנו מלת „המאמינים" הוא נגד הקראים. אבל מספר החמשים יום אלפים הוא שונה ממספר בני ישראל המאמינים בתורה שבע"פ] „הגיעה אלינו אגרת נכבדות מדוברת, בשקלא וטריא מוכהרת, והתמידום על לחם עצרת. שמחתי במוצא שלה רב על גודל חכמתך, גרנפש אתרחך ושלום רב לאוהבי תורתך" (צ"ל תורתך?) ובסוף התשובה מסיים הרא"ם הנז': „ואם עשה כבודך זה על לד הגדר ולפי תולדת הדור והדור יפה זכים יפה סיבה וכל מן דן וכל מן דן סמוכו לגא וכל כהני מילי מעלייתא יהון באתאמרין ממך וירבו בישראל כמוקך. נאום אליה הלוי".

[7]) [הערה מהראל"פ] גם זמן הש"ח ליצירה עוד לא ידענו לנכון אם היה אחרי פטירתו של רבנו הרלב"ח. אך זאת ברור שבשנת הש"ח ליצי' כבר נתעלה לג"ע הצדיק. שמו"ם בס' הקון יששכר דף כ"ו. בהגה"ה שבשנת ש"ב ליצי' נתאספו אלו ב' ה"ח מירושלם וספרו ממחלוקת שנפל בין החכמים בפירים שאל להיות בשבת ומצוה שם שבשנה ש"ח כבר נפטר הרלב"ח.

[8]) [מהנז'] עי' בתשובת אבקת רוכל בסי' קל"ע וק"מ שעניים סובב בזמן הש"ך ליצי' ושם משמע שבאותו הזמן לא היה עוד הרב בחיים. וע"ע בסי' כ"ד בתשובתו להמבי"ט ז"ל שנכתבה לפי"ג שנת הרל"ט ליצי' (כי מזכיר שם על שנת הרל"ב שנת השמטה שעברה) והב"י משיבו: „ואני יוסף קטנו לא הוכשרו דברי זה החכם בעיני, ושהוא זה עשרים שנה ראיתי מה שכתב ר' שלמה סירילייו זלה"ה, ע"כ נ"כ לפ"ז נראה שגם בפרק הזה לא היה עוד בחיים. אולם בלי ספק שהתשובות האלו היו ערוכים מכבר בידי המבי"ט כמו"ש בתשו' כ"ה, שמשנת הרל"ב ליצי' התחיל לעיין בדינים אלו. ובשנת הרל"ט הוסיף האיוה בכתב ע"ז וכוונתו על מה שכתב בסי' כ"ד. ועתה בשמטה זו לפה פסקי הב"י להספרים אלו"מ, ובקש

קדושה על קדושתו, וקבץ פעלים רבים לתורה, והעמיד תלמידים הרבה [9]) ושקיל וטרי הרבה עם בני דורו עי' בתשובותיהם ותשובות הר' בצלאל אשכנזי בסי' א'. וחבר פי' נפלא על הירושלמי מסדר זרעים ומסכת שקלים ..... והגאון החריף בעל שדה יהושע מפרש הירושלמי אחי הגאון המאסף בעל כנסת הגדולה, ראה פירושו הנז'... וכותב עליו וז"ל: מסרוצת דבריו והמשך לשונו נכר כי איש גדול הוא למאד וחריף ובקי בחדרי תורה מצורף לזה לשמע אזן שמענוהו ... והוא הורה לי דרך ישר בשבילי תלמוד זה ובנתיבות לא ידעתי הדריכני במעגלי יושר ובתוך נתיבות משפט" — ע"כ מספר תולדות חכמי ירושלם הנז'.

ועתה אחרי נדע היום את כבוד קדושת רבנו שלמה סיריליאו, נשימה נא עינינו על הכ"י שהשאיר אחריו לברכה, ואשר הוא עתה בידינו:

הכתב יד הזה קם בידינו למקנה מאת הרה"ג מות' יעקב ספיר הלוי איש ירושלם ת"ו, והוא עם עוד רבנים מבני ציון היקרים קנוהו מיורשי הרב המובהק מוהר"ר יהודה זרחיה אזולאי ז"ל, שנפטר בעה"ק ירושלם לפני ד' שנים. הוא הכתב יד אשר הרב חיד"א ז"ל ראהו בעה"ק ירושלם, כמובא בשה"ג מערכת ש'. וקם למקנה ביד הריו"א הנז' כרשום בכתב ידו על הגליון ברישׁ מס' שביעית: „קניתי לי לשמי ולזרעי מיורשי הרב הנז' זלה"ה יהודה זרחיה אזולאי ס"ט", ובלי ספק „יורשי הרב הנז'" שיאמר, המה יורשי רבנו שלמה סיריליאו, כי בכל הדף הזה ולא בשאר הדפים מצאנו שם איש אשר הכ"י היה שלו. והריו"א חשב לעשות מצוה לקיים דברי סוהרש"ס [10]) ויצא מקדש לחו"ל לאסוף חתומים ונדבות להוצאות הדפסת הירושלמי ופי' מהרש"ס, והדפים ממנו שני באגען בוויען, האחד יכיל ההסכמות מרבני ירושלם ורבני קושטאנדינה, והפתיחה הראשונה ממהרש"ס, והבאגען השני יכיל תחלת מס' ברכות ממשנת מאימתי עד „כדתנינן תמן". ונקל לשער הנסבה אשר בעבורה עסר מלהדפיס יותר, כי הלא גם הוא היה ירושלמי מקום שם עניות יהלכון.

בג' כרכים מכורך הכ"י, שנים מהם בתבנית פאליא, והשלישי בתבנית קווארטא. הכרך הראשון יכיל תשל"ו עמודים [11]), ובכל עמוד ארבעים שורות. במ"ז עמודים הראשונים כתובים: הפתיחה הראשונה ממהרש"ס והמורה מקום לכל סדר זרעים ומס' שקלים ומס' עדיות, ושלש פתיחות האחרות. העמוד הראשון הוא קרוע ומלוא, וראשית הפתיחה הראשונה חסרה [ואנחנו מלאנו את החסרון מהבאגען אשר הדפיס הריו"א אשר בלי"ס היה אז הכ"י עוד שלם בידו];

ובתרפ"ח עמודים כתוב: מס' ברכות (קנ"ד עמודים), מס' פאה (קכ"ו עמודים), מס' דמאי (קכ"א עמודים), מס' כלאים (קט"ו עמודים), מס' שקלים (קכ"א עמודים) ובעמוד האחרון כתוב איזה זכרונות ממהרש"ס. בהכרך הזה חלו ידים עסקניות וגם בא במי הים (ונשער כי הריו"א שהלך למדינות הים לאסוף חתומים על ההדפסה היה הכרך הזה עמו להראותו), ואותיות רבות מהכתוב על הגליונות, מהן נקראות ביגיעת עיני בשר, ומהן רק רשומן נכר. — הכרך השני יכיל גם הוא תשל"ו עמודים, ובו: מס' שביעית (רי"א עמודים [12]), מס' מעשרות (ע"ד עמודים), מס' מעשר שני (ק"ט עמודים), ג' עמודים כתוב עליהם שירים וזכרונות בכתיבה מאוחרת, העתק מפ' ראשון כלו וקצת מפ' שני ממס' שביעית (ל"ד עמודים), העתק שני מששה פרקים שלמים וחלק גדול מפ' ז' ממס' דמאי [13]). — הכרך השלישי והוא בתבנית קווארטו, יכיל מס' עדיות, ופי' מהרש"ס על מס' חלה ערלה ובכורים [14]).

הירושלמי כתוב באותיות מרובעות (וועליש) בצד האחד מהעמוד, ובצד השני כתוב באותיות רש"י ספרדית פי' מהרש"ס. והמכתב משני הכרכים הנזכרים לראשונה כמעט כלו מכתב יד סופר אחד, זולתי הדבור המתחיל „אמר הכותב" עד „כאשר כתבתי" בפתיחה האחרונה, הוא כתב ידו של מהרש"ס בעצמו [15]) כאשר נוכיח לקמן. גם המכתב ממס' שקלים נראה שהוא מסופר אחר, וההעתק השני ממס' שביעית הוא מסופר שלישי, והירושלמי כתוב באותיות רש"י גדולות זולת ששה עמודים שהוא ג"כ כתב מרובע.

אין כל ספק לנו כי הסופר העקרי של הכתב יד שלנו איננו מהרש"ס בעצמו, כי נמצאו בכתיבתו שגיאות והשמטות אשר נתקנו ונוספו על הגליון, וכל הרואה השגיאות האלה ישפוט משרים כי הסופר לא היה ת"ח כמהרש"ס כי אם ככל המון הסופרים בימים ההם, ובזמן הזה. וכמו כן אין כל ספק אצלנו כי ההגהות והתיקונים שנכתבו ביד אחרת ובדיו אחר על הגליון, כתבם מהרש"ס בעצמו ולא איש אחר שבא לידו הכ"י אחרי מות מהרש"ס, כי רק הוא לבדו שחבר פירושו ידע לתקן על הגליון שגיאות הסופר בפנים, או למחוק איזה תיבות בפנים הפירוש ולכתוב פירוש אחר על הגליון. ועוד ראי' שהכתוב על הגליון הוא ממהרש"ס, ממנו ולא מאחר, כי הנה הכ"מ בפ"ג מה' מתנות עניים פ"ג הי"א מביא לשון מהרש"ס בפירושו למס' פאה פ"ג, והננו רואים כי שורה אחת מהמעתק בהכ"ם היא כתובה בהכ"י שלנו על הגליון. המכתב שבו נכתבו ההגהות והתיקונים על הגליון שוה ממש להמכתב של דבור המתחיל „אמר הכותב" וכו' הנז'. ומצורת האותיות והדיו נכר כי בזמנים שונים כתב מהרש"ס הגהותיו ותקוניו על הגליון.

נוסח הירושלמי של הכ"י, לדעתנו, איננו העתקה מכתב יד אחד ערוך בכל שמצא מהרש"ס, כי אם בחן ובדק הנוסחאות השונות אשר ראו עיניו בכתיבות ידות שונות במקומות שונות שעבר עליהן (כי בזקן אהרן מצאנוהו באדרינפולי, וגם בפתיחתו מזכיר שעבר על העיר הזאת, והיה בשלוניקי, והרבנים בני דורו מזכירים אותו בעה"ק צפת וירושלם ת"ו), והנוסחא הבדוקה והמדויקת שמצא פעם בכ"י אחד ופעם בכ"י אחר אותה ערך בספרו, וכה יאמר בפתיחתו: „ואערוך לפניך הגירסא המדויקת בס"ד". והננו רואים כי גם אחרי שערך נוסחת הירושלמי בספר הזה שהוא עתה לעינינו, לא מש עיניו ממנה, ובמצאו אח"כ נוסחא אחרת שישרה יותר בעיניו מחק וגרר הנוסחא מהספר, ועל הגליון כתב הנוסחא שמצא מחדש.

מהמבי"ט שישלח לו ההופס מה שכתב בענינים אלו ושלח לו, וזה היה בשנת ש"ח ליצי' ואז כתב הב"י דחיות על ראיות אלו, והזכיר „שזה עשרים שנה שאלה דברי הר"ש סיריליו ז"ל", מפני שבזמן ההוא הש"ח כבר הלך הרב לעולמו, וזה ברור. ולאוי לדעת שהר"ש סיריליו הזה אינו הגאון הר"ש סיריליאו שמזכיר השל"ה בדרכי התלמוד שלו שכותב עליו כי היה תלמיד הר"י דיליאון, כי הוא הר"ש סריליו הזקן והיה נקרא ר' שמואל סיריליו או ן' סיד, והי' ג"כ מגולי ספרד תלמיד הר"י דיליאון הנ"ל. והוא אשר עמד לישראל בעת צרה והציל בתפלתו מאת הצר הצורר במצרים, ואפשר שהיו קרובים זה לזה. — ע"כ מהראל"פ.

[9]) אם יש להראל"פ סמוכים לזה שהעמיד תלמידים בעה"ק ירושלם, יוכל אמנם להוכיח כי חבר מהר"ש את חבורו על הירושלמי בשבתו בעה"ק ירושלם ת"ו. כי זה ברור אצלנו שחברו באה"ק ולא בחו"ל, כמוכח מדבריו בפתח פתיחתו הראשונה להירושלמי, ובפירושו לפ' כיצד מברכין (דף כ"ח ע"א למטה) בד"ה לפסול סוכתו, יאמר: כגון אנן בני ארץ ישראל". ואם נכון הדבר שהעמיד תלמידים הרבה בירושלם יש לנו ראיה שגם ספרו חבר בירושלם, כי בסוף הפתיחה הראשונה יאמר: „כי כל ימי העסקי בו (בפירושו) רוב מלאכתי היה בלמוד התלמידים בתלמוד".

[10]) כן כתב מהר"ש בסוף פתיחתו הרביעית: „אמר הכותב מפני שרציתי להדפיס המסכתות הללו ופירושן" וכו'.

[11]) העמודים מצויינים בגליון א' ב' והוא מונה במספר הדפים, ובגליון ליפעלן 2,1 ומונה במספר את העמודים. הגליון בא"ב מתחיל מדף הראשון ומתמונות הידים שחלו בהכרך הזה לא נכר עד דף ל"א הגליונים (ולכן לא נוכל לדעת אם בתחלתו חסר דף שלם, והחסר בפתיחה ג' ג"כ רק דף א', או בתחלתו אינו חסר כי אם חלק קטן מהדף הראשון הנמלא והקרוע, ובפתיחה ג' חסרים שני דפים). והגליון מהליפעלן מתחיל ממס' ברכות. ונשער כי הגליון הזה העמיד הבאגאר בוויען אשר ישב אצל הריו"א להדפיס מס' ברכות.

[12]) בעמוד 40 עד 45 כתוב על הגליון מלמעלה בכתיבה אחרת איזה כללי דקדוק לה"ק.

[13]) בהעתק השני משתי המסכתות האלה לא מצאנו שינוי כי אם בזה: מה שתקן והגיה מהרש"ם על הגליון בהעתק ראשון, כתוב בפנים על מקומו בהעתק שני.

[14]) הכרך הזה הוא עתה בידי הרס"ג אב"ד בראדין בפאלען נ"י, ולכן לא נוכל כעת לתאר אותו בכל פרטיו.

[15]) בהכ"י כתוב ד"ה „ועתה אחל לשורר" עד „אחת לילאה" לפני ד"ה „אמר הכותב". ומהרש"ם כאשר הוסיף הדבור אמר הכותב לעת זקנתו כאשר הכין הירושלמי לדפוס, ציין את ד"ה ועתה אחל לשורר באות ב' וד"ה אמר הכותב באות א' למען ידע המסדר בדפוס להקדים המאוחר.

הקדמה

וצורת האותיות הן לעדה כי בזמנים שונים כתב תקוני הנוסחות ג"כ. ובמס' ברכות מצאנו רק בשני מקומות בסוף הרואה, אשר הניח הנוסחא בפנים כמו שערכה מקודם והנוסחא שמצא אח"כ, כתב על הגליון: נוסחא אחרינא כך וכך. וחלילה לחשוב כי רובי הנוסחאות השונות מנוסחאות של דפוס ווינציאה (שנדפס גם הוא מכ"י) הן כלן מה שהמציא מהרש"ם מדעתו ולא מאשר ראן בכתובים (כמעשה מדפיסי ומגיהי הירושלמי מאז יצא לאור בדפוס עד האחרון שהוציא הירושלמי לאור בדפוס, והכניסו נוסחאות בהירושלמי אשר לא נמצאו בדפוס ווינציאה, ולא העירו עליהם כי הם ילידי רוחם —) כי הננו רואים בפי' מהרש"ם באיזה מקומות שתקן הנוסחא מדעתו ולא כאשר מצא בכתובים, יאמר בפירוש „ה"ג, והכי אית לן למגרס הכא, וצריך לגרוס, והנכון הגר", וכדומה לשונות המורות שהוא גורס כן מדעתו. ואם כל הנוסחאות השונות מנד"ו הן ילדי רוח מבינתו מדוע רמז רק במקומות מעטות על הנוסחאות שהבין מדעתו.

מהרש"ם יאמר סמוך לסוף פתיחתו הראשונה: ואערוך לפניך הגירסא המדויקת בס"ד וכל משנה ומשנה במקומה וכל פסקא ופסקא במקומה". הדברים האלה יורו בהשקפה ראשונה, כי השינוי דמנכר לעין לכל בין הכ"י שלנו ובין נד"ו והוא: בדפוס ווינציאה המשניות מהפרק כלו ערוכות בראש הפרק, והמקום שראוי המשנה לעמוד מצוין רק בתיבת הלכה, ולפעמים גם איזה מלות מהמשנה (ושבעה פרקים הראשונים ממס' ברכות, בא המשנה כלה גם במקומה הראוי לה); ובהכ"י שלנו המשנה באה רק במקומה הראוי לה, וגם המשניות אינן מצוינות בתיבת „הלכה" כי אם „מתני'" כמו בבבלי, — כי השינוי הזה שינה מהרש"ם מדעתו. אולם אחרי ההתבוננות לא כן עמנו: הננו רואים הירושלמי שנדפס בקושטא עם פי' שדה יהושע, ובלי ספק נדפס גם הוא מכ"י (כי כ"י היו מצויות עוד בימים ההם בארצות המזרח, בטרם נתפשטו ספרי הדפוס, כי אחרי כן לא חשו לשומרם בהסתפקם בהספרים הנדפסים), ולא מהנדפס בווינציאה, כי אין נוסחאותיהן שוות. וגם בהנדפס בקושטא אין סדר למשנה בראש הפרק, אלא כל משנה במקומה, וגם בו מצוינת המשנה בציון „מתני'" ולא בציון הלכה.

ולפי השערתנו כן הוא הדבר: בעת הותר לכתוב תורה שבעל פה נכתבו המשניות בשלימותן קודם שנכתב התלמוד, וקרוב לשער כי התלמוד נכתב בשלימות בזמן רבנן סבוראי, והמשנה עוד קודם, כי עליה חששו יותר שלא תשתכח כי למודה תלוי בגירסא, לא כן למוד הוויות דאביי ורבא וקושיי ופרוקי דתלי' בסברא נקל יותר לזכור בעל פה. וכאשר נתמעטו הלבבות וראו ההכרח לכתוב גם התלמוד בספר, לא כתבו הסופרים הראשונים המשנה כלה לפני הגמרא כמו שהיא עתה לפנינו, כי אם כתבו איזה מלות מהמשנה וכתבו בראשה ציון „מתני'", כי הסתפקו בספר המשנה שהיה כבר מצוי. והסופרים המאוחרים השכילו למעט הטורח מהלומד ללמוד המשנה מספר אחד והגמרא מספר אחר, והעתיקו המשניות בשלימותן מפרק אחד לפני הפרק של הגמרא, וציון כל משנה ומשנה במקומה בהגמרא הניחו כמו שהיה לפניהם. והסופרים בדורות האחרונים (ואולי בדור של רבנו שמואל הנגיד אשר גדל סופרים מובהקים ומשכילים), השכילו עוד יותר למעט הטורח מהלומד וכתבו כל משנה בשלימותה בגמרא במקומה הראוי לה, ובראש הפרק חדלו מלסדר כל המשניות מהפרק כלו שהיא מלאכה אך למותר. — ולא לבד בהירושלמי ד"ו רואים אנחנו דרך הסופרים לפנים לכתוב המשניות כלן בראש הפרק גם בתלמוד בבלי כן היה מנהגם, ובבית אוצר הספרים במינכען נמצאו שני כת"י מתלמוד בבלי והמשניות מסודרות בהם בראש הפרק [16]), וגם בתלמוד בבלי הנדפס נשאר זכר למנהג הסופרים, כי המשניות מפרק הרואה במס' ברכות מסודרות כלן ביחד בראש הפרק. והנה השינוי מתיבת „הלכה" בראש המשנה על תיבת „מתני'", גם הוא תיקון סופרים, כי המשניות היו נקראות בפי בני מערבא גם בשם „הלכות". בסוף נדה בבלית כל השונה הלכות וכו' פירש"י משנה ובריתא. והמעיין ימצא בבבלי כי כל האמוראים שקראו המשניות הלכות הם כלם בני מערבא. והנה התלמוד ירושלמי שנכתב בלי ספק לראשונה בא"י ציינו המשנה בשם הלכה, וכאשר פשט למוד התלמוד הזה בבבל ומשם בספרד תקנו הסופרים וציינו המשנה בשם מתני' כמו שהוא בבבלי.

ועל פי הדברים האלה יוצא לנו לדעת כי הכ"י שהיו לפני מהרש"ם היו נוסחות ספרדית או בבלית, ונוסח דפוס ווינציאה העתקה מכתיבות ידות של הסופרים הראשונים שהיו המשניות בראש הפרק ביחד ובמקום הראוי לה היה רק ציון הלכה ולפעמים גם איזה תיבות מהמשנה [17]). ובכל זאת יש יתרון רב להכ"י מספרד ומבבל אף מתלמוד ירושלמי, על הכ"י שנמצא מימים קדומים, כי בבבל ובספרד אשר למדו בהישיבות והיחידים את הירושלמי ג"כ הגיהו הלומדים בעת ההיא מכ"י שונות שהיו בידם הנוסחא הישרה, לא כן הכ"י שגלו למקום אין־תורה, בהם נשארו שגיאות הסופרים הראשונים ונוספו עליהם שגיאות המעתיקים מהם. מהכ"י האלה הוא הכ"י מהירושלמי הנמצא בליידען. ואלה דברי הכותב אותו . . . . והעתקתי מספר משובש ומוטעה הרבה עד מאד ומה שיכולתי להבין ולהשכיל בו הנהתי בו כפי עניות דעתי, ויודע אני שלא הגעתי לתכלית השבושים והטעיות אשר מצאתי בהעתק ההוא ואפי' לחציים" (עלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה !), והכ"י שנמצא בליידען הוא אחד משלשה הכ"י שהיו להמדפיסים בווינציאה, לפי דעת רושמי רשימות שבדורנו.

ומה שיאמר מהרש"ם „ואערוך לפניך ... כל משנה במקומה וכל פסקא במקומה" כונתו על איזה מהכ"י שהיו לפניו וגם דפוס ווינציאה (כאשר נוכיח להלן) שהיו בהן המשניות וגם הפסקות שלא במקומן הראוי להן, והוא השכיל להעריך כל דבר במקומו, והכל עפ"י מה שמצא כתוב לפניו בכ"י שונות.

והנה על פי דברינו הנז' בתיקון הסופרים, נוכל לפתור גם החידה אשר חד לנו מהרש"ם בכ"י שלו, כי שונה הוא גם בזה מנוסחת דפוס ווינציאה, שבהכ"י נמצא: לאכול, דאמר, ואמר, ואמור, יהודה (זולתי ר' יהודה בן פזי כתוב לפעמים יודה, או יודן) אלעזר, וכדומה כמו שהוא בבבלי — ובנד"ו הוא: לוכל, דמר, ומר, ומור, יודה, לעזר, וכדומה בלישנא קטיעה כמו שרברו הגלילים. והנה גם זה הוא לנו לעדה עד כמה לא היו מדייקים סופרי הכ"י שממנו נדפס הירושלמי בווינציאה. כי אם אמת הדבר אשר הגלילים לא דייקי בלישנא, ובדבורם נבלע אצלם אות א' או י' כשבאה לפניה אות השימוש (וגם במקרא נמצא לפעמים בשמים תחת בהשמים וכדומה, ויש בזה גם רמז לאיזה דבר), אבל סופר מובהק היודע שרשי הפעלים והשמות שהוא כותב, גם אם הוא גלילי, יכתוב כהוגן, לא חסר וקטוע. והראי' כי המשנה שנכתבה בא"י ובבבל בעת שלא נתמעטו הלבבות כ"כ אף שרבי שהיה גלילי סדרה לא נמצא בה לישנא קטיעא [18]), גם בהמשנה

---

[16]) עי' בהקדמת הרה"ג מוהרל"ל ראבינאוויטץ לספרו ד"ס על מס' ברכות.

[17]) רק בשבעה פרקים הראשונים ממס' ברכות נדפסה המשנה בשלימותה גם במקומה, ואין זה מהתימה כי כפי עדות מדפיסי ווינציאה היו להם שלשה כ"י, והז' פרקים מברכות הדפיסו מכ"י אחד שהיו בו המשניות במקומן ג"כ, ושלא בדיוק במלות שאין מזיקות להענין ויש גם שמזיקות להענין כמו בפ' היה קורא במשנה הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו. ועתה הוא בעינינו לראות איך השואפים להמציא חדשות שגו בראיה והוציאו מזה משפט מעוקל לאמר כי המשנה שבאה במקומה השונה באיזה מקומות מהמשנה שבראש הפרק היא משנת ר' חייא. האין זה רעות רוח לבנות מגדל עופל ובחן על יסוד חול ! הננו רואים עד כמה משובשת נוסחת דפוס ווינציאה כי חסרה במשניות שבראש פרק אימתי משנת א"ר טרפון אני הייתי וכו', ומדוע לא יאמר שהיא משנת הלל הזקן שלא שנה במשנתו משנת ר' טרפון !! ויותר יפלא בעינינו בראותנו איך אלה התירו לעצמם להגיה ולהפוך ולמחוק בהירושלמי גם במקום שהוא למותר ולמחסור גם יחד, מדוע במצאם טעות סופרים במשנת הקורא הנז', ובמשנת הרואה את הים הגדול בפרק הרואה, מדוע לא אמרו כי גם אלה טעות סופרים.

[18]) במשנה הראשונה ממס' ב"ק נמצא כתוב א ב המזיק, ובמשנה שניה נמצא כתוב כל שא ב תי, גם בבבלי, ולפי דברי הגמרא (ד"ו:) אב המזיק חייב המזיק מבעי ליה א"ר יהודה אמר רב האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא", לכאורה יש להוכיח מזה שגם במשנתנו נשאר לישנא קטיעה. אבל כאשר נעיין בדבר יפלא בעינינו הלא היו תנאים רבים שהיו גלילים רבי משנתם, ומדוע בכולם כתוב חייב ולא אב גם בתלמוד ירושלמי. ואולם לדעתנו כן היא כונת הגמ': אב המזיק חייב המזיק מבעי ליה, הלא אב הוא משורש אוב (עי' תוס' שם ד"ה אב) וחייב הוא לשון חיוב, ולפי הענין צריך להיות כאן חייב ולא אב. ומתרץ בשם רב דאמר

הקדמה

שבתלמוד ירושלמי, כמו שנמצא לרוב בהתלמוד עצמו, ואין כל ספק כי בעת שהתפשט למוד הירושלמי בישיבות בבל תקנו הסופרים עפ"י הגאונים שהיו בימים ההם את שגיאות הסופרים בגליל שכתבו הדברים בספר כפי שהיו מצוירים במוחם כחברתם ולא כדקדוקם, ובן תקנו לכתוב התפלל במקום שבנד"ו כתוב נתפלל שלא כהוגן [18]).

וכן תקנו לכתוב על משנה מתניתן או מתני' ועל ברייתא מתניתא כמו שהוא בבבלי, ובנד"ו הובו בכלו מבנה גם המשנה מתניתא. וכן מצאנו בנד"ו כתוב פלוני אמר, ולפי הענין היה צ"ל אמר פלוני, וכן להיפך, ויש מקומות שחסר בד"ו וואו החבור בין שתי או שלש מימרות מאמורא אחד. אבל בהכ"י שלנו, כמעט לא ימצא באלה, כמי שלא ימצא בבבלי, ורק בזה שונה מהבבלי, כי בבבלי אם יבואו שלש מימרות מאמורא אחד, כתוב בהמימרא השניה והשלישית ואמר פלוני, ובהכ"י כתוב ואמר תק במימרא השלישית, כמו בדף כ"ה ע"א ר' חזקי' בש"ר יוסי' הבינונו וכו' ר' חזקי' בש"ר ירמי' העונין וכו' ואמר (בד"ו חסר מלת אמר) ר' חזקיה בש"ר ירמיה ארבעה וכו'. ובדף כ"ו ע"א רב הונא אחן וכו' רב הונא אמר הדא וכו' ואמר רב הונא (בנד"ו: רב הונא אמר) הרי שנתן — בנד"ו, חסר לרוב מלת שנא' או דכתיב במקום שמובא פסוק, ומלת תני או תני' לפני ברייתא, ולא כן הוא בהכ"י שלנו, וכמו שהוא בבבלי.

ומכל אלה ועוד כמו אלה אשר ימצא המעיין בין שינויי הנוסחאות ישפוט משרים כי הכ"י שהיו לפני מהרש"ם חוו סופריהן והלומדים בהן ת"ח, ולא כן הוא נד"ו.

המעיין יראה באיזה במקומות בדבורי ההתחלות מפי' מהרש"ם כי הנוסחא בפירושו איננה שוה עם הנוסחא שערך הוא לבדו בהירושלמי, ולפעמים מפרש כוונת הירושלמי ולפי הנוסחא שבירושלמי הדבר מפורש מאליו, כמו בדף ט' ע"ב בד"ה מקרא, מפרש „ק"ש" ובנוסח הירושלמי הגיה המהרש"ם בכתב ידו בינו השני מלת „ק"ש", וא"כ פירושו אך למותר. ולדעתנו יש לשפוט מזה שמהרש"ם כתב פירושו קודם שערך הנוסחא המדויקת בספר, וגם אחרי אשר הסופר השלים לו נוסח הירושלמי ופירושו כפי שערך לפנין בכתב ידו, לא חדל מלתקן נוסח הירושלמי מכתב יד שמצא אחרי כן, ולא חש למחוק נוסח הירושלמי מפירושו או מה שפירש במקום שהוא למותר לפי הנוסח שמצא אחרי כן.

והאיה ברורה להשערתנו כי כתב פירושו בטרם שערך נוסח הירושלמי, היא מה שלמס' חלה ערלה ובכורים נמצא פי' מהרש"ם בלי נוסח הירושלמי, לא כמו בשאר המסכתות, ואולי לא הספיקה לו השעה לערוך גם לשלש מסכתות האלה נוסח הירושלמי, ונראה שגם הרב בעל שדה יהושע שהי' לו פי' מהרש"ם על איזה מסכתות (כמובא בהקדמתו), לא ראה בכתובים גם נוסח הירושלמי שערך מהרש"ם אחרי שחבר פירושו. כי לוא ראה בעל ש"י גם נוסחאותיו, לא הניח בנוסח הירושלמי שלו המון השבושים שנמצאו בו ולא בנוסח מהרש"ם.

גם יש לנו ראיה שמהרש"ם כתב פתיחתו קודם שכתב פירושו (לא כהמחברים בימינו הכותבים הקדמותיהם אחרי חבוריהם, ונקראות הקדמות רק במקום ולא בזמן —) כי הנה מהרש"ם מתאונן בפתיחתו הראשונה כי לא מצא כ"י מתוקן מהירושלמי, ובפירושו למס' ברכות דף כ"ה בריש ע"ב בד"ה סלקון למי חמאתא, כתב:

כן מצאתי בספר מ ד ו ק". וזה לנו לאות שאחרי בואו לטהר את הירושלמי מהשבושים סייעו אותו מן השמים ונמצא לפניו גם ספר מדויק.

המורה מקום להירושלמי ערך עפ"י הירושלמי דפוס ווינציאה. נראיה לדבר: בדף ב' ע"ב מורה מקום בירושלמי דף ס', וכן הוא באותו הדף בדפוס ווינציאה. במורה מקום למאמר „לכל אין מ ע ל י ן" (דף כ"ד סוף ע"א), הנוסח לכל אין מחזירין, כמו בד"ו. במאמר „אם היו משמין ב ו ל ע ן" (דף כ"ו ע"א) הנוסח במורה מקום פ ו ל ט ן, כמו בד"ו. ובפירושו שם כתב בפירוש שיש לגרום בולען כמו שהוא בבבלי. ומראי' האחרונה נראה שהמורה מקום ערך טרם כתב פירושו.

מלות בלעז שנמצא בפי' מהרש"ם הן בשפת ספרד, ולפעמים מבאר עפ"י לשון יון, ונראה שלמדה בהיותו בשאלונקי ושאר ערי טירקיא האורופית אשר לשון יון מתהלכת שם, ולשון ערבי שמביא בפירושו למדה בארץ הקדושה ת"ו.

אחרי האמת והדברים האלה, נודיע להמעיינים, את אשר עשינו בהדפסת הכ"י: חשבנו לשלימות המלאכה להעריך על הגליון את שינויי הנוסחאות מדפוס ווינציאה. האמנם כי אם אמרנו להעריך כל הנוסחאות השונות מכל הדפוסים אשר כמעט כלם נמצאו בידינו [20]) אספנו חמרים חמרים לקמצים ועלו לרבבה תחת אלפים בממ' ברכות לבד. אבל חשבנו כי המלאכה הזאת היא למותר, כי מלבד אשר רוב השבושים שבשאר הדפוסים הם משגיאות וזדונות המדפיסים והמגיהים, ואין אנו אחראין להן — הנה מהדפוסים האחרים נמצא הירושלמי לרוב, אבל הירושלמי דפוס ווינציאה נדפס מכ"י גם הוא, והוא יקר במציאות מאד, לכן אמרנו להעריך נוסחאותיו על הגליון, כי אף שלדעתנו נוסח הכ"י שלנו מדויק יותר, לא נחפץ להכריח את המעיינים שיקבלו דעתנו, יראו המה בעצמם השינויים וישפטו כטוב וכישר בעיני שכלם. — את המלות והשורות שלא נמצאו בנד"ו סגרנו בסוגר מרובע ועל הגליון רשמנו „ליתא". ואחרי שנדפס ראינו כי שכחנו לסגור מלת ק"ש בדף ט' ע"ב אחרי מלת מקרא שלא נמצא ג"כ בנד"ו. ואולי שכחנו עוד באיזה מקומות או שהשמטנו לרשום איזה נוסח משונה מפני שחשבנו שהכל ריק הוא ובאמת ריק הוא רק מאתנו. בדבר ההגהה לא חסנו על עמלנו וגזלנו זמן משאר עבודותינו המרובות כידוע, והגהנו עד מקום שידנו ועינינו מגעת עד חמש פעמים, ונוכל להבטיח כי לא חסרנו ולא שינינו דבר או אות ואפי' נקודה מהכ"י, לא מלאנו את המלה המקוטעת ולא קטענו המלה שהיא במלואה בהכ"י. ואם אולי ימצא הקורא להגיה ד' במקום ר' וכדומה, אם בעל נפש הוא ידון אותנו לכ"ז אף שלא הגיע למקומנו ולעבודתנו בשאר הענינים, ודי לנו בהתנצל כי גם לנו רק עיני בשר. המלות שלא יכולנו לקרות בהכ"י מלאנו בנקודות. דבורי ההתחלות בפי' מהרש"ם הדפסנו באותיות מרובעות להקל על הלומד. בראש כל עמוד העמדנו ציון להדפים והעמודים של דפוס ווינציאה בין סוגרים עגולים, ובמקום שמתחיל הדף או העמוד העמדנו ציון כזה ⊙ ובהגליון ציינו איזה עמוד או דף מתחיל כאן.

אנכי הקטן המוציא לאור, כתבתי איזה הערות והארות על הגליון וקראתין בשם מאיר נתיב, ואם המעיינים ימצאו בהם חפץ ישמח לבי גם אני.

ואני המגיה הדל, ערכתי שנויי הנוסחאות מדפוס ווינציאה והעירותי איזה הערות רזות על הגליון ובינו חיטי, ומי אשר לא ימצא בהן צורך, לא יקצוף עלי כי הכנסתי ירקא באתרא דלא עייל בישרא וכוורא.

---

[18]) האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא. ר"ל בירושלם (לא בגליל) היו משתמשים בשורש טוב גם על לשון חיוב, כי לשונם היתה קלילא — מעט (עי' ערוך ע' קל ב'), אלא היתה מרובה בשרשים והשתמשו בשורש אחד על שני ענינים הקרובים במובנם, כמו טוב ותיוב הקרוב במובן. וכבי אמר לשון האי תנא כי חייב גומר בלשון כבו. אבל לשון הגלילים שהיה רק קטוע ובלוע בהבהלה שנה רבי בפלימותה, וכן ככתבה אחרי כן, וקרוב לודאי שהגלילים גם בלשונם הבלוע היו אומרים חייב בפה מלא.

[19] רק במקום אחד מצאנו גם בהכ"י שלנו ומאחר שנתפללו, כתל (כפי' הבוהו) וצ"ל שהתפללו. וזה ג"כ לעד שמהרש"ם לא שנה בכל המקומות מדעתו התפלל במקום נתפלל, כי מדוע לא שנה גם בזה.

[20]) ועל הטוב יזכר שם ידידנו המופלג ויר"א מוה' יצחק קויפמאן נ"י מו"ם בפראנקפורט על נהר מאין, כי השאיל לנו תלמוד ירושלמי מדפוסים שונים וביחוד החזיק לנו טובה על הירושלמי דפוס ווינציאה היקר במציאות.

ואתה ה', כשם שרצית מחשבתנו ומלאת את ידינו להוציא לאור מסכת ברכות, כן תברכנו להוציא לאור את שאר המסכתות ממ' זרעים וממ' שקלים עם פי' מהרש"ם, וזכותו תעמוד לנו לעשות את רצונו (כי רצונו היה להדפים את פירושו עם המסכתות) ורצון כל יראי ה' בלבב שלם ואל יצא ח"ו דבר בלתי מתוקן מתחת ידינו. אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא לעבדיך.

המגיה: יחיאל בריל

המוציא לאור: מאיר בלא"א מוה' אשר לעמלי ז"ל המכונה ד"ר לעהמאנן חונה פק"ק מגנצא

מגנצא בחדש האביב בשנת התרל"ה ליצירה.

בס"ד הסכמת המאורות הגדולים גאוני ורבני עיר הקדש ירושלם תובב"א

כל הבא אל האהל אהלות דרבנן, מילי דתנאי ואמוראי בקומתן ובצביונן. זה תלמוד בבלי להם אבירים, דתנו כמה הלכתא גברוותא המה הגבורים. האדם יראה בעיניו, ולבבו יבין דבר דבור על אופניו. כולה שמעתתא עומקא ורומה, על דבר אמת יוצאה בהינומא. כי עמד עליה מלך גדול אריה דבי עלאי, המאור הגדול לימא כתנאי. הוא הקדוש רבן של כל ישראל, רש"י ז"ל רב פעלים מקבצאל. כלביא יקום וכארי, עמד בפרש מפר"ש קרי. כולי תלמודא, בלשון צח וקצר כחרב חדה. מפורש על ידי שלמה

כל כי האי מילתא לא משכחת לה, לא אתמר עלה בתלמוד ירושלמי. הוא הלחם סתרים בחדר הפנימי, חמדה גנוזה תורה התומה, עמיקתא ומסתרתא והיא נעלמה, האי סתומתא סוגרת ומסוגרת. ופורש אין להם אין בבאר"ת. דהנם דהגאון המפורסם חד מן קמיא ראשון שבראשון מרנא ורבנא רבינו שמשון ז"ל הוא אשר הבין שנה ופירש, על סדר זרעים מעשה חרש. אך אמנם בדוכתי טובא, סגר עליהב המדב"ר דלא עסיק בה. סמך על המעיין שדעתו רחבה, דין גרמא כי בדורות הללו דבציר לבא, הרי חס"ר לפנינו אין יוצא ואין בא. מן הוא והלאה עד הווסד האי ספרא, לא הוה מילתא בזירא, במילי דתנא ירושלמאה בשפה ברורה. מה גם כי ברוב התלאות, לפי רוב השנים נשתבשו הגירסאות, על שגיונות והעלם בנתים, היתה דומה לכפיפה שאין לה אזנים, עד שבא שלמה

כל הון יקר ונעים מסיני בא, מר ניהו רבא, דנפיש נהוריה טובא, פטיש החזק בהוויות דאביי ורבא. בקי בכולי תלמודא ואפי' בהדרי, גאון עוזינו ראשון לציון אב ב"ד וריש מתיבתא בעיר האלהים סלה ירושלם עה"ק צדק ילין בה מציון מכלל יופי ציון וירושלם בהדא מהתא נינהו הא למגמר הא לאנמורי, אור ישראל דמשיך נהוריה. אין ערוך אליו נודע בשערים, המאיר לארץ ולדרים. מעלת הרב הגאון המופלא, גדול ונורא וכבוד ה' מלא. כמהר"ר שלמה סיריליאן זצוק"ל דנפיש חיליה פתח ביוצר אור שמאיר את העינים. והארץ האירה מכבודו הר"ם נהרי"ם. בביאורו הנפלא הזה „סדר זרעים" ומסכת „שקלים", על „תלמוד ירושלמי" קדש הלולים וזאת תורת האדם הגדול קווצותיו תלתלים, אר"ש טובה ורחבה באר מים חיים ונוזלים, עשה לו המלך שלמה

כל חכמי ישראל הכריזו עלוהי, אתוהי כמה רברבין ותמהוהי. ופוק חזי לרבי נהוראי, סהדא רבא, גדול אדונינו ורב חביבא, מעלת הרב המפורסם חיד"א זצוק"ל אבן בחן פנת יקרת, זכר את דבר קדשו קדש לה' בהדרת, בשם הגדולים ח"א מע' השי"ן אות כ"ח ישלח דברו אמרת. מספר בשבחו, הנה נא כחו. כי הרבנים הגדולים כהרשד"ם ומהר"ר בצלאל ז"ל שמחים בתורתו, מזכירין לשבח יקר תפארת גדולתו. גם שם זכר עשה, הפירוש הנורא הזה רם ונשא. משבח ואומר ספיר"ת תפארה, שהנאהו מאד חכמה מפוארה. ואיתי בידיה דהרב שדה יהושע בזרעים, מדבר דביר לשמו כי נעים. אף אנן בדידן בצפיתנו צפינ"ו שגם אבי התעודה מאור הגולה, מרן הקדוש בכסף משנה ראש הממשלה, מביא דבריו הנחמדים בעדיי עדיים, פעמים שלש בה' מתנות עניים. הכל מביאין וקורין דבריו הקדושים, אלו ואלו עליונים מבקשים, את פני שלמה

כל היד המרבה לבדוק בעינא פקיחא, בס' התורה הזה ברוב לקחה, ימצא האיש שופרא שבחא, גדול יתר על שמועתו תוסיף תת כחה, הא ברישא ראו עתה כי היתה הרוחה, נוסחת הירושלמי שבו רוח המקום והבריות נוחה, זוהי נוסחא ספרדית אשר למדנו שבחה, מפי המאורות הגדולים הרז"ה והראב"ד והרמב"ן ז"ל להם מנוחה. הם אמרו כי בבבלי וירוש' הנוסחא הדווקנית עידי עידית, הלא היא ברבת הנוסחא הספרדית. כל עובר ושב בהאי ספרא, צדיק יבחן כמה גרסאות בדרך ישרה. וכמה מילי דאיתיה קמן לא שלטא בהו עינא, אלה חברו בחד לישנא, השומע ישמע דתרווייהו חד עניינא. ויאמר להצמיד"ם והיו לאחדים, ולא עלתה לו את הצמידי"ם, ועליו אמר שלמה בחכמתו דהן שני ענינים נפרדים. פסיק טעמא בגווייהו, גבה טורא בנייהו. וממילא רווחא שמעתתא, כמשחל בניתא, וחקר ותקן לישנא קטיעא טעותא ושלותא, אף מפרר וזורה לישנא דבישותא. ויגרש שלמה

כל דפרי"ש ליש ולביא, פירוש מספיק דבר גדול דיבר הנביא, האיר פני תבל והוא יתן מעדני, וכמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מיניה. ישישו כי ימצאו כל אנשי חיל שיש בו כדי שביעה, את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה. שחכמתו מרובה ידיעתו מבעת, וכמה טעמי תריצי ישרים למוצאי דעת. והיתה נפשם כגן רוה, אוצר נחמד ושמן בנוה. מושבעי"ם ועומדים בנועם שיחותיו, בשרא שמינא דברי נפלאותיו. מימיו מן המקדש מים עמוקים, משיבי טעם מלאים זיו ומפיקים. כל דברי שלמה

כל שישנו בלמידה פתיחתו הנוראה, עיניו יחזו שבן חלקו ומאבלו בריאה, טובא אשמועינן תנא אור יקרות, בביאור מלות עמוקות שבירושלמי ותהיינה צרורות, כמה מילי דמסתמן נסעו מבארו"ת. מר קאים עלה ישם נהרו"ת. וגם סדר התנאים והאמוראים להבין ולהורות, מנו רב ומי היו תלמידיו במספר הדורות, הכל מתוקן כדרבונות וכמסמרות, ועוד כמה מילי מעלייתא ודבר גבורות. כאשר רוחו הוא קבצן בעמיר, מקדמי אר"ש בראש אמי"ר. תנא קחשיב התם כל מעלותיו, ותרבנה סרעפותיו ותארכנה פארותיו. נשא וגבה, שחכמתו מרובה. ותרב חכמת שלמה

כל יתר כולו כהדר"ת, הפליא לעשות עז ותפארת, במחברת השנית מפיק מרגליות, חיבור „גמרא על מסכת עדויות" שהיא מקצוע גדול על כל שביות כוללת עניינים רבים בנוי לתלפיות. אז יקהל שלמה כל דברי הש"ס דשייבי להמשניות. מכל המקומות אשר נפוצו שם, בבבלי וירושלמי את כל רכושם, איכפל תנא לאתויי ע"י מעשה אומן. כל מילתא ומילתא לאתר דמתבעי תמן נהירין ליה שבילי. סוגיא בדוכתה עדיפא ליה, העם המתאוים כולי שקלא וטריא, דאיתו בתלמודא בההיא סוגיא. משכה מרגניתא תמן וזה פריה תיקון נפלא, מאד נעלה תיקן שלמה

כל מקום ששנה רבי הו"ד ידו נטויה, מאיר עיני חכמים בהלכה כפלים לתושיה. מהוה הוויות חכמה מחודשת, הלכה ברורה ק"ן מפורשת. וזמנין סגיאין כרוך ותני מקשר ועולה, לאתויי מילתא דתנא דתלייא באשלי. מוסיף נופך משלו, ומחדש בטובו ברוחב שכלו. מותיב ומפרק, יכאיב ויחבש, בטוב האר"ש זבת חלב ודבש. ידו הדה, כלישנא דתלמודא. ופשריה מהימן, ביאור נאה צנצנת המן. וגם החיבור הזה גידל המלך דוד בשנותו, בשם הגדולים שם לעמת מחברתו, ויברך דוד את ה' אשר כברכתו, ברוך שחלק מחכמתו. דגמרא גמיר ברוח חכמה, דומה לים התלמוד כארוותא דימא. ים שעשה שלמה

כל הותמי ברכות יעטה, כללי ופרטי. מי שהפקדון אצלו ישמח מהיכלו, מגלגלין זכות ע"י זכאי. זרע קדש סגוע האיתנים, ממעונות אריות לבן של ראשונים, עירין קדישין ממלכת כהנים. ואיהו נופיה גדול מרבן, דגול מרבבה ורבי רבוון. חדי"ד ואונו, חדודו קודם לליבונו. סדרן ופלפלן, בעוסקא של הלכה זה הלן. פרי מפירות הארץ ארץ צבי גדלה שעשועיה, כפתוריה ופרחיה, הוא עדינו העצני, דמיונו כאריה תוך לבאים, גברא רבה החכם השלם הדיין המצויין הרב הכולל מופלא הסמוך כתר תורה כמהר"ר „יהודה זרחיה אזולאי" נר"ו המניכא די דהבא דשרת טובא, עושה ומעשה במדב"ר בערב"ה, לקרבה אל המלאכה תורתו של רבי מאיר בסדר המערכה. את כל חשק שלמה

כל מה שטרח רב יאודה, משום יקריה דרב הוא הודה, להמציא מעות מרובות להכין אותה ולסעדה. עלה בקב"ץ בזמן הזה, בי כל עם ישראל דל ורזה. ואף גם זאת לא זז מחבבה, לאדפוסי הדרא באהבה רבה. בכבודו ובעצמו יגיה אורו, רב יאודה מוסיף בה דברים המצודקים ישלח דברו, ע"ד הירושלמי יביא בפריו בפלפול עצום מה טובו ומה יופיו. וזמנין נמי כתב על הלוח, ע"ד הגאון מהרש"ם ז"ל ואל סביבותיו שב הרוח. שדי נרגא איידי דחביבא ליה אעיקר היליה. שבו בנה שלמה

כל סמא דמילתא, דלא לימטי לרב יאודה שום עילא ושחיתא, הכי איתחזי לן לתקוני מילתא. לאסור איסר על כל עדת ישראל בגזרה דאורייתא. למען אשר לא יקרב איש זר שלא ברשות, לאדפוסי הדרא. זה ספר התורה בכל עיר ועיר מדינה ומדינה, בין במלכות זה בין במלכות אחרת אשר טיבועי"ן ניתנו במטבע שטבעו בו חכמים בשום צד ואופן לית ליה היתרא מיום כלות הדפוס ועד משך זמן עשרים שנה, והאיש אשר לא ישמע תיפוק ליה קרנא. קאי בארור ונח"ש כרוך על עקבו, עברה וזעם וצרה מרורת פתנים בקרבו, נאמר כאן אלה, וילבש קללה, וכל השומע לדברי חכמים, יזכה לנחלת שדי ממרומים, והיה עליהו רענן, ישכון בטח ושאנן. יבורך מפי עליון, עד עת בא דברו בנו"ת ציון. במלך שלמה

הסכמות

כל שהוא עיקר ועמו תפלה, על כל עדת ישראל לאל נורא עלילה. למה ה' תשכחנו, בגלות החיל הזה שחה לעפר נפשנו. רבת שבעה לה
שה פזורה, מכמה הרפתקי פצע וחבורה. כולהו תנויי בנזיקין, עד שהיו איבריה מתפרקין. השקיפה ממעון קדשך מן השמים, חוס ורחם
עליה רח"ם רחמתי"ם. את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח, הוא יבנה עירו דלתים ובריח, כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו בנועם שיח,
אז יעלה העם הוא דר בעליתא, לעילא מן כל ברכתא. אין מחסור כל דבר לבנה במלואה, רק למעלה לצד עילאה. כימי שלמה

הלא כה דברי החותמים פה עה"ק ירושלם ת"ו בחדש שבט משנת ציון במשפט תפדה לפ"ק

הצעיר שלמה משה סוזין ס"ט. הצעיר ישראל חיים רפאל סגרי ס"ט. הצעיר שלמה יצחק בכ"ר בנימין מיוחס ס"ט. הצעיר שמואל הלוי ס"ט
הצעיר משה בכ"ר דוד דידיע מאגאר ס"ט. הצעיר יונה משה נבון ס"ט. הצעיר רפאל יהודה עוזיאל ס"ט. הצעיר חזקיה אברהם הכהן ס"ט.

הסכמת המאורות הגדולים גאוני ורבני קושטאנדינא יע"א

הנה ארש"י אמרות טהורות, דמות צורות, ותהיינה צרורות, בראש אמי"ר אלו נהרות, ובא עד קצ"ו מדב"ר ים סו"ף על ימים יסדה,
אשר לו יעדה, אשכנה באחרית ים
נהר פר"ת שמימיו פרין ורבין, אתוהי כמה רברבין, את פני מבין, אינון ערבי"ן. הלא הוגד מראש זה הים גדול תנא ירושלמא"ה, דתני
לישנא קלילא כתב ליבונאה, מהלך אחר שיחה נאה. דברות שתים, שם רמ"ז מנה אחת אפים. מקצוע גדול, כמה הלכתא רברבתא נצבו
כמו נד על כל קוץ וקוץ תילי תילים דבר קטן ודבר גדולי דינא זוטא ודינא רבא, אמרי במערבא, כמשחל ביניתא מחלבא.
וירד מים עד ים
נהר די נור נורא בי עמר"ם תנאי ואמוראי, דבריהם כגחלי אש בוערות כמראה, זוהי שקשה, לא כל אדם זוכה, ואפי' יחיד מומחה, להוציא
לאור תעלומה, תורת ה' תמימה, נאה דורש ויאה כי הדברים צרורים והתומים בהדי כבש"י דרחמנא והיה העלמ"ה. לא ידע אנוש יבין
לאשורו, אם לא שאל יעקב בעזרו, איהו יאה וגלותיה יאה, והיה הנשאר מנער ועד זקן אך אם יום או יומים יעמוד תלמודו קשה עליו
כברזל תהום אמר לא בי היא וים
נהר פלגיו ישמחו, וצדיקים יצמח"ו. בדורות הראשונים, וזאת לפנים. שמהם תצא תורה, הועילו חכמים בית הפר"ש דרבנן כל חד לפום
חיליה נהר"א נהר"א, רבנן דפקיעי שמיהו. דחדי קב"ה בפלפולייהו, מכתבן מלייהו. והיו למאורות לאספקלריא המאירה. תורה התוסה,
וחלונה סתומה, יצאו בדימוס. עשו לה כנימוס, זה דרכם דרך ישרה. עברו ביבשה בתוך הים
נהר הרביעי, הנה ארש"י ואת גביעי, לידע ולהודיע, כי מתוכם בעין החשמל יעלה ויבא ויגיע. דור ל"ו הכין חד מן קמייא, מבני עליה, דזיו
ליה כבר בתיה כזוהר הרקיע. הלא הוא הרב הגאון המופלא בדורו גדול ונורא וכבוד ה' מלא כמוהר"ר שלמה סיריליאו זצוק"ל
המוזכר בתשובות הרבנים מהרשד"ם והרב רבינו בצלאל זלה"ה בשבח המגיע, אשר חשקה נפשו ויעש גם הוא מטעמים פירוש מופלא
ונורא על הירושלמי ממסכת שקלים וסדר זרעים חרדל וחריע. גם לרבות תוכו רצוף אהבה עונת רצפים, נמצאו יפים. חיבור „גמרא על
מסכת עדויות" שקבץ מדברי הש"ס דשייכי לה והוסיף נופך משלו בלשון תלמיד ובאר עליה ביאור רחב ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים
נהר הגדול סהדא רבא גאון עוזינו הרב הגדול חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל בספר שם הגדולים אות ש' סי' כ"ח העד העיד בנו את כבודו
ואת גדלו של הרב הגאון עליון זלה"ה ואת יקר תפארת גדולתו, ושבאה לידו חיבור גמרא זו וער"ב לו וקם עליו ובירך ברוך שחלק
מחכמתו, והרב שדה יהושע בהקדמתו, כאן שנה רבי שנזדמן קצת חיבור זה ובא לידו לפי מקומו ושעתו, ומצא ממנו קור"ת רוח זה בא
בקורת"ו. איכו השתא זוהי שקשה תורה מונחת בקרן זוית והיא לא נדפס"ה. זוהי סיב"ה זוהי ביא"ה כל כתבי הקדש אמרטוטי אמרטט
עמד עליה נחשול לטובעה דרך אניה בלב ים
נהר עד אפסי ארץ כל העם מקצה יתנו עדיהם ויצדקו. וברכות לראש צדיק ברכה המשולשת, להאי שופרא מיקירי ירושלם הדר"א ארעא
ארץ צבי והדרא זרע קדש ברוך מבנים חוטר מורע המלוכה מן הרמתי"ם צופי"ם הרב המובהק מיפלא הסמוך איש מופת כמהר"ר
יהודה זרחיה אזולאי נר"ו בקי בחדרי התורה מדות שהתורה נדרשת, אשר דבר המלך ודתו מגי"ה הפליא עצה הגדיל תושיה בלשונות
הירושלמי וע"ד הגאון מהרש"ם ופגע בדבש"ת והעלה נב"ל יגע בעשר אצבעותיו שלש ואת רבע חמשת, אותיות פורחות כל אמת
אמת תפסיה וישימוה לחק ומחוורי' למכתשת. אמרין לא כל אדם זוכה להוציא לאור תעלומה לא בשמים היא ולא מעבר לים
נהר מצרי"ם צערא דגופא הולך וצוע"ר הרב עליון נר"ו גדולים חקרי, פן ואולי יבוזו זרים יגיעו להשיג גבולו ולרדו"ף אחריו, כאשר ירדוף
הקורא, דין גרמ"א דעצירא"ה וכמעט משך ידו שף מרוכתיה ויתיב אחורי, כי על כן הנה ארשי' ארש גזירה בכל חומרות ואלות
התורה שלא ירים איש את ידו בין במלכות זה בין במלכות אחרת בין כולו בין מקצתו לקרבה אל המלאכה הלזו מיום כלות הדפוס עד
תשלום עשרים שנים רצופים ובמשלם שנייא אלין כל חד וחד להוי צוותא לחבריה והאיש אשר יעשה בזדון מחינן ליה בסילווא דלא מבע
דמא נח"ש כרוך על עקבו בארץ מגורי, וחזקת שארית ישראל לא יעשו עולה ושומע לנו ישכון בטח פתח באשרי וסיים באשרי. ושקט
ושאנן, כזית רענן, במשכנות מבטחים מבטח כל קצוי ארץ וים
נהר יחרב ויבש בית קדשנו והפארתנו בגלות החיל הזה. יגורו עלי עזים, האידנא דשכיחי גשושאי עמלק יושב ברומו של עולם משלחי
גלימי ואת הזוז"ם. אנא ה' מפני שעיניהם של עניים נשואו"ת שלח נא צי"ר אמונים זקן ונשוא פנים סוב"ר הרזי"ם. אראה בנחמה
ירושלם די דהבא, ולא יוסיפו לדאבה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים

הכ"ד החתמו צעירי הצאן הבאים על החתום פה עירנו קושטא יע"א בחדש מנחם משנת לישרים נאוה תהלה לפ"ק

הצעיר שמואל חיים יצ"ו. הצעיר אליעזר די טולידו ס"ט. הצעיר חזקיה אברהם הלוי ס"ט

פתיחה

מרבנו הגאון מוה' שלמה סיריליאו זצ"ל

שנו חכמים בספרי בפ' ראה בפסוק כי יכרית ה' אלהיך וגו' עשה מצוה אחת האמורה בענין שבשכרה יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר אנכי מביא אתכם שמה בשכר שתבא ותירש שנא' וירשת אותם וישבת בארצם. מכלל שנא' וירשת יכול אי אתה רשאי להוסיף על הבנין ת"ל וישבת בעריהם כל מקום שאתה רוצה לבנות בנה. מעשה בר' יהודה בן בתירא ור' מתיא בן חרש ור' חנינא בן אחי ר' יהושע ור' יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטנום וזכרו את ארץ ישראל, וזקפו את עיניהם וזלגו דמעות וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה וירשתם אותם וישבתם בה ושמרתם לעשות וחזרו ובאו למקומם אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה. ומעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים בנציבים אצל רבי יהודה ב"ב ללמוד הימנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם, וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות ואמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה.

וראיתי כי צריך האדם [הדר בארץ ישראל] לשמור המצות התלויות בה וראיתי כי נמנע הוא בשמירת מצותיה אלא אם כן יהא רגיל בלימודם. ובפרט במצות ס' זרעים התלויים בה לדעת מצותיה ולדעת דברים הרבה מסדר זה הראויים ולהיות בקי במסכתות של הסדר ובולי האי ועדיין אולי. ובחפשי המצוה הזאת כדי שתתקיים בידי, ראיתו שגדולה היא עלי וכמעט נמנעתי כי המסכתות הללו אין בהם פי' כלל. ואפי' הגמרות עצמם אינם נמצאים מדוייקות אלא כולם מלאים שבושים ועוד לא מצאתי בדורי חכם בקי בירושלמי. והפוסק אשר מצאתי במצות ארץ ישראל הוא הרמב"ם ז"ל. וכבר כתבו המפרשים ז"ל כי כל חכם שבא להורות מתוך ספריו אם לא למד את הראיה או שלמדה ושכחה יהיה לו הדבר ההוא כחלום בלא פתרון. והנה מצאתי הענין הזה כמו שאמר הנביא ע"ה (ישעי' כ"ט י')

פתיחה

נגששה כעורים קיר וכאין עינים נגששה כשלנו בצהרים כנשף וגו' אין סופרים ואין ספרים ועוד הנה הראב"ד ז"ל רב מוסמך בקי בכל התלמוד כתב כי אין התוספת' והירושלמי מתוקנים אצלנו, ומי יורה דעה ומי יבין שמועה. ואם הרב הגדול ז"ל לא מצא ידיו ורגליו בספרים שהיו בזמנו כ"ש וק"ו אנחנו כי הנה בשאלונוקי עיר גדולה של חכמים ושל סופרים יעזרה אלים סלה, לא מצאתי בה כי אם ספר אחד ישן היה מהחכם מיסר שלמון ז"ל והיה גם הוא מלא שבושים. ובמסכת שקלים מצאתי שנים ספרים והיו גם הם מלאים שבושים, כי מפני מיעוט רגילות הסדר נתמלאו הספרים שבושים הן משטות חסרות כמו שיארע לסופרים אפילו בספרי התורה כ"ש בספרי התלמוד. הן מחיסור פיסקות והלשון רצוף כולו ומטעה האדם לומר שכולו ענין אחד והם שני ענינים, ועוד יש בו מלות קשות שלא יובנו.

ובאשר חפצתי לי בקשתי את שאהבה נפשי לכל מי שקדמוני מגדולי הראשונים כמלאכים, ולא מצאתי מי שנדבו לבו לבוא אל המלאכה הזאת ולא היה בהם מי שערב לבו אליו לקרבה אל המלאכה הזאת לעשות אותה, כי ראו כי גדל הענין הזה עליהם מאד, כי בודאי היה צריך האדם להיות חכם גדול כאחד מן האמוראים או לפחות כרש"י ז"ל לעשותו המלאכה הזאת, ולכך לא פי' בו רבינו שמשון ז"ל אלא אחד ממאה שבו כאשר ראיתי בפירושיו.

ועתה עלי תשתפך נפשי יאחזוני סעיפי שממון ובהלה כי הנה התלמוד בבלי שיש בו כמה פירושים מגאונים, עכ"ז לולי המאור הגדול רש"י ז"ל לא היו מוצאים המפרשים האחרונים ידיהם ורגליהם בבית המדרש, ועל ידי ביאוריו ופירושיו שנסו מתניהם ועשו בו כמה חידושים בתוספות וכולי האי ועדיין אולי, כאן שאין שום דבר אלא מדבר שמם, ספר לא עבר בו איש ולא ישב אדם שם להאיר לנו אלא החכמה מתה במיתתן של ראשונים, עאכ"ו. אבל תאותי וחשקי הבעיר את לבי באש התורה ונתחמץ לבבי ובליותי השתוננתי ויאמר לי לבי קום ועשה פירוש לסדר זרעים עשתי עשרה מסכתות. וה' אלהיך ידע לכתך והוא יתן חכמה כי לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט, אכן רוח היא באנוש נשמת שדי תבינם ה' אלהיך עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא תחת.

וארא והנה כל סדר מועד פי' אותו המאור הגדול רבינו שלמה ז"ל זולת מסכת שקלים ולא ראיתי ולא שמעתי בה שום פירוש. והרא"ש [והרמב"ם ?] ז"ל פי' המשניות ולא הגמר' והנה היא מסוגרת נשארת. ובעברי באדרייאנופולי מצאתי שם פי' להראב"ד ז"ל והפירוש היה חסר ולא היה בו אלא שני שלישי המסכתא. וגם אותו פירוש לא היה על דרך הגמרא אלא פירוש למשניותיה וקצת לקוטות מן הגמרא. ובכל זה לא נח ולא שקט לבו והנה הוא סגורה אצלינו וחשכו עינינו לא עמדה רגלינו במרחב כי אם בצר ידינו תקצר. ומתוך קריאתי ולימודי ראיתי שבסדר נזיקין חסר תלמוד לשני מסכתות עדיות ואבות. ולאבות לא חשתי כי אגדה היא ויש בה תוספתא אבות דרבי נתן אבל עדיות הוא מסכתא חמורה ומתוך קריאתי ולימודי בה מצאתי שיש לכולה תלמוד ומה שלא יש בבבלי אספתי מן הירושלמי באופן שיש לה תלמוד ופירוש של תוספתא שלה כאשר תראה. וליקטתי ואספתי הכל וכל תלמוד של משנה כתבתי במקומה ופי' רש"י ז"ל במקומו והתוספות זל"ה במקומם כתבתי. ואמרתי הנני בא לערוך לה שולחנה כמו שכתוב (משלי ט' ב') „טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה". ואעפ"י שאיני כדאי ואני צעיר בצפצופי, הדל באלפי, הקשבתי לקול חבירי אשר הפצירו בי שהם הרהיבוני לצאת ממחיצתי. ולכן נערתי חצני

אני שלמה בכ"ר יוסף סיריליאו ז"ל

מגרוש ספרד, עם מפוזר ומפורד. וראיתי להקים י"ג פרצות מסכתות הללו ולפתוח להן שערים ודלתות כדי ליכנס אל פרדסיהן כדי שזרועיהן יצמחו ותבואותיהם ופירותיהם יהיו למאכל ועלה מסכיותיהן לתרופה.

ונשענתי על הצור המקים מעפר דל מאשפות ירים אביון וכסא כבוד ינחילם, ושנינו (אבות פ"ב מכ"א) לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה. וליקטתי שושנים ומגדים מגדי רבינו הגדול רש"י ז"ל בתלמוד מפוזרים קנמונים ובשמים ומורים דרורים, ולא כתבתי לשונו בשמו, כי אנחנו עמו, וכל אשר לנו נטע כרמו. וכן עשה יהושע דבר ולא ינשה, שלא אמ' דבר מפי משה, וכל אשר היה עושה, ראה ולמד מהאיש משה. לא היה לו שום ידיעה בלתו, ובין עבותים היתה צמרתו. וכן אנחנו קהלת שלמה, אשר ביאר לנו דברי האל ונאמו, כולנו תלמידיו, מעשה ידיו.

ולכן כדי להאיר לתלמידים אשר כמוני שיעמדו על דברי הספר אם מדוייק אם משובש צריך להודיע היכן נשנו דברי הספר ומשנותיו ועניניו פעם אחרת ולחבר מורה מקום על זה, ובמורה המקום הזה יראה האדם השולחן הטהור אשר ערך לנו רש"י ז"ל ותוהלת צדיקים שמחה. ושאר דברי החכמים אשר מצאתי בו כתבתי [כל] אחד בשמו. גם אפרש ריבות בעלי תריסין הרמב"ם והראב"ד ז"ל ולפעמים אבריח באחד ולפעמים עם חבירו, וגם אברר דרך האמת ומשפט הלשון פעם לסייע ופעם לסתור לכל אחד מהן ואפי' לגדול שבכולן כמשפט כל תלמיד ותלמיד הפוקח עיניו בדין, ולא אהיה להם חמור נושא ספרים, והכל לשום שמים.

ודע אתה המעיין בפירושי זה, כי מי שפתח את פינו בלשון הירושלמי הוא רבינו שמשון ז"ל שפירש קצת הלכות בפירושיו, וממה שלמדתי ממנו הוספתי על דבריו ופעמים נחלקתי כאשר אתה תראה, וכבר אם באנו להכיר ולהעיר את כבודו הוא הכבוד שאדם חייב לרבו ומכל שכן לרב המובהק הזה ועוד שהרי אמרו לבן של ראשונים כפתחו של אולם ואנו האחרונים נגד אורן של האשונים כמו ראות העטלף נגד הזוהר הגדול של השמש וראוי היה למנוע עצמי מלכתוב דעתי נגד דעתו של הרב הגדול בוצינא דנהורא עוקר הרים בפלפולו רבנא שמשון ז"ל כי מה תורתי אצל תורתו ומה סברתי אצל סברתו והריני בדבריו כיתוש העומד בראש התורן של הספינה אבל נצטוינו בכך דתניא בפרק שבועות העדות (שבועות דף ל"א. ע"ש) מנין לתלמיד שרואה רבו נוטה בדין שיאמר לו ת"ל מדבר שקר תרחק. וביש נוחלין (ב"ב דף ק"ל :) אמרו לא מקרע תקרעוניה ולא מגמר תגמרו מיניה, דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות, כי התורה מורשה היא ואפי' לקטן שבישראל, והלא אב אחד לכולנו וראינו בפרק איזהו נשך (ב"מ דף. ע"א) שתי קושיות שהקשה רבינו הקדוש שהוא לא תירצם, ורב נחמן בר יצחק שהיה בימי אביי ורבא תרצם. והאמת היא שמאשר למדנו מדבריו מהם אנו משיבים על דבריו כי כולנו משדי חכמתו ינקנו ופרי פי שבלו אנחנו לוקטים ובים דעתו אנחנו שטים, והוא אשר פקח עינינו ולימדנו והועילנו. ובפרק טרף בקלפי (יומא דף מ"ג :) אמרינן בשמעתא דפרה דרבי יוחנן לא מבעיא לתנא דלא ציית אלא אפי' לרביה נמי לא צייח, וכן דרך התלמוד כולו האלהים אפי' יהושע ן' נון אמרה לי לא צייתנא ליה. ואערוך לפניך הגירסא המדוייקת בס"ד וכל משנה ומשנה במקומה וכל פסקא ופסקא במקומה. ועתה החברים המקשיבים לקול ה' לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי כי מים התלמוד משיתיהו ומספיר התוספתא יצקתיהו ובנופך ספרא רבצתיהו ומזהב ספרי טחתיהו ובדברי רבינו הגדול ספכתיהו ובשאר המפרשים ביארתיהו. והנה נצניו גמלו ואשכלותיו בשלו והסמדר פתח, ועץ טוב בו פורח. והתפוחים נתנו ריח. ואפתח שעריו ואברר אמריו וליושבים לפני ה' יהיה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק.

וראיתי לחלק הענין הזה לארבעה חלקים. תחלה אכתוב לכל הי"ג מסכתות כל הלשון שהוא כתוב במקום אחר אם בבבלי להתעדן בנהרי נחלי דבש וחמאה של המאור הגדול רש"י ז"ל ואם בירושלמי או בתוספתא או בספרי או בספרא כדי להגיה הלשון, וזה חלק א'.

ועוד אבאר לך מלות זרות שלא נתבארו בספר הערוך, וזה חלק ב'.

עוד אבאר לך סדר האמוראים המחודשים שיש כאן שאינם בתלמוד בבלי ולדעת מי הוא רבו ומי הוא התלמיד כדי להבין פסקי הרמב"ם ז"ל דעד אביי ורבא קי"ל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב, וזה חלק ג'.

עוד אבאר לך טעם לסדר המסכתות. וה' הוה ויהה והיה יצפון לישרים תושיה מגן הוא להולכי תום ומעוז לתום ימתיק סידותיו לי כחמאות, ויצילני משגיאות ויהיה בעזרי להחל ולכלות ולשאוב מימיו ולמלאות ויהיה זה חלקי מכל עמלי. אלהים ה' חילי וזה החלי לעשות בעזרת שדי :

החלק הראשון

מורה מקום לכל הספר

[למען תהיה מלאכתנו שלמה הלכנו המורה מקום (אשר הר"ש הציב אותו בראש הספר) על כל דף ודף במקומו. המו"ל]

החלק השני

והוא פי' המלות הזרות שלא נתבארו בערוך

לׄא בדא. לא יש מקום לחשוב בו מחשבה זאת [נ"ב... כך בלשון ערבי „אהבדין]".

בעי. יש בעי שאינו שאלה דמספקא ליה אלא ששאל לתלמידים או לחכמים ולדידיה פשיטא ליה. כגון ההוא דאמרינן פ' י"ג שופרות א"ר יוסי בר ביבין ר' אבא בר ממל בעי האומ' הרי עלי עץ מביא גזיר אחד. וכן כתבו התוספות פר' בתרא דמנחות (דף ק"ו:) וזה לשונם לא יפחות משני גזירי עצים ודוק' כי אמ' עצים אבל כי אמר עץ מביא גזיר אחד כדאיתא בשקלי' ע"כ. וכי אמרי' ר' פלוני בעי מה וכו' כגון ההוא דאמ' סוף פ' מעות שנמצאו ר' יוחנן בעי מה שלימה בשחרית וכו' ההיא בעיא דמספקה ליה היא.

דו אמר. דהוא אמ' אלא מפני שהאות גרונית בלעו אותה וכן דרך הארמית כמו תותך התותך, מסותא מסחותא, אסיתא חסירתא, טונא טוענא, כלפי כל אפי, וחרינא אמ' ואחרינא. אמר וכן רבים.

דִלְכֵן. פירושו דאי לא כן וכן נקודתו וכן פי' רבנו [נסים] הגאון ז"ל וכתבוהו התוספות במס' יומא (דף ע"ט.) דגרסי' התם בירוש' ביומא פ' בתרא א"ר יוסי זאת אומרת צרי' למעך חללה דלכן ניתנו כמוה וכגרעינתה וכחללה. דלכן פי' דאי לא כן והכין בירורא דמילתא כי הכותבת הגסה אינה דבוקה בגרעינתה אלא יש בין גופה וגרעינתה חלל ולהכי איצטריך למיתני ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה לחומרא דלא תטעי ותשער כמו השלימה בנפחה הנפיש שיעורה והוי לקולא ולא מחייבתא ליה עד דאכיל כי האי שיעורא אלא מכי אכיל כמוה וכגרעינתה בלחוד בלא חללה מיחייב והיינו דאמ"ר יוסי זאת אומרת צריך למעך חללה כדי שידבק גופה של כותבת בגרעינתה ולא ישאר בה חלל ובתר הכי משערינן בה אכילה של יום הכפורים ומשום הכי איצטריך למתני כמוה וכגרעינתה למעך חללה, ע"כ. ורבנו שמשון ז"ל בפ' כ"ו דמס' כלים פי' גבה דההיא דתנן ר"מ אומ' צרור שעה טהורות צרור עולם טמאות ע"כ וכת' עלה ובירוש' דכלאים פ' ערים משמע דאיכא דתני איפכא צרור שעה טמאות צרור עולם טהורות דגר' עלה דההיא דתנן המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל מותר להביא זרע תחת המותר וקתני רישא המדלה את הגפן על מקצת אילן סרק לא יביא זרע תחת המותר ואמרי' בגמ' מה בין אילן סרק לאילן מאכל אילן סרק אדם מבטלו על גבי גפנו ואילן מאכל אינו מבטלו על גבי גפנו. תמן תנינן כל המתות צרורות טהורות אית תנאי תני מחליף פי' בדברי ר"מ כדפרישי' ר' יעקב בר אחא בש"ר ייסא כמתני' כלום' כמשנתנו היה שונה ולא היה מחליף א"ר יודן סימן דכלים כלאים דִלְכֵן מה בין צרור עולם מה בין צרור שעה פי' דלכן כמו דאי לא כן כלומר משנה של כלאים הוא סימן משנה של כלים והכי תנינן דכשם דגבי כלאים אילן סרק אדם מבטלו ואסור ואילן מאכל שאין אדם מבטלו מותר כך צרור עולם דאדם מבטלו החבל טמא דאין אדם עשוי להתירו וצרור שעה דאינו מבטלו ועשוי להתירו טהור ע"כ דברי הרב ז"ל.

כל הַלְמָא. נר' בעיני דהכי גר' כמו דא לימא זאת להגיד לאנשים שישמעו מוסר ואל יפריעו ולעולם תמצא זה הלשון כשבא התלמוד הזה לספר לנו מעשה שארע לחכמים. וכן מצאתי בב"ר פ' ו' אמ"ר לוי ג' הברים קולן הולך מסוף העולם ועד סופו והבריות בנתים ואינן מרגישין ואלו הן היום והגשמים והנפש בשעה שהיא יוצאה מן הגוף. היום מנין את סבור שהוא שף ברקיע ואינו אלא כמסר הזה שהוא נוסר בעץ. הגשמים מניין א"ר לוי תהום אל תהום קורא לקול צנוריך וגו'. הנפש בשעה שהיא יוצאה מן הגוף דִילְמָא ר' שמואל אחוי דר' פינחס בר חמא הוה דמיך בצפורי והוון חבריא יתבין גביה ההיא שעתא אתת מילת' ושריין דחכין אמ' להון כמה תנחא נפשיה דאחוה דההוא גברא מקצצא ארזין ומקצצא אילנות ואתון יתבין הכא דחכין ולא ידעין ע"כ. ופי' רש"י ז"ל מסוף העולם ועד סופו דרך שביל שאין נשמע לבריות כאדם שמשמיע קול לחברו [כאזנו דרך קנה וחברו שומע ואין אחרים שומעין כן אותו קול הקב"ה מכניסו דרך שביל אחד שלא ישמע לבריות. שף בהקיע שהוא יורד בנחת. ואינו אלא כמסר כך חמה כשהיא יוצאה נוסרת ברקיע ומשמעת קול ואינו נשמע. מסר זו מגירה וכן תר' יונתן וישר אותם במגרה ונסר יתהון במסרין. לקול צנוריך סלמד שמוציאין קול דִלְמָא מעשה הוא שארע פעם אחת. הוה דמיך בצפורי השליכ נפשו ר' שמואל ונפטר לבית עולמו. והבריא יתבין חכמים יושבין גבי ר' פינחס. ההיא שעתא עת שהן מספרין זה עם זה, אתת מלה ושרון דחכין בא להם דבר של שחוק והתחילו משחקים ובעודן משחקין שמעו שאמר להם נפשיה דאחוה דההוא גברא ר' פנחס. מקצצא ארזין כלומר שנשמתו צועקת ושוברת ארזים לקולה. ואתון יתבין הכא ולא ידעין מיד הבינו שנפטר ר' שמואל ולמדנו שאין הקול נשמע לבני אדם חיים. ע"כ. וכן נראה לי שני מיני אלמא בתלמוד בבלי כגון בפ' כיצד מברכין (ברכות דף ל"ו.) אלמא מין אילן הוא פי' הא לימא וכן אדתני סיפא הא דתני סיפא. ויש אחר כגון בפ"ק דברכות (דף י"ח. ע"ב) אלמ' א"ר אבא בר זבדא וכו' ופירשו רש"י ז"ל כמו על מה וכן לאלתר פי' כמו על אתר וכן פי' רש"י ז"ל.

יֵיבָא כהדא. כל היכא דגרסי' ייבא כהדא פירושו יהבה כהדא ומפני שהאות גרונית בלעו אותה וכההיא דגרסי' בס"פ נערה שנתפתתה חד בר נש הוה מדמך אמ' ייבון לאיתתא דההוא גברא פורנא אתא עובדא קומי ר' מונא ואמ' יתקיימו דברי המת. והוא כמו יהבון וכן גרסי' נמי אתא עובדא קומי ר' חנינא ואמ' אי ייבון לה ביתא או ייבון לה עשרין דינר. וזה הלשון תמצא כשרוצה לפשוט בעיא. ולפעמים אומר נשמעינה מן הדא. והחילוק הוא כן כשאומ' נשמעינה מן הדא הוא משיב מן הענין עצמו אבל ייבא כהדא הוא מביא ראיה בדומה כי ההיא דגרסי' בפ"ב דמגלה ר' אבהו בש"ר אלעזר יודע אשורית ויודע לעז יוצא בה בלעז ואשורית בלעז יוצא בה בלעז. יודע אשורית ויודע לעז מהו שיוציא את האחרים בלעז ומשני ייבא כהדא כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים וכו' ע"כ. וההיא מתני' לא מיתנייא אלא במינן המחוייבין דאהכי תנן לה פ' ראוהו ב"ד (ר"ה דף כ"ט.) חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן ע"כ אלא דס"ל לתלמידא דרכותה נמי שיודע לעז ואשורית אין מחוייב לקרוא אותה בלעז אלא אם קרא אותה בלעז לעצמו יצא הילכ' הרבים דאין יודעין אלא לעז אינו מוציאן ידי חובתן. והרמב"ן ז"ל רצה ללמוד מכאן שהיודע אשורית שאין מוציא לעצמו בלעז והוא ז"ל פי' הירושלמי כך כלומר כשם שמי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן כך זה שלעצמו אינו מוציא כיון שהוא יודע לשון הקודש אינו מוציא כמו כן ללעוזות ע"כ. והיה לו טעות בגירס' שלו בירוש' ולכך כתב כן וכן תמצא בלשונו שהשמיט ראש המימרא והאמת כמו שכתבנו.

ונשמעינה מן הדא. משיב מן הענין עצמו. כי ההיא דגרסי' פ"ק דמגלה בירושלמי עולה הבאה מחמת אשם על דעתיה דר' אליעזר מהו שתהא כשרה בבמה ופשיט לה נשמעינה מן הדא זה הכלל כל שהוא נידר ונידב קרב בבמה וכל שאינו לא נידר ולא נידב אינו קרב בבמה ע"כ. פי' ר' אלעזר ור' יוסי בר חנינא פליגי התם ור' אלעזר אמ' דשלמים קרבו בני נח וכ"ש עולות ור' יוסי בר חנינא אמ' דדוק' עולות הוא דקרבו בני נח אבל לא שלמים והתם אמרי' דבבמה קרב עולה ושלמים דהיינו דבר של ישרות [רשות?] אבל לא דבר של חובה והשת' מיבעיא ליה לר' אלעזר וכ"ש לר' יוסי בר חנינא עולה הבאה מחמת אשם כגון מותר אשם דקרב עולה והבשר לשם והעורו' לכהני' כדתנן במס' שקלי' מי אמרי' הך עולה בתר אביה שייכא ומחמת אשם קא אתיא הילכ' אינה כשרה בבמה או דילמ' בתר השת' הוא דאזלי' ועולה הויא וכשרה בבמה ומיבעי' לן בין לר' אלעזר דמכשר שלמי' לבני נח וכ"ש לר' יוסי בר חנינא דלא מכשר ופשיט לה מדתנן גבי קרבנות דכשרי' בבמה כל שהוא נידר ונידב קרב בבמה וכל לאתויי כל שם עולה הוא דהא עולת קיץ נדר ונדב הוא ועולה הבאה מחמת אשם לקיץ אזלא כדאי' במס' שבועות (דף י"ב).

ויידא אמרה. כמו והי דא אמרה.

ולליידא מלה. ולהי דא מלה תנינן כי ההוא דגר' במגלה מכיון דתנינן אין פורסין על שמע בפחות. מי' ליידא מלה תנינן אין עוברין לפני התיבה וכו'.

כַּדִּר דתנינן תמן. פי' כי הא דתנינן תמן.

ודמיא היא כַלְרַבָּא כמו כל ארבא כלומ' כך דומה זה כמו קברניט הארבא דהיינו ספינה שמנהיגין אותה מאחוריה

כמו שפי' הערוך כלפילייא כלפי אליה כלפי הזנב כלו' דבר שהוא מהופך זה שאינו דומה כלל. וכן אדרב' האמור בבבלי כך פירושו אדארבא להנהגת הספינה הוא זה שאתה או' כך פי' ההוא דפ' כלל גדול זוטא ואיתא נמי ההיא סוגיא בפ"ק דערלה. ולפעמים יבא וְלִכְלָרְבָא. פי' ולכולה ארבא כלו' כל מה שבספינה היה לך לשאול כלו' אין לך דעת דלא דמו, כך פי' ההיא דפ' מאכילין במס' דמאי. וכן פי' ההיא דס"פ שני דערלה. ובמקומם אפרשם בס"ד.

כיני מתנית'. פי' כן היא מתניתא ומשום דק' ליה קושי' קאמ' הכי כמו הכי קתני דגמ' דילן וכן פי' בעל הערוך ז"ל.

כלנרי נשים. במס' כלאים פ' בתרא בלשו' ערבי גרץ עיין בערך ערבי.

לינן אמרינן. לית אנן אמרין.

מאי כדון. מהו עכשו כמו מאי הוה עלה. ועתה נגינתם (איוב ל' ט') תרגו' ירושל' וכדון זמריהון. ועתה עלי תשתפך (שם שם ט"ז) וכדון עלי וכו'.

עד כדון עד הנה כלו' עד כאן וכן מצאתי לר"י ז"ל שם פ' בנות שוח בן.

ומטו בה משמי' דפלו' היו מגיעי' השמועה עד אותו פלו'. וכן פי' רש"י ז"ל פ"ק דר"ה *) כמו כי מטא להתם. למטי חמת כשאתה מגיע לחמת [נ"ב כולא מטא על נבוכדנצר (דניאל ד' כ"ה)]. ובמס' קידושי' פ' האומר (דף ס"ז :) פי' רש"י ז"ל יש מטים בדבר זה לומ' שבשם פלו' הוא והראשון נכון.

לא צורכא דְלָא. פי' צורכא לשון ספק ובעיא וכמתמה על הדבר כלו' והמשנה הזו אינה צריכא רבא דלא תנא דין אחר כגון בפ"ז דשקלי' דלא תנן במתני' בין שקלי' לקינין [נ"ב ופריך עלה בגמ' לית צורכא דלא שקלים לקינין] כלו' ומה פי' ראשוני' עליה. ויש אחרי' דג' דִיְלָא כדגר' פ' י' יוחסין וגם הוא חכם ויבא רע לא מסתבר' דִיְלָא וגם הוא חכם ויבא טוב פי' אין הסבר' מקבלת כמו שכתו' אם לא ויבא טוב אלא ללמדך שאפי' רעה שהקב"ה מביא לעולם בחכמה היא מביאה והוא כמו דא אלא. וכן מצאתי בפ' כיצד מברכי' בהדיא לית צורכא דְאִילָא למה חוא חותם בארץ כמו דא אם לא. וכן מצאתי בפ' בג' פרקי' במס' תעניות דתנן התם בג' פרקים בשנה הכהני' נושאי' את כפיהם והינו בתעניו' ובמעמדו' וביו"ה ואלו הן המעמדו' לפי שנא' צו את בני ישר' וכו' וגר' עלה בגמ' בירוש' לא צורכא דא אִילָא אלו הן המעמדו' מתכנסין בעריהם וקורין וכו' ובא להתחיל מתחלת הפרשה ע"כ. ובגמ' דילן (תענית דף כ"ז.) גר' עליה מאי קאמ' הכי קאמר אלו הן מעמדו' ומה טעם תקנו מעמדו' לפי שנ' צו את בני ישר' וכו' ופרש"י ז"ל מאי קא' דקא בעי מאי ניהו מעמדות ומייתי קרא את קרבני לחמי אלו הן מעמדות דלקמן וטעמא מאי תיקון מעמדו' לפי שנ' וכו' ע"כ. ונ"ל דפי' הירוש' כן לפי שק' לו לבעל התלמו' הרא כמו שכת' רש"י ז"ל דקא בעי מאי ניהו מעמדו' ומייתי קרא את קרבני לחמי [נ"ב כלו' כי קר' לחמי הוו מעמדות] וכו'. ועוד דתרי גווני מעמדו' הוו חד הנהו דעומדי' בירושלם וחד הנהו דמתכנסי' בעיירות וקא' תלמוד' ודאי דלא נשאלה שאלה זו דבעי היניהו מעמדו' עלייהו משנה זו דמייתי עלה קרא דאת קרבני לחמי דהא כהני' של מעמדות שמתענין ומתפללין ג' תפלו' ביום שחרית מנחה ונעילה וביה"כ שהזכרנו אינן של המעמדו' העומדי' בירוש' העומדי' על הקרבן דהנהו כיון דמסייעין לעבודה הוו בכל יום כל א' במשמרתו ולהכי אסרי' להו יין ביום כדאי' התם וע"כ בצרת להו או, מוסף או נעילה כדתנן התם וליכ' ד' פעמים ביום הכפורים אלא על המעמדות של שאר עיירות שמתכנסין בעריהם הוא דמיירי מתני' וה"ק כהני' של המעמדו' שהזכרנו דנושאי' כפיהן ד' פעמים היינו אותן שמתכנסין בעריהן וקורי' במעשה בראשית. וכן רמז רש"י ז"ל אלו הן מעמדו' דלקמן [נ"ב ולקושיא קמיתא מתרץ] שבא להתחיל מתחלת הפרש' לדרוש דטעמ' מאי תקון מעמדו' לפי שנ' צו את בני ישר'. וכן מצאתי להראב"ד ז"ל במסכת שקלים בפ' מעות שנמצאו שפי' אף הראשון כן דפריך התם לית צורכא דלא בין שקלי' לקינין וכתב עלה בין שקלים לנדבה מחצה על מחצה לא צריכה למשאל דמתניתי' היא אלא בין שקלים לקינין אם נמצאו מעות מחצה על מחצה מה נאמר עליהם ע"כ.

צריכא. כגון ההיא דאמרינן בסוף פרק קמא דפאה...:... *)

*) דף י"ב: ומטו בה משמיה דר' יוסי הגלילי. אבל בפירש"י שלפנינו לא נמצא כן.

חלק ג.

...... ריגלותיה איתמני שמעון דמעפריא ולא איתמני וה"פ ר' אבהו שהיה יושב בישיבת ר' יוחנן לרגליו של ר' שמעון בר אבא ור' שמעון בר אבא לא יתמנה וכבר היה לו מעפורת סודר של ת"ח כדאמרי' סוד ה' ליראיו בפ' המוציא יין (שבת דף ע"ז :).

ר' אלעזר סתם הוא ר' אלעזר בן פדת תלמידו של ר' יוחנן והכי איתא בפ' הערל (יבמות דף ע"ב :) בהדי' דגר' התם איתביה ר' אלעזר לר' יוחנן וביום השמיני וכו' ודקאמ' ליה ר' יוחנן לריש לקיש ראיתו [צ"ל ראיתי] לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה. וכן פי' רש"י ז"ל שם ובדוכתי' טובא וכן משמע נמי בפ"ק דנדה (דף ח'.) ויש ר' אלעזר אחר תלמידו של ר' יוסי בר זבידא וכמו שאפרש לקמן.

ר' אמי ור' אסי תלמידיו דר' יוחנן הן כדאמרי' אמ"ר אמי אמ"ר יוחנן אמ"ר אסי אמ"ר יוחנן. ויש אחר ששמו ר' אימי ומפרש מילתיה ר' מנא בנו של ר' יונה ואמרינן נמי בפ' המעביר במס' מעשרות א"ר אימי הורי ר' יוחנן כהילין דבי ר' אמי וכו'.

ר' אחא אביו של ר' יעקב בר אחא קבל מריש לקיש ואשכחן נמי דפליג עם ר' יוסי בר פלוגתיה דר' יונה. ובשקלים פ' התרומה ובשביעית פ' בתרא פליגי ר' אחא ור' יוסי ומוכח בפ' שני דפאה ובפ' בתרא דכלאים דר' יוסי תלמידיה דר' יוחנן הוא ובפ"ק דחלה מוכח דגם קיבל מריש לקיש [נ"ב ור' יונה חברו מוכח נמי התם שקבל מר' יוחנן].

ר' זעירא היינו ר' זירא דגמ' דילן ומפורש בפ' שלשה שאכלו (הלכה ג') ובפ' אלו דברים (הלכה ה') ובפ' מי שמתו (הלכה א': דחף למב"א לר' זעירא וכו') דכהן הוה ומשמע בפ' שלשה שאכלו בגמ' דילן (ברכות דף מ"ו.) דתלמידו דר' אבהו היה ותלה וקאמ' ר' אבהו אי מיתפח קטינא חריך שקי עבידנא יומא טבא לרבנן ומוכח בפ' בנות שוח דתלמידו של ר' מונא היה ג"כ דגר' בעי ר' זעירא קומי ר' מונא וכל היכא דגר' קומי היה לומד לפניו בעמידה כי ההיא דאמרי' בעלמא גבי רב יהודה כי אמריתה קמי דשמואל ור' מונא היא מן התנאי' ולכך מוכר' אנו לפרש דיש ר' זעירא אחר והוא זעירי תלמידו דר' חנינא דאשכחן בפ' בהמה המקשה זעירי' א"ר חנינא הלכה כר' שזורי וגר' בפ' הלוקח פירות הכא א"ר זעירא-אתא עובד' קומי ר' חנינא והורי כר"ש שזורי.

חזקיה בנו של ר' חייא הוא כדאיתא בפרק הבא על יבמתו (יבמות ס"ה :) יהודה וחזקיה אחי והכי איתא נמי בפ' בתרא דכלאים והוא רבו של ר' יוחנן דגר' בפ' אלו קשרים (שבת קי"ב :) בעי חזקיה נקב במוציא זית וסתמו וחזר וניקב וכו' מהו אמ' לו ר' יוחנן ר' שנית לנו סנדל וכו' ואיתא נמי בפ' עושין פסין, ואיכא ר' חזקיה והוא תלמידו של ר' אבהו כדאיתא בפ' אין עומדין בירושלמי.

[ר' חניג' סתם אינו אביו דר' יוסי בר חנינא אלא תלמידו דרב חסרא

*) פה נשלם הדף בכתב יד. והדף שאחריו מתחיל בתיבת ריגלותיה, וחסרון דמוכר מדף אחד או יותר יש בהכ"י שעליהם היה כתוב סוף חלק ב' ותחלת חלק ג'. וחבל על דאבדין ולא משתכחין. המו"ל

הוא הכי מוכח בריש אלו מפסיקין (פסחים) בסוגית חצובות] א).

ר' יוסא הוא ר' אסי דגמ' דילן כדאיתא בפ' היה קורא (ברכות ט"ז.) בעובדא דקטרין ליה גננא וכו' וכתו' שם ר' אסי ובתלמודא דהכא כתו' בההיא עובדא ר' יוסא. וכהן היה כדאמרי' בפ' הנזיקין ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דארעא דישראל ומיכף כייפי ליה לרב ב). והכי משמע נמי הכא בפ' מי שמתו ג).

ר' יוסי שבעה הם שמוזכר א... וכלם אמוראי' ר' יוסי בן נזירא ור' יוסי בר כהנא. ר' יוסי בר בון והוא ר' יוסי בר אבין דגמ' דילן ומוכח בפרק אין תורמין דתלמידיה דרב יהודה הוה. ור' יוסי בר חנינא בנו של ר' חנינא שאמ' רבי' הקדוש עליו חנינא בר חמא ישב בראש (כתובות ק"ג:) ור' יוסי בר נהוראי... סימון. ור' יוסי בר יעק' בפ' הרואה. ועוד אחר והוא מוזכר סתם בר פלוגתיה דר' יונה ושותפין היו בסחורה כדאי' בפ' המוליך במס' מעשר שני ומשמע בפ"ק דחלה שקבל מר' זעירא תלמידו של ריש לקיש ומשם' בפ"ר ישמעאל דמנחות שהוא ר' יוסי בר זבדא דגר' בפ"ק דחלה אם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ר' יונה אמ' קודם להבאה ור' יוסי אמ' קודם לקצירה ובגמ' דילן פ"ר ישמעאל במנחות ד) גר' הכי מאי קודם לעומר ר' יונה אמ' קודם הבאת עומר ר' יוסי בר זבידא אמ' קודם קצירת העומר ויש כאן אמורא בר יוסי ואינו הת... של ר' יוסי בר זבי.. כדמוכח בפ"ק דברכות בשמעתא דברכות שפותחין בהם בברוך ותמצא ריש פ' היה עובר שהיה תלמידו של ר' אבין וגר' שהיה בן בנו של ר' אלעזר בר ש... ר' יוסי כדאית' בר... בן ושמו כשא.. האמוראים.

ר' יצחק חקולא היינו ר' יצחק בן אלעזר כדאיתא בהדיא בפ' ערבי פסחים בגמ' דילן (פסחים ק"ג: ע"ש) ומשם' בפ"ק דפאה דחבירו דריב"ל הוא ועדיף מיניה ובפ' כיצד מעברין משמ' דתנא הוא דגר' תניא ר' יצחק בן אלעזר אומ' פעם אחת בא אדם ליטלו כו' ולעיל כתבתיו ונראה דתלמיד חבר לר' הוה כמו ר' חייא ובר קפרא.

ר' לא הוא ר' אילא והיינו ר' אילעא ומפני שהאות גרונית בלעו העין ועוד בלעו א' מפני שריקת חירק דר' וכן בלעו האלף בר' אליעזר במשנה. ומשמע בפ' מרובה דמתלמידיו דרבי' הקדוש הוה דגר' התם (ב"ק ס"ה:) אמ"ר אילעא גנב טלה ונעשה איל וכו' וגרסי' עלה איתיביה ר' חנינא לר' אילעא וכו'.

ר' מונא לחוד ור' מנא לחוד ר' מונא רביה דר' זעירא הוא וכדאמרן לעיל גבי ר' זעיר'. ומצאתי בפ' היה קורא (הלכה א) ובפ' הקורא למפרע בגמ' דילן (מגילה י"ח:) ר' מונא בשם ר' יהודה בברייתא משמ' דתנא הוא וגם בפ' כיצד מברכין ישנו בגמ' דהכא (ברכות מ"ב.) ושמא הוא ניהו והאריך ימים והיו לו תלמידים אמוראים ובסוף פ' שלש ארצות גר' דר' ור' יוסי בר יהודה נתאכסנו בביתו של ר' מונא וכו' כדאי' התם.

ר' מנא בנו של ר' יונה הוא כדגרסי' בפ' המוליך במס' מעש' שני כד דמך ר' יונה אמ' ר' מנא לר' יוסי כל גרב דכתי' ביה ר' יונה דידי אמ' ליה אשתקד וכו' פי' משום שהיה יורשו ר' מנא לר' יונה ובפ' בראשונה במס' שבועות נמי גרסי' אמ' ר' מנא קשיתה קומי ר' יונה אבא וכו' ובשקלי' בפ' מעות שנמצאו גרסי' אמ' ר' מנא קומי דר' יוסי אנא חמאי לרבנן מבריזין ומשם' בפ"ק דבכורים דר' יוסי היה רבו דאמ' אע"ג דלא אמ"ר יוסי רבי ובפ"ב דחלה איתא נמי הכי תרי זימני אמ' ליה את אילו הויית משכח לה לא נסבתה ר' יונה אבוך לא אמ' כן.

וכתבו הגאונים ז"ל דמן אביי ורבא ואילך הילכתא כאמוראי בתראי ואפי' כנגד רבותייהו אבל באמוראי' הראשונים עד אביי ורבא ואביי ורבא בכלל וכמו שכת' הרא"ש ז"ל בפ' עושין פסין אין הלכה כתלמיד במקום הרב וכיון דתלמוד הירושלמי נסדר כמה שנים קודם התלמוד בבלי כמו שכתבתי למעלה אין הלכה כתלמוד במקום הרב. ולעולם לא תמצא בזה התלמוד לא רבה ולא רב יוסף ולא אביי ורבא ולא רבינא ורב אשי וא"כ נקטי' דבכל זה התלמוד אין הלכה כתלמיד במקום רבו. וראיתי להרי"ף ז"ל בפ' הכונס בבבא קמא שנחלקו הגאונים ז"ל היכא דריש לקיש קאמ' הילכתא משמיה דחזקיה ופליג ר' יוחנן עליה מי אמרי' הלכתא כר' יוחנן דקי"ל ר' יוחנן וריש לקיש הלכתא כר' יוחנן בר מהנהו תלת כדאיתא בפ' החולץ (יבמות ל"ו.) או דילמא שאני הכי דהא משמיה דחזקיה קאמ' לה וחזקיה רביה דר' יוחנן הוא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב ופליגי רבוותא מר אמ' הלכה כר' יוחנן ומר אמר הלכה כריש לקיש ומוכח בפ"ק דחגיגה דהלכת' כריש לקיש כיון דמשמיה דחזקיה קאמ' לה.

ודע שאין אנו סומכין על הירושלמי במקום שחולק על הבבלי בין בגירסא כגון בפ' הפאה ניתנת דגרסי' התם ר' עקיבא אומ' התוספת פטור והכמי' אומ' התוספת חייב ואילו בפ' ראשית הגז (חולין דף קל"ו.) הגירסא בהפך ר' עקיבא אומ' התוספות חייב וחכמי' אומ' התוספת פטור. וכן באמוראים פעמים הפוכה הגרס' משם לכאן וכן בפיסקי הלכות על הכל סומכין על הבבלי והטעם הוא דהאמוראים של בבל היו אחרונים וכמו שכתבתי למעלה וראו תלמוד הירושלמי שחובר קודם לתלמוד בבל וכדפרישי' ודקדקו בו יפה הילכך סומכין עליו בכל ובמה שדעת כל חכמי בבל או רובן הסכימה על הירוש' והניחו אותו כמות שהוא ולא כתבו הפך ממנו בבבלי ודאי שהלכה כתלמוד ירושלמי.

וזהו דרכן של הגאונים ז"ל שמביאין הירושלמי בחבוריהם במקום שאין אותו ענין מוזכר בבבלי ואין הבבלי מדבר בו כלל סומכין על הירושלמי להלכה ולמעשה. אבל מה שראו רבותינו שבבבל שאין הרוב חכמי דורן מסכימין על מה שכתו' בירושלמי דחאוהו וכתבו בבבלי הפך ממנו לומ' שאין סומכין בזה על הירושלמי וכן תמצא שהרי"ף ז"ל כתב בסוף עירובין וז"ל ואנן לא סבי' לן הכי דכיון דסוגיא דגמ' דילן להיתירא לא איכפת לן במאי דאסרי בגמ' דבני מערבא דעל גמרא דילן סמכינן דבתרא הוא ואינהו הוו בקיאי בגמ' דבני מערבא טפי מינן ואי לאו דקים להו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא לא קא שרו ליה אינהו ע"כ.

ואם מצאנו שהבבלי או הירושלמי דוחה משנה מהלכה נקטי' כוותיה וכן כשאומ' התלמוד זו דברי ר' פלוני אבל חכמי' אומרי' וכו' דכוונתם לומ' דההיא מתני' אע"ג דהיא סתימת' לאו הילכת' היא דיחידאה היא ואין שומעי' לה וכן כתב הרב אלפסי ז"ל בהדיא בסוף פרק אלו נערות וזה לשונו כל מקום שיש מכר אין קנס וכו' אמ' רב יהודה אמ' רב זו דברי ר' מאיר אבל חכמי' אומרי' יש קנס במקום מכר איכא מ"ד הלכה כר' מאיר דסתם מתני' כוותיה ואנן לא סביר' לן הכי דהא רב יהודא אמ' זו דברי ר' מאיר אבל חכמי' אומר וכו' אלמ' לא סביר' לה כר' מאיר ולית הילכתא כוותיה ע"כ [נ"ב וכן הסכימו התוספות פ' ח"ה דסתם זו דברי פלוני אינו הלכה].

וכל שכן כשהגמ' שואלת מאן תנא אמ' פלוני ר' פלוני היא דהמשנה שנויה הפך מה שהן קבלו באותו הדין וא"כ אין הלכה באות' משנה כיון שנשנית אדעת יחיד שהוא הפך קבלתן והכי איתא בפ' אין צדין (ביצה דף כ"ח) דגר' התם מאן תנא דבמשחזת אסור אמ' רב חסדא דלא כר' יהודה דתנן אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר' יהודה מתיר וכו' אמ' ליה רבא לרב חסדא דרשי' משמך הלכה כר' יהודה אמ' ליה יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא תדרשון משמאי ופי' רש"י ז"ל דרשי' משמך נדרוש משמך ע"כ דמתוך תמיהת מאן תנא למדו כן. וכן פסק הר"ר יצחק ן' גאיית ז"ל בשמיהו דרבוותא גבי מתני' מאני ר"מ היא וכתבו הר"ן ז"ל בפ' הישן.

א) המוסגר הזה מצאתו בסוף הכ"י בין שאר דברי זכרונות.

ב) גיטין כ"ע: וגי' הגמרא שלפנינו "ומיכף כייפי ליה" — ר"ל לרב הונא שמוזכר בענין.

ג) הלכה א', וכפי נוס' הכ"י שלנו: ר' נחומאי בריה דר' חייא בר בא אמ' הכא לא הוה עבר וכו' ר' אמי עבר.

ד) ע': ונוסחת שלפנינו ר' יונה אמר קודם קצירת העומר ור' יוסי בר זבדא אמר קודם הבאת העומר. ולפי גי' הרמב"ם בבבלי לא יסתור הירושלמי להבבלי.

ולכך אמרו אין למדין מן המשנה וגרסי' בסוטה בבלית פ' היה נוטל (סוטה דף כ"ב.) התנאים מבלי עולם הן ופרכי' מבלי עולם סלק' דעתך אלא שמורין הלכה מתוך משנתן ולא עוד אלא אפי' שפסוקה הלכה במשנה אין למדין מאותו פסק כלל וכדמפור' בבבא בתרא (דף ק"ל: ע"ש) פ' יש נוחלין ואיתא נמי בפ"ק דנדה (דף ז' :) והטעם דרבנן בתראי עמדו על אותו דבר ודקדקו בו וראו שאותה משנה משובשת או נכתבה לדעת יחיד וראו שאין להעמידו.

נשלם החלק השלישי בס"ד

החלק הרביעי

בסדר המסכתות בס"ד

ראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב טעם לסדר המסכתות של זה הסדר סדר זרעים כמו שכתוב בפתיחתו לפירושו במשנה ואין דרכו ז"ל נראה לי. וצריכין אנו לתת טעם אל הסדר משום דאע"ג דאמרינן בפ' הגוזל קמא (ב"ק דף ק"ב.) דבתרי מסכתי אין סדר למשנה היינו לגבי מחלוקת ואח"כ סתם או סתם ואח"כ מחלוקת ואם סתם בזו ומחלוקת בזו אע"פ שסדורה זו אחר זו אין כאן הוכחה דאם התלמידים דישיבתו של ר' ע"ה היו רוצים לשנות דמאי קודם פאה היה ר' שונה ואין להוכיח מן הסדר לענין הפסק ובמסכת' אחת יש סדר דלא היה שונה פרק הקודם מאוחר ולא המאוחר קודם. אבל מ"מ לענין כתיבת המסכתות יש סדר דהא אשכחן בריש שבועות (דף ב':) דפרי' בגמ' מכדי תנא ממכות קא סליק מאי שנא דתני שבועות וכן בריש סוטה (דף ב' :) פריך נמי הכי וכן בריש מסכת נזיר (דף ב'.) פריך נמי הכי וא"כ הכא נמי בעי' לאשכוחי טעמא לסדר והסדר אשר מצאתי בכל הספרים אשר ראיתי הוא זה

ברכות פאה דמאי כלאים שביעית תרומות מעשרות מעשר שני חלה ערלה בכורים.

וכתב רב מאיר ן' סהילא ז"ל משום דאייתי בסוף ברכות (דף כ"ד.) ויאמר לקוצרים ה' עמכם שנה מיד פאה דכתי' לא תכלה פאת שדך בקצרך ואחר פאה דמאי משום דפאה ולקט ושכחה פטורין מן המעשר והם מתנות עניים ועני נמי פטור מן הדמאי ע"כ. ונראה לי דפתח בברכות הכא משום דבעי למיתני בה כיצד מברכין ושלשה שאכלו ואלו דברים דכלהו הני בזרעים ופירות מיירי ומשו' דמיירי בברכות תני בה נמי כל מילי דברכות ק"ש ותפלה והודאה והדר תני פאה דתני פי' מצות פאה ומצות לקט ומצות שכחה בשכחה כתי' למען יברכך ה' אלהיך וגו' סמך ברכה לברכה ועוד משום דתנן (אבות א' ב') על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ותפלה הויא מענין עבודה תני בתריה גמילות חסדים ומכילתין דפאה גמילות חסדי' היא. ותני בתר הכי דמאי משום דתני בפרק בתרא דפאה נאמנין על הלקט והפאה והשכחה בשעתן ועל מעשר עני בכל שנתו והיינו משום דלית בהו משום דמאי תני בתרה מסכת דמאי ואזיל אי נמי משום דבעי למיתני בה מאכילין את העניים דמאי ואין צריך לעשר ודמי למתנות עניים השנויים במס' פאה דפטורין מן המעשרות כדתנן פ"ק דחלה תני מילי דעניים בהדי הדדי וכיון דסליק מילתא דמתנות עניים דגמילות חסדים היא תני בתר הכי כלאים דמצוה דזריעה היא דכתי' שדך לא תזרע כלאים בקרא בתר מצות פאה בפרש' קדושים. ותני שביעית בתרה דמצוה דזריעה נמי היא דכתי' שדך לא תזרע וגו' ובתר הכי תני תרומות ובדין הוא דליתני בכורים מקמי תרומות דכך הוא סדר הפרשתן דבכורים מקמי תרומה הוא דמפריש ואיכא עליה בל תאחר אי מקדים תרומה לבכורים אלא משום דבכורים לא שייכי אלא בשבעת המינין ותרומות שייכאן בדגן ובאילן ובירק תני להו ברישא ועוד משום דבעי למיתני אין תורמין ממין על שאינו מינו ובמס' כלאים קתני מהו מינו ומהו שאינו מינו להכי תני לה בתרה ועוד דבתרומות תני פלוגתא דר' יהודה ורבנן דאיפליגו נמי גבי כלאים תני לה בהדה. והדר תני מעשרות דהיינו מעשר ראשון דכך סדר הפרשתן והדר מעשר שני כסדר הפרשתן והדר תני חלה דבבית מפרישי' אותה ותנן גבי ודוי מעשר מן הבית זו חלה. ותני ערלה בתרה ובתר ערלה תני בכורים משום דחלה קדמה חיובא דילה מקמי ערלה וחיובא דערלה קדמה לחיובא דבכורי' דחלה מיד בכניסתן לארץ נתחייבו כדדרשינן (כתובות כ"ה.) מבבואכם ואילו גבי ערלה תנן עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטורין נטעו אע"פ שלא כבשו חייבין ואלו בכורים לא נתחייבו עד לאחר י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו כדכתי' וירשתה וישבתה בה כדאית' בפרק כל זית ובפ' בתרא דמעשר שני הילכך תני לבכורים לבסוף ועוד דחלה וערלה נוהגין בין בפני הבית בין שלא בפני הבית מה שאין כן גבי בכורים דאין נוהגין אלא בפני הבית כדתנן בפ' בתרא דשקלים ומשום הכי לא תני להו אלא בסוף.

נשלם החלק הרביעי והוא על סדר המסכתות בס"ד

אמר הכותב מפני שרציתי להדפיס המסכתות הללו ופירושן כדי שימצאו לתפוצות יש' ולזכות אותם ומלאו ימי וידעתי נאמנה שאי אפשר שלא ימצא בהם שגגה וטעות מכמה סבות אם מפני חוסר ידיעתי ועוד מפני צוק העתים ועוד טלטולי ממקום למקום ומעיר לעיר ועוד כי כל ימי התעסקי בו רוב מלאכתי היה בלמוד התלמידים בתלמוד ועיוני בו היה בגניבת הזמן מן הלילה ומן היום ואני קורא על עצמו גנובתי יום וגנובתי לילה. לכן הנני מתנפל ומתחנן לפני כל ת"ח הלומד בספר הזה שיביט אליו בעין רצון ולא בעין קנאה ולצון ואם ימצא בו שגגה או טעות יתקן אותו ומה' יקבל תגמולו ותהי שלמה משכורתו מעם ה' שאפי' הייתי עשיר והיה לי פנאי ועוד חכם גדול איני כדאי לעשות המלאכה הזו שהרי חנניה בן חזקיה בן גרון לעשות פי' לקירבנות יחזקאל ולבניינא שלו העלו לו שלש מאות גרבי שמן (שבת דף י"ג :) ופי' רש"י ז"ל למזונות ולהדליק ולי שבה לאל חסר ממש כל זה ואשרי עין ראתה כל אלה הלא למשמע אזן דאבה נפשי וזאת נחמתי בעניי לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה כאשר כתבתי.

ועתה אהל לשורר ולשבח לפני אלהים חיים העונה לכל עני ואביון ומעוז לאביון בצר לו ויען אותי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי כן יענני א'מ'נ'ו' ס'. ועלי להשתחוות למלך ה' צבאות י"ג השתחואות שהם כ"ו בתים אחת לכניסה ואחת ליציאה.

אֲנַצֵּחַ לָאֵל מֵרִים שְׁפָלִים   לְיוֹצֵר אוֹר וְגַם זוֹהַר חַשְׁמַלִים.
אֲשַׁבֵּחַ לָאֵל עוֹשֶׂה מְאוֹרִים   עוֹזֵר דַּלִּים וְגַם סוֹמֵךְ הַנּוֹפְלִים
אֲשֶׁר הָיָה בְּעֶזְרָתִי בְּחַסְדּוֹ   וְהִקְנַנִי [1]) לְהַתְחִיל גַּם לְהַשְׁלִים
לְבָאֵר כָּל סִפְרֵי הַזְּרָעִים   וּלְפָרֵשׁ מַסֶּכֶת הַשְּׁקָלִים
וְתַלְמוּדָם יְרוּשַׁלְמִי הֱכִינָם   וְלֹא נִמְצָא לְשׁוּם אָדָם וּבַבְלִים
וְעֵדֻיּוֹת תַּלְמוּדָהּ אָסַפְתִּי   הֲנוֹ עֲדֵי עֲדִית וּמֹר אֲהָלִים
טָרַחְתִּי וְקַמְתִּי מִתְנוּמָה   וְשַׂמְתִּיהוּ כְּנָהָר אוֹ נְחָלִים
וּפָתַחְתִּי סְגוּרִים הַפְּתָחִים   אֲשֶׁר הָיוּ כְּמוֹ גַנִּים נְעוּלִים
וְאָסַפְתִּי בְּכָל מָקוֹם בְּתַלְמוּד   לְשׁוֹן רש"י אֲרִי הוּא בַּשְּׁחָלִים
אֲשֶׁר הֵאִיר בְּאוֹרוֹ הַחֲמוּרִים   וְהַקַּלִּים פְּרָטִים וְגַם כְּלָלִים
וּבוֹ כָּל מַעְיְנֵי לוֹמֵד תְּלוּיִם   לְמֵימָיו הָעֲמוּקִים הַצְּלוּלִים
אֲשֶׁר כָּתַב בְּכָל שִׁבְעָה אֲדָנִים   בְּפֵירוּשָׁיו קְצָרִים גַּם סְלוּלִים
וְלֹא נִזְכַּר שְׁמוֹ עַל הוֹד לְשׁוֹנוֹ   הֲכִי נִכְבָּד וְלוֹ שֵׁם בַּגְּדוֹלִים [2])
וְהִזְכַּרְתִּי לְהרמב"ם והרא"ש   והראב"ד וְהֵם רַבֵּי פְעָלִים
וְשִׁמְשׁוֹנִי [3]) הוּא עַמּוּד הַיְמָנִי   דְּבָרָיו הֵם אוֹרָה לָאֲפֵלִים
בְּתוֹכַחְתִּי לְזִכְרוֹנָם בְּרָכָה   כְּקָטָן תַּלְמִיד דָּבֵק בְּשׁוּלִים [4])
וְהַנִּשְׁאָר תְּבוּנָתִי נְקַלָּה   קְטַנָּה הִיא לְמוּל בֵּיצַת נְמָלִים
וּמַה לִּי עוֹד וְזֶה חֵלֶק עֲמָלִי   עֲדֵי פוּחִי [5]) וְנָסוּ הַצְּלָלִים
אֲחַלֶּה נָא פְּנֵי הָאֵל וְאֶרְאֶה   בְּנוֹת בֵּיתוֹ וְהָלְכוּ שָׁם גְּאוּלִים
וְיָצִיץ נֵץ מְשִׁיחֵנוּ בְּקָרוֹב   וְהוּא יַכְרִית שְׁמוֹת כָּל הַבְּעָלִים
וְעוֹבְדֵיהֶם כְּמוֹ עָפָר יְדוּשֵׁם   וְיָשִׁית אֶת לְחָמָם כַּגְּלָלִים
וְיִבְנֶה אֶת נָוֵהוּ כַּלְּשָׁמִים [6])   וְיַעֲלוּ לוֹ וְאֵלָיו כָּל עֲרֵלִים
וְיַעֲמִיד כֹּהֵן לְתֻמִּים וּלְאוּרִים   אַדִּיר קֹדֶשׁ וְיוֹצֵר כָּל הָאֵלִים
וְיַעֲמִיד מֹשֶׁה וְגַם נְבִיאִים   הֲנֵס [7]) סֻכּוֹת בְּנֵי יִשַׁי הַנּוֹפְלִים
וְיָשִׁישׁ לֵב דְּוֵי חָרְבַּן שְׁנַיִם [8])   וְיִתֵּן כָּל אֱנוֹשׁ כָּפְרוֹ שְׁקָלִים
וְנָבִיא רָאשֵׁי פְּרִי הָאֲדָמָה   בְּתֻפִּים גַּם שִׁירִים וּמְחוֹלְלִים
וְיַעֲלֵנוּ לְאַרְצֵנוּ פְּדוּיִם   וְאָז נָשִׁיר לָאֵל מֵרִים שְׁפָלִים

סימן לשירי ז"ך [9]) שמן זית   תִּפְאֶרֶת אדם לשבת בית

[1]) נמצא בזכרי' י"ג, ה'.

[2]) הן הן הדברים שאמר הר"ש בפתיחתו „ולא כתבתי לשונו בשמו" וכו'.

[3]) הוא רבנו שמשון.

[4]) מענין שולי קדרה. והיה צריך להנקד בְּשׁוּלַיִם, ורק מפני החרוז נראה לנקד בשולים.

[5]) מל' עד שיפוח היום שה"ש ד', ו'. ור"ל כל עוד נשמה באפו.

[6]) רמיז מן: לשם שבו וגו'. ומוכחו ע"ד נבואת ישעי' נ"ד, י"א: ויסדתיך בספירים וגו'.

[7]) על מלת „הנס" נמצא נקודה בהכ"י ובגליון הכ"י לעומתה נמצא כתוב: קול צופיך... יחדו ירננו... קול לנחמך יפ.. כאשר עין בעין יראה". חז"ל דרשו על הפסוק הזה (סנהדרין צ"א:) עתידין כל הנביאים כלן אומרים שירה בקול אחד.

[8]) ר"ל על שני החרבנות.

[9]) ר"ל כי בשירו נמצאו כ"ז בתים. אבל לא יתאים המספר הזה עם דברי הר"ש בהפתיחה שלפני השיר. אשר אמר: י"ג השתחואות שהם כ"ו בתים אחת לכניסה ואחת ליציאה. ואולי כונתו מלבד כ"ו בתים של השיר ישנו בית אחד בכניסתו, ובית אחד ביציאה, ובמנין הזה ימנה גם הבית אשר בו נתן „סימן לשירו" אשר עמו ישנם כ"ח בתים,

נוסח דפוס
ווניציאה

מאימתי

קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאבול א בתרומתן עד סוף האשמורת הראשונה דברי רבי אליעזר וחכמים אומ' עד חצות. רבן גמליאל או' עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה ואמרו לו לא קרינו את שמע אמ' להן אם לא עלה עמוד השחר חייבי' אתם לקרות. ולא ב זו בלבד אמרו אלא כל [מה] ג שאמרו חכמים עד חצות מצותו ד עד שיעלה עמוד השחר. הקטר חלבים ואיברים [ואכילת פסחים] ה מצותן עד שיעלה עמוד השחר. וכל ו הנאכלין ליום אחד מצותן

א לוכל
ב לא
ג ליתא. ד מצותן
ה ליתא°
ו כל

קורין את שמע וכו'. פי' הגאון ר' אליה ז"ל מ"ס הראשון היינו עיקר והוא כמו מתי אבוא ואראה פני אלהים מתי אעשה גם אנכי לביתי ע"כ. ונרא' בעיני דאלת על דתקנו ולא לפרש כמה הוא שיעור של הקריאה משעה שהכהנים נכנסין עד סוף האשמורת וכו'. ולי נר' דשפיר גר' מאימתי ומ"ס הראשון עיקר והתחלת הזמן הוא דקא בעי והכי איתא בברייתא מאימתי מתחילין לקרא ק"ש וכו' וכי קתני עד לשון קצר הוא והכי קתני ומשך זמנה עד סוף האשמורת וכו'. שהכהנים נכנסין וכו' כהנים שנטמאו וטבלו מבע"י דכשהעריב שמשן ויצאו הכוכבי' יכולין לאכול התרומה והיינו אחר צאת ג' כוכבים דהוי לילה ממש כדילפי' בגמ' דילן מדכתי' ובא השמש וטהר ודרשי' מאי וטהר טהר יומא ובין השמשות אסור דהא מספק' לן אי הוי יממא הילכך לצאת מן הספק שלשה כוכבים בעינן.

ומוכח בגמ' דבכולהו כהנים טמאים קאמ' בין טמאים טומאה קלה בין טמאים טומאה חמורה וסגי להו לכלהו ביציאת הכוכבים אבל כפרה לא מעכבא להו: עד סוף האשמורת הראשונה. מפר' בגמ' דילן דהך סיפא דוקא קאמ' לה ר' אליעזר ורישא לאו ר' אליעזר וכי קתני עד ה"ק ומשך זמנה הוי לר' אליעזר עד סוף האשמורת וכו': האשמורת הראשונה. הוא שליש הראשו' של לילה דר' אליעזר ס"ל ג' משמרות הוי הלילה כדתני' בברייתא. אשמורה לשון מקרא הוא משמרה עבודת המלאכים ושיר שלהם נחלק לשלש משמרות בלילה. ראשונה לכת אחת. שניה לכת אחרת. שלישית לכת שלישית. ואיכא מ"ד ארבע משמרות הוי הלילה. ורבי אליעזר דריש ובשכבך כל זמן שדרך בני אדם מתעסקין לילך ולשכב ולדידיה משם ואילך עבר זמן הקריא' דהו לא מיקרי ובשכבך: עד חצות. מפ' בגמ' דיל' דרבנן כר"ג ס"ל אלא בסייג הוא דפליגי דרבנן אית להו סייג ואי עבר חצות ולא קרא חייב לקרות וסייג אהני לכתחלה שלא יאמ' אוכל ואשתה ואישן קימעא על סמך נומ' אח"כ אקרא וחשו חכמי' שמא תופשתו שינה ונמצא ישן כל הלילה ורבן גמליאל לית ליה סייג ולא חייש: עד שיעלה עמוד השחר. שכל הלילה הוא זמן שכיבה ובשכבך דקרא היינו כל זמן שבני אדם שוכבין. עמוד השחר, סמוך לאור היום מחשיך ומאפיל יותר מחשכו של לילה וקרוי עמוד השחר ובמשהלך קתני עלה עמוד השחר: חייבים אתם לקרות. גר' ול"ג מותרין °° דאפי' שלא בזמנה תנן לקמן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו': ולא זו בלבד. הוא דתנינן בה חצות ומודו בה דמדאורייתא שיעורה עד שיעלה עמוד השחר: הקטר חלבים. פי' רש"י ז"ל חלבים של כל הקרבנות שנזרק דמן ביום. וכל הנאכלין ליום אחד כגון חטאת ואשם וכבשי עצרת ומנחות ותודה ע"כ. ובגמ' דהכ' לא משמ' הכי דגר' עלה בגמ' כל הנאכלין ליום א' קדשים קלים וק' ל, לאוקמו דהא קדשי קדשים נמי יש בהן נאכלי' ליום א' כדברי ר"ה ז"ל. ועוד ק' דבקדשים קלי' יש הרבה שיש בהם שני ימים ולילה. ועו' ק' היכי תנא להו הכי ליתני בסיפ' קדשים קלים דבכל דוכתא הכי תני להו. ועוד לבני מערבא דסברי דקדשי' קלים גרידי שנויים בסיפ' אם כן אכילת קדשי קדשי' אמאי שייר דבבבא דרישא ליתני דהא הקטר קתני אכילה לא קתני ואמאי לא תני אכילת קדשי קדשי' דבפסחי' לא שייכי דהא פסחי' קדשי' קלים נינהו: ונראה בפירו' דהכי משמ' להו לבעלי הגמ' הכ' דברישא קרי הקטר דוגמא דכל הני יש מיעוט אכילה בהן בין באנשי' בין בזמן בין במקום ודפסחי' נמי דמו להני וכמו שאפרש הילכך לאו אכילה חשיבא והקטר חלבי' קרוי לתרי מיני חלבי' א' שחלביהן נקטרין לחוד שהן חטאות פנימיות דאין בבשרן לא אכיל' אדם ולא אכילת מזבח דבשרן טעון שריפה בחוץ כדכתי' קרא וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו'. והב' כגון חטאות חיצוניות ואשמות ואע"ג דבשרם נאכל כיון דאין נאכל אלא לכהנים ולזכרים של משמר דוק' ותוך הקלעים דוקא ההוא אכילה כהקטר' חשיב' כדתני' ואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שהכהנים אוכלים וכו' כדאיתא ר"פ בא לו וכעבודה חשיב והכא אית ליה למכלליהו ולהכי לא תני בבא לאנפי נפשה אכילת קדשי קדשים וכי תני כל הנאכלין הוא דמשמעי אכיל' דלאו עבודה דהיינו אכילת הדיוט בין לזכרים בין לנקבות בין לכהנים בין לכל אדם ובכל מקום בין בעזרה בין בכל העיר. הילכך כולהו קדשי קדשי' אכילתן בכלל הקטר' היא ומשו"ה קתני בהדייהו איברים דעולה ניהו דהיא קדשי קדשים כדתנן בפ' איזהו מקומן דיש בה אכילת מזבח ולא אכילת אדם. וה"ק מתני' דהקטר חלבים שיש בהן שני מינין א' שאין נאכל בשר' כלל לא לאדם ולא למזבח כגון פרים ושעירים הנשרפין והשני דיש נאכלי' בשר' לאדם וחלבן למזבח כגון חלבי' דחטאות חיצוני' ואשמות ובשרן דחטאות ואשמות ומנחות כיון דבתוך אהל מועד הוא דאכלי דוק' וכהני משמר דוקא וזכרים דוקא עבודה חשיבא וכהקטר דמיא. ואיברים דעולה הואיל דנאכלין למזבח ולא לאדם. ואכילת פסחים תני סמוך לקדשי קדשים לפי שיש באכילתן מיעוט אנשים ומיעוט זמן באכילתן שאין נאכלין ביום שחיטתן לאדם אלא בלילה ולילה נמי איכא מ"ד עד חצות. ועוד דיש בפסחים מיעוט אכילה באנשים דאינו נאכל אלא למנוייו ואינו נאכל אלא צלי ועוד במקום נמי איכא מיעוט דנפסל ביוצא כדכתי' לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה כדאיתא התם ועוד דאם נטמאו אפי' מקצתן כולן אסורין באכילה ועוד דמטעם שבירת עצם רובו כשאר ונשרף הילכך אין נאכלין חשיבי ודמיין להדדי. והדר תני כל הנאכלין הנהו דמצי מתאכלי אכילה סתם בכל מקום בין לכהנים בין לכל אדם ליום א' והיינו שאר קדשים קלים דיש להם היתר אכילה סתם ביום א' ותחלת אכילתן ביום שחיטתן הוא דקתני שכלן שוין חוץ מאכילת פסחים אבל לא שנה משך שיעור אכילתן דבההוא חלוקין הן. והשתא אתי שפיר דלא תני וכל הנאכלין ליום ולילה דלדברי ר"ה ז"ל ליום ולילה מיבעי ליה כיון דתנא בעי לאשמועי' דינא דלילה דכולה במשמע אלא ודאי ה"ק כל אותן דשייך שם' לכל אדם דתחלת אכילתן לכ"ע ביום אחד מצותן וכו' ומאן נינהו היינו קדשי' קלים דכולן אין בהן שום חילוק אלא ביום שחיטתן נאכלין למזבח ואכיל' סתם לכל אדם כפירושא דבני מערב' והשת' ניחא הקושיא שהקשו התוס' עלה דההיא דפרכי' בגמ' דילן ואילו אכילת פסחים לא קתני שהקשו תימה מנא לן דלא קתני דילמא הויא בכלל הנאכלין ליום א' ובמאי דפרישית לא ק' כלל דהיכא נאכלין חשיבי ואינם ליום א' ומשום דתנא ברישא תלתא גווני דדמו להדדי כדפרישנ' דאין בהן אכילה סתם לאדם ולמזבח ביום שחיטתן ואפי' פסחים דקדשים קלים הן בכלל הזה לא שייך למיתני ברישא קדשי קדשים ובסיפא נמי לא מצי למיתני קדשים קלים דהא לעיל תני אכילת פסחים דהוו קדשים קלים ומשו"ה תני כל הנאכלין ליום א' כדפרישית דהיינו ביום שחיטתן נאכלי' אכילה סתם בכל מקום ולזכרי' ולנקבות ולכל אדם: מצותן עד שיעלה עמוד השחר. מצות הקטרת האימורין ומצות אכילת בשרן מצותן ליום שנשחטו ובלילה שלאחריו עד שיעלה עמוד השחר כהנהו דשייכי ואפי' הן למטה מן המזבח יכולי' להעלותן כל הלילה ואינן נפסלין בלינה עד שיעלה וכו' דכתיב ובשר זבח תודת שלמיו וגו' לא יניח ממנו עד בקר ובת"כ נפקא לן כלהו מהאי קרא: ואיברים של עולה דעולה איברים שלה הם כליל וקרי לה איברים משום דבעיא ניתוח ועוד דאין ראוי לנתח איבריה לאיברים כדאי' בת"כ ובפ"ק דחולין והאיברים מפורשים במס' יומא. ואכילת פסחים. בגמ' דילן אינו ובני מערבא גרסי' ליה כדאיתא הכא ובגמ' והיינו דלא כר' אלעזר בן עזריה דסבר דמדאורייתא נמי שיעוריה עד חצות א"כ למה אמרו חכמים עד חצות דקתני בפסח אינו נאכל אלא בלילה אינו נאכל אלא עד חצות וגבי חטאות חיצונות דאכילתן כהקטר' דמיא דהיינו חטאות הצבור תנן נמי ליום ולילה וכו' וגבי אשמות נמי תנן הכי ובאכיל' סתם כגון בתודה ואיל נזיר תנן נמי ליום ולילה וכו' ועמוד השחר הוא המביאן להיות נותר וכן לענין מחשבה פגול לא הוו

מאיר נתיב

° נראה שכן רית' גירסת הרמב"ם שפסק הק"פ רל' י"ד פ"ח כר"ע (ולא כדעת התוס' מגילה דף כ"א ע"א ד"ה מ"ט לאתויי וזבחים דף כ"י ע"ב ד"ה ותיבעי אימא) וכתבו רבה' מיימוניות הלכות חו"מ פ' ח' רל' ט' (סימן י') בשם הר"ר שמחה דרבי' דברכו' אתי' כר"ע ולא גרסינן בגמרא ואילו אכיל' פסחים לא קתני אלא ה"ג ק"ש ואכיל' פסחי' עד חצות, אמר ר' יוסי הא ר"ע הא ראב"ע. פי' מתני' ר' עקיבא וברייתא כראב"ע. ולפי דעת ה"ר שמחה יש להוסיף גם במשנ' ראשונה דרמ"ס דילן ואכילת פסחי' וי"א ג"כ אי מותר לאכול האפיקומן אחר חצות.

°° הוא גיר' בעל המאור דפ"ק דברכות פסקא הגיה רשב"י

מציתן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק אדם א מן העבירה :

גמר' : אנן תנינן משעה שהכהנים נכנסין לאכול ב בתרומתן. תני ר' חייא משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פיתן בלילי שבתות ג ותני עלה וקרובי' ד דבריהם ה להיות שוים ו : איתא חמי משעה שהכהני' נכנסין לאכול ז בתרומתן יממא ח הוא. עם ט כיכבייא הוא. משעה שדרך בני אדם נכנסין לאכול פתן בלילי שבת שעה ותרתי (עשורי) ° ליליא הוא. ואת אמרת קרובים דבריהם להיות שוים : א"ר יוסי תפתר באילין כפרנייא דקיקיא י דאורחיהון מסתלקא עד דהוא יממא דצדי לון מקמי יא חיותא. תניא יב הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. ואם יג כן למה קורין אותה בבי' הכנסת. א"ר יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתן יד אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה טו. ר' זעירא בשם רב ירמיה ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב (דברים ח') ואכלת ושבעת וברכת. ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל. והלא ס כר' יוחנן דאמר * רבי יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כלו למה שאין תפלה מפסדת. ספק קרא ספק לא קרא נשמעינה מן הדא [דתניא] טז הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. וקודם לכן לאו ספק הוא. ואת אמרת יז צריך. לקרות. הדא אמרה ספק קרא ספק לא קרא צריך לקרות : [תני] יח סימן לדבר משיצאו הכוכבים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (נחמיה ד') ואנחנו עושים במלאכה חציים יט מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים ואומר כ (שם) והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה כא : כמה כוכבים יצאו ויהא לילה. רבי פינחס בשם ר' אבא בר פפא * כוכב אחד ודאי יום. שנים ספק לילה שלשה ודאי לילה. שנים ספק והכתי' עד צאת הכוכבים לאו כב מיעוט כוכבים שנים. קדמאה כג לא מתחשב : [תני] כד בערב שבת ראה כוכב אחד ועשה מלאכה פטור. שנים מביא אשם תלוי. שלשה מביא חטאת. במוצאי שבת ראה כוכב אחד ועשה מלאכה מביא חטאת. שנים מביא אשם תלוי. שלשה פטור : רבי יוסי בר כה בון בעי אין תימר שנים ספק ראה שני כוכבי' בערב שבת והתרו בו ועשה מלאכה וראה כו שני כוכבים במוצאי שבת והתרו בו ועשה מלאכה [חייב] כז מה נפשך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן. ויהא חייב על האחרונים. ואם כח האחרונים לילה [הן] כט אף הראשונים לילה [הן] ל. ויהא חייב על הראשונים. ראה שני כוכבים בערב שבת וקצר כחצי גרוגרת. בשחרית וקצר כחצי גרוגרת. ראה שני כוכבים

הוו פיגול אם חישב לאכלן כל הלילה דלא הוי חוץ לזמנו והכי תני' בת"כ לא יניח ממנו עד בקר למד שאוכל הוא כל הליל' וא"כ למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק האדם וכו' אבל אין המחשבה פוסלת בהן ואין חייבין עליהן משום נותר עד שיעלה עמוד השחר ע"כ : א"כ למה אמרו חכמים וכו' מאי דתנינן במתני' תנינן ומאי דלא תנינן במתני' תנינן בת"כ דאמרו חכמים קתני כל מקום שאמרו גבי אברים בת"כ קתני לה ואיתא נמי בפ"ב דתמורה דתני התם היא העולה על מוקדה על המזבח כל הליל' עד הבקר שיהא נותן מבוא השמש והן מתעכלין ע"ג המזבח כל הלילה וכו' אין לי אלא דברים שהן ראויים ליקרב בלילה כגון איברים ופדרים שהוא נותן מבוא השמש והן מתעכלין ע"ג המזבח כל הלילה וכו' ופי' רש"י ז"ל איברים דעולה. פדרים חלבים דהיינו חלבים דחטאות פנימיות וחיצוני' דדרשי' להו בפרשת אחרי מפעם זבח דתני' התם מנין לרבות חטאות ואשמות ת"ל זבח והיינו שתם חטאות בין פנימיות בין חיצונות דבכל חטאות מעכב שחיטה שלא לשמה דהיינו זבח משעת זביחה כדתנן בזבחים. ולר' אלעזר אף האשם ובת"כ דתני אשם בהדי חטאת למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה הוא דקא' וקתני בסיפא עד חצות להרחיק האדם וכו' הילכך מה שכתב רש"י ז"ל דהקטר חלבי' ואיברים דקתני הכ' לא אמרו בו חכמי' עד חצות כלל אני מצאתי שאמרו דאכולהו קתני בפרש'. דובשר זבח דגזור בהו עד חצות כדאי' התם כדי להרחיק אדם מן העבירה דאסורין באכילה או להקטרה מחצות ואילך אף עפ"י שהוא קודם זמנם כדי שלא יבוא לעשו' כן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בק"ש לזרז את האדם שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן :

גמ' : נכנסין לאכול פתן. נכנסין להתפלל כדי לאכול פתן בלילי שבתות ומשמע דהוא קודם הלילה דהא מתפללין של שבת בע"ש וממהרין לסעודה שהכל מוכן : וקרובים דבריהם להיות שוין השתא מפ' לה ואזיל : איתא חמי. בתמיה את ורואה היאך אפשר לקיים שיהו דבריהם שוים דכהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים הוא דהוי כדדרשי' בגמ' דילן מאי וטהר טהר יומא : שעה ותרתי ליליא הוא. כן מצאתי בספרים וצ"ל דהכתי עישורי הוא דגר' ועישורי שעה הוא דקאמ' דהא כי אין השמש נראה על הארץ מתפללין ערבית של שבת ולפעמים קודם ומשם עד צאת הכוכבים יש ארבעה מילין כדאי' לקמן ובפסחים פ' מי שהיה טמא ומהלך ד' מילין שעה והרתי עישורי שעה הוא דהוו דהא אמרי' התם במהלך אדם בינוני ביום בינוני עשר פרסאות ולקמן אמרי' אדם מהלך ביום מ' מיל. ופי' הגאונים ז"ל דדא ודא אחת היא דכל פרסה ד' מילין כדאיתא בהדיא דפ' לולב וערבה וכתבו הרי"ף ז"ל בפ"ק דשבת הילכך עשר פרסאות הוו מ' מילין ויום בינוני הוי י"ב שעות וא"כ מטי לכל שעה ג' מילין ושליש מיל. כיצד לי"ב שעות תן לכל שעה ג' מילין הוו להו ל"ו מילין פשו להו ד' מילין חלק אותם לשלישים הוו להו י"ב שליש לכל שעה דהוו להו עשרה שלישים לשעה. חלק השעה לעישורי' מטי שליש לכל עישור וא"כ ד' מילין שהן י"ב שלישים הוו שעה ושני עישורי שעה. וא"כ היכי קא' קרובים דבריהם להיות שוין : תפתר באלין כפרניא דקיקיא וכו'. כי קתני קרובים דבריהם להיות שוין היינו בכפרים קטנים שיושבים בהר ויראים מחיות היער כגון זאבים שיוצאים בערב כדכתי' וחדו מזאבי ערב ולפי שהן כפרים קטנים אין פחדן מוטל על החיות ויוצאות עליהם ומפחדם של הזאבי' כונס כלתה רגל מן השוק ומסתלקת דרכם בעוד היום זורח ולכך בעלי הבהמות יראים ואין נכנסין לאכול עד הלילה ואפי' בלילי שבת שכונסין בהמתם ומכניסים אל תוך הבית לשלא יתטפום וצריכין להשקותם ולכנסם אל הבית בענין דכשבאין לאכול הוא סמוך וקרוב ליציאת הכוכבים : דצדי לון. כמו (שמ"א כ"ד) ואתה צודה את נפשי לקחת' ואם צודה להן בפ"ק דר"ה ואשר לא צדה (שמות כא) הרגו' ודלא כמן וכו' שאורבין ושומרין בהמת' ועומדן מפחד החיות : קודם לכן. קודם צאת הכוכבים : כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וקורין אותה כמו מזמור בעלמא וכתב רש"י ז"ל דיוצאין ידי חובתן בק"ש שעל המטה והתוספת חלקו עליו בזה : צריך לברך. דברכת המזון דאורייתא : אל יתפלל. דהתפל' דרבנן כלומר תקון התפלה מדרבנן דמדאורייתא' אין לה תיקון ובדבור אחד וענין א' של התחנונים יצא : ספק קרא ספק לא קרא. כלו' מאי ובעיא היא דר' זעירא לא פירש לנו בזה ודרך הירושלמי להספיק לו בהגעת הקול במקום מאי דגמ' דילן : וקודם לכן לאו ספק הוא. דכשקרא בין השמשות ספק יום ספק לילה הוא וכדלקמן ואם לילה הוא אין צריך לקרות ואם יום הוא צריך לחזור ולקרות ואפי' הכי אמרי' דלא יצא וצריך לחזור ולקרות. ואם תאמר מאי שנא דגבי ברכת מזון פשיט' ליה וגבי ק"ש מיבעיא ליה. וי"ל משום דרב יהודה ור' אלעזר פליגי בפ' מי שמתו בגמ' דילן אי ק"ש דאורייתא אי דרבנן ומשום הכי מבעיא ליה : שאין ראיה לדבר. שהיום כלה בצאת הכוכבים : ואומ' והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה. בגמ' דילן מפ' מאי ואומר. ומפ' וכי תימא מכי ערבא שמשא ליליא הוא ואינהו דמחשכי ומקדמי הא שמע והיה לנו הלילה משמר והיום מלאכה ופי' רש"י ז"ל דמחשכי עושין מלאכ' בלילה משקיעת החמה עד צאת הכוכבים דהוי ד' מילין קמי זימני' דצאת הכוכבי'. ומקדמי ומשכימין קודם היום דלאמור יום לא הוי עד הנץ החמה והן מקדימין מעלות השחר דהוי נמי מהלך ד' מילין : הא שמע והיה לנו הלילה משמר וכו' מדקאמ' והיום מלאכה אלמא האי זימנא דעבדי מלאכה מעלות השחר עד צאת הכוכבים יממא הוא ואכר לדבר הוי דאיכ' למימר דכל עת מלאכ' קורא הכתוב יום ע"כ : לאו מיעוט כוכבים שנים. בתמיהה דהא מיעוט ימים שנים ומיעוט שעירים שנים כדתני' בפ' שני שעירי : ומשני קדמאה לא מתחשב כלומר לעולם הרי ניהו וכי תני קרא לא תני בראשון דראשון ודאי ביממא מיתחזי אלא בתרי של אחריו דגרמי ליליא : והתרו בו ועשה מלאכה בלימה כשיעורה וכן למ"ש וכגון שברגע שעשה מלאכה בליל שבת עשה נ"כ במ"ש : מה נפשך. חייב סקילה ואם בשוגג חייב חטאת ואיתי' בגמרא דילן פרק במה מדליקין וקסבר כמ"ד ההלכה ספק שמה ההלכה : וקצר בחצי גרוגרת. ושיעור קצירה כגרוגרת כשהיא אוכלי אדם. והך סוגיין ר"ג דס"פ הבונה דתנן אחד שחרית ואחד בין הערבים מצטרפין וכו' לר"ג ולרבנן חשיבה כיון ידיעה בנתים :

לקמן בפרקין ובגמרא דילן פ' מי שמתו דכ"ב

במה מדליקין בגמ' דילן דל"ה

נוסח דפוס וויניציאה

א את האדם
ב לוכל ג שבת
ד קרובים
ה דבריהן ו שוין
ז לוכל ח יממה
ט ועם
י דקיקייא
יא מיקמי
יב תני
יג אם
יד חובתו
טו מתוך דבר של תורה
טז ליתא יז אמר
יח ליתא
יט נחלים [וכ"ה בקרא]
כ וכתיב
כא [וכ"ה בקרא] נמשמר והיום למלאכה
כב אלא
כג קדמיא
כד ליתא
כה בר'
כו ראה כז ליתא
כח אם כט ליתא
ל ליתא

מאיר נתיב

° שעה ותרתי (עשורי) ליליא הוא. כפי גירסת הספרים הנדפסים משמע מתוך דבריו שדרכם הי' לאכול בע"ש שעה או ב' בלילה וכן הבין המג"א בסימן רע"ה ס"ק א' ע"ש. והוא נגד הש"ס שלנו שלמדו מן הפסוק זכור את יום השבת לקדשו, זכריהו על היין בכניסתו. אבל לפי הגהת מהרש"ס ופי' מוכח מירוש' שהיו ממהרין לאכול קודם הלילה וא"כ אין כאן מחלוקת בין גמרא דבני מערבא ובין גמרא דילן.

כוכבים במוצאי שבת וקצר כחצי גרוגרת מה נפשך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן. ויצטרף של שחרי' עם של מוצאי שבת ויהא חייב על האחרונים. ואם א האחרונים לילה אף הראשונים לילה ויצטרף של שחרי' עם של לילי שבת ויהא חייב על הראשונים. הדא דתימר באילין דלית אורחתהון דמתחמיין ב ביממ' ברם אילין דאורחתהון מתחמיין ג בימםא לא משערין בהון: א"ר יוסי בר ד בון ובלחוד דיתחמון [תלת כוכבים דדמן חדא כוכבתא] ה: ר' יעקב דרומיא ו בשם ר' יהודה בן פזי כוכב אחד ודאי יום. שנים לילה. וליה ליה ספק. אית ליה ספק בין כוכב לכוכב: תני * כל זמן שפני מזרח מאדימין ז זהו יום. הכסיפו זהו בין השמשות. השחירו ונעשה ח העליון שוה לתחתון זהו לילה. ר' אומ' [אומר אני] ט הלבנה בתקופתה התחיל גלגל חמה לשקוע י ותחלת גלגל לבנה לעלות זהו בין השמשות: א"ר חנינא סוף גלגל חמה לשקוע יא ותחלת גלגל לבנה לעלות. ותני שמואל כן אין הלבנה זורחת בשעה שחמה יב שוקעת ולא שוקעת בשעה שחמה יג זורחת. ר' שמואל בר חייא ר' יד יהודה בשם ר' חנינא התחיל גלגל חמה לשקוע טו * אדם עומד בראש הכרמל ויורד וטובל בים הגדול. ועולה ואוכל בתרומתו חזקה ביום טבל. הדא דתימר בההוא דאזיל בקפנדריא טז. ברם בההוא דאזיל יז ליה באיסרטא לא בדא יח. אי זהו בין השמשות א"ר תנחומא לטיפה של דם שהיא נתונה על גבי חודה יט של סייף נחלקה הטיפה לכאן ולכאן זהו בין השמשות. [תני'] כ אי זהו בין השמשות משתשקע החמה כדי שיהלך אדם חצי מיל דברי רבי נחמיה ר' יוסי אומר בין השמשות כהרף עין [זה נכנס וזה יוצא] כא ולא יכלו לעמוד עליו חכמים. ר' יוסי ור' אחא הוון כב יתבין ואמ' ליה כג ר' יוסי לר' אחא לא מסתברא סוף חצי מיל דרבי נחמיה הרף כד עין דר' יוסי אמ' ליה אוף אנא סבר כן. ר' חזקיה לא אמ' כן אלא כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל דר' נחמי' ספק הוא. אמ' ר' מנא קשייתה קומי דר' חזקיה כדתנינן כה * תמן ראה אחת ביום ואח' בין השמשות [אחת בין השמשות] כו ואחת למחר אם יודע שמקצת הראיה מהיום ומקצתה למחר ודאי לטומאה ולקרבן ואם ספק כז ודאי לטומאה וספק לקרבן. ור' כח חייא בר יוסף בעא קומי ר' יוחנן מאן תנא ראייה נחלקת לשנים ר' יוסי. ואמרי ליה כט קשתה על דעתך דאת אמ' כל הרף עין והרף עין שבחצי מיל דר' נחמיה ספק הוא למה. ל ואמ'

נוסח דפוס ווינציאה

א אם
ב מתחמיא
ג באלין לאורחהון מתחמיא
ד ברבי
ה תלתא כוכבין בר מן חדא כוכבתא
ו דרומאה
ז מאדימות
ח נעשה
ט ליתא
י לשקע
יא לשקע
יב שהחמה
יג שהחמה
יד בר
טו לשקע
טז בקפונדריא
יז ההוא דאזל
יח בדה
יט חדה
כ ליתא
כא ליתא
כב הוו
כג אמר רבי יוסי
כד כהרף
כה כד תנינן
כו ליתא
כז ואם ספק שמקצת הראיה מהיום ומקצתה למחר ודאי וכו'
כח ר'
כט ר' יוסי אמר לה קשתה וכו'

באילין דלית אורחתהון מתחמיין ביממא. דבכוכבים בינוני' הוא דמשערינן שנים בין השמשות שלשה ודאי לילה דבגדולים אפילו שלשה הוי יום: ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין דדמיין וכו'. אמתני' קאי כלומר אע"ג דאמרי' דשלשה כוכבים שהוא לילה דהיינו בבינוניי' היינו לענין שבת דליכא משום כרת בעשיית מלאכה או משום איסור טבול יום בתרומה אבל משום תוספת שצריך להוסיף לה בין מלפניה בין מלאחריה צריך לאחריה שיראו הקטנים שהן לעולם במקום א' ובתוספת זה עשה הוא דאיכא דכתיב תשבתו שבתכם כדאיתא בפ' בתרא דיומא. וכן לענין תרומה דמתני' כה"ג הוא וכן פירש הרמב"ן ז"ל בס' תורת האדם והר"ן ז"ל בפי' הלכות רי"ף במס' יומא: ר' יהודה בן פזי פזי בנו של ר' חייא היה והיה מתיחס אחר האם דר' חייא אביו מדוד המלך קא אתי כדאיתא בפ' אע"פ וכן כתבו הגאונים ז"ל: פני מזרח מאדימות זהו יום היינו כרב יוסף דפ' במה מדליקין ומפ' בגמ' דילן דהיינו מערב דהוי פניו המאדימין את המזרח ופי' רש"י ז"ל לערב חמה שוקע' במערב וחזרורי חמה מאדימין את המזרח: הכסיפו פני התחתון השחיר התחתון של כיפת הרקיע. הסמוך לארץ ועליון דהיינו גובה של כיפה אינו ממהר להשחיר: ר' אומר אני מתי בין השמשות כשהלבנ' בתקופתה דהיינו במילואה דאז בתחלת הלילה זורחת בראש המזרח התחיל גלגל חמה לשקוע והתחלת גלגל לבנה לעלות כל משך זה הזמן שזה נכנס וזה יוצא הוא בין השמשות: אמ"ר חנינא סוף גלגל חמה לשקוע וכו'. ר' חנינא אתא לאשמועינן דברייתא דרבי משבשתא היא דלאו בתחלת שקיעת החמה דהיינו בסוף זריחתה מעל הארץ זורחת הלבנה דאינה זורחת ויום גמור הוא אלא בתשלום שקיעת' של חמה היא מתחלת לעלות ולזרוח וההוא הוי בין השמשות: בשעה שהחמה שוקעת. מתחלת לשקוע אלא בתשלום שקיעת' היא דזורח': ולא שוקעת. ולא מתחלת לשקוע אלא אלא שקעה עדין וכבר זרחה חמה ומכאן למד ר"ת ז"ל שאין בין השמשות מתחיל עד שעה בסוף גלגל חמה שוקע ומאז מתחלת השקיעה עד זמן בין השמשות שלש מילין ושליש כדאיתא בפרק במה מדליקין: בראש הר הכרמל. הר שעל שפת הים של עכו: חזקה ביום טבל. ויוכל לאכול תרומה בלילה: בקפנדריא. בדרך קצרה שיש מראש ההר לים אבל אינו דרך סלולה: באיסרטא. מסלה שבוקעים בה רבי' ובלשון יון איסטרטא: [נ"ב לא בדא לא חשב חזקה ביום טבל]: נחלקה הטיפה לכאן ולכאן וכו'. אשמועי' דבין השמשות דיש בו ספק היינו חציו מן היום וחציו מן הלילה ולקמן מפרש דטובא ספקי אית ביה והכי איתא בפ' במה מדליקין: משתשקע החמה מסוף השקיעה קא' וכדלעיל דהיינו חצי מיל קודם צאת הכוכבים: כהרף עין. כשיעור קריצ' עין ברפיון ולא בחזק': זה נכנס הלילה והיום יוצא יציאת זה עם כניסת זה כשהן מתפרשין קרי בין השמשות וכל דמקמי הכי הוי יום מעליא אליבא דר' יוסי ור' אחא: ולא עמדו עליו חכמים כהרף עין זהו מהו אי יום אי לילה לפי' ר' יוסי ור' אחא: לא מסתברא סוף חצי מיל דר' נחמיה וכו'. דר' יוסי פליג אר' נחמיה וסבר דכל חצי מיל יום מעליא הוא אלא הרף עין של סופו דחצי מיל הוא דהוי ספקא: איף אנא סבר כן. גם אני סובר כמותך כל הרף עין והרף עין דר' נחמיה ספק הוא ור' יוסי לא פליג אדר' נחמיה אלא דאתא לאשמועינן דלא תימא דבין השמשות חדא מילת' מספקא לן ביה אי יום אי לילה ותו לא ואשמועינן ר' יוסי דאין כאן אלא הרף עין שהוא ספק יום ספק לילה ועל כל הרף עין דאיכא בחצי מיל היא דמספקא לן דלא ידעינן אי באמצעיתו אי בשלישיתו אי ברביעיתו אי בסופו אי בתחלתו. וא"כ חצי מיל דר' נחמיה יש בו ספק יום ספק לילה ספק עד אמצעיתו יום ומאמצעיתו ואילך לילה או כולו לילה והספק בתחלתו או כלו יום והספק בסופו והיינו ולא יכלו לעמוד עליו מתי הוי: קשייתה קומי ר' חזקיה כדתני' תמן וכו'. כלומר היינו שונין עמו מס' זבין הקשיתי לפניו הקושיא הזו על דבריו: תנינן תמן. בפ"ק דמס' זבין: ראה אחת ביום ואחת בין השמשות קתני' לן זב מטמא בימים וכראיות בראיות ואפי' בראה שתים ביום אחד [נ"ב: בימים] בין ראה שתים בשני ימים. ואפי' ראייה אחת אם היה זמנה בשני רגעים רגע של סוף היום ורגע של תחלת הלילה שלאחריו דאיכא ראייה בשני ימים טמא בראיות ואפי' ביום אחד טמא כדתניא במגילה ובת"כ מנה הכתוב שתים וקראו טמא שלש וקראו טמא הא כיצד שתים לזיבה ומטמא משכב ומושב וצריך ז' נקיים וביאת מים חיים אלא שפטור מן הקרבן. שלש חייב אף בקרבן. וטמא בימים. [נ"ב ואף באחת] דילפי' בפ' כיצד הרגל לזכר ולנקבה מה נקבה בימים אף זב בימים: ואחת בין השמשות והביאה שתי ראיות בימים: ואחת למחר בלילה ברור וחשיב מחר לגבי בין השמשות דספק אם הוא מהיום: וספק לקרבן ומביא חטאת העוף הבאה על הספק ואינה נאכלה דשמא לאו בר קרבן הוא דאין כאן אלא שתי ראיות דבין השמשות כולו יום הוא או לילה גמור הוא ואין לחלק הראייה לשתים ומליקת חולין נבילה: ור' חייא בר יוסף וכו'. כלומ' ר' חזקיה היה מלמדני דאיתמר עלה ר' חייא וכו': מאן תנא ראייה נחלקת לשניים ר' יוסי כלומ' מאן הוא דיש ראייה בין השמשות. דיכול האדם לחלקה לשתים וכו' וקאמ' הכי משום דקשי' ליה לר' חייא בר יוסף כיון דתנן דראה בין השמשות היכי מצי תו למיתני אם יודע וכו' היכי מצי למידע וכי תימ' כגון דראה ראייה שנמשכה שיעור מהלך חצי מיל ויותר הא לית' דאי הכי קשיא רישא אסיפא דלעיל קתני ברישא ראה אחת מרובה כשלש שהיא כמגד יון לשילוח הרי זה זב גמור דהיינו ודאי לטומאה ולקרבן ושיעורה בירושלם כמרחק טעות שאמו גד שעובדי' אותו היוצים על מעין שילוח ומפרש בתוספת' דהיינו מאה אמה ואילו חצי מיל היינו אלף אמה כדפי' רש"י ז"ל בפ' שני שעירי ולהכי מפ' ר' יוחנן דהך מתני' סברא כר' יוסי דכל חצי מיל דר' נחמיה [נ"ב: אליבא דר' יוסי] יום גמור הוא ובסופו הוי בין השמשות דהיינו כשיעור הרף עין והשתא מצי למידע כגון שראה זוב לסוף חצי מיל ונמשכה הראייה כג' הרף עין דהשת' ודאי ראה ביום ובלילה שלאחריו וכי קתני ואם ספק היינו כשנמשכה הראייה כשני הרף עין האחרונים דלא ידעי' הרף עין האחרון שהוא בין השמשות אי יום אי לילה דאי הוי יום אין כאן אלא שתי ראיות ואי הוי לילה יש כאן שלש ראיות: ואמרי ליה אנא קשתה על דעתך. כלומ' על דעתיך ר' חזקיה קשיא אמאי תני אם יודע וכו' ודאי לטומאה ולקרבן היכי שייך יודע: למה [נ"ב: ... ס שנה אם יודע שמקצת ראייה וכו'

מורה מקום

פרק במה מדליקין דל"ד

שם דף לה

פ"ק דמס' זבין דף פ"ז

נוסח דפוס וויניציאה

א אמר ליה קשתיה
ב ליתא
ג דרבנן
ד כמה
ה שהחמה
ו ומר
ז משיתכסה
ח בי ר'
ט ליתא
י ליתא
יא ותני
יב דנפק
יג דעל
יד ליתא
טו זהו
טז שעומד
יז אמורין
יח מהלכים
יט סוטר
כ המלאכים
כא להן
כב ומה
כג קתיית
כד את ה'
כה ברכו את כל
כו הראשונה
כז שיר המעלות הנה
כח יברכך ה' מציון °°
כט תליתיתא
ל ורביעתא כתיניותא [אן בתיניותא. וכן כקדמיתא אולי הוא בקדמיתא בב'. כי אין להבדיל אם הי' ב' או ג']
לא חנינא
לב ארבעה
לג משיאור
לד ארבעה מיל
לה ארבעה מיל
לו ארבעה מיל
לז לפניהן
לח ארבעה מיל
לט מדמיא לחבירה'
מ בי רבי
מא ליתא
מב טעיא
מג דהיא
מד מקדמא
מה דקורנין דנהור

ואמ' לא קשתה א°. לכשיבוא אליהו ויאמ' זהו בין השמשות. [אם לכשיבוא אליהו ויאמר זהו בין השמשות] ב מאן פליג: ר' חנינא חברהון דרבנין ג בעי כמא ד דאת אמ' בערבית נראו שלשה כוכבים אע"פ שחמה ה נתונה באמצע הרקיע לילה הוא. ואמור ו אף בשחרית כן. א"ר אבא כתי' (בראשית יט) השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה וכתי' (ויקרא כ"ב) ובא השמש וטהר מקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו [עד שיתכסה] ז מן הבריות אף יציאתו לכשיתודע לבריות. א"ר בא כתי' (בראשית מד) הבקר אור התורה קרא' לאור בקר: תני ר' ישמעאל בבקר בבקר (שמות טז) כדי ליתן תחום לבקרו של בקר. א"ר יוסי בר ח בון אם אומ' [את] ט ליתן עוביו של רקיע ללילה [או ליום] י בין בערבית בין בשחרי' נמצאת אומ' שאין היום והלילה שוי' ותניא יא באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי היום והלילה שוין: א"ר הונא נלפינה מדרך הארץ שרי מלכא נפק אע"ג דלא נפק אמרין [די נפיק] יב שרי עליל לא אמרין דעאל יג עד שעתא דייעול: [תני'] יד זה טו [שהוא עומד] טז ומתפלל צריך להשוות את רגליו תרין אמוראין יז ר' לוי ור' סימון חד אמ' כמלאכים וחד אמ' ככהנים. מאן דאמ' ככהנים לא תעלה במעלות על מזבחי (שמות כ') שהיו מהלכין יח עקב בצד גודל וגודל אצל עקב. ומאן דאמ' כמלאכים ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל ב'). ר' חנינא בר אנדריי בשם ר' שמואל בר סיסרטאי יט מלאכים כ אין להם כא קפיצים מאי כב טעמ' קרבת על חד מן קאמיא כג (דניאל ז') קיימיא:

* א"ר הונא זה שרואה את הכהנים בבית הכנסת בברכה ראשונה צריך לומר ברכו כד ה' מלאכיו (תהלים ק"ג) בשנייה ברכו כה ה' כל צבאיו (שם). בשלישית ברכו ה' כל מעשיו (שם). במוסף בברכה ראשונה כו צרי' לומר כז הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים וגו' (שם קל"ד) בשנייה שאו ידיכם קדש (שם) וגו' בשלישית [ברוך ה' מציון שוכן] כח וגו' (שם קל"ה). אם היו ד' תפלות חוזר בתליתיתא כט בקדמיתא ורביעיתא כתנייתא ל:

* א"ר חנינא לא מאילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ד' לב מילין. ומשיאור לג המזרח עד שתנץ החמה ד' מילין לד. ומניין משיאור המזרח עד שתנץ החמה ארבעה מילין לה. דכתי' (בראשית מ"ט) וכמו השחר עלה וגו' וכתי' (שם) השמש יצא על הארץ ולוט וגו'. ומן סדום לצוער ד' מילין לו. יותר הוון. א"ר זעירא המלאך היה מקדד לפניהם לז הדרך. ומניין מאיל' השחר עד שיאור המזרח ד' מילין לח. כמו וכמו. מילה מידמיא לחברתה לט. א"ר יוסי בר מ בון הדא איילתא דשחר' מאן דאמ' כוכבתא [דצפרא] מא היא. טעי מב זמנין היא מג דמקדמא מד וזימנין דהיא מאחרא. מאי כדון כמין תרין דוקרני' דנהור' מה דסלקין מן מדינחא ומנהרין. דלמא ר' חייא רבא ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדי' בקעת ארבל בקריצתא וראו אילת השחר שבקע אורה

וכו' היכי מצי למידע וכו'.[היקי לה כר' יוסי] מאי קא מהני לן דהא על דעתיך ר' יוסי מפ' לדר' נחמיה. ומשני לכשיבוא אליהו ויאמר וכו' פירוש בזה הרגע הוי בין השמשות ובזה הרגע לאו. כשני הקף עין אז לאו. ודאי ביום ובלילה ולאו מחלקת לשתים. ופריך אי הכי כשיבוא אליהו מאן פליג מי יוכל לחלוק על דבריו של אליהו ומאי קמ"ל מתני' ומאי ספק' איכא בבין השמשות לכשיגלה אליהו ודאי דברי ר' חזקיה וקמו להו מלתייהו דר' אחא ודר' יוסי בר זבידא דר' יוסי פליג עליה דר' נחמיה ובסוף שיעוריה דר' נחמי' שייך שיעוריה דר' יוסי והכי ס"ל בגמ' דילן בפ' במה מדליקין: נראו שלשה כוכבים בינוניים וכדלעי': ואמור אף בשחרית כן דאף משעלה עמוד השחר כיון דיש שלשה כוכבים נראים הוי לילה וכי תימ' הכי נמי והא תנן אין מזין ולא טובלין ואין מלין אלא ביום וכלן שעשו משעלה עמוד השחר כשר אלמ' דמעלות השחר יממא הוא: ומשני ר' אבא כתי' השמש יצא על הארץ ונפקא לן מהתם דמעלות השחר עד הנץ החמה ד' מילין דבעלות השחר יצא מסדום ובהנץ החמה נכנס לצוער: וכתי' ובא השמש וטהר ודרשי' בריש מכילתין מאי וטהר טהר יומא דהיינו צאת הכוכבים ומשקיעת החמה דהיינו סוף אור השמש עד צאת הכוכבים ד' מילין והיינו דאיתקוש ומה ביאתו דהיינו שקיעתו משיתכסה מן הבריות דהיינו ביציאת כוכבים שלשה כדאמרי' אידכי יומא ופי' רש"י ז"ל עבר מן העולם אף יציאתו לכשיתודע לבריות דהיינו מעת עלות השחר: התורה קראה לאור בקר היינו להתחלת אורה: ליתן תחום לבקרו של בקר בבקר שהם הנץ ובקרו של בקר עלה השחר והיינו דאין פותחי' התמיד אלא שהאיר בחברון כדאמרי' התם: עביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית וכו' ר' יוסי בר בון אתא לאקשוי' דאי אפשר לומר דכל עביו של רקיע בין בשחרית בין בערבית ליתן כולו ליום ולא ליתן כולו ללילה דאם התחלת השקיעה משמסתלק זריחתה מעל הארץ אע"פ שהיא כנגד חלונה עד שתעבור עביו של רקיע הוי לילה וגם לאחר עמוד השחר עד הנץ נמי הוי לילה א"כ גם בניסן אין היום והלילה שוין וכן אם אתה נותנן כולן ליום אין היום והלילה שוין: ותני באחד בתקופת ניסן היום והלילה שוין וא"כ צריך שנאמר דאם ארבע' מילין דסוף היום דפלג מילין ושליש הוו יום הכי נמי ד' מילין דעמוד השחר ג' מילין ושליש הוו לילה ואמאי בדיעבד כשר: ואמ' ר' הונא אני אקיים דברי חכמים שרי מלכא נפק אע"ג דלא נפק וכו' כלו' ומשום הכי בהתחלת יציאת גלגל חמה דהיינו עלה השחר הוי יום בדיעבד כדתנן במתני' [נ"ב: ולהכי כתי' יצא על... לאשמועי' דאיכא דלאו על הארץ]: עאל לא אמרין דעאל עד שעתא דייעול ובסילוק זריחתו לא הוי לילה עד דייעול לגמרי: צריך להשוות את רגליו משום דאמ' לעיל אין הלבנה זורחת בשעה שחמה שוקעת. וכו' שאינה נחפזת בהליכתה לא להקדים ולא לאחר והיינו רגל ישרה דלעולם המעתם שוה. מייתי לה: עקב בצד גודל שהכהנים לא היו יכולין לפסוע פסיעה גסה משום לא תגלה ערותך עליו וכמו כן המתפלל יש לו להתפלל עקב בצד גודל: ומ"ד כמלאכים היה אומ' שיהו סמוכים ומכוונים רגליו זה אצל זה שידמו לרגל אחד שנ' ורגליהם רגל ישרה. ובגמ' דילן נקיט כמ"ד כמלאכים דנקט קרא ורגליהם רגל ישרה. וכתוב בנימוקי תלמידי הר"י דיש נוהגין לתת ריוח לפניהם אצל האצבעות דכתי' ככף רגל עגל ואין זה כלום שהרי בתלמוד לא הזכירו אלא שיכוון אותם ויסמכם כענין שידמו לרגל אחת וכו' לי דהעיקרא דידה פירכא דהרגם יונתן כפרסת רגלין סגלגלין: אין להן קפיצין החיבור שיש לשוק עם הירך בענין שסוגר ופותח קרוי קפץ: קאמיא קיימיא כלו' כמו קיימיא דלכך נקוד האלף בשבא ופתח מלשון והא קאים על נהרא שהן עומדין קיימיא תר' עומדין קיימין העומדים קיימיא: זהו שרואה את הכהנים משום דאמר לעיל וחד אמר ככהנים מייתי לה דאשכחן דכהנים נמי מיקרו מלאכים. זה שרואה את הכהנים בשעה שנושאין כפיהם וצריכין העם שיהא מסבירי פנים ומודים לפניו על ברכותיו ועוד לקשר ולהמשיך שפע הברכות מלמעלה למטה ברכו ה' מלאכיו כנגד עולם המלאכים. ברכו ה' כל צבאיו כנגד עולם הגלגלים. ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו הרי קישור וחיבור לכל העולמות: במוסף כגון שבתות וראשי חדשים ומועדים: ה"ג בשלישית ברוך ה' מציון. ופריך בגמ' דילן בפ' אלו נאמרין דברוך ה' מציון אינו באותו מזמור ונימא יברכך ה' מציון דכתי' בההוא ענינא. ומשני מתוך שהתחיל בברכותיו של הקב"ה מסיים בברכותיו של הקב"ה: אם היו ד' תפלות כגון בתענית י"ה דאיכא שחרית מוסף מנחה ונעילה: בתליתיתא בקדמיתא אומרים במנחה שהיא תפלה שלישית מקראות של שחרית: ורביעיתא כתנייתא ובנעילה מקראות מוסף שהיא שניה: מאילת השחר לקמיה מפר' דהיינו תרין דוקרנין וכו' אור המזרח היינו עלה עמוד השחר: דכתי' וכמו השחר עלה שנסתלק בשחרית של לילה והאיר מזרח: השמש יצא על הארץ שהנץ וחמה על ראשי ההרים ולוט יושב בעיר סדום הוה כדכת' קרא: יותר הוויין כדגרסי' בפ' מי שהיה טמא א"כ הגיעא לדידי חזי לי ההוא אתרא והווי חמש מילין: מקדד לפניהם את הדרך כמו מגדד מקצר והורך לפניהם הדרך כדכתי' ויאיצו המלאכים בלוט כלו' מיהרוהו אבל אדם אחר אינו מהלך אלא ד' מילין: כמו וכמו מילה מידמיא לחברתה פי' רש"י ז"ל בב"ר מאי כמו וכמו דבר זה דומה לחברו כמו דמן אור השחר עד הנץ החמה שהוא ד' מילין כך מן אילת השחר עד אור מזרח ד' מילין ע"כ. פי' לפירושו דהוה ליה למיכתב וכעלות השחר דאין כמו אלא כשהוא מדמה ענין לחברו כמו חי כמו חבון כמו פתן חרש והומיכן והונקלו' ב"כ הרגמו וכמישק נפרא ולא הרגם וכמה דסליק וכו': טעי הוא טועה. שפעמים מקדים הכוכב לאילת ופעמים מאוחר: מאי כדון ומהו עכשיו כיון דלאו כוכב השחר הוא: תרין דוקרנין שני עמודים של אורה דסלקין ממזרח ומנהרין וזהו אילת השחר: בקריצתא בהשכמה:

ברכי

מראה מקום

פ' אלו נאמרי' דף ל"ט

בראשית רבה עד ליהודים היתה אורה יומא ירושלמי פ' אמ' להם דף מ'

מאיר נתיב

° גירסת הספרים הנדפסים אי אפשר להולמה וכן כתוב בספר שדה יהושע וז"ל: א"ל קשיתא. כך גריס בספרי הדפו' וטעו' סופר הוא שכן צריך לומר אמר לא קשיתיה כלומר אין זו קושיא למה בעי אם ידוע דהיכי מצי למידע דאיכא למימר שנשנית לכשיבוא אליהו וכו' פירוש שזה הרגע יהי' בין השמשות. ומדברים אלו ולקמן העתיק השדה יהוש' דברי מהרש"ס שכתבנו מלה במלה עד סוף הענין. ועיין הוספת שבת דף ל"ד ע"ב ד"ה מ דר' יוסי וכו'. — °° לפי גירסת הספרים שגורס' כאן יברכך ה' מציון יש כאן מחלוקת בין הירושלמי והבבלי (סוטה דף ל"ט), אבל לפי גירסת מהרש"ס אין כאן מחלוקת כלל. ועיין בפירושו.

אורה. א"ר חייא רבא א לר' שמעון בן חלפתא. ברבי ב. כך היא גאולתן של ישראל בתחלה קימעא קימעא ג כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת מאי טעמ' כי אשב בחשך ה' אור לי (מיכה ז'). כך בתחלה ומרדכי יושב בשע' המלך (אסתר ב') ואח"כ ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וילבש וגו' (שם ו'). ואח"כ ד ומרדכי יצא מלפני המלך (שם ח'.) ואח"כ ליהודים היתה אורה (שם): אתיא דר' חנינא כר' יהודה ו דתני' * ז בשם ר' יהודה ח עביו ט של רקיע מהלך חמשים שנה אדם י מהלך [ביום ארבעים מיל] יא עד שהחמ' נוסרת ברקיע מהלך חמשים שנה אדם מהלך ארבעה מילין יב נמצאת אומ' שעביו של רקיע אחד מעשר' ביום. וכשם שעביו של רקיע מהלך חמשים שנה כך עוביה של ארץ ועביו של תהום מהלך חמשים שנה ומה טעם היושב על חוג הארץ (ישעי' מ') וכתי' וחוג שמים יתהלך (איוב כב) וכתי' בחקו חוג על פני תהום (משלי ח') חוג חוג לג"ש: תני' יג עץ החיים יד מהלך ת"ק שנה א"ר יהוד' בר אילעאי לא סוף דבר נופו טו אלא אפי' כורתו וכל פילוג מי בראשית מתפלגין מתחתיו ומה טעם והיה כעץ שתול על פלגי מים (תהלים א'): תני' טז עץ חיים אחד מששים לגן וגן אחד מששים לעדן [שנא'] יז (בראשית ב') ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן. תמצית [בית] יח כור תרקב שותה. תמצית כוש מצרים שותה נמצאת אומ' מצרים מהלך ארבעים יום וכוש מהלך שבע שני' ועוד: ורבנין יט אמרין כשני אבות הראשונים [דכתי' (דברים י"א) לאבתיכם] כ כימי השמי' על הארץ וכשם שבין הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כך בין רקיע לרקיע מהלך ת"ק שנה ועביו מהלך ת"ק שנה ומה חמית מימר עביו של רקיע מהלך ת"ק שנה. * א"ר בון יהי רקיע בתוך המים (בראשית א') יהי רקיע בתווך: רב אמ' לחים היו שמים ביום הראשון ובשני קרשו: רב אמר יהי רקיע יחזק הרקיע יקרש הרקיע יגלד הרקיע ימתח הרקיע. אמ"ר יהודה כא בן פזי יעשה כמין מטלית הרקיע. [תני בשם ר' יהושע עביו של רקיע כשתי אצבעות: מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר אחא בש"ר חנינא תרקיע עמו לשחקים (איוב ל"ז) וכו' תרקיע מלמד שהם עשויים כטס היך מה דאת אמר (שמות ל"ט) וירקעו את פחי הזהב וגו'] כב יכול שאינן בריאין ת"ל חזקי' יכול שהן נתרפאין כג ת"ל בראי מוצק בכל שעה ושעה o נראין מוצקין * ר' יוחנן וריש לקיש כד ר' יוחנן אמר בנוהג שבעולם אדם מותח [אהל אנקי ע"י שהוות הוא רפה] כה ברם הכא וימתחם כאהל לשבת (ישעי' מ') וכתי' חזקים [בראי מוצק] כו: ריש לקיש כז אמ' בנוהג שבעולם אדם נוסך בולים כח על ידי שהוות הוא מעלה חלודה ברם הכא בראי מוצק בכל שעה ושעה הן [נראין כמן תרקיא] כט. ר' עזריה אמ' על הא דר' שמעון בן לקיש ויכלו השמי' והארץ וגו' ויכל אלהים ביום השביעי וגו' ל מה כתי' בתריה אלה תולדו' השמי' [והארץ] לא וגו' (בראשית ב') וכי מה ענין זה אצל זה אלא יום נכנס ויום יוצא שבת נכנסת לב ושבת יוצאה לג חדש נכנס וחדש יוצא לד שנה נכנסת לה ושנה לו יוצאה [וכתי' (שם) ביום] לז עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

[עד סוף האשמורת הראשונה וכו'. * תניא] לח ר' אומ' ארבע אשמורו' ביום וד' אשמורות בלילה. העונה אחד מכ"ד לשעה. העת אחד מכ"ד לעונה. הרגע אחד מכ"ד לעת. כמה הוא רגע לט ר' ברכיה בש"ר חלבו אמ' כדי לאמרו מ. ורבנין מא אמרין הרגע כהרף עין. תני שמואל הרגע אחד מחמשת רבוא ושמונה אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמנה לשעה: ר' נתן או' [שלש. ר'] מב זריקין ר' מג אמי בשם ר' שמעון בן לקיש טעמ' דר' [כתי'] מד (תהלים קי"ט) חצות לילה אקום להודות לך מה. וכתי' (שם) קדמו עיני אשמורות. ר' חזקיה אמ"ר זריקין ור' מו בא חד אמ' טעמיה דר' וחד מז אמ' טעמיה דר' נתן. מ"ד טעמיה דר' חצות לילה. וכ"ד טעמיה דר' נתן ראש האשמורת התיכונה. (שופטים ז') מה מח מקיים ר' נתן טעמיה דר' חצות לילה פעמים חצות לילה ופעמים קדמו עיני אשמורות. הא כיצד מט בשעה שהיה דוד סועד סעודת מלכים חצות לילה, ובשעה שהיה סועד סעודת עצמו קדמו עיני אשמורות. מכל מקום לא הוי שחר' נ אתי נא ומשכח לדוד דמיך הוא שדוד אומ' (תהלים נ"ז) עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר איתער יקרי מן קומי איקריה דברייי. יקרי נב לא חשיב כלום מן קדם יקריה

ברבי אתה גדול הדור: ואתיא דר' חנינא דאמר משהאיר מזלה עד שתנץ החמה ארבע' מילין [נ"ב: דכך שוהה מכשהי' כנגד מ... שיולאה לחוץ ד' מילין... שוהה בערב בכניסת.]: מ' מיל דהיינו עשר פרסאות והכי איתא פ' מי שהיה טמא דמן המזרח למערב ת"ק שנה וחמה הולכת למ' מיל של אדם ת"ק שנה נמלא לכל ד' מילין חמשים שנה ומיירי ביום בינוני בתקופת ניסן ותשרי שהלילות והימים שוין: עד שהחמה נוסרת ברקיע נוסרת כנגד הליכה עד שתנץ על הארץ ד' מילין כדמוכח לעיל מקרא וכמו האור עלה [נ"ב: א' מעשרה ביום דהיינו...] והיינו שעה והרתי עישורין דלעיל: כורתו גזעו כמו קורתו בחילוף כף בקוף: שנא' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן אלמא גן לחוד ועדן לחוד: בית כור שלשים סאה: תרקב חצי סאה דהיינו אחד מששים: תמצית כוש מצרים שותה דמצרים א' מס' בכוש: נמצאת אומר דמצרים מהלך מ' יום דהיינו ת' פרסה על ת' פרסה ומהלך אדם בינוני י' פרסה וכדלעיל וכוש ז' שנים ועוד דמצרים אחד מס' לכוש ומצרים מהלך מ' יום: ורבנין אומרין וכו' פליגי אדר"י יהודה דאמ' עביו של רקיע מהלך חמשים שנה: כשני אבות הראשונים אברהם יצחק ויעקב חיו תק"ב שנים ושתי שנים לא קא חשיב: יהי רקיע בתוך בתווך יהי שיעור עובי הרקיע כשיעו' תווך כשיעור חלל שיש בין הארץ לרקיע כך יהא עובי הרקיע: ובשני קרשו הוקפאו ונתחזקו והיינו דאמרי' דביום א' נבראו שמים ובשני כתי' ויעש אלהים את הרקיע: רב אמ' יהי רקיע וכו' כלו' רב דריש לקרא הכי ואע"ג דכתי' ויעש אלהים את הרקיע כבר פי' רש"י ז"ל הקנו על עמדו וכו': כמין מטלית יריעה כלו' בשני נעשה אותן יריעה בהן ממשות: מלמד שהן עשוין כטס קסבר דלהכי קרוי רקיע לשון טס כדמתרגמי' וירקעו את פחי הזהב ורדידו ית פסין דדהבא: נראין מוצקין כמו והייתה מוצק חזק לבו יצוק כמו אבן יחזק: אהל אנקי. אנקי לשון נער כלו' אהל לפי שעה משום נער גשמים או חמ': נוסך בולים כמו פולסא בחלוף בי"ת בפ"א אם אתה מתיך חתיכה של מתכת ע"י שהות מעלה חלודה כן פי' רש"י ז"ל ובערוך פי' מראה של זכוכית: כמין תרקיא זוהר אבן יקרה טורקיסא בלעז תרגו' לשם שבו כנקרי טרקיא: וכי מה ענין זה אצל זה דאלה בריאת דעניינא משמעותו אלה האמורי' למעה והלא מהם ולהלן אינו מזכיר תולדות שמים ואלו כלל והדר כתב ויכל וגומר: אלא יום נבנם ויום יוצא וכו' וקרא ה"ק כסדר שפי' לך בשבעת ימי בראשית ויהי ערב ויהי בקר וכו' והתולדות של כל יום ויום יום נכנס ויום יוצא ושבת יוצאה ושבת נכנסת אלו היו התולדותיהם של שמים וארץ לעולם כהבראם כלו' בשביל שלכך נבראו. ביום עשו' ה' אלהים ארץ ושמים [נ"ב: חסר כמו כמו ביום עשות ודוגמתו (ישעי' סו) שומע השור כמו מכה איש זובח השה כמו עורף כלב] שכל יום ויום נראין כאילו היום ועתה ה' דהיינו חדשים ובהירים כשעת יציקתן: ד' אשמורת ביום בתקופת ניסן ותשרי מיירי שהיום והלילה שוין ומשמרות שיר עבוד' המלאכים לארבע' חלקים נחלק והויא לה כל משמרה ג' שעות מכ"ד שעות ביום ובכל שעה כ"ד עונות ובכל עונה כ"ד עתים דהוו להו כלהו עתים דשעה תקע"ו ובכל עת כ"ד רגעי' והוו להו כלהו רגעים דשעה י"ג אלף ותתכ"ד: הרף עין בליר מכדי לומ' רגע: קדמו עיני אשמורות אלמ' חצות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יש בו: ראש האשמורת התיכונ' ותנא אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה: סעודת מלכים שמאריכין בסעודתם הצות לילה דהוה לה משמרה ומחצה: סעודת עצמו שהיה מקצר הוו שתי אשמורת: מכל מקום ואפי' בליל שהיה לו חולי או כאב כנגד

נוסח הדפוס ויניציאה

א רבה ב ברבי
ג קימאה קימאה
ד וישב מרדכי אל שער המלך ואחר כך ומרדכי וכו' [במגלה בבלית ט"ז. דרשו וישב מרדכי אל שער המלך ששב לשקו ולתעניתו, ולכן הנכון פני' הכ"י. המגיה]
ה ואתיא דר' חייא
ו יודה ז דתני
ח יודה
ט עוביו [וכלקמן]
י אדם בינוני
יא ארבעים מיל ביו'
יב ארבעת מיל
יג אני יד חיים
טו נופו טז תני
יז ליתא
יח ליתא
יט ורבנן
כ ליתא
כא יודה
כב היך מה דאת אמר וירקעו את פחי הזהב וגו' הני בשם ר' יהושע עוביו של רקיע כשתי אצבעיים. מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר אחא בשם רבי חנינא תרקיע עמו לשחקי' חזקים כראי מוצק. תרקיע מלמד שהן עשויין כטס
כג נתרפין
כד ורבי שמעון בן לקיש
כה אוהל על ידי שהות רפה
כו ליתא
כז רבי שמעון בן לקיש
כח בנים [בלים?]
כט נראין כשע' יציקתן
ל ויברך אלהים את יום השביעי
לא ליתא לב נכנס
לג שבת יוצא
לד חודש יוצא'
לה נכנס לו שנה
לז וכתיב אלה תול' השמים והאר' בהבראם ביום
לח ליתא לט הרגע
מ כאומרו מא ורבנן
מב שלש ראש האשמור' התיכו' רבי
מג ורבי מד ליתא
מה על משפטי צדקך
מו רבי מז ותרויהו
מח מן
מט כאן זה לד
נ אבריה
נא אתיא
נב היקר'

מורה מקום

פ' מי שהי' טמא דף כ"ד

ב"ר פרש' ד'

ב"ר פרש' יב

תוספתא במכילתין פ"ק ולפי ? רבתי

יקריה א דבריי. אעירה שחר אנא הווינא מעורר שחרא ב. שחרא ג לא הוה מעורר לי. והיה יצרו מקטרגו ואומ' לו דוד הרכן של מלכי' להיות השחר מעורכן ואת אמ' אעירה שחר. דרכן של מלכים להיות ישני' עד ג' שעות ואת אמ' חצות לילה אקו' להודות וגו'. והוא או' [לו] ד על משפטי צדקך. ומה היה דוד עושה ר' פינחס בש"ר אלעזר בר ה מנחם היה נוטל נבל וכנור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם כדי שישמעו חברי תורה. ומה היו חברי תורה אומרי' ו. ומה אם דוד המלך עוסק בתורה אנו עאכ"ו. [נמצאו כל ישראל עוסקין בתורה בשבי' דוד] ז: א"ר לוי כנור היה תלוי נגד ח חלונותיו של דוד והיתה רוח צפונית מנשבת בלילה ומנפנפת בו והיה מנגן מאיליו הדא ט הוא דכתי' (מ"ב ג') והיה כנגן המנגן במנגן י אין כתי' כאן אלא כנגן המנגן הכנור היה מנגן מאליו: מה מקיים ר' טעמ' דר' נתן ראש האשמורת התיכונה. א"ר חונא יא סופה של שנייה וראשה של שלישית הן מתווכות את הלילה: א"ר מנא ויאות מי כתי' [תיכונות אלא קדמייתא] יב לא מתחשבא דעד כדון בורייתא עירין:

וחכמים אומ' עד חצות; ר' ייסא בש"ר יוחנן הלכה כחכמים: ר' ייסא מפקד לחברייא אין בעיתון מתעסק' באורייתא' אתון קריין יג שמע קודם חצות ומתעסקין. מילתיה אמרה שהלכה כחכמי'. מילתיה אמרה שאו' יד דברים אחר אמת ויציב: תניא טו הקורא את שמע בבית הכנסת בשחר יצא ידי חובתו. בערב לא יצא ידי חובתו. מה בין הקורא בשחרית מה טז בין הקורא בערבית ר' הונא בשם רב יוסף מה טעם אדם יז צריך לקרות שמע בביתו בערב בשביל להבריח המזיקין יח. מילתי' אמרה שאין או' יט דברים אחר אמת ויציב. מילתיה דר' שמואל בר נחמני אמר כן. דר' שמואל כ בר נחמני כד הוה נחית לעיבורא הוה מתקבל בי יעקב כא גרוסא והוה ר' זעירא מיטמר כב ביני קופיא משמעניה כג היך הוה קרי שמע והוה קרי וחזר וקרי עד דהוה שקע כד נו' שינתיה: ומאי טעמ' ר' אחא ורב תחליפא חמוי בשם ר' שמואל בר נחמן (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה. מילתיה דר' יהו' בן לוי פליגא דריב"ל קרי מזמורים בתרה. והא תני אין אומרי' כה דברים אחר אמת ויציב פתר לה באמת ויציב של שחרית דא"ר כו זעירא בש"ר אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן. תכף לסמיכה שחיט' תכף לנטילת ידים ברכה. תכף לגאול' תפלה: תכף לסמיכה שחיטה (ויקרא א') וסמך ושחט. תכף לנטילת ידים ברכה דכתי' (תהלים קל"ד) שאו ידיכם קדש וברכו את ה' תכף לגאולה תפלה דכתי' (שם יט) יהיו לרצון אמרי פי וגו' מה כתי' בתריה (שם כ') יענך ה' ביום צרה. א"ר יוסי בר כז בון כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן. וכל כח שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעוד'

וכל

כנגד חלוניו של דוד וקביו לצד צפון כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו: **סוף שנייה וראש שלישית** הן באמצע הלילה: **ויאות** [כ"ב: תל' כן בנות ללפחד יאות כמתמיה על הדבר אפשר שאמת היה הדבר שאמר כן ר' חייא] מיקפי לר' חונא דמי כתי' תיכונות ולתירוץ ר' חונא תיכונות הוה ליה למכתב אלא דאשמורה קמייתא לא חשיב קלא שעדיין אין שוכבין אנשי המלחמה ולא קא חשיב אלא אשמורות דשכיבה: **קריין שמע קודם חצות** בברכותיה דק"ש דאלותא דערבית דבדידי ליבורא לא חשיבא קריאה דהיכא אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה וכדלעיל: **שאומר דברים אחר אמת ויציב** לק"ש בברכותיה או לק"ש גרידא קרי אמת ויציב שהוא עיקר שהכל תלוי בו דעליה אנו מברכין אמת ויציב וש"מ מדל' ייסא דאמר אחר ק"ש בברכותי' דערבית דעסקין בד"ת ומפסיק בין השכיבו לשכיבה שמע מינה דאמרי' דברים וכו': **אדם צריך** וכו' וה"ק בערב בב"ה לא יצא באותה קריאה לבדה דצרי' לקרו' פעם אחרת בשביל להבריח את המזיקין כשישן: **מילתיה אמרה שאין אומרין דברים אחר אמת ויציב** דכיון דאחשבוה לקריאה שעל מיטתו יותר מקריאת בית הכנסת שאמרו דעליה לחוד לא יצא. א"כ אותה שעל מטתו דלהבריח המזיקין בעי דקריאתה תיכף צריך לישן: **מילתיה דר' שמואל** אמ' כן דסמוך לשכיבה בעינן דלהבריח המזיקין היא: **נחית לעיבורא** ירד לעבר שנה למקום שהיה שם בית הוועד: **הוה מתקבל בי יעקב גרוסא** היה מתאכסן בבי' יעקב עושה חטים גרוסות: **מיטמר ביני קופיא** מתחבא בין הקופות כדי לשמוע היאך היה קורא שמע: **בלבבכם על משכבכם ודומו סלה** אמרו פרשת על לבבכם על משכבכם שהוא סמוך לשינה ודומו בשינה מיד: **קרי מזמורים בתרה** כדאית' פ"ב דשבועות ופסק הרי"ף ז"ל כריב"ל: **אין אומרים דברים אחר אמת ויציב** כלומר את' ק"ש הקבוע אמת ויציב וקשיא לריב"ל דקרי מזמורי בתרה: **של שחרית** [כ"ב: . . . אין אומרי' דברי' אחריה . . . סומכי' מיד התפלה . . . יה וברכ' אמת ויציב כיון דמ . . . . . ענייניה כגופה דמייא . . . שחרית] דגאולה דיממא עיקר ובעי למיסמך תפלה לגאולה מה שאין כן בשל לילה: **תכף לנטילת ידים ברכה** נטילת ידים דמים אחרונים °° : **ברכה** ברכת מזון ושוב לא יאכל עד שיברך הכי מפרש בפ' כיצד מברכין דבברכת המזון איירי ושיעור תכיפה הוכיחו התוספ' בפ' אלו נאמרין °°° דהיינו עד כדי שיהלך אדם כ"ב אמה אבל טפי לאו תכיפה הויא. ומקשו הכא דהא היכא אחרינא תכף לנטילת ידים סעודה כדאמ' פ' אלו דברים וי"ל דתרוייהו נפק' לן מהאי קרא:

ואיתגליה

נוסח דפוס וויניציאה

א איקריה
ב שחרה
ג שחרה
ד ליתא °
ה ברבי
ו אומר
ז ליתא
ח כנגד
ט הדה
י כנגן במנגן
יא הונה
יב תיכונות לא תיכונה קדמית'
יג קרייה
יד שאמר
טו תני
טז ומה
יז אמרו אדם
יח את המזיקין
יט אמר
כ רבי שמואל
כא לעיבורה הוה מקבל רבייעקב
כב נטמר
כג קופייה משמעינה
כד שקע מיניה גו
כה אומר
כו דמר ר'
כז בי רבי
כח וכל מי

מאיר נתיב

° בספרי' הנדפסי' ליתא מילת לו וכ' המראה הפנים ז"ל אין זו תשובה על קיטרוג יצר הרע וכו' אלא דנראה דסיום הדרשה היא וכו' עכ"ל וכבר דחה פירושו הרב הגה"ג כ"י בעל מ"ברשי יש בגליון לדפוס זיטאמיר ומגירסת מהרש"ם ראה להדיא דזו היא תשובה על קיטרוג יה"ר וכן מבואר במדר' רבה במדבר פ' ע"ו.

°° וכן פירש רש"י והתוספ' בגמ' דילן (דף מ"ב ע"א) וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מהלכות ברכות הלכה כ'. וכתבו הגהות מימוניות (ובב"י הביא דבריהם בסימן קס"ו) וז"ל אמנם בירושלמי משמע דקאי אמים ראשונים וברכת המוציא. דקאמר כל מי שהוכף ברכה לנטילת ידים אין השטן מקטרג באותה סעודה ואי קאי על נטילה אחרונה וברכת המזון דכבר עברה הסעודה מאי דהוה הוה עכ"ל. וכן כתב הטור בסימן קס"ו דמתוך הירושלמי משמע דאמים ראשונים קאי והקשה המראה פנים על דברי התוספ' (סוטה דף ל"ט) דה"מ כל כהן דהביאו דברי הירושלמי דהכא ואעפ"כ פירשו דמישתעי על ברכה דקרא דהיינו ברכת המזון ומכח קושיא זו רצה לומר שהתוספ' שם לא היו גורסין האי דר' יוסי בר בון כל מי שהוא תוכף וכו' אבל לפי זה קשה מאוד על מהרש"ם שכתב בידו הקדושה הירושלמי דלפנינו ואעפ"כ הבין שאמים אחרונים וברכת המזון קאי. וג"ל דלא קשה מידי דאיתא בסנהדרין (דף כ"ט) ורש"י מביא דברי הגמרא בפירושו לאורייתא וז"ל אחר הדברים האלה. אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד וכו' עכ"ל הלמא שהשטן יוכל לקטרג אף אם נגמר הסעודה וכן מצינו באיוב שהעלה עולות מספר בניו ובנותיו כי הקיפו ימי המשתה כדי שלא יקטרג השטן על אותן סעודות. ואמר ר' יוסי בר בון שכל הוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה. כלומר על אותה סעודה. ושפיר קאי על מים אחרונים וברכת המזון כמו שפירש המהרש"ם וכמו שהביאו רש"י והתוספ' והרמב"ם.— °°° וכתו' שלפנינו שם הגי' „עשרים ושתים" אמה. וכן הביאו הרמ"א בשו"ע או"ח סי' קס"ו.

אמר המגיה: לדעתי ממקומו הוא מוכרח כתו' ורש"י כי אמים אחרונים קאי. דהנה קשה מדוע מנה הירושלמי רק שלש תכיפות הן. הלא טובא איכא, הלא אסור להפסיק בין כל ברכה לעשיית הדבר שמברך עליו. כי אם הוא מפסיק נחשבת הברכה כמו מברך על לא דבר. ועשיית הדבר אחרי הפסק נחשב כאלו נעשה בלא ברכה. ואולם כוונת הירושלמי במספר שלש תכיפות האלה לומר אעפ"י שבשלשה דברים האלה אינם צריכים תכיפה מדינא אבל לפנים משורת הדין ממדת חסידות צריכים גם הם תכיפה: תכיפת סמיכה לשחיטה אינה מדינא. כי מהקרא שכתב ושחט אחר וסמך לא משמע תכיפה. כמו שלא משמע מן והקריבו שאחר ושחט שצריך להכוף הקרבה לשחיטה. ורק כדי שלא יחשוב בעל הקרבן בין הסמיכה לשחיטה אף מחשבה בעלמא. שמתוך כך יכול לבוא לידי מחשבה הפוסלת בקרבן. ע"כ טוב לסמוך הסמיכה לשחיטה; וכן סמיכת גאולה לתפלה אינה מדינא רק „דוד רמזה." וברכת גאל ישראל היא שייכת לק"ש ולא לתפלה. והתכיפ' היא רק כדי שיהי' „אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בהושבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לתבוע צרכיו" [לשון רש"י ברכות ד':]. וא"כ בתכיפת נטילת ידים לברכה. מוכרחים אנו לומר שאמים אחרונים קאי. כי הברכה על מים ראשונים מדינא צריך להכוף כמו בכל ברכה שצריך לתכוף אותה אל הדבר שהוא מברך עליו [וגם מדלא אמרו תיכף לברכה נטילת ידים מוכח שאמים אחרונים קאי. כי אמים ראשונים היה צריך לומר תיכף לברכה נטילת ידים. כי הברכה על נטילת ידים שמברכין אחר שנטל ידיו, נחשבת עובר לעשייתו. כי הלא צריך לברך קודם שמנגב את ידיו. שהנגוב הוא עיקר הנטילה שהוא לטהר את ידיו וכל זמן שהמים על ידיו עודן טמאות]. אבל תכיפת ברכת המזון לנטילת מים אחרונים היא רק מדת חסידות. כי כיון שנטל ידיו אחר האכילה גלה דעתו שאינו רוצה לאכול עוד. ואם יהא רשאי להפסיק בין הנטילה לברכת המזון. יקרה לפעמים שיאכל עוד איזה דבר ולא יברך עליו באומרו כי כל זמן שלא בכך בהמ"ז נחשב בתוך הסעודה ובאמת צריך לברך כי הוי נמלך כיון שגלה דעתו בנטילת מים אחרונים שאינו רוצה לאכול. ולכן אם יתכוף נטילת ידים — מים אחרונים — לבהמ"ז לא יכול לבוא למכשול כזה. ולפי זה ניחא מה שנותן הירושלמי להכיפות הנז' מתן שכרן בלדן: אין פסול נוגע באותו קרבן. אין השטן מקטרג באותה סעודה. אין השטן מקטרג באותו היום". כי באשר הם רק ממדות חסידות צריך להודיע שכרן שיהא האדם נזהר בהן ובמיריבן. לא כן דרך חז"ל בכל דבר שהאדם חייב מדינא, בכמו אלה אמרו „שאין אי אתה יודע מתן שכרן של מצות". ומה שאומר הירו' „באותה סעודה" הוא באשר אמר „באותו קרבן" „באותו היום" אמר באותה סעודה. ובאמת היה צריך לומר „על אותה סעודה".

וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפלה אין השטן מקטרג באותו היום. אמ"ר זעירא אנא תכפית גאולה לתפלה ואיתצדית באנגריא מובלא הדס לפלטין. אמרו ליה ר' רבו היא אית בני נש - א יהבין פריטי ב [בגין] ג מחכים פלטין: א"ר אמי כל מי שאינו תוכף לגאולה תפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתח של מלך יצא [המלך] ד לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג:

רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר: אתיא דר"ש כרבן גמליאל ה דתני בשם ר' שמעון פעמים שאדם קורא את שמע אחת לפני עמוד השחר ואחת לאחר עמוד השחר ונמצא יוצא ידי חובתו של יום θ ושל לילה. הא ר"ג כר"ש בערבית. אף בשחרית כן או יַיבַה ו [כיי דר' זעירא דא"ר זעירא תנא] * ז אחוי דר' חייא בר אשי ודרב אבא בר [בר] ח חנה הקורא עם אנשי משמר לא יצא כי משכימין היו:

מעשה ובאו בניו וכו': ורבן גמליאל פליג על רבנן ועביד עובדא כוותיה. והא ר"מ פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה. והא ר' עקיבא פליג על רבנין ולא עביד עובדא כוותיה. [והא ר"ש פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה]. ט והן אשכחן דר"מ פליג על רבנין ולא עביד עובדא כוותיה דתני' סכין אלנתית לחולה בשבת אימתי בזמן שטרפו ביין ושמן מערב שבת אבל אם לא טרפו מע"ש אסור. ותני' י אמ' ר"ש בן אלעזר מתיר היה ר"מ לטרוף יין ושמן ולסוך לחול' בשבת וכבר חלה ובקשנו לעשות לו כן ולא הניח לנו ואמרנו לו ר' דבריך [אתה] יא מבטל בחייך ואמ' לנו יב אע"פ שאני מקל לאחרי' מחמיר אני על עצמי דהא פליגין יג עלי חברי: והן אשכחן יד דר' עקיבא טו פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה כיי דתנינן תמן * השדרה והגלגלת טז משני מתים. רביעית דם משני מתים. ורובע עצמות משני מתים. אבר מן המת משני מתים. ואבר יז מן החי משני מתי' ר' עקיבא מטמא וחכמים מטהרין ותניא * יח מעשה והביאו יט קופה מליאה עצמות מכפר טבי והניחוה באויר הכנסת בלוד ונכנס תודרוס הרופא ונכנסו כל הרופאים עמו אמ' תודרוס הרופא אין כאן שדרה ממת אחד ולא גלגלת כ ממת אחד אמהו הואיל ויש כאן מטהרין ויש כאן מטמאין נעמוד על המנין כא התחילו מר' עקיבא וטיהר אמרו כב הואיל והיית מטמא וטיהרת טהור: והן אשכחן דר"ש פליג על רבנין ולא עבד עובדא כוותיה כיי דתנינן תמן * ר"ש או' כל הספיחין כג מותרין חוץ מן ספיחי כד כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה, וחכמים או' כל הספיחין אסורין. ר"ש בן יוחי עבד עובדא בשמטתא כה חמא חד מלקט ספיחי שביעית א"ל ולית אסור ולאו ספיחין אינון א"ל ולא את הוא מתירן כו א"ל ואין חברי כז חלוקין עלי קרי כח עלוי (קהלת י) ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה: ור"ג פליג על רבנין ועבד עובדא כוותיה. שנייא הכא שהיא לשינון. מעת' אף משיעלה עמוד השחר. ואית דבעו מימר תמן היו יכולין לקיים דברי חכמי' ברם הכא כבר עבר חצו' ולא היו יכולים לקיים דברי חכמים: ואמר לון עבדון עובדא כוותי כט:

הקטר חלבים ואברים ואכילת פסחים וכו': אנן תנינן אכילת פסחים אית דלא תני אכילת פסחים מאן דתנא ל אכילת פסחי' רבנן מאן לא דלא תני אכילת פסחים [ר' אלעזר בן עזריה] לב ומ"ט [דר' אלעזר בן עזריה] לג נאמ' (שמות י"ב) כאן בלילה הזה ונאמ' להלן בלילה הזה לד. מה לילה שנא' להלן חצות אף כאן חצות. א"ר חונה ולית כאן לה אכילת פסחי' ואפי' לרבנן לו דתנינן [תמן] * לז הפסח אחר חצות מטמא את הידים: וכל הנאכלים ליום אחד. קדשים קלים: וא"כ למה אמרו וכו'. אם אתה לח אומ' עד שיעלה עמוד השחר הוא סבור שלא עלה עמוד השחר [והוא עלה] לט ונמצא מ אוכל ומתחייב ומתוך מא שאת או' לו עד חצות אפי' הוא אוכל אחר חצות אינו מתחייב:

מתני' מאימתי קורין את שמע בשחרין לב משיכיר בין תכלת ללבן. ר' אליעזר או' בין תכלת לכרתי מג עד הנץ החמה.

ואיתצדית באנגריא שתפסו אותי להוליך הדס לבית המלך: רבו היא גדולה היא: אית בני נש יהבי אגר וכו' נותנין מעות להכיר ולראות היכל המלך והיינו כדאית' בגמ' דילן שאם יתכה יבחין וכו': והרתיק על פתחו של מלך היה דופק: אלא יהא אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתושבחו' וקילוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו: ושל לילה אלמ' דשל לילה יוצא קודם שיעלה עמו' השחר ומיבעי לן מי נימא שאף בשחרית כן יסבור ר"ג כר"ש דיוצא משעלה עמוד השחר ואפי' לכתחלה: או ייבה כי דאמר וכו' או יהבה הך דר"ש כגון דאיכ' אונס באנשי משמר דהניא הקורא עם אנשי משמר לא יצא שהכהנים שהעבודה מוטלת עליהם מקדימין לקרותה קודם זמנה הקבוע לה לכתחלה שמא תמשך עליהם העבוד' וימנעו מלקרות וכך פי' הרי"ף ז"ל וזה לשונו הא דר"ש דאמ' פעמים שאדם קורא ק"ש של שחרית לאחר שיעלה עמוד השחר בשעת הדחק הוא. כגון מי שהיה משכים לצאת לדרך וכיוצא בו אבל לכתחלה לא יצא ע"כ. וכן כתב הראב"ד ז"ל דהאי לא יצא דהך ברייתא היינו דלא יצא ידי מצוה כתקנה אבל בדיעבד יצא ומוכרח הוא פי' דהא אין שוחטין התמיד עד שהאיר פני מזרח והיו מכירי' את חברון כדאית' התם ואחר מעשים הרבה היו קורין את שמע וכבר שעה קרובה לקרות היא: °

סכין אלונתית לחולה בשבת שאין בו סכנה בפ' חולין מפ' אלונתית יין ישן ומים צלולין ושמן אפרסמון: אם לא טרפו מע"ש אסור כדתנן בפ' חולין אין עושין אלונתית בשבת. ואם לא טרפו מע"ש דכשטורף השתא כעושה לכתחלה דמי: כיי דתנינן תמן פ"ב דאהילות. השדרה והגלגלות או שדרה או גלגולת שיש י"ח חוליות שדרה בצירוף שני מתים וכן א' של הראש: רובע עצמות רובע הקב: אבר מן המת משני מתים עצם מזה ובשר מזה כדי לעלות ארוכה. וכן אבר מן החי ר' עקיבא מטמא באהל בפ' בהמה המקשה יליף מקרא דכתי' ועל כל נפשות מת שני נפשות ושיעור אחד וכולהו טומאות אדם גמרי מהדדי דאיתקיש בקרא דכתי' או באדם אשר יטמא לו לכל טומאתו: והניחוה באויר כדי שלא יהיו מיטמאין באותו עצמות: ונכנס תודרוס הרופ' שהיה בקי להכיר אם הן ממת א' או משני מתים: דתנינן תמן בפ' הפיגם במס' שביעי':

כל הספיחי' מותרין בספיחי' היוצאים משביעית למוצאי שביעי' מיירי כדמוכחי' התם: חוץ מספיחי כרוב התם מפ' טעמא. שניא הכא שהיא לשינון וכיון דת"פ היא ליכא קפידא: ולא היו יכולי' לקיים דברי חכמי' דאם מקיימין תבטל ק"ש ומדאורייתא הוו מחייבי עד שיעלה עמוד השחר. ואפי' לרבנן מה שאין כן גבי אלונתית דבקיום דברי חכמים ליכא איסורא. וגבי עצמות המת דטיהר ואע"ג שלר' עקי' שורפין את התרומה עליה ואסור לאכול תרומה טמאה מן התורה שאני התם דאיהו חשבו לסבריה ואיהו לא חייש משמ' דהדר ביה ומהכ' מוכח לה ר' יהודה דהדר ביה ר' עקי' כדאית' פ' כ"ג ונזיר: עבדון עובדא כוותי ובגמ' דילן אמרי' דמשום דאיתנוס עבדו עובדא כוותיה דע"כ לא פליגי רבנן עליה אלא בפושע ובמזיד ור"ג אפילו בפושע קא שרי וכמו שכתו' בהילכו' הרי"ף ז"ל: אנן תנינן אכילת פסחי' דמצות' עד שיעלה עמוד השחר: רבנן היינו ר' עקי' דדרים עד שעת חפזון שנחפזו לצאת ביום כדכתי' לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר: נאמ' כאן בלילה הזה ואכלו את הבשר בלילה הזה: ונאמ' להלן בלילה הזה ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה ומה להלן חצות כדכתי' קרא: לית כאן אבילת פסחי' לא תהוי במתני' אכילת פסחי' והכי גרסי לה בני בבל: אפי' לרבנן דאפי' רבנן מודו דאין לאכול הפסח מחצות ואילך: דתנינן תמן בפ' ערבי פסחים הפסח אחר חצות מטמא את הידים והיינו מדרבנן דאסרו ליה דאי מדאורייתא' ומשום נותר הא קתני סיפא הנותר מטמ' את הידים וממשנה יתירה קא דייק אבל בגמ' דילן סברי דהיא מיהגייא כר' אלעזר בן עזריה ודאורייתא היא: קדשים קלים פי' במשנה:

מתני'. מאימתי קורין את שמע בשחרין דמקמי הכי לאו זמן קימה הוא: משיכיר בין תכלת ללבן תכלת הוא דם הדג שמשמו חלזון וצובעין הצמר באותו הדם וצבעו ירוק וידוי בלעז: בין תכלת לכרתי אליר הרגו' כרתי פורים בלעז. ומחמיר הוא דלא הגיע הזמן עד שיכיר בין תכלת לכרתי: עד הנץ החמה כלו' וסוף זמנה עד הנץ החמה ומפ' בגמ' שמטפטפת חמה על ראשי ההרים וזורחת עליהם

מורה מקום

פ' אמר להם הממונה

אהלות פ"ב ונזיר פ' כהן גדול

נזיר פ' כהן גדול

שביעית פרק הפיגם

פרק ערבי פסחים

נוסח דפוס ווניציאה

א איכשי
ב פריטין
ג ליתא
ד ליתא
ה אתיא דרבן גמליאל כרבי שמעון
ו יהא בא
ז כיי דמר ר' זעירא הנאי
ח ליתא
ט ליתא
י תני
יא ליתא
יב לן
יג פליגי
יד אשכחנן
טו עקיבה
טז והגולגלות
יז אבר
יח תני
יט שהביאו
כ גלגולת
כא המניין
כב אמרו לו
כג הספחין [וכן לקמן]
כד מספיחי
כה בשמיטתא
כו ולא את הוא שאת מתיר
כז חבירי
כח וקרי
כט אמר לון עובדין עובדא כוותיה
ל תנא
לא ומאן
לב רבי אליעזר
לג דרבי אליעזר
לד נאמר כאן לילה ונאמר להלן לילה
לה כן
לו אפילו כרבנן
לז ליתא
לח אם את הוא
לט ליתא
מ נמצא
מא מתוך
מב בשחרית
מג לכרתן

מאיר נתיב

° ועיין בספר מלחמות להרמב"ן ומכאן ראיה לפסק הרי"ף ודלא כבעל המאור ע"ש.

ר' א יהושע או' עד שלש שעו' שכן דרך [בני] ב מלכים לעמוד בשלש שעו'. הקורא מכאן ג ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה :

גמ' כיני מתני' ד בין תכלת שבה ללבן שבה. ומאי טעמון ה דרבנן (במדבר טו) וראיתם אותו מן הסמוך לו. ומאי טעמי' דר' אליעזר וראיתם אותו כדי שיהא ניכר בין הצבועים. תני בש"ר מאיר וראיתם אותה אין כתיב כאן אלא וראיתם אותו מגיד שכל המקיי' מצות ציצית באלו מקבל פני שכינה שהתכלת ו דומה לים * והים דומה לעשבי' ועשבים דומין לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד. והכסא דומה לספיר דכתי' (יחזקאל י) וארא ז והנה על הרקיע אשר על ראש הכרוב כאבן ספיר כמראה דמות כסא : [תני] ח אחרים אומ' וראיתם אותו כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ארבע אמות ומכירו רב הסדא אמ' כהדא דאחרים : במה ט אנן קיימין אם ברגיל אפי' ברחוק כמה י חכים ליה ואם בשאינו רגיל אפי' קרוב ליה לא חכים ליה אלא כן אנן קיימין ברגיל ושאינו רגיל כהדוא דאזיל יא לאכסניא ואתי לקיצין. אית תנאי יב תני בין זאב לכלב בין חמור לערוד. ואית תנאי יג תני כדי שיהא אדם רחוק מחברו ד' אמות ומכירו. הוון בעין יד מימר מ"ד טו בין זאב לכלב וכו' כמ"ד בין תכלת לכרתי טז ומ"ד כדי שיהא אדם רחוק מחברו ד' אמות ומכירו כמ"ד בין תכלת ללבן. [תני] יז אבל אמרו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצ' מתפלל ביום * א"ר זעירא ואנא אמרית טעמ' (תהלים ע"ב) ייראוך עם שמש. אמ' מר עוקבא * ותיקין יח היו משכימין וקורין אותה כדי שיסמכו לה תפלתן עם הנץ החמה. תני אמ"ר יהודה יט מעשה שהייתי מהלך בדרך אחר כ ר' אלעזר בן עזריה ואחר ר' עקיבא כא והיו עסוקין במצות והגיע עונת ק"ש והייתי סבור שמא נתיאשו מק"ש וקריתי ושניתי ואח"כ התחילו כב וכבר היתה החמה על ראשי ההרים :

עד הנץ החמה : °ר' זכריה כג בריה דר' יעקב בר זבדי בש"ר יונה כדי שתהא החמה מטפטפת על ראשי ההרים :

ר' יהושע אומר עד ג' שעות : ר' אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב הלכה כר' יהושע בשוכח. ר' הונא אמ' תרין אמוראין חד אמר בשוכח. מגיב ליה חבריה וכי יש הלכה בשוכח. כך היא הלכה ולמה אמרו בשוכח כדי שיהא אדם מזרז עצמו כד לקרותה בעונתה :

[הקורא מכאן ואילך וכו'] כה : תמן תנינן * מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה [מאי טעמ'] כו א"ר אחא ק"ש דבר תורה. ותפלה כז אינה דבר תורה. א"ר בא ק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע. א"ר יוסי ק"ש אינה צריכה כוונה תפלה צריכה כוונה. א"ר מנא כח קשייתה קומי ר' יוסי אפילו כט תימ' ק"ש אינה צריכה כוונה ג' פסוקי' הראשונים צריכין כוונה. מן גו דאינון ציבחר מיכוין. ר' יוחנן בשם רשב"י כגון אנו שעוסקין בת"ת אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין. ר' יוחנן אמ' על גרמיה כגון

אנו

עליהם מלשון הללו הרמונים : עד ג' שעות יש שפי' עד ראש שעה שלישית ויש שפי' עד סוף ג' שעות [נ"ב : ובעל הטורים כתב עד סוף ג' שעות] : לא הפסיד מפ' בגמ' לא הפסיד בברכות.

גמ' כיני מתני' וכו' קשיא ליה לבעל התלמוד מאי דמקשי בגמ' דילן היכי דמי אילימא בין גבבא דעמרא חיורא לגבבא דתכלתא הא בלילה נמי מידע ידיע. אלא בין תכלת שבה וכו' ופי' הש"י ז"ל גזת צמר שצבעה תכלת ויש בה מקומו' שלא עלה הצבע יפה והיינו כן כדמפר' הפ' דאמרי' וראיתם אותו מן הסמוך לו. אלא בציצית הכתו' בק"ש מיירי שנותני' בו ג' חוטי לבן דהיינו שמנה וחוט א' של תכלת דהיינו שנים וא' מן השניים הוא כורך על השמנה ואינו ניכר אלא ביום וכן פי' בערוך. ומאי דאמ' שבה תכלת הכתו' בה והיינו בק"ש דקתני מן הסמוך לו [נ"ב : לציצית שבשפת הבגד] דהיינו הלבן שבגדיל תכיר התכלת שאצלו : ניכר בין הצבועי' דוראיתם אותו לשון אות משמ' ומיעוט הוא ואם אין היכר אלא בין תכלת ללבן אי אתה מכיר אם הוא שחור או תכלת ואותו משמע שהכירוהו בבירור גמור לצבעו ועינו הולך בצי' אור גדול עד שיכיר בין תכלת לכרתי : וראיתם אותה אין כתי' כאן דמצוה לשון נקיבה ובמצוה הזאת תזכרו כל המצות : מקבל פני שכינה כדמפ' ואזיל שהתכלת וכו' : ורקיע דומה לכסא דכתי' ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ובכסא כתי' ספיר אלמא רקיע כמחזה כסא : ואיכא למידק אמתניתין מאי קאמ' ר"מ וראיתם אותה אין כתי' כאן דמשמ' דמדיוקא אותה הוה ליה למכתב והא רבנן מן הסמוך לציצית דהיינו גדיל ... דדרשי' ומשמ' דמדכתי' אותו מסר דרשי דהוי עמו מן הסמוך לו ותו ק' מאי ראיה מביאין מציצית לזמן ק"ש וי"ל דהכי מוכחי' וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' אי זו היא מצוה שעליה תלויות כל מצות ה' הוי אומ' זו ק"ש שכתו' בה ייחוד ה' ואהבתו ומסירת גופו וממונו על תורתו [נ"ב : ותקראוה בזמן .... וראיתם והכי איתא] בפ' התכלת דגר' התם ורבנן האי וראיתם אותו מאי עבדו ליה מיבעי להו לכדתניא וראיתם אותו וזכרתם עשה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה ואי זו זו ק"ש כדתנן מאימתי קורין את שמע בשחרין משיכיר בין תכלת ללבן ועלה מקשה ר"מ אותה אין כתי' כאן וכו'. כהדא דאחרים הלכה כאחרי' וצ"ל דהאי אחרים לאו * ר"מ הוא [נ"ב : דכתי' בצלם אלהים עשה את האדם?] : חכים ליה מכיר אותו : ואתי לקיצין לפעמים : בין זאב לכלב וצריך אור הרבה דכמעט דומין הן : ערוד חמור הבר : מצותה עם הנץ החמה כוותיקין שגומר' אותה עם הנץ החמה : ייראוך עם שמש [נ"ב : מתי מתיראין ממך .. שמוראך מקבלין עלי ... שקבלת עול מלכות שמ ... עם שמש סמוך לצאת ... עם הנץ החמה] : ותיקים ענוים דכתי' כות מלשון אחזתו ויתוק במי שאחזו לשון תולשא : מגיב ליה חבריה ומשיב לו חברו : וכי יש הלכה בשוכח כיון דקי"ל לא הפסיד בברכות אפי' מכאן ואילך ובתה ניכר הלכה בשוכח : תמן תנינן בפ"ק דשבת מפסיקין לק"ש כגון אם ישב לפני הספר או בסעודה [נ"ב : או חברי' שהיו עסקי' בתורה] : ק"ש דבר תורה מצות עשה דאורייתא : ופריך ותפלה אינה דבר תורה והא תניא ברים פ' תפלת השחר ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה° : תפלה אין זמנה קבוע מן התורה דדוד הוא דאמ' ערב ובקר וצהרים אשיחה וגו' אי נמי אבות תקנו נמי הזמן אבל באורייתא לא כתי' אלא ועבדתם וגו' ומהאי טעמ' נמי נפיש תיבות כדתנן בפ' מי שמתו : אינה צריכה כוונה מעל לבבך ואילך כדלקמן ולא צריך לביה כדקאי מן הסעודה אבל תפלה כולה בעיא כוונה ולביה מטריד הילכך אינו מפסיק : דאינון ציבחר שהן מעטים : אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין כי ההיא דאמרי' מסיר אזנו משמו' תורה וכו' : ר' יוחנן אמר על גרמיה כלומ' ור' יוחנן דידיה אמר :

כל

מורה מקום

פ' התכלת

פ' הפל' השחר ופ"ק

על מלת "לאו" נכר העברת קולמוס, ואיני יודע מי העביר הקולמוס. ועי' תוס' ברכות ד"ט: שאמרו: וצריך לומר דהאי אחרים לאו ר' מאיר" ומהרש"א ימא' ? וצ"ל [המגיה]

פ"ק דשבת

נוסח דפוס וויניציאה

א ור'
ב ליתא
ג מיכן
ד בעי מתניתא
ה טעמין
ו מגיד שהתכלת
ז ואראה [וכן הוא בקרא. והנה גם בכ"י כתוב על ראש הכרוב ובקרא כתוב על ראש הכרובים]
ח ליתא
ט מה
י כמן
יא בההוא דאזיל לי'
יב תניי
יג תניי
יד הוא בעי
טו מן מר
טז לכרתן
יז ליתא
יח הוותיקין
יט יודה
כ אחרי
כא ואחרי ר' עקיבה
כב התחילו הם
כג ר' זבדיה
כד בעצמו
כה ליתא
כו ליתא
כז תפלה
כח מני
כט ואפי'

מאיר נתיב

° זהו דבר חדש נגד כל המפרשים שפירשו ותפילה אינה דבר תורה בניחותא ולמדו כן מגמ' דילן ברכות (דף כ"א ע"א) ומהאי דסוכה דנטלו על שולחנו וממשמעות דרש"י ותוספ' בשבת (דף ט' ע"ב). אבל פירוש המפרשים כאן קשה להולמו דא"כ מאי קאמר ר' בא ק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע. ואם כבר אמר ר' אחא דתפל' מדרבנן מאי קאמר ר' בא דתפלה אין זמנה קבוע. הלא זמנה קבוע ג' פעמים ביום כמו ששנינו בתוספתא פרק ג' דברכות וז"ל כשם שנתנה תורה קבע לקריאת שמע כך נתנו חכמים קבע לתפלה. הילכך צריכין לומר כמו שפירש המהרש"ם ותפלה אינה מן התורה. בתמיה? ומשני ר' בא ק"ש זמנה קבוע מן התורה. תפלה אין זמנה קבוע מן התורה. ונראה שהרמב"ם שפסק פ' א' הל' א' מהלכות תפלה דתפלה מצות עשה מן התורה. הביא לו ראיה מדברי בני מערבא דהכא והקשה עליו הרמב"ן מהאי דברכות וסוכה דמשמע שם דתפלה דרבנן ואם כן הקרא דעבדתם את השם וגו' זו היא תפלה אסמכתי' בעלמא הוא. וכתב שם הכסף משנה דמסוכה לק"מ דמיירי על שולחנו דהיינו תפלת מנחה. וכבר יצא הדאורייתא בתפלת שחרית, אבל האי דבעל קרי (ברכות כ"א) מתרץ בדוחק. ונראה לי דגם משם לא קשה מידי דמפני שאין זמן התפלה קבוע מדאורייתא בעל קרי אינו יכול להתפלל עד שטבל כמו שאמרו ז"ל עיר שמעיינו רחוק הרי זה קורא את שמע ויורד וטובל ועולה ומתפלל. ומה שכתב הרמב"ן שיכול בעל קרי לעמוד כמה ימים בקרי. זה אינו. דהקשו בירושלמי (פ' מי שמתו הלכה ד') על ההוא דר' יהושע בן לוי דאין קרי אלא מתשמיש המיטה מהברייתא דבעלי קריין טובלין ביום הכיפורים בצינעא ויה"כ אסור בתה"מ ומזה נראה לתלמודין שבעל קרי חייב לטבול בו ביום דאם לא כן מאי קושיא דילמא שימש מטתו לפני כמה ימים וכן מוכח מההיא דאמר ר' אסי חולה ששימש מיטתו יטבול וימות. משמע שמוטל עליו על הבעל הקרי לטבול בו ביום ואם כן תפלה בזמנה לבעל קרי אינה אלא מדרבנן שיכול לצאת הדאורייתא לאחר טבילה. אבל תפלה עצמה פעם אחת בכל יום (ולא נוסח התפלה) היא מצות. עשה מן התורה ועיין צל"ח ברכות כ"א ד"ה מ ספק התפלל וכו'.

אנו שאין אנו עסוקין בת"ת אפי' א לתפלה אנו מפסיקין. דין כדעתיה ודין כדעתיה ר' יוחנן כדעתיה. דר' יוחנן אמ' ולואי ב שיתפלל אדם כל היום כלו למה שאין תפלה מפסדת. ר"ש ג כדעתיה דר"ש ד אמ' אילו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאיתיהיב' תורה לישראל הוינא בעי קומוי דרחמנ' ה דיתברי לבר נש ו תרין פומין חד דהוה לעי באורייתא וחד דהוה עביד ז כל צרכיה. חזר ואמ' ח ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטורא ט דיליה אלו הוו תרין על אחת כ"ו: א"ר יוסי קומי ר' ירמיה אתיא דר' יוחנן כר' חנינא בן עקביה דתני' י כותבי ספרים תפלין ומזוזות מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה. ר' חנינא בן עקביה או' כשם שמפסיקי' לק"ש כך מפסיקין לתפלה ולתפילין ולשאר כל מצותיה של תורה °: ולא מודי ר"ש יא שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב. ולית ליה לר"ש יב הלמד על מנת לעשו' ולא הלמד [ע"מ] יג שלא לעשות שהלמד [ע"מ] יד שלא לעשות נוח לו שלא נברא: ואמ"ר יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לעולם: טעמ' דר"ש טו זהו שינון וזהו טז שינון ואין מבטלין יז שינון מפני שינון: והא תנינן הקורא מכאן יח ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה. הא בעונתה חביב' מד"ת יט א"ר יודן ר"ש כ ע"י שהיה תדיר בד"ת לפי' אינה חביבה עליו יותר מד"ת: א"ר אבא כא לא תנינן אלא כאדם שהוא קורא בתורה. הא בעונתה כמשנה היא: ר"ש כב כדעתיה דאמ' ר"ש כג העוסק במקרא מדה שאינה מדה. ורבנן עבדי מקרא כמשנה *:

מתני' ב"ש או' בערב כל אדם יטו ויקראו כד ובבקר יעמדו כה שנא' (דברים ו) ובשכבך ובקומך כו וב"ה או' כל אדם קורין כדרכן שנא' (שם) ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר ובשכבך ובקומך בשעה כז שבני אדם שוכבין ובשעה שבני אדם עומדין:

[גמ'] כח הא דב"ה מקיימי כט תרי קראי ל ומה מקיימין ב"ש לא בשבתך בביתך ובלכתך בדרך [כהדא דתני] לב בשבתך בביתך פרט לעוסקין במצות ובלכתך בדרך פרט לחתנים * תני' לג מעשה בר' אלעזר בן עזריה ור' ישמעאל שהיו שרויין במקום אחד והיה ר' אלעזר בן עזריה מוטה ור' ישמעאל זקוף הגיע זמן ק"ש לד נזקף ר' אלעזר לה והטה ר' ישמעאל א"ל ר' אלעזר בן עזריה לו לר' ישמעאל אומרי' לז לאחד בשוק מה לך זקנך מגודל והוא או' יהא כנגד המשחיתי' [אף כן עתה] לח אני שהייתי מוטה נזקפתי ואתה שהיית זקוף הטית א"ל אתה נזקפת כדברי ב"ש ואני הטיתי כדברי ב"ה. ד"א שלא יראוני התלמידים ויעשו הלכה קבע כדברי ב"ש.

מתני' א"ר טרפו' אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בי' שמאי וסיכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדאי לט היית לחוב בעצמך מ שעברת על דברי ב"ה.

[גמ' חברייא] מא אמ"ר מב יוחנן דודים דברי סופרים לד"ת וחביבי' כד"ת [דכתי'] (שה"ש ז) מג וחכך מד כיין הטוב. שמעון בר ווא מה בשם ר' יוחנן דודים דברי סופרי' לד"ת וחביבי' יותר מד"ת [דכתי'] מו (שם א) כי טובים דודיך מיין. ר' בא בר כהן בש"ר יהודה בן פזי תדע לך שחביבין ד"ס מד"ת שהרי ר' טרפון אילו לא קרא לא היה עובר אלא בעשה וע"י שעבר על דברי ב"ה נתחייב מיתה על שם ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י): תני ר' ישמעאל ד"ת יש בהן איסור ויש בהן היתר: יש בהן קולין ויש מז בהן חומרין אבל דברי סופרים כולן חומרין הן. תדע לך שהוא כן דתנינן תמן * האומ' אין תפלין לעבור על ד"ת פטור. חמש טוטפות להוסיף על דברי סופ' חייב: ר' חנניה בריה דר' אדא בש"ר תנחום בר מח חייא חמורים דברי

כל היום מתפלל אע"ג דמפסיק מת"ת: חד דהוה לעי באורייתא דהוה חביבא ליה כל כך ולכבדה היה רוצה לשון אחרת ואילו לתפלה לא קא בעי: זו שינון וזו שינון תפלה וק"ש שינון ות"ת שינון ואין מבטל שינון מפני שינון: הא בעונתה חביבא מד"ת ואמאי לר"ש אין מפסיקין לק"ש: כמשנה היא ור"ש כי קאמ' אין מפסיקין ממשנה הוא דקאמ': מדה שאינה מדה דמשנה עדיפא מפני שתלויה בגירסא ועוד שהיא פי' המצות [נ"ב: ומקרא כתוב ועומד]: מקרא כמשנה ובעונתה יותר ממשנה הילכך מפסיקין:

מתני' יטו על צדיהן: בשכבך דרך שכיבה: ובקומך בקימה: כדרכן או בקימה או בשכיבה או בישיבה או מהלך:

גמ' פרט לעוסק במצוה מפ' לה בגמ' דילן בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת: ובלכתך בדרך פרט לחתן ואע"ג דחתן נמי עוסק במצוה הוא אי לאו קרא יתירא לא נפק' לן דכיון דעוסק במצוה. לא כתי' בקרא בהדיא אלא מיעוטא בעלמ' הוא דדרשי' הוא. אמינא דוק' עוסק במלאכת מצוה דהיכ' טירחא אבל חתן דטירד' דמחשבה הוא שמחשב על בעילת בתולים אי לאו קרא לא איתמעיט: נזקף ראב"ע ועמד כב"ש וכק"ש של שחרית הוה ועובדא דגמ' דילן בק"ש של ערבית: זקנך מגודל נאה ומגודל: והוא אומ' להם הואיל וקלסתם אותו אף הוא יהא כנגד המשחיתים הגדול הזה יהא נכון לתער ולמספרים שאביא עליו ואשחיתנו כן פי' רש"י ז"ל ובעל הערוך פי' המשחיתים המגלחים ומשחיתים זקנם כנגדן זה מגדל זקנו כלו' זה חילוף מעשיהם וכנגד זה הולך עליהם כך זה הטה וזה נזקף ע"כ: אני שהייתי מוטה עמדתי זקוף והריני כמקלס מעשיך שהיית זקוף ואתה הטית: ד"א שלא יראו התלמידים וכו' בגמרין מפ' וכי תימ' ב"ה נמי אית להו מפי' דבמטין נמי שרי ובכל ענין ה"מ דמוטה והתי מעיקרא אבל הכא כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא הטית אם לא נזקפתי אני אמרי ש"מ כב"ש ס"ל ויעשו הלכה קבע כדברי ב"ש ודכוותה נמי הכא לסברי דבק"ש של שחרית הוה עובדא [נ"ב: נימא הכי ופ"ה ב"ה נמי... עומדי' וקורין ה"מ דקא.. מעיקרא אבל הכ' כיון דעד השתא הווית מוטה ונזק' אם לא הטיתי וכו'].

מתני' א"ר טרפון וכו': גמ' דודים דברי סופרים קרובים ואהובים על התורה כלו' התורה חולקת כבוד לד"ס כדיליף וחכך כיין הטוב דברי חכך ערבים כיין הטוב דהיינו התורה: חביבים יותר מד"ת כדיליף כי טובים דודיך מיין: נתחייב מיתה כדתנן כדאי היית לחוב בעצמך וכו' [נ"ב: וזקן ממרא אתה שעשית מעשה נגד קבלתן דב"ה על פי המקרא]: דתנינן תמן בפ' הנחנקין האומ' אין תפלין זקן שהורה ואמ' אין תפלין בתורה פטור. דלאו זו הוראה דזיל קרי בי רב הוא: חמש טוטפות אע"פ שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים חייב דמדרש סופרים הוא לטטפת לטוטפות הרי כאן ד' והאי דברי סופ' דמתני' הורה

שבעל

מן א"ר אחא ק"ש דאורייתא ורבנן עבדי מקרא כמשנה כלהסוגי' פ"ק דשבת ירושלמי

פרק קמא

מגילה) פרק הנחנקין

א ואפילו
ב וולואי
ג רבי שמעון בן יוחי
ד דרבי שמעון בן יוחי
ה מהבעי' קומוי רחמנ'
ו נשא
ז וחד דעביד ליה כל
ח ומר
ט דילטוריא
י דתני
יא רבי שמעון בן יוחי
יב לרבי שמעון בן יוחי
יג ליתא יד ליתא
טו דר' שמעון בן יוחי
טז וזה יז מבטל
יח מיכן
יט מד"ת היא היא. אמר וכו'
כ רבי שמעון בן יוחי
כא רבי אבא מרי
כב רבי שמעון בן יוחי
כג דר' שמעון בן יוחי אמ'
כד ויקרו
כה ועמודו
כו שנאמר בשכבך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך
כז אלא בשעה
כח ליתא
כט מקיימין
ל תרין קריא
לא דבית שמאי
לב ליתא
לג תני
לד זמן עונת ק"ש
לה ר' אלעזר בן עזריה
לו א"ל רבי אלעזר לרבי ישמעאל
לז אומר לא ליתא
לט כדיי
מ על עצמך
מא ליתא
מב בשם רבי
מג ליתא
מד אחיכך
מה ווה מו ליתא
מז יש
מח ביר'

מאיר נתיב. ° היא נגד הגמרא דילן סוכה כ"ו ע"א דשם איתא תניא אמר רבי חנניא בן עקביא כותבי ספרים תפלין ומזוזות וכו' פטורים מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה וכו' ועיין מגן אברהם סימן ל"ח ס"ק ט' שסבר דהירושלמי מיירי דכשאפשר לקיים שתיהן אבל כשאי אפשר לקיים שתיהן פטור דהא ר"ח בן עקביא גופא אמר בגמרא דפטור ובירושלמי אמר דחייב עכ"ל מגן אברהם ולא ליישב בזה שהרמב"ם השמיט הברייתא הנ"ל דסוכה וסמך על מה שכתב בריש ה' ק"ש ובהלכות סוכה דהעוסק במצוה פטור ממצוה. ולפי זה הברייתא דסוכה מיירי בדאי אפשר לקיים שתיהן. אבל האור זרוע (חלק שני סימן רנ"ט) מדחה סברא כזו בשתי ידים וזה לשונו בלכתך בדרך פרט לשלוחי מצוה ואי אינו יכול לקיים את שניהם אמאי אילטריך קרא למיפטריה דמאי טעמא יסתלק מן המצוה שעוסק בה ויתעסק במצוה אחרת אפילו מצוה קלה לא שביק בעבור מצוה חמורה שאין אתה יודע שכרן של מצוות ותו אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא ודאי אע"פ שיכול לקיים את שניהם פטריה רחמנא וגזירת מלך היא וכו' וכן הא דתניא ר' חנניא בן עקביא אומר וכו' ואע"פ שיכול לקיים את שניהם. לזה אילטריך קרא, אבל בשעה שהוא כותב תפלין ומזוזות שאינו יכול באותה שעה להתפלל או להניח תפלין מפני שמתבטל מכתיבה להא לא אצטריך קרא דמסברא הוא פטור כיון שאינו יכול לקיים את שניהם דאמאי יניח מצוה שהוא עוסק בה ויתעסק במצוה אחרת. וכן כתב הר"ן בפרק קמא דקידושין שכשהתחיל במצוה אע"פ שאפשר לעשותה ע"י אחרים אם נזדמנה לו מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים לא יניח את הראשונה דהא קי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה ולא מפליגין בין מצוה למצוה. ועיין תוספ' מ"ק דף ט' ע"ב דהביאו ראיה מהירושלמי דהכא דמפסיקין תלמוד תורה לעשות סוכה ולולב וכן פסק הרמב"ם הלכות ת"ת פ' ג' הלכה ד' דבמצוה דאי אפשר להעשות על ידי אחרים יעשה המצוה ויחזור לתלמודו.

דברי זקנים מדברי נביאים דכתי' (מיכה ב) אל תטיפו יטיפון לא א יטיפו לאלה וכתי' (שם) אטיף לך ליין ולשכר נביא וזקן למה הן דומין למלך ששולח שני פלמנטורין ב שלו למדינה על אחד מהן כתב אם אינו מראה לכם חותם שלי וסמנטורי' ג שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהם כתב אע"פ שאינו מראה לכם חותם שלי האמינוהו בלא חותם ובלא סמנטורין ד כך בנביאים כתי' (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת ברם הכא על פי התורה אשר יורוך (שם יז): הדא דתימר משיצתה ה בת קול אבל עד שלא יצתה בת קול כל *הרוצה [לעשות כדברי ב"ה עושה כדברי ב"ש עושה] ו להחמיר על עצמו ולנהוג כחומרי ב"ש וכחומרי ב"ה על זה נאמר (קהלת ב) והכסיל ז בחשך הולך. כקולי אלו ואלו ח נקרא רשע. אלא אי כקולי וכחומרי דדין אי כקולי וכחומרי דדין. הדא ט דתימר עד שלא יצתה בת קול אבל משיצת' בת קול לעולם הלכה כב"ה וכל העובר על דברי ב"ה חייב מיתה. תני יצתה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים אבל הלכה כדברי ב"ה [לעולם] י איכן יצתה בת ° קול א"ר יא ביבי בשם ר' יוחנן ביבנה יצתה בת קול:

מתני' בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר. לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום. שלא לחתום אינו רשאי לחתום:

[גמ'] יב ר' סימון בשם ר' שמואל בר נחמן על שם (יהושע א') והגית בו יומם ולילה שתהא הגיית היום והלילה שוין: ר' יוסי בר יג אבין בשריב"ל על שם (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך יד ר' נחמן בש"ר מני כל המקיים שבע ביום הללתיך כאילו מקיים והגית בו יומם ולילה. מפני מה קורין שתי פרשיות הללו בכל יום ר' לוי ור' סימון ר' סימון אמ' מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה. ר' לוי אמ' מפני שעשר' הדברות כלולין בהן. אנכי ה' אלהיך (שמות כ) שמע ישראל ה' אלהינו. (דברים ו) לא יהיה לך אלהים אחרים. ה' אחד. לא תשא את שם ה'. ואהבת את ה' מאן דרחים למלכא לא משתבע טו בשמיה ומשקר'. זכור את יום השבת. למען תזכרו וגו' [ותני] טז ר' אי' זו [היא] יז מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה: [אמר ר' אלעזר בר אבינא] יח כתי' יט (נחמיה ט') ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחקים וגו' [מהו מצוות מלא] כ להודיעך שהיא שקולה כנגד [כל] כא מצותיה של תורה. כבד את אביך וגו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם. לא תרצח. ואבדתם מהרה מאן דקטיל מתקטל. לא תנאף. לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וא"ר כב לוי ליבא ועינא תרין סרסורי דחטאה [נינהו] כג. כתי' (משלי כג) הנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה אמ' הב"ה אי יהבית לי לבך ועינך אנא ידע דאת דילי כד. לא תגנוב. ואספת דגנך (דברים יא) ולא דגנו של חברך. לא תענה ברעך עד שקר. אני ה' אלהיכם. וכתי' (ירמי' י') וה' אלהים אמת מהו אמת כה שהוא אלהים חיים ומלך עולם. א"ר לוי אמ' הב"ה אם העדת לחברך עדות שקר מעלה אני עליך כאלו העדת עלי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד בית רעך. וכתבתם על מזוזות ביתך. ביתך ולא בית חברך: תמן תנינן* אמ' להם כו הממונה ברכו ברכה אחת והם בירכו וכו' כז בירכו רב מתנה אמ' בשם שמואל זו ברכת התור' כח וקראו עשרת הדברות כט שמע והיה אם שמוע ויאמר. ר' זריק' כט בש' ריש לקיש זאת אומרת שאין הברכות מעכבות. א"ר בא אי ל מן הדא לית ש"מ כלום דעשר' לא

הדברות

שבעל פה הוא והוא זכר לדבר: **אל תטיפו יטיפון** וגו' אטיף לך ליין ולשכר וגו' שני המקראות מורים מיעוט חשיבות שהיו מחשיבים לנביאים כדכתי' לו איש הולך רוח ושקר כזב אטיף לך ליין ולשכר ולא מצינו לשון כזה על הזקנים: **פלמנטורין** נטורין בלשון יון סופרים. נוטאריו ופולמוס שר בלשון יון כלו' שר הסופרים: **סמנטורין** פי' בערוך מגיפת ויש לפרשו שתי מלות סימן נטורין סימן סופר המלך כלו' חותמו: **הדא דתימא** [נ"ב: הא דתנן כדאי היית לחוב וכו' דמשמע] דהעושה שלא כדברי ב"ה דחייב מיתה היינו אחר שיצתה בת קול כדלקמן ובפ"ק דעירובין נמי איתא: **הכסיל בחשך הולך** מפ' בפ"ק דעירובין כגון שדרה וגלגולת כדאית' התם: **דברי אלהים חיים** דכולן לשם שמים ומפרשין התורה ושכר יש לעוסק בדברי זה כמו העוסק בדברי זה: וכבר הארכתי בזה במקום אחר:

מתני' שתים לפניה יוצר אור ואהבת עולם: **ואחת לאחריה** אמת ויציב: **ובערב שתים** לפניה מעריב ערבים ואהבת עולם: **ושתים לאחריה** אמת ואמונה והשכיבנו [נ"ב: דהוו להו ז' ברכות ע"ש שבע ביום הללתיך כדאית' בגמ']: **אחת ארוכה ואחת קצרה** פי' רש"י ז"ל השכיבנו קצרה היא. והרמב"ם ז"ל פי' דקאי אשתים לפניה בין דשחרית בין דערבית אחת ארוכה שפותח וחותם בה ושנייה אינו פותח בה אלא חותם ודייק כוותיה דלא קתני לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח שלא לפתוח אינו רשאי לפתוח. וק' דקתני בברייתא בגמ' אלו שמאריכין בהן ברכות ר"ה ויה"כ והנהו לא מצינן דפותחי' בברוך ור"ת פי' דקאי אאמת ואמונה בין אם אומרה ארוכה כגון דאמ' פרשת ציצית [נ"ב: נר' אלעב"ע] בין אם לא אמר אליב' דרבנן דאמרי' לקמן למ"ד מתחיל ואינו גומר דאמ' הכי מודים אנחנו לך על שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים וכו' [נ"ב: הכיון דלא אמר ה' אלהי' אין נ"ל אמת ואמונה] ומשם אנו למדים שלפי הפרשיות שהיו קורין היו עושין נוסח הברכה של אמת ואמונה וא"כ לרבנן דאין אומרי' יציאת מצרים בלילה אין אומרים עד הפודנו מיד מלכים הגואלנו מלכנו מכף כל עריצים וכו' וישם קרננו על כל שונאינו וכו' ומדלג ואו' מודים אנחנו לך וכו' המעביר בניו וכו' ונאמר כי פדה ה' את יעקב בא"י גאל ישראל [נ"ב: והטעם דים סוף בלילה נבק'] ופי' אחת אחת כמו אחת בעגולות ואחת ארוכות דהחולין: **מקום שאמרו להאריך** כגון הנהו דמניק בגמ' ברכות ר"ה ויה"כ ודומיהן: **שאמרו לקצר** כגון ברכות הפירות והמצות: לחתום בברוך כגון הני ז' ברכות דתקון לק"ש: **שלא לחתום** כגון ברכת הפירות והמצות:

גמ' שתהא הגיית היום והלילה שוין דאמאי תקינו ברכות התורה לק"ש דערבית ולא סמכו אברכת התורה דיום וקאמ' כדי שתהו הגיותיה שוין: **ע"ש שבע ביום הללתיך** פי' רש"י ז"ל שחרית שתים לפניה וכו' והרשב"א ז"ל היה גורס כאן גירסא אחרת ופי' בלשון אחר °: **מפני מה קורין שתי פרשיות הללו** דאין חיוב מן התורה לדעת היותר מחמיר אלא פרק ראשון: **תמן תנינן במס' תמיד** אמר להם הממונה התם מסדרי לכוליה סדר עבודות השחר וקתני דלאחר שסדרו על גב הכבש האברי' ומלחים ירדו ובאו ללשכת הגזית ואומ' להם הממונה ברכו ברכה אחת. והתם משמ' דמברכות שלפני ק"ש היא זו ברכות התורה אהבת עולם שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד וכו': **שאין הברכות מעכבות** דכי בירכו ברכות התורה קראו מיד עשרת הדברים כמאלו קורין שמע בלא ברכה שנתקנה עליה. וש"מ לא עליה נתקנו לעיכובא וכן דעת רב האי גאון ז"ל ולפנים אכתבנו: **עשרת הדברות הן** הן גופה של ק"ש וכיון דדמו לה כגופה דמי:

כדין

שאמר ולא זכיתי מן התורה קאמר ולעולם היו קוראים פרשת ציצית. אמת ואמונה מדברי חכמים. ע"כ: ואני תמה על זה על הקושי' ועל הירוצה דודאי לא היו קורין אותה פרשה כלל וא"ה היו אומרים ב' לאחריה אלא שלא היו אומרים אמת ואמונה אלא מודים אנחנו לך כדאיתא לקמן (יד:) גמ' אלו הן בין הפרקים ולא שהיו אומרים כאותו נוסח שאמרו שם שמזכירים בו יציאת מצרים אלא שמשם אנו למדים שלפי הפרשיות שהיו קורין היו עושים נוסח ברכה שלאחריה ולעולם לא היו קורין פרשת ויאמר כלל שאלו היו קורין לא היה אומר לא זכיתי שתאמר לקמן (יד:) משמע שבמקצת המקומות לא היו קורין אותה כלל וה"כ משמע בירושלמי דאמרו שם מפני מה תקנו בשחר שתים לפניה ואחד לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה ואמרו כדי להשוות מידת יום ומידת לילה כלומר דבשחר קורא שלש פרשיות ושלשה ברכות הרי שש ובערב שתי פרשיות וארבע ברכות הרי שש כדי להשוות מידת יום למידת לילה". והד אמר משום שבע ביום הללתיך. דאלמא פעמים שלא היו קורין פרשת ויאמר כלל ואעפ"י כן היו מברכין שתים לאחריה. ופירוש שבע כלומר שבע ברכות. ובמדרש תלים מצאתי במזמור שגיון לדוד זהו שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך [בנוסח שלפנינו במדרש תלים הוא במזמור למנצח בנגינות על השמינית] אמר ר' יהושע בן לוי אלו שבע מצות שבק"ש יוצר אור ואהבה רבה שמע והי' אם שמוע ויאמר ואמת ויציב וגאל ישראל ולפי שאין מצות ציצית ערבית מוסיף פורש סוכת שלום.

נוסח דפוס ווניציאה

א אל יטיפו לאלה לא יסג כלמות
ב פלמטרין
ג וסמנטירין
ד בלא חותם וסמנטירין
ה משיצאת [וכן לקמן]
ו ליתא
ז הכסיל
ח אילו ואילו [וכן לקמן]
ט הדין
י ליתא
יא רבי ביבי
יב ליתא
יג בר'
יד הללתיך על משפטי צדקך
טו דרחים מלכא לא לישתבע
טז ליתא
יז ליתא
יח ליתא
יט דכתיב
כ ליתא
כא ליתא
כב א"ר
כג ליתא
כד דאת לי
כה מהו אמת א"ר אבין שהוא וכו'
כו להן
כז הורה
כח הדברים
כט ר' אמי בשם ר"ל
ל אין
לא שעברת

מאיר נתיב

° בפירוש מהרש"ס: והרשב"א ז"ל הי' גורס כאן גירסא אחרת ופי' בלשון אחר". וזה לשון הרשב"א סוף פ' קמא דברכות על המשנה אמרא"ע הרי אני כבן שבעים שנה וכו': כתב הראב"ד ז"ל תמה אני בתחלה שלא היו מזכירים יציאת מצרים. כשלא שלא היו אומרים לא פרשת ציצית. לא אמת ואמונה. אם כן ב' לאחר' היכא משכחת לה. ונראה לי כי מה

מורה מקום

פ"ק דעירובין

ריש פ' במס' תמיד ולקמן נמי פרק קמא דמכילתין בגמ' דילן.

הרבורות הן הן גופה של שמע דרב מתנה ור' שמואל בר נחמן תרויהון אמרין בדין היה שיהו קורין עשרת הדברות בכל יום ומפני מה אין קורין אותן מפני טינת א° המינין שלא יהו אומרי' אלו לבדם נתנו ב למשה בסיני ר' שמואל בר נחמן בש"ר יהודה בר זבידא ג בדין היה שיהו קורין פרשת בלק ד בכל יום [בק"ש] ה ומפני מה אין קורין אותה שלא להטריח על הצבור. ר' חונא ו אמ' מפני שכתוב בה שכיב' וקימה. ר' יוסי בר ז בון אמ' מפני שכתו' בה יציאת מצרים ומלכות בית דוד ח ר' אלעזר אמ' ט מפני שכתובה בתורה ובנביאים י ובכתובים: אמ' להם הממונה ברכו ברכה אחת וכו': מה בירכו אמ' יא רב מתנה בשם שמוא' זו ברכת התורה יב. והלא לא בירכו יוצר המאורות. ר' שמוא' אחוי דר' ברכיה עדיין לא יצאו המאורות. ותימ' יוצר המאורות: ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מה ברכה א"ר חלבו זו היא. השוכן בבית הזה יטע ביניכם אהבה ואחוה שלו' ורעות: *שמואל אמ' השכים לקרות יג קודם ק"ש צריך לברך לאחר ק"ש אין צריך לברך: א"ר בא והוא ששנה על אתר. ר' חונא אמ' נראין הדברים מדרש צריך לברך הלכות אין צריך לברך: ר' סימון בשם ריב"ל ביו מדרש בין הלכות צריך לברך: אמ' רב חייא בר אשי נהגין הוינן דיתבין יד קומי רב ובין מדרש ובין טו הלכות זקיקינן למיברכה: תני הקורא עם אנשי מעמד לא יצא שמאחרין טז היו: ר' זעירא בשם ר' אמי ביומוי יז דר' יוחנן הוינן נפקין להעניתא וקריי יח שמע בתלת יט שעין ולא הוי ממחי בידן. [ר' יעקב בר זבדי בש"ר אבהו ביומוי דר' חנינא הוינן נפקין לתעניתא וקרינן ק"ש בתר תלת שעין ולא הוי ממחי בידן] כ: ר' יוסי ור' אחא נפקו כא לתעניתא אתא צבורא בעון למקרי שמע בתר כב ג' שעין בעא ר' אחא למחויי כג בידן א"ל ר' יוסי כד והלא כבר קראו אותה בעונתה כלום קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך ד"ת. א"ל מפני ההדיוטות שלא יהו אומרים בעונתה הם קורין אותה:

[מקום שאמרו להאריך וכו': תני] כה אלו ברכות שמאריכין בהן. ברכות ר"ה וי"ה וברכות תענית צבור ומברכותיו כו של אדם ניכר אדם ת"ח הוא אם בור הוא. * ואלו כז ברכו' שמקצרין בהן ברכת המצות והפירו' כח וברכת זמון כט וברכה אחרונה של ברכת המזון ל הא כל שאר הברכות אדם מאריך°°°. אמ' חזקיה מן מה דתני המאריך הרי זה מגונה והמקצ' הרי זה משובח הדא אמרה שאין זה כלל: תני צריך להאריך בגואל ישרא' בתענית. הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך. א"ר יוסי לא שלא תאמר הואיל והיא מעין י"ח לא יאריך בה לפום כן צריך מימר צריך להאריך בגוא' ישרא' לב: *[תני] לג אלו ברכות ששוחחין בהן בראשונ' תחלה וסוף. ובמודים תחלה וסוף. והשוחח לד על כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישוח. ר' יצחק בר נחמן בשם ריב"ל כהן גדול שוחח בסוף לה כל ברכה וברכ' והמלך בראש לו כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. ר' סימון בשם ריב"ל המלך משהוא כורע אינו זוקף עד שהוא משלים כל תפלתו מאי טעמ' (מ"א ח) ויהי בכלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפלה ואת כל התחנה הזאת קם מלפני מזבח ה' מכרוע על ברכיו. אי זו [היא] לז כריעה ואי זו [היא] לח בריכה. ר' חייא רבא הראה בריכה לפני ר' ונפסח ונתרפא. *ר' לוי בר סיסי הראה כריעה לפנ"ר' ונפסח ולא נתרפא. וכפיו פרושות השמים א"ר אייבו כגון הדין נקרים היה עומד. ר' אלעזר בר אבינא אמ' ראה כפים הללו שלא נטנפו לט בבנין בית המקדש כלום. תני מ ר' חלפתא בן שאול הכל שוחחין עם ש"צ בהודאה. ר' זעירא אמ' ובלבד במודים. ר' זעירא הוה סמך לקרובה מא כדי לשוח עמו תחלה וסוף:

ר'

בדין היה שיהו קורין פרשת בלק בלילה וביום כדמפרשי לקמיה טעמ' דאמורא: שלא להטריח את הציבור ומפ' בגמ' דילן דאריך לקרותה כולה כדמפ' .... כל פרשה דלא פסקה משה לא פסקי' אלא כדי שלא להטריח את הצבור ודלקמיה: מפני שכתו' בה שכיבה וקימה בדין היה לקרותה [נ"ב: דאיכא מזיקין ... ה כיון דתקינו רבנן .. כוה וירבה שטן ... ומאחריו בדין .. רותה כיון ...] שכתוב בה כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו והוה הבטחה נגד המזיקין מפורשה: יציאת מצרים ומלכות בית דוד דכתי' אל מוציאו ממצרים וכתי' דרך כוכב מיעקב: מפני שכתובה בתורה וכו' בדין היה לקרותה כיון שחשובה כל כך שכתובה וכו': ובנביאים ובכתובים בנביאים בספר מיכה עמי זכר נא מה יעץ ובכתובים בספר עזרא ביום ההוא נקרא בספר משה וגו': אמ' להן הממונה כמו גופא: והלא לא בירכו יוצר המאורות ואמאי מסרסי לברכות: עדיין לא יצאו המאורות דאכתי לא מטא זמן דמקמי הנץ החמה היה כדאמרי' לעיל הקורא שמע עם אנשי משמר לא יצא מפני שמקדימין ומכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי: למשמר היוצא שהמשמרו' מתחלפות ביום השבת כדתנא' במס' סוכה ומפ' במכילתין משמר היוצא או' למשמר הנכנס השוכן בבית הזה וכו' ומשמע שהיו חותמין בה בא"י מברך עמו בשלום: על אתר לאלתר שלמד מיד באותו מקום: מדרש צריך לברך מדרש קרוב למקרא כגון מכילתא וסיפרא וסיפרי שהם מדרשי המקראות: הלכות משניות: עם אנשי מעמד ישראל העומדין בשליחות הצבור על הקרבן שנא' תשמרו להקריב מלמד שיהו שומרין ועומדין על קרבנן הכי דריש ליה בספרי ומאחרי' לקרו' עד כלות עבודת התמיד ועבר זמנה שעברו כבר הנץ למ"ד וגומרה עם הנץ החמה ולמ"ד עד ג' שעות לא עבר דהא אמרי' בפ' תפלת השחר דלא שהי' בשפיפת התמיד על ירוב שתי שעות: בתר תלת שעין מתמת אריכות פיוטין ובקשות ומזמורים: כבר קראו אותה בעונתה בבקר כשאומרי' ומייחדין את שמך בכל יום פעמים וכו' או היא הובת ק"ש: ויום הכפורים בשנת היובל שמברכין ט' ברכות: [נ"ב: שמקצרין בהן שפותחין בהן ... חותם וטעמ' מפו' ב ... אי' משמ' משו' דכלה אלא הי' וא... התיכה או דבר אחר ב ... ברכה אחרונה של ברכת ... טעמ' בפ' ג' שאכ' ... דאורייתא' פותחת ... דסמוכה לאחרו ... דסמוכה לחברת' היכה ... ברוך ואין חותמין בה ואע ... ברכין בה בבית האבל אי ... הוס' דמעיקרא קצרה תקנוה ... נו ג' מלכיות ...]: וברכת זמון נבקך שאכלנו משלו: הא בשש שהוא מוסיף אינו מאריך בהמיה' כלומ' ואילו לעיל תניא ברכות תענית צבור שמאריכין בהן: אלו ברכות ששוחחי' וכו' בתוספתא תניא לשוח אינו רשאי שלא לשוח שלא לשוח אינו רשאי לשוח ועלה קתני אלו ששוחחין בהן: בראשונה שחותם בה מגן אברהם: מודים תחלה וסוף בתחלת הברכה ובסוף הטוב שמך ולך וכו': כהן גדול שוחח וכו' כל מה שהוא גדול יותר צרי' להכניע ולהשפיל עצמו: כריעה היא קידה תרגום ויקוד וכרע והכי אית' בגמ' דילן לוי אחוי קידה קמיה דר' ואיטלע במסכ' תענית ובמגילה: בריכה שהיא ברכים: ר' לוי בר סיסי הראה כריעה וכו' בפ' הקורא עומד אמרינן לוי אחוי קידה קמיה דר' ואיטלע ופי' רש"י ז"ל נוען גודליו ובשען עליהן ושוח' עד שנושק את הרצפה וזוקף ומתוך שאינו יכול להשען על גודליו ואין ידיו מסייעין אותו בזקיפתו וצרי' להתאמץ במתניו ומתוך כך נגלע בפוקא דאטמא ע"כ: הדין נקרים עישו' בלע"ז שמכותל מנקענע איבריו [נ"ב: הר' אם בשרי נחום א.. ביסרי קרים היך נחש ..]: ראה בכפים הללו שלא נטנפו בבנין דשלמה ע"ה לא בנה הבית מקדשי אביו אלא גנזם ומס הטיל על ישראל כמו שאמ' הכעם בנו אבי יסר אתכם בשוטים ואני בעקרבים. והיה שלמה משבח עצמו שממונם של ישראל שנבה לבית המקדש לא נהנה ממנו כלום אלא הכל הוציא בהוצאות הבית: ובלבד במודים אבל בסוף הברכה אין צריך. ולקמן מפ' מה מברכין העם: סמך לקרובה כדי לשוח עמו וכו' ר' זעירא הוה מכוין ואומ' מודים דרבנן בנחת ומאחרי' עד קרוב לסיום הברכה והיה מכוין ומסיים עם ש"צ בסיום הברכה והיה שוחח עמ' בסוף הודאה. לקרובה ש"ץ קרוי כן שהוא מקרב לבן של צבור למקום:

מודים

מורה מקום

פרק קמא

פ' ג' שאכלו סוף פרק אין עומדין

פרק בתרא דסוכה ופרק הקורא עומד

נוסח דפוס ויניציאה

א טענת
ב נתנו לו
ג זבודא
ד בלק ובלעם
ה ליתא ו חונה
ז בי רבי
ח שכתיב בהן יציאה ומלכות וכו'
ט אמר ר' אלעזר
י בנביאים יא מה
יב ברכת תורה
יג לשנות יד ויתבין
טו בין מדרש בין
טז כי מאחרי'
יז ביומי יח וקרוי
יט בתר תלת °°
כ ליתא כא נפקן
כב ציבורא ומיקרי שמע בתר
כג מחויי כד יוסה
כה ליתא
כו מברכותיו
כז אלו
כח שמקצרין בהן המברך על המצות ועל הפירות
כט הזימון
ל ברכת המזון אחר המזון
לא יוסה
לב בגואל ישראל בתענית
לג ליתא לד השוחח
לה על סוף
לו המלך ראש
לז ליתא לח ליתא
לט א"ר אלעזר בר' אבינא ככפים הללו שלא נכפו
מ תנא
מא ר' זעירא סבר לקרוב' כדי

מאיר נתיב

° בגמ' דילן ברכו' (י"ב.) איתא מפני „תרעומת" המינין, ותרעומת פירושה כמו טינה, וכמו שאמרו בחגיגה (ט"ו:) טינא היתה בלבם.
°° גי' הספרים גם בהאי מימרא בתר תלת שעין, כמו לקמן. ולפי גי' מהרא"ם אשמועי' ר' יוחנן דבתלת שעין לא עבר עדיין הזמן וכמו שאמרו למעלה. הילכתא כר"י בשוכח.
°°° קשה למה דייק מסיפא ולמה לא דייק מרישא הא כל שאר ברכו' אדם מקצר, וקשיא דיוק' דסיפא לדיוק' דרישא. ויש לומר דשפיר דייק מסופ' ולא מן הרישא דרישא מסיים ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם בור הוא וקש' לאמור' למה מסיים במימר' זו הרישא ולמה לא המתין עד סוף התוספתא (ובתוספתא דילן באמת הוא כן). ומכות קושי' זו. כבר המקבץ דהמימרא ומברכותיו של אדם ניכר וכו' שייך דוקא לרישא והחכמה היא להאריך ואם כן כללא דרישא לאו דוקא ומגוה וחכמה להאריך בכל הברכות חוץ מן הברכות שמוגה בסיפא ואם כן כללא דסיפא דוקא ושפיר מקשה הא כל שאר ברכות אדם מאריך. ומפני חזקי' דאיפכא מסתברא דתני' בברייתא דהמאריך מגונה והמקצר משובח ולפי זה החכמה לקצר וכללא דרישא כללא אבל כללא דסיפא לאו כלל הוא.

ר' ייסא א כד סליק להכא חמתון ב גחנין ומלחשין אמ' לון ומהו דין לחישה ולא שמע דא"ר חלבו ג ס ר' שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן בש"ר חנינא ור' ירמיה בש"ר מייאשא ד ר' חייא בש"ר סימאי ואית דאמרין ה חברייא בש"ר סימאי מודי' אנחנו לך אדון כל הבריות אלוה התושבחות צור [כל] ו העולמים חי העולם יוצר בראשית מחיה המתי' שהחייתנו וקיימתנו וזכיתנו וסייעת' וקרבתנו להודות לשמך בא"י אל ההודאות. ר' אבא ז בר זבדא בשם רב מודים אנחנו לך שאנו חייבין להודות לשמך תרננה שפתי כי אזמרה לך ונפשי אשר פדית בא"י אל ההודאות. ר' שמואל בר איניא ח בש"ר אחא הודיה ושבח לשמך לך גדולה לך גבורה לך תפארת יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתסמכנו ט מנפילתנו ותזקפנו מכפיפתנו כי אתה הוא סומך נופלים וזוקף כפופים ומלא רחמים ואין עוד מלבדך בא"י אל ההודאות. בר קפרא אמ' לך כריעה לך כפיפה לך השתחויה לך בריכה לך הודייה כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך בכל לב ובכל נפש משתחוים כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחזק ממנו וגו' בא"י אל ההודאות. א"ר יודן נהגין רבנין אמרין כלהון ואית דאמרין או הדא או הדא. תני ובלבד שלא ישוח י יותר מדאי. א"ר ירמיה ובלחוד דלא יעביד כהדין חרדונא אלא כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים לה). מילתיה דחנן בר בא פליגי דחנן בר בא אמ' לחברייא נימר יא לכון מילתא טבא דחמית לרב עביד ואמריתה קמיה יב שמואל קם ונשק על פומי ברוך אתה שוחח בא להזכיר השם זוקף * שמואל אמ' אנא אמרית טעמא ה' זוקף כפופים. א"ר אמי לא מסתברא [דא] יג אלא מפני שמי נחת הוא (מלאכי ב). אמ"ר אבון אילו הוה כתי' בשמי נחת הוא יאות. לית כתי' אלא מפני שמי יד קודם עד שלא הזכיר שמי טו כבר ניחת הוא. ר' שמואל בר נתן בשם ר' חמא בר חנינא מעשה באחד ששחח יותר מדאי והעבירו ר'. ר' אמי אמ' ר' יוחנן הוה מעביה. א"ל ר' חייא בר אבא טז לא היה מעביר אלא גוער יז: [תני] יח * אלו [הן] יט ברכות שפותחי' בהן בברוך. כל הברכות פותחין בהן בברוך ואם היתה ברכה סמוכה לחברתה כגון [ברכות] כ ק"ש ותפלה אין פותחין בה כא בברוך. הותיב כב ר' ירמיה הרי גאולה. שנייא היא דא"ר כג יוחנן הלל אם שמעו כד בבית הכנסת יצא. הותיב כה ר' אלעזר בר' יוסי כו קומי ר' יוסי כז והא סופה א"ל שתים הן אחת להבא כח ואחת לשעבר. התיבון והרי כט הבדלה. שנייא היא דא"ר ל אבא בר זבדא * ר' היה מפזרן וחוזר וכוללן על הכוס. ר' חייארבא היה מכנסן: התיבון הרי נברך שנייא היא שאם היו שנים יושבין ואוכלין שאין לא אומרין

מודים אנחנו לך וכו' ואנו נוהגין כדאית' בגמ' דילן בפ' אלו נאמרין מודים אנחנו לך ה' אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שאנו מודים לך. ופי' רש"י שבח והודאה לשמך על שזיכתנו להכיר שמך ולהודות לך ע"כ: יותר מדאי שיוכרא הוא: כהדין חרדונא לב תר' ירושלמי חרדונא והלב כשהוא שוחה ראשו זקוף: דלא יעבד וכו' בברכות שחייב לשוח לא יעביד וכו': מילתיה דחנן בר אבא פליגא דכיון דאייתי ר' ירמיה קרא דכל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך למילף מיניה שלא יהא ראשו זקוף אלא כפוף משמ' דבשעת זכירת ה' בעינן כפיפה וכדעתיה דר' אמי דלקמיה: ואלו הן ברכות שפותחין בהן בברוך בתוספת' תניא לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח ושלא לפתוח אינו רשאי לפתוח. ועלה קתני אלו הן ברכות שפותחין בהן: כל הברכות בין ארוכות בין קצרות כדר' יודן לקמן: ברכה הסמוכה לחברתה כגון ברכות ק"ש שהרי כבר חתם בברכה ראשונה ולכך אינה פותחת אהבת עולם ולא אמת ויציב ואע"ג דק"ש מפסיק בנתים אברכות דלפניה סמוכה והויא לה סמוכה לחברתה כן פי' רש"י ז"ל. ומצינו לרבנו האי גאון ז"ל שאומר אע"ג דהאן כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו הרי אמרו אין למדין מן הכללות ומצינו טעון ברכה לאחריו ואין טעון ברכה לפניו ק"ש דאין מברכין אקב"ה על ק"ש ואע"פ כן הלי מברכין לאחריה אמת ויציב וזו ודאי ברכה לאחריה, שהרי על כל פרק ופרק ממנה אומ' אמת ועל חותמה שהוא פרש' ציצית אומ' אמת ממצרים גאלתנו יי' אלהינו וכו' ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל דכי קאמ' הכא דברכות ק"ש אינם פותחות בברוך לאו מברכה אחרונה קאמ' אלא אאהבת עולם קאמ' שהיא סמוכה לברכה שלפניה בין בשל ערבית בין בשל שחרית ומ"מ אף היא לאו בדוק' נקט לה שהרי לא מעיקר דין סמיכות אינה פותחת בברוך אלא דמעיקרא תקנוה במטבע קצר אלא כיון שברב פעמים היא סמוכה לחברתה אף אם הוא רשאי להקדימה אינה פותחות ועוד האריך בזה: ותפלה כל הי"ח ברכות שסמוכין כלן לראשונה לאו פותחות בברוך ניהו ואבות פותחות בברוך הוא ומה שלא תקנו בה מלך העולם כיון דאמרי' אלהי אברהם סגי דדמי' בפ' ערבי פסחים ואעפ"כ לגוי גדול זה שאומרי' אלהי אברהם ואי אמרי' מלך העולם גביה משמע דאין מתכבד באברהם כמו להיות מלך על כל העולם ואינו כן דהוא המליכו בכל העולם והודיע שמו: והרי גאולה ברכת אשר גאלנו בליל פסחי' שהיא פותחת ואע"ג דסמוכה לברכה של קריאת ההלל וכגון דאינו מפסיק בו וכגון שעושה הסדר בבית אחר ומיירי שלא אמרו בבית הכנסת. וקס"ד דכי אמרי' ברכה סמוכה לחברתה דאינה פותחת אפי' סמוכה לברכה קצרה קאמ': שנייא היא דאם שמעו בבית הכנסת דיצא. פי' שהיו קורין ההלל בבית הכנסת בליל פסח כדאית' במס' סופרים וכיון דברך בבית הכנסת אין צריך לברך כאן ואינה סמוכה לחברתה ואע"ג דהאי לא ברך בבית הכנסת וצריך לברך לגמור את ההלל אפ"ה ברכה לא זזה ממקומה: והרי סופה סוף ברכת אשר גאלנו שחותם בה בברוך והיא כולה הודאה כך פי' התוספו' ז"ל פ' ערבי פסחים. והרמב"ן ז"ל פי' דמיהללוך סוף דפרי' למ"ד לעיל דגאולה פותחת בברוך משום דפעמי' אינה סמוכה א"כ כ"ע דמברכין בסוף ההלל יהללוך בליל פסחי' כיון דיהללוך לא קאי אלא על הפרקים האחרונים ואין להן ברכה בתחלה היה להן לפתוח בה בברוך אלא ודאי דלא דנו בה דין סמוכה ואינה סמוכה: ומשני שתים הן כלומ' כשתקנו בב"ה ברכות ההלל כך תקנו א' בתחלה וא' בסוף דהיינו לשעבר על מה שכבר קרא ובההוא זימנא סמוכה היא ועל אותו הדרך תקנו נמי כאן ולא זזה ברכה ממקומה ע"כ. וצ"ל דהכי פריך דהא יהללוך של סוף ההלל שאע"פ שאמרוהו בבית הכנסת אנו חוזרין ואומרי' אותה על כוס רביעי בבית ואין אנו סומכין על יהללוך של ב"ה מ"ם ברכה ראשונה דבית שסמכו על ב"ה וביהללוך לא סמכו: ומשני דתרי גווני יהללוך ניהו א' להבא וא' לעבר של ב"ה נתקן עיקרו על מה שכבר אירע שהוציאנו ממצרים [כ"ב: וכיון שאנו מזכירים גאולה לראשונה מזכירים נמי גאולה שניה ומשלימי' הוהו] ושל בית אינו אומר אלא על מה לנו [כ"ב: דהוא לעתיד כולו ונתקנה ברכה עליו כדאית' בפ' ערבי פסחים בירושלמי] דתקנת ד' כוסות דתקון רבנן כנגד ד' גאולות כנגד ד' כוסות של תרעלה כדאמרי' כנגד ד' כוסות של פורענות כדאמרי' לקמן פ' היה קורא לא לנו לדורות הללו אהבתי לימות המשיח אל ה' ויאמר לנו לימות גוג ומגוג וכו' הילכך בעי' יהללוך אחר בלילי פסחי' בבית דאמילי' דלעתיד הוא דקאי דוק'. אבל פשיט' לי דלא ק' ליה לתלמודא [כ"ב: דלמה לא מהנו] שתהא פותחת בברוך דפשיט' דסמוכ' הויא לקראי' דדמיא לקראי' דהילול כגון אלי אתה ואודך ומשום הסמיכות הדומה אינה פותחת בברוך דדמיא להו והיינו טעמ' נמי שאנו אומרי' מודים אנו לך על כל טפה וטפה דאומרים מזמור הללויה קודם לכן: ופריך מהבדלה אע"פ שסמוכה לברכת מאור ופותחת: ר' היה מפזרן פי' רש"י ז"ל מקום שנהגו כ' כשהיה רואה אור היה מברך עליו מיד וכשמביאין לו בשמים לסוף שעה מברך עליהם: וחוזר וכוללן על הכוס בגמ' דילן גר' א"ר יצחק בר אבדימי אע"פ שר' מפזרן חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בנין ובני ביתו. וכיון דר' הוה מפזרן ואינו אומרן על הסדר לאו סמוכה לחברתה היא. ולדעת התוספו' דפ"ק דכתובו' הוי אמי לשנויי דכיון דברכת מאור קצרה היא אלו לא הויא הבדלה פותחת בברוך מחזי כחדא אלא דעדיפא מינה קאמ' דקושייתו שבוש ובמסקנ' אסקי' הכי: והרי נברך פי' התוספו' פ' ערבי פסחים נברך שאכלנו משלו דמסיבה ברכה בפני עצמה כדאית' לעיל ובפ' ג' שאכלו אגמרי לה מדכתי' כי שם ה' אקרא ואפ"ה מתחיל ברכת הזן בברוך אע"פ שסמוכה לנברך: ומשני שנייא היא שאם היו שנים אוכלין אין

נוסח דפוס וויניציאה

א יוסה
ב חמתון
ג שמיע דמר חלבו
ד ר"ש בשם ר' יוחנן בשם ר' ירמיה ר' חנינא בשם ר' מייסא
ה דאמרין ליה ליתא
ז בא
ח מינא
ט שתסמכינו
י שוח
יא לחבריא נימור
יב קומי
יג ליתא
יד שמי ניחת הוא
טו הזכיר את השם כבר
טז בא
יז געור
יח ליתא
יט ליתא
כ ליתא
כא בהן
כב התיב
כג דמר רבי
כד שמעה
כה התיב
כו בי ר' יוסה
כז יוסה
כח ליתא
כט הרי
ל דמר ר'
לא שאין

סורה מקום

פ"ק דמגילה

פ' ג' שאכלו ופרק ערבי פסחים

פ' מקו' שנהגו

מורה מקום

אומרין א נברך. הרי הזן את הכל קשיא. והרי ב הטוב והמטיב שניא היא. דאמ' ג רב הונא משניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב. הטוב שלא הסריחו ד והמטיב שניתנו לקבורה: והרי קדושה ה שנייא היא שאם היה יושב ושותה מבע"י וקדש עליו היום שאינו אומ' בורא פרי הגפן. והא סופה. א"ר מנא טופס ברכות כך הוא דא"ר ו יודן מטבע קצור פותח בו ז בברוך ואינו חותם ח בברוך. מטבע ארוך פותח בו בברוך. וחותם בברוך. [תני'] ט כל הברכות אחר חיתומיהן ואין י אומ' ברכה פסוק. התיב ר' יצחק בן יא לעזר קומי ר' יוסי יב מכיון דתימ' אחר חיתומיהן אין אומרין ברכה פסוק. אמרין חכים יג הדין טליא. דהוא סבר מהו אחר חיתומיהן שאם היה עומד בשחרית ושכח והזכיר של יד ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא. א"ר אחא כל הברכות כעין חותמיהן ואילין דאמרי (ישעי' יב) צהלי ורוני יושבת ציון וגו' אין בו משום ברכה פסוק:

מתני' מזכירין יציאת מצרים בלילות א"ר טו לעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעי' שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנא' (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות. וחכמים או' ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות המשיח טז:

[גמ'. תני] יז אע"פ שנכנס לגדולה האריך ימים°. הדא אמרה שהגדולה מקצר' ימים. תמן אמרין * לא יתחיל ויאמר ערבית

אין אומרי' נברך הילכ' בעי פתיחה ולא חשו למילת' דלא שכיח' ופריך והרי הזן את הכל שאומ' אחריו נודה לך ואינה פותחת בברוך אע"פ שפעמים אינה סמוכה לברכת הזן כגון שרצו שנים לזמן והשלישי מפסיק ולרב ששת עד הזן צריך לשמוע. וקי"ל כרב ששת וכשיגמור סעודתו קאמ' התם בסוף דרבנן אמרי יחזור למקום שפסק כך פי' ז"ל. ואינו נכון דאיפכ' ה"ל למימר מעיקר' ה"ל למימ' והרי ברכת הזן ולבסוף ה"ל למימר והרי נודה לך דלא מקש' אלא מהשתא. הסמוכה דומיא דהטוב והמטיב. ועוד מאי קאמ' קשיא ליסני ליה דרוב פעמי' היא סמוכה לברכת הזן דהכי משני לעיל דלא חשו למילת' דלא שכיח'. לכך נ"ל דפריך מגבלך גופה ואליב' דר' עקיב' דכלהו בתמי אליביה כדאמ' בפ' הנחנקין ור' עקי' קאמ' דאחד עשרה או מאה צרי' לברך נברך לאלהינו והיא ברכה סמוכה לברכת היין שלאחר המזון שצריך לברך עליו על הגפן כדתני' דברים הבאים לאחר הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. והיכן שכן אם הם שנים והוא אין כאן אלהינו ומש"ה להיכרא עשו אותה ברכה חשובה ולא חשו לסמיכותו: והרי הזן את הכל לעולם סמוכה לברכת היין שלאחר המזון אפי' ביחיד. ומהלרי' קשיא. ויש להרשב"א ז"ל פי' אחר: והרי הטוב והמטיב פי' בברכת המזון דסמוכה לבונה ירושלם ופותחת בברוך: ביבנה תקנוה ואינה מדאורייתא ומש"ה פותחת בברוך להיכרא ואית' נמי בפ' ג' שאכלו: והרי קדושה דע"ש פי' דסמוכה לבורא פרי הגפן ופותחת בברוך. ומשני שאם היה יושב ואוכל ושותה מבע"י דמקדש ואין צריך לברך בפ"ה. ואני יודע אי מיירי אליב' דהלכתא או לא דלר' יוסי לא בעי' פורס מפה וחכמים בעו פורס מפה כדאית' בפ' ערבי פסחים וקי"ל כרבנן [נ"ב: דפורס מפה ומקדש ולא מסיק בפ"ה דרשות ליין קודם דסוכה כנ"ל]: והרי סופה של קדוש שפותחת בברוך והפ"ה מברכין כי אל י"ט אחר שבת בנר אחר קידוש ופותחת בברוך ולא אהני סתימתה של זו לפתיחתה של זו. וכן בכל רגל אומרי' זמן אחר קידוש: ומשני ר' יודן דכל מטבע קצור פותחין בו בברוך ואין חותמין בו. ומטבע ארוך פותחין בו בברוך וחותמין בברוך ואפי' הויא הסמוכה בלא קצרה לברכה ארוכה [נ"ב בין לפניה בין לאחריה] אין לקצר ברכה פתיחה הקצרה. דכיון דקצרה היא [נ"ב: הוה מסויא כחדא מה שאין כן בברכות ארוכות] דיש להם פתיחה וחתימה וכשהן סמוכות אע"ג דאין להן פתיחה מיכרי ביש להן חתימה דלהכי אמרי' כגון ק"ש ותפלה שברכותיהן ארוכות דהחתימה מהניא לפתיחת חברתן וטעמ' דיהללוך כיון דלדברי הלל הם המקראות סמוכה לדברי הלל היא וכדכתי' וכן דעת הרשב"א ז"ל. ועולה במועטו בהירוק התוספו' דפ"ק דכתובות ולא כעין דבריהם: כל הברכות אחר חיתומיהן לקמיה מפרש לה וה"ל: מכיון דתימ' אחר חיתומיהן וכו' כדמפ' לקמיה דס"ד דמקשן דברייתא' הכי קתני כל הברכות אע"פ שטעה בהן ואמ' דברים שלא מן העניין אפי' הכי אחר חיתומיהן אזלי' כדאית' בגמ' דילן הכל הולך אחר החיתום ומשום הכי פריך כיון דאתם כהוגן מאי איכא דמברך על פסוק וכי גרע המקרא מעיין אחר שאמר: ומפ' ר' אחא דלאו כדס"ד דמקשן אלא הכי קאמ' כל הברכות בעין חיתומיהן דצרי' לומ' מעין חתימתן סמוך לחתימתן ולא די בשאמ' פסוק מעין החתימה וברייה' לכתחלה הוא דקאמ': דאלין דאמרין צהלי ורוני יושבת ציון אין בו משום ברכה פסוק כיון דאמרין בה סמוך לחתימה מעין חתימה. ונ"ל דקאי על ברכת רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעגומת נפש וכו' שיש חותמין בה ונקמנה ושממנה בבהו' צהלי ורוני יושבת ציון וגו' בא"י משמח ציון וכו':

מתני': מזכירין יציאת מצרים בלילות פי' רש"י ז"ל פרשת ציצית בק"ש ואע"פ שאין לילה זמן ציצית דכתי' וראיתם אותו וזכרתם אפי' הכי אומרי' אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה ע"כ: ובפי' ההגדה כתב הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן ע' שנה אלא שקפלה עליו זקנה ובשע' שנתמנה נשיא כמו שאמרינו במס' ברכות אהדרו ליה תריסר דרי חיוורתא ואותו היום עמד בן זומא ודרש ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות ימי חייך היה לו לומ' כל למה לי לרבות הלילות לומ' בהן פרשה ציצית שבק"ש שבתו' בה יציאת מצרים דלא היו נוהגים לאמרה בק"ש של ערבית לפי שאינה נוהגת אלא ביום בדאמרי' במערבא אמרי הכי דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת והיינו דקאמ"ר אלעזר בן עזריה לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים ולאו איציאת מצרים דאמת ואמונה קאי דודאי היו רגילין לקרות ק"ש עם ברכות שלפניה ואחריה ע"כ: ותמהני עליו דא"כ מזכירין פרשת ציצית מבעי' ליה ועוד דמשמע מדבריו דפלוגתא דמתני' היינו פלוגת' דבני מערבא ובני בבל ואינו כן דבגמ' מפ' בהדיא דמזכירין דקתני אליב' דבני מערבא והיינו מודים אנחנו לך [נ"ב: שהוצאתנו מארץ מצרים וסברא דבני מערבא ובני בבל היי . . לאו זמן ציצית דיציאת מצרים כבר היו אומרים והיו מודים לרחב"ע דקי"ל כוותיה] ועוד דהיה דלאו בפרשת ציצית פליגי אלא ביציאת מצרים דוק' הוא דקמ' בגמ' דבן זומא סבר דרבוי כל לאו לרבויי זמן משיח קא אתי דאין מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח כמו שמוכיח מן המקרא הילכך לרבויי לילות הוא דאתא ורבנן סברי דלעולם לרבויי זמן משיח הוא דאתא ולאו לרבויי לילות וקי"ל כבן זומא הילכך נ"ל דפליגי רבנן ובן זומא דהיינו ר' אלעזר בן עזריה במימרא דר' אבא דאמ' הכל מודים דנגאלו מבערב ולא יצאו אלא ביום בן זומא סבר כיון דניתן להם רשות מן המלך ומן העם בשעות הלילה לצאת כדכתי' ויקם פרעה לילה קומו צאו וכו' וכתי' ותחזק מצרים על העם וכו' גאולה חשיבא ואף בלילה הוא דחייב רחמנא זכירתה וכל אלילה דרשי' ליה ורבנן סברי כיון דלא יצאו אלא ביום לא חשיבא גאולה אלא דיום ולא חייב רחמנא אלא דיום וכל שדיקן ליה לימות המשיח ושפכתן בגמ' כמי דר' אלעזר ב"ע דרים מאי חפזון חפזון דמצרים [נ"ב: ואפי' שלא יאמר פרשת ויאמר. אלא אני ה' אלהיך אשר הוצאתיך וכו' פליגי] ומאי דקשי' ליה שתים לאחריה היכי משכחת לה בגמ' מפ' לה: לא זכיתי לא נצחתי לחכמים שתאמר יציאת מצרים בלילה דחלוקין עלי שהן רבים ולא יכולתי לנצחם. זכיתי נצחתי כמו מאן דזכי למלכא בהא זכיהו ר' נתן לרבנן בהשוחט: כל להביא לימות המשיח שמצוה לזכרה נמי בימות המשיח:

פי' היה קורא

גמ' תמן אמרין. בבבל: לא יתחיל ויאמר שהיא פרשת ציצית בלילה. ופי' רש"י ז"ל בפרק היה קורא אין צריך להתחיל ויאמר ערבית ע"כ. ומדאמרי' התם הילכך אנן מתחלינן כיון דמתחלי במערבא משמע דבקושי התירו ההתחלה אם לא היה לנו מקום על מי נסמוך על בני מערבא [נ"ב: . . . ס"ל כבן זומ' דמזכירי' יציאת מצרי' בלילה] ובהא פליגי בני בבל סברי כיון דאין מצות ציצית בלילה אין לנו להתחיל ויאמר ערבי' דאם אנו מתחילין אין בנו כח לדלג

נוסח דפוס ווניציאה

א אומרים
ב הרי
ג דמר
ד נסרחו
ה הא קדושה
ו א"ר
ז בהן
ח חותם בהן
ט ליתא
י אין
יא בר'
יב יוסה
יג חכימי
יד את של
טו אמר להן רב וכו'
טז להביא את ימות המשיח
יז ליתא

מאיר נתיב

° כתב הרב הג' בעל מפרשי יש בגליון הירושלמי דפו' ז'יטאמיר וז"ל צ"ע בבבלי אמרו (דף כ"ח) ואהדרן ליה תמני דרי חיוורתא והיינו וכו' וא"כ לא מוכרח דהאריך ימים. ומצאתי ביפה מראה שכתב שהירושלמי חולק בזה על הבבלי. ודבריו תמוהים דבירושלמי עצמו לקמן פ"ד בהך מעשה אמר רא"ב"ע בן שש עשרה (ומהרש"ם גורס בן שמנה עשר' כמו בג' דילן) היה ונתמלא כל ראשו שיבות וכו' אבל דברי הירושלמי כאן צ"ע. עכ"ל. ולע"ד ליישב דע והתבונן, קורא נעים, דמהרש"ם גורס כאן "תני אע"פ שנכנס לגדול' האריך ימים, ונראה שברייתא היא שמביאה הירו' דקך אגב ולא שהבין כן מדברי רא"ב"ע במשנה הרי אני כבן שבעים שנה דמדברים אלו אינו מוכרח שהאריך ימים כמו שאמרו בש"ס דילן (שם)

הרי אני כבן שבעים שנה ולא בן שבעים שנה אלא מפני דרי חיוורתא מראהו כמראה זקן בן ע' שנה. אבל כאן מביא הירושלמי ברייתא. והנה דברייתא מספר המאורע דרא"ב"ע האריך ימים. וכן מצינו באבות דר"נ פ' י"ח דלעת זקנתו של ר' יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו ושאל אותם שבת של מי היתה והשיבו שבת של רא"ב"ע היתה. נמצא שרא"ב"ע הגיע עדיין בנשיאות בזמן שר' יהושע חברו היה כבר זקן מאוד ולא יכול עוד ליכנס לבהמ"ד מפני תשות כח של זקנה ואע"פ שרא"ב"ע קטן בשנים מאוד מר' יהושע חברו מ"מ נראה שגם רא"ב"ע האריך ימים. שר' יהושע הפליג בזקנה מאוד שהיה כבר בזמן הבית מן הלויים המשוררים בבית אלהינו והאריך ימים עד אחר חרבן ביתר. ולפי זה רא"ב"ע שהיה עוד בתקפו ובגבורתו ובנשיאתו בימים ההם שקפלה זקנה על ר' יהוש'. גם הוא האריך ימים. וזהו שמספר בברייתא שהביא הירושלמי כאן שאע"פ שנכנס רא"ב"ע לגדולה האריך ימים ומביא הירושלמי ראיה מהאי ברייתא שמורתו של רא"ב"ע האריכה ימיו אבל במלכים ושרים אחרים הגדולה מקצרת ימים. ובאמת מן המשנה מוכרח שלא הי' זקן ממש ביום שנתמנה לנשיא אלא מראהו כמראה הזקן כמו שכתבו בני מערבא גם כן בפרק תפלת השחר.

ערבית ואם התחיל גומר. ורבנין דהכא א אמרין מתחיל ואינו גומר: מתני' ב פליגא על רבנין דהכא דתנינן ג מזכירי' יציאת מצרים בלילות. ר' בא [בשם] ד רב יהודה בשם רב מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים להודות לשמך [ועשי' לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך] ה. מתני' ו פליגא על רבנין דתמן [דתנינן תמן] ז ויאמר אינו נוהג אלא ביום. כל פרשת ויאמר אינה נוהגת ח אלא ביום. ר' בא בר אחא נחית לתמן חמיתון מתחילין וגומרין [ותמה] ט ולא שמיע [ליה] י דתמן אמרין ערבית לא יתחיל ויאמר ואם התחיל גומר. רבנין יא דהכ' אמרין מתחיל ואינו גומר. בעון קומי יב ר' אהבה בר יג זעירא היך הוה אבוך נהיג כרבנין יד דהכא או כרבנין דהתם ר' חזקיה אמ' כרבנין דהכא ר' יוסי טו אמ' כרבנן דהתם. אמ"ר חנינא מסתברא דר' יוסי טז דר' זעירא מחמיר ואינון יז מחמרין והוא הוה נהיג יח דכוותהון. תני הקורא את שמע בבקר צריך להזכיר יציאת מצרי' באמת ויציב ר' אומ' צריך להזכיר בה מלכות. אחרים אומ' צריך להזכי' בה קריעת ים סוף ומכת בכורות יט ר' יהושע בן לוי אמ' צריך להזכיר את כולן וצריך לומ' צור ישראל וגואלו. ר' סימון בשם ריב"ל כ * לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו מה טעם (תהלים קה) ויתן להם ארצות גוים מפני מה בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו. ר' בא בר כא אחא בשם ר' אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלם מלכו' בית דוד מחזירין אותו. אמ' ר' אילא אם אמ' מנחם ירושלם יצא:

[כל ימי חייך להביא לימות וכו'] כב: בר קפרא אמ' * הקורא לאברהם [אבינו] כג אברם עובר בעשה. ר' לוי אמ' בעשה ולא תעשה (בראשית יז) ולא 0 יקרא עוד את שמך אברם הרי בלא תעשה (שם) והיה שמך אברהם הרי בעשה. התיבון הרי אנשי כנסת הגדולה קראו אותו אברם (נחמי' ט) אתה הוא ה' אלהים אשר בחרת באברם. שניא כד היא שעד שהוא אברם בחרת בו. ודכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה. הוא נצטוה עליה. ודכוותה כה הקורא לישראל יעקב עובר בעשה. שני כו נתוסף לו והראשון כז לא נעקר ממנו. ולמה נשתנה שמו שלאברהם ושמו של יעקב ושמו של יצחק לא נשתנה אלו אבותם כח קראו אותן בשמן אבל יצחק הקב"ה קראו יצחק שנאמ' (בראשית יז) וקראת את שמו יצחק. ארבעה נקראו עד שלא נולדו ואלו כט הן יצחק וישמעאל יאשיהו ושלמה. יצחק וקראת את שמו יצחק. ישמעאל דכתי' (שם טז) וקראת את שמו ישמע'. יאשיהו (מ"א יג) הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו. שלמה (דה"א כב) כי שלמה יהיה שמו. עד כדון בצדיקים אבל ברשעים (תהלים נ"ח) זורו רשעים מרחם: * [תני'] ל בן זומא אומ' עתידין הם לא ישראל שלא להזכיר יציאת מצרים לעתיד לבא ומה טעם לב (ירמי' כג) הנה ימים באים נאם ה' לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון. אמרו לו לא שתעקר לג יציאת מצרים [ממקומה] לד אלא [יציאת] לה מצרים מוסיף על המלכיות מלכיות עיקר ומצרים טפלה. וכן הוא אומ' (בראשית לה) לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך לו לא שיעקר שם יעקב [ממקומו] לז אלא יעקב מוסף על ישראל ישראל עיקר ויעקב טפל וכן הוא אומ' (ישעי' מג) אל תזכרו ראשונו' אלו המלכיות וקדמוניו' אל תתבוננו אלו המצריים לח. (שם) הנני עושה חדשה עתה תצמח זו של גוג [ומגוג] לט. משלו משל לה"ד לאחר שהיה מהלך בדרך ופגע בו זאב ונוצל מ ממנו התחי' מספר מעש' הזאב ואח"כ פגע בו הארי ונוצל מידו. שכח מעש' הזאב והתחיל מא מספר מעש' הארי ואח"כ פגע בו נחש ונוצל מידו שכח מעשה שניהן והתחי' לספר מעש' הנחש כך ישר' מב הצרות האחרונות משכחות את הראשונות.

לדלג ולהפסיק בה וצריך לגמור את כולה כדרכו: ואם התחיל גומר דכיון דיציאת מצרים שיש בה גומרה כולה דגדולה כולה בתר יציאת מצרים: ורבנין דהכא דבני מערבא סברי דיכול להתחיל ולהפסיק והוא דלא אתחיל ועשו להם ציצית כדמפ' בגמ' דילן קסברי בני מערבא ואמרת אליהם לא הויא התחלה עד דאמ' ועשו להם ציצית: ואינו גומר דאע"ג דאית בה יציאת מצרים לא מצי לאגמורי כולה: [נ"ב: מתני' פליגא על רבנן דהכא דסברי דאינו גומר אפי' אין כאן הזכרת יציאת מצרי' ובמתני' קתני דבעי לאדכורי יציאת מצרים. וכ"ת והא קא מברך אמת ואמונה י"ל דס"ל למקשן דאפי' ר' אלעזר ב"ע מודי דאין לומר אמת ואמונה דעל מה יאמר דעל מה שקרא חוזר וכיון דלא אמר יציאת מצרים על מה יאמר אמת ולא צריך יש לומר] דקאמ' דאם התחילו מזכירין ומשלימין קאמר דליציאת מצרים גדולה וחשיבה: ומתקן רב יהודה בשם רב לעולם דאפי' מתחיל אינו גומר משום פרשת ציצית ומאי מזכירין יציאת מצרים דקתני היינו בברכת אמת ואמונה. וס"ל הכא דכיון דאלא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומ' אמת אלא דקאמ' מודים אנחנו לך וכו' ולמדנו שלפי הפרשיות שהיו קורין היו אומרי' נוסח הברכה שלאחריה והכי נמי לרבנן [נ"ב: דר' אלעז' בן עזריה] דס"ל אינו חייב להזכיר כלל לא היו אומרי' מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים אלא מודים אנחנו לך ה' אלהינו שפדיתנו מיד מלכים וקרעת לנו הים ועשית לנו נסים וגבורות על הים [נ"ב: דכשנקרע הים לפני ישר' בלילה היה והפודנו מיד מלכים היינו שהציל אבותינו מן המלכים בלילה ויצחק מאבימלך בלילה ושרה מאבימלך בלילה ויעקב מלבן בלילה]: ושרנו לך שירה חדשה כן שגאלנו מיד עריצים ומיד כל הקמים עלינו כדכתו' כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו בא"י גאל ישראל. ושוב מצאתי להרשב"א ז"ל שדעתו כן: דתנינן תמן. בפ' היה קורא: ויאמר אינו נוהג אלא ביום ולדידהו נמי בלילה אם התחיל ויאמר גומר משום יציאת מצרים: ומשני כל פרשת ויאמר אינו נוהג דכל המצות הכתובות באותה פרשה אין נוהגות כולן אלא ביום אבל מקצתן נוהגות בין ביום בין בלילה: ולא שמיע דתמן אמרי' וכו' ורבנין דהבא וכו' כלומ' וכיון דבני מערבא שרו להתחיל הוו מתחלי ואינהו סברי דאם התחיל מיגמר שרי הוו נמי גמרי והכי ס"ל לאביי בגמ' דילן: דר' זעירא מחמיר שלא להתחיל: ואינון בני בבל מחמרי שלא להתחיל ובודאי הוה עביד דכוותהון דאי מתחיל גומר: מלכות. אמת שאתה הוא אדון לעמך: תורה בארץ בברכת הארץ: לא הזכיר ברית בארץ דבפרשת מילה נאמרה מתנת הארץ: שנייא היא שעד שהוא אברם וכו' ומסדר שבחיה דרחמנא דמעיקרא בחרה בו בהיות שמו אברם ואח"כ שמו אברהם: הוא נצטוה עליה דכתי' לא תקרא את שמה וגו' וגבי אברהם כתי' לא יקרא: הראשון לא נעקר ממנו שהרי מצינו שקראו הקב"ה יעקב אח"כ בדרתו למצרים דכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמ' יעקב יעקב: אבל ברשעים זורו רשעים מרחם עד שלא נולדו הם זרים: שלא להזכיר יציאת מצרים ועל כרחין ליכוי כל לילות אתי: [נ"ב: ראשונות אלו המלכיות שהן לאחרונות לג.. משיח בן אפרים כ... המלכיות דהיינו מל..] וקדמוניות אלו הם המצרים שקדמו לראשונות: [נ"ב: חדשה דפורענות עי.. בחוריקן לא שמענו ולא... אבל כליה בעמים ב ... ושמענו]: פגע בו נחש דקשה משניהם שאינו רואהו:

הדרן עלך מאימתי קורין בס"ד:

הדרן עלך פרק מאימתי:

נוסח דפוס ויניציאה

א ורבנן דהתם
ב מתניתין
ג רבנן דהכ' מזכירין
ד ליתא
ה ליתא
ו מתניתא
ז ליתא
ח אינו נוהג
ט ליתא
י ליתא
יא ורבנן
יב קומוי
יג ר' אחייא בר'
יד נהוג עביד כרבנן
טו יוסה
טז יוסה
יז וינון
יח והוא עבד נהיג
יט בכורים
כ ריב"ל אמר לא
כא בר'
כב ליתא
כג ליתא
כד שנייא
כה ודכותה
כו שיני
כז הראשון
כח אילו אבותן
כט ואילו
ל ליתא
לא הן
לב לכן הנה
לג שיעקר
לד ליתא
לה ליתא
לו אמרו לא שיעקר
לז ליתא
לח אל תזכרו ראשונות אילו המצרים וקדמוניות אל התבוננו אילו המלכיות [ובגמרא דילן י"ג ע"ב הגי' כגי' הכ"י שלנו.]
לט ליתא
מ וניצל [וכן לקמן]
מא התחיל
מב כך היו ישראל

מורה מקום

פ' ג' שאלו

תוספתא פ"ק

שם

היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. ובפרקים שוא׳ מפני הכבוד ומשיב. ובאמצע שוא׳ מפני היראה ומשיב. דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומ' באמצע שוא׳ מפני היראה ומשיב מפני הכבו'. ובפרקים שוא׳ מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. ואלו הן בין הפרקי' בין ברכה ראשונה לשנייה בין שנייה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר בין ויאמר לאמת ויציב. ר' יהודה או' בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק:

גמ' א"ר בא זאת אומרת שאין הברכו' מעכבו' °. אר' יוסי א אם או' את שהוא צרי' לברך. צריך ב שיכוין את לבו בכלן. דהתיבון ג ואינו מפסיק. ולא תניתה ד. והכא אע"ג דלא תניתה ה צריך לברך. ותימ' צריך ו לכוין את לבו בכולן נשמעינה מן הדא [דתניא] ז * ר' אחא או' ח משום ר' יהודה אם כיון לבו בפרק ראשון אע"פ שלא כיון לבו בפרק שני ט יצא. מה בין פרק ראשון מה י בין פרק שני. א"ר חנינא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה מעתה לא יקרא אלא אחד. א"ר עולא יא הראשו' ליחיד והשני לציבור הראשון יב לתלמו' והשני למעשה. בר קפרא אומ' אין לך צריך כוונה אלא ג' פסוקים הראשוני' בלבד. ותני כן ושננתם עד כאן לכוונה מכאן יג ואילך לשינון. ר' חונא ר' אידי יד רב יוסף רב יהודה בשם שמואל צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד. מה. אם היה יושב עומד. לא אם היה מהלך עומד. תני צריך להאריך באחד. רב נחמן בר יעק' אמ' ובלבד בדלת: * [תניא] טו סומכוס בר יוסף או' כל המאריך באחד מאריכי' לו ימיו ושנותיו בטובה: ר' ירמיה הוה מאריך סגין א"ל ר' זעירא לית את צרי' כל הכין. אלא כדי שתמליכהו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם. רב שאיל ס לר' חייא רבא לינא טז חמי לר' מקבל עליו עול מלכות שמים א"ל כד תחמינה. יהיב ידוי על אפוי יז הוא מקבל עליו עול מלכות שמים. א"ל ואינו צריך להזכיר יציאת מצרים א"ל לית אפשר דלא ייתי מלה יח: ר' טביומי שאל לר' חזקיה לית הדא יט אמרה שאין לך צריך כוונה אלא פסוק ראשון כ בלבד. א"ל אדאי תני כא עד ושננתם. תני' ר' מונא כב או' משום ר' יהודה כג שאמ' משום ר' יוסי הגלילי אם הפסיק בה כדי לקרות כולה לא יצא ידי חובתו. ר' בא רב ירמיה בשם רב הלכה כר' מונא כד שאמר משום ר' יהודה כה. ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יהוצדק אף בהלל ובקריאת המגלה כן. אבא בר רב הונא ורב חסדא הוון יתבין ואמרין כו אף בתקיעות כן. סלקון לבית רב ושמעון רב הונא כז בשם רב כח אפילו שמען בט' כט שעות [ביום] ל יצא. אמ"ר זעירא עד דאנא תמן צריכת לי וכד סלקית להכא שמעית ר' ייסא לא בשייר יוחנן אפי' שמען כל היום יצא והוא ששמען על הסדר. ר' יוסי בעי הוה זה צריך פשוטה הראשונה וזה צרי' פשוטה האחרונה תקיעה אחת מוציאה ידי שתיהן: ר' אבין בר חייא בעי ק"ש וברכותיה. היא ולא ברכותיה ברכותיה ולא היא: הפסיק שלישה וחזר והפסיק שלישה [וחזר והפסיק שלישה] לא. בקורא משערין או בכל אדם משערי' א"ר מתניה לב מסתברא בקורא. ר' אבהו שאל לר' יוחנן בגין דאנא * קרי שמע ועבר במבואות המטונפות ומפסיק לג נפיק אנא ידי חובתי. א"ל אבהו בני אם מפסיק אתה כדי לקרות את כולה לא יצאת ידי חובתך. ר' אלעזר סליק מבקרא לר'

שמעון

היה קורא בתורה קודם זמן קריאת שמע התחיל לקרות: והגיע זמן וכו' זמן קרי' שמע משהתחיל כבר לקרות: אם כיון לבו כשהגיע שם לפרשיותיה כיון לבו למצות קונו: בפרקי' בין הפסקות ולקמיה מפ' להו והא"ל: שואל מפני הכבוד שואל בשלום אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום: ומשיב בגמ' מפ' למאן משיב: באמצע שואל מפני היראה באמצע הברכה או באמצע הפרשה שואל מפני מורא אביו או רבו דהגן ומורא רבך כמורא שמים [נ"ב: הכי מפ' לה בגמ']: לא יפסיק בגמ' מפ' טעמיה דר' יהודה:

גמ' אם אומר את שהוא צריך לברך ולא התום לדיוקא דר' בא והימר דהכי קאמר מתני' אם בירך וכוין לבו ומתני' חסרה היא מי נימא דצריך לכוין לבו בכל הפרשיות ולקמן מסיק לה: דהתיבון כלומ' שכבר הקשו הראשונים עלה דמתני' ואינו מפסיק דהא תניא ולקמן אם הפסיק בה כדי לגמור את כולה לא יצא והיכי קתני יצא דהא מפסיק בה כדי וכו' כיון שקורא כסדר התורה אלא על כרחך חסרה היא ולא שנה התנא זה הדין וכך ראוי לומ' אם כיון לבו ולא הפסיק כדי לגמור את כולה יצא והכי נמי לענין ברכות אפשר דנימא נמי דחסרה היא ולעולם צריך לברך ולאו כר' בא: ותימ' דצריך לכוין לבו בכלן השתא הדר ר' יוסי לאסוקי בעיא דיליה דלעולם [נ"ב: דבעי ברוכי ומתניתין חסרה ולא חייש' לדיוקא דר' בא מי] נימא דצריך לכוין לבו בכל הפרשיות ומסיק דלא בעי כווני אלא בפ' ראשון ותו לא: כל מה שכתוב בזה כתוב בזה ותו לא בעי' ליה: הראשון ליחיד דבלשון יחיד כתובה פרשה ראשונה: והניה כתובה בלשון רבים: והשני למעשה דכתי' ושמת' את דברי אלה על לבבכם וקשיא לן אלה על לבבכם ולא שאר מצות על לבבכם והא כתי' שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצוום את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת ומפ' ר' יצחק בגמ' דילן במצות תפלי' הכתוב מדבר דבעי' שימה כנגד הלב:
עד כאן לכוונה עד על לבבך שלמי ג' פסוקים: מה אם היה יושב עומד בתמיה דאטו איכפל תנא לאשמועינן כב"ש: שאם היה מהלך עומד שאם היה מהלך והתחיל בק"ש צריך שיעמוד עד סוף מקרא הג' ואחר כך יהלך ודוק' לענין מהלך בדרך אבל לענין עוסק במלאכה צריך להבטל ממלאכתו עד אשלום פרק ראשון כמו שכתב הרי"ף ז"ל: לינא חמי לית אנא חמי לר' שהיה שונה לתלמידיו קודם זמן ק"ש וכשהגיע הזמן לא ראיתיו מפסיק: דלא ייתי מלה אי אפש' שלא יבא ענין לדבר בו ענין יציאת מצרים: לית הדא אמרה וכו' דהא רב וכ' חייא לא מיירי אלא בקבלת עול מלכות שמים אם כן אינו אלא במקרא הראשון: אדאי תני עד הכם: כדי לקרות כולה מפ' בפ"ב דמגילה מרישא לסיפא ולקמן מיבעי ליה אי בהדי ברכות משערי' או לא ובפ' שני דמגילה משמ' דדוק' בק"ש משערי' ותו מיבעיא לן שהיות מהו שיצטרפו ולא איפשיטא: והוא ששמען על הסדר ולמעוטי תרועה ושתי תקיעות: ק"ש וברכותיה הא דאמרי' כדי לקרות את כולה ק"ש וברכותיה קאמרי' או היא בלא ברכותיה או ברכותיה בלא היא: לא יצתה ידי חובתך. מפ' בפ' בתר' דר"ה לדידי לא ס"ל מה שהפסקת שתהא צריך לחזור דהא ס"ל [נ"ב: דמבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ועוד..] שמע משע תקיעות בט' שעות ביום דילא לדידך דס"ל דבעית הפסקה הפסקה מעכבת ואם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש:

ומתגמגם

מורה מקום

תוספתא ופ"ק

שם

פרק מי שמתו

נוסח דפוס ווניציאה

א יוסה
ב לבכך ביכך צריך
ג התיבון
ד תניינתה
ה תניינתה
ו זאת אומרת צריך
ז ליתא
ח ר' אחי אמר
ט שיני
י ומה
יא עולא
יב והראשון
יג מיכן
יד ר' אורי
טו ליתא
טז ולינא
יז ידיה על אפוהי
יח דלא יעי מילה
יט הדה
כ הראשון
כא אדא יתנה
כב מני
כג יודה
כד מינא
כה משום ר' יהודא שאמר משום ר' יוסי הגלילי. וכו'
כו אמרין
כז חונה
כח בשם רב הונא
כט שמעון עד תשע
ל ליתא
לא יסא
לב ליתא
לג מתניא
לד ומפסק

מאיר נתיב

° כל המפרשים לעו לפרש דבר, פירוש' הללו וכבר הקשו התוספת (דף י"ג ע"א דה"מ הי' קורא) דמהירו' משמע שהברכות אין מעכבות ובגמ' דילן אמרו (דף י"ב ע"א) ומאי ברכות אין מעכבות. סדר ברכות. הא ברכות מעכבות. ותירצו בדוחק דבגמ' דילן איירי בציבור ולא רצו לומר שפלוגתא היא בין גמרא דילן ובין הירושלמי ועיין ברא"ש וברשב"א ריש פרק הי' קורא שמביאי' דברי רבינו האי גאון דפסק שסדר ברכות אינו מעכב אבל ברכות עצמן מעכבות, ותירצו גם כן כתירוץ התוספת'. והנה הרמב"ם בפרק א' מהלכ' ק"ש הלכה ח' כתב וז"ל הקדים ברכה שנייה לברכה ראשונה בין ביום בין בלילה בין לפניה בין לאחריה יצא. דאין סדר לברכות עכ"ל ולא חילק בין ביחיד בין ברבים. וכתב הכסף משנה שם דהרמב"ם סובר דכיון דקיימא לן דאין הברכות מעכבות מכש"כ דאין סדר לברכות. ודבריו הם נגד הגמרא דף י"ב ע"א שהבאתי לעיל שהביאו שם התוספ' והרא"ש והרשב"א דאדרבה מפני שאמרו דאין סדר ברכות מעכב משמע דהברכות עצמן מעכבות ועוד קש' אפירוש הכ"מ דאם כדבריו הי' להרמב"ם לומר דאין ברכות עצמות מעכבות ומלשונו שכתב אם הקדים יצא, משמע דאם לא אמרם כלל אינו יצא. והנה רוב המפרשים לירושלמי הביאו בר' יוסי כאן בא לסיועא דר' בא. אבל לפי גירסת המהרש"א ולפי פירושו אינו כן אלא ר' יוסי בעי בעיא ומהלכה מהברייתא דר' אחא משום ר' יהודה ומדחה דיוקא דרבי בא ומביא ראיה דהמתניתין על כל פנים חסרה בענין דלא להפסיק כדי לגמור את כולה ולפי זה יש לומר דגם לענין ברכות חסרה ולעולם ברכות מעכבות. ולפי זה דברי הרמב"ם שהבאתי לעיל נכונים מאוד ואין אנו צריכים לחלק בין בציבור בין ביחיד ואין כאן פלוגתא בין הבבלי ובין הירושלמי וגם מהירושלמי אינו מוכרח דאין ברכות מעכבות. ודע, קורא נעים, לעיל דף ה' ע"ב בענין אמר להם הממונה מביא הירושלמי מימרא דר' זריקא בשם ריש לקיש זאת אומרת שאין הברכות מעכבות כמו בגמ' דילן דף י"א ע"ב ומדחה ר' בא את דבריו ואמר אי מן הדא לית ש"מ כלום, וכאן מדחה ר' יוסי הראיה שהביא ר' בא מן המשנה. ולענין פסק הלכה נראה שמהרש"ם פסק כר"ה גאון שאין סדר ברכות מעכב וכמו שמפרש הרשב"א שאין הברכות נתקנו על קריאה שמע לעיכובא ואם אירע שקרא ק"ש בלא ברכות חייב מ"מ לומר הברכות.

נוסח דפוס וויניציאה

א אבא
ב קומוי
ג אליעזר
ד אבא
ה במצוותא
ו דהוא
ז אוף
ח ליתא
ח ממנו בתורה
ט איהו
י שאילת
יא ליתא
יב שאילת שלום בין הרב לתלמיד
יג ליתא
יד קדמוי
טו תרתיי
טז בבלייא
יז בר
יח שאל
יט מבמי
כ גביהן
כא שאל
כב בשלמיה דרבה
כג מי
כד אמי
כה דלא
כו כל
כז תלמידו
כח ר"ע
כט מיהו מיעבור קומי אהדורי צלמיא
ל א"ל איתפליג ליה
לא ר' אלעזר יאות עבד
לב קומיך
לג א"ר יעקב בר אידי יודע
לד ליתא
לה עלת
לו ליתא
לז ליתא
לח לוי בר נזירא אמר כל האומר שמועה מפי אומרה שפתותיו
לט זב מ פפאי
מא וחריגא
מב דהוא
מג היו הולכין
מד אימת
מה איני
מו לא
מז משפט ולדקה
מח נשמיענה
מט ומשיב מפני הכבוד
נ ומשיב דברי ר"מ
נא קדמיתא

שמעון בר ווא א. א"ל בגין דאנא תשיש ואנא קרי שמע ומתנמנם נפיק אנא ידי חובתי. א"ל אין. ר' ירמיה בעא קומי ב ר' זעירא בגין דר' אלעזר ג ידע דר' שמעון בר ווא ד מדקדק במצוון ה סגין הורי ליה או בגין דו ו תשיש הורי ליה. א"ל בפירוש פליגין ר' אלעזר אמ' יצא. ר' יוחנן אמ' לא יצא. מה פליגי' בק"ש מפני שהיא עשויה פרקים פרקים אבל בהלל ובקריאת מגלה אף ז ר' אלעזר מודי:

[**ובאמצע** שואל מפני היראה] ח: תני השואל בשלום רבו או במי שהוא גדול ממנו ח הרשות בידו. הדא אמרה שאדם צריך לשאול במי שהוא גדול ממנו בתורה. ועוד מן הדא דתני* קרע וחזרה בו נשמה ומת אם על אתר אין ט צריך לקרוע אם לאחר זמן צרי' לקרוע. וכמה הוא על אתר כדי דיבור. וכמה הוא כדי דבור ר' סימון בש"ר יהושע בן לוי כדי שאלת י שלום בין אדם לחברו. [ר'] יא אבא בר בר חנה בש"ר יוחנן* כדי שאלת שלום תלמיד לרב יב ויאמר לו שלום עליך רבי [ומרי] יג °. * ר' יוחנן הוה מסתמיך על ר' יעקב בר אידי והוה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קמוי יד אמ' הא תרתין טו מילין הדין בבלאי טז עביד עמי יז חדא דלא שאיל יח בשלמי וחדא דלא אמ' שמועתא מן שמי יט. א"ל כך אינון נהגין גביהון כ זעירא לא שאיל כא בשלמא דרבא כב דאינון מקיימין (איוב כט) ראוני נערים ונחבאו. כי כג מהלכין אחמי כד ליה חד בית המדרש וא"ל הכא הוה ר"מ יתיב ודרש כה ואמ' שמועתא משמיה דר' ישמעאל ולא אמ' שמועתא משמיה דר' עקיבא. א"ל בולי כו עלמא ידעין דר' מאי' תלמידי' כז דר' עקיבא הוא. א"ל ובולי עלמא כח ידעין דר' אלעזר תלמידיה דר' יוחנן הוא: מהו מיעבר קומי ארורא צילמא כט. א"ל את פליג ליה ל איקר אלא עבור קומוי וסמי עיניה. א"ל יאות עבד ר' אלעזר לא דלא עבר קדמך לב. א"ל. יעקב לג יודע את לפיים. ור' יוחנן בעי דיימרון שמועתא מן שמיה. אף דוד בקש עליה רחמים [דכתי'] לד (תהלים סא) אגורה באהלך עולמים. ר' פינחס ר' ירמיה בש' ר' יוחנן וכי עלתה לה על לב דוד שהוא חי לעולם אלא [כך] לו

ומתנמנם נפיק אנא ידי חובתי. מי שישן לשהה כדי לגמור את כולה: א"ל בגין דאנא תשיש ר' שמעון בר בא שאל לר' אלעזר: מדקדק במצוון סגין ויזהר שלא לשהות ויתרד לבו על יראת שמים: ר' יוחנן אמר לא יצא אליבא דר' שמעון בן יהולדק רביה: עשויה פרקים פרקים ויש בתורה הפסק גדול בין פרשה לפרשה. ולענין הלכה קי"ל כר' יוחנן דאמ' שמע תשע תקיעות [נ"ב: בתשע שעות] ביום יצא וכן בהלל ובמגלה ובק"ש וה"מ כי שהה ופסק ברצונו אבל אי פסק מפני שהדין כך ושהה כדי לגמור את כולה כגון שנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו לר' יוחנן ולדידן אפילו הולך במבואות המטונפות דצריך להפסיק מודי ר' יוחנן דחוזר לראש ומשום הכי אורי ליה לר' אבהו דיחזור לראש וטעמ' דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת וכל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת וכן פסק ר"י בעל התוספות: הרשו' בידו כדהכן ובאמצע שואל מפני היראה: וקרע נדמה לו שמת והתעלף: אם על אתר היינו לאלתר תוך כדי דבור אין צריך לקרוע וטעמ' הוא דתקון רבנן לתלמיד שיתן שלום לרבו ולא הוי הפסק ובפ' מרובה אפסיקא הילכתא כמ"ד כדי שאלת תלמיד לרב: מיסתמיך על ר' יעקב בר אידי נשען על ר' יעקב בר אידי: ומיטמר מן קמוי מסתיר עצמו מפניו: הדין בבלאי עביד ר' אלעזר בן פדת עלה מבבל: דזעירא לא שאיל בשלמ' דרבא דס"ל דהא דתניא בברכות פר' אין עומדין הנותן שלום לרבו גורם לשכינה שמסתלק מישראל דבכל ענין הוא דאסור ור' יוחנן סבר דלא אסיר אלא בדרך שאלת שלום בין אדם לחבירו כגון שלום עליכם אבל שלום עליך ר' ומרי שרי והכי קי"ל °°: ולא אמ' שמועתא מן שמיה דר' עקיבא. ובפ"ק דערובין אמרי' דגמר עם ר' עקיבא ורוב חכמתו היה ממנו: קמי ארורא צלמא בא לרצותו על האחרת שהיה מסתיר עצמו מפניו וא"ל מהו לעבור לפני ע"ז: עבור קמיה וסמי עינוי וכי אתה חולק לו כבוד שאתה ירא ובוש ממנו עבור לפניו. ושבר עיניו: כבומר הזה של ענבים כלי שמניחין בו ענבים עד שמתחממין והיין נוטף לאחר במו מכמר בשרא: שהוא דובב לשון תוסס בולייר בלע"ז: קונדיטון יש בו דבש ויין ופלפלין: אע"ג דשתי ליה טעמיה בפומיה אע"פ שכבר כלה לשתותו הטעם בפיו לזמן מרובה כן ת"ח שמת אע"פ שאינו למד עדיין ההלכות שגורות בפיו ושפתותיו רוחשות כשאומר' שמועות משמו: שמתכוונין להכעיסני שלא יהא נבנה הבית אלא אחר מיתתי והיה נראה שקלים בחייו והיו מלפין בנין הבית: יותר מן הקרבנות דקרבנות באין על חטא שעבר והדין מסלק החטאים ומייסר מי שעשאן: נשמעינה מן הדא ובאמצע שואל וכו' ומפ' לקמיה דהאי משיב מפני היראה הוא משמ' דברישא משיב

מורה מקום

ס"פ אלו נדרי'

מרובה

עד מוזבת סוגי' כלה במסכתא שקלים פר' מלרפין ואיתא כמי בפ' החשה רבה עיינה

אמ' דוד אזכה שיהו דברי נאמרין על שמי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. [מה] לט מהניא ליה. שמעו' בר נזירא אמ' כל ת"ח שאומרין דבר שמועה מפיו בעולם הזה. לח שפתותיו רוחשות עמו בקבר מה טעם (שה"ש ז) דובב שפתי ישנים בכומר הזה של ענבים. שהוא דובב לט מאיליו. ר' חנינא בר פפא מ זר' סימון חד אמ' כהדין דשתי קונדיטון. וחרינא מא אמ' כהדין דשתי חמר עתיק. אע"ג דו מב שתי ליה טעמיה בפומיה: אין דור שאין בו ליצנין מה היו פריצי הדור עושין הולכין מג אצל חלונותיו של דוד ואומרי' לו דוד אימתי מד יבנה בית המקד' אימתי בית ה' נלך. והוא או' אף על פי שמתכוונין להכעיסני יבא עלי שאני שמח בלבי (תהלים קכב) שמחתי באומרים לי בית ה' נלך: (שמ"ב ז) והיה כי ימלאו ימיך. א"ר שמואל בר נחמני אמ' הב"ה לדוד דוד ימי' מלאי' אני מונה לך ואיני מה מונה לך ימים חסרי' בלום שלמה בנך בונה בית המקדש אלא מו להקריב בו קרבנות חביב עלי צדקה ומשפט מז שאתה עושה יותר מן הקרבנות ומה טעם (משלי כא) עשה צדק' ומשפט נבחר לה' מזבח:

ומשיב: מפני מה הוא משיב מפני היראה או מפני הכבוד. נשמעינה מח מן הדא ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מט דברי ר' מאיר הא בקדמיתא שואל מפני הכבוד ומשיב מפני הכבוד: ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב נ מפני מה הוא משיב מפני היראה או מפני הכבו' נשמעינה מן הדא ר' יהודה או' באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד הא קדמייתא נא שואל מפני היראה ומשיב מפני היראה. עד כדון באמצע הפרשה ואפי' באמצע הפסוק. ר' ירמיה מרמן

מאיר נתיב ° בגירסת מהרש"ם הוא בגמרא דילן בבא קמא דף ע"ג ע"ב ושם איתא אמרי תרי תוך כדי דיבור הוי חד כדי שאילת תלמיד לרב וחד כדי שאילת רב לתלמיד וכי לית ליה לר' יוסי כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי דנפים. כדי שאילת רב לתלמיד שלום עליך אית ליה. וקשה לי למה נתנו חכמים שיעורן לרחוקה הלא כדי שאילת תלמיד לרב ד' מילי הן ושאילת רב לתלמיד תרי מילי והיאך הדין לר' יוסי בתלת מילי תוך כדי דיבור הן או לא? והנה הרמב"ם כתב בהלכות תלמוד תורה פרק ה' הלכה ה' שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי. וחזרת שלום תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי וכתב הלחם משנה שלמד זה מגמרא דילן דף כ"ז ע"ב והטעם דאי בשלום עליך רבי סגי למה ליה למתני' והמחזיר שלום לרבו הרי כבר תני ליה והנותן שלום לרבו אלא ודאי דצריך תנאי אחר שיאמר רבי ומורי. עכ"ל הלחם משנה, ודין זה הובא בזה הסיגנון בטור יורה דעה סי' רמ"ב ובש"ע שם סעיף ע"ז. וקש' מנ"ל להרמב"ם דין זה והלא בגמרא דילן שהבאתי לעיל (ב"ק ע"ג ב') אמרו בהדיא ששאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי ומורי והטעם דהלחם משנה אינו מספיק נגד הגמרא הנ"ל. וכתב בנו של בעל מחבר הפרישה לטור יורה דעה סימן הנ"ל שצריך לומר בגמרא דבבא קמא חזרת שלום במקום שאלת שלום. ולפע"ד נראה איפכא דלא ליגרס שם מילת „ומורי" וכן משמע מן תוספ' שם ד"ה כדי שאילת תלמיד לרב וכן נראה מרש"י ותוספ' ד"ה והנותן שלום לרבו ברכות דף כ"ז ע"ב ובזה מיושב הקושיא שהקשיתי לעיל. דאז שאילת תלמיד לרב תלתא מילי הן ושאילת רב לתלמיד תרי מילי. וצ"ע.

°° עיין ש"ע י"ד סימן רמ"ב סעיף ע"ו בהגה וז"ל וי"א דאין להתלמיד לשאול בשלום רבו כלל שנאמ' ראוני נערים ונחבאו. וכן הוכיחו מהירושלמי ההגהות מיימוניות ותלמידי רבינו יונה והביאם הבית יוסף. והג' ר"א כתב דאדרבה מהירושלמי ראיה להפך דמקפיד ר' יוחנן וריב"א השיב כך אינון נהגין. משמע דאינון לבד ומלך המנהג.

מורה מקום

מסיב מפני הכבוד וה"ק ואין צריך לומ' מסיב מפני הכבוד: רשות לדבר בם כדתנן במתני' והכא מוכח ופי' רש"י ז"ל דפר' אמר להם הממונה עיקר: וה' אלהים אמת ואין להפסיק בו כלל °:

מתני' למה קדמה שמע וכו' למה הקדימו אותה אנשי כנ' הגדולה דלא סדרום כסדר שכתובים בתורה: והיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה דמשתעי בת"ת דכתי' ולמדתם אותם את בניכם כדאית' בגמ': אינו נוהג אלא ביום דמצות ציצית אינה נוהגת אלא ביום דאלו להזכיר יציאת מצרי' פלוגת' דתנאי הוא לעיל:

גמ' לובש תפלין וקורא ק"ש כדי שיקבל עליו וכו' דלא להוי מעיד עדות שקר: מתני' מסייעא ליה לרב דתנן במתני' שיקבל עליו וכו' ורב סבר כר' יהושע בן קרחה ובגמ' דילן לא קאי הך תיובתא ומסקי' שליחא הוא דעוית כדאית' התם: גוף נקי מפ' בפ' במה טומנין שלא יפיח בהן: מפני הרמאין פי' הרא"ש ז"ל לא בעי למימ' שלא החזיקו במצות תפלין מפני שיש רשעים שמראין עצמן ככשרים ומניחין תפלין ומרמין את הבריות ובשביל זה ימנעו הכשרים מלהניחן דהא כתי' כי ישרים דרכי ה' וכו' ופושעים יכשלו בם אלא ה"פ מפני מה לא החזיקו העולם להיות מניחין תפלין כל היום הכשרים והנאמנין כי כן היה הדבר ראוי מי שם ה' נקרא עליו. מפני הרמאין שהן רשעים ומניחין תפלין לרמות בני אדם: בקייטא דלא הוה חזיק רישיה בקין שהיה לו מיחוש ראש: ואינו אסור משום ערוה דאמרי' דלא הי' זזין ממנו ואפילו בלילה ואפי' בשעה ששוכב ולהכי פריך ותפוק לי משום ערוה שהיה ערום: ומשני בשעה ששוכב אפיקרסין היה לובש מבפני' אפיקרסין הוא לבוש התחתון ופתוח בכתפיו וכשלובשו קושר כדתנן בסוף מקואות הקשר של אפקרסות ושבכתף [נ"ב: דלעולם היה לבוש כשבא ... קושרן בבגדו וישן והיינו ... אלא היו ...]: אצל האוליירין השמשין שמשמשין במרחץ דהיינו הבלנין קרויין כן: תורמוסרא [נ"ב: עד המקום שיושב בו זה יעקב שהיה תולמוסרא] שמוסר לכל אחד וא' עבודתו זה לחמם וזה לשטף וזה לגלח בשורה ובסדר הראשון לראשון והאחרון לאחרון. ומקבל מעות הנכנסין למרחץ הכי משמ' בפ"ק דמעשר שני וקאמ"ר יצחק דעד יעקב וכו' עד מקום מושבו לא היה חולצן שהוא יותר לפנים ממקום האוליירין [נ"ב: ומשמ' לקמן דמקום מושבו היה במקום שמקצתם עומדי' לבושי' ומקצתם ערומים. ומפני שצריך להפשיט בגדיו חולצן שם]: מונין מלערין כמו והאכלתי את מוניך ובלשון משנה אונאת דברים: על מצות הנחת תפלין מפ' לה בפ' התכלת דהיינו כשהם בגותיים אבל לא שם אינו מברך אלא אחת לשתיהן: כשהוא חולצן בלילה: כמ"ד בחוקת תפלין הכתו' מדבר פלוגת' דר' יוסי הגלילי ור' עקיב' בפ' המוצא תפילין דתני' ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימי' ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וימים טובים ד"ר יוסי הגלילי ר' עקיבא אומ' לא נאמרה חוקה זו אלא לענין פסח בלבד ולר' עקיבא מימים ימימה משנה לשנה הוא כדמתרגמי' מזמן לזמן: לא בדא לא שייך לברך לשמור חקיו דלילה זמן תפלין הוא: עובר בעשה דשמרת דהשמר דעשה עשה הוא וקסבר כר' יוסי הגלילי: עד שתנטל רוב רגל מן השוק ור' אבהו עד שתנטל הוא דמפסי' להו עליה:

מן

מרמז א. ר' יונה משתעי. ר' חונא ב רב יוסף (דברים ו) ודברת בם מכאן ג שיש לך רשות לדבר בם: ר' יהודה או' בין ויאמר וכו': אמ"ר לוי טעמיה דר' יהודה ד דכתי' (ירמי' י) וה' אלהים אמת:

מתני' אמ"ר יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע אלא שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות. והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום:

[גמ'] ה * ר' חייא [בר בא] ו בש"ר יוחנן מה טעם אמרו אדם לובש תפילין ט קורא ק"ש ז ומתפלל כדי שיקבל עליו [עול] ח מלכות שמים משלם. * רב אמ' קורא שמע ט ולובש תפליו י ומתפלל מתנית' פליגא עלוי דרב דתני' יא הרי שהיה עסוק עם המת בקבר והגיע עונת ק"ש הרי זה פורש יב ולובש תפלין וקורא את שמע ומתפלל. מתני' מסייעא [ליה] יג לרב כדי שיקבל יד עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות: א"ר ינאי תפלין צריכין * גוף נקי ומפני טו מה לא החזיקו בהן מפני הרמאין °°. עובדא הוה בחד בר נש דאפקיד גבי חבריה וכפר ביה אמ' ליה לא לך הימנית אלא לאלין דברישך הימנית. ר' ינאי הוה טז לובשן אחר חליו ג' ימים לומ' שהחולי ממרק מה טעם (תהלים קג) הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי: רבן יוחנן בן זכאי לא הוין תפלוי זעין מיניה לא בקייטא ולא בסיתווא וכך נהג ר' אליעזר תלמידו אחריו. ר' יוחנן בסתוא דהוה חזיק רישיה הוה לבש תרויהון ברם בקייטא דלא הוה חזיק רישיה לא הוה לביש אלא דאדרעיה. ואינו אסור משום ערוה. א"ר חייא בר אבא אפיקרסין הוה יז לובש מבפני': כד הוה אזיל מסחי כיון שהיה מגיע אצל האוליירין היה חולצן, א"ר יצחק עד יעקב תורמוסרא יח היה לובשן וכד הוה נפיק [מן] יט מסחי הוה יהבון ליה כ וכד הוה מייתין ליה כא הוה אמ' דא מילתא שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף והיו אומות העולם אומרי' מה טיבן של שני ארונות הללו והיו ישראל אומרי' להם זה ארונו של יוסף עם ארונו של חי העולמים והיו אומות העולם מונין את ישראל ואומרי' וכי אפשר לארון המת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים כב והיו ישראל אומרי' ע"י ששמר כג זה מה שכתב בזה. ולמה הוא אמ' דא מילתא א"ר חנינא בגין מימר מילה דאורייא. א"ל ר' מונא והבין לא הוה ליה מילה דאוריא חורי למימר אלא דא. אלא קינתורין הון כד יוסף לא זכה למלכות אלא ע"י ששמר כה מצותיו של הב"ה ואנו לא זכינו לכל הכבוד הזה אלא ע"י ששמרנו מצותיו של הב"ה ואתון בעיין כו מבטלין מצוותא מינן. כאי בז זה צד הוא מברך עליהן. ר' זריקן בש"ר יעקב בר אידי כשהוא נותן של יד כח מהו או' בא"י אמ"ה כט אקב"ו להניח תפילין ל כשהוא נותן של ראש לא על מצות הנחת תפילין. כשהוא חולצן מהו אומ' אקב"ו לשמור לב חוקיו. ואתיא * כמ"ד בחוקת תפלין הכתוב מדבר ברם כמ"ד בחוקת הפסח הכתו' מדבר לא בדא: ר' לג אבהו בש"ר אלעזר המותן תפלין בלילה עובר בעשה ומה טעם [כדתניא] לד (שמות יג) ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימי' ולא כל ימים °°° פרט לה לשבתות וימים טובים. והא ר' אבהו יתיב מתני ברמשא ותפלוי עלוי. מצדדן הוה וכמין פקדון היה בידו. ואית לו דבעו מימר לא אמרו אלא הנותן אבל אם היו עליו מבעו' יום מותר. [ואית דבעי מימר מצותן עד שתנטל רוב רגל מן השוק] לז. ואית דבעי נשמעינה לח מן

שם בפ' עלמו בבבלי

שם

פ' במה טומנין

פ' המוצ' תפלין

נוסח דפוס וויניציאה

א מדמי
ב רבי חונה
ג מיכן
ד יודה אני ה' אלהיכם וכתיב וה' וכו'
ה ליתא ו ליתא
ז וקורא את שמע
ח ליתא
ט קורא את שמע
י את תפליו
יא מתניתא רב פליגא עלוי הרי וכו'
יב פורש למקום טהרה ולובש
יג ליתא
יד לרב לא שאדם יקבל עליו
טו מפני טז היה
יח היה יט תרמוסרה
יט ליתא כ יהבין לה
כא מייתן לי ליה
כב עולמים
כג ששימר
כד הוון לומר יוסף
כה ששימר כו בעיי
כז באי כא על יד
כט ברוך אקב"ו
ל על מצות תפלין
לא על ראש מהו אומר ברוך אקב"ו על וכו'
לב או' ברוך אקב"ו וצונו לשמור
לג לא. כדא ר'
לד ליתא
לה לילות ימימה פרט
לו אית
לז ליתא
לח אית דבעי מימר כשמעינה

מאיר נתיב

° והוא כהרא"ש והר"י וכן פסק המחבר בש"ע סימן ס"ו סעיף ה'. דלא כהרמב"ם פרק ב' מהלכ' ק"ש הלכה י"א שכין ויאמר לאמת ויציב באמצע הפרק ולא יפסיק אלא לשואל מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד.

°° עיין תוספ' שבת דף מ"ט ע"א ד"ה כא

כאלישע בעל כנפים שהביאו מימרא זו בשם המגדל' ופירשו מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המניח תפלין וקאמ' מפני הרמאין שהיו מניחין תפלין לרמות בני אדם במפרש הפס מעשה וכו' עכ"ל וכוונתם לומר מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המניח תפלין שלא יהי' בכלל עם הארץ וכגון להחזיר לו אבידה בטביעת עין.

°°° גירסת הרמב"ם היא הגירסא הנכונה וכן היא בגמרא דילן בערובין ומנחות ונדה. והנה רוב הפוסקים פסקו דלילה זמן תפלין והלכה ואין מורין כן כעובדא דרב אשי מתמות ל"ו ע"א והתמים הם דאסרו להניח תפלין בלילה גזירה שמא ישן בהן. אבל הרמב"ם פסק פ' ד' מהלכות תפלין הלכה י' כירושלמי דהכא דלילה לאו זמן תפלין הוא והוא ז"ל מפרש שם הלכה י"א דעובדא דרב אשי מיירי דהניח תפלין קודם שבקעה החמה ומשכה עליו. ואם כן לית באן מחלוקת בין הגמרא דילן ובין הגמרא דבני מערבא. ובבירור נראה שהרמב"ם הוציא את דינו מהכא מפני שמביא בענין שבתות וי"ט הפסוק והיה לך לאות. והקשה עליו הכסף משנה דהא קרא דר"ע דדריש הפסוק ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה בחוקת הפסח. ואם כן קשה למה לא מביא הרמב"ם הפסוק מימים ולא כל ימים דממנו דורשים ר' ישמעאל ור' יוסי הגלילי דבוותייהו פסק הרמב"ם לענין לילה. אבל המעיין בתלמוד דבני מערבא הכא ידע דקושית הכסף משנה לק"מ מדאמרו הכא ואית דבעי נשמעינה מן הדא והיה לך לאות וכו' ומקשה ולא כן כתיב מימים ימימה ומהכן כל מילי דאורייא דלא ממוורא מסמכין לה מן אתרין סגין. משמע דאף מי שסבר שהפסוק ושמרת וגו' בחוקת תפלין מדבר יכול לדרוש דשבת וי"ט לאו זמן תפלין מן הפסוק והי' לך לאות אע"פ שמשמע בבר מן מימים ולא כל ימים. וזהו ממש לשון ופסק הרמב"ם במקום הנזכר:

מן הדא (שם) והיה לך לאות כשהן א לך לאות פרט לשבתות וימים טובים ב שכולן אות. ולא כן כתי' מימים ימימה לית לך אלא כיי דא"ר ג יוחנן כל מילה ד דאורייא דלא מחוורא מסמכין לה מן אתרין סגין ה: * [תמן תנינן ופטורין מק"ש ומן התפלי'] ו נשים מניין [כתי' והיו לטוטפות בין עיניכם] ז (דברים יא) ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם את שהוא חייב בת"ת חייב בתפילין נשים שאינן חייבות בת"ת אינן חייבין בתפלין: התיבון והרי ח מיכל בת כושי היתה לובשת תפלין * ואשתו של יונה היתה עולה לרגל ט ולא מיחו בידן י חכמים יא. * תני הנכנס יב למרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין יש שם מקרא ק"ש ותפלה יג ואין צריך לומ' שאלת יד שלום ונותן תפלין ואין צריך לומ' שלא יחלוץ. מקום שרוב בני אדם רגילין להיות עומדין ערומים אין שם שאלת טו שלום ואין צ"ל מקרא ק"ש ותפלה טז וחולץ תפליו ואין צ"ל שלא יתן: מקצתן ערומים יז ומקצתן לבושין יש שם שאלת יח שלום ואין שם לא מקרא ולא תפלה ואינו חולץ תפליו ואינו נותן אבל אינו לובשן עד שיצא מאותה רשות של כל אותה מרחץ. ודא מסייעא כיי דא"ר יצחק יט עד יעקב תורמוסרא הוה לובשן: ר' ירמיה בעא קומי כ ר' זעירא היתה מרחץ מרחצת בימות החמה ואינה מרחצ' בימות הגשמים. א"ל מרחץ ואע"פ שאינה מרחצת * ובית הכסא אע"פ שאין בו צואה. מר עוקבא אמר * אהן חזירא בית הכסא מטולטל הוא: ר' יונה בעי אהן צררא דעל כיף כא ימא מהו. א"ר אמי אסיא הורי ר' ירמיה מעבר ליה בפיליום. ולא סמכין עלוי כב. ר' זעירא בש"ר אבא כג בר ירמיה * אוכל בהן אכילת עראי ואינו אוכל בהם כד אכילת קבע. וישן כה בהן שינת עראי ואינו ישן בהן שינת קבע. אית תנאי כו תני מברך פעם אחת. ואית תנאי תני שתי פעמים כז. מאן דאמר כח פעם אחת ניחא. מאן דאמ' שתי פעמי' הא אכל ואינון עלוי כט. אמ"ר זעירא קיימה ל אבא בר ירמיה באוכל בהן אכילת קבע לא: ר' זעירא בשם ר' אבא [בר ירמיה] לב לא יכנס אדם לבית המים וספריו ותפליו בידו * ר' יוחנן כד הוה ספרא בידיה הוה יהיב ליה לחורן כד הוון תפלין עלוי לג הוה קאי לד בון. מתניתא פליגא על אבא בר ירמיה [דתניא] לה נכנס אדם לבית המים וספריו ותפליו בידו. א"ר זעיר' קיימה לו אבא בר ירמיה כאן ביכול ללובשן כאן בשאינו יכול ללובשן. דלבן. מצוה לא עביד בון למה הוא מבזי לון. * [תני] לז בראשונה היו נותנין אותן לחבריהן והיו נוטלין אותן ובורחין התקינו שיהו מניחן בחורין. וכשאירע אותו מעשה התקינו שיהא אדם נכנס והן בידו. ר' יעקב בר אחא בש"ר זעירא אמ' והוא שיהא [שהות] לח ביום כדי ללבשן לט אבל אין שהות ביום כדי מ ללבשן לא מא דלכן. דמצוה מב לא עביד בון למה היא מבזי לון. [ר'] מג מיישא בר בריה דריב"ל אמר מאן דעבד טבות מד עושה להן כיס של טפח ונותנן על לבו מה טעם (תהלים טז) שויתי ה' לנגדי תמיד. * תמן אמרין כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפלין.

ר' זעירא בש"ר אבא בר ירמיה לא יכנס אדם לבית הקברות יעשה צרכיו שם ואם עשה כן עליו הכתוב אומר (משלי יז) לועג לרש חרף עושהו: * דלמא ר' חייא רבא מה ור' יונתן הוון מו מהלכין קומי ערסיה דר"ש בר יוסי בן מז לקוניא והוה ר' יונתן מפסע מח על גבי קברי אמ' ליה ר' חייא ° רבא כדון אינון [אמרין] מט מימר למחר אינון גבן. ואינון מעיקן לן. א"ל וחכמין אינון כלום לא כן כתי' נ (קהלת ט) והמתי' אינם יודעים מאומה א"ל לקרות אתה נא יודע לדרוש אי אתה נב יודע (שם) כי החיים יודעי' שימותו אלו נג הצדיקים שאפי' במיתתן קרויין חיים. והמתים אינם יודעים מאומה אלו הרשעים שאפי' בחייהם קרויין מתים נד שנ' (יחזקאל יח) כי לא אחפץ במות המת וכי המת מת אלא אלו הרשעים שאפי' בחייהם קרויין מתים. ומניין נה שהצדיקים אפי' במיתתן קרויים חיים דכתי' (דברים לד) ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר מה ת"ל לאמר אלא א"ל הקב"ה נו לך ואמור לאבות כל מה שהתניתי לכם עשיתי לבניכם אחריכם:

עירב

מן הדא מיעוטא דשבתות וימים טובים: שכולן אות ימים שצריכין ישראל להעמיד אות עליהן להכר שהן מחזיקין בתורתו של מקום ואלו שבתות וכו' שהן עצמן אות בין הקב"ה וישראל שהרי עדות הוא לכל באי העולם שאומרים אמונתו: ולא כן כתי' מימים ימימה ולדרוש מינה מימים ולא כל ימים אלו וכו': תמן תנינן בפ' מי שמתו: ופטורין מק"ש דמ"ע שהזמן גרמה הוא: ומן התפלין כדמפ' טעמ' הוא נשים מניין וכו' ואיצטריך אפי' לר' עקיבא דלא תימ' כיון דאיתקיש למזוזה ומזוזה נשים חייבות ה"נ בתפלין קמ"ל: מיכל בת כושי בת שאול ובודאי דהיתה מברכת ואם איתא דפטורה היו מוחים בידה דכיון דצריכין גוף נקי ונשים אין נקיות היה להם למחות בה: ולא מיחו בידה מפ' בפ' בתרא דעירובין דקסבר נשים סומכות רשות: המרחץ יש לו שלשה חדרים פנימי להזיע ולהשתטף. ואמצעי שיוצא לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו [נ"ב: ויוצא לחיצון] וגומר לבישתו וכו' שם שעה מגיעת המרחץ: עומדין לבושין חיצון: מקרא קריאת שמע: עומדין ערומין פנימי: וחולץ תפליו מראשו ואין צ"ל שאם אוחזן בידו בתיק שלהן שאינו מניחן והא דקתני אין צ"ל איידי דבעי למתני סיפא ואינו חולץ ואינו נותן שאמצעי לאו מרחץ גמור הוא ומקצת הולכת מרחץ עליו הילכך היו בראשו אין צרי' לחלוץ, היה אוחזן בידו אסו' להניחן שם אלא יוצא לחוץ ומניחן: ואינה מרחצת בימות הגשמים מי גשמים דלא מרחץ מיקריא. ומותר להרהר בה: שאין בו צואה שפנוה משם: אהן חזירא בית הכסא מטולטל הוא והכי אמרי' בגמ' דילן פ' מי שמתו פי' חזיר כצואה עוברת דמי ואע"ג דסליק מנהר': צררא דעל כיף ימא צרורות שעל שפת הים ממה שהים גורפת רפש וטיט וצואה: מעבר ליה בפיליום מטפחת שמתכסה בו פניו שלא לראותם וקורא ק"ש ולא חש לריח רע דס"ל דנתבטל: ולא סמכין עלוי חבריו דס"ל כדאמרי' התם צואה כחרס אסו' לקרות ק"ש כנגדה עד שיזרקנה אותה ונפרכת: אוכל בהן בתפלין דלא חיישינן לשכרות: ואין אוכל בהן אכילת קבע וחולץ שמא ישתכר בתפליו עליו ויתגנה: שנת עראי דלא חיישי' שמא יפיח בהן: ולא שנת קבע דחיישי' שמא יפיח: שתי פעמים כדמפ' ואזיל: הא אכל ואינון עלוי וכיון דלא חלצן אמאי בעי ברכה: ומשני שאכל בהן אכילת קבע ואיכ' הסח הדעת. ואע"ג דלא חלצן בעי ברוכי והיסח הדעת היינו קלות ראש ושחוק בעלמא: הוה קאי בון שהיה לבוש בהן. ונכנס לבית המים: אי כמי כדאמרי' בגמ' דילן הואיל ופרקוהו רבנן לאוחזן בידו משום שמירתן ניתנרין: ביכול ללובשן שיש שהות ביום ללובשן אם אוחזן בידו ונכנס אבל אי ליכא שהות אסור ליכנס בהן אלא מניחן בבית המדר' או בביתו: דלבן. דאי לא כן: וכשאירע אותו מעשה. בגמ' דילן מפ' ליה בפ' מי שמתו מעשה בתלמיד אחד שהניח תפליו בחורים הסמוכין לרה"ר ובאת זונה ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני בשכרי כיון ששמע אותו תלמיד כך נפל מן הגג ומת באותה שעה התקינו שיהא אוחזם בבגדו ובידו ונכנס: עושה להן כיס טפח כשאין שהות ביום נותנן בכיס דהללו טפח כי היכי דלחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע [נ"ב: ואם ירא מן העכברים ויש לו אפרקסות כדלעיל]: ונותנן על לבו אזי נותנן על לבו: אלישע בעל כנפים בפ' במה טומנין מפ' ליה: לועג לרש הן המתים שהן כרשים שאין מקיימין מצות: [נ"ב: למחר אינון גבן בגמ' דילן מפ' לא הוה קא שדייה תכלתיה דר' יונתן ופי' רש"י ז"ל היו גוררין ציציותיו על הקברות וא"ל דלייה דלא לימרו למחר וכו']: וחכמין אינון והן מבינין: אלו צדיקים ואמאי יודעים שימותו נותנין אל לבם יום המיתה ומושכין ידיהם מן העבירה: אינון יודעים מאומה עושין עצמן כאינן יודעין ושוטאין: זאת הארץ במיתת משה כתי':

עירב

נוסח דפוס ווניציאה

א לאות את שהוא לך ב לימים טובים ושבתות ג דמר רבי ד מילא ה סגי ו ליתא ז ליתא ח הרי ט לרגלי' י בידיה יא ר' חזקיה בשם ר' אבהו אשתו של יונה הוטבה מיכל בת כושי מיחו בידיה חכמי' ° יב הנכנס יג שם מקרא ותפלין יד שאילת טו שאילת טז מקרא ותפלה [מלת „ק"ש" הכתוב בהכ"י כאן ולמעלה באותו ענין. היא כתובה על הגליון וביני חיטי. וככל שיד הכותבת שאר ההוספות שעל הגליון הכ"י, כתבה על הגליון וביני חיטי גם מלת „ק"ש" והנה בפי' הרש"ס נראה שהוא מפרש „מקרא" קריאת שמע". ואם בהירוש' עצמו נ"ל: מקרא „ק"ש" ותפלה. למה צריך לפרש המפור'. אבל אם ראות עיני טובה היא אראה כמו העברת קולמו' על מלות „ק"ש" הכתובות על הגליון. הס גיה] יז ערומין יח שאילת יט דמר ר' יצחק בגין ר' יוחנן עד יעקב תורמוסרה כ קומוי כא גיף כב עילוי כג בשם אבא כד בהן כה ישן כו תניי כז תניי תני פעמין כח דמר [וכן בסמוך] כט עילוי ל קיימא לא עראי לב ליתא לג הוויין תפילוי עילוי לד קאי' לה ליתא לו קיימא לז ליתא לח ליתא לט ללובשן מ אבל אם אין ביום כדי מא אסור מב מצוה מג ליתא מד טבאות מה רובה [וכן בסמו'] מו היו מז בר מח מפסע על קיבריה מט ליתא נ כתב נא את נב אין את נג אילו [וכן בסמוך] נד בחייהן קרויים מתים מנין שהרשעים אפי' בחייהן קרויים מתים שנ' וכו' נה מנין נו לאמר אלא אמר לו לך

מורה מקום

משנה בפ' מי שמתו

פרק המוצא תפלין

פ"ק דשבת

פרק מי שמתו שם

שם

פ"ק דב"ק

פרק מי שמתו

במה טומנין

מי שמתו

מאיר נתיב ° המהרש"ס אינו גורס כגירסת הספרים הנדפסים. והנה התוספות בעירובין דף צ"ו ע"א ד"ה מיכל הביאו לזה בשם הפסיקתא וכתב המהרש"א דכדומה דע"ם הוא וא"ל בירושלמי. אבל לפי גירסת המהרש"ס דברי התוס' שם מדוייקים הם וכמו שכתב המהרש"ס בפירושו, דהירושלמי דהכא סבר כגמר' דילן בעירובין שם דהבריית' דמיכל וכו' ס"ל כר' יוסי דנשים סומכות רשות.

* עירב את האותיות אית תנאי א תני כשר ואית תנאי תני פסול. ר' אידי בש"ר שמעון בש"ר יוחנן מ"ד כשר מלמטן [כגון ארצהותפארתה] ב ומ"ד ג פסול מלמעלן כגון ארצנו תפארתנו. ארצך צריכה. תפארתך צריכה. * ר' אידי בש"ר שמעון בש"ר יוחנן ד לא יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל מה טעם א"ר אבא בריה דרב פפי (תהלים קל) ממעמקים קראתיך ה'. וא"ר אידי בש"ר שמעון ה בש"ר יוח' לא יעמוד אדם ויתפלל ויהא צריך ו לנקביו מה טעם (עמוס ד) הכון לקראת אלהיך. א"ר אלכסנדריי מאי דכתי' (קהלת ד) שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים שמור עצמך מן הטיפי' היוצאים ז מבין רגליך הדא דתימא ח בדקים אבל בגסים אם יכול לסבול סביל ט ר' יעקב בר אבין י בש"ר אחא שמור רגליך כאשר תלך אל בית וגו' שמור עצמך כשתהא נקרא אל בית האלהים שתהא טהור ונקי. א"ר אבא (משלי ה) יהי מקורך ברוך יהי מקראך לקבר ברוך. א"ר ברכיה עת ללדת ועת למות אשרי אדם ששעת מיתתו כשעת לידתו מה שעת לידתו נקי כך בשעת מיתתו יצא יא נקי :

מתני' הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא יב. ר' יוסי אומ' לא יצא. קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי או' יצא. ר' יהודה או' לא יצא. הקורא למפרע לא יצא. קרא וטעה יחזור למקום שטעה :

[גמ'] יג רב אמ' הלכה כדברי שניהן להקל. דְלָכֵן מה אנן יד אמרין. [והא] טו סתמא ור' יוסי הלכה כסתמא. ר' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי. ומה צריך טז למימר רב הלכה כדברי שניהן להקל. אלא בגין רישא יז דתני לה ר' חייא בשם ר' מאיר לפום כן צריך מימר יח הלכה כדברי שניהן להקל. * תני התפלל יט ולא השמיע לאזנו יצא. למי נצרכה לר' יוסי. הי דין כ ר' יוסי הדא דתנינן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. ור' יוסי או' לא יצא. [תמן תנינן הכל כשרי' לקרות את המגלה חוץ מחש"ו] כא אמ' רב מתנה דר' יוסי היא. אמ' ר' יוסי הוינן סברין מימר מה פליגין רבנן ור' יוסי בשמע דכתיב בה שמע הא שאר כל המצות לא. מן מה דאמ' כב רב מתנה דר' יוסי היא הוי היא שמע היא שאר כל המצות. מאי טעמ' דר' יוסי (שמות טו) והאזנת למצותיו כג אמ' רב חסדא לית כאן כד חרש השגרת לישן היא מתני' כה. א"ר יוסי מסתברא דיודי רב חסדא בתרומות דהיא דר' יוסי. [אתא] כו ר' כז חנינא [ואמ'] כח בשם רב חסדא דר' יוסי היא. א"ר יוסי בר כט בון על כרחיך את אמר ל דהיא דר' יוסי דתנינן [תמן] לא חמשתי לב קדמייתא ולא תניתה עמהון לג ואי לד משו' שאין תרומתן תרומה והא תנינן חמשתי אחריתא לה ולא תנינן לה עמהון לו הוי סופך מימר דר' יוסי היא :

קרא ולא דקדק וכו' : ואלו לז צריך דקדוק על לבבך [בכל לבבך] לח על לבבכם. עשב בשדך. ואבדתם מהרה. הכנף נשבע

עירב את האותיות משום דבעי לאיתויי מימרות דר' אידי בש"ר יוחנן דמיירי בתפלה מייתי נמי הא ותנא הכי שמעינהו וגרסינהו. עירב את האותיות שנדבקו האותיות : כשר ובגרידת הדבוק. דבלא גרידה הא קי"ל בפ' הקומץ רבה דבעי' כל אות מוקף גויל : פסול ואפי' בגרידת דבוקן : מלמטן כשר כגון ארצה ותפארתה שרגל הה"ו דבוק אל רגל הה"א או לרגל הצדי' כשר : מלמעלן פסול כשנדבק האות בראשה כגון כשהיה כותב ארצנו ונדבק גג הנו"ן עם הוי"ו פסול ולא מהני ליה גרידת הדבוק אלא צריך לגרוד כל הוי"ו והיינו בס"ת דמגיהין אבל תפלין אין להן תקנה דכיון שנדבקו בראשם צריך לגרוד האות והוה להו שלא כסדרן ויגנזו : ארצך צריכה היכא שנדבקה רגל הכ"ף הפשוטה באמצעה של הצדי' או אל התיו צריך עיון דשמא נהמ' שהרגל הכ"ף כבר נגמר כשמגיע עד רגל הצדי' או שמא אינו נחשב כנגמר והרי הוא דבוק קודם שנגמר והדבר ספק. ויש מי שפי' דכי מכשר הכא אף בלא גרידה הוא וסובר דפליג אגמ' דילן וכן דעת התוספו' בפ' הקומץ רבה ופי' קמא עיקר כדי שלא יהא מחלוקת בין שני התלמודים ואפי' שיהא פי' דחוק כ"ש שהוא פי' מרווח וכן פי' הרשב"א ז"ל ° : שמור עצמך מן הטיפים : בגסים נקביס גדולים אם יכול לסבול ומפ' במכילתין עד פרסה אז מותר להתחיל בתפלה : שמור עצמך מן החטא כדי שתלך אל בית האלהים אל מקום משפט שלו נקי :

מתני' לא השמיע לאזנו יצא מפרש במכילתין טעמיה דכתי' על לבבך אחר כוונת הלב הן הדברים : לא יצא דדריש שמע השמע לאזניך מה שאתה מוצי' מפיך : ולא דקדק דלכתחלה מחייב לדקדק באותיותיה שלא ירפה הדגוש ולא ידגיש הרפה ושוא נע לא יחטפנו והחטוף לא יניענו [נ"ב : וכן הא נחה לא יוציאנה וכן הא המוצאת כגון יבולה לא יניחנו] וגם בריוח בין הדבקים דאמרי' בגמ' : למפרע לא יצא בגמ' נפק' לן מקראי :

גמ'. דלא כן מה אנן אמרין בתמיה' כלו' מאי קמ"ל דהכי נמי הוה אמינא בלא מימרא דרב דהא סתמ' קתני לה לא השמיע לאזנו יצא וכי פליג ר' יוסי אסתם משנה פליג וקיי"ל הלכה כסתם דהוו להו רבים. ובסיפ' ר' יהודה ור' יוסי קי"ל כר' יוסי דנמקו עמו : ומשני בגין רישא בשביל רישא דתני לה ר' חייא בש"ר מאיר דא"ר מאיר במכילתין דילא ואין צריך לחזור דאחר כוונת הלב הן הדברים. ור"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי. ומשום הכי איצטרי' למימר הלכה כדברי שניהם להקל : למי נצרכה לר' יוסי דדוק' גבי שמע הוא דפליג אבל גבי תפלה דרחמי הוא מודי : תמן תנינן מגלה פ' שני : חוץ מחש"ו שהם חרש דעלמ' אינו מדבר ואינו שומע אבל זה מדבר הוא אלא שאינו שומע דהא קורא המגלה הוא : ומשום הכי קאמ' רב מתנה דר' יוסי היא דאין כאן אלא שאינו יכול להשמיע לאזנו אבל פקח הוא לכל דבר : דכתיב בה שמע דדריש ר' יוסי מינה השמע לאזנך ופיסול דהך מתני' [נ"ב: לכ"ע כיון דבעל מום הוי] ואפי' בדיעבד נמי הוא כדקתני ליה בהדי שוטה : לית כאן חרש ואשגרת לישן היא דכיון דמדבר ואינו שומע יצא ואפי' לר' יוסי ודוק' גבי שמע בלחוד הוא דפליג ר' יוסי : יודה רב חסדא במתני' דתרומות דתנן חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו וכו' [נ"ב: דר' יוסי היא כלו' אפי' ר' יוסי מודי בה דטעמ'] דתרומה משום ברכה הוא ודוקא גבי ק"ש הוא פסול בדעבד אבל הכא מכשיר בדיעבד : דתנינן חמשתי קמייתא הני דריש מס' תרומות דתנינן בהו ואם תרמו אין תרומתן תרומה : אם משום שאין תרומתן תרומה דהכי חמשה דקתני אין תרומתן תרומה ואפי' בדיעבד למעוטי האי דבדיעבד מיהת כשר אי הכי ליתנייה בהדי חמשתי דסיפא דקתני בהו התם דבדיעבד כשר ואמאי תני ליה ביני ביני אלא משום דר' יוסי היא ודמי לרישא בחד נד דגבי שמע פסול ואפי' בדיעבד וכן בברכת המזון. ואילו גבי ברכה דתרומה כשר בדיעבד ולאשמועינן דאינו בכלל האמרי' דיש מקומות דפסול ואפי' בדיעבד תני לה ביני ביני דהכי אחריני דסיפא כשרים בכל מקום דיעבד : [נ"ב : צריך דקדוק כלו' צריך לש.. ולהפסיק כדי שיבא ... הדומות] : על לבבך שהתיבה שנייה מתחלת באות שתיבה שלפניה נגמרת לא יהא קורא אותן שתי אותיות כאחת שבולע האחת אם אין מדקדק ליתן ריוח ביניהן :

מורה מקום

פ"ק דמגילה ירושלמי

במכילת' בפ"ק

סוגי' כלה פ"ק דתרומות ופ' הקורא למפרע בירושלמי

נוסח דפוס וויניציאה

א תניי [וכן בסמוך]
ב ליתא ג מן דמר
ד אידי בר' שמעון בשם רבי יוסה
ה א"ר אידי בר' שמעון
ו ויתפלל וצריך לנקביו
ז היוצאות
ח דתימר
ט יסבול
י אביי
יא יהא
יב רבי יודה אומר יצא [ובמשניות שבראש הפרק הגי' כמו בהכ"י].
יג ליתא יד כן
טו ליתא
טז צריכה
יז בגין שמע דתני
יח למימרא
יט נתפלל
כ היידין
כא ליתא
כב מן דמר
כג למצותיו ישמעו אזניך מה שפיך מדבר
כד כן
כה היא. מתניתא לר' יודה. א"ר
כו ליתא כז א"ר
כח ליתא
כט ביר'
ל איתמ'
לא ליתא
לב חמשיתא
לג עמהן
לד אם
לה אחרנייתא
לו ולא תניתה עמהן
לז אלו לח ליתא

מאיר נתיב

° פירוש הרשב"א על דברי הירושלמי האלו הוא בתשובו' סוף סימן תרי"א הביאם הבית יוסף סי' ל"ב. ופליאה גדולה על הבית יוסף שכתב שכן הוא בתשובות המיוחסו' להרמב"ן סי' רל"ו ולהלן הוא כותב שהתשובו' המיוחסו' להרמב"ן הן להרשב"א, והנה המראה פנים מביא תשו' הרמב"ן סי' רל"ו ומתוכה נראה שדעת התשו' הזאת היפך דעת הרשב"א. שהרמב"ן מפרש דברי הירוש' כמו שמביא המהרש"ם בשם התוס' שאין דבוק פסול למטה ואין צריך לגרוד. ומזה יש להוכיח שלא הרשב"א חיבר התשובות המיוחסות להרמב"ן דדבריו בתשובותיו סי' תרי"א סותרים לדברי התשו' הנ"ל המיוחסת להרמב"ן. אבל בחדושיו לשבת (דף ק"ד) כתב הרשב"א ז"ל והא דאמרי' הב"ע כגון שנטל לגגו של חית ועשאו שני זיינין שמעינן דכה"ג לא מיקרי חק תוכות שאינו אלא כמפריד בין שני אותיות דבוקות. עכ"ל. וכבר העירו גדולי האחרונים שדברי הרשב"א בכאן סותרים לדבריו בתשו' ותירצו שבתשו' כתב הלכה למעשה והחמיר על פי הירושלמי ובחדושיו לא כתב אלא לפרש דברי הש"ס ולא להלכה ולא כן יאמר בנידון דידן דהאי תשובה היא והאי תשובה היא ושתיהם למעשה. על כן נראה כמו שכתבתי שלא הרשב"א חיבר התשובות המיוחסות להרמב"ן. — ומה שכתב המהרש"ם ז"ל שכן דעת התוספות בפרק הקומץ רבה עכ"ל. חפשתי ולא מצאתי אבל היא דעת המרדכי בהלכות קטנות להקומץ רבה וזה לשונו ונראה טעם הירושלמי הוי ליה כאלו נטל הרגל שנדבק למטה אפילו אם ניטל מן הירך עדיין נשאר כשיעור אות קטנה אבל למעלה אם ניטל כלל פסול הירך פסול כמו בדבוקתו מיהו בתוך תלמודנו משמע דבכל עניין פסול מדלא מפליג. עכ"ל.

הכנף פתיל. אתכם מארץ. ר' חנינא בש"ר אחא אשר נשבע ה'. ר' שמואל בר חנינא בש"ר אושעי' א יוצר אור ובורא חשך דלא יימר יוצר אור ובורא נוגה. ר' חגי ב בש"ר אבא בר זבדא שם שרו לך דלא נימא ג שם הללו לך. ר' לוי ר' אבדומ' דמן חיפה ד בש"ר לוי בר סיסי צריך להתיז [זין] ה למען תזכרו. ר' יונה בשם רב חסדא צריך להתיז כי לעולם חסדו. * תני' ו אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ולא טיבעונין מפני שהן עושין היהין חיתין [היתין ההין] ז ועיינין אאין ואם ח היה לשונו ערוך מותר:

הקורא למפרע וכו': ר' יונה אמ' תני ט רב נחמן בר אדא ור' י יוסי אמ' תני יא נחמן סבא והיו בדרך הוייתן יהו. תני אף בהלל ובקריאת המגלה כן. ניח' בקריאת מגלה דכתי' בה (אסתר ט) ככתבם כזמנם. בהלילא מנין יב דכתי' (תהלים קיג) ממזרח שמש עד יג מבואו מהולל שם ה'. מה את שמע מינה א"ר אבין עוד היא אמורה על הסדר יד (שם קיד) בצאת ישראל ממצרים טו. לא לנו ה' לא לנו לדורות הללו. (שם קטו) אהבתי כי ישמע ה' לימות המשיח (שם קטז) [אל ה' ויאר לנו] טז אסרו חג בעבותים לימות גוג ומגוג. (שם קיח) אלי אתה ואודך לעתיד לבוא. ר' אחא בשם ריב"ל אף מי שהתקין את התפלה הזאת על הסדר התקינה. ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות יז שבחו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות. חננו דעה חננתנו דעה. רצה תשובתנו רצית תשובתנו. סלח לנו סלחת לנו. גאלנו גאלתנו. רפא חולינו יח ריפית חליינו. ברך שנתנו יט ברכת שנותינו. קבצני קבצתנו. שפטנו כ בצדק שפטתנו בצדק. הכנע קמינו הכנעת קמינו. צדקנו במשפט צדקתנו. בנה ביתך שמע עתירתנו ורצנו בתוכו. לית צורכא דילא שמע עתירתנו ובנה ביתך כא ורצנו בתוכו. אלא כמא דאישתעי' קריא כן אישתעיא מתני' (ישעי' נו) והביאותים אל הר קדשי ושמחתי' בבית תפלתי [עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי] כב * א"ר ירמיה מאה ועשרים זקנים ומהם שמנים ובמה נביאים התקינו את התפלה הזו כג ומה ראו לסמוך האל הקדוש לחונן הדעת על שם (שם) והקדישו את קדוש יעקב מה כתי' בתריה (שם) וידעו תועי רוח בינה. דעה לתשובה דכתי' כד (שם) ולבבו יבין ושב. תשובה לסליחה [דכתיב] כה (שם נה) וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. סליחה לגאולה [דכתי'] כו (תהלים קג) הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי. ויאמ' רופא חולים קדמאי כז א"ר אחא מפני מה התקינו גואל ישראל ברכה שביעית ללמדך שאין ישראל נגאלין אלא בשביעית. ר' יונה בש"ר אחא (שם קכו) שיר המעלות בשוב ה' את שיבת כח ציון שירה שביעית היא להודיעך שאין ישר' נגאלין אלא 0 בשביעית. א"ר חייא בר אבא מפני מה התקינו רופא חולים בברכה כט שמינית כנגד המילה שהיא לשמנה על שם (מלאכי ב) בריתי היתה אתו החיים וגו'. א"ר אלכסנדריי מפני מה התקינו מברך השנים ברכה תשיעית כנגד (תהלים כט) קול ה' שובר ארזים שהוא עתיד לשבר כל מפקיעי ל שערים. ר' לוי בש"ר אחא בר חנינא מה ראו לסמוך מברך השני' למקבץ נדחי ישר' על שם (יחזקאל לו) ואתם הרי ישר' ענפיכם תתנו ופרייכם תשאו לעמי ישר' למה כי קרבו לבוא. נתקבצו הגליות והדין נעשה והזדים

נשבע ה' עין אות גרונית היא ונבלעת עם הברת אלף של שם והוא הדין בין וחרה אף ה'° וכן באלף הבאה אחר מ"ם כגון ולמדתם אותם את בניכם: **דלא נימ'** יוצר אור ובורא ניגה ופעמ' כדאית' במכילתין פ"ק כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום: **שם שרו לך** שירה חדשה שורכו גאולי' לך: **דלא לימ' הללו** דמשמ' הללו השירה אבל לאו דשורכו: **למען תזכרו** דלא לישתמע תשכרו ע"מ לקבל פרס: **חסדו** להתיז הסמך דלא לישתמע חס דו שתי רשויות כן פי' רש"י ז"ל בתשובה °°: **לא חיפנין** אנשי חיפה: **בישנין** בית שאן: **ולא טיבעונין** טיבעון שם מקום ומגמגמין בלשונם: **עיינין אאין** אלין עיינין. יאמר הומרים יער והוא קללה: **ההין חיתין** הללו ה' חללו: **לשונו ערוך** כשאר בני אדם מותר וקמ"ל אע"ג דמן חיפה הוא: **דרך הויתן יהו** ולא יקרא למפרע כגון ובשעריך ביתך מזוזו': **ככתבם** דסמיך ליה וכזמנם מה זמנם לא למפרע לאי אפש' י"ו קודם ט"ו א"כ ככתבם כמו שכתבם מרדכי בכתבי הקדש: [נ"ב: **ממזרח שמש** וכו' כשם שאין זריחת השמש מן מערב למזרח כך הללו שם ה' כסדר ולא למפרע: **מה את ש"מ** דפשוטו של מקרא הוא דכל עוד שהולך ממזרח למערב אומ' שירה]: **אהבתי כי ישמע ה' לימות המשיח** דכתי' בה דלותי ולי יהושיע ודרשי' אע"פ שדלה אני מן המצות לי נאה להושי': **לימות גוג ומגוג** דכתי' בה אל ה' ויאר לנו ובההו' זימנא עתיד להאיר כדכתי' והלכו גוים לאורך: **חננתנו דעה** זהו פי' חונן הדעת. כלומ' אנו מתפללים לפניך שתחננו דעת שידענו שבידך הוא כי ברוך אתה החונן דעת עד עכשיו. וכך פי' כל סוף ברכה וברכה: ה"ג **בנה ביתך ושמע עתירתנו ורצנו בתוכו לית צורכא דלא שמע עתירתנו ובנה ביתך ורצנו בתוכו** כלומ' מה סדור הוא זה בונה ירושלים ושומע תפלה ורצה ליה צורכא דא אין הסורך כן [נ"ב: דמשמ' דאין אנו צריכי' שתשמע תפלתנו אלא אחר הבנין] אלא כך היה להם לתקן שמע עתירתנו ובנה ביתך ורצנו בתוכו לסמוך עבודה לבנין ירושלים: ומשני כסדר המקרא תקנו **והביאותים אל הר קדשי** זו בונה ירושלים [נ"ב: ומגמי' ישועה דכולה חדא היא] דכתי' בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס: **ושמחתים בבית תפלתי** זו שומע תפלה כשיראו שנכנס ישמחו כשילכו להתפלל: **עולותיהם לרצון** רצה: **ויאמ' רופא חולי' קדמאי** קודם לגאולה כדכתי' קרא: **נגאלים בשביעית** [נ"ב: שבוע שבן דוד בא בו חלוק משארה כדאמ' בחלק שנה ראשונה וכו'] ובמוצאי שביעית בן דוד בא והתם בפ' הקורא למפרע פריך והאמר מר בשביעית מלחמות ומפני מלחמות נמי אתחלתא דגאולה היא. וכתב רש"י ז"ל בפ' הקורא למפרע ואע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות הוא אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד דהא ברכת קבוץ גליות ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחד ואחד ברכה לעצמה לבד מגאולה זו אפי' הכי כיון דשם גאולה עלה קבעוה בשביעית ע"כ: **קול ה' שובר ארזים.** והוא שם תשיעי במזמו' הבו לה' בני אלים דההו' מזמור הוא דנפק' לן שאומרי' אבות וגבורות וקדושת ה' כדאי' בריש הקורא למפרע. קול ה' שובר ארזים ששובר מפקיעי שערים ארזים לשון רזון שגורמין רזון ורעב לעולם: **נתקבצו הגליות הדין נעשה** דכתי' ואשיבה ידי עליך וכתי' ואשיבה שופטיך

מורה מקום

פ' הקור' עומ'

הקור' למפרע

ס ה פ"א

נוסח דפוס וויניציאה

א הופעיא
ב חגיי
ג יימר
ד אבדימי' דחיפ'
ה ליתא
ו תנא
ז ליתא
ח אם
ט תנא
י ר'
יא תנא
יב בגין
יג ועד
יד סדר
טו ממצרי' לשעבר
טז ליתא [על מלת „אל ה'" נמצא קו מסוך בהכ"י וכו' שכוונתו שצריך למחוק ולא רצה למחוק מפני מוחק השם]
יז האחרונות
יח חלייגו
יט שנותינו
כ שופטינו
כא צורכיה דבנה ושמע עתירתנו
כב ליתא
כג הזאת
כד דעה לתשובה השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע וגו' עד ולבבו וכו'
כה ליתא
כו ליתא
כז קדמיי
כח שבות
כט ברכה
ל כל בעלי שערים

מאיר נתיב

° וכן כתבו התוס' דף ע"ו ע"ב דה"מ בין הדבקים בשם רב אלפס. וכבר התעורר מהר"י בערלין דליתא ברי"ף אמנם הביאו הרא"ש, והגאון מהו' צבי הירש הויט ז"ל בהגהותיו על הש"ם תמה על המהרי"ב שלא התעורר על הרא"ש שמביא דבר בשם הירושלמי שלא נמצא אצלינו. אבל המעיין בהרא"ש יראה שהרא"ש אינו מביא בשם הירושלמי רק שצריך להתיז ז' של למען תזכרו והוסיף מן דיליה או מספרים אחרים וצריך ליתן ריוח בין וחרה אף דלא לישתמע ותרף. כמו שהוסיף בכאן המהרש"ם.

°° כן פירש רש"י ז"ל בתשובה. ובפירוש להרי"ף המיוחס לרש"י לא נמצא דלא לישתמע חסדו שתי רשויות. והבעל תוספות י"ט בספרו דברי חמודות על הרא"ש פרק אין עומדין סימן ט"ז כתב וז"ל בפרק היה קורא כתב הרי"ף גבי צריך להתיז זיי"ן דלמען תזכרו בשם הירושלמי צריך להתיז כי לעולם חסדו וכתב בפירושו (נ"ל בפירוש רש"י להרי"ף) דלא לישתמע כלעולם וכן צריך להתיז סמך של חסדו ע"כ כלומר דלא לישתמע כשין חשדו לשון חשד ובספר הנקרא אמרי נועם בפרשת שלח לך מפרש דהוי משמע כשתי רשויות דדו פנים ח"ו דלא לישתמע פה דו ע"כ ולעולם לאו למימרא שידגיש הסמ"ך בדגש חזק והיעבץ הפו"א נע שלא כמשפט שאין לשנות התנועות כלל. עכ"ל דברי חמודות. ולפי פירוש מהרש"ם כבר הקדים רש"י בתשובה לבעל אמרי נועם. והנה רש"י ובעל אמרי נועם הבינו מהירושלמי שיש להתיז הסמ"ך דלא לישתמע זיין. אבל לפי זה מילת חז אין לו הבנה. ואולי יש לפרש דכוונת הירושלמי דצריך להתיז התיבות כי לעולם בפירוד דלא לישתמע כתיבה אחת. וחסדו בצירוף ובנשימה אחת דלא לישתמע כשתי תיבות חס דו. חס מלשון חס שהוא רחמים וכמו שאמרו ז"ל בגמרא דילן פסחים דף ל"ה ע"א מאי חזרת? חסא. מאי חסא דחס רחמנא עלוון ודו בלשון יון שנים. חס דו. רחמנא שנים ח"ו. הדע דלא אמרו בירושלמי דצריך להתיז סמ"ך כמו שאמרו צריך להתיז זיין דלמען תזכרו אלא אמרו צריך להתיז כי לעולם חסדו. היינו התיבות. כל תיבה ותיבה בפני עצמה שלא למימר הנפרד בצירוף ולא המצורף בהפרדה. לא כלעולם ולא חס דו ואז אין מקום לטעות.

והזדים א נכנעין והצדיקי' שמחי' ותני עלה כולל של זדים ב ושל רשעים במכניע זדים ושל גרים ושל זקני' במבטח לצדיקים. ושל דוד לבונה ג ירושלם [שנא'] ד (הושע ג) אחר ישובו בני ישר' ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם. רבנין אמרין ה אחן מלכא משיחא אי מן חייא הוא ו דוד שמיה. ואי מן ז דמכייא הוא דוד שמיה. א"ר תנחומא אנא אמרית טעמא (תהלים יח) ועושה חסד למשיחו לדוד. * ר"י ב"ל אמר צמח שמו. ר' יודן בריה דר' אייבו אמ' מנחם שמו אמ' חנניא בריה דר' אבהו ולא פליגין חושבניה דדין כחושבניה דדין ח הוא צמח הוא מנחם. ודא מסייעא ליה ט דא"ר יודן בריה דר' אייבו * עובדא הוה בחד יודאי דהוה קאים רדי י געת תורתיה קומוי עבר חד ערבי ושמע קלה א"ל בר יודאי שרי תורתך יא ושרי קנקנך דהא חריב בית מקדשא יב געת זמן תניינות א"ל בר יודאי [בר] יג יודאי קטור תורתיך יד וקטור קנקניך דהא איתיליד טו מלכא משיחא א"ל ומה שמיה מנחם. א"ל ומה שמיה דאבוי א"ל חזקיה א"ל מן הן הוא א"ל מן דבית טז מלכא [ומן] יז דבית לחם יהודה אזיל זבין תורוי וזבין קנקנוי ואיתעביד זבין לבדין למיינוקיא יח והוה עייל קריא ונפק קריא יט עד דעל לההוא קריא כ והוין כל נשיא זבנן ואימיה דמנחם לא זבנה. שמע קלהון דנשיא דאמרי' אימיה דמנחם אימיה דמנחם איתי זבין [לבדין] כא לבריך אמרה בעיא אנא מחנקיניה. סנאיהון דישראל [הוא] כב דביומא דאיתיליד איחרוב בית מקדשא אמ' לה. רחיצין כג אנן דברגליה חריב וברגליה מתבני. אמרה ליה לית לי פריטין. אמ' לה מה איפכת ליך כד אייתי זבנין ליה אין לית קומך יומא דין בתר יומין אנא אתי ונסיב. בתר יומין על' לההוא קרתא אמ' לה מה כה מיינוק' עביד. א"ל מן שעתא דחמיתיניה כו אתון רוחין ועלעולין וחטפוניה כז מן ידיי. א"ר בון מה לנו ללמוד מן הערבי הזה ולא מקרא מלא הוא (ישעיה י) והלבנון באדיר יפול. מה כתי' בתריה (שם יא) ויצא חוטר מגזע ישי. א"ר תנחומא מפני מה התקינו שנמע תפלה ברכת כח ט"ו כנגד (תהלים כט) ה' למבול ישב שהוא כולה את הפורענות מלבוא בעולם כט: עבודה להודאה ל (שם נ) זובח תודה יכבדנני וגו'. וחותם בשלום שכל הברכות חותמיהן בשלום לא. [תני] לב א"ר שמעון בן חלפתא אין לך כלי שמחזיק ברכה יותר מן השלום ומה טעם (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

קרא וטעה וכו': [תני] לג טעה בין כתיבה לד ראשונ' לשנייה חוזר לכתיבה ראשונה לה. טעה ואינו יודע להיכן לו טעה יחזו' בבתחלה למקום הברוד לו. * דלמא לז ר' ייסא ור' אמי סלקין מיעבד גנוני' דר' אלעזר שמעון קליה דר' יוחנן [אמרי'] לח אי מחדית מלה מאן לט נחית שמע לה מיניה אמרין וייחות ר' אלעזר דהוא זריז סגין. נחית וסליק אמ' לון כן אמ' ר' יוחנן קרא ומצא עצמו בלמען [ירבו] מ חזקה כיון מא: ר' לייא ר' יוסי מב בש"ר חייא רבא התפלל מג ומצא עצמו בשומע תפלה חזקה כיון. מד ר' ירמיה בש"ר אלעזר התפלל ולא כיון מה לבו אם יודע שהוא חוזר ומכוין את לבו יתפלל ואם לאו אל יתפלל. א"ר חייא בר אבא מו אנא מן יומוי מז לא כיוונית אלא חד זמן בעאי מכוונא והרהרית בלבי ואמרית מאן עלול קומי מלכא קדמאי ארקבטא או מח ריש גלותא. שמואל אמ' אנא מנית אפרוחיא. ר' בון בר חייא אמ' אנא מנית דימוסיא. א"ר מתניה אנא מחזיק טיבו לרישי מט דכד הוא מטי למודים נ הוא כרע מגרמוי נא:

מתני' האומנין קורי' בראש האילן או בראש הנדבך מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה: גמ' ביני נב מתני' הפועלי' קורין בראש האילן והאומנין בראש הנדבך ותני כן [הפועלין קורין בראש האילן] נג ומתפללי' נד בראש הזית ובראש התאנה ובשאר נה כל האילנות יורדין נו ומתפללין למטה ובעל הבית לעולם יורד ומתפלל למטה נז: ולמה בראש הזית ובראש התאנה. ר' אבא ור' סימון תרויהון אמרין מפני שטרחותן מרובה. תני הכתף אע"פ שמשאו על כתפו הרי זה קורא את שמע אבל לא יתחיל לא בשעה שהוא פורק ולא בשעה שהוא טוען מפני שאין לבו מיושב. בין כך ובין כך אל יתפלל עד שעה שיפרוק. ואם היה עליו משוי של ד' קבין מותר.

א"ר

שופטיך כבראשונה: והזדים נכנעים שנ' ושבר פושעים וחטאים יחדו: והצדיקי' שמחי' ומרימי' קרן שנ' וכל קרני רשעי' אגדע וגו': ושל גרים ושל זקני' במבטח לצדיקי' דכתי' והדרת פני זקן וסמיך ליה וכי יגור אתך גר: [נ"ב: אחר ישובו בני ישר' אחר שישובו לבית המקדש ובקשו וכו'. פי' דלא שייך ישובו אלא בעיר שהיו בה כולן מעיקרא וגורשו ממנה וחזרו לה והיינו ירושלם: מן דמכייא מן המתים: קאים רדי עומד וחורש: געת תורתיה צעקה פרתו: ושרי קנקנך התר הקנקן כלי המחרישה כדתנן השבר הקנקן פטור בפ' הפועלים: זבין לבדין למיינוקא מוכר בגדי' לתינוק קטנים: ועלעולין רוח סערה: והלבנון זה בית המקדש שמלבין עונות. וסמיך ליה ויצא חוטר וגו' דמשמ' בשעת נפילה ככר יצא חוטר: ה' למבול ישב שם ט"ו במזמור הזה [נ"ב: דהבו לה' בני אלים] וברכת ט"ו היא דברכת המינין ביבנה תקנוה: למבול ישב לשון עכבה כמו תשב בדמי טהרה ועכב בעצמו מלעשו' הפורענות כדכתי' ויעבר אלהים רוח על הארץ וישוכו המים שנחו מרתיחתן ועוד שהיו מתגברין מאד מחמת פתיחת המעיינות וסכרן כדכתי' ויסכרו מעיינות תהום: כולה את הפורענות מונע לשון לא יכלה ממך: זובח תודה זובח היינו עבודה ותודה למה להודיה: חותמיהן שלום יברכך יאר ישא חותמין בשלום: בין כתיבה ראשונה לשנייה בין וכתבתם ראשון לוכתבתם שני. ואית דגרסי בין כתיבה ראשונה לשנייה והוא [נ"ב: שאינו יודע אם קורא] וכתבתם ראשון וכתבתם שני וכתבתם עשב בשדך: גנוניה עושין לו חופת חתנים מהדס: בלמען ירבו חזקה כיון ודאי כיון שלשונו נכנסה לשם בסדר אמ': אלקבטא ממונה ושר: דימוסיא שורות הנדבכי' של הכותל:

מתני' האומנין קורין בראש האילן בגמ' מפ' דהכי קאמ' הפועלי' שעסוקי' במלאכתן [נ"ב: לבלור בגפני' למסוק בזיתים לגדור בתמרי'] קורין בראש האילן דאומנין שייך בחכמים באומנותן כגון חרשי עצים ובנאין אבל קוצרין ולוקטי פירות שייך שם דפועלין. והם שכירי יום. והגיע זמן ק"ש קורין לשם ואוקימנא בגמ' דילן דבפ' ראשון בטלין ממלאכתן וקורין: נדבך שורת בניין החומה שעושין אבנים בסדר קרוי נדבך. אר' ועור סביב להם ונקבין עבידי' להן. ובלשון תלמוד שמו דומוס לעיל: מה שאין רשאין לעשות כן בתפלה דצלותא רחמי היא ואין יכולין לעמוד אלא ע"י הדחק ואיכ' ביעותא ולא מצי מכווני [נ"ב: ויורדין למט' ומתפללי'] ומפ' בגמ' דבשאר כל אילנות חוץ מזית ותאנה קאמ':

גמ' ותני כן דדוק' הפועלי' שלוקטין הפירות ודלכן בכך קורין שם מה שאין כן באומנין דאין דרכן לעמוד בנופות האילן אע"פ שדרכן לבנות במקום גבוה: ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ומפר' לקמן בגמ' מפני שטרחתן מרובה והיינו מפני שיש להן פירות הרבה יותר משאר אילנות ומתכסין פירותיו מן העין ויש טורח הרבה בלקיטת פירותיהן לא הטריחו אותן חכמים לירד דדילמ' אם ירד ישכח אותו מקום ואיכ' פסידא דבעל הבית ודוק' בפועלין שעוסקין במלאכת בעל הבית אבל בעל הבית גופיה לא מ"ע דטביעות עינא אית ליה בגויה והוא מכירן ולא התירו לו חכמים ומנא לן דטעמ' דהכי מפני שפירותיהן מרובין ובדפריסנא

מורה מקום

פרק חלק

הלכה רבתי

פ' היה קורא בבלי

נוסח דפוס וויניציאה

א הזדים
ב מינים
ג בבונה
ד ליתא
ה רבנן אמרי
ו אין מי חייא
ז אין מי
ח דהדין כחושבניה דהדין
ט להו י דדי
יא תולך
יב מוקדשא
יג ליתא יד הולך
טו יליד טז בירת
יז ליתא
יח למיינוקא
יט עייל קרייה * ונפקא קירייה
כ קרתא
כא ליתא
כב ליתא
כג רחיליא
כד אמר לה וקוא מה איכפת ליה אייתי
כה מהו
כו דחמיתיה
כז וחטפיניה
כח ברכה
כט לעולם
ל להודייה
לא שלום
לב ליתא *
לג ליתא
לד כתיבת
לה לכתיב' הראשונ'
לו היכן
לז דלמא ר' חייה ר' יסא ר' אמי
לח ליתא
לט מילה אמרין מן נחית
מ ליתא
מא כוין
מב ר' ליא ר' יסה
מג אחא בובא נתפלל
מד כוין
מה נתפלל ולא כוין
מו א"ר חייא בובא
מז יומיי
מח קדמי ארקבסה אי
מט לראשי
נ מודים
נא מגרמיה
נב מני
נג ליתא **
נד מתפללי'
נה הא בשאר
נו יורד ומתפלל למטן
נז למטן

מאיר נתיב

* בספרי' הנדפסי' ליתא מלת תני ומגירס' המהרש"ם נראה שהיא ברייתא והוסיפוה מסדרי המשנה לסוף עוקצין כדי לסיים הש"ס בשלום עיין תוספ' י"ט שם. — ** בספרים הנדפסים ליתא הפועלים קורין בראש האילן והמעיין יראה שהגהה שמביאה הגמרא היא רק מזו וכן היא גירסת בעל ספר חרדים בפירושו על הירושלמי וכן הוא בתוספתא פרק ב' דברכות.

א"ר יונתן והוא ששיקל מהו ששיקל תרין חלקין לחוריי וחד לקומוי: תני לא יהא מרמז בעיניו וקורא. * תני הפועלים שהיו עושין במלאכה א אצל בעל הבית הרי אלו מברכין ברכה ראשונה וכוללין של ירושלם בשל ב ארץ וחותמין בשל ארץ [בד"א בזמן שהן עושין בשכרן ולא היה בעל הבית אוכל עמהן] ג אבל אם היו עושין עמו בסעודתן ד או שהיה בעל הבית אוכל עמהן הרי אלו מברכין ארבע [ברכות] ה: א"ר מנא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה בשעה שמברך ו דלכן מה אנן אמרי' יעשה מלאכה ויברך. ר' שמואל בר רב יצח' בשם ר' חונא לא יעמוד אדם ויתפלל ומטבע ז בידו לפניו אסור לאחריו מותר. ר' ייסא הוה ח צוררן ותופשן בידו. ולמדת הדין. א"ר יצחק (דברים טו) וצרת הכסף בידך ובלבד בידך. ר' יוסי בר בון ט הורי לר' הלל חתניה כן. ר' חזקיה ור' יעקב בר אחא הוון י יתבין בחד אתר והוון יא גבי ר' יעק' בר אחא פריטין אתת ענתא דצלותא ושריתון יב ויהבון לר' חזקיה קטר פורתיה לפורתיה ונסתון יג וערק א"ל ומה בידך: אמ"ר חנינא אף מי שהיו מימיו על כתפו הרי זה קורא את שמע ומתפלל. רב חונא אמ' ק"ש ותפלה אינן צריכו' כוונה. א"ר מנא קשיתה קומי ר' פינחס ואפי' תימ' ק"ש [אינה] יד צריכה כוונה תפלה אינה צריכה כוונה. א"ר יוסיקיימתיה כיי דא"ר יעקב בר אחא בש"ר יוחנן הגיעוך סוף מלאכות תפלה שאינן מחוורי' מדבר תורה טו:

מתני' 0 חתן פטור מק"ש לילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה. מעש' ברבן גמליאל שנשא [אשה] טז וקרא לילה הראשון אמרו לו תלמידיו למדתנו רבנו יז שחתן פטור אמ' להם איני שומע לכם לבטל ממני [עול] יח מלכות שמים אפי' שעה אחת:

גמ' ר' אלעזר בן אנטגנוס יט בשם ר' אלעזר בר ינאי כ זאת אומרת * מותר כא לבעול בעילה בתחלה בשבת. א"ר חגי כב קומי ר' יוסה תפתר באלמנה שאינו עושה חבורה א"ל והא תנינן * ד' לילות אית לך כג ד' לילות באלמנה. א"ר יעקב בר זבדי קשייתה קומי ר' יוסי מה בינה * לשובר כד את החבית לאכול ממנה גרוגרות א"ל ואמו' כה דבתרה ובלבד שלא יתכוין לעשותה כלי וכאן שמתכוין לעשותה בעולה כמי שמתכוין לעשות כו כלי. רב יצחק בר משרשי' מקשי כז * מה בינה למפים מורסא בשבת. א"ל ואמור דבתרה ואם לעשות לה פה חייב וכאן מכיון כח שהוא מתכוין לעשותה בעולה כמי שהוא מתכוין לעשות

וכדפירשנא דגר' בפ"ק דשביעית ולמה אמרו אתיס ע"י שפירותיו גסין והרי אתרוג שפירותיו גסין. אינו עושה הרבה. והרי זית עושה הרבה אין פירותיו גסין אלו עושו' הרבה ופירותיו גסין ע"כ אלמ' דזית ותאנה עושין הרבה: **והוא ששיקל** כלומ' שיעשה הארבע' קבין שיהו במשקל שני חלקים מאחריו ושליש מלפניו כדי שלא יפלו ויהא לבו ערוד: **וכוללין של ירושלם בשל ארץ** שתי ברכות כאחת שברכת הארץ ובונה ירושלם דומות וחותמין בברכת הארץ אע"ג דמדאורייתא' הן היינו שאמור שנתן לנו ירושלם כדדרשי' הטובה זו בונה ירושלם אבל דוד תקנה ברכה לעצמה. כיון דטרודין במלאכת בעל הבית אוקמוה כדמעיקרא מקמי דאתי דוד: **זאת אומרת** מדקאמרו בונה ירושלים וכללוה בברכת הארץ שמעי' דאסור לאדם לברך ברכת המזון ולעשות מלאכה דאי לא כן אמאי קפדי רבנן יעשה מלאכה ויברך ד' ברכות: **לפניו אסור** דלבו עליהן: **צוררן ותופשן** בידו דאז לבו מיושב דלא יגנבום אבל אי מסלקן מידו מיטרדא: **ולמדת הדין** לענין שמירה כך הוא [נ"ב: **ויהבון לר' חזקי'** ור' חזקי' נתנס במטפורתי' ואח"כ כשרצה להתפלל ר' חזקיה התפלל בעודן עליו ולא נתנן לר' יעק' בר אחא מה עשה ר' יעקב מפני שלא למד ממנו שהיה לו ליתנן לר' יעק' שכבר התפלל]: **קטר פורתיה לפורתי'** כמו עפורתיה קשר מטפורתו למטפורתו דר' חזקיה ומטפורת מין סודר להסיר העפר מעל הבגד או השער כי ההיא דאמרינן מטפורת של ספרי' בין ברכיו: **ונסתון** ונסבתון: **וערק** הרי שאבדו מעליו כשהיה מתפלל. ויש ספרים גורסין ושרתון כלומ' ויגס ר' יעקב והותרו °: **מימיו על כתפיו** מי שהיה דולה מים ומימיו על כתפו מתפלל כך בעודן עליו שלא יסירם מעליו דמיבעית דילמא אתו אחריני ויטמאום ואינהו הוו זהירי בטומאת משקין כדאית' במס' בילה: **תפלה אינה צריכה כונה** בתמיה [נ"ב: **הגיעוך** שתבין ותדע]: **שאינן מחוורין מדבר תורה** שאין מחוור ביד חכמים המלאכות שאסורו' בשעת תפלה שמן התורה יהו אסורות ולכך פעם החמירו ופעם הקלו כגון במים על כתפו [נ"ב: ומשוי של ד' קבין . .] דלעיל ויש כיוצא בו בפ' כיצד מעברין °°:

מתני' חתן פטור מק"ש כדילפינן לעיל פ"ק ובלכתך בדרך פרט לחתן: **לילה הראשון עד מוצאי שבת** דתנן בפ"ק דכתובות בתולה נשאת ביום הרביעי ונבעלת בליל חמישי וכו' והתם מפ' אמאי אינה נשאת בא' בשבת: **עד מוצאי שבת** ומוצאי שבת בכלל [נ"ב: כדתנן בפ' בתר' דנדה] דהן ארבע לילות שנותנין לו זמן לבעול דאי בעיל בליל ה' מצי לבעול עד ד' לילות דדם בתולים עד כאן הוא גבולו [נ"ב: ולגבי ק"ש ואשמעי' מתני' 'דדוק' היכא] דלא בעיל מצי לבעול ואפי' בשבת כדאמ' בגמ' והכי מסקי' לה פ"ק דכתובות ומשום הכי פטור מק"ש דמטריד בבעילת בתולה וטפי לא טריד דהא אפי' לא אשכח נמי לא מצי טעון דנתקררה דעתו:

גמ' [נ"ב: **זאת אומרת** ממתניתנו למדנו]: **מותר לבעול בתחלה בשבת** וטעמ' דאע"ג דדם חיבורי מחבר להוציא עצמו הוא צריך ודם ממילא קא אתי דהוא אינו מתכוין להוציאו אלא הוא יוצא מעצמו והתם מפ' דלאו פסיק רישיה הוא דאפשר לבעול בלא הוצאת דם: **אית לך ד' לילות באלמנה** בתמיה' דהא אין כאן דם בתולים [נ"ב: והכי נמי מצי לאקשויי] דאמרי' בגמ' דילן הכונס את האלמנה חייב °°°: **שובר אדם את החבית לאכל ממנה גרוגרות** והכ' נמי להנאת עצמו קא מכוין: **ואמור דבתרה ובלבד שלא יתכוין לעשות' כלי** סיפא דההיא דלעיל בפ' חבית היא: **וכאן מתכוין לעשות' בעולה** דלפתח מתכוין כדי שתהא פתוחה והתעבר בפעם אחרת דאין אשה מתעברת בביאה ראשונה: **למפים מורסא בשבת** הפותח נפח דאמרי' בפ' האורג אם להוציא ממנה לחה פטור ומותר דלאה פקיד ועקיר וס"ל לר' יצחק בר משרשיא דדם מפקד פקיד ועקיר ולהוציא דם הוא לראות אם היא בתולה: **אם לעשות לה פה חייב** שמתכוין להיות לה פה ליום אחר חייב משום בונה: **שהוא מתכוין לעשותה בעולה** דלפתח מתכוין נמי מלבד הוצאת הדם למלאכתו

מורה מקום
פ' היה קורא בבלי ובפ' כיצד מברכין בירוש'
פ"ק דכתובות
פרק תנוקת
פרק חבית שנשבר'
כתובו' פ' קמא ומס' עדויות

נוסח דפוס וויניציאה

א מלאכה
ב ושל
ג ליתא
ד בסעודן
ה ליתא
ו שיברך
ז ומין מטבע
ח יסא היה
ט אבון
י הוו
יא והוה
יב ושרתון
יג ושרתון
יד ליתא
טו סוף מלאכת המים שאינם מחוורים דבר תורה
טז ליתא [ובמשנה ברה"פ איתא]
יז במשנה ברה"פ: אמרו לו תלמידיו רבנו לא כך למדתנו
יח ליתא
יט אנטיגנס
כ אליעזר בי ר' ינאי
כא שמותר
כב חגיי
כג אית לך לתימר
כד לבין שובר
כה ומור
כו לעשותה
כז משרשיא או מקשי
כח ומור דבתרה ובלבד שלא יתכוין לעשותה פה וכאן מתכוי'

מאיר נתיב

° בעל שדה יהוש' מביא כאן פירוש מהרש"ם ואחר כן אומר וז"ל ולדידי אחר המחילה אין אלו אלא דברי נביאות עכ"ל. המעיין ירא' שהאיש אשר העתיק בעדו דברי מהרש"ם הטעו והעתיק דברי נמגומים, שפירוש המהרש"ם בזה נכתב בצד הגליון ואינו נקרא בנקל. גם נראה לחלופין שלא הי' לפני הבעל שדה יהוש' פניס הספר והגירסא הנכונה של מהרש"ם, רק העתקת פירושו מלאה טעיות וחסרונות ועל כן כתב שדברי המהרש"ם דברי נביאות. אבל אתה קורא נעים תבין ותכיר. שפירוש מהרש"ם בדברים הסתומים והחתומים האלו של הירושלמי אשר בם לעו כל המפרשים טוב וישר הוא.

°° הא לך מרגניתא טובה בגירסת מהרש"ם ובפירושו. כי כל המפרשים נדחקו מאוד בפירוש דברים אלו לפי שהיתה להם גירסא משובשת שגרסו מלאכת המים במקום מלאכות תפילה ורוב המפרשים סברו דלהא דתני תפלת נגעה במימרא זו ופירש הבעל ספר חרדים דסוף מלאכת המים הוא אחר שהטילו אפר פרה למים ואז היסח הדעת אינה פוסלת שהיסח הדעת פוסלת רק בתחילת מלאכה המים בשאיבתן ובמילוין ובהולכתן אל המקום אשר שם האפר ועל כן מותר הוא למי שמי חטאת כאלו על כתפו לקרוא ק"ש ולעמוד ולהתפלל. וכעין פירוש זה מפרש המלאכה הפנים והגאון מהרח"י ז"ל הביאו הרב הג' בעל גליון הירוש' דפוס זיטאמיר. ואם היתה גירסת המהרש"ם לעיני הגאונים הנ"ל לא היו אומרים דברים כאלו שאין זה לשון הש"ס ירושלמי דלשון סוף הוא כמו עיקר כמו שאמרו ז"ל בירושלמי עירובין פרק בכל מערבין סוף הלכה ד' ובפרק כיצד מעברין הלכה ד' הגיעוך סוף תחומי שבת שאינן מחוורין מדבר תורה. כלומר מן המשנה אפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל. מן המשנה זו ראיה שעיקר דין תחומי שבת דרבנן וגם כן הכא ממימרא דר' חנינא ומברייתא דלעיל ראיה דעיקר דין כוונת תפלה דרבנן שהם אמרו והם אמרו וכמו שכתב המהרש"ם ז"ל.

°°° משמע שמהרש"ם ז"ל סובר דלא פליג הירושלמי אגמרא דילן בענין דמי שכונס את האלמנה חייב בק"ש. וקש' למה באמת לא הקשו כן אר' חגי דאמר תפתר המשנה באלמנה אם סברת הירושלמי דהכונס את האלמנה חייב בק"ש. הי' לו לדחות בכה, אלמנה מאן דכר שמה, הלא הכונס את האלמנה חייב בק"ש. והנה סיפר לי אדמו"ר הרב הג' הג' מהו' יעקב קאפעל הלוי באמבערגער זצ"ל אב"ד דק"ק וואהרמס (גרמיזא). שמצא כתוב בפינקס הקהל שהגאונים שישבו על כסא ההוראה בעיר גרמיזא בימים הקדמונים הנהיגו את העם על פי הירושלמי בענין שגם חתן כונס את האלמנה פטור מקריאת שמע עד שנתמנה גדול אחד אב"ד והנהיג את העם על פי הבבלי שכונס את האלמנה חייב בק"ש שלא ברצון חכמי העיר אבל מי יבוא אחר המלך. עכ"ד. ולפי זה נראה שפירשו הקדמונים שהירושלמי חולק בענין זה על הגמרא דילן ואם כן שפיר לא הקשו מהא דהכונס את האלמנה חייב.

לעשות לה פה א ° תני' * ב לא יבעול אדם בעילה בתחלה ג בשבת מפני שהוא עושה חבורה ואחרים מתירין. א"ר יוסי בר ד בון טעמון דאחרים למלאכתו הוא מתכוין מאיליה נעשית ה חבורה. [רב] ו אסי אמ' אסור. בנימין גינזכיא ז נפק ואמ' ח משמיה דרב מותר שמע שמואל ואיקפד עלוי ומית ט וקרי עלוי בריך [המקום] י שנגפו ועל רב קרא (משלי יב) לא יאונה לצדיק כל און: [רב] יא ושמואל אמרין יב כל ההיא הילכתא דרישי' דפרקא אחרייא דנדה להלכ' אבל לא למעשה. ר' ינאי יג ערק אפי' מתינוקות שלא הגיע זמנה לראות ונישאת: בעין קומי יד ר' יוח' מהו לבעול בעילה שנייה. אמרי' לתלות בדם המכה לא הורי ולבעול בעילה שנייה הוא מורי טו. מה צריכ' ליה טז כשבאו לה יז ימי הפסק טהרה בנתים. א"ר אבהו שושביניה דר' שמעון בר אבא הוינא ושאילי' יח לר' אלעזר מהו לבעול בעילה שנייה ושרא לי יט דהוא סבר כהדא דשמואל דאמ' כ *פירצה דחוקה נכנסין בה בשב' ואפי' משרת צרורות: א"ר חגי שושביניה דר' שמואל קפודקי הוינא ושאילית כא לר' יאשיה ושרע מני כב. שאילית לר' שמואל בר רב יצחק ואמ' לי כג מעתה אי זה דם נדה ואי זה דם בתולים: תני כלה אסור' לביתה כל שבעה ואסור ליטול ממנה כום של ברכה דברי ר' אליעזר מאי טעמ' דר' אליעזר אי אפשר שלא יצא דם נדה עם דם בתולי':

מתני' רחץ לילה הראשון שמתה אשתו אמרו לו תלמידיו למדתנו רבנו שאבל אסור לרחוץ אמ' להן איני כשאר כל אדם איסטנים אני:

גמ' * מאן תנא אבל אסור ברחיצה כל שבעה ר' נתן. ר' אמי הוה ליה עובדא ושאל' לר' חייא בר אבא כד והורי ליה כל ז' כר' נתן: ר' יוסי הוה ליה עובדא ושלח כה לר' בא בר כהן לגבי ר' אחא וא"ל לא כן אלפון ר' דר' אמי כו הוה ליה עובדא ושאל לריש לקיש והורי ליה כר' נתן כל ז': וְאָמַרֵי ליה כז דילמ' תרין עובדין אינון אנן אמרין ליה על דר' חייא בר אבא כח ואתון אמרין ליה על דריש לקיש. ועוד מן הדא ר' חמא אבוי דר' אושעיא הוה ליה עובדא ושאל לרבנן ואסרין. ר' יוסי בעי אי ילין רבנין רבנן כט דהכא. או רבנן דרומיא. אין תימר רבנין דהכא ניחא ואין ל תימר רבנין דרומיא רברבייא קומוי והוא שאיל לא לזעירייא. אין תימר רבנין דרומיא אינון שריין ואינון אסרין. דתני' לב מקום שנהגו להרחיץ אחר המטה מרחיצין ובדרו' מרחיצין א"ר יוסי בר לג אבין מי שהוא מתיר את הרחיצה הזו לד עושה אותה כאכילה ושתיה: הדא דתימא ברחיצה של תענוג אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר. כהדא דשמואל בר אבא עלו בו חטטין אתו לה שיילין לר' ייסא מהו דיסחי אמ' לון דלא יסחי מיית הוא, אין בעי אפי' בט"ב ואין לו בעי אפי' בי"ה. ר' יוסי בר לו חנינא ראו אותו טובל ולא ידעין אם לקרויו לח אם להקר גופו שאין רחיצת צונן לט רחיצה לא ידעין: הורי ר' בא כהן מ תניא. הורי ר' אחא בבא מן הדרך והיו רגליו קיהות עליו שמותר להרחיצן במים. תני אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל ולכשיבאו מא אל העיר יחלוצו וכן בט"ב וכן בתענית צבור. תני במקום שנהגו לשאול [בשלום] מב אבלים שואלין ובדרום שואלין. ר' אושעיא רבא מג אזל לחד אתר וחזא אבליא בשובתא ושאיל בון אמ' לון אני איני יודע מנהג מקומכם אלא שלום עליכם כמנהג מקומנו. ר' יוסי בר חלפתא משבח בדר"מ קומי צפוראי אדם גדול אדם קדוש אדם צנוע חד זמן חמא אבליא בשובתא ושאל בון. אמרין ליה ההין דאת מתני שבחיה. א"ל מה עיסקיה. אמרי ליה חמא אבליא בשובתא ושאל בון אמ' לון בען מד אתון מידע מהו חיליה בא להודיעכם שאין אבילות מה בשבת הדא היא דכתי' (משלי י) ברכת ה' היא תעשיר זו ברכת שבת ולא יוסיף עצב עמה

למלאכתו הוא מתכוין דטעם בתולה רוצה לטעום ולא להוציא דם ולא לפתח: בנימין גנזכיא שם מקומו גנזך: דרישא דפרקא אחרייא דנדה היא פרק אחרון דנדה דתנן הגיע זמנה לראות ונשאת ב"ה אומ' נותנין לה ד' לילות עד מוצאי שבת. דעד ד' לילות משיך דם בתולים אע"ג דהגיע זמנה לראות: ערק אפי' מתינוקת שלא הגיע זמנה שלא ליתן לה כל הלילה [נ"ב: דודאי לא היתה המכה] אלא בועל בעילת מצוה ופורש: מהו לבעול בעילה שנייה בליל שני מי אמרי' ספק ספקא הוא ספק הרואה דם בשעת תשמיש ספק לא הרואה ואת"ל הרואה הא אמרי' דשרו ארבע לילות ואפי' מפורין כדאית' התם [נ"ב: ואע"ג דר' ינאי ערק ור' יוח... הוא היינו שלא ליתן לה... של בעילה הראשונה ... המכה אבל בליל שני ... דהיתה]: אמרין תלמידיה דר' יוחנן לבעיין: לתלות בדם המכה לא הורו אשה שבשעת תשמיש רואה דם דאמרי' בפ' תינוקות אם יש לה מכה תולה במכתה ור' יוחנן לא מורי וטעמא דאמרי' התם אם דם מכתה משונה מדם ראייתה אינה תולה וא"כ אין כאן בריותא דד' לילות דלא תלינן דמן המכה שלא היתה עדיין היא וא"כ בעילה שנייה בליל שני לא משכחת לה: מה צריכ' ליה הא בעיין במאי קא מספק היינו שבאו לה ימי הפסק טהרה בנתים דכיון דעברו עליה ימי טהרה וספרה ז' ימים ונסתלק האיסור יהשת' אחר שספרה וטבלה היתה המכה דליכ' לספוקי: מהו לבעול בעילה שנייה בשבת: אפי' משרת צרורות והכ' נמי אע"ג דמוציא דם פתח עשוי הוא: הוינא ושאיל' לר' יאשיה בעילה שנייה ובלא היתה המכה: ושרע מני נשמט ממני ולא השיבני: אי זה דם נדה ואי זה דם בתולי' כלו' אין כח בידי לומ' שלא יצא דם נדה בהדי דם בתולים דאין בידינו לחלק ואסור' דאין דם בתולי' אלא ביאה ראשונה: אסורה לביתה לשמש: מאי טעם' דר' אליעזר דהא ב"ה שרו לכל הפחות ד' לילות והוי לא הגיעה המכה לחיות עד שתחיה המכה: אי אפש' שלא יצא דם נדה עם דם בתולים ואין להתיר אלא בועל בעילת מצוה ופורש והכי קי"ל ור' שמואל בר רב יצחק הכי ס"ל:

מתני' רחץ לילה הראשון של ימי אבלו שמתה אשתו ביום וקברה ובלילה של אחריו רחץ ואע"פ שאבל אסור לרחוץ כל שבעה כדאית' בגמ': אסטנים אני אדם מעונג ומפונק וכיון דאיכא צער שלי דלא אסירא רחיצה אלא שהיא של תענוג:

גמ' מאן תנא אבל אסור לרחוץ וכו' כלומ' מדקתני שאבל אסור לרחוץ משמ' כל זמן דשם אבל עליו אסור לרחוץ: [נ"ב.. עובד' שמת לו מת]: לא כן אלפין ר' לא כך למדנו שינו מר' דהיינו ר' זעירא [נ"ב: ר' יוסי ור' אחא חברים כמו שכתבתי בפתיחה]: תרין עובדין דלעיל אמרי' ר' אמי שאיל לר' חייא בר אבא: ועוד מן הדא דבר ר' אחא שמספר לר' בא בר כהן שיאמ' כן לר' יוסי: אי ילין הי ילין רבנין: דבנן דרומיא חכמים של דרום: רברבייא קומוי רבנן דהכא היו לפניו ובא ושאל לקצות הארץ ועו' ק' אין תימ' חכמי דרום והא הם מתירין כדמייתי בברייתא: כאבילה ושתייה ואכילה ושתייה שריא לאבל וכת' הרמב"ן ז"ל הטעם שהיו נוהגין הקרובים והמברכין להרחיץ את האבלי' קודם הברכה לפי שעשו אותה כאכילה ושתייה שצריכה להם ברכה מפני שהן צריכין לעבור מהן זוהמת המת והשיבתא המתחוללת עליהם והיו מתירין זו הרחיצה הראשונה ואח"כ היו נוהגין איסור ברחיצה כל שבעה ע"כ: הדא דתימ' אמתני' קאי דתנן אבל אסור לרחוץ: ומיית הוא כלו' מצטער הוא: אפי' בי"ה והכי תניא בפ' בתרא דיומא מי שיש לו חטטים בראשו סך כדרכו ואינו חושש: שאין רחיצת צונן רחיצה אינה של תענוג ודאי: כהדן תניא כי הך ברייתא דשריא רחיצה שאינה של תענוג: רגליו קהות לשון תקיעה שניו כלומ' אשפירוש בלעז: מותר להרחיצן דאין כאן רחיצה של תענוג: משבח בדר"מ קומי צפוראי היה משבח את ר"מ לפני אנשי צפורי: זו ברכת שבת שנתברך בלחם משנה ובנשמ' יתירה: ולא יוסיף עצב עמה העצב אינו נוסף עמה [נ"ב: עם ימי האבלות שעמה] דכששואלין להן בשלומן משמע שאין להן אבלות בשבת:

מתני'

מורה מקום

פ"ק דכתובות

שם

עד כי נעלב המלך פרק בתרא דמ"ק

נוסח דפוס וויניציאה

א מתכוין לעשותה כלי
ב תני ג לכתחילה
ד בי ר' ה נעשה
ו ליתא
ז גנזכייה ח ומור
ט ומית עילוי וקרי
י ליתא יא ליתא
יב שמואל אמ'
יג ינאי יד קומוי
טו מורייא טז לה
יז כשבאו ליה
יח שאלית יט ליה
כ דשמואל.
דשמואל אמ'
כא שאילית
כב מיניה כג א"ל
כד בר בא
כה ושאל
כו לא כן אלפך ר' אמי
כז א"ל
כח בר בא
כט איילן רבנן
ל אין
לא שאל
לב דתני
לג בי ר'
לד הזאת
לה אתון
לו אין
לז בר'
לח ראו אותו טובל
אם לקירויו לא ידעין אם לחקר גופו
לט צונין
מ כהין
מא לכשיבואו
מב ליתא
מג הושעיא רובא
מד בעאי
מה אבל

מאיר נתיב

° וכגירס' מהרש"ם כן היא גירסת מהו' אלי' מפולדא והיא נכונה ופירושו של מהרש"ם על זה דברי אמת שפה הוא להכני' ולהוציא להוציא דם ולהכניס זרע. ולפי גירסת הספרי' אין התירוץ מעין הקושיא דמה שייך כלי אצל מפים מורסא.

זו אבלות כמא דכתי' (שמ"ב יט) כי נעצב המלך על בנו:
מתני' וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו תלמידיו למדתנו רבנו א שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמ' להן אין טבי עבדי כשאר [כל] ב העבדים כשר היה:
גמ' הא בני חורין אחרים מקבלי' תנחומין עליהן. ביני מתני' ג אין מקבלין תנחומין על העבדים. * תני' ד מעשה שמתה שפחתו של ר' אליעזר ונכנסו תלמידיו לנחמו ולא קבל. נכנס מפניהן ה לחצר ונכנסו אחריו. לבית ונכנסו אחריו. אמ' להן כמדומ' הייתי ו שאתם נכוין בפושרין ואי אתם נכוין אפי' ברותחין והלא אמרו אין מקבלין תנחומין על העבדים מפני שהעבדים כבהמה. אם על בני חורין ז אין מקבלין תנחומין כ"ש על העבדים מי שמת עבדו או בהמתו או' לו המקו' ימלא חסרונך. כד דמך ר' חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא קביל ריש לקיש עלוי דהוה רביה. נימא תלמידיה דבר נשא חביב עליה כבריה. עאל ואפטר עלוי (שה"ש ו) דודי ירד לגנו לערוגת הבשם לרעות בגנים לא צורכא דילא ח דודי ירד לגנו לרעו' בגנו ט [אלא] י דודי זה הב"ה ירד לגנו זה הע"ז יא לערוגת הבשם אלו ישראל לרעות ס בגנים אלו אומות העולם וללקוט שושנים אלו הצדיקים שמסלקן מביניהם. משלו משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן והיה חביב עליו יותר מדאי מה עשה המלך נטע לו פרדס בשעה שהיה הבן עושה רצונו של אביו היה מחזר בכל העולם כלו ורואה אי זו נטיעה יפה בעולם ונוטעה בתוך פרדסו. ובשעה שהיה מכעיסו היה מקצץ נטיעותיו. יב כך בשעה שישראל עושין רצונו של מקום יג [היה] יד מחזר בכל העולם כלו ורואה איזה צדיק באומות העולם ומביאו ומדביקו בישראל טו כגון יתרו ורחב ובשעה שהן מכעיסין אותו הוא טז מסלק הצדיקים שביניהן: דלמא. ר' חייא רבא וחבורתיה ואית דאמרין יז ר' יוסי בן יח חלפתא וחבורתיה. ואית דאמרי יט ר' עקיבא וחבורתיה הון כ יתבין לעיי באוריתא תחות חדא תאנה והוה מרי כא תאנתא קריץ לקיט כב לה בכל יום אמרין שמא הוא חושדנו נחליף כג את מקומנו למחר אתא מרי כד דתאנתא גבון אמ' לון מריי אף חדא מצוה דהויתון כה נהיגין ועבדין עמי מנעתונה מני אמרו כו ליה אמרינן דילמא דאת חשד כז לן. בצפרא אתי מודעא יתהון זרחה עליהן חמה כח והתליעו תאנותיו כט. באותה שעה אמרו [כשם] ל שבעל לא התאנה יודע אימתי עונתה של תאנה ללקוט והוא לא לוקטה. כן הב"ה יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלקן לב מן העולם והוא מסלקן. כד דמך ר' בון בר חייא עאל לד ר' זעירא ואפטר עלוי (קהלת ה) מתוקה שנת העובד וגו' ישן אין כתי' כאן אלא אם מעט ואם לה הרבה יאכל למה היה ר' בון לו דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל א' והיה משתכר במלאכתו יותר מדאי מה עשה המלך נטלו והיה מטייל בו ארוכות וקצרות לעתותי ערב באו אותן פועלי' ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהן משלם. והיו הפועלי' מתרעמין ואומרין אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם. אמ' להם המלך יגע זה לשתי שעות יותר ממה שיגעתם לז אתם בכל היום כולו. כך יגע ר' בון בתור' לכ"ח שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד לח למאה שנה. כד דמך ר' סימון בר זביד עאל ר' ליא ואפטר עלוי ד' דברים [הן] לט תשמישו של עולם וכלן אם אבדו יש להן חליפין (איוב כח) כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נחושה אלו אם אבדו יש להן חליפין אבל ת"ח שמת מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו (שם) והחכמה מאן תמצא ואי זה מקום בינה ונעלמ' מעיני כל חי: אמ' ר' לוי ומה אם אחי יוסף על שמצאו מציאה לבם יצא דכתי' (בראשית מב) ויצא לבם. אנו שאבדנו את ר' סימון מ עאכ"ו: כד דמך לוי בר סיסי עאל אבוי מא דשמואל ואפטר עלוי (קהלת יב) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא למה היה לוי בר סיסי דומה למלך שהיה לו כרם והיו בו ק' גפנים והיו עושות כל שנה ושנה מאה חביות של יין עמד על חמשים עמד על מ' עמד על ל' עמד על כ' עמד על י' עמד על א' והיה עושה מאה חביות של יין והיתה אותה הגפן חביבה מב עליו ככל הכרם כלו כך היה ר' לוי בר סיסי חביב לפני הב"ה בכל אדם הה"ד (שם) כי זה כל האדם כי זה ככל האדם: כהנא הוה עולם ס"ין כד סליק להכא חמתיה חד בר פחין. א"ל מה קלא בשמיא א"ל גזר דיניה דההוא גברא מיחתם וכן הות ליה ומת. חמתיה מג חד חורן א"ל מה קלא בשמיא א"ל גזר דיני' דההוא גברא מחתם וכן הות ליה: אמ' מה סליקית מזכי ואנא אחטי. מה סליקית למקטל מד בני ארעא דישראל. ניזול וניחות לי מן הן דסליקית. אתא לגבי ר' יוחנן א"ל בר נש דאמיה מבסרא ליה ואיתתיה דאבוי מה מוקר' ליה להן יזיל ליה. א"ל ייזיל להן דמוקרין ליה. ונחת מו ליה כהנא מן הן די סלק מז: אתון ואמרין מח לר' יוחנן הא נחית כהנא לבבל אמ' מה הוה מיזל ליה דלא מיסב רשותא. אמרין ליה החיא מילתא דאמ' לך היא הות נטיל' רשו' דיליה מט:

ר'

מתני' קבל עליו תנחומין כשחזר מבית הקברות ישב באותן תקומות שעושין שורה לאבלים והעם עשו לו שורה וכבוד כבאלו מתים בני חורין:

גמ' הא בני חורין שאין לאדם קורבה עמהן יעטער האדם וישב עם האבלי' ויקבל וכו' ודוקא על עבדים הוא דאין מקבלין [נ"ב: דאית בהן תרתי דלת ....] דבהמה ניהו דכתי' בהו עם הדומה לחמור הא בני חורין דומיא דעבדים מקבלין [נ"ב: ואמאי והא רחוקים ניהו.. דדוקא קתני] והיינו כרב יהודה דאמ' מי שאין לו מי שיתאבל עליו באין עשרה בני אדם וכו' כדאמרי' התם: ביני מתני' אין מקבלין תנחומין על העבדים כך היא הגעה של המשנה וכדאמ' לקמן גבי הרב שתלמידו חביב עליו וה"ג אין מקבלין תנחומין על האחרים: שאתם נכוין בפושרין כלומ' סבור הייתי שתבינו הדבר ברמז מועט שלאיתם אותי שר מעליכם ליכנס לחצר: קביל ריש לקיש עלוי תנחומין דהוה ריב לקיש רביה דר' חייא בר אדא: לא צורכא דה אלא דודי ירד לגנו לרעות בגנו מאי בגנים: לרעות בננים אלו אומות העולם ולשון לרעות לרצון דאשי הרשעים שהן גנאי בעולם לפי שמסלק הצדיקים דהיינו ללקוט שושנים כדי להביא פורענות עליהם דרשעים: קריץ משכים: אימתי עונתן של צדיקים לסלקן ואין מסלקן לרעתן אלא לטובתן שגלוי לפניו שאם יאריכו ימים יחטאו: ישן אין כתיב כאן דהוה ליה למכתב ישן אלא אם מעט ואם הרבה דקאמ' קאי אעבודה שעבד ויאכל הוא מתן שכר ומתוקה שנת הייתו שמתוקה מיתתו: משתכר במלאכתו משתדל ומהנה אותה: ותיק עניו אלא שאין רוחו גסה בקרבו אלא שפל בכך מלשון אחזהו ויתוק: מוצא בלע"ז מינא: ומקום מיוחד יש בעולם שיזוקו שם הזהב: לוי בר סיסי לוי סתם המוזכר בתלמוד תלמידו של ר': על מ' ועושין ק' חביות וכן ל' עושין ק' חביות: כד סליק להכא לארץ יש'. ומפל' בהגולה בתרא [נ"ב: דסליק] משום דקטל גברא דאמ' קמיה דרב מפויכא ומפויכא ולבסוף המיתו ר' יוחנן משום דחזא דפליט' בפוותיה וכו' וחזר והחייהו כדאית' התם: חמתיה חד בר פחין ראהו פחמי אחד: מה קלא בשמיא הלעיג עליו ששמע שמה ומזר ותי ולא היה מאמין: מה סליקי' מחטי וכי עליתי לארץ ישראל לחטוא: ניחות לי מן הן דסלקית אלך לי לאותו מקום שעליתי דהיינו לבבל: מבסרא ליה אימיה ארץ ישראל שבה ישיבתו מבסרא ליה מבזה אותו. תר' כי דבר ה' בזה פיתגמא דיי' בסר: איתתיה דאבוה בבל: להן ייזל ליה להיכן ילך לו:

ר'

נוסח דפוס וויניציאה
א אמרו לו לא למדתנו רבנו [ובמשנה שברא(ש) הפרק הגי': אמרו לו תלמידיו רבנו לא כך למדתנו]
ב ליתא
ג מתנייתה
ד תני
ה מפניהם
ו היית
ז בני חורין אחרים אין מקבלין
ח אלא
ט בגני'
י ליתא
יא זה העולם לערוגת
יב כל נטיעותיו
יג של הקב"ה
יד ליתא
טו ומדבקו ליש'
טז היה
יז דמרין
יח ביר'
יט דמרין
כ הוו
כא מרה
כב ולקיט
כג חושדיני נחלוף
כד אתיא
כה דהויתן
כו אמרון
כז דאחשד
כח עליו החמה
כט תאינותיה
ל ליתא
לא בעל
לב והיה
לג לסלק
לד בר רבי חייא על
לה אם
לו ר' בון בר' חייא
לז ממה שלא יגעתם
לח ללמד
לט ליתא
מ ר' סימון בר זביד
מא על אביו
מב והיה אותו הגפן חביב
מג וכן הווה ליה. ומתפגע ביה חמתיה
מד למיקטלה
מה דאבוהי
מו נחת
מז דסלק
מח אמרין
מט דידיה

מורה מקום
פ' היה קורא בבלי

מורה מקום

ר' זעירא כד סליק להכא אגב דאייתי לעיל דרב כהנא שהרג שני אנשים על הליצנות מייתי לה: קופד בשר: קורסם מכה של לגועה: ארוניה נפק שמת והיו מוליכין ארונו מן הבית שמת פתאום: כל הכין כל כך כעסת שהרגת אותו: וייתי עלי יבא עלי קללה אם כעסתי להרגו: מיסברית שסברתי שכן היה המנהג והכונה העני עשה כן מפני ששאל כמה הדין ליטריא. דהיה לו לשאול תן לי בדינר בשר: באהן דימוסן דטבריא בזה המרחץ דיומסות של טבריא מים חמין מעצמן: פורקדל פישקוסדא בלעז מלשון גנו אפרקיד ותרגום עורף קדל [נ"ב: א"נ פרק' לפרקים פריקת צוואריה. ומלה מורכבת היא פרק קדל]: עונקתיה אותו ולכך הכיתך: גחוך בלקיבליה שחק הליצן כנגדו: ארכונא הדיין: תרויהון טעינין תרתין שריין הליצן והלסטי' היו טעונין שני קורות להלותן בהן: כבר שניצת כבר נתחזקה מלשון ויאנס מאביו כלו' לאית שמרשה נקמתך ממני: כי כלה ונחרצה סיפיה דקרא הוא:

מתני' לא כל הרוצה ליטול וכו' אם לא הוחזק חכם וחסיד לרבים הרי זו גאוה שמראה בעצמו שיכול לכוין את לבו:

גמ' יחיד מפ' בפ"ק דתענית. אלו יחידים רבנן: ת"ח הממונה פרנס על הצבור. ויחיד ראוי למנותו פרנס: יתדות דרכים הן כמו גומות מלאות מים ושפתותיהן גבוהות ולכשמתייבשין הן קשין ומשופ' כיתדות ולכך הקלו להולכי דרכים להסתלק ולילך בצדי דרכים שהן סוף השדות הסמוכות לדרך: ובשעה שהוא [נ"ב: משתקע כשהן לחין] משתקע הרגל: אלא א"כ מינו אותו ויהודה בן נקוסא קטן הוה: כל דבר שהוא של שבח וכו' מפ' לקמיה דאע"ג דהאי של צער הוא מ"מ כיון שהיה בפניהן משתבח בפניהן היה וכשל שבח דמי: כל דבר של צער וזו של צער הוא: דלא יבזה חורנין וזה היה מבזה לר"ג ור' יהושע כנראה שלא היו חסידי' כמותו: אם התחילו אין וכו' משנה בפ"ק דשבת וקתני התם ולא לאכול ועלה קתני ואם התחילו: נקרא הדיוט וא"כ היאך פסקת להתפלל: ותנינן חתן וא"כ ליתה לחזקיה: יכיל אנא פתר לה כר"ג דתנן לעיל איני שומע לכם וכו' ומתני' דקתני אם רצה לקרות וכו' כר"ג אבל רבנן ס"ל כרשב"ג והיינו מתני' דחתן פטור והדיוט הוי ובגמ' דילן מסקי' דליכא הכא יוהרא דכיון דכ"ע קא קרו ואיהו נמי. קא קרי ליכא יוהרא וכן גבי הפסקת אכילה כדי להתפלל ליכא יוהרא אי ליכא אחריני בהדיה:

הדרן עליך פרק היה קורא בס"ד

פ"ק דע"ז

פ"ק דתענית

ר' זעירא כד סליק להכא אזל אקיז דם אזל בעי מיזבין א ליטרא דקופד מן טבחא וא"ל ב בכמא הדין ליטרתא. א"ל בחמשין מניי וחד קורסם א"ל סב לך שתין ולא קביל עלוי סב לך ע' ולא קביל עלוי סב לך פ' [ולא קביל עלוי] ג סב לך צ' עד דמטיא ד ק' ולא קביל עלוי א"ל עביד כמנהגך ברמשא ה נחית לבית ועדא אמ' לון רבנן מה ביש מנהגא דהכא דלא אכיל בר נש קופד ו עד דמחו ליה חד קורסם. אמרין ליה ומהו דין. אמ' לון פלן טבחא. שלחון בעיי מייתותי' ז ואשכחון ארוניה נפקא. אמרין ליה כל הכין. אמ' לון וייתי עלי דלא כעסי' מסברית ח דמנהגא כן: ר' ייסא כד סליק להכא אזיל וספר ט בעא מסחי באהן דימוסין י דטבריא פגע ביה חד לייצן ויהב ליה פורקדל חד. א"ל עד כדון עונקתי' דההוא גברא רפיא והוה ארכונא קאים דאין לחד יא ליסטים ואזיל קם ליה [חורי עמוד אסתכיל ביה] יב גחיך כלקבליה יג א"ל ארכונא מאן הוה עמך תלה עינוי וחמא לההוא יד גחיך אמ' הדין דגחיך היה טו עמי נסביה ודייניה טז ואודי ליה על חד קטיל. מי נפקון [נפקון] יז תרויהון טעינין תרין שירין עבד יח ר' ייסא מסחי א"ל [ר'] יט ההוא עונקתא דהות רפיא כבר שניצת כ. א"ל ביש גדא דההוא גברא ולא כתי' ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. ר' פינחס ר' ירמיה בש"ר שמואל בר רב יצחק * קשה היא הליצנות שתחלתה יסורין וסופה כא כלייה תחלת' יסורי' דכתי' (ישעי' כח) ועתה אל תתלוצצו וגו' וסופה כלייה דכתי' (שם) כי כלה ונחרצה שמעתי מאת ה' אלהי' צבאות על כל הארץ:

מתני' חתן אם רוצה לקרות ק"ש כב בלילה הראשון קורא. רשב"ג אומ' לא כל הרוצה ליטול כג את השם יטול:

גמ' * תניא רשב"ג או' כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ת"ח עושה ותבא לו ברכה. וכל דבר שהוא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו ° יחיד עושה ת"ח עושה אלא א"כ מינו אותו פרנס על הצבור: תני' כד מסתלקין לצדדי' מפני יתדות דרכים. ובשעה שהוא משתקע

מלוכה

אפי' בשדה שהיא מלאה כרבומין כה. א"ר אבא כו * מעשה בר"ג ור' יהושע שהיו [מהלכין] כז בדרך והיו מסתלקין לצדדין מפני יתדו' דרכי' וראו את ר' יהודה בן נקוסא ° כח שהיה משתקע ובא כנגדן. א"ל ר"ג לר' יהושע מי הוא זה שמראה עצמו באצבע א"ל [ר' יהושע] כט יהודה בן נקוסא ל הוא שכל מעשיו לשום שמים. א"ל ולא כן תני כל דבר שהוא של שבח לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ת"ח עושה אלא א"כ מינו אותו פרנס על הצבור לא והא תני כל דבר שהוא של צער כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ת"ח עושה ותבא עליו ברכה. אמ"ר זעירא ובלחוד דלא יבזה חורנין: דלמא. ר' ייסא ור' שמואל בר רב יצחק הוון לב יתבין ואכלין לג בחדא מן אילין כנישאתא לד עלייתא אתת ענתא לה דצלותא וקם

פ"ק דשבת

ר' שמואל בר רב יצחק מצלי לו אמ"ר ייסא לז לא כן אלפן ר' * אם התחילו אין מפסיקין ותני חזקיה כל מי שהוא פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. א"ל והא תנינן חתן פטור [וכו' ותנינן] לח חתן אם רצה לט [לקרות קורא וכו'] מ א"ל מא יכיל אנא פתר לה כר"ג דר"ג אמ' איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים [אפי' שעה אחת] מב:

הדרן עליך היה קורא

נוסח דפוס ווניציאה

א מיזבין חדא
ב א"ל ג ליתא
ד דמטא
ה ברומשא
ו ליטרא דקפיד
ז מייתיתיה
ח מי סברת
ט ספר י דימוסן
יא אחד יב ליתא
יג כל קבליה
יד דהוא
טו אמר ליה אהן דגחיך הוא
טז ודניה יז ליתא
יח תרתי שרין דעבד
יט ליתא כ שנצת
כא וסופן
כב כ"ה במשניות שבר"ה ופוספס': לקרות את שמע
כג ליטול לו
כד תני כה כורכמין
כו אבהו כז ליתא
כח בן פפוס
כט ליתא ל בן פפוס
לא אמר ליה והא תני
לב הוו לג אכלין
לד כנישת'
לה עונתה לו מצלייא
לז מייסא לח ליתא
לט רוצה מ ליתא
מא א"ל ולא דרבן גמליאל היא א"ל.
מב ליתא

מאיר נתיב

° ובגמרא דילן ב"ק פ"ח ב' איתא ר' יהודה בן קוסא. אבל שם סיפור המעשה לא ברבן גמליאל ור' יהושע אלא ברבי ורבי חייא ואולי מעשה אחר היה ויהודה בן נקוסא לחוד ויהודה בן קוסא לחוד. ומפני שהמהרש"ל חולק לדינא על רש"י שם ומהירושלמי דהכא נראה לאלוטין שהדין עם רש"י ז"ל אציג לפניך הגמרא דבבא קמא ודברי רש"י שם וז"ל הגמרא. רבי ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא אסתלקו לצידי הדרכים הוה קא מפסיע ואזיל ר' יהודה בן קוסא קמייהו א"ל רבי לרבי חייא מי הוא זה שמראה גדולה בפניו א"ל רבי חייא שמא ר' יהודה בן קוסא תלמידי הוא וכל מעשיו לשם שמים כי מטו לגבי חזיי' א"ל אי לאו יהודה בן קוסא את גזרתינהו לשקך בגיזרא דפרזלא. ופירש רש"י ז"ל גדולתו, שהוא מראה לנו שהוא ירא שמים מאוד ואינו חושש לתנאי שהתנה יהושע ומחזיא כיוהרא. וכתב המהרש"ל ביש של שלמה בבא קמא פ' ז' סעיף מ"א וז"ל משמע מפירוש רש"י דוקא כשהוא מראה יוהרא בפני אחרים אבל בפני עצמו לא וכן קאת לישנא דתלמודא שמראה גדולה בפניו ועל כן פרש"י שמראה לנו וכו' מ"מ לא נ"ל חדא דהא נאמר של' יהודה הלך לפניהם ולא ראה רבי ור' חייא שהיו אחריו כדמשמע הלשון הוה קאזיל מקמייהו וכן כי מטו לגביה כו' ועוד אם נאמר שראה אותם ר' יהודה בן קוסא ומשום הכי הוו יוהרא מניין לרש"י דלשום יוהרא היה רוצה לנדותו. דילמא משום דביזה אותם והי' מראה פנים שהם לא עשו כדין שהלכו לצידי הדרכים ומגדין לכבוד הרב וא"ל דרש"י דקדק לשון יוהרא מלשון גדולה הנאמר בתלמוד מי הוא שמראה גדולה כו' ס"ס ר' גופא למה לא דקדק על מה שעשה חומרא לבזות את רבותיו שטעו ועשו שלא כדין ועל זה הי' לנדותו יותר בפרט שעשה נגד רבותיו דתלמיד ר' חייא הוה אלא נראה דבודאי ר' יהודה בן קוסא לא ראה אותם ומה שחכן רבי לנדותו משום יוהרא כלומר שמראה עצמו ירא שמים והוא גאוה יתירתא וראוי לנדותו ומצינו סמך בפ"ק דסוטה לנדות על יוהרא כ"ש כאן שמראה כאלו חולק על תנאי יהושע ומחמיר יותר ומה שאמר ר' מראה גדולה בפניו לא הגדולה שהיא בפניו אלא כלומר שהאיש שבפניו מראה גדולה. עד כאן דברי המהרש"ל. והנה מעובדא דירושלמי דהכא נראה לאלוטין שהדין עם רש"י חדא דאמרו בפירוש דר' יהודה בן נקוסא בא כנגדן ועוד דאמר ר' זעירא ובלבד דלא יבזה חורנין וכל קפידא דר' גמליאל לא היה אלא שהיה מבזה אותו ור' יהושע חברו דנראה דלא היו חסידים כמותו כמו שפירש המהרש"ם וגם הגאון מהו' אליהו מווילנא בספר שנות אליהו ברכות פ"א משנה ג' מביא דברי הירושלמי האלו לראיה דבמקום שאין שייך לבזות אחרים מותר להחמיר על עצמו ואף אם נאמר דשני מעשים היו מכל מקום הדין עם רש"י דהמעשה דירושלמי מבאר המעשה דגמרא דילן וכמו שהדין הכא כן הדין התם. ודוק שמהרש"ל מביא ראיה מלשון דגמרא דאמרו דאזל מקמייהו וכן לא כתוב בגמרא דילן אלא קמייהו ומזה לא משמע מידי דהם הלכו אחריו וגם מה שכתב מהרש"ל וכן כי מטו לגביה. אף מזה לא משמע מידי דר' ור' חייא הלכו כדרכם בדרך ישרה ולר' יהודה בן קוסא לא היה אפשר להלוך כדרכו אלא לפסוע מיתד ליתד כמו שפירש רש"י בבבא קמא או להשתקע כמו שאמרו הכא בירושלמי ועל כן אמרו שהם באו אצלו אף על פי שהוא גם כן בא כנגדם. והמגן אברהם בסימן ס"ג ס"ק ב' מביא קצת דברי המהרש"ל אבל מקצר ביותר.

מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש ומן התפלין. נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה. א ואת שלאחר המטה את שהמטה צורך בהן פטורין ואת שאין המטה צורך בהן חייבין ואלו ב ואלו פטורין מן התפלה:

גמ' תנינן ג ומן התפלין [והתניא] ד * אבל ביום הראשון אינו נותן תפלין ביום השני הוא נותן תפלין ואם באו פנים חדשות הוא חולצן כל שבעה דברי ר' אליעזר ור' יהושע או' בראשון ה ובשני אינו נותן תפלין ביום השלישי הוא נותן תפלין ואם באו פנים חדשות אינו חולצן. ואם ו ביום השני אינו נותן תפלין צורכא ז מימר מי שמתו מוטל לפניו אלא בגין דתנא דא תנא דא°. ר' זעירא רב ירמיה בשם רב הלכה כר' אליעזר ח בנתינה וכר' יהושע בחליצה. ר' זעירא בעי נתן ביום השני כר' אליעזר מהו שיעשה ט כר' יהושע שלא לחלוץ. א"ר יוסי בר י בון וכיני נתן ביום השני כר' אליעזר נעשה יא כר' יהושע שלא לחלוץ ואין כיני נימא הלכה כר' אליעזר [בנתינה] יב. א"ר בון כתי' (דברים טז) למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימים שאתה יג עוסק בהן בחיים ולא ימים שאתה עוסק בהן במתים. תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו. למה מפני כבודו של מת. או משום שאין לו מי שישא משואו. מה נפיק מביניהון יד. היה לו מי שישא משואו. אין טו תימ' מפני כבודו של מת אסור. ואין תימ' טז מפני שאין לו מי שישא משואו. הרי יש לו מי שישא משואו. והתני פטור מנטילת לולב. תיפתר בחול. והתני פטור מתקיעת שופר. אית לך מימר בחול לא בי"ט. א"ר חנינא מכיון שהוא זקוק לו להביא לו ארון ותכריכין כיי דתנינן תמן *מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה יז ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין חלילין יח ומקוננות. כמי שהוא נושא משואו יט [תני] כ * מאימתי כופין את המטות משיצא המת מפתח הבית כא דברי ר' אליעזר ר' כב יהושע אומ' משיסתם הגולל

וכשמת

מי שמתו מוטל לפניו מוטל עליו לקברו: פטור מן ק"ש ומן התפלין ואע"ג דאבל חייב בכל מצות האמורות בתורה [נ"ב: וכדאית' בגמ' דילן בפ"ק אפ"ה] אבל לחוד ואונן לחוד ובגמ' יליף לה מקרא דרחמנא לא חייב להזכיר יציאת מצרים בשעה שעוסק במתו. ותפילין יציאת מצרים כתו' בהן וק"ש נמי יש בה יציאת מצרים וה"ה לפרשה ראשונה דהיא קבלת עול מלכות שמים. אבל רש"י ז"ל פי' הטעם לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוה דומיא דחתן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ולדעתו אם רצה לקרות מצי קרי ואינו כן כדאית' בגמ' אלא לגמרי פטור מכל המצות [נ"ב: וברכה לבטלה היא]. מן התפלין ואע"ג דאחר הקבורה נמי פטור למר עד יום ב' ולמר עד יום ג' בגמ' מפ' דאיידי דתנא ק"ש תני תפלין: נושאי המטה וחילופיהן וחלופי חלופיהן את שלפני המטה שכן דרך שמתחלפין לשאת המטה לפי שהכל חפצים לזכות בו: את שלפני המטה שתי כתות מאותן שהולכין לפני המטה פטורין כיון שעדיין לא נשאו ויתעסקו בו כשתגיע המטה אצלם, ואע"ג דעכשו אינן נושאין [נ"ב: ואין צריכין למטה] כיון דטרודין לשאת פטורין: ואת שלאחר המטה שאותן כבר נשאו: את שהמטה צורך בהן ואע"ג שנושאין [נ"ב: כת ראשון או כת ב' או כת ג'. אם אותם שלאחריה צריכין להם עוד וכגון שהגוף כבד ואע"פ שכבר נשאו] פטורין: ואת שאין המטה צורך בהן אפי' רוצין לסייע בידן חייבין. ורש"י ז"ל גורס גירס' אחרת: ואלו ואלו פטורין מן התפלה פי' רש"י ז"ל הטעם משום דלאו דאורייתא היא. ואין חכמי התלמוד דהכא סוברין כן כדאית' לעיל פ"ק אלא כל' דטעמ' כי ההיא דלעיל דפ"ק דמפ' טעמ' למתני' דתנן מפסיקין לק"ש היינו משום דלא צריך כוונה אלא פסוק ראשון או ג' פסוקים. ומיגו דאיכון ליבהר מצי מכוין אבל תפלה כולה בעיא כונה גדולה לכל י"ח [נ"ב: וכיון דכולה בעיא כונה] והן טרודין ללוות המת ולא מצו מכווני:

גמ' ביום הראשון אינו נותן תפלין מפרש טעמא בפ' אלו מגלחין דכתי' ואחריתה כיום מר משמ' דיום א' בלחוד הוא המר ותפלין נאמ' בהם פאר ואבל מעולל בעפר קרנו ומדקאמ' ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך ומתרגמי' טוטפתך תקטור עלך מכלל דלכ"ע אסירי: ביום השני הוא נותן תפלין בגמ' דילן לא גר' הכי אלא דר' אליעזר מחמיר ור' יהושע מקל וה"ג לה התם אבל ג' ימים הראשונים אסור להניח תפלין משלישי ושלישי בכלל מותר ואם באו פנים חדשות אינו חולץ דברי ר' אליעזר ר' יהושע או' אבל שני ימים הראשוני' אסור להניח תפלין משני ושני בכלל מותר להניח וכבר כתבתי לך בפתיחה דהיכ' דפליגי בגירס' בני בבל ובני ארץ ישר' לבני בבל שומעי' והאמת הוא כדברי תלמוד בבלי וקעי' דמאן דמקל לא אסר אלא יום ראשון מטעם אבלות ותלמוד דילן דאמ' דמאן דמקל אסר בשני סבר דלילה לאו זמן תפלין הוא ושני ביום מטעם אבלות הוא דאסר ליה דבעי' מקצת שני באבלות ואנן קי"ל דלילה זמן תפלין [נ"ב וכמו שפסק הרי"ף ז"ל בה' תפלין]. אלא דאסור להורות כן לכתח' הילכ' מדין אבלות קא אסרי' מקצת שני באבלות שהלילה של שני זמן תפלי' הילכ' יכול להניח ביום השני ולפי' כת' הרי"ף ז"ל בפ' הישן דאינו אסור מטעם אבלות אלא יום ראשון בלבד: חולצן כל שבעה כלו' אם באו פני' חדשות חולצן [נ"ב: ואפי' אם באו כל ז' נמי חולצן] מפני שמתעורר לבכי ומספר מאורעיו ושבחיו של מת לכך חולצן דדמי להו ליום מר: בראשון ובשני אינו נותן תפלין מפ' טעמ' התם דכתי' ימין בכי אבל מבה ומיעוט רבים שנים: והשת' פריך אם ביום השני אינו נותן תפלין וכו' וה"ה דמצי פריך לר' אליעז' אם אחר קבורה כל יום ראשון אינו נותן כ"ש כשמתו מוטל לפניו אלא משום דקי"ל כר' יהושע בעלמ' פריך אליביה: הלכה כר' אליעזר בנתינה ואינו אסור אלא יום א' להנחה וכר' יהושע בחליצה דאם באו פנים חדשות אינו חולץ: נתן ביום השני כר' אליעזר ובאו פנים חדשות בו ביום מהו שיחלוץ דהא באותו היום חולץ למר ולמר אינו מניח ואם אינו חולץ ליכ' תנא דסבר ליה מהו דנקטינן כקולי שניהם וכיון דמניח כר' אליעזר אינו חולץ כר' יהושע דסבר דיום דשרי להניח אינו חולץ: וכיני נתן ביום השני וכו' בתמיה ופי' כך הוא שאם נתן ביום השני וכו' א"כ הוא נימ' הלכה כר' אליעזר בנתינה ותו לא ומהכ' נפק' לן דשרי להניח וכיון דמניח אינו חולץ דקי"ל כר' יהושע בעלמ' אבל מדאיצטריך למימ' הלכה כר' יהושע בחליצה משמ' דהלכה כר' יהושע דאינו חולץ בזמן דאמ' ר' יהושע דהיינו מיום ג' ואילך והכי ס"ל לעולא בגמ' דילן אבל מ"מ קי"ל כרבא דאמ' התם כיון שהניח שוב אינו חולץ: להחמיר על עצמו לקרות ק"ש ולעסוק במצות: מה נפיק מביניהון מאי נפק' מינה אי טעמ' משו' כבודו אי משו' המשא כלומ' העסק שצריך להתעסק: והתני פטור מנטילת לולב ומשמ' אפי' ביום ראשון דיתעסקו בו עממין אלמ' אע"פ שהוא אינו נושא משואו שהרי עממים קוברי' אותו אסור מפני כבודו כיון דמוטל ליקבר הוא עכשו: בחול בח' ש"מ דיתעסקו בו ישראל: דתנינן תמן בפ' שואל דמס' שבת: מחשיכין על התחום לקרב עצמו בשבת עד סוף התחום ולהחשיך שם: לפקח להשתדל על עסקי כלה להביא לה חלילין וכלי שיר ומייתי משבת ק"ו לי"ט שמותר להתעסק בו בדיבור שיבואו לחפור לו קבר ולהפור לו תכריכין ולמיגז ליה אסא כדאית' בפ"ק דביצה ולעבור עליו משום שבות הילכ' אע"ג שקוברין אותו עממי' כיון דהוא מתעסק עמהן נושא משואו הוא אבל בשבת כיון דאין קוברי' אותו כלל בשבת אע"פ שמותר להחשיך עליו חייב בכל המצות כדתני' לקמן וכן פי' הרמב"ן ז"ל: מאימתי כופ' את המטות מאימתי חייל אבלות דאבל חייב בכפית המטה כדאית' פ' אלו מגלחי' וכפיית המטה פי' רש"י ז"ל שכופה את המטה * מלמעלה למטה והופכה: משיסתם הגולל פי' רש"י ז"ל זהו כסוי שעל הארון של מת שמוחזרין וגוללין אותו מעל פניו כשבא הבן או הקרוב ליתן כיס קטן של עפר על פניו מלשון וגללו

פרק בתרא דמועד קטן

שבת פ' שואל

פרק בתרא דמועד קטן

נוסח דפוס וויניציאה

א ליתא [נקודה מפסקת כאן. ועי' בפי' מהרא"ס והרא' שעל הנקודה הזאת סמך פירושו החדש והנפלא]
ב אלו ואלו
ג תני
ד ליתא
ה בראשונה
ו אם
ז צורכה
ח אלעזר
ט שיעשה ר' אליעז' כר' יהושע
י בי ר'
יא נעשה ר' אליעזר כר' יהושע
יב ליתא
יג שאת
יד מביניהן
טו ואין
טז ואם תאמר
יז הכלה
יח חלילים
יט משאו
כ ליתא
כא האלר
כב ורבי

מאיר נתיב

° כתב הרשב"א בחידושיו ח"ל הא דקתני פטור מן התפלין איכ' למידק מאי איריא מוטל לפניו אפילו כל יום ראשון נמי כדאמרי' במועד קטן (ט"ו א) ומדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דאבל אסור בתפלין ומסתבר' דאגב קריאת שמע ותפלה נקיט להו ובירושלמי בעו לה ופריקו בה פרוקא אחרינא. עד כאן דברי הרשב"א וכבר כל המפרשים ראו כן תמהו דבירושל' שלפנינו פריקו הכו כמו הרשב"א ונראה דגירסא אחרת היה לו בהירושלמי. והנה האחרונים כתבו דהרשב"א אזיל לטעמיה אזיל דס"ל בתשובה' דחה"מ לאו זמן תפלין הוא דאם לא כן פשוט ניחא דנקט תפלין מפני חה"מ דאבל ביום ראשון חייב בתפלין דלא שייך ביה מעולל בעפר קרנו וכמ"ש להדי' המגן אברהם סימן תקמ"ח ס"ק ה'. אבל אונן אף בחה"מ פטור או מפני כבודו של מת או מפני שאין לו שישא משואו כמו שאמרו לקמן בירושלמי פטור מנטילת לולב תיפתר בחול המועד דהיינו בחול המועד ולפי זה קש' מהירושלמי שלפנינו למה לא מתרץ דנקט תפלין מפני חה"מ ואין לומר דהירושלמי סובר כמו הרשב"א דחה"מ לאו זמן תפלין הוא. דאדרבה הפוסקים שמחייבים להניח תפלין בחה"מ הביאו ראייתם מהירושלמי כמו שכתבו התוספ' במנחות דף ל"ו ע"ב ד"ה יצאו שבתות ומועד קטן דף י"ט ע"א ד"ה ר' יוסי אומר ועירובין דף צ"ו ע"א ד"ה ימים וכעין קושיא זו הקשה הגל"ח ונדחק מאוד ליישבה. אבל נראה לפע"ד שהראיה שמביאים התוספות והרא"ש מהירושלמי דמ"ק דאין מניחין תפלין בחה"מ נדחה מכל וכל על ידי הגאון מהו' אליהו תווילנא בהגהותיו לאורח חיים סימן ל"א ס"ק ד' ולפי זה מהירושלמי לא מוכח כלום דמניחין תפלין בחה"מ ואדרבה מכאן ראיה שהירושלמי סובר דאין מניחין ועל כן הוכרח דאגב נקיט במתניתין תפלין ולא יוכל לתרץ דנקט תפלין מפני חה"מ.

וכשמת ר"ג כיון שיצא מפתח הבית א א"ר אליעזר לתלמידיו כפו את המטו' וכשנסתם הגולל א"ר יהושע כפו את המטות אמרו לו כבר כפינו ב על פי זקן: בערב שבת הוא זוקף את מטתו ובמוצאי שבת הוא ג חוזר וכופה. תני דרגש נזקפת ואינה נכפית * רבן שמעון בן גמליאל ד אומר שומט קרביטין° ה שלהודיו· ר' יוסא בש"ר יהושע בן לוי הלכה כרשב"ג ו. ר' יעקב בר אחא בש"ר יוסי מטה שנקליטיה עולין ויורדין בה שומטן ודיו. אי זו היא מטה ואי זו היא דרגש א"ר ירמיה כל שמסרגין על גבה ז זו היא מטה וכל שאין מסרגין על גבה ח זהו דרגש. והא תנינן * המטה והעריסה ט משישופם בעור הדג ואם י מסרג הוא על גבה לאי זה דבר הוא שפה. 0 א"ר אליעזר תפתר באלין ערסתא קיסרייתא דאית להון נקבי': מנין לכפיית המטה ר' קריספא בש"ר יוחנן (איוב ב) וישבו אתו לארץ על הארץ אין כתיב כאן אלא וישבו אתו לארץ דבר שהוא סמוך לארץ מכאן יא שהיו ישנין על גבי מטות כפופות: בר קפרא אמ' איקונין אחת טובה היתה יב לי בתוך ביתך וגרמתני לכופפה אף את כפה מטתך. ואית דמפקין לישנא ויכפה יג הסרסור: ר' יונה ור' יוסי תרויהון בש"ר שמעון בן לקיש חד אמ' מפני מה הוא ישן במטה כפויה [כדי] יד שיהא נעור בלילה ונזכר שהוא אבל. והרינא טו אמ' מתוך שהוא ישן על מטה כפויה הוא נעור בלילה ונזכר שהוא אבל: * [תני] טז האבל כל זמן שמתו מוטל לפניו אוכל אצל חברו ואם אין לו חבר אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר עושה [לו] יז מחיצ' ואוכל ואם אינו יכול לעשות מחיצה הופך את פניו לכותל ואוכל ולא מסב [ואוכל] יח ולא אוכל כל צרכו ולא שותה כל צרכו ולא אוכל בשר ולא שותה יין ואין מזמנין עליו ואם ברך אין עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו אינו עונה אחריהם אמן. הדא דתימ' בחול אבל בשבת מסב ואוכל ואוכל בשר ושותה יין ואוכל כל צרכו ושותה כל צרכו ומזמנין עליו ואם ברך עונין אחריו אמן ואחרים שבירכו עונה אחריהן אמן. אמ' רשב"ג הואיל והרתת יט לו את כל אלו חייבהו בשאר כל מצות כ של תורה אם חיי שעה התרת לו חיי עולם לא כ"ש. ר' יהודה בן פזי בשם ריב"ל הלכה כרשב"ג. [תני] כא נמסר לרבים אוכל בשר ושותה יין נמסר לכתפים כמי שנמסר לרבים. כד דמך ר' ייסא קביל ר' חייא בר בא כב אבלוי כג ואייכלון בשר ואשקיתון חמר. כד דמך ר' חייא בר בא כד קביל ר' שמואל בר רב יצחק אבלוי ואייכלון בשר ואשקיתון חמר: כד דמך ר' שמואל בר רב יצחק קביל ר' נעירא אבלוי ואייכלון טלופחין מימר כמא דהוא מנהגא. ר' זעירא [הוה] כה מידמך פקיד ואמר כו לא תקבלון עלאי כז יומא דין אבילה למחר מן דידי כח. ר' יצחק בריה דר' חוה בתובה מטתיה אונם ועאלון כט לגביה ר' מונא ל ור' יודן והוה [לון] לא חמר טב ואישתון סגין וגחכין למחר אתון בעיין מיעול גביה ואמר לב לון רבנין הכין לג בר נש עביד לחבריה לא הוינן חסרין אתמול לא מיקום ומירקוד:

תני

וגללו את אבן מעל פי הבאר וכת' הרמב"ן ז"ל דיודה רבי' שלמה באלו שמוליכי' אותן ממקום למקום בארון ודעתם להוציאו משם ולקברו שאין מונין לו אלא משעת סתימת קברו אבל כונת רש"י ז"ל לומר שכיסוי הארון נקרא גולל וסתימתו היא בין בבית בין בבית הקברות משעה שיכסם במסמורים על מנת שלא יפתח עוד אז מונה משעת סתימת הגולל: ר' אליעזר להלמידיו של ר"ג כפו את המטו' שלכם ולעיל נמי אמרי' דהרב על התלמיד יכול לעמוד בשורה ולקבל תנחומי אבלים וכ"ש תלמיד על הרב וכן פסק הרמב"ן ז"ל דיום ראשון חייבין להתאבל על הרב: וכשנסתם הגולל בבית הקברות: ובמוצאי שבת כופין ואמרי' התם דאע"ג שאין לו לישב אלא יום אחד חוזר וכופה: נזקפת ואינה נכפית אין צריך לכפות' אלא זוקפה: שומט קרביטיו רצועותיו: נקליטין מפ' בסוכה שהיה שני עצים ארוכים אחד למראשותיו באמצע ואחד למרגלותיו ונותן עץ ארוך עליהן ונותן הסדין על העץ והוא משופע ואורך לכאן ולכאן ויש נים תחתיו לשמור מן הזבובים וכשיוצאין הנקליטין ובולטין א"א לכפותה שאינה יושבת אלא נופלת לצדה הילכך [נ"ב: וכיון דאין משתמשין בה אלא בנקליטין] שומטן ודיו כמו בדרגש דזוקפה וסומכה לצד הכותל: שמסרגין על גבה זו היא מטה מרכיבין החבלין ומסרגין על גב ארוכותיה מכאן ומכאן וכל שאין מסרגין על גבה אלא מגופה שנוקבין הארוכות ותוחבין בהן ראשי החבלים וקושרין שם קשרים: והעריסה עריסה של תינוקות קונה בלעז: משישופם בעור הדג משפשף בעור הדג כדי להחליק הארוכות ליפותם ומשת' שמשפשף אחר שנעשית מטה ואי ס"ד דמסרגין על גופה והלא אין יופי המלאכה ניכר שהרי הארוכות מכוסין הן תמיד בחבלים הכרוכים סביבותיהם: קיסריתא מטות של קיסרין שיש להם נקבי' ומשפשפי' ארוכותיהן אבל מטות דעלמ' מסרגין על גופן ובפ' כהן גדול דסנהדרין אסיקנא דמטה אעולי ואפוקי בבזיוני דרגש אעולי ואפוקי באבקתא כדאית' התם בזיוני לשון נקבים כמו בזעוני בבקעים ונקבים של הארוכות מכניס ומוציא ראשי החבלים: אבקתא לולאות תלויות בנקבי ארוכותיו ובהן מכניסין ראשי רצועות התלויות בשפת העור: אבקתא תבקתא: [נ"ב: דבר שסמוך לארץ... מתחתית המטה שממטה... ושם ישבו]: ויכפה הסרסור המטה שפרין ורבין עליה: מפני מה הוא ישן במטה כפויה כדי שיהא נעור בלילה וכו' ואפי' שינתו לא תהא קבועה אלא תדד שנתו מעיניו: הוא נעור בלילה וכו' כשהוא ניעור בלילה נזכר שהוא אבל: ואין מזמנין עליו דפטור מברכת המזון הילכך לא מצטרף: ואם בירך אין עונין אחריו אמן דברכה לבטלה היא והכי קתני נמי בגמ' דילן ואין מברך ואין מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו והכי פירוש' אינו מברך ברכת מזון לעצמו [נ"ב: כ"ש ברכת המוציא] ואין מזמן על אחרים בשלשה ואין מברכין עליו ברכת המזון שלא תאמר כיון שאינו יכול לברך לעצמו יהא נידון כבור דהכא מברך ובור יוצא. ואין מזמנין עליו לחשבו במנין ג' לזימון וה"ה לברכת המוציא שאינו מברך וכן כתב הרמב"ן ז"ל [נ"ב: והרא"ש ז"ל]: הדא דתימ' בחול לעיל מסקי' דאפי' בי"ט גופיה דמי לחול כיון דיכול לדבר בו לעמוני' שיתפרו הקבר בו ביום: חיי שעה היתרת לו אכילה: חיי עולם מצות עשה. ומפר' בגמ' דילן דאפי' תשמיש המטה מחייבו רשב"ג°°: נמסר לרבים חבורות בעיר ממונים על הקבורה וכשהאבלים האבל צורכי הוצאת המת מוסרין אותו לאותן חבורות להוליכו לבית הקברות לקברו וכיון דמסרוהו להם ולא אזלי קרובים בתר ערסא אל עליהן אבלות השתא כי ההיא דאמרינן כגון אתין דלא אזליתו בתר ערסא נכי מהדריתו אפייכו מבבא דאבולא אתחילו ומנו: נמסר לכתפים כגון דלא קרי והגי והיה בור ואין חוששי' לכבודו ומוסרין אותו לכתפים: כמי שנמסר לרבים ואלה אבלות עליהו ושרי לאכול בשר ולשתות יין: קביל ר' חייא בר בא אבלוי ר' חייא בר אבא עשה הקבלה לקרוביו של ר' ייסא דהיינו הברא' דבשר ויין: ואייבלון טלופחין והאכילם עדשים ולא כאותן של מעלה בבשר ויין מפני שכך היה מנהגן של אנשי העיר: לא תקבלין עלאי יומא דין אבילה וכו' שמעי' מצוואתו של ר' זעירא שאם רצו אבלים שלא לקבל הברא' הראשונה ושלא לאכול אותו היום כלום הרשות בידם וכן כת' הרמב"ן ז"ל: בתובה שם מקום ולא מת לו שם המת אלא במקום אחר: ונחבין ושחקו שם: הכין בר נש עביד לחבריה בתמיה: מיקום ומירקוד והוא קלות ראש. ותני' באבל רבתי אבל לא יניח תינוק לתוך חיקו שמא מביאו

כהן גדול דסנהדרין

מס' כלי' פ"ו

מי שמתו בבלי

נוסח דפוס וויניציאה

א האלר
ב כפיטס
ג הוא כופן
ד רבי שמעון בן אלעזר
ה קלבינטרין
ו כרבי שמעון בן אלעזר
ז גופה
ח גופה [וכלקמן]
ט המטה העריסה
י אם
יא מיכן
יב היה
יג ויכפה כפה הסרסור
יד ליתא
טו גחרנה
טז ליתא
יז ליתא
יח ליתא
יט והתרתי
כ המצו'
כא ליתא
כב ווה
כג אבילוי [וכן לקמן]
כד אבא
כה ליתא
כו ומר
כז עלי
כח יומא הן אבלא למח' מזרחיא°°°
כט ועלון
ל חנא
לא ליתא
לב אמ'
לג רבנן אכן

מאיר נתיב

° זו היא הנוסחא הנכונה וכן הוא בגמ' דילן סנהדרין דף כ' ע"א מתיר קרביטיו והוא נופל מאליו. וכן הוא בנדרים דף נ"ו ע"ב אם ערסא דגדא הוא קורביטין מי אית ליה.

°° מלשון מהרש"ס נראה דהוא סובר כהר"י ן' מגאש. הביאוהו תלמידי רבינו יונה ז"ל והרב רבינו יוסף הלוי ז"ל פי' דת"ק ור"ג (בירוש' ובגמ' דילן הכא רשב"ג אבל במ"ק ובמסכת שמחות ר"ג) ברשות וחובה קמיפלגי דת"ק סבר חיי' בכל המצות האמורות בתורה ובהשמ"ש המטה הרשות בידו. אם ירצה ישמש מצות עונה ואם ירצה יניח ור"ג אמר לא תאמר רשות אלא כמו שכל שאר המצות חייב לקיימן ג"כ מצות עונה מצוה מן התורה היא וחייב לעשותה וזה הפירוש יהי' מתקבל אלא שבירושלמי מוכח דאין לאוקמה פלוגתייהו בזה דגרסינן התם ר"ג אמר מתוך שהתרת לו את אלו התרת לו את כולן ומדשמעינן ליה לר"ג דאמר לשון מותר מכלל דת"ק אוסר הוא ופלוגתייהו הוי בין איסור לחובה כדכתבינן לעיל לדעת הרי"ף ז"ל עכ"ל ולפי גירסתנו הואיל והתרת לו את כל אלו חייבהו בשאר כל מצות של תורה פירוש הרי"מ נאה ומתקבל הוא וכן פירש הבעל המאור בפרק ואלו מגלחין אבל הרמב"ן במלחמות שם מביא הגירסא דתלמידי ר"י. —

°°° נוסחת הספרים הנדפסים אין לה הבנה ובטור יורה דעה סימן שע"ח איתא רצה האבל שלא לקבל ההבראה שלא רצה לאכול אותו היום הרשות בידו דגרסינן בירושלמי: ר' זעירא מדמך פקיד לא תקבלין עלי יומא דין אכילה ומחר מדיליה" והיא כגי' מהרש"ס. רק במקום שגרס' הטור היתה „ומחר מדיליה"- גורס מהרש"ס „למחר מן דידי".

* תני עשרה כוסות שותין בבית האבל שנים לפני המזון וחמשה בתוך המזון ושלשה לאחר המזון ואלו א [הם] ב שלשה שלאחר המזון אחד לברכת המזון וא' לגמילות חסדים ואחד לתנחומי אבלי' וכשמת רשב"ג הוסיפו עליהן עוד שלשה אחד לחזן הכנסת וא' לראש הכנסת ואחד לר"ג ג וכיון שראו ב"ד שהיו משתכרין והולכין גזרו עליהן והחזירום למקומם: * כהן מהו שיטמא לכבוד רבו. ר' ינאי זעירא דמך חמוי והוה חמוי והוה ד רביה שאל לר' יוסי ואסר ליה. שמע ר' אחא ואמ' ה יטמאו לו תלמידיו. ר' יוסי נטמאו לו תלמידיו ואכלו בשר ושתו יין אמ' לון ר' מנא חדא מן תרתי לא פלטת לכון אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ולמה שתיתם יין ואם אין אתם מתאבלין למה נטמאתם: מהו שיטמא כהן לתלמוד תורה ו. ר' יוסי הוה יתיב מתני ועאל מיתא מאן דנפק ז ליה לא אמ' ליה כלום ומאן ח דיתיב ליה לא אמ' ליה כלום. ר' נחומאי ט בריה דר' חייא בר בא י אמ' אבא לא הוה עבר יא תחות כיפתא יב דקיסרין. ר' אמי [עבר] יג. ר' חזקיה ור' כהן ור' יעקב בר אחא הוו מטיילי יד באילין פלטייתא דצפרי הגיעו לכיפה ופירש ר' כהן הגיעו למקו' טהרה וחזר אצלן אמ' לון במה [הויתון] טו עסקין אמ' [ליה] טז ר' חזקיה לר' יעקב יז לא תימ' ליה כלום. אין משום דבייש יח ליה דפירש. שמטמא [כהן] יט לת"ת לא ידעין. ואין משום דהוה טייסן לא ידעין. * תני מיטמא כהן ויוצא ח"ל לדיני ממונות ולדיני נפשות ולקידוש החודש ולעיבור השנה. ולהציל כ שדה מן הגוי ואפי' דילטור כא יוצא ועורר עליה [ומיטמא] כב ללמוד תורה ולישא אשה. ר' יהודה או' אם יש לו מהיכן כג ללמוד אל יטמא. ר' יוסי אמ' אפי' יש לו מהיכן ללמוד כד יטמא שלא מן הכל כה אדם זוכה ללמוד. אמרו עליו על יוסף הכהן שהיה מיטמא ויוצא אחר רבו לצידן אבל אמרו אל יצא כהן ח"ל כו אלא א"כ הבטיחו לו אשה: מהו שיטמא כהן לנשיאות כפים. מובילה כז אחוי דר' אבא בר כהן אמ' קומי ר' יוסי בש"ר אחא מיטמא כהן לנשיאו' כח כפים. שמע ר' אחא ואמ' כט אנא לא אמרית ליה כלום. חזר ואמ' או דילמא לא שמע מני אלא כיי דא"ר יודה בן פזי בש"ר אליעזר כל כהן שהוא עומד בבית הכנסת ואינו נושא את כפיו עובר בעשה וסבר מימר שמצות עשה דוחה למצות לא תעשה. ואנא ל לא אמרית ליה כלום אייתוניה ואנא אלקוניה: ר' אבהו הוה יתיב מתני בכנישתא מרדתא לא בקיסרין והוה תמן מיתא אתת ענתא דנשיאות כפים ולא שאלון ליה אתת ענתא דמיכלא ושאלון ליה. אמ' לון על נשיאות כפים לא שאלתון לב לי ולמיכלא שאלתון לי כיון דשמעון כן כל חד וחד שמט לג גרמיה וערק. א"ר ינאי מיטמא כהן לראות את המלך. כד סליק דיקלאטנים לד מלכא להכא חמון לר' חייא בר ווא לה מפסע על קיברי לו דצור בגין מחמיניה. ר' חזקיה ור' ירמיה בש"ר יוחנן מצוה לראות גדולי מלכות. לכשתבוא מלכות בית דוד יהא יודע להפריש בין מלכות למלכות. מהו שיטמא הכהן לכבוד הנשיא: כד דמך ר' יהודה לז נשיאה אכריז ר' ינאי ואמ' אין כהונה היום. כד דמך ר' יהודה לח נשיאה בר בריה דר' יהודה נשיאה דחף ר' חייא בר אבא לר' זעיר' בכנישתא דגופנא לט דצפורי מ וסאביה. כד דמכת נהוראי אחתיה דר' יהודה נשיאה שלח ר' חנינא בתר ר' מונא מא ולא סליק א"ל אם בחייהן אין מיטמאין להן כל שכן במיתתן. א"ר נסא מב עשו אותן כמת מצוה. מהו שיטמא כהן לכבוד אביו ואמו. * ר' ייסא שמע דאתת אימיה לבצרה מג אתא שאל לר' יוחנן מהו לצאת. א"ל אם מפני סכנת דרכים צא. אי משום כבוד ואם מד אינו יודע. א"ר שמואל בר רב יצחק עוד היא צריכה [לר' יוחנן] מה. אטרח מו עלוי ואמ' אם גמרת לצאת תבא לשלום. שמע ר' אלעזר ואמ' מז אין רשות גדולה מזו. מהו שיטמא כהן לכבוד הרבים. תני' מח היו שם שני מט דרכים מתאימות אחת רחוקה וטהורה ואחת קרובה וטמאה אם היו הרבים הולכי' ברחוקה הולך ברחוקה ואם נ לאו הולך בקרובה מפני כבוד הרבים. עד כדון בטומאה של דבריהם. ואפי' בטומאה נא שהוא מדברי תורה. מן מה דא"ר זעירא גדול הוא כבוד הרבים שהוא דוחה מצות

לא

מביאו לידי שחוק ומלא מתגנה על הבריות: שנים לפני המזון כדי לפתוח את בני מעיו: א' לגמילות חסדים לברכם ולהזכיר שבחם של גומלי חסדים דמחזקי במילת' דשיבא: לחזן הכנסת שמש שקורא העם להקהל למצוה: וא' לראש הכנסת לדיין: וא' לר"ג מפ' בפ"ק דכתובות זכרון טוב לו שנהג קלות ראש בעצמו בתכריכין: והחזירום למקומם לעשרה כוסות כתקנה ראשונה: ר' ינאי זעירא כהן היה: למה אכלתם בשר וכו' קודם שיקבר והלא אוננים אתם כיון דנטמאתם לו כקרובים: ועאל מיתא ובמקום שהיה בו מת היה לו טומאת אהל: מאן דנפיק ליה מפני הטומאה יצא מן המדרש: ומאן דיתיב ליה לא אמ' ליה כלום אלמ' ס"ל דמטמא כהן לת"ת: תחות כיפתא דקסרין משום טומאה: ר' אמי עבר דס"ל אין שם חשש טומאה: לא תימ' ליה כלום במה שעסקו בתורה כיון שהלך לו: אין משום דבייש ליה שרע בעיניו של ר' חזקיה על שפירש דס"ל דמטמא כהן כר' יוסי: דהוה טייסן עף כלו' פורח ונמהר שלא המתין לדעת מה דעתם והיה נרא' שלא השגיחם: אפי' דילטור יוצא ועורר עליה יוצא להציל שדה מן הגוי וכותב שטר ומעלה בערכאות שלהן: ומטמא ללמוד תורה והיינו טומאת ח"ל דמדרבנן הכי מפ' בגמ' דילן: לצידן לח"ל וק' דבספ' שופטים משמ' דארץ ישראל היא וי"ל כיון דלא כבשוה בימי יהושע וגם עזרא לא כבשה כדאית' במס' דמאי כחוצה לארץ דמיא וארץ העמים מיטמאה כבית הפרס מדרבנן: אבל באשה: אייתוני ואנא אלקי ליה הביאוהו אצלי ואני אלקהו: מרדתא שם אדם שבנה אותו בית הכנסת: על נשיאות כפים לא שאילתון לי דמשמ' לכו דמשום מצוה דמטמא ועל אכילה נסתפקתם ושאלתם לי: כיון דשמעון כן דכעס על שלא שאלו לו משם ואילך אפי' על נשיאות כפים לא היו בב"ה אלא היו בורחין ומהך מילת' משמ' דמספק' ליה לר' אמי: לכבוד הנשיא אע"פ שיש עמו מיתא אלפי גברי ואע"ג דלא מתני לאחרים אפי' הכי התירו שיטמאו הכל שכבודו בכל אדם שיתעסקו בו כקרובין: נהוראי אחתיה דר' יהודה נשיאה וכבר ר' יהודה נשיאה מקודם לכן נפטר: בחייהן דאפי' רבנו הקדוש עצמו שהיה אחיה אינו מתאבל עליה מן התורה דכתי' ולאחותו הבתולה אלא מדרבנן כדאית' בפ' ואלו מגלחין אבל לדחות לא תעשה של תורה לא אמרו וכ"ש אחר מיתתן שכבר נפטר ר': עשו אותן כמת מצוה ואם אין אנו משגיחין על כבודו מי ישגיח: שיטמא כהן לצאת ח"ל לכבוד אביו ואמו בחייהן: ר' ייסא כבר פי' בפתיחה דהיינו ר' אסי והך עובדא דאיתא דפ"ק דקידושין רב אסי הוה ליה ההיא אמא זקנה וכו' וכהן הוה: מהו לצאת לקראת אימא שכהן אני: מפני סכנת דרכים שלא יקפחוהו ליסטים: איני יודע אי אתי עשה דכבוד אב ואם לדחות לאו דלא יטמא: עוד הוא צריכא לר' יוחנן עדיין מספק' ליה לר' יוחנן: אטרח עלוי שהיה מטע וחזר ושאל שהיה לבו נוקפו עליה: שמע ר' אלעז' ואמ' וכו' בגמ' דילן אית' הכי אתא לקמיה דר' אלעזר אמ' שמא ח"ו מירתח רתח עלי ר' יוחנן. א"ל מאי אמ' לך א"ל המקום יחזירך לשלום א"ל אם אית' דרתח לא הוה מברך לך ואין רשות גדולה מזו. ואמרי' התם שמע לאריגה דקא אתי אמ' אי ידעי לא נפקי: הרבים הולכים ברחוקה לכבוד האבל: גדול כבוד וכו' והיינו כבוד הבריות כגון זקן ואינה לפי כבודו דוחה לא תעשה שבתורה לא תוכל להתעלם:

ואפי'

נוסח דפוס וויניציאה

א אילו ב ליתא
ג לרב"ג
ד חמוי והוא הוה חמוי והוא היה רביה
ה ומר
ו לכבוד תורה
ז מן דנפיק
ח ומן
ט נחומיה
י אבא יא עבור
יב כפתה יג ליתא
יד מטיילין טו ליתא
טז ליתא
יז לר' יעקב בר אחא
יח דבלים יט ליתא
כ להציל כא ליטור
כב ליתא כג מאיכן
כד מאיכן ללמוד תורה
כה שלא מכל אדם
כו נחוץ לארץ
כז מגבליה
כח לנשיא' כט ומר
ל אבא לא מדדתא
לב שאילתון לג שבק
לד דוקליטייונס
לה אבא לו קיבריה
לז יודן
לח יודה [וכן לקמן]
לט דגופנה
מ דציפורין
מא מנה
מב במיתתן עמו
מג לבוצרה
מד כבוד אביו ואמו
מה ליתא
מו אטרח ר' יוחנן
מז ומר
מח תני
מט שתי
נ אם
נא אפי' טומאה

מורה מקום

פ"ק דכתובות

כהן גדול ונזיר ירושלמי

פ"ק דע"ז

בפ"ק דקדושין דילן

לא תעשה א שעה אחת הדא ב אמרה אפי' בטומא' שהיא מדברי ג תורה °. ר' יונה ר' יוסי ד בש"ר יוסי ה בר חנינא אין שואלין הלכה ו לפני מטתו של מת. והא ר' יוחנן שאל לר' ינאי קומי ערסיה דר' שמעון בן יוצדק הקדיש עולתו לבדק הבית והוא מגיב ליה. נימר כד הוה רחיק או כד הוה ז מסקין ליה. לסדרא ח: והא ר' ירמיה שאל לר' זעירא ט קומי ערסיה דר' שמוא' בר רב יצחק [ומגיב ליה] י נימר כד היה רחיק היה מגיב ליה וכד יא הוה קריב לא הוה מגיב ליה. תני הכתפים אסורין בנעילת הסנדל שמא תפסק יב [רצועה] יג סנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מן המצוה. ר' זעירא שרע בדיבורא אתון בעיין מזקפיניה יד ואשכחוניה איעני. אמרו ליה מהו כן אמ' לון לכן דאתינן על שם (קהלת ז) והחי יתן אל לבו:

מתני' קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים טו חייבין:

גמ' תני אין מוציאין את המת סמוך לק"ש אלא אם כן הקדימו שעה אחת או אם אחרו שעה אחת כדי שיקראו ויתפללו. והא תנינן קברו את המת וחזרו וכו' תפתר באילין דהוון סברין דאית ביה עונה טז ולית ביה עונה יז: תני ההספד וכל העסוקין בהספד מפסיקין לק"ש ואין יח מפסיקין לתפלה. מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה. והא תנינן אם יכולין להתחי' ולגמור וכו' מתני' יט ביום הראשון ומאי כ דתני תנא ביום השני. *°א"ר שמוא' בר אבדומא זה שהוא נכנס לבי' הכנסת ומצאן עומדין ומתפללין אם יכול הוא להתחיל ולגמור כא עד שלא יתחיל שלוח צבור כדי לענות אחריו אמן יתפלל ואם לאו אל יתפלל. באי זה אמן אמרו תרין אמוראין [פליגין] כב חד אמ' באמן של האל הקדוש וחד אמ' באמן של שומע תפלה. א"ר פינחס ולא פליגי מאן דאמ' כג באמן של האל הקדוש בשבת. ומ"ד בשומע תפלה בחול:

[הפנימיים פטורים]: כד תניא ר' יהודה כה או' היו כולן שורה אחת העומדים משום כבוד חייבין ומשו' כו אבל פטורים ירדו לספוד כז הרואים פנים פטורים ושאינן רואים פנים חייבין: הדא כח דתנינן העומדים בשורה הפנימיים פטורין והחיצונים חייבין משנה אחרונה: הדא דתני העומדים משום כבוד חייבין משום אבל פטורין משנה ראשונה: וההיא כט דתנינן תמן וכשהוא מנחם את אחרים הדך כל העם עוברים זה אחר זה והממונה ממצעו בינו לבין העם משנה אחרונה ל. *א"ר חנינא בראשונה היו משפחות עומדות ואבלים עוברין משרבתה לא תחרות בציפרי התקין ר' יוסי בן חלפתא שיהו המשפחות עוברות והאבלין עומדין. א"ר שמעון דסוספתא לב חזרו הדברים לישנן לג:

מתני' נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפלין וחייבין בתפלה ובמזוזה ובברכת מזון לד:

גמ' נשים מניין [דכתי' (דברים יא) והיו לטוטפות בין עיניכם] לה ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם. עבדים מניין שנא'

ואפי' בטומאה דאורייתא ובגמ' דילן לא קיימי' הכי אלא בטומאת בית הפרס: לפני מטתו של מת בתוך ד' אמות: הקדיש עולתו לבדק הבית מי מיתפסא ונותן דמיה: מגיב ליה משיב ליה: כד הוה רחיק ד' אמות: מסקין ליה לדרוש עליו: שרע בדבורא היה שומט עצמו מלדבר ואפי' במילי דעלמא כשהיה מלוה המת: אתון בעיין מיקפוניה לעשות למת הקפות וקראוהו ליכנס בשורת ההקפות. והיה עונה בקול בקינה שהיה מקונן עם הספדנין: מהו בן כיון שאינך ספדן. פ"א מזקפוניה דכשהיה הולך עם המת ראשו היה כפוף והיו באים לשואלו כדי שיגביה ראשו ויזקוף ראשו ומצאוהו שהיה עונה עם הספדנין ולא רצה להשיבן: מהו בן שאינך רוצה להשיב: לכן דאתינן לאשר באנו ואין להבים דעתנו מהספד המת על שם והחי יתן אל לבו:

מתני' עד שלא יגיעו לשורה באמצע השורה קא איירי וכשלא הגיעו עדיין. [כ"ב: והרמב"ם ז"ל פי' דלכל העם חוץ דעוסקי' במצוה הן כיון דאין לנחם מפ' בגמ' דילן ולגמור אפי' פרק א' ואפי' פסוק א'] ופי' רבנו האי גאון ז"ל כך היה מנהגן של ראשונים שאין להלהר אחר קבורת המת לשדה בוכין להספד קרוביו ורעיו ומכבדיו יותר מן הכל ונו היא שורה לאשונה ושורה אחרת מי שהוא עמו ובאהבתו ובכבודו פחות מן הראשונים: לא יתחילו דכיון דמגיעין וצריך שהם עונין להספד הספדנין והם מפסיקין: הפנימיים פטורי' בגמ' מפ' דהיינו כמשנה אחרונה דמשפחות עוברות והאבלי' עומדין ופנימיים פטורין דהן האבלי' דעומדי' קבועי' ומשפחות מנחמין מקיפין אותם בנחם [כ"ב: ומשום דדעתן ליסע מיד הן חיצונים כדי ללכת]: והחיצונים הן אותן שעוברין: גמ' קברו את המת וחזרו משמ' שהוליאוהו בשעת ק"ש: מפסיקין לק"ש מפסיקין ההספד משום מצות ק"ש. דלית בה כוונה אלא או פסוק ראשון או ג' פסוקים מה שאין כן בתפלה: ואם לאו לא יתחילו משמע דאין מפסיקין בהספד כלל. ואפי' אחר שקברו: ביום ראשון אין מפסיקין דעיקר מרירא חד יומא הוא: אמ' ר' שמואל וכו' משום דהכן במתני' אם יכולין להתחיל ולגמור מייתי לה: עומדים משום כבוד חייבין [כ"ב: לכבדו ולנחמו] מפרש' דמשפחות שמנחמים היו עומדים ומשנה ראשונה היא: דתנינן התם בפ' כהן גדול בסנהדרין ומדקתני כל העם עוברים משמ' דאבלי' עומדין במקומן וכל העם עוברין איש איש כשמגיע אל האבל מנחמו ועובר והיינו דמשפחות המנחמין עוברות כמשנה אחרונה: הממונה הוא סגן: ממצעו לכהן גדול ונותנו בינו ובין העם: תחרות בציפורי היו מתקוטטות לומ' אני עומדת להקביל האבלים וזאת אומרת אני עומדת. ובגמ' דילן [כ"ב: סנהדרין פ' כהן גדול] איפכ' גר' התם דמשנה ראשונה אבלי' עומדי' ומשפחות עוברות. ומשנה אחרונה משפחות עומדות ואבלי' עוברין כדאית' התם:

מתני' פטורין מק"ש דהיא מ"ע שהזמן גרמא ותנן בפ"ק דקידושין כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות ותפלין נמי מ"ע שהזמן גרמא היא דקסב' לילה ושבת וי"ט לאו זמן תפלין הוא ולא תני הני אלא משום דאשמועי' חידושא בהו כדאית' בגמ'. וכיון דנשים פטורי עבדים כנענים שקבלו לשם עבדות פטורי נמי דגמיר לה לה מאשה כדאית' בפ' השולח ובגמ' דהכ' ילפי' עבדים מקלא אחרינא: וקטנים פי' רש"י ז"ל דפטורין אפילו הגיעו לחינוך לקרותה בעונתה לפי שאינו ניעור תמיד כשמגיע זמן ק"ש דהיינו סמוך להנץ החמה אבל כי ניעור אע"ג שמלמדו פסוק ראשון כדאית' בפ' לולב הגזול ותפלין נמי פטור מלחנכן דשמן אינן זהירין לשמור גופן והיינו דאמרי' התם קטן היודע לשמור גופו וכו' וכן מצאתי להרשב"א ז"ל: וחייבי' בתפלה גבי נשי' ועבדי' קאי דמדאורייתא' היא ורחמי' היא וכלהו בעו רחמי אלא דדינא' הוא דקבע לה זמן כדאי' בפ' אין עומדין אבל מן התורה אין לה קביעות: מזוזה כתיבה קלה רחמנ' כל מי שיש לו בית: וברכת המזון במאן דאכיל תלה רחמנ' וגבי קטני' נמי [כ"ב: מזוזה דקתני] משו' חינוך כדאי' בגמ'. והגב ריסא נקט סיפא. גמ' ולא בנותיכם הדא אמ' שפטורי' מתפלין דאיתקש

א מלוה בלא תעשה
ב אדא
ג מדבר
ד ר' יוסי הגלילי
ה יסא ו הלכו'
ז הוון ח לסדרה
ט זעור' י ליתא
יא כד יב יפסוק
יג ליתא
יד מיזקפניה
טו [כ"ה במשנה ברה"פ] החצוני'
טז עונה יז עונה
יח ואם
יט מהגיתא
כ ומה
כא ומתפללין אם יודע הוא מתחיל ופו' עד שלא
כב ליתא כג דמר
כד ליתא כה יודה
כו משו' כז לספד
כח הוי הדא
כט והיי
ל ס"א ראשונה
לא מערבה התלות בלפורין
לב דהוספת'
לג ליושנן
לד המזון
לה ליתא

מאיר נתיב

° עיין פי' מהרש"ם דכתב דבגמ' דילן לא קיימי' הכי אלא בטומאת בית הפרס עכ"ל ותמיה גדולה עליו שהוא ז"ל כתב בכמה מקומות שכל מגמתו שלא להחזי' פלוגתא בין שני התלמודים אפילו בפי' דחוק ומכ"ש בפי' מרווח והא יש לנו פי' מרווח בעניין הנ"ל בפי' התוס' ברכות דף כ' ע"א בדה"מ שב ואל תעשה שאני וכו' ולפי שיטת התוס' אם אין בעניין זה פלוגתא בין שני התלמודים. שרש"י ז"ל הקשה על תירוץ דגמרא שב ואל תעשה שאני הלא כהן ונזיר קום ועשה הוא והירץ דקרא גלי לן דלאו לא יטמא לא נאמר לגבי מת מצוה והתוספות פירשו

דמגזיר לא גמרינן דישנו בשאלה ולאו דכהן לא שוה בכל הוא. והנה לפי פירוש רש"י ז"ל כבוד הבריות אינו דוחה שום מצוה דאורייתא אלא בשב ואל תעשה ועל מת מצוה בכהן ונזיר לא אמרו כלל ולפי זה כל התירוצים שתירצו הש"ס לעיל קיימים אבל לפירוש התוספות לאו דכהונה נידחה מפני כבוד הבריות ואם כן ההיא דלעיל דתרגמה ר' אבא בטומאת בית הפרס דרבנן שלא הליכה דמסקנא אבל באמת אפילו טומאה דאורייתא נידחת מפני כבוד הבריות וכמו שאמרו אבא בירושלמי. וכן הביאו בשיטת התוספ' הגל"ח לברכות דף כ' ובנודע ביהודה מהד' קמא סימן ל"ה ליורה דעה והגאון מווילנא בהגהותיו לש"ע י"ד סימן שע"ב. והרמב"ן במלחמות כתב שמצא בנוסחאות הבלות מספרד דגרסי עלה בני סימ' עלף מכהן מה לכהן שכן לאו שאינו שוה בכל וכתב עוד שדעתו נוטה לגרסה זו. והיא ממש כפירוש התוספות. ונפקא מיניה לדינא בין השיטות שהבאתי לעיל בעניין כהן שמוכב ערום באוהל המת דלשיטת רש"י אסור להמתין עד שלבש את עצמו וכמו שכתב הרמ"א בש"ע י"ד סימן שע"ב ולשיטת התוספ' מותר מפני כבוד הבריות שבזיון גדול הוא לצאת ערום חוצה וכל כי האי גונא לשיטת רש"י בטומאה דאורייתא אסור ולשיטת התוספות מותר. ועוד סייעתא לשיטת התוספ' מהירושלמי דלקמן פרק ט' הלכה א' הביאו הבית יוסף בטור י"ד סימן ל"ג דהביאו שם פלוגתא דאמוראי אם כבוד הבריות דוחה כלאים דאורייתא או לא ולכאורה קש' למה האמוראים ההם אינם מחולקים כאן בטומאה. אלא י"ל דבטומאה כולי עלמא סבירו להו דנדחה מפני כבוד הבריות וכשיטת התוספות הנ"ל. — °° עיין סוף תפלת השחר והמלא מגיהת הספרים הנדפסים שם מעובשת וחסרה ועל ידי הנוסחא הנכונה של מהרש"ם נתישבו כל הקושיות שהקשו על הירושלמי. ובבואנו לתפלת השחר נאריך בזה בס"ד.

שנא' (שם ו) שמע ישראל ה' אלהינו וגו' את שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא העבד שיש לו אדון אחר °. קטנים מנין (שמות יג) למען תהיה תורת ה' בפיך בשעה שהוא תדיר בה :

וחייבין בתפלה : כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו : ובמזוזה : דכתי' (דברים ו) וכתבתם על מזוזות ביתך וגו'. ובברכת א המזון. דכתי' (שם ח) ואכלת ושבעת וברכת וגו' : תמן תנינן * כל מצות עשה שהזמן גרמה אנשים חייבין ונשים פטורות וכל מ"ע שלא הזמן גרמה אחד האנשים ואחד הנשים ב חייבים [תניא] ג אי זו היא מ"ע שהזמן גרמה כגון סוכה לולב שופר תפלין ד. ואי זו היא מ"ע שלא ה הזמן גרמה כגון [מזוזה] ו אבדה ושילוח הקן מעקה וציצית. ר' שמעון או' ציצית ז מ"ע שהזמן גרמה היא שהרי כסות ליל' פטור מן הציצית : א"ר לייא טעמון דרבנן שכן אם היתה מיוחדת לו ליום וללילה שהיא חיבת בציצית : תני כל מצות שאדם [הוא] ח פטור מוציא ט את אחרים י ידי חובתן חוץ מברכת המזון. והתנינן יא כל [מי] יב שאינו מחוייב יג בדבר אינו מוציא את אחרים יד ידי חובתן הא אם הוא טו חייב אפי' שיצא טז מוציא : א"ר לייא שניא היא ברכת מזון דכתי' בה ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך. ר' יוסי ור' יהודה יז בן פזי הוו יתבי ואמרי יח לא מסתבר' בק"ש [כדי] יט שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו. לא מסתברא בתפלה. [כדי] כ שיהא כל א' וא' מבקש רחמי' על עצמו. [רב יהודה בשם שמואל אמ'] כא * סוכה כב אינה טעונה ברכה אלא ליל ראשון כג בלבד. לולב טעון ברכה כל שבעה. ר' יוסי ור' אחא הוו יתבי ואמרי כד מה בין סוכה מה כה בין לולב סוכה נוהגת בלילות כבימים ולולב כו אינו נוהג אלא ביום. התיב ר' יעקב דרומיא הרי ת"ת נוהג בלילות כבימים. מאי כז כדון סוכה אפשר לו כח [שלא] כט ליבטל ת"ת [אי] ל אפשר לו שלא ליבטל לא : * תני אבל אמרו אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו. [ניחא אשה מברכת לבעלה ועבד לרבו : אלא קטן לאביו] לב לא כן אמ"ר אחא בש"ר יוסי בן לג נהוראי כל שאמרו בקטן [אינו אלא] לד כדי לחנכו. תפתר בעונה אחריו לה אמן. כיי דתנינן תמן מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרים ותהא לו מארה. [תני ועוד] לו אמרו לז תבא מאר' לבן עשרים שצריך לבן עשר :

מתני' בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו לח ר' יהודה או' מברך לפניהם ולאחריהם :

גמ' מהו מהרהר ברכות °° : מתני' לט במקום שאין מים וכר' מאיר ° דתניא מ * בעל קרי שאין לו מים לטבול הרי זה קורא ק"ש מא ואינו משמיע לאזנו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה דברי ר' מאיר וחכמים אומ' קורא ק"ש ומשמיע לאזניו ומברך לפניה ולאחריה. * תני' בעל קרי הולה שנפלו עליו ט' קבין מים וטהור שנפלו על ראשו ורובו מב ג' לוגים מים שאובין טיהר

דאיתקש לת"ת ואיצטריך משום דלא נימ' ניקיש תפלין למזוזה כדאית' בגמ' דילן. ק"ש נמי איתקש לתלמוד תורה דכתי' את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך וגו' וההוא קרא בק"ש מיירי : יצא העבד והאשה * שיש להן אדון אחר והגא ליה דאע"ג דקבלת מלכות שמים היא אפי' הכי פטורין : בשעה שהוא תדיר בה דהיינו הגדול חייב בתפלין וכיון דפטור מתפלין פטור מק"ש דאיתקים גבי הדדי כדפרישית והך ילפותא צריכה לאביו דפטור מלהשתדל שיקיימנה הבן אע"ג דחייב ללמדו תורה כשהוא קטן : תמן תנינן בפ"ק דקידושין : שהזמן גרמה שהזמן גורם להשתנ' : ותפלין דשבת וי"ט לאו זמן תפלין הן : שהיא חייבת בציצית ואפילו בלילה : שאדם פטור כלו' שכבר יצא : אדם מוציא את אחרים שהרי כל ישר' ערבים זה לזה במצות : [נ"ב : והתנינן בפ' כלהו ב"ד] : מי שאכל הוא יברך המסכת' היא. אלא קושיא הוא, ולא יאכל אלא א"כ ילמוד ברכות : לא מסתבר בק"ש [נ"ב : אע"ג דהכא לא ממעט אלא ברכת מזון אבל שארא כולהו מפיק ליה] לא מסתבר שיהא הדין כן בק"ש שאדם הפטור שיהא מוציא את חברו : והטעם כדי שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו ולמוד וכן בתפלה כי האי גוונא. ובגמ' דילן בפ' כלהו ב"ד לא מיעטו אלא ברכת המזון דהיינו ברכת הנהנין : סוכה אינה טעונה ברכה אלא ליל י"ט הראשון דחייב לאכול פת בסוכה : מה בין סוכה מה בין לולב מאי קמא' דלולב טעון ברכה כל שבעה והא סוכה נמי חייב לדור בה ולישן בה שבעה ואפי' לא יאכל : סוכה נוהגת בלילות כבימים וכיון דלא מפסקי לילות נימים כחד יומא אריכא דמו מה שאין כן בלולב דלילות מפסקי דלולב אינו ניטל אלא ביום : נוהג בלילות כבימים ונימ' דלא מברך עליה בכל יום וכי תימ' הכי נמי והא אמרי' בפ"ק דמכילתין השכים לשנות קודם ק"ש צריך לברך : ומשני סוכה אפש' לו שלא ליבטל אפש' לו שלא לצאת ממנה לא ביום ולא בלילה : ות"ת אי אפשר לו שלא ליבטל ממנה דהא על כרחו צריך לישן ולעשות צרכיו הילכך כיון דאיכא הפסקה צריך לברך : אבל אמרו באמת אמרו כמו אבל שרה אשתך : קטן מברך לאביו וכשאכל שיעורא דאורייתא לקמי' מפ' לה : כל שאמרו בקטן כגון מתני' דקתני תיובתא גבי קטן אינו אלא כדי לחנכו ומהני' משום חינוך הוא דתקן והיכי מוציא גדול דמחייב מדאורייתא' : ומשני בעונה אחריהן אמן דילא דשומע כעונה כדלקמן בפ' אלו דברים. ובגמ' דילן מוקי לה דלא אכל אלא או כזית או כביצה דמדאורייתא' לא מחייב עד דשבע ואתי דרבנן ומפיק דרבנן : כיי דתנינא תמן מי שהיה עבד וכו' בפ' לולב הגזול : ותהא לו מארה שלא למד ואם למד הבא לו מארה שמבזה את קונו לעשות לו שלוחים כאלו :

מתני' מהרהר בלבו הברכות. כדמפ' בגמ' אבל אינו קוראם בפה ואפי' אינו משמיע לאזנו אבל ק"ש גופה קורא בפה אלא שאינו משמיע דמהני' ר"מ היא וכדאית' בגמ' : ואינו מברך בפה דטעמ' דעזרא תקן טבילה לבעלי קריין כיום שנתנה התורה : מברך לאחריו בפה אבל אינו משמיע דברכת מזון דאורייתא' היא : ואינו מברך לפניו בפה דברכה ראשונה לאו דאורית' היא : מברך לפניהם ולאחריהם בין אק"ש בין אמזון ומשמיע לאזניו [נ"ב : וטעמ' מפ' בגמ' דילן דעשאן ר' יהודה כהלכות דרך ארץ] :

גמ' מהו מהרהר בברכות דאילו שמע קורא אלא שאינו משמיע : במקום שאין מים דאלו יש לו מים אפילו ר' יהודה מודה דלא יברך אלא א"כ טבל : ואינו מברך לפניה ולאחריה אלא בהרהור והכי אית ליה לר"מ בגמ' דילן : וחכמי' או' היינו ר' יהודה דמתני' : ג' לוגין מים שאובין דטמא הוא משום י"ח דבר כדאית' בפ"ק דשבת והיינו לתרומה אבל לת"ת טהור :

מ'

*בפנים ליתא והאשה
פ"ק דקדושין
לולב וערבה
לולב הגזול
פרק מי שמתו
שם

נוסח דפוס וויניציאה

א ובברכת
ב אחד אנשים ואחד נשים
ג ליתא
ד ותפלין
ה שאין
ו ליתא
ז ר' שמעון פוטר את הנשי' ממצות ציצית שהוא מ"ע
ח ליתא
ט אף' מוציא הרבים
י והא דתנינן
יב ליתא
יג חייב
יד הרבים
טו הא אם היה
טז אפי' אם יצא מוציא
יז יודה
יח מהימי' אמרו
יט ליתא
כ ליתא
כא ליתא
כב מה בין סוכה ומה בין לולב סוכה
כג ליל י"ט הראשון
כד יתבין אמרין
כה ומה
כו ובימים לולב
כז מיי
כח לה
כט ליתא
ל ליתא
לא ליבטל
לב ליתא
לג ביר'
לד ליתא
לה אחריהן
לו ליתא
לז אבל אמרו
לח כ"ה במשנה ברה"פ ובפס' : לאחריה . . לפניה
לט מתניתא
מ דתני
מא קורא את שמע [וכן לקמן]
מב ועל רובו

מאיר נתיב

* כתב הבית יוסף בטור א"ח סימן ע' בשם אוהל מועד נראה דעבד ואשה חייבים בקבל' היחוד דהיינו פסוק ראשון, וכן פסק הרמ"א שם סעיף א' והב"ח שם רצה להוכיח מגמ' דילן דמדינא חייבים לקרות פסוק ראשון. וקשה מהירושלמי דהכא דלמד מפסוק ראשון דעבדים פטורים מק"ש ולפי זה גם כן פטורים לקרות פסוק ראשון. ואולי יש ליישב על פי מה שכתב הגאון ר' אלי' מווילנא בספרו שנות אליהו דסוגיא דהירושלמי דהכא כסוגית הש"ס דילן ריש חגיגה דמי שאין לו אלא אדון אחד יצא עבד שיש לו אדון אחר היינו חצי עבד וחצי בן חורין ולמשנה ראשונה. ולפי זה ניחא דבאמת גמרינן עבד מאשה על ידי גזרה שוה לה לה וכמו שנדחה הסוגיא דחגיגה דהיא על פי משנה ראשונה ,וכמו שכתב הגיו"ע שם כך נדחית סוגית הירושלמי דהכא. ויש להביא קצת ראיה לזה מהירושלמי דחגיגה דאיתא שם את שאין לו אדון אלא הקב"ה יצא עבד שיש לו אדון אחר וזה הוא עצמו דרש של רבינא בגמרא דילן שנדחית שם ומתוקמא על פי משנה ראשונה.

°° עיין פירוש מהרש"ם וכן פירשו תלמידי רבינו יונה. ומסיימים ז"ל וזה הפירוש היה נראה אלא שהגמרא שלנו אינה הולכת על הדרך זה כלל דבגמרא בהדיא משמע שנחלקו בקריאת שמע עצמה דאמרינן התם ולמה התירו להרהר לכתחילה והרי תפלה שלא התירו להרהר ומשני שאני תפלה דלית בה מלכות שמים ומקשים והרי ברכת המזון דלית בה מ"ש ותקן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו כלומר היאך אתה אומר שמפני שיש בק"ש מ"ש התירו יותר שהרי אנו רואין שאפי' בה"מ שאין בה מ"ש התירו ומהדרי' אלא ק"ש ובה"מ דאורייתא ותפלה דרבנן הנה למדנו בפירוש דבק"ש בהיא מדאורייתא נחלקו עכ"ל, — אבל הגאון ר' אלי' מווילנא בספרו שנות אלי' השוה דרך הגמרא דילן לגמרא דהתם וכתב דהפלוגתא דרבינא ורב חסדא בגמ' דילן רק לענין ברכות ק"ש ולא בק"ש עצמה פליגי וכתב עוד דלא גרסינן בגמרא דילן אלא ושלשה חלקים בדבר דבר שהוא מן התורה יכול לברך בפה כמו ק"ש ובה"מ. דבר שהוא מדרבנן אך שיש בו מלך העולם מהרהר. ודבר שהוא מדרבנן ואין בו מלכות שמים כמו תפילה אינו רשאי לברך אפילו בהרהור. וכתב עוד שלפי פירושו וגירסתו האמיתית מתורץ מה שהקשו התוספות שם בדה"מ והרי תפלה אמאי שביק בבא מק"ש וכו' דק"ש ודאי יכול לקרות אפי' בפה. עכ"ל.

מ' סאה מכל מקום פליגי בה בגמ' דילן מר אמ' אפי' במים שאובין אי טבל בהו טהור ומר אמ' אפי' בכלים : אין קרי אלא מתשמיש המטה ובההיא תקנ עזרא אבל קרי לאונסו לא : תמן תנינן בפ' בתרא דיומא : בעלי קריין טובלין כדרכן וכו' ותשמיש המטה לא שייך ביום הכפו' אלא קרי לאונסו וקשי' לריב"ל : תרעי דיומסין שערי מרחצאות חמין מעצמן : בקריצתא בשחר : מה טובלי שחרין עושין כאן דסגי בט' קבין : [נ"ב: ייזלון וייתנון לפי שיכולים ללמוד לעצמן] ואין מלמדין : בההיא צפרא שר' חנינא שמש מטתו הוה אמ' מאן דאית ליה עבידא ייזיל ויעביד דרוצה ללכת למרחץ ורוצה ללמד לאחרים : כל סבר קשה דהוה לי כל דבר סברא שקשה לי שם אני מהרהר : כל ההוא סברא קשיא ברייתא היא במס' זבחים פ' טבול יום והתם אמרי' אמ"ר אלעזר ב"ר שמעון בבית הכסא והכא משמע דמייתי לה סייעתא למ"ד דמותר להרהר בבית הכסא והתם מפ' לאונסו הוה : שהיו נעקרות שלא היו יכולין בעליהן לייסן עמהן שירחאן מהרהור ויבואו לשמש ומתבטלין מת"ת והנשי' ישנות לעצמן ונעקרות : ובא ושונה ואם משמש הוא הם ומתבטל מללמוד אותו לילה : כתחלה כנתינת התורה דכתי' בה אל תגשו אל אשה ולשמוע היה : זבין אונס הוא ויכול ללמוד תורה : ובועלי נדות וזבות פי' הש"י ז"ל אם טבלו לקריין לד"ת הטבילה אינו עולה להן לטהרן מטומאה' בועל נדה שהוא ז' ימים אבל לתקנת עזרא עולה להן כדתנן בתוספ' זב שראה קרי צרי' טבילה : מדרש ת"כ וסיפרי : הלכות משניות : הגדות כגון ב"ר ואלה שמות רבא ויקרא רבא : בעלי קריין אסורין דאינו אלא מתוך קלות ראש וחוות הדעת : ואינו שונה הגדות שדורשי' המקראו' : הלכות רגיליות במשניות השגורות בפיו שהוא מוציאן מפיו במרוצה ואין צריך להאריך בהם שלא יטעה בטעמי פירושיהן : ובלבד שלא יזכיר הזכרות שבו אבל מציע את המדרש : פירקא בליליא והיינו מדרש ואפי' ששמש מטתו : ונשני בההוא צפרא ששימש הוה אמר וכו' : התחיל מגמגם בה והיה בעל קרי : אינו נוהג אלא בארץ בשמיטת חולין יליף טעמו' בפ' הזרוע : אינו חייב מלקות אבל מדרבנן אסור הרכן ותטה והיינו כלהו מתני' דמס' כלאים : כר' יהודה בן בתירא בבעלי קריין הקשה הראב"ד ז"ל כיון דתקנת עזרא הואי היכי אתי ר' יהודה בן בתירא ומבטל לה והתנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין ותירץ דלא פשטה אותה גזרה בכל ישראל ואתא ר' יהודה בן בתירא והחזיק אידיהו וקרא על שמו : באילפא בספינה : קטר גרמיה בחבלא קשר עצמו בחבל לרדת בים ולטבול : ללמינה לנמל פורטו בלעז : במים חיים או מי אשבורן דכשרי' לטבילה °° :

מתני' לא יפסיק מלהתפלל אלא יקצר בכל ברכה וברכה ואומ' כל הברכות בקולר וקוראן בפה ובגמ' מוקי לה בש"צ ומשום כבוד הרבים והיינו משום דמתפלל בקול רם דאי ביחיד הא ס"ל לר"מ דמהרהר בברכות [נ"ב ... בפה דהוי דאורית' ותפל' אפי' דהוא דאורייתא' סגי בפה] ולא ישמיע לאזנו ומתני' כ"מ היא : ירד לטבול דאיכא מים :

עד

טיהר א לעצמו אבל אינו מוציא הרבים ב ידי חובתן עד שיבא במ' סאה. ר' יהודה ג אי' מ' סאה מכל מקום. ר' יעקב בר אחא ר' ייסא בשם ר' יהוש' ב"ל אין קרי אלא מתשמיש המטה. רב הונא ד אמ' ואפי' ראה את עצמו נאות ה. הון בעיין מימ' ובלבד מאשה. ר' יונה ור' יוסי תרויהון אמרין ואפי' מדבר אחר: תמן תנינן יום הכפורי' אסור באכילה ושתייה וברחיצה וסיכ' ובנעילת הסנדל ובתשמיש המט' ותני עלה בעלי קריין טובלין כדרכן בצנעה ולית הדא פליג' על ריב"ל דריב"ל אמ' אין קרי אלא מתשמיש המטה. פתר לה בששמש מטתו מבע"י ושכח ולא טבל : והא תני מעשה בר' יוסי ו בן חלפתא שראו אותו טובל בצינעא בי"ה איתלך מימר על אותו גוף ז הקדוש בשוכח : א"ר יעקב בר אבין ח כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזו ט אלא שלא יהו ישראל כתרנגולין הללו משמש מטתו ועולה ויורד ואוכל. ר' חניג' הוה עבר על תרעי דיומסין י בקריצת' ואמ' מה טובלי שחרין עושין כאן יא ייזלון וייתנון. בההיא צפרא יב הוה אמ' מאן דאית ליה עיבידא יג ייזול ויעבד יד : מהו להרהר בבית הכסא חזקיה אמ' מותר. ר' ייסא אמ' אסור. א"ר זעירא טו כל סבר קשי דהוה לי תמן סברתיה. אמ"ר אלעזר בר שמעון כל ההוא סברא קשיא דטבול יום תמן סבירתיה : ר' אחא בש"ר תנחום בר טז חייא ביומוי דר' יז יהושע בן לוי בקשו לעקור את הטבילה הזו מפני נשי הגליל שהיו נעקרות מפני הצינה. אמ' להם ריב"ל דבר שהוא גודר את ישראל מן העבירה אתם מבקשים לעקור אותו. מהו גודר [את] יח ישראל מן העבירה. מעשה בשומר כרמים. א' שבא ליזקק יט עם אשת איש עד שהן מתקינן להן מקום היכן כ הן טובלין עברו העוברי' והשבים ובטלה עבירה כא. מעשה באחד שבא ליזקק עם שפחתו של ר' אמרה לו אם אין גברתי טובלת איני טובלת. אמ' לה ולא כבהמה את אמרה לו ולא שמעת בבא על הבהמה שהוא נסקל שנא' (שמות כב) כל שוכב עם בהמה וגו'. א"ר חייא בר ווא כב כל עצמן לא התקינו את הטבילה הזו כג אלא מפני תלמוד שאם אתה אומ' לו שהוא מותר אף הוא אומ' אף אני אלך ואעשה צרכי ואשנה כד ומתוך שאתה אומ' אסור הוא בא ושונה כל צרכו. תמן אמרין אפי' לשמוע דברי תורה אסור. א"ר יודה בר טיטם ר' אחא בש"ר אלעזר כתחלה (שמות יט) והיו נכונים ליום השלישי אל תגשו אל אשה. תני זבין ובועלי נדות וזבות כה° ויולדות קורין בתורה ושונין מדרש והלכות ואגדו' כו ובעל קרי אסור בכלן: ר' אבא בר אחא בש"ר שונה הלכות ואינו שונה הגדות : תני בש"ר יוסי שונה הלכות הגיליות ובלבד שלא יציע את המשנה. ואית כז דבעי מימר ובלבד שלא יזכיר הזכרות כח : ר' זעירא בעי קומי כט ר' ייסא ולית ר' פשט עם ר' בון פירקיה בליליא ל. בההוא צפרא הוה אמר מאן לא דאית ליה עיבידא ייזיל יעביד לב * [תני] לג מעשה באחד שעמד לקרות בתורה בנציבין כיון שהגיע להזכרה התחיל מגמגם בה א"ל ר' יהודה בן בתירא לד פתח פיך ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלי' טומאה. א"ר יעקב בר אחא ונהגין תמן כר' אלעאי לה בראשית הגז וכר' יאשיה בכלאי הכרם וכר' יהודה בן בתירא בבעלי קריין. כר' אלעאי בראשית הגז דתניא ר' אילעאי אומ' אין ראשית הגז [נוהג] לו אלא בארץ. כר' יאשיה בכלאים דתני ר' יאשיה או' לעולם אינו חייב עד שיזרע שעורה וחטה לז וחרצן במפולת יד. כר' יהודה בן בתירא לח בבעלי קריין דתני לט ר' יהודה [בן בתירה] מ או' אין דברי תורה מקבלין טומאה. ר' יוסי בן מא חלפתא הוה אתי באיכרטא מב בליליא והוה חמרא אזיל מג בתריה [עברון] מד על חד שיח. א"ל ההוא גברא בעי מסחי. א"ל לא תסכן נפשך. א"ל מן נדה ומן אשת איש ההוא גברא בעי מסחי מה [א"ל] מו אפי' כן מז לא תסכן נפשך מח כיון דלא שמע ליה א"ל ייחות ההוא גברא ולא יסוק וכן הות ליה : ר' יוסי בן יוסי הוה אתי באילפא חמא חד קטר גרמיה בחבלא מיחות ומסחי. א"ל לא תסכן בנפשך א"ל ההוא [גברא מט בעי] מיכל נ א"ל אכול נא ההוא גברא בעי משתי נב א"ל שתי כיון דמטון ללמינה. א"ל תמן לא שרית לך אלא בגין סכנתא נג. ברם הכא אסיר נד להוא גברא למיטעם כלום עד שעתא דיסחי. * א"ר ינאי שמעתי שמקילין [בה] נה ומחמירין בה וכל המחמיר בה מאריך ימים בטובה. מקילין נו בה לרחוץ במים שאובין מחמירין בה לטבול במים חיים :

מתני' היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר. ירד לטבול אם יכול [לעלות] נז ולהתכסות נח ולקרות

עד

דף כ"ב ע"א דס"מ שמחמירין בה ופירש הוא ז"ל במ' סאה. וכן פירש בעל ספר חרדים כאן בירושלמי. אבל המראה הפנים פירש שדוקא קאמרו מים חיים כמו טבילת זב.

10 *

נוסח דפוס וויניציאה

א טהר
ב את הרבים
ג יודה ד הונה
ה ניאות בחלוס
ו ביר' יודה
ז הגוף ח אבון
ט הזאת י דימוסין
יא פה יב דצפרא
יג עבידא יד ועבד
טו זעורא
טז בשם תנחום ביר'
יז רבי יח ליתא
יט להיזקק [ויען לקמן]
כ איכן כא העבירה
כב ווה כג הזאת
כד צרכי ובא ושונה כל צרכו ומתוך
כה זבין וזבות נדות ויולדות
כו והגדות כז אית'
כח אזכרות
כט קומוי
ל לית רבי פשט בי עם רבי בון פירקיה בליליא אמ' ליה אין. רבי חייא בר אבא פשט עם רבי נחמיה בריה פירקיה בליליא בההוא צפרא וכו'.
לא הוה מר מה
לב עבידא ייזיל עביד
לג ליתא לד בתירה
לה אלאעי לו ליתא
לז חטה ושעורה
לח בתירה לט דתני
מ ליתא מא בר
מב באיסמטא
מג אזיל מד ליתא
מה למיסחי מו ליתא
מז אפי' כן א"ל
מח בנפשך מט ליתא
נ מיכל בעינא
נא אכיל נב מישתא
נג סכנתא דנפשא
נד אסור נה ליתא
נו מקיל
נז ליתא [ובמשנה ברה"פ איתא]
נח להתכסות

מאיר נתיב

° כעין גי' מהרש"ס כן הוא בגמ' דילן דף כ"ב ע"א הזבים והמצורעים ובאין על הנדות מותרים לקרות בתורה וכו' אבל בתוספתא פ' ב' איתא כגירסת הספרים הנדפסים ונראה לעין שגם התוספת' משובשת ונוסחת הגמ' דילן וכן נוסחת מהרש"ס בירוש' נכונות הן.
°° המהרש"ס סבר דמים חיים לאו דוקא והוא כמו שפירש"י בגמ' דילן

פרק מי שמתו

שם

עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא. לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות:

גמ' מתני' א ברבים אבל בינו לבין עצמו מפסיק וכר"מ ברם כר' יהודה אפי' בינו לבין עצמו אינו מפסיק. ובשאין ב לו מים לטבול אבל יש לו מים לטבול אף ר' יהודה ג מודי שהוא מפסיק. חולה ששמש מטתו אמ' ר' אמי אם הוא גרם לעצמו יטבול וימות. ואם באונס אין מטריחין עליו. ר' חגי בש"ר אבא בר זבדא בין כך ובין כך אין מטריחי' עליו.* חולה המרגיל ד צריך ט' קבין בריא המרגיל ה צריך מ' סאה. חולה מאונס אין מטריחין עליו. בריא מאונס צריך ט' קבין. ר' זכריה בריה דר' יעקב בר זבדי בש"ר יונה עיר שמעיינה רחוק הרי זה קורא את ⁰ שמע ויורד וטובל ועולה ומתפלל. ואם ו הוא אדם מסויים עשו אותו כמעיין החנק:

ואם לאו יתכסה במים וכו': מתני' ז בעכורין אבל בצלולין אסור. ואם הוא יכול לעכרן ח ברגליו יעבור ט.* תני מרחיקין מצואת אדם ד' אמו' ומצוא' כלבים ד' אמות ובשעה שהוא מחן [לתוכן] י עורות יא: ר' ירמיה בש"ר זעירא יב נבלה שנסרחה צריך להרחיק ממנה ד' אמות. אמ"ר אבינא ומתני' יג אמרה כן וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות: א"ר אמי א"ר שמאי תפתד במשרה של כובסין. א"ל ר' מני אם במשרה של כובסין הא תנינן ולא יד במים הרעים ולא במי המשרה: * תני קטן שהוא יכול לאכול כזית דגן פורשין מצואתו וממימי רגליו ד' אמות. ואם אינו יכול לאכול כזית דגן אין פורשין לא מצואתו ולא ממימי רגליו ד' אמות. בעון טו קומי ר' אבהו מפני מה פורשי' מצואתו וממימי רגליו [ד' אמות] טז. א"ל מפני שמחשבותיו רעות אמרין ליה ולאו יז קטן הוא ולא יח בהי' (בראשית ח) כי יצר לב האדם רע מנעוריו א"ר יודן מנעריו כתיב משעה שהוא ננער ויוצא לעולם. ר' יוסי בר חנינא אמ' מרחיקי' מגללי בהמה ד' אמות ר' שמואל בר רב יצחק אמ' יט ° ובלבד בשל חמור. ר' חייא בר אבא כ ובבא מן הדרך: לוי אמ' מרחיקי' מצואת חזיר ד' אמות ותני כן מרחיקי' מצואת חזיר ד' אמות ומצואת הנמייה ד' אמות ומצואת תרנגולין כא ד' אמות. ר' יוסי בר בון כב בש"ר הונא ובלבד באדומין. תני מרחיקין מריח רע ד' אמות. א"ר אמי מסוף ריח רע ד' אמות. הדא דתימר כג לאחוריו אבל לפניו עד מקום שעיניו רואות אותו. כהדא ר' לייא וחברייא הוון כד יתבין קומי פונדקיא. ברמשא אמרי' [חבריא] כה מהו מימר מילייא דאוריתא אמ' לון מכיון דאילו הוה אימממא הוינן חמיין מה קומינן ברם כדון אסור. תני גרף אחד של רעי' ואחד של מים צריך להרחיק ממנו ד' אמות. ושלפני המטה נתן לתוכו מים כל שהוא יקרא כו ואם לאו לא יקרא * ר' זכאי אומ' כז נתן לתוכו רביעית מים יקרא ואם לאו לא יקרא. ומהו כדי רביעית רביעית בתוך רביעית אחד כלי קטן ואחד כלי גדול רשב"ג או' שלאחר המטה יקרא שלפני המטה לא יקרא. ר' שמעון בן לעז' או' אפי' טרקלין כח י' על י' לא יקרא עד שיכסנו או עד שיניחנו תחת המטה. ר' יעקב בר אחא בש"ר חייא בר ווא הורי ר' חנינא תירטאה כט כהדא דר"ש בן לעז'. ר' בנימין בר יפת בש"ר יוח' צואה כל שהי' מבטלה ברוק. ר' זעירא ור' ל יעקב בר זבדי הוון לא יתבין חמון ציאתא קם ר' יעקב בר זבדי רקק עלה. א"ל ר' זעירא כמן ימא לטיגני לב: [תני] לג תיבה שהיא מלאה ספרים נותנה מראשותי המטה ואינו נותנה למרגלות לד המטה. ר' אבון בש"ר הונא והוא שתהא גבוהה לה עשרה טפחי' ובלבד שלא יהו חבלי המטה נוגעין בתיבה. הורי ר' יוסי לו קומי לז דר' שמואל בר רב יצחק כהדא דר' חונא. [תני] לח לא ישמש אדם מטתו וס"ת עמו בבית. רבי ירמיה בש"ר אבהו אם היה כרוך במפה או שהיה נתון בחלון שהוא גבוה עשרה טפחים מותר: ריב"ל [אמ'] לט עושה לו בילון מ. [תני] מא לא ישב אדם על גבי ספסל שס"ת נתון עליו. מעשה בר' אליעזר שהיה יושב על גבי ספסל שס"ת נתון עליו והרתיע מלפניו כמרתיע מלפני הנחש ואם מב היה נתון על גבי דבר אחר מותר. עד היכן ר' אבא בש"ר חונא טפח ר' ירמיה בשם ר' זעירא מג ואפי' כל שהוא. [תני] מד דייסקי שהיא מלאה ספרים או שהיו בתובה עצמות המת הרי זה מפשילן

עד שלא תנץ החמה שלא יעבור זמנה וסתמ' כרבנן דתנן עד הנץ החמה ומשם והילך עבר זמנה אבל לר' יהושע דקיימ' לן כוותיה ועד שלא יעברו ג' שעות הוי זמנה: יתכסה במים ויקרא בגמ' מוקי לה בעכורין: במים הרעים מי' מערה סרוחין אע"ג דחזו לטבול: מי המשרה שפורין שם פשתן וקנבוס וזהן מסריחין: עד שיטיל לתוכן מים בגמ' דילן מפ' לה בפסול וה"ק ולא יקר' אלא מי רגלים של פעם אחת עד שיתן לתוכן מים: וכמה ירחיק מהן מן מימי' רגלים דאלו ממימי המשרה ד' אמות ממקום שכלה הריח בעינן:

גמ' וכר"מ דאמ' לעיל דברכות מהרהר בלבו: אינו מפסיק דס"ל דמשמיע לאזניו: אם הוא גרם לעצמו שבעל: ואם באונס שצריך לכך משום שלום אשתו: חולה מרגיל מוציא את הקרי עליו שמשמש מעתו: הרי זה קורא את שמע שמגוה עוברת היא: ויורד וטובל ועולה ומתפלל דתפלה יש לה שהות עד ד' שעות לר' יהודה ולה"ק עד חצות: ובשעה שהוא נותן לתוכן עורות אלוהא כלבים קאי: וכמה ירחיק מהן אכל מיני ריח רע קאי: של כובסין שגם יש לה ריח רע: במים הרעי' ומי משרה של כובסין בכלל מים הרעים היא: יכול לאכול כזית דגן כל ה' מיני תבואה ומפ' בסוף לולב הגזול והוא שיאכל כזית בכדי אכילת פרס דגדול: ובלבד באדומים איכא מ"ד שהצואה אדומה שאז מסרחת ואיכא מ"ד שהתרנגולין אדומי' שהן חמין וצואתן מסרחת ותפוס לשון ראשון ⁰⁰: מסוף ריח רע ממקום שפסק הריח מרחיק משם ד' אמות: קומי פונדקייא לפני הפונדוק ויש לשם אשפות שצריך להרחיק מהן ד' אמות: ברם כדון אסור בודאי עכשו ועתה נכנסים וגו' וכהן אמריתאן הלגו' ירושלמי: אחד של רעי ואחד של מים אסור לקרות ק"ש כנגדן הואיל ומיוחדין לכך אע"פ שאין בתוכן כלום: ושלפני המטה שאין המטה מפסקת בינו ובין הגרף: מים כל שהוא אמי רגלים של פעם אחת קאי: רביעית בתוך רביעית מי רגלים אבל אי הוו טפי מרביעית לא סגי ברביעית מים ובגמ' דילן פליגי אי בתחלה אי בסוף ומסיקנא דאפי' בתחלה בעי רביעית: שלפני המטה לא יקרא אלא א"כ מרחיק ד' אמות. ולאחר המטה יקרא מיד דמטה מפסקת: תחת המטה דחשיב כאלו טמונין בתוך: מבטלה ברוק מפ' בגמ' דילן וברוק עבה שמכסה אותם: כמן ימא לטיגנא יפה עשית וזמנו עשית שעכשו אני רוצה לקרות שמע. כמן ימא לטיגני כמו שמוציא דג מן הים וסמוך לו הטיגן ומשימו לתוכו שהוא מוטעם מאד. כן נר' לפ' לפי פירושו של רש"י ז"ל דהאיש מוקדם אבל יש שפירשו דטיגני שם מקום הוא ופסקו מכח פירוש' הזה דלא סגי ביטול ברוק אלא כשקרא הכף שרקק עליה אבל אחר שעה אין הרוק מועיל דנבלעו והולך וזה דעת הראב"ד ז"ל: ואינו נותן במרגלו' המטה שמוהג בהן בזיון: חבלי המטה שהמטה מסורגת בחבלים ומשום כבוד אע"פ שהוא התיבה במראשות המטה צריך שלא יגעו חבלי המטה [נ"ב: אלא ען הארוכה משון עליה] דאי נגעי מחזי דלצורך המטה נהגות שם: עושה לו בילון כמו וילון: והרתיע מלפניו כמרתיע מלפני הנחש מרוב צער נדמה לו כל כך כאלו נחש הכישו ובפ' הקומץ רבה פליגי בהך ברייתא אמוראי דר' יוחנן ס"ל האם דמותר ליסב על גב מטה שס"ת מונח עליה ומפ' דמעשה דר' אליעזר ס"ת ע"ג קרקע הוה ואיכא מ"ד אסור ליסב על גב מטה וכו' והרמב"ם ז"ל פסק אסור והתוספו' פסקו כר' יוחנן דהלכת' כוותיה לגבי רבב וכ"ש לגבי

נוסח דפוס וויניציאה
א מהניתא
ב כשלין
ג יודה
ד מרגיל
ה מרגיל
ו אם
ז מתניתא
ח לעבור
ט יעבור
י ליתא
יא לעורות
יב זעורה
יג ומתניתא
יד לא
טו בעי
טז ליתא
יז ולא
יח אמר לון ולא כתיב
יט אמ' ברבים ובלבד בשל חמור
כ בר אבא אמר
כא התרנגולין
כב אבון
כג דאמר
כד הוו
כה ליתא
כו וקרא
כז אמ'
כח טריקלין
כט הקתיה
ל זעורא רבי יעקב
לא הוו
לב זעורא מן ימא לטיגנא
לג ליתא
לד מרגלות
לה שתהא המטה גבוה
לו יסא
לז במקומייה
לח ליתא
לט ליתא
מ כילון
מא ליתא
מב אם
מג זעורא אפי'
מד ליתא

מאיר נתיב

° נר' דגם הראב"ד לא גרס ובלבד כגי' מהרש"ם. וז"ל הרשב"א ברכות דף כ"ה וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמרו הפרשים הללו אלא ביבשים אבל ברכים כולם אסורים והיינו מחוור בעיני דהא גללי בהמה פירשו בהדי' ברכים ובלבד בשל חמור וגבא מן הדרך ומיגה דכלהו נמי ברכים ואפי' יבשי שרי בכי האי גוונא דכתיכמל הכא עכ"ל. ואם נאמר שכיתה להראב"ד נוסחת המהרש"ם ובלא גבסין ובכבס קסיר מעלין תמיד' הרשב"א. — ⁰⁰ וכן משמע מל' המחבר בש"ע א"ח סימן ע"ב סעיף ד' ועיין מ"א שם ס"ק י"ד.

מורה מקום
שם
שם
לולב הגזול
מי שמתו

מפשילן לאחוריו א ורוכב. תפלין תולה אותן מראשות המטה ואינו תולה אותם במרגלות ב המטה. ר' שמואל ר' אבהו ר' אלעזר בש"ר חנינא ר' היה תולה תפלין ג במראשות המטה. ר' חזקיה בש"ר אבהו ובלבד דלא יעביד כהדין דקלידרא ד. אלא תפלין מלמעלן ורצועות מלמטן. תני ר' חלפתא בן שאול העוטש בתפלתו סימן רע לו. הדא דאת אמר מלמטה אבל מלמעלה לא. אתיא [כיי] ה דא"ר חנינא * אני ראיתי את ר' מפהק [ומגהק] ו ומעטש ונותן ידו על פיו אבל לא רוקק ר' יוחנן אמ' אף ז רוקק כדי שיהא כוסו נקי. לפניו אסור לאחריו מותר. לימינו אסו' לשמאלו מותר הדא הוא דכתיב (תהלים צא) יפול מצדך אלף. כל עמא מודיי בההן ח דרקק אצטלין דהוא אסור. ריב"ל אמ' הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו. ר' יונה רקק ושייף. ר' ירמיה ר' שמואל בר חלפתא בשם רב ט אדא בר אהבה י המתפלל אל ירוק עד שיהלך ד' אמות. א"ר יוסי בר אבין יא וכן הרוקק אל יתפלל עד שיהלך ד' אמות: *תני המתפלל אל יטיל מים יב עד שיהלך ד' אמות יג. אמ"ר יעקב בר אחא לא סוף דבר עד שיהלך ד' אמות אלא אפי' שהה כדי הלוך ד' אמות. א"ר אמי אם או' אתה עד שיהלך ד' אמות יהא אסור אני אומ' אחר בא והטיל שם. ר' אבא בשם רב צואה עד שתיבש כעצם * ומים יד כל זמן שהן מטפיחין. גניבא אמ' מים כל זמן שרשומן ניכר שמואל אמר צואה עד שיקרמו פניה. [ר'] טו שמעון בר ווא בש"ר יוחנן עד שיקרמו פניה טז. אמ' חזקיה ר' אבא מחמיר במים יותר מן הצואה א"ל ר' מנא מן הדא דגניבא יז. א"ל [צואה] יח אפי' עשויה כעצם אסורה מפני שמשמושה יט קיים מים אין משמושן כ קיים:

מתני' זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת כא שראתה נדה צריכים טבילה ור' יהודה כב פוטר:

גמ' [עד כדון זב שראה קרי דמה מועיל לו אבל בעל° קרי שראה זוב לא °° דמועיל הוא אם היה טובל. או משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה. נשמעינה מן הדא משמשת שראתה נדה צריכ' טבילה ור' יהודה פוטר. מאי טעמא דר' יהודה אין תימר משום מה מועיל שהוא טובל הכא מועיל הוא הוי לית טעמא דילא משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה] כג:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות ר' יהודה או' עד ארבע שעות. תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה או' עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע ושל מוספין כל היום:

גמ'

לפני רב הונא. **מפשילין** לאחוריו ורוכב אבל לא ירכב עליהן שנוהג בהן מנהג בזיון: **כהדין דקלידרא** מפתח בלשון יון אקליד. כשהמפתח תלוי באחורו והוא נע ונד והוא בזיון להפלין: **תפלין מלמעלן** והרצועות תלויות. ובגמ' דילן לא קימ' הכי אלא ר' כי תלה בכיסתיה תלה ומאי קמ"ל מהו דתימ' תיבעי הנחה כס"ת קמ"ל: **מפהק** מלקוחיו פותח להוציא רוח הפה כאדם שרוצה לישן: **מגהק** פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפיחה ושומעה וריחה כריח המאכל שאכל: **ומעטש** מלמעלה: **ונותן ידו על פיו** בשעה שהוא מפהק שלא תראה פתיחת פיו: **לימינו אסור** מר מייתי קרא דיפול מצדך אלף דהיינו שמאל של אדם מעט ימינו של הב"ה מועטין המזיקין לשם ולצד ימינו של אדם מרובין מעט שמאלו של הקב"ה ורבותי היו נוהגין כן ולצד שמאלן זורקין משום שמועטין המזיקין ויתכוין לזורקו לאחוריו כי יותר מתקרב הרוק לצדדי לאחוריו לצד שמאל מלצד ימין: **כל עמא מודי** אע"פ שחולקין ר' חנינא ור' יוחנן אי רוקק אי לא הכא מודי: **אנטליין** פי' הנגיד ז"ל היכא שעושה כמטייל ואינו צריך לרוק אסור והכי אמרי' בגמ' דילן נזדמן לו רוק. ויש גורסין **אצטלין** שרקק באצטלין והוא הבגד העליון הוא בזיון משום הכון לקראת אלהיך: **ושייף** ומשפשף ברגלו ובגמ' דילן בסוף המסכת' מוכח דרקיק' בב"ה שלא בשעת תפלה שריא: **המתפלל אל יטיל מים עד שיהלך ד' אמות** כדמפ' במגלה דעד ד' אמות לחוסי מרחשן שפוותיה: **אחר בא והטיל שם** ואי אתה יודע אם המתינו לשם במקום שרוצה להתפלל אלא ישהה וכיון ששהה כלעו ומתפלל שם: **מטפיחין** טופח ע"מ להטפיח: **רשימן ניכר** ואפי' אין מטפיחין: **כעצם** שגוללה ואינה נפרכת: **מחמיר במים יותר מצואה** קס"ד דס"ל לר' אבא כגניבא דאלו צואה יבשה כעצם שרי לה לעיל ואלו מים גניבא מחמיר ואפי' אין מטפיחין: ומסיק דר' אבא הכי קאמ' חומרא היא מה שדנו במים דאפי' לא אסור אלא במטפיחי' שלא כדין דנו בהן דאין משמושם קיים אבל בצואה כל מה שיחמירו בה דין הוא דהא משמושה קיימת ואפי' עשויה כעצם אינו חומרא אלא דין הוא:

מתני' זב שראה קרי אע"פ שטמא טומאת זיבה וטמא שבעה ואין טבילה זו מטהרתו אפי' הכי צריך טבילה לד"ת כתקנת עזרא משום קרי. וכן נדה אם באת להתפלל י"ח ופלטה שכבת זרע ששמשה אתמול קודם שראתה [נ"ב: וטבלה] והשתא פלטה ומאחר דפלטה הרי היא כבעל קרי כדאמרינן בשני אל תגשו אל אשה והתם משום פליטה: ור' **יהודה פוטר** קס"ד הואיל וטומאת זיבה והרי הוא טמא טומאה חמורה ואינו אוסרהו בד"ת כדאמרי' בפרקין תו לא אתיא טומאת קרי דקילא ואסרא ליה דמה מועיל לו אם הוא טובל:

גמ' **עד כדון זב שראה קרי** עד כאן לא שמענו אלא כי קודמת טומאה חמורה דפטר ר' יהודה [נ"ב: דמה מועילה לו הטבילה] אבל כשטומאה קלה קדמה כגון בעל קרי שראה זוב כגון בשתי ראיות או בין השמשות דטמא ז' מספק והכא אי טבל מקמי זיבה מועיל היה דסלק' ליה מטומאה הילכך קנסי' ליה או אפי' בזה נימ' דפטר ר' יהודה וטעמ' משום דאין שם וכו': **מאי טעמא דר' יהודה** דקא פטר בסיפא [נ"ב: הכא מועיל הוא]: **הוי לית טעמא** דא אלא משום שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה דעל כרחי' אפי' טומאה חמורה באת לו לבסוף קאמ' דהא משמשת שראתה נדה טומאה חמורה לבסוף היא דסהמא קתני ואפי' ראתה נדה אחרי דהיה לה שהות לטבול וקתני דפטר בה נמי ר' יהודה וממתני' יתירה קא דייק והכי אסיקנא בגמ' דילן:

הדרן עלך פרק מי שמתו בס"ד

תפלת השחר עד ד' שעות ועד ועד בכלל בדאי' בגמ' וקסבר דעד ד' שעות זמן תמיד של שחר: **עד הערב** עד הלילה: **עד פלג המנחה** בגמ' מפר' דפלג דאשון דמנחה קטנה הוא דקאמ' דס"ל דאתחלתא דמנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד הלילה ולמעלה הוא דהוו ושארו שתי שעות ומחצה וחלק אותם והמחצה שכלה מחציתה לי"א שעות חסר רביעי: **אין לה קבע** כמ"ד תפלת ערבית רשות: **ושל מוספין** בפ' הקורא למפרע ילפי' מקראי דקרבן מוסף כל היום דכתי' דבר יום ביומו°°°° ותפלת מוספין כמוספין גופייהו שויוה רבנן:

גמ'

מי שמתו

מגלה פ' בני העיר

מי שמתו

א מאחוריו
ב מרגלות
ג את התפלין
ד דייקלרא
ה ליתא
ו ליתא
ז אפילו
ח בההין
ט רבי
י אמוה
יא ביל' אבון
יב את המי'
יג תני המתפלל וכו' ארבע אמות וכן המטיל מים אל יתפלל עד שיהלך ארבע אמות.
יד מים
טו ליתא
טז פניה. ר' ירמיה רבי זעורא בשם
רב נוהה אפילו עשויה כעצם אסור' שמואל אמר עד שיקרמו פניה אמר חוקיה
יז דגניבה
יח ליתא
יט שמשמשה
כ משמשה
כא והמשמשת
כב יודה
כג עד כדון זב שראה קרי ואפי' קרי שראה זוב מועיל הוא שהוא טובל. נשמעינה מן הדא המשמש' שראתה נדה צריכה טבילה ורבי יודה פוטר. מה טעם דרבי יודה משם. מה מועיל הוא שהוא טובל שאין שם לטומאה קלה אצל טומא' חמורה. ימה יפק מביניהון ראה קרי אין תימר מה מועיל שהוא טובל מועיל הוא הוי לית טעמיה דלא משו' שאין שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה בסוף. נשמעינה מן הדא והמשמשת שראתה נדה צריכה טבילה ורבי יודה פוטר. הדא אמרה היא הדא היא אדא. °°°

מאיר נתיב

° מהרש"ם אינו גורס וכן המטיל מים אל יתפלל עד שירחיק ארבע אמות. והנה בגמ' דילן (מגלה כ"ז ע"ב) איתא תני תנא קמיה דרב נחמן המתפלל מרחיק ד' אמות ומשתין והמשתין מרחיק ארבע אמות ומתפלל. בשלמא מרחיק ד' אמות ומתפלל תניא כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות וכו'. ואעפ"כ נראה שגירסת מהרש"ם בירוש' היא הנכונה. כי הנה פה בירוש' מביא מה שאסור המתפלל לעשות בעצמו כמו רקיקה אחר התפלה ולפני התפלה. ושייך להביא אח"כ הברייתא שאסור להמתפלל להשתין אח"כ. אבל המשתין אל יתפלל שטעמו מפני שצריך להרחיק ד' אמות מן מי רגלים. מה עניינו כאן. כי גם אם איש אחר השתין אסור לכל איש להתפלל עד שירחיק ד' אמות מהמ"כ. ונראה שאיזה תלמיד שלמד בהירושלמי כתב מדעתו על הגליון עפ"י הבבלי וכן המטיל מים אל יתפלל עד שירחיק ארבע אמות. והסופרים הכניסו את ההגה הזאת בפנים הירושלמי.

°° בספרים הנדפסים איתא אפילו קרי שראה זוב וכו' וכל הסוגיא היא נגד הגמרא דילן והטריחו המפרשים להשוותה לש"ס שלנו אבל לפי נוסחת המהרש"ם ופירושו אמיתת הירושלמי כמו דאסיקנא בגמרא דילן.

°°° ראה קורא נעים, ראה נא כמה משובשת היא נוסחת הספרים הנדפסים פה והמפרשים חשבו חשבונות רבות לפרשה ולהעמידה על נכון ולא עלתה בידם. ואמיתת נוסחת המהרש"ם ופירושו נראה לעינים ואם לא אורו עיניו אלא בענין זה דיינו.— °°°° ועיין מגלה פ"ג ה"ו ילפי לה מביום צותו (ויקרא ז)

גמ' * תני א (דברים יא) לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם וכי יש עבודה בלב ב אלא זו תפלה וכן הוא אומ' (דניאל ו) אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזבנך וכי יש פולחן בבבל אלא זו תפלה ג. יכול יהא מתפלל שלשתן כאחת פירש בדניאל (שם) וזימנין תלתא ביומא הוא ברך על ברכוהי וגו'. יכול יהא מתפלל לכל רוח שירצה ת"ל (שם) וכוין פתיחן ליה בעיליתיה נגד ירושלם. יכול משבא ד לגולה כן ת"ל (שם) כל קבל די הוה ה עבד מן קדמת דנא. * יכול יהא מתפלל שלשתן בכל שעה שירצה כבר פירש דוד (תהלים נה) ערב ובקר וצהרים. יכול יהא מגביה קולו ומתפלל פירש בחנה (שמ"א א) וחנה היא מדברת על לבה וגו'. יכול יהא מהרהר בלבו ת"ל (שם) רק שפתיה נעות הא כיצד מרחש בשפתיו ו. א"ר יוסי בר חנינא מן הפסוק הזה את למד ד' דברים וחנה היא מדברת על לבה מכאן שהתפלה צריכה כוונה. רק שפתיה נעות מכאן שהוא צריך להרחיש בשפתיו ז. וקולה לא ישמע מכאן שלא יהא אדם מגביה קולו ח ויתפלל. (שם) ויחשבה עלי לשכורה מכאן ט שהשכור אסור להתפלל. * מילתי' דחנן בר אבא פליגא דחנן בר אבא י אמ' לחברייא נימ' לכון מילתא טבתא דחמית לרב עביד ואמריתה יא קומי שמואל וקם ונשקי על פומי יב [כי אמ'] יג ברוך אתה שוחח בא להזכיר את ה' זוקף. שמואל אמר ואנא יד אמרית טעמ' (תהלים קמו) ה' זוקף כפופים. א"ר אמי לא מסתבר' דא טו אלא (מלאכי ב) מפני שמי ניחת הוא. א"ר אבין אלו הוה כתי' בשמי ניחת הוא הוה יאות לית כתי' אלא מפני שמי ניחת קודם עד שלא הזכיר את שמי טז כבר ניחת הוא. ר' אבא בר זבדא כי מצלי בצבורא מצלי בלחישא וכי מצלי בביתיה מצלי בקלא יז עד דילפון בני ביתיה צלותא מיניה. א"ר מנא ובני ביתיה דאבא ילפא צלותא מיניה. מהיכן יח למדו ג' תפלות ר' שמואל בר נחמני אמר כנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות. בשחר צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שהוצאתנו מאפלה לאורה. במנחה צריך אדם לומ' מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שזכיתני לראות החמה במזרח כך זכני יט לראותה במערב. בערב צריך לומר י"ר מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שהייתי באפלה והוצאתני לאורה כך תוציאני מאפלה לאורה * ר' יוסי בר חנינא כ אמר תפלות מאבות למדום. תפלת השחר מאברהם אבינו [דכתי'] כא (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה כמא דתימ' (תהלים קו) ויעמוד פינחס ויפלל. תפלת המנחה מיצחק אבינו [דכתי'] כב (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה כמא דתימ' (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. תפלת הערב ° מיעקב אבינו [דכתי'] כג (בראשית כח) ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה אלא תפלה כמא דתימ' (ירמי' כז) ופגעו כד נא בה' ואו' (שם ז) ואל תפגע בי. ורבנין אמרין תפלות מתמידין גמרו. תפלת השחר מתמיד של שחר (במדבר כח) את הכבש אחד תעשה בבקר. תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים [דכתי'] כה (שם) ואת הכבש השני תעשה בין הערבים. תפלת הערב לא מצאו במה לתלותה. ושנו אותה סתם הדא היא דתנינן תפלת הערב אין לה קבע. א"ר תנחומא עוד היא קבעו אותה כנגד עיכול כו איברים ופדרים שהיו מתעכלין כז על גבי המזבח כל הלילה:

[ר' יהודה אומ' עד ד' שעות] כח: מדברי תורה למד ר' יהודה. [ומעדות למד ר' יהודה. מדברי תורה] כט דתניא * ל ר' ישמעאל [או'] לא (שמות יז) וחם השמש ונמס בד' שעות אתה או' בד' שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא או' (בראשית יח) כחום היום הרי שש [שעות] לב אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בד' שעות ואת דריש (שמות טז) בבקר בבקר מה בבקר שנא' להלן בד' שעות אף בבקר שנאמר כאן בד' שעות. בארבע שעין שמשא חמין וטולי קריר בשית שעין שמשא חמין וטולא חמין. א"ר תנחומא מהו כחום היום בשעה שאין צל לכל בריה. ר' ייסא מצלא בתלת שעין לג. ר' ברכיה חמוניה קרי ק"ש ומצלי בתר תלת שעין. והא תנינן הקורא מכאן לד ואילך לא הפסיד וכו'. נימר כבר קבל מלכות שמים בעונתה. ומעדות לה למד ר' יהודה לו דא"ר סימון בשם ריב"ל בימי מלכות יון היו משלשין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טלאים. פעם אחת שלשלו להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים באותה שעה האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים ועל לז אותה שעה העיד ר' יהודה בן אבא לח על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות°°.

אמר

גמ' ולעבדו בכל לבבכם דא' בשני' ילריכם לית' דלכתו' לאהבה את ה' אלהיכם בכל לבבכם ולעבדו למה לי אלא בלא הוציא הדבור לפניו אלא א"כ הלב חושבו מקודם והיינו על לבה דלבה קודם לדבור: מתפלל שלשתן כאחת הגלש שאנו מתפללין יפטר עלמו בזמן תפלה אחת. ובגמ' דילן גר' יכול יתפלל אדם כל היום כולו באי זו שעה שיודעו לו מן היום קאמ': ומשני וזימנין תלתא וכת' רש"י ז"ל שחרית מנחה ערבית: משבא לגולה כן כך היה נוהג אבל קודם לכן לא היה נוהג כן: ת"ל כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא ופי' בפני הבית: וצהרים תפלת המנחה שאחר חלות והוי לצהרים או' שעה ששית ושעה שביעית דחמה עומדת בראש כל אדם: להרחיש בולייר בלע"ז תרגו' כמס ריחשא: מילתא דחנן בר אבא פליגא דודאי כיון דשמע לרב היכן הוא שוחה והיכן הוא זוקף מכלל דרב נשמע קולו לאחרים הוה דאי לא אלא מלחים בשפתיו וקולו לא נשמע מהיכן ידע: לא מסתברא דילא לא מסתברא דא אלא מפני שמי ניחת הוא בעבור שמי ומשמ' דבשם גופיה יזדעזע גופו וישחה ויכרע: והוה מצלי בלחישא שלא יטריד הלבור אבל בביתו שרי ומעשה דרב כי מצלי בביתו הוה: מהיכן למדו ג' תפלות כנגד מה תקנום: איברים של עולות ופדרים של שאר קרבנות שנזרק דמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית: וחם השמש ונמס בד' שעות כדמפ' לקמיה בד' שעין שמשא חמין וטולא קריר: כשהוא אומ' כחום היום ולא אמ' כחום השמש כלו' מלינו במקום אחר שקיה הכתו' בלשון ואמ' כחום היום משמ' כל המקומות חמין בין במקום חמה בין במקום צל הוא מדבר בשעה ששית: ואת דריש בבקר בבקר דכתי' וילקטו אותו בבקר בבקר וכיון דשעה רביעי' נמס עד ההיא שעת' לוקטין והו לא ומכינין סעודתן בשעה רביעי' ועלה כתי' ולחם בבקר לשבוע וה"נ בבקר דכתי' גבי תמיד עד ד' שעות משמע: שלשלו הורידו תרגו' והורידם ושלשלתינון: שני גדיים שעירים והפסד שהיו גדולים דעתודי' מתרגמי' גדיין ופסולין לתמיד: על אותה שעה העיד ר' יהודה בן אבא וכו' משנה היא בעדיות ובמדרש איתא' דבימי שלמה הוה כי נשא בת פרעה שישן עד ג' שעות: בימי

נוסח דפוס וויניציאה

א כתיב
ב בלב ואי זו זו תפלה
ג בבבל ואי זו זו תפלה
ד משבאו ה דה"ה
ו בשפתותיו
ז בשפתותיו
ח את קולו
ט מיכן [וכולמעלה]
י בר ווא
יא ואמרתה
יב פומיה
יג ליתא יד וגא
טו מסתברא דלא אמר אלא
טז את השם
יז ר' אבא בר זבדא מצלי בקלא ר' יונה כד הוה מצלי בכנישתא הוי מצלי בלחישה כד הוה מצלי בביתא הוה מצלי בקלא
יח מאיכן יט זכיתי
כ רבי יהושע בן לוי °
כא ליתא כב ליתא
כג ליתא
כד יפגעו [וכן הוא בקרא]
כה ליתא כו איכול
כז מתאכלין
כח ליתא כט ליתא
ל דתני לא ליתא
לב ליתא
לג בתלת שעין רבי חייא בר ווא מצלי בתלת שעין
לד מיכן
לה אי מעדות
לו יודה
לז על
לח ר' יודה בר אבא

מאיר נתיב

° גירסת הספרים הנדפסים הוא נגד הש"ס דילן דשם איתא דף כ"ו ע"ב איתמר ר' יוסי בן חנינא תפלות אבות תיקנום ר' יהוש' בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום ולפי נוסחת ספרים הנדפסים בירוש' מוחלפת השיטה אבל לפי נוסחת מהרש"ס רבנין דהכ' דאמרין תפלו' מתמידין גמרו היינו ריב"ל כמו בגמרא דילן.

מירה מקום

ר"פ תענית

אין עומדין בבלי

לעיל פר' קמא

תפלת השחר בבלי

° כ"ה

שם

°° כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות תמידין ומוספין הלכה ב' ופעם אחת דחקה השעה את הלבור בבית שני והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום ובפירוש המשניות לעדיות מביא דברי הירושלמי דהכא וכתב הכלב"ד שם וכ"ל דהא עדות דתמיד מפי השמועה העיד ולא מפני מעשה שהם דלא תמיד שקרב בארבע שעות מאי ססדוקים דילמא כי אשתהי נמי לחמש שעות או לשש שעות הם הוי מקרבי ליה עכ"ל. והמהרש"ס מביא גם כן המדרש דבימי שלמה הוה כי נשא בת פרעה שישן עד ג' שעות והמדרש הוא בילקוט חלק שני סימן ש"ך סוף ספר ירמיה וז"ל המדרש: אמר ר' חוניא שמונים מינים רקודין רקדה בת פרעה באותו לילה והיה שלמה ישן עד ד' שעות ביום ומפתחות של בית המקדש נתונות תחת ראשו הדא הוא דתנן התמיד קרב בארבע שעות. ובמדרש למשלי סימן ל"א בילקוט איתא אמר ר' לוי מה עשתה בת פרעה נגלה סדין וקבעה בה כל מיני כוכבים ומזלות ופירסה אותה למעלה ממטתו וכל זמן שהי' רוצה שלמה לעמוד היה רואה הכוכבים והמזלות והיה ישן עד ארבע שעות ובאותו יום נתקרב תמיד של שחר בארבע שעות עכ"ל. וגם הר"י לברכות ריש פ' תפל' השחר הביאו המדרש זה והקשה עליו הד"ת וז"ל תמהתי מאוד על דברי זה המפרש איך חייב מזה המעשה שאינו קרב ביותר מד' שעות כי זה המכוון מעדות ר' יהודה ורש"י

אמר ר' לוי אף בימי מלכות הרשעה הזו א היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלי' להן שני כבשים ובסוף שלשלו להן שתי קופות של זהב והעלו ב להן שני חזירין ולא ג הספיקו להגיע לחצי החומה ד עד שנעץ החזיר [צפרניו] ה בחומה ונזדעז' החומה וקפץ מ' פרסה מארץ ישר' באותה שעה גרמו העונות ובוטל ו התמיד וחרב הבית: מאי ז טעמון דרבנן שנים ליום (במדבר כח) חלק ח את היום טעמ' דר' יהודה ט שנים ליום חובה [לכל] י יום יא. שנים ליום שני פרקלטין ליום. שני' ליום שתהא שחיטתן לשם היום. שנים ליום שתהא שחיטתן כנגד היום. הדא היא דתנינן תמן תמיד של שחר היה נשחט על קרן מערבית צפונית ° על טבעת שניה כנגד היום ושל בין הערבים היה נשחט על קרן צפונית מזרחית על טבעת שניה כנגד היום והוא שיהא יודע איזה מהן [הוא] יב נשחט בשחרית ואיזה מהן [הוא] יג נשחט בערבית:

[תפלת המנחה וכו'] יד: ר' חייא בש"ר יוחנן [היו לפניו] טו תפלת מנחה טז ותפלת מוסף יז מנחה יח קודמת הוון בעיין מימר כשאין ביום כדי להתפלל שתיהן יט. אבל אם יש ביום כדי להתפלל שתיהן כ תפלת מוסף קודמת. ר' זעירא בש"ר יוחנן אפי' כא יש ביום כדי להתפלל שתיהן תפלת מנחה כב קודמת כג. והתני הקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין יצא לשעבר הא בתחל' לא בדא. פתר לה כשלא הגיע זמן התפלה. כהדא ריב"ל מפקד לתלמידיה כד אין הוי כה לכון ארסטיון כו ומטא יומא לשית שעין °°°. עד דלא תיסקון לארסטון. תהוון מצלון מנחתא כז עד דלא תסקון:

[ר' יהודה או' עד פלג המנחה: תני] כח וכמה הוא פלג המנחה אחת עשרה שעות חסר רביע. תמן תנינן * תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה. וערב כט פסח נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצ' בין בחול בין בשבת: ר' ירמיה בעי הכא את עבד מנחה שתי שעות ומחצה והכא את עבד מנחה ג' שעות ומחצ'. א"ר יוסי לא הוקשה תפלת המנחה [לשחיטת] ל תמיד לא של בין הערבים לא להקטרה °°°° לב [דכתי'] לג (תהלים קמא) תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב צא שעה אחת לעסוקו ואת עבד מנחה שתי שעות ומחצה. ר' יוסי בר חנינא היה מתפלל עם דמדומי חמה כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום. וא"ר לד יוסי יהא לה חלקי עם המתפללין עם דמדומי חמה כות

טעם

בימי מלכות הרשעה רומי הרשעה כשצרו רומיים על ירושלים: מאי טעמון דרבנן דאמרי עד חצות: דתנינן תמן במס' תמיד פ' ד' היו כופתין: על קרן מערבית צפונית של מזבח שהשמש בא מן המזרח לפיכ' מושכו השוחט לצד המערב להרחיקו מן כותל המזרח מפני שכותלי העזרה גבוהין והחמה זורחת בשפולו של רקיע ואל הכותל עומד כנגדה ולפונית היינו משום דעולה שחיטתה בצפון והמידין עולה הוו ושם היה בית המטבחים והטבעות קבועות ברצפה לתת ראש הבהמה לתוכן כדאית' בסוף סוטה והן כ"ד טבעות כמנין המשמרות ומקומן אוכלות ברצפה כ"ד אמות על כ"ד אמות קבועות בשש סדרים ד' בכל סדר: על טבעת שניה ולא בטבעת שאצל המזבח אלא בשנייה לה הסמוכה לה לצד צפון ופני השוחט ואחר הבהמה באלכסון לצד מזרחית צפונית שמשם השמש באה שחרית. וטעמ' דטבעת שנייה לא ידענא °°. ואני שמעתי כדי שתהא הראשונה מסייעתו לאחוז בה רגלי הבהמה שלא תהפך: ושל בין הערבים שהחמה באה מן המערב מושך עצמו לצד מזרח בכל יכלתו ופניו למערב ודרום באלכסון שזריחת החמה באה משם כך פי' רש"י ז"ל בפ' שני שעירי: תפלת המנחה קודמת כרבנן שזו תדיר' וזו אינה תדירה: בשלא הגיע זמן תפלה דמנחה כדמפ' ואזיל: ומטא יומא לשית שעין שכבר הוא חצות ובדיעבד תמיד של בין הערבים בסוף שעה ששית כשר כדתנן הפסח ששחטו אחר חצות כשר. וכתיב ביה בין הערבים [כ"ב: וה"ה לתמיד] ומשום שאם יתחילו בסעודה אין מפסיקין שרי להו להתפלל מנחה אחר חצות אבל מ"מ אינה זמן מנחה ואז מתפלל מוסף תחלה עד שמונה ומחצה ואם בדיעבד התפלל מנחה קודם יצא כדאי' לקמן דזמנה אינו אלא עד הקטרת האיברים דהיינו בט' שעות ומחצה: אריסטוון סעודה גדולה: כמה הוא פלג המנחה כלומ' היכן כלתה מדתה וקאמ' עד י"א שעות חסר רביע כדפרישית במתני' דמנחה קטנה הוא דמשער ר' יהודה דעד סוף פלג ראשון שלה כלתה שיעור זמן מנחה להתפל'. ושמעי' דהתלתה מתשע שעות ומחצה ולמעלה וגבול כולה הוי שתי שעות ומחצה עד הערב חצי עשירית וי"א וי"ב: תמן תנינן בפסחים תמיד נשחט תמיד של בין הערבים בכל שאר ימות השנה נשחט בשמונה ומחצה. וכשקרבו האברים על המזבח להקטירו היה בתשעה ומחצה שהיו שוהין שעה בין שחיטתו להקטרתו ובהקטרתו שוהין כמו שעה ולפעמי' שעה ורביע. ובערב הפסח מקדימין ליה שפי משום דבעי למעבד פסחים דכל ישראל אחריו: הכא את עבד מנחה שתי שעות ומחצה דקתני בברייתא דפלג המנחה י"א שעות חסר רביע א"כ התחלתה מתשע שעות ומחצה ועד הלילה הוו לה ב' שעות ומחצה ואילו הכא קתני דשחיטת התמיד דמנחה דכולה שהיא בחצי תשיעית ומשם עד הלילה הוי ג' ומחצה: אלא לקטרת בשעה שמקטירין אבריו והיינו בט' ומחצה: צא שעה אחת לעסוקו דהיינו שחיטתו והפשטו וניתוחו ומליחת אבריו בכבש וצריך שעה ובהך אתה עושה מנחה שתי שעות ומחצה ושיעור הקטרתו שעה ולפעמים שעה ורביע והיינו פלג המנחה דקאמ"ר יהודה: דמדומי חמה לשון אודם דהיינו בתחלת היום ובסוף היום החמה אדומה: [כ"ב

ראש הפרק במס' פסחים

נוסח דפוס ווינציאה

א רשעה הזאת
ב ועלו ג לא
ד חומה ה ליתא
ו ובטל ז מה
ח חלוק ט יודה
י ליתא יא ליום
יב ליתא יג ליתא
יד ליתא טו ליתא
טז המנח' יז המוס'
יח תפלת המנחה
יט שניהן כ שניהן
כא ואפי'
כב המנחה
כג קודמת. ר' נתן בר טובי בש"ר יוחנן אפי' יש ביום כדי להתפלל שתיהן תפלת המנחה קודמת והתני וכו'
כד לתלמידיו
כה הוה. כו אריסטון [וכן לקמן]
כז דמנחתא.
כח ליתא כט ערב
ל ליתא
לא לתמיד
לב לקטרת מה טעם
לד ליתא
לה א"ר [ברכ"י כתוב ביני שיטי למעל' מתיבת וא"ר „ותני" בכתב יד המגי' את הכ"י אבל מלת „וא"ר" לא נמחק, ואחר מלת „יוסי" כתיב „בר חניי" וככל הערב' הקולמו' על המלות האלה מהמגיה]
לו ויהא

מאיר נתיב

ורש"י ז"ל פירש בעדותו של ר' יהוד' שאמר על תמיד של שחר שקרב בד' שעות והוסיף רש"י ז"ל ותו לו עכ"ד. והיא הקושיא עצמה של הראב"ד ולא על הרמב"ם ועל הר"י הקושי' אלא על הירושלמי דהכא שאמר בפירוש שר' יהוד' למד דינו שתפלת השחר עד ארבע שעות מעדותו של ר' יהודה בן אבא (בש"ס דילן ובספרים הנדפסים ר' יהודה בן בבא) ומהאמת כפירוש רש"י ותו לא דאם לא כן מאי פליג ר' יהודה אדרבנן. ולפע"ד שאפשר גמרינן מניה דתמיד קרב עד ארבע שעות ותו לו מפני שאמרו שהקב"ה האיר עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים וודאי לא עשה הקב"ה נס בכדי אלא מפני השעה דוחקת ואם השהו יותר לשלשל עוד הפעם שתי קופות של זהב כדי להעלות להם שני טלאים לא היו יכולין להקריב עוד, וכן במדרש הנ"ל בסוף ירמיה שבאותה שעה עלתה על דעתו של הקב"ה להחריב את בית המקדש ואם עוד היום גדול להקריב את תמיד של שחר למה חרון אף הזה אלא וודאי בשעה האחרונה היה וכמו שאמרו בבבא קמא דף פ"ב ע"ב שכל זמן שעוסקים בעבודה אינם נמסרים ביד אויביהם וכיון שבשגגת שלמה כמעט היו פוסקים להקריב תמיד של שחר מיד נתעורר הדין ועלה בדעתו של חי העולמים להחריב את ביתו. ועיין בלחם משנה להרמב"ם שם שביקש לתרץ קושית הראב"ד בדוחק גדול.

° כן הוא בשינוי קצת במשניות פ' ד' דתמיד משנה א' ובגמרא דילן תמיד דף ל' ע"ב ויומא דף ס"ב ע"ב אבל בספרי וילקוט איתא צפונית מזרחית אצל תמיד של שחר. ומערבית דרומית אצל תמיד של בין הערבים ונראה לחלוטין שיש גירסא משובשת בספרי וילקוט.

°° המפרש למסכ' תמיד פירש רחוק מהמזבח לפי שהמזבח גבוה ומאפיל וכן פירש הר"ע מברטנורה והתוספ' יומא דף ס"ב ע"ב כתבו דלא רצו להקריבו כולי האי למזבח גזירה שמא יאפיל גללים ובעל המאור ס' טרף בקלפי כתב שכשם שהחמה מופלגת מן קרנות של צפון העולם כך הי' התמיד מופלג מן קרנות צפון המזבח (עיין תוספ' יו"ט) והנה כל המפרשים הנ"ל פירשו דטבעת השניה דוק' לאפוקי הראשונה ולא כן דרך הגאון מווילנא שכתב וזה לשונו: על טבעת השנייה ולא יותר להקריבו למזבח מה דאפשר לקיים ירך המזבח ואע"ג דכ"ד טבעות היו לכ"ד משמרות היינו לשאר קדשים אבל התמיד הי' קבוע. ומה נאה ומתקבל הפירוש הזה דלכלהו יש פירכא חוץ מזו דמה שמשמע רש"י שתהא הראשונה מסייעתו לאחוז בה רגלי הבהמה. זה אינו שהפרש של ד' אמות היה בין טבעת לטבעת. ולדברי המפרש למס' תמיד יש להקשות הלא נגד השמש הי' שוחט וכהאי גונא אין המזבח מאפיל ולדברי התוספ' קש' מה לי אם מטיל גללים בקרוב או בריחוק קצת ודברי הבעל המאור דברי דרוש הם אבל פירוש הגר"א יוצא מן הפסוק שנאמר בקרבן תמיד העשויה בהר סיני כאותן שנעשו בימי המילואים שנאמר בם וזה אשר תעשה על המזבח (שמות כ"ט ל"ח).

°°° פלוגתא דרבוותא היא אי מנחה גדולה עיקר או מנחה קטנה וכתב הבית יוסף בא"ח סימן רל"ג שהרא"ש והטור סברי דמנחה גדולה עיקר אבל מדברי הרמב"ם פרק ג' מהלכ' תפלה הלכה ב' משמע דמנחה קטנה עיקר. ועיין פירוש מהרש"ם דהכא ולפירושו ראיה גדולה מדברי הירושלמי דהכא לדברי הרמב"ם דעיקר זמן תפלת מנחה היא מנחה קטנה.

°°°° על נוסחת הספרים הנדפסים קשה הלא אמרו לעיל תפלות מהתמידים גמרו וכו' תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים דכתיב ואת הכבש השני תעשה בין הערבים ואין לומר דהאמורא ר' יוסי דהכא פליג אברייתא דלעיל וכבר הרגיש בזה המעדני יום טוב וכתב ודקאמר תמיד לאו כבש של תמיד קאמר כלומר דקטורת בכלל תמיד וכעין זה תירץ הקושיא הנ"ל הלחם משנה פ' ג' מהלכות תפלה הלכה ב' והניחא על פי גמרא דילן דלא הוזכר כבש של בין הערביים אבל היאך מתרצינן הירושלמי על פי מה שאמרו בגמרא דילן והירושלמי בעצמו כתב לעיל בפירוש ואת הכבש השני תעשה בין הערביים כמו שאמרנו ואוודאי כבש של תמיד קאמר. אבל לפי נוסחת המהרש"ם ופירושו הכל נכון דעכשו ר' יוסי אינו חולק אברייתא דלעיל אלא מבאר אותה דלא לשחיטת תמיד הוקשה תפילת מנחה אלא להקטרתו שהיא בט' ומחצה ונמשך זמנה שעה ורביעית שעה והיינו פלג המנחה ובזה גם כן מיושב קושית התוספ' ברכות דף כ"ז ב' דה"מ עד פלג המנחה ואולי יש לפרש דברי התוספות גם על פי דרך המהרש"ם דהכא.

טעם (תהלים לב) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא מהו לעת מצא לעת מצויו של יום. אחוי דאימיה דרב אדא הוה מציין א גולתיה דרב ב א"ל כד תחמי שימשא בריש דיקלי תיהב לי גולתי דניצלי מנחתא ג. ושמשא ד בריש דיקלי תמן אימתא הוא הכא. דא"ר ה יוחנן (ישעיה מד) האומר לצולה חרבי זו בבל שהיא זוטו של עולם. וא"ר ו יוחנן למה נקרא שמה צולה ששם צללו מתי דור המבול דכתי' (ירמיה נא) גם בבל ז לנפול חללי ישראל גם לבבל ח נפלו חללי כל הארץ וכתי' ט (בראשית יא) וימצאו בקעה בארץ שנער ואמ' י ריש לקיש [זו בבל] יא ולמה יב נקרא שמה שנער ששם ננערו מתי דור המבול ד"א יג שהם מתים בתשנוק בלא נר [בלא בית הכבוד] יד ובלא טו מרחץ. ד"א שנער שהן מנוערין מן המצות בלא תרומ' ובלא מעשר טז. ד"א שנער שהעמידה שונא וער להקב"ה. ואי זה זה נבוכדנצר הרשע. ורב כר' יהודה יז. אין תעבדיניה כרבנן לית ר' יהודה יח מודי. ואין יט תעבדיניה כר' יהודה אוף רבנן מודו: * מנין לנעילה א"ר לוי (ישעיה א) גם כי תרבו תפלה [אינני שומע] כ מכאן שכל המרבה בתפלה נענה. מיחלפא שיטתיה דר' לוי תמן א"ר אבא בריה דר' פפי ר' יהושע דסיכנין בש"ר לוי (משלי יד) *בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסו' חנה ע"י שרבתה בתפלה קיצרה בימיו של שמואל שאמרה (שמ"א א) וישב שם עד עולם. והלא אין עולמו של לוי אלא חמשים שנה דכתי' (במדבר ח) ומבן חמשים שנה ישוב מצבא וגו' [והא] כא הויין כב ליה נ"ב. א"ר יוסי בר כג בון שתים שגמלתו ט וכא את אמ' הבין כד. אי אמרת כה כן ליחיד והן כו לצבור: ר' חייא בש"ר יוחנן ר' שמעון בן חלפתא בש"ר מאיר (שמ"א א) והיה כי הרבתה להתפלל ל' ה' מכאן כז שכל המרבה בתפלה נענה: אימתי היא נעילה רבנן דקסרין אמרין איתפלגון רב ור' יוחנן. רב אמ' בנעילת שערי שמים. ור' יוחנן אמ' בנעילת שערי היכל אמ"ר יודן ענתותיא כח מתני' כט מסייעא לר' יוחנן [דתנינן תמן] ל בשלשה פרקים [בשנה] לא הכהנים נושאין את כפיהן ארבעה פעמים ביום בשחרית ובמוסף ובמנח' לב ובנעילת שערים בתעניות ובמעמדו' וביום הכפורים. אית לך לג נעילת שערי שמים ביום. אחוי דאימיה דרב אדא הוה ציין לד גולתיה דרב. ובצומא לה רבא א"ל כד תחמי שמשא בריש דקלי תיהב לי גולתי דנצלי נעילת שערים: מיחלפא לו שיטתיה דרב תמן לז אמר בנעילת שערי שמים. וכא לח אמר בנעילת שערי היכל. א"ר מתניה לט על ידי דהוה מאריך רב בצלותיה סגין הוה מגיע לנעילת שערי שמים: נעילה מהו שתפטור של ערב ר' אבא רב מ הונא בשם רב נעילה פוטרת של ערב. א"ל ר' אבא לרב הונא היאך הוא מזכיר של הבדלה א"ל ר' יונה לר' אבא והיאך יהו שבע פוטרות שמונה עשרה. א"ל ולא כבר איתתבת. א"ל בגין דאיתתבת תיבטיל. א"ר יוסי מאי מא דאקשי ר' אבא קשי יאות ומאי מב דאקשי ר' יונה לא קשי יאות קל הקלו עליו משום תעניתו שיהו ז' פוטרות י"ח. ר' אבא בר ממל אמ' לחברייא מריי מן כלכון שמעית שאין נעילה פוטרת של ערב. ר' סימון בשם ריב"ל אין נעילה פוטרת של ערב. א"ר יוסי בר בון ותני ר' חייא כן בכל יום אדם מתפלל [מעין י"ח ואימתי מתפלל] מג שמונה עשרה במוצאי שבתו' [וימי' טובים] מד ובמוצאי י"ה ובמוצאי תענית צבור°°°°° ר'

[נ"ב: מיצויו לתמלית דס התמלית כלו' לסופו°: גולתיה דרב לבושו או מלפפת שכורך בה לאחר בגדיהם הר' ירוש' גוליקן: מציין מתקן ליליותיו: אימתא הוא הכא בארץ ישראל שגבוהה היא הוי יום ברור דרב בבבל הוה שעמוקה היא כדמפ' ואזיל ובארץ ישראל אין לפער בכך אלא לאחורי טפי אי ס"ל לרב לעת מילויו של יום: זוטו של עולם ארעיתו והתחתיתו: בתשנוק מלשון ויגער תרגומו ושניק: [נ"ב: בלא נר דאמ' פ' במה מדליקי' דאין להם שמן זית דגלול נהוריה: בלא מרחץ דכיון דעמוק' היא יוצאי' בה המים מיד ואין מקום לחפור גא בית הכבוד וגא מרחץ ואמרי' בברכות פ' בתרא רבא בימתא הוה אזיל עד מיל]: ורב כר' יהודה בעיא היא דשמעת ברים דקלי שמה נאמר לפלג אהרן דמנחה הוא דומה והיינו דלא כר' יהודה דמשם ואילך עבר זמנה או סמוך הוי: לית ר' יהודה מודי אלא עד פלג המנחה דהיינו עד י"א שעות חסר רביע: ואין תעבדיניה כר' יהודה בזמן תפלת מנחה דל' יהודה כ"ע מודו: מניין לנעילה כלומ' אהי אסמכוה: תמן א"ר אבא פרק ב' דבכורים: עד עולם עולמו של לוי חמשי' שנה: והויין ליה חמשין ותרתין הכי איתא בתעניות פ"ק ובפ' שני דבכורים ובפ' בתרא דמועד קטן: כן ליחיד דבר שפתי' אך למחסור. ובציבור נענה: אימתי הוא נעילה אימתי הוא זמנה: נעילת שערי שמים בשקיעת שערי שמים דשקיעת החמ' בהסתלק אור השמש מעל הארץ [נ"ב: דהיינו עם חשיכה]: בנעילת שערי היכל משעה שמסתלקה עבודת היכל דהיינו הדלקת המנורה והקטר קטורת של בין הערבים והיינו מפלג המנחה ואילך שעה ורביע קודם הלילה: דתנינן תמן בפ' בתרא דתענית: בשלשה פרקים הכהנים נושאים כפיהם ד' פעמים ביום מפ' התם דה"ק בשלשה פרקים הכהנים נושאים כפיהם בכל תפלה ותפלה ויש מהן שנושאין וכו' ד' פעמי' ביום כגון בי"ה דיש בו ד' תפלות: בתעניות תענית צבור יש בו ג' שחרית ומנחה ונעילה: ובמעמדות התם מפ' להו: אית לך נעילת שערי שמים ביום ממתני' יתירה קא דייק דלא הוה ליה למיתני אלא ד' פעמים ואמאי תנא ביום. אלא לאשמועינן דכולן זמנם ביום ודלא כמ"ד נעילת שערי שמים. ואית דלא גרים אלא אית לך נעילת שערי שמים ותו לא ומפרשי לה הכי כיון דבנעילה נושאי' כפיהם וכי יכול אתה לומ' דבנעילת שערי שמים נושאין כפיהם ודאי דביום היא דהא איתקש נשיאות כפים לשירות דכתי' לשרתו ולברך בשמו מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום: תיהב לי גולתי שאן לי טליתי משום הכון לקראת אלהיך ישראל: בנעילת שערי שמים בלילה: בנעילת שערי היכל שרצה להתפלל כל תפלתו בעוד השמש זורח על הארץ וכדאמרן: היה מגיע לנעילת שערי שמים סוף תפלתו נמשכה עד הלילה. וקי"ל כר' יוחנן דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ובעוד השמש זורח משלימין התפלה וכן פסק הרמב"ם ז"ל שכתב פ"ג דהי' תפלה ותפלת נעילה זמנה כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה °°°. ויפה כוון הרב ז"ל דהא נשיאות כפים בסוף התפלה הוא ונשיאות כפים ביום בעינן [נ"ב: והכי משמ' נמי בס"פ בתרא דתענית דסתמא דתלמודא כר' יוחנן] ומדברי הרי"ף ז"ל כר' דקי"ל כרב דהיינו נעילת שערי שמים: מהו שתפטור של ערב לרב הוא דבעי דס"ל בנעילת שערי שמים: נעילה פוטרת של ערב מפרש בפרק בתרא דיומא דרב לדברי האומ' טובה קאמר וס"ל דבנעילת שערי שמים מצלי לה לנעילה וכיון דצלי לה משחשיכה תו לא צריך: היאך הוא מזכיר של הבדלה דהא נעילה אסיקנא התם דהיינו אתה בחרתנו ולסיים במה אנו ותתם בקדושת היום: היאך יהו שבע פוטרת י"ח דהא רב למ"ד טובה קאמ': ולא כבר איתתבת והלא כבר הקשו על מימרא דרב ואיך צריך לחזור ולהקשות עליה: תיבטיל וכי בטלה היא דאין לחוש עליה עוד דקא אמרת הכי: לחברייא דר' אבא ור' יונה: מעין י"ח מפרש לקמן הביננו: מתפלל י"ח שלימות: במוצאי שבת משום דבעי לומ' הבדלה ואין לומר הביננו: ומוצאי י"ה שצריך לומר נמי הבדלה בחונן הדעת: ובמוצאי תענית צבור מפ' לקמן משום דבעי למימ' ענינו ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא: מזכיר

נוסח דפוס וויניציאה

א מציין
ב דרב בצומא רבא °° אמר ליה וכו'
ג דמנחתא
ד שמשא ביל' ברים
ה דמר רבי יוחנן
ו אמר רבי יוחנן
ז בבבל ח בבבל
ט כתיב י אמר
יא ליתא יב למה
יג ד"א שנער שהם
יד ליתא טו בלא
טז מעשר. ד"א שנער שעריה מתי' נערי' ד"א וכו'
יז רב כר יודה
יח יודה [וכן לקמן]
יט אין כ ליתא
כא ליתא כב והויין
כג בירבי
כד וכה אמר הכן
כה אמרה
כו הן כז מיכן
כח ענתודיא
כט מתניתא
ל ליתא לא ליתא
לב במיסף במנחה
לג אית לך מימר
לד צייר
לה בצומא
לו מחלפה
לז תמן הוא אמר
לח וכה לט מתניה
מ ורב הונא
מא מה מב מה
מג ליתא °°°°
מד ליתא

מאיר נתיב

° וכן פירש בעל ספר חרדים וכן עיקר דאתפלת מנחה קאי ולא כפני משה דפירש דבשחרי' קאי ומילויו היינו כשהשמש יוצא וזורח ומאיר על הארץ. ומה לנו כאן תפלת שחרית והלא כל הסוגיא איירי בתפל' מנחה. והאי דקאמ"ר יוסי בן חנינא כדי שיהא עליו מורא שמי' כל היום מיירי בסוף היום שהוא תחלת הליל' שהיום מתחיל עם הלילה שנא' ויהי ערב ויהי בוקר וגו' וכן משמע מדברי רבינו הגאון המחברים בהגהות

מורה מקום

כל הסוגיא פ' בג' פרקים דתענית ירוש'

פ' שני דבכורי'

מיימוניות פרק ז' מהלכ' תפלה הלכה ג' וכן משמע מגמרא דילן דף כ"ט ע"ב לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דילמא מיטרפא ליה שעתא וזה אינו אלא בתפלת מנחה וכן פירש רש"י שם.

°° מקומם של שתי תיבות אלו הוא לקמן בתפלת נעילה ושם איתא גם בנוסחת המהרש"ם ושפיר הוא דליתא כאן דכאן מיירי בכל יום ולא ביום הכפורים דביום הכפורים הי' לו להקדים תפלת מנחה מפני שצריך להתפלל נעילה עם דמדומי חמה ובזה מיושב' קושי' מראה הפנים שם.

°°° וברמב"ם שלפנינו אינם הדברים אשר המהרש"ם מזכיר בשמו ואדרבה שם פסק הרמב"ם כרב דהלא וכתב הכסף משנה דלהרמב"ם הי' לו גירסת הר"ן דגרס רב אמר נעילה שערי שמים וגם מזה"ל אמר נעילת שערי היכל. שמואל במקום ר' יוחנן והילכתא כרב באיסורי נגד שמואל. ונראה דלמהרש"ם הי' גירסא אחרת בהרמב"ם.

°°°° נוסחת ספרים הנדפסים אין לה הבנה וכעין נוסחת המהרש"ם כן הוא בגמרא דילן דף כ"ט ע"א ויומא דף פ"ח ע"א. — °°°°° עי' פי' מהרש"ם ומה טובו דבריו עפ"י הגמ' בפרק זה הלכה ג' דנראה משם דגם במוצאי התענית היו מתפללים ענינו בין גואל לרופא וגם שם נוסחת ספרים הנדפסים משובשת וע"כ לא הבין המה"פ כאן אמיתת הדבר וסבר שתענית ציבור בשבת קאי ומשום הבדלה ונדחק להביא מכאן ראיה לגי' ישנה דהרמב"ם דפ' ה' מהל' תענית ה"ו והב"ח מתקה ושפיר קעבד דמתקה דאין מכאן ראיה כלל.

ר' יצחק בר נחמן בשם ריב"ל *יום הכפורים שחל להיות בשבת אע"פ שאין נעילה בשבת מזכיר של שבת בנעילה. [ר' סימון בשם ריב"ל שבת שחלה להיות בחנוכה אע"פ שאין מוסף בחנוכה מזכיר של חנוכה במוסף. אוספון עלה ר"ח שחל להיות בתענית צבור אע"פ שאין נעילה בר"ח מזכיר הוא של ר"ח בנעילה. ר"ח ותענית צבור היכן הוא מזכיר של ר"ח] א ר' זעירא ב אמר בהודאה ג. ר' אבא בר ממל א' בעבוד'. ר' אבינא אמ' אומרה ד ברכה רביעית. א"ר אבא מה מצינו בכל מקום אומר' ברכה רביעית אף כאן ברכה רביעי' וכן נפק עובדא בהדא ה דר' אבא: במה קורין ר' יוסי אמ' קורין ברכו' וקללות. א"ל ר' מנא בגין ו מודעתון דהיא ז תענית‍א ח רביעין על מעיהון ולא ידעין דהיא תעניתא. א"ל להודיעך שקורין ברכות וקללות. ר' יוחן קפוטקי' ט אמ' קומי ר' יוסי בש"ר יודה בן פזי קורין בר"ח קם ר' יוסי עם ר' יודה בן פזי וא"ל י את שמעת מאבוך הדא מילתא א"ל אבא לא הוה אמ' כן אלא בעין טב על ידי דאינון ידעין דהוא ריש ירחא קורין בר"ח הא שאר כל המקומות קורין ברכות וקללות. ירמיה ספרא שאל לר' ירמיה ר"ח שחל להיות בתענית צבור יא ° במה קורין א"ל קורין בר"ח א"ר חלבו קומי ר' אמי מתני' יב אמרה כן * לכל מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה ולפורים: יצחק סחורא שאל לר' יצחק ר"ח שחל להיות בחנוכה במה קורין א"ל קורין ג' בר"ח וא' בחנוכה ר' פינחס ר' יג סימון ר' אבא בר זמינא ומטו בה בש"ר אבדומא יד דמן חיפה קורין ג' בחנוכה וא' בר"ח להודיעך שלא בא הרביעי אלא מחמת ר"ח. בר שלמיא טו ספרא שאל לר' מנא הגע עצמך שחל ר"ח של חנוכה להיות בשבת ולאו טז שבעה אינון קורין אית לך מימ' שלא בא השביעי יז אלא מחמת ר"ח יח א"ל והדא שאלתא דספר:

[תפלת הערב אין לה קבע] יט: ר' מפקד לאבדן אמוריה אבריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי כ דרמשא עד דיומא קאי כא. ר' חייא רבא כב מפקד לאמוריה אבריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמש' עד דיומא קאי. א"ר חנינא משבני ר' ישמעאל בר' כג יוסי אצל פונדוק אחד ואמ' כד לי כאן התפלל כה אבא של לילי שבת בע"ש. אמ"ר אמי ר' יוחנן פליג ולא הוה צריך מפלגא על הדא למה שכן מוסיפין מחול על הקדש ועוד דסלקין חמרייא כו מן ערב לצפורי ואמרי כבר שבת ר' חנינא בן דוסא בעירו. ויידא אמרה הדא כז דא"ר חנינא משבני ר' ישמעאל בר כח יוסי אצל פונדוק אחד ואמ' לי באן התפלל כט אבא של מוצאי שבת בשבת ואפי' ל עלה לא הוה צריך מיפלגא דר' מפקד לאבדן אמורי' אבריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קאי. ור' חייא רבא לא כו'.

דרבי

[בנוסח דפוס ויניציאה:]

א אוספון עליה ראש חדש שחל להיות בתענית צבור אף על פי שאין נעילה בראש חדש מזכיר של ראש חדש בנעילה רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי שבת שחלה להיות בחנוכה מזכיר של חנוכה במוסף אוספון עלה ראש חדש שחל להיות בחנוכה אף על פי שאין מוסף בחנוכה מזכיר הוא של חנוכה במוסף. ראש חדש שחל להיות בתענית היאך מזכיר הוא של ראש חדש
ב זעורא
ג בהודיה
ד אומר
ה וכן נפק עבדא כהדא
ו כגון ז די
ח תענית
ט קפודקיא
י אמר ליה
יא שחל להיות בשבת
יב ומתניתא
יג ורבי
יד אבדימא
טו שלמיה
טז ולא
יז הרביעי
יח ר"ח. שאילתיהו לספרא אמר ליה וכו'
יט ליתא כ עד
כא יומא קאים [וכן לקמן]
כב חייה בר ווה
כג בי ר'
כד אמר
כה נתפלל
כו דסלקין חומרייא
כז ויידה אמרה דא
כח ביר'
כט אמר לי כאן נתפלל
ל ואפי' אף עלה לא ר' חייה בר ווה

במה מדליקין

מזכיר של שבת בנעילה וגומ' ותתן לנו את יום השבת הזה ואת יום הכפו' הזה וחותם מקדש השבת וי"ה ואע"פ שאין תפלת נעילה בשבת יום הוא שנתחייב בד' תפלות כדאית' בפ' במה מדליקין: שחלה להיות בחנוכה מזכיר של חנוכה במוסף כדרכו במודים: שחל בתענית צבור כגון שבע תעניות דבצורת וכיוצא בו וכדקי"ל אם התחילו אין מפסיקין: ה"ג בכל הספרים ר"ח ותענית צבור היאך הוא מזכיר של ר"ח ר' זעירא אמ' בהודאה ר' אבא בר ממל אמ' בעבודה. ר' אבינא אמ' אומרה ברכה רביעית. א"ר אבא מה מצינו בכל מקום אומרה ברכה אף כאן אומרה ברכה רביעית וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא: וכן הגירס' בספרים שלנו בתעניות ירושלמי פ' בג' פרקים. אבל הרא"ש ז"ל כתב בפ' אין עומדין כלשון הזה ובירוש' דפ' תפלת השחר גר' ר"ח שחל להיות בו תענית היאך הוא מזכיר תענית במוסף ר' זירא אמ' בהודאה ר' אבא בר ממל אמ' בעבודה ר' אבינא אמ' אומרה ברכה רביעית ר' איבו אמ' מה מצינו בכל מקום ברביעית אף כאן ברביעית וכן נפק עובדא כהדא דר' אבא. וכו' שיש טעות סופר בירושלמי וכן ראוי לגרוס ר' אבינא אמ' אומרה בברכה חמישית פי' שיאמר עננו אחר ברכה של קדושת היום. ר' איבו אמ' מה מצינו בכל מקום בברכה רביעית כלומ' שאומ' קדושת היום בברכה רביעית אף כאן אומ' קדושת היום בברכה רביעית ועננו יאמ' בחמישית ובש"ל מיירי שקובע ברכה לעצמו כמו שאומרה בין גואל לרופא בחול. אבל ביחיד יכול להיות שאומרה באלהי נצור ע"כ והנן לא גרסי' הכי והרשב"א ז"ל גורס כגירס' ספרינו דגר' היאך הוא מזכיר של ר"ח וג"ב ל"ג במוסף וכתב הרב ז"ל וכו' ואי שיש בגירס' זו ירושלמי' טעות סופר במה שאמ' היאך הוא מזכיר של ר"ח ולא גר' של ר"ח אלא היאך הוא מזכיר של תענית דאילו של ר"ח מאי קשי' ליה הא מזכירו בעבודה כשאר כל הימים ומאי שנא השת' ועוד אי בשל ר"ח מאי קאמ' ר' בא מה מצינו שאומרה ברכה רביעית והא לא מצינו ברכה רביעית לשל ר"ח אלא במוספין בלבד הא שאר תפלות אינו אומרה אלא בעבודה אלא של תענית קאמ' ובש"ל קאמ' שאומרה ברכה בפני עצמה בכל יום והא דקאמ' אומרה ברכה רביעית כלו' ברכה בפני עצמה ולאפוקי ממ"ד בעבודה ובהודאה ואגב דאמ' אומרה ברכה רביעית בכל מקום נקט דוק' ברכה רביעית אלא מה מצינו שאומרה ברכה בפני עצמה ואומרה ברכה רביעי' כמי דקאמ' טעות' היא אלא אומרה ברכה חמישית קאמ' וכיון שכן ביחיד שאינו אומרה ברכה בפני עצמה לעולם אף כאן אומרה בעבודה דצורך הוא להבא ובעבודה הוא דאומרה כיון דאינו יכול לאומרה בשומע תפלה ומיהו צ"ע בירושלמי שכן מצאתיו גם בתעניות פ' בשלשה פרקי' עכ"ל. ואני רוצה לקיים גירס' הספרים ונעילה קאי דלדברי ר' יהושע בן לוי דאמ' דבשבת וי"ה אע"ג דאין נעילה בשבת אומ' שבע וחותם בשבת וי"ה ואוספי' נמי בתענית צבור ור"ח והכי מי בעי' ליה כיון דבנעילה אומרי' קדושת שבת בברכה ה"נ בנעילה של תענית צבור צריך שיאמר ר"ח בברכה ובנעילה של תענית צבור צ"ל [נ"ב: כ"ד ברכות דהיינו י"ח] ושש ברכות הסדורות בפ"ב דתענית ואם יאמר ר"ח ברכה לעצמו א"כ הוו להו כ"ה ברכות וכ"ה לא אשכחן בשלמה אלא כ"ד: ואם נאמ' דיזכור מעין המאורע בעבודה בתפל' שחרית א"כ מילתיה דריב"ל כללא קביעה הוא דבנעילה דעלמ' מזכירין קדושת היום בברכה בדאמרי' לעיל. והא דלא מיבעי' ליה במוסף משום דפשיט' ליה דמתפלל מוסף כדרכו ולא יאמ' בה שום ברכה דתענית צבור דאותה תפלה מוכחא דהוי מועד והיכי נימ' ברכה דתענית בה אבל נעילה בתענית הוא דנתקנה ובשבת ובר"ח לא נתקנה ואפ"ה קאמ' ריב"ל דמזכיר בה שבת ובחתימה ומשמ' דה"ה בר"ח והיכי עבדינן: בהודאה מזכיר של ר"ח במודים ואע"ג דר"ח דאוריתא אפ"ה הזכרתו בתפלת נעילה דרבנן היא דהויא ואה"נ דייקין ר"ח בה כמו שמזכיר בחנוכה: בעבודה כמו גבי תפלת שחרית: בכל מקום שבת וי"ה אומ' קדושת היום ברכה רביעית אף כאן ראשי חדשי' ברכה רביעית היא [נ"ב: ואומר ממגה אלהי' ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש וכו'] וחותם בה כדרכו מקדש ישראל וראשי חדשים ואחר אומ' אתה חונן כדרכו על הסדר ואו' שש ברכות על הסדר ועד סוף התפלה. ואסיקנא כר' אבא והויא מילתיה דריב"ל כללא רבא ואע"ג דכ"ה לא אשכחן מילת' דלא שביחא לא חשו להו: במה קורין בתענית ור"ח במה קורין בס"ת: ברכות וקללות [נ"ב: פרשת בחוקותי] ואין קורין פרשת ר"ח דאם נחה ר"ח מפני תענית ומתענין בו: בגין מודעתון דהיא תענית' בתמיה' כלו' טעמ' מאי אתה אומ' דקורין ברכות וקללות להודיעם שהוא תענית היום: רביעין על מעיהון רובצים על בטנם בכריעה והשתחוויה ופשיט' דידעי ואמאי לא קרו בר"ח דהוא דאורייתא: להודיעך שקורין ברכות וקללות כדתנן בפ' בני העיר בתענית ברכות וקללות שלא תפסקם מה שאין כן בר"ח: קם ר' יוסי עם ר' יודן בן פזי מפוס דסבר דקורין ברכות וקללות: בעין טב שם היו מקדשין את החדש לפעמי' כדאיתא בר"ה על ידי דאינון ידעין על יד שידעו: לכל מפסיקין לראשי חדשים מתני' היא בפר' בני העיר לכל מפסיקין מלקרות בענין שהן רגילין לקרות וקורין מעין המאורע ותנן לראשי חדשים: והדא שאלתא דספר כלומ' שאלת ת"ח היא וק' למ"ד [נ"ב: דמאחרי' לס"ת דר"ח] שלא בא הד' אלא מחמת ר"ח והכי קי"ל ג' קורין בר"ח .... ואחד בחנוכה: צלי דרמשא תפלת ערבית ביום דתפלת ערבית רשות ואין לה קבע: ערב שם מקום בא"י קרוב לצפורי וקבור שם ר' חנינא בן דוסא וקורין אותו ערבא [נ"ב: ר' יוחנ' פליג על ר' חניי דאייתי עובד' דר' יוסי להוכיח דיכול להתפלל ערבית ביום]: לא הוה מיפלגא אין צורך במחלוקתו דפשיט' דאין כאן ראיה: ויידא אמרה אי זו היא המימרא שמוכחת דסבר ר' ישמעאל דמאי מתפלל ערבית ביום וקא בעי ולא פליגי עלה ר' יוחנן: דר' מפקד ומעשה רב ואין חוששין למחלוקתו:

עלה

מגלה פרק בני העיר

מאיר נתיב

° גירסת הספרים הנדפסים קשה להולמה וכבר הקשו עלה המפרשים השדה יהוש' הכא והקרבן עדה למגילה פ' ג' הלכ' ד'. אבל לגירסת המהרש"ם נ"כ קש' וכי תנן במתניתין רק לראשי חדשים הלא תנן נ"כ שם לתעניות ולמעמדו' וליום הכפו' וכו"ג.

דבי א ר' ינאי אמרי ב עלה אדם על מטתו אין מטריחין אותו לירד. א"ר זעירא כל זימנא ג דהוינא עבד כן הוינא מפחד בליליא לית לך אלא כהדא דר' מפקד לאבדן אמוריה אכריז קומי צבורא מאן דמצלי יצלי דרמשא עד דיומא קאי ד. ור' חייא רבא ה וכו' : א"ר יעקב בר אחא תנאי ו תמן תפלת הערב *רבן גמליאל אמ' ז חובה ר' יהושע או' רשות א"ר חנינא אתיין אלין פלוגויתא כאילין ח פלוגוותא מאן דא' חובה אין נעילה פוטרת של ערבית ומ"ד רשות נעילה פוטרת של ערב: [תני] ט* מעשה בתלמיד אחד שבא ושאל את ר' יהושע תפלת הערב מהו א"ל רשות בא ושאל את ° ר"ג תפלת הערב מהו א"ל חובה א"ל והא ר' יהושע אמ' לי רשות אמ' לו למחר כשאכנס לבית הועד עמוד ושאול את ההלכה הזאת למחר עמד אותו תלמיד ושאל את ר"ג תפלת הערב מהו א"ל חובה א"ל והא י ר' יהושע אמ' לי רשות א"ל ר"ג יא לר' יהושע אתה יב הוא או' רשות א"ל לאו א"ל עמוד על רגליך ויעידוך והיה ר"ג יושב ודורש ור' יהושע עומד על רגליו עד שרננו כל העם ואמרו לר' חוצפית יג התורגמן הפטר את העם [ופטרן] יד ואמרו טו לר' זינון החזן אמור [לו] טז התחיל ואמר. התחילו ועמדו כל העם על רגליהם ואמרו לו (נחום ג) כי על מי לא עברה רעתך תמיד. הלכו ומינו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה בן שמנה יז עשרה שנה היה ונתמלא כל ראשו שיבות והיה ר' עקיבא יושב ומצטע' ואמ' לא שהוא בן תורה יותר ממני אלא שהוא בן גדולים יותר ממני אשרי אדם שזכו לו אבותיו אשרי אדם שיש לו יתד במי להתלות בה. ומה יח היתה יתדתו של ר' אלעזר בן עזריה שהיה דור עשירי לעזרא [ואית דאמרי עינוי דמיין לדידיה] יט. וכמה ספסלין היו שם ר' יעקב בר כ סיסי אמ' שמונים ספסלים היו שם של ת"ח חוץ מן העומדים לאחורי הגדר. ר' יוסי בר אבין כא אמ' שלש מאות היו שם חוץ מן העומדים לאחורי הגדר: כיי דתנינן תמן [מקובל אני מפי ע"ב זקן]* כב ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה: תמן תנינן זה מדרש דרש ר' אלעזר בן עזריה לפני הכמים בכרם ביבנה. וכי כרם היה שם אלא אלו ת"ח שהיו עשויות כג שורות שורות ככרם. [תני עדויות בו ביום נישנית] כד: מיד הלך לו רבן גמליאל אצל כל אחד ואחד לפייסו בביתו אזל גבי ר' יהושע אשכחיה יתיב עביד מחטין א"ל [מן] כה אילין את חיי א"ל ועד כדון את בעי מידעיה כו אוי לו לדור שאתה פרנסו א"ל נעניתי לך. ושלחון גבי ר' אלעזר בן עזריה חד קצר ואית דאמרין כז ר' עקיבא הוה. א"ל מי שהוא מזה בן מזה יזה מי שאינו לא מזה ולא בן מזה יימר למזה בן מזה מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה א"ל נתרציתם אני ואתה נשכים לפתחו של ר"ג אע"פ כן לא הורידו אותו מגדולתו אלא מינו אותו אב בית דין:

מתני' ר' נחוניה כח בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו [תלמידיו] כט מה מקום ל לתפלה זו. אמ' להם בכניסתי אני מתפלל שלא תארע תקלה על ידי וביציאתי אני נותן הודאה לא על חלקי. רבן גמליא' או' בכל יום ויום אדם מתפלל י"ח ר' לב יהושע או' מעין י"ח לג. ר' אליעזר או' העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים. ר' יהושע או' המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה לד ואו' הושע ה' את עמך את שארית לה ישר' בכל פרשת העבור לו יהו צרכיהם לפניך בא"י שומע תפלה:

גמ'. [תני] לז בכניסתו מהו או' יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא [אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי ולא יכשלו חברי ואשמח בהן ולא] לח אקפיד כנגד חברי ולא חברי יקפידו כנגדי ולא לט נטמא את הטהור ולא נטהר את הטמא ולא מ נאסור את המותר ולא נתיר את האסור ונמצאתי מתבייש לעולם הזה ולעולם הבא. וביציאתו מהו או' מודי מא אני לפניך י"י אלהי ואלהי אבותי שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כנסיות ולא נתת חלקי בבתי תיאטריות מב ובבתי קרקסיות שאני עמל והם עמילים אני שוקד והם שוקדין אני עמל לירש גן עדן והן עמלין לבאר שחת שנ' (תהלים טז) כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת. ר' פדת בש"ר יעקב בר אידי ר' אלעזר היה מתפלל [בבכל] מג ג' תפלות לאחר תפלתו. מהו או' ירמ"ה אלהי ואלהי אבותי שלא תעלה שנאתנו על לב אדם ולא שנאת אדם תעלה על לבנו ולא תעלה קנאתנו על לב אדם ולא קנאת אדם תעלה על לבנו. ותהא תורתך מלאכתנו כל ימי חיינו ויהיו דברינו תחנוני' לפניך: ור' מד חייא בר אבא מוסיף ותייחד לבבנו ליראה את שמך ותרחקנו מכל מה ששנאת ותקרבנו לכל מה שאהבת ותעשה עמנו צדקה למען שמך. דבי מה רבי ינאי אמרין הנעור משנתו צריך לומר בא"י מחיה המתים. רבוני חטאתי מו לך ירמ"ה אלהי שתתן לי לב טוב וחלק מז טוב יצר טוב סבר טוב שם טוב עין טובה מח ונפש

עלה אדם על מטתו ולא התפלל ערבית אין מטריחין אותו דתפלת ערבית רשות: תנאי תמן שניתי שם: ומ"ד רשות מודי דנעילה פוטרת של ערבית וכי פליגין עליה דרב לעיל היינו [נ"ב: דסברי] כמ"ד תפל' ערבית חובה: בתלמיד א' רשב"י הוה הכי אית' בגמ' דילן: עמד אותו תלמיד דלא היו שואלין אלא מעומד מפני אימת התורה ונפק' לן מדכתי' ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו וגו': אמור לו שאין אנו רוצין שיהא נשיא: אמרו לו לר"ג: כי על מי לא עברה רעתך תמיד פסוק הוא בחבקוק והיינו כדמפ' בגמ' דילן בר"ה שהקפיד עליה בבכורות במעשה דר' צדוק עליה כדאית' התם: עינוי דמיין לדידיה עיניו דומין לשל עזרא הנביא: דתנינן תמן ביום שהושיבו וכו' משנה פר' קמ' דזבחים: זה מדרש דרש ר' אלעזר בן עזריה משנה בפ' נערה בכתובות. ופי' רש"י ז"ל ביום שהושיבוהו נשיא ולא רצה לומ' ביום ההוא ממש דודאי צריך לחלק בין היכא דקתני בו ביום ובין כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אלא רצה לומ' כל הזמן הנמשך עד שנתפייס ר' יהושע ועשו פשרה לזה שתי שבתות ° ולזה שבת אחת: ועד כדון את בעי מידע ועכשיו אתה רוצה לידע: חד קצר אחד כובס: מזה בן מזה כהן בן כהן יכהן כלומ' הרגיל בנשיאו' יהא נשיא: מי מערה פסולין למי חטאת: אפר מקלה אפר סתם ולא אפר פרה: א"ל נתרציתם אתה ושיעתך: [נ"ב: מינו אותו אב ב"ד ויש חילוק בין אב ב"ד ונשיא כדאי' בפ' בתר' דהוריות]:

מתני' לבית המדרש ללמד לתלמידים: מה מקום כלומ' מה טיבה מה ענייניה: שלא תארע תקלה על ידי כדמפר' בגמ': הודאה על חלקי. כדמפר' ר' בון לאל שחלק לי דעה וחלק טוב כדאמרי' ששמת חלקי וכו': מעין י"ח בגמ' מפ' לה: תפלתו קבע בגמ' מפ' לה: במקום סכנה גדודי חיות או לסטיו': הושע ה' וכו' זו היא תפלה קצרה: בכל פרשת העבור מפ' בגמ' דילן פרשת כמו פרק ועבור לשון עברה ועיבור כלומ' בכל זמן שתתמלא עליהם עברה כאשה עוברה וכו' והכל' מפרש כל שאלות ש"צ על שם שעובר לפני התיבה. עבור כמו עובר כמו מסיר עתון בלשון משנה. פרשת לשון פירוש שמפרש ש"צ בשפתיו מה שצריכין הצבור כמו ואת פרשת הכסף: יהו צרכיהם לפניך יהו צרכיהן גלויין לפניך והמלא להן מה שהן צריכין. ומפ' בגמ' דילן דהך ברכה מהניא כדי להתפלל בעונתה אבל כי מטי לביתיה בעי למיהדר ולצלוי:

גמ' בתי תיאטריות מקומות גבוהין שעושין לראות משם שחוק ומיני טיול: בתי קרקסאות בתים שעושין ליכנס שם שותי יין בשווקים טוזילנאש בלעז ובלשון יון קורין ליין קרסי: בבכל ג' תפלות שחרית מנחה וערבית ואע"ג דתפלת ערבית רשות היה מתפלל לאחריה זו התפלה כמו בשחרית: סבר טוב תר' תקוה סבר שאמלא תקותי שהייתי בוטח בך כדי שאתחזק יותר בתשובה ומעשים טובים: עין טובה שלא תעלה קנאה

נוסח דפוס וויניציאה

א דבית ב אמרין
ג זעורא כל מן דהוינא
ד יומא קיים
ה ר' חייא בר ווה
ו תניי
ז תפלת הערב מהו ר"ג או'
ח באילין ט ליתא
י הא
יא אמר רבן גמליאל
יב את יג אלפית
יד ליתא טו אמרו
טז ליתא יז שש
יח וכי מה
יט ליתא כ בן
כא ביר' אבון
כב ליתא כג עשויין
כד ליתא כה ליתא
כו מודעי
כז דמרין
כח נחוניא
כט ליתא [ובמש' ברה"פ איתא]
ל כ"ה במש' ברה"פ ובפס':
מה טיבה של תפלה זו
לא בפסקא: הודיה
לב בפסקא: ורבי
לג מעין י"ח. ר' עקיבה אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל שמנה עשרה ואם לאו מעין שמנה עשרה ר' אליעזר וכו'.
לד תפל' קצרה מעין שמנה עשרה
לה ואומ' הושיעה ה'
לו העיבור לז ליתא
לח ליתא לט שלא
מ שלא מא מודה
מב תרטיות
מג ליתא מד ר'
מה דבית
מו חטאתי
מז חלק
מח טובה ונפש טוב ונפש שפלה

מאיר נתיב

° בגמרא דילן איתא (ברכות דף כ"ח ע"א) אלא לדרוש ר"ג תלתא שבתי ורא"ב"ע חדא שבתא והקשה המהרש"א בחידושי אגדות היסגי ליה לר"ג תרי שבתא ולרא"ב"ע חד שבתא דשמעתי' לא הוו אתי לאקמויי ודו"ק עכ"ל וכבר העיר הגאון ר' ישעי' בערלין בהגהותיו שלפי ההקדמה לפיה"מ להרמב"ם ממסכת יבמות יש לגרוס תרתי במקום תלתא וכן גרס המהרש"ם.

מורה מקום

פ' תפל' השחר בבלי

שם

* ומזה ראיה מוכחת כי היו הרבה ספסלי' של ת"ח ביום שהושיבו ר"א ב"ע לנשיא. ואם היה הגי' שלנו למפרשי' ה כו' לא פירשו פרושי' דחוקי' [המגיה]

ונפש שפלה ורוח נמוכה אל יתחלל שמך בנו ואל תעשנו שיח' בפי כל הבריות ואל תהי אחריתנו להכרית ולא תקותנו למפח נפש ואל תצריכנו לידי מתנות בשר ודם ואל תמסור מזונותינו בידי בשר ודם [מפני] א שמתנתם מעוטה והרפתם מרובה ותן חלקנו בתורתך עם עושי רצונך בנה ביתך היכלך עירך ומקדשך במהרה בימינו. ר' חייא בר ווא' מצלי ירמ"ה אלהינו ואלהי אבותינו שתתן בלבנו לעשות תשובה שלימה לפניך ושלא ב נבוש מאבותינו לעולם הבא. ר' יודן בר ג ישמעאל קבע ליה ד לאמוריה דיימ' בתר פרשתיה כן. ר' נחום בר אסקולוסטיקא ה מצלי ירמ"ה אלהי ואלהי אבותי שתשבור ותשבית עולו של יצר הרע מלבנו שלכך ו בראתנו לעשות רצונך ואנו חייבין לעשות רצונך אתה ז חפץ ואנו חפצים ומי מעכב שאור שבעיסה גלוי וידוע לפניך שאין בנו כח לעמוד בו אלא ירמ"ה אלהי ואלהי אבותי שתשביתהו מעלינו ותכניעהו ונעשה רצונך כרצוננו בלבב שלם. ר' יוחנן הוה מצלי ירמ"ה אלהי ואלהי אבותי שתשכן בפוריינו אהבה ואחוה שלום ורעות ותצליח סופנו אחרית ותקוה ותרבה גבולנו בתלמידים ונשיש בחלקנו בגן עדן ותקננו לב טוב וחבר טוב ונשכים ונמצא ייחול לבבנו ליראה שמך ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה:

אני נותן הודאה ח על חלקי: א"ר בון ט לאל שחלק לי דעה ומעשה טוב [וחלק טוב] י:

ר"ג או' בכל יום אדם מתפלל י"ח: * ולמה י"ח ר' יהושע בן לוי אמ' יא כנגד י"ח מזמורים שכתובין מן ראשו יב ° של תלי' עד (תהלים כ) יענך ה' ביום צרה ואם יג יאמר לך אדם י"ט הן אמור לו (שם ב) למה רגשו גוים לית הוא מינהון יד מכאן אמרו המתפלל ולא נענה צריך תענית: א"ר מנא רמז לת"ח שצריך טו לומ' לרבו תשמע תפלתך. ר' סימון אמ' טז כנגד י"ח חוליות שבשדרה שבשע' שאדם עומד ומתפלל צריך לשוח בכולן מה טעם (שם לה) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. ר' לוי אמ' יז כנגד י"ח הזכרות שכתובין יח בהבו לה' בני אלים (שם כט). אמ"ר חונה אם יאמר לך אדם י"ט ° יט אינון אמור לו של מינין קבעו כ חכמי' ביבנה. הותיב כא ר' אלעזר בר כב יוסי קומי ר' יוסי והכתיב (שם שם) אל הכבוד הרעים. א"ל והתני כולל של מינין ושל פושעים במכניע זדים ושל זקנים ושל גרים במבטח לצדיקים ושל דוד בבונה ירושלים. אית לך מספקא לכל חדא וחדא אדכרה כג. ר' הנינא בש"ר פינחס כנגד י"ח פעמים שאבות כתובים בתורה אברהם יצחק ויעקב ואם כד יאמ' לך אדם י"ט הן אמור לו (בראשית כו) והנה ה' נצב עליו וגו' לית הוא מנהון ואם כה יאמ' לך אדם י"ז הן אמור לו (שם מח) ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק מינהון. ר' שמואל בר נחמני בש"ר יוחנן כנגד י"ח ציווין שכתובים בפרשת משכן שני. א"ל חייא בר אבא כו ובלבד מן (שמות לח) ואתו אהליאב בן אחיסמך עד סופיה דספרא: שבע של שבת מניין א"ר יצחק כנגד ז' קולות שכתובין בהבו לה' בני אלים. א"ר יודן ענתוחיא כז כנגד ז' אזכרות שכתובים כח (תלים צב) במזמור שיר ליום השבת. תשע של ר"ה מניין א"ר אבא קרטיגני' כנגד ט' אזכרות שכתובות כט בפרשת חנה וכתיב בסופה (שמ"א ב) ה' ידין אפסי ארץ: כ"ד של תענית צבור מניין ל ר' חלבו ור' שמואל בר רב נחמן תרויהון אמרי לא כנגד כ"ד פעמים שכתובים בפרשת שלמה (מ"א ח) רנה ותפלה ותחנה. ר' זעירא בשם רב ירמיה יחיד בתענית צבור צריך להזכיר מעין המאורע. * היכן לב הוא אומרה בין גואל ישראל לרופא חולים ומהו או' עננו ה' עננו בעת ובעונה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו אל תסתיר לג פניך ממנו ואל תתעלם מתחנתנו כי אתה ה' עונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת מצוקה [כאמור] לד (תהלים קז) ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם בא"י העונה לה בעת צרה. ור' ינאי בר' ישמעאל בש"ר ינאי לו אומרה בשומע תפלה. רב חונא לז בשם רב אפי' יחיד שגוזר תענית על עצמו צריך להזכיר מעין המאורע. והיכן לח הוא אומרה ר' זעירא בשם רב חונא * כלילו של שבת וביומו. א"ר מנא לט אנא דלא בדקיתה מ אין כהדא דרב ירמיה ואין כהדא דר' ינאי בר ישמעאל מא.

סלקית

קנאת אדם על לבנו: נפש שפלה שלא תהא תאותי בצורכי העולם אלא במועט כדי שלא יצטער לבי אלא יהא שמח בעבודתך וכן מצינו באברהם לו ישמעאל יחיה לפניך: רוח נמוכה שפל ברך שאהא מרוצה לבריות משום כבוד תורה: קבע ליה לאמוריה למתורגמן שלו בתר דסיים הדרשה: בר אסקולוסטיקא בן (נ"ל בן) בית הכנסת שהיה שומרו בית הכנסת [נ"ב: שמלמדין בה הנערים קרוי] בלשון לעז אישקולא: ומי מעכב שאין אנו עושין רצונך: שאור שבעיסה יצר הרע שבלבבנו המחמיצנו: בפוריינו בגורלנו: אחרית ותקוה שתהא אחריתנו טובה ונראין אנו מה שקוינו: ותקננו לשון תקון: ייחול לבבנו ליראה שמך שלא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה לסור מאחריך ביום אלא כשנשכים בכל בקר נמצא לבבנו מייחל אותך: ותבא לפניך קורת נפשנו לטובה כלומר ספוק צרכינו וקורת רוחנו: למה רגשו לית הוא מינהון דכולה חדא פרשתא היא והכי איתא בגמ' דילן פ"ק: מכאן אמרו המתפלל ולא נענה כיון די"ח מתוקנין כנגד הפרשיות עד יענך מכלל דמתקיים יענך וזה לא נתקיים תפלתו עצמו: הבו לה' בני אלים שהמזמור הזה רמוזים בו לאבות וגבורות וקדושת ה' כדאמ' בב"ר ומניין שאומ' אבות ת"ל הבו לה' בני אלים: ביבנה תקנוה לאחר תיקון י"ח זמן מרובה דאלו י"ח נביאים היו שם כשנתקנה ואלו ישיבת יבנה לאחר החורבן הוה כדאית' בגיטין קרוב להרבותו של ... שלמד להפוך דברי אלים חיים: אל הכבוד הרעים ומצינו לשון הזה בפורענות רשעים כדכתיב וירעם ה' בקול גדול על פלשתים ויהמם ואיכא שם כנגדה: ושל זקנים חכמים וזהו ועל זקני עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם ועל גרי הצדק ומי מצית למימר דאיכא רמז במזמור לאלו: לית הוא מנהון דאין שם שלשת האבות: ובלבד מן ואתו אהליאב דאי חשבית מריש פקודי תספרי הוו והיא לדרשא אתי כדאמרי' בפ' אלו דברים בגמ' פאה שאפי' דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמ' למשה בסיני ורמז דמשכן שני הוא האדם וצריך לברך י"ח: שבעה קולות וכו' וכתי' קול ה' יחיל מדבר וקול ה' חוצב להבות אש מיירי במתן תורה [דכתי' ביה שרקדו ההרים והארזים וזה היה במתן תורה *] וניתנה תורה בשבת: בין גואל לרופא קסבר יחיד קובע ברכה לעצמו: איכן הוא אומר' באיזו [נ"ב: מקו' מברכות] תפלה צריך שיאמר עננו ואם בכולן: כלילו של שבת וביומו דהיינו ערבית של כניסת שבת ושחרית ומנחה אבל לא במוצאי התענית ומי להתפלל הביננו אם ירצה וכן פי' הערוך והרי"ף ז"ל. ולקמי' מפ' האי מזכיר דרב הונא אי זכרון בעלמ' הוא דקאמ' ובש"ת דיחיד שגזר על עצמו לא קבע ברכה או אפי' ביחיד שגזר על עצמו תענית נמי קבע: אנא דלא בדקיתה הכ' ויהפש ובדק אני שלא חפשתי לדקדק ולהבין האי מזכיר מעין המאורע כשהיחיד גזר על עצמו תענית אליבא דרב הונא אין סבר דמזכיר כהדא דרב ירמיה דאמר לעיל בין גואל לרופא: ואין כהדא דר' ינאי דאמ' בשומע תפלה: מעין

מן ולמה י"ח עד פסקת ר' אליעזר אומר אית' בירושל' פ' סדר תעניו' כולה

* המוסגר כ' בכ"י בראש העמו' המתחי' שבעה קולות. והכתב הוא כתב המגיה את הכ"י. ומהענין נראה שנייכי' אחרי מלות במתן תורה (המגיה)

פרק קמא דתענית בבבלי

ערוך ורי"ף ז"ל פרק קמא דתענית

נוסח דפוס ויניציאה

א ליתא ב שלא
ג ביר' ד לה
ה איסכולסטיקא
ו שכך ז את
ח הודייה ט אבון
י ליתא יא אומר
יב שכתוב מראשו
יג אם יד מינון
טו לת"ח שאדם צריך
טז אמר ר' סימון
יז א"ר לוי
יח אזכרות שכתוב
יט שבע עשרה
כ כבר קבעו
כא היתוב כב ביר'
כג מיניהון אדכרה
כד אם כה אם
כו בר ווא
כז ענתוריא
כח שכתוב
כט שכתוב
ל של תעניות מניין
לא אמרין לב איכן
לג תסתר
לד ליתא לה ע"כ
לו ר' ייני בשם ר' ישמעאל בשם
בית ר' ייני. אומר
לז ר' יונה
לח איכן לט מני
מ בדקתה
מא אין כהדא דר' ינאי בשם ר' שמעון

מאיר נתיב

° הגאון מווילנא בספרו שנות אליהו כתב על דברי ירושלמי אלו שאין להם הבנה. ומגיה (כנראה לא היה לפניו נוסח דפוס וויניציאה רק דפוס אמשטרדם עם פי' הרא"פ) שצ"ל אם יאמר לך שבע עשרה אינון במקו' י"ט (שהיה בירוש' שלפניו). ועוד שינויים. אבל לפי פי' מהרש"ם הגי' תשע עשרה אינון נכונה היא וקושית ר' אלעזר בר' יוסי שאנשי כנסת הגדולה למה לא התקינו הם ברכת ולמלשיני הא איכא שם כנגדה והשיב ר' יוסי דבלא זה ליכא למימר דאיכא רמז במזמור לכל הדברי' שכללו אנשי כה"ג בהברכות ובעין פי' המהרש"ם

כתב הרב ר' אלי' פולדא בפירושו לירושלמי ביותר ביאור. ובעל ספר חרדים מביא ראיה לגרוס י"ז מן האי דלעיל פרק היה קורא הלכה ד' שלא הי' לתלמוד ירושלמי ברכת את צמח כי מייתי שם סדר ברכות התפלה ונמצאו י"ז בלבד, ולכאורה הדין עמו שאינם מזכירים שם ברכתאת צמח דוד אבל המהרש"ם שם פיר' (וכן פירש הרא"פ) להאי דאמר ר' תנחומא מפני מה התקינו שומע תפלה ברכה ט"ו דהיא ע"ו מלבד ברכת המינים שהיא ביבנה נתקנה ואם כן נמצאו י"ח מלבד ברכות המינים ונראה שהוא ז"ל סובר דמאי דאמר ר' יהוש' בן לוי שם דמלך משיח צמח שמו היא רמז לברכת את צמח דוד ואין חילוק במנין הברכות בין הירושלמי וגמרא דילן. ועוד יש לומר שמן הפסוק שמביא הירושלמי שם ואחר ישובו בני ישרא' ובקשו את ה' אלוה' ואת דוד מלכם שממנו דורשים בבבלי מגלה דף י"ח ע"א שאומרים את צמח דוד אחר בונה ירושלים ממילא משמע שאומרים את צמח דוד ברכה בפני עצמה ותדע שמהרש"ם גורס שם וכולל של דוד לבונה ירושל'. למ"ד תחת בי"ת וברישא דברייתא גורס במכניע זדים במבטח לצדיקים. אבל כאן הוא גורס ג"כ בבונה ירושלים וא"כ מה שאמרו בברייתא וכולל של דוד קאי אמה שאנו אומרים ובסא דוד מהרה לתוכה תכין ול"ע.

סלקית לסידרא ושמעית רב חונה בשם רב אפי' יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע וכו'. והותיב א ר' יוסי והא מתנית' פליגא בכל יום אדם מתפלל [מעין] ב שמנה עשרה [ואימתי מתפלל י"ח] ג במוצאי שבת ובמוצאי י"ה ובמוצאי תענית צבור. מן מה דא"ר יוסי מתני' פליגא הוי כן אתאמרת ד בין גואל ישראל לרופא חולי'. א"ר אחא בר יצחק בש"ר חייא דצפורי ה יחיד בט' באב צריך להזכיר מעין המאורע מהו או' רחם ה' אלהינו ברחמי' הרבים ובחסדיך הנאמנים עלינו ועל עמך ישראל ועל ירושלם עירך ועל הר ציון משכן כבודך ועל העיר החרבה והאבלה ו וההרוסה והשוממ' הנתונה ביד זרים הרמוסה ביד עריצי' ויירשוה לגיונות ויחללוה עובדי פסילי' ולישראל עמך נתתה נחלה ולזרע ישורון ירושה הורשתה כי באש [אתה ה'] ז הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה כאמור ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. ר' אבדומא דצפרי ח בעא קומי ר' מנא היכן ט אומרה א"ל ועדיין י אי את לזו כל דבר שהוא להבא יא אומרה בעבודה וכל הדבר שהוא לעבר יב אומר' בהודאה ומתני' יג אומרה בן * ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא :

[ר' יהושע או' מעין י"ח וכו' :] יד רב אמ' טו °° סוף כל ברכה וברכה ושמואל אמ' ראש כל ברכה וברכה. אית תנאי טז תני שבע מעין י"ח ואית תנאי תני י"ח מעין י"ח מ"ד ז' מעין י"ח מסייע ליה לשמואל ומ"ד י"ח מעין י"ח מסייע ליה לרב : ר' זעירא שלח [ליה] יז לר' נחום גבי ר' ינאי בר יח ישמעאל ואמ' ליה אי זו היא ז' מעין י"ח יט דשמואל א"ל * הביננו [ה' אלהינו לדעת דרכיך] כ ורצה תשובתנו סלח לנו וגאלנו כא דפא חליינו ברך שנתנו כב. א"ר חגי אם היו [ימות] כג גשמי' או' בגשמי כד ברכה ואם היו ימות החמה כה או' בטללי ברכה כי מפוזרים אתה מקבץ ותועים עליך לשפוט ועל הרשעים תניף כו ידך וישמחו כל חוסי בך בבנין עירך ובחידוש בית מקדשך ובצמיחת קרן לדוד עבדך כז טרם נקרא אתה תענה וכו' כאמור והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברי' ואני אשמ' בא"י שומע תפלה. ואו' ג' ברכות הראשונות וג' אחרונות : כט

העושה תפלתו קבע וכו' : ר' אבהו בש"ר אלעזר שלא יהא כקורא באגרת. ר' אחא בש"ר יוסי צריך לחדש בה דבר בכל יום. אחיתופל היה מתפלל בכל יום ג' תפלות חדשות כט. א"ר זעירא בכל זמן ההוינא עביד בן הוינא טעי. ולית לך אלא כיי דא"ר אבהו בש"ר אלעזר שלא ל יהא כקורא באגרת. ר' אלעזר היה מתפלל תפלה חדש' בכל יום. ר' אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום. ר' יוסי ציידנא לא בש"ר יוחנן * לפני תפלתו הוא או' ה' שפתי תפתח וגו' ולאחר לב תפלתו הוא אומ' יהיו לרצון אמרי פי. ר' יודן אמ' תרויהון קומי צלותיה : * היה עומד [ומתפלל] לג ונזכר שהתפלל רב אמ' הותך ושמואל אמ' הותך לד. שמעון בר בא בש"ר יוחנן הלואי לה שיתפלל ° אדם כל היום [כולו] לו ולמה לז שאין תפלה מפסדת. ר' זעירא בעא קומי ר' יוסי לית מילתיה דר' יוח' אמרה ספק התפלל לח ספק לא התפלל אל יתפלל ולא אגיביה. אתא ר' אבהו בש"ר יוחנן אמ' ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל. ר' חנינ' לא אמ' כן אלא בעון קומי ר' יוח' ספק התפלל ספק לא התפלל ואמ' לט לון הלואי שיתפל' כל היום למה שאין תפלה מפסדת : * היה עומד ומתפלל בשבת ושכח של שבת והזכיר של חול ר' חונא מ אמ' איתפלגין רב נחמן בר יעקב ורב ששת חד אמ' הותך הברכה מא וחרינא אמר גומר הברכה, הכל מודים בחונן הדעת שהוא גומרה ואתיא כר' דר' אמ' תמה אני האיך ביטלו חונן הדעת בשבת אם אין דעה אין תפלה מב. א"ר יצחק * גדולה היא דעה מג שהיא ממוצעת בין שתי אזכרות שנ' (שמ"א ב) כי אל דעות ה' ואית מדדבעו נשמעינה מן הדא (משלי ב) אז תבין יראת ה' ודעת אלהים מה °°°° תמצא :

מעין המאורע וכו' והדפרים ר' זעירא בשם רב חונא גופיה דהיינו דוקא בג' תפלות אבל לא במוצאי התענית : [נ"ב : וקתני ובמוצאי תענית צבור מתפלל י"ח] וטעמא משום דגם במוצאי תענית צריך לומר עננו ברכה בפני עצמה : כן איתתבת בין גואל לרופא כך הוטבה שאלה זו בבית המדרש דרב הונא סבר דצריך להזכיר בין גואל לרופא ברכה בפני עצמה ליחיד דדמי לצבור דאי ס"ל לרב הונא דיחיד שגזר על עצמו תענית מני לכללה בשומע תפלה מאי קא מקשו ליה מהאי בריית' דילמ' תענית צבור שאני דכתי' ביה קדשו צום קראו עצרה [וכהי דהבדל' ליכ' הזכר' מיה' איכא] והאי בתענית יחיד הוא דקאמינא [נ"ב : דבשאר תפלו' כמי] דאין לו אלא זכרון בעלמ' הילכך אין להזכיר במוצאי תענית ומאי קושיא אלא היינו טעמ' דכיון דס"ל לרב הונא דיחי' שגזר על עצמו קובע ברכה לעצמו כצבור ובמקום צבור אלמ' אפי' גבי דידיה אמרי' קדשו צום ולתעני' צבור דמי ומש"ה אקשי' עליה מתענית צבור דכיון דלתענית צבור דמי [נ"ב : שקובע ברכה לעצמו] א"כ אפי' במוצאי התענית לימ' הזכרתו כמו דהכי אשכחן בתענית צבור : במוצאי שבת ובמוצאי י"ה מפ' בפ"ק דנדה ובפ' בתרא דיומא צריך לומר י"ח שלימות משום שצריך לומ' הבדלה בחונן הדעת : ובמוצאי תענית צבור משום דבעי למימר עננו בין גואל לרופא וליכ' למימר משום הבדלה דהא אמרי' בפ' שני דשבת דאפי' תעניות של משמרות אין בהן קידוש על הכוס : ועדיין אי את לזו ועדיין אין אתה חכם לזו השמועה : כל דבר שהוא להבא לעתיד כגון זו כאדם שמתפלל לעתיד אומרה ברצה ° : ונותן הודייה על שעבר משנה היא בפ' הרואה וכתב הרי"ף ז"ל והגי' עלמ' למימרה בבונה ירושלם וכמכי בהאי דא"ר יהודה וכו' אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומ' בסוף כל ברכה וברכה מעין אותה ברכה אומ' : סוף כל ברכה וברכה פי' הגאונים ז"ל שמזכיר ג' ראשונות כסדרן ואומ' ברכה רביעית חננו דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת. החזירנו בתשובה שלמה. לפניך בא"י הרוצה בתשוב'. מחול לנו מלכנו כי פשענו בא"י חנון המרב' לסלוח. גאלנו מלכנו למען שמך בא"י גואל ישראל. וכן כל ברכה וברכה עד אל שומע תפלות ותחנונים אתה בא"י שומע תפלה ואומ' ג' אחרונות כתקנן : אית תנאי תני ז' מעין י"ח בפ"ק דנדה גר' לה : אם היו ימות גשמים או' בגשמי ברכה ולדידי' מני להתפלל בימות הגשמי' הביננו ופליג אגמ' דילן : בקורא באגרת שקוראה במרוצה ולא בנחת דהיינו קבע לעשו' קביעתו וליפטר: צריך לחדש דבר אה אין מכוון לבו לחדש בה דבר לבקשתו. והיינו לשון קבע כיום כן אתמול וכן למחר : הוינא טעי שלא אדע לחזור למקום שפסקתי : תפלה חדשה בכל יום לעיל אמרי' לה בפיסקת ר' נחוניה בן הקנה : אמ' תרויהון קומי צלותיה קא סבר כי ההיא דפליג בגמ' דילן מאי טעמ' תקינו רבנן לאמר י"ח לימרוה מעיקרא וכתבו בתוספות תימה מאי קשיא ליה יותר טוב לומ' יהיו לרצון וגו' בסוף לפי שכתוב בסוף המזמור וי"ל משום דלדעתי' בירוש' סמיכת גאולה לתפלה מדכתיב ה' צורי וגואלי סמוך לתפלה יענך ה' הכי ר' אלחנן ע"כ : הותך פוסק ואפי' באמצע ברכה : אל יתפלל דהכי אמרי' בפ"ק וטעמ' דתפלה דרבנן דהכא [נ"ב : משמע דא"ר יוחנן דאינו פוסק : ולא אגביה ולא השיבו דפשיט' דפליג : גומר את הברכה ומפ' טעמ' בגמ' דילן בפ' מי שמתו דגברא בר חיובא הוא דרבנן הוא אלא אטרחוה משו' כבוד שבת : ה'ודעת אלהים דעת בין שתי אזכרות : שהיא

א התיב ב ליתא ג ליתא ד הוה כן איתתבת ה דצפורין ו האבילה והחריבה ז ליתא ח ר' אבדימא דצפורין ט איכן י ואדיין אין יא לבא יב לשעבר יג ומתנית' יד ליתא טו אי זו היא שבע מעין י"ח רב אמר וכו' טז תניי יז ליתא יח ר' ינאי ביר' יט אינו היא מעין ז' מעין י"ח כ ליתא כא גואלנו כב שנותינו כג ליתא כד בטללי כה ואם היו טללים או' וכו' כו תשית כז ובצמח דוד עבדך כח אחרונו'. ואומ' ברוך ה' כי שמע קול תחנוני וכו' כט ג' תפלות חדשות בכל יום ל ובלבד שלא יהא לא ציידנייא לב לאחר לג ליתא לד ושמואל אמר אינו חותך °°° לה ולואי [וכן לקמן] לו ליתא לז למה לח נתפלל [וכן לקמן] לט אמר מ הונא מא את הברכה מב מניין תפלה מג הדיעה מד איש מה ודעת קדושים תמצא

מאיר נתיב

° וכן כתב הט"ז א"ח סימן תקכ"ז סעיף קטן א' והגיה כן בבית יוסף עא"ח שם של' בשם אבודרה' שכתב בשם הרי"ף גרסת ב"ל שלמה שאם טעה ולא הזכירו במקום הנהוג שיאמר אותו בהודאה שהוא מקומו המיוסד לו מן הדין. והנה לומר שיש טעות סופר וצ"ל בעבודה מפני שאך דנחם היא להבא. ומה שאנו אומרים נחם במקום רחם כתב הטור שם ואיכא דוכתין דנהיג למימר ערבית ושחרית רחם ובמנחה נחם והא מילתא תליא במנהגא אע"ג דליכא שינוי בין נחם לרחם דהא כל יומא דע"ב מצלינן על נחמה ובעינן רחמים על הא מילתא.

°° בנוסחת המהרש"ם ליתא איזהו שבע מעין י"ח וכן הוא דלנוסחת הדפוס קשה אליבא דרב דאמר סוף כל ברכה וברכה ואין התשובה מעין השאלה וכמו שאמרה הגמ' לקמן ומ"ד י"ח מעין י"ח מסייע לרב.

°°° כפי גירסת הספרים הנדפסים שיטת הירושלמי היא נגד ש"ס דילן דאמרו שם דף כ"א ע"א ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפי' באמצע ברכה, אבל לפי נוסחת המהרש"ם לית כאן פלוגתא בין שני התלמודים. — °°°° וכן הוא במקרא.

המהלך

פרק הרואה

פרק תפלת השחר בבלי

פ"ק דמכלתין

פרק מי שמתו

שם

אין עומדין

מורה מקום

שהיא נסוקת למעוטי דיומסין דטבריה : לפניך גלויים כלו' ולא הפלים עיקר מהם והמצוא להם צרכם : ודעתן קצרה ואינן יודעין לפרש צרכיהם : ג' ברכות הראשונות צריך לומ' קודם תפלה קצרה ג' הראשונות וג' האחרונות : מתפלל ואח"כ תובע צרכיו ר' יהושע אמ' לה בפ"ק דע"ז : ואח"כ לפני ה' ישפוך שיחו היינו צרכיו ומעיקרא יעטוף שמסדר תפלתו הסגור' כפיו דהיינו עטוף ובגמ' דילן דרשי' לה אתפלה : דברי חכמים כלומ' חכמים כמאן ס"ל : אשר אזכיר אפי' אני זכור שם תמיד דהיינו בבית הכנסת : פניו לכותל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שלא יפסיקוהו מכוונתו : שתי נפשות הצילה לך שנים אנשים מרגלים וכו' :

מתני' : ואם אינו יכול לירד ואין לו מי שיאחז חמורו : יחזיר את פניו נגד ירושלם כדמפ' בגמ' : באיסדא בגמ' מפ' דהיינו לפסודות האמור בד"ה גבי בנינא דשלמה והן העצים כמות שהן קצוצים מן ההר או מן היער בלתי תקון וקושרין זה עם זה הרבה יחד ומשיטין אותו בים או בנהר להוליכן ממקום למקום ויכולין להלוך עליהן כמו בספינה. בקרון אגלה בעוגלא :

גמ' שכן לבו מיושב ואם ירד אין לבו מיושב מפני עכוב הדרך : מחזירין היושבים בארץ ישראל חוץ מרוח מזרחית שאפי' בדיעבד אין מחזירין פניהם לשם דכתי' אחוריהם אל היכל ה'. בתחלה הוא דמחזירין פניהם לכל הרוחות אבל לא דעיבד אם כבר התחיל להתפלל [צ"ב: ואפי' לרוח מזרחית אינו פוסק] : משתחויתם כמו משתחוים ומשחיתים כך הכי' יונתן : אין יכול לבוין את הרוחות צריך אדם ישראל כדאית' לקמיה : תל שכל הפיות וכו' אפי' חרב שהוא תל בברכה

המהלך במקום סכנה וכו' : ר' שמעון בר ווא א בש"ר חנינא כל הדרכים ב בחזקת סכנה [הן] ג ר' ינאי ד כד הוה נפיק לאכסניא הוה מפקד גו ביתיה. ר' מנא כד הוה אזיל מסחי במרחץ שהיא ניסוקת הוה מפקד גו ביתיה. ר' חנינא בריה דר' אבהו ר' שמעון בר ווא ה בשם ריב"ל כל החולים בחזקת סכנה ו :

[בכל פרשת העבור וכו'] : ז ר' אחא בש"ר ייסא ח כל מה שש"ץ העובר ט לפני התיבה תובע [יהו] י צרכי עמך לפניך [גלויים] יא ר' פינחס ר' לוי ר' יוחנן בש"ר מנחם דגלייא זה שעובר לפני התיבה אין אומרי' לו בא והתפלל אלא בא וקרב עשה וקרבנו יב עשה צרכינו עשה מלחמותינו פיים בעדנו. [תני] יג אחרים או' * צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה אלא יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לכל בריה ובריה צרכיה ולכל גויה וגויה די מחסורה ברוך ה' כי שמע יד קול תחנוני בא"י שומע תפלה. רב חסדא אמ' הלכה כאחרים. רב חסדא אמ' [ואומ'] טו ג' ברכות ראשונות וג' אחרונות. אית תנאי טז תני * מתפלל ואח"כ תובע צרכיו. ואית תנאי תני תובע צרכיו ואחר כך מתפלל. מ"ד תובע צרכיו ואח"כ מתפלל דכתיב (מלכים א ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה. ומ"ד מתפלל ואח"כ תובע צרכיו דכתי' (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף ואח"כ ולפני ה' ישפוך שיחו יז דברי חכמים. ר' זעירא בשם רב הונא יחיד תובע צרכיו בשומע תפל'. ר' אבא ר' חייא בש"ר יוח' * צריך אדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה. מה טעם (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי תזכיר את שמי אין כתיב כאן אלא בכל מקום אשר אזכיר. א"ר תנחום בר חנילאי יח צריך אדם ליחד לו מקום בבה"כ ולהתפלל יט מה כ טעם (שמ"ב טו) ויהי דוד בא עד הראש אשר [ישתחוה שם לאלהים] כא השתחו' אין כתיב כאן לא אשר ישתחוה. ר' ייסא ר' חלבו ר' ברכיה ומטו כב בה בש"ר אבדומא דמן חיפה *צריך אדם להסב פניו לכותל להתפלל מה טעם (ישעי' לח) ויסב חזקיה פניו אל הקיר. באי זה קיר נשא עיניו. ריב"ל אמ' בקירה של רחב נשא עיניו [דכתי'] כג (יהושע ב) כי ביתה בקיר החומה אמר לפניו רבונו ש"ע רחב הזונה שתי נפשות הצילה לך ראה כמה נפשות הצלת לה הדא הוא דכתי' (שם ו) ויבאו הנערים וגו' ותני כד ר' שמעון ב"י [או'] כה אפי' היו כו במשפחתה מאתים אנשים והלכו ודבקו במאתים משפחות כלם נצולו בזכותה. אבותי שקירבו לך כל הגרים האלו עאכ"ו. ר' חנינא בר פפא אמ' בקירות בית המקדש נשא עיניו [דכתי'] כז (יחזקאל מג) בתתם ספם את ספי ומזוזתם אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם בני אדם גדולים היו ולא היו יכולים לילך כח ולהתפלל בתוך בית המקדש בכל שעה והיו מתפללים בתוך בתיהם והב"ה מעלה עליהן כאלו מתפללין בבית המקדש. אבותי שעשו לך את כל השבח הזה עאכ"ו. ר' שמואל בר נחמן אמר בקירה של שונמית נשא עיניו שנא' (מ"ב ד) נעשה נא עלית קיר קטנה אמ' לפניו רבו' ש"ע השונמית קיר אחת עשתה לאלישע והחיית את בנה אבותי שעשו לך את כל השבח הזה עאכ"ו תנתן כט לי נפשי. ורבנן אמרי בקירות לבו נשא עיניו [דכתי'] ל (ירמיה ד) מעי מעי אוחילה קירות לבי הומה לי אמ' לפניו רבו' ש"ע חזרתי על רמ"ח אברים שנתת בי ולא מצאתי שהכעסתיך באחד לא מהם עאכ"ו תנתן לי נפשי :

מתני' היה רכוב על החמור ירד ואם לב אינו יכול לירד יחזור את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין את לבו כנגד בי' קדשי הקדשים : היה יושב לג בספינה או באיסדא או שהיה יושב בקרון יכוין את לבו כנגד בית קדש הקדשים :

גמ' תני היה רכוב על החמור אם יש לו מי יאחז לד בחמורו ירד ויתפלל לה למטן ואם לאו מתפלל במקומו ר' או' בין כך ובין כך מתפלל במקומו שכך לבו מיושב. ר' יודה בן פזי בשם ריב"ל הלכה כר' : א"ר יעקב בר אחא תני לו תמן ° לכל הרוחות מחזירי' לז חוץ מרוח מזרחית. א"ר יוסי בר אבין לח בתחלה. [דכתי'] לט (יחזקאל ח) אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש. תני סומא * ומי שאינו יכול לבוין את הרוחות הרי אלו מתפללין כלפי מעלן מ שנא' (מ"א ח) והתפללו אל ה'. העומדי' ומתפללין בח"ל הופכין את פניהם כלפי א"י ומה טעם (שם) והתפללו אליך דרך ארצם. העומדים ומתפללין בא"י הופכין את פניהם כלפי ירושלם ומה טעם (דה"ב ו) והתפללו אליך ° דרך העיר אשר בחרת בה. העומדי' ומתפללין בירושלם הופכין פניהם כלפי הר הבית שנא' והתפללו אליך אל הבית הזה מא. העומדים ומתפללין בהר הבית הופכין פניהם כלפי בית קדשי הקדשים ומה טעם (מ"א ח) והתפללו אל המקום הזה (שם) ואתה תשמע השמים ושמעת מב וסלחת. נמצאו העומדים בצפון פניהם לדרום. העומדים בדרום מג פניהם לצפון. העומדים במזרח פניהם למערב. במערב מד פניהם למזרח נמצאו כל ישראל מתפללין אל מקום אחד הה"ד (ישעי' נו) כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים. אמ' ריב"ל (מ"א ו) והוא ההיכל לפני מה היכל שכל הפנים פונים לו. עד כדון בבניינו. בחרבנו מנין א"ר אבין (שה"ש ד) בנוי לתלפיות תל שכל הפיות מתפללין

צבינה : לכל הרוחות מחזירין חוץ מרוח מזרחית. ולא כבספרים הנדפסים דאיתא שם אין מחזירים חוץ מרוח מזרחית ודחק בעל שדה יהושע לפרש אין מחזירים אותו דאם התפלל לאיזה רוח שיתפלל פעם אחרת חוץ מרוח מזרחי' אם התפלל כנגדו מחזירים אותו. וזה הפי' אינו מתקיים כמו שאמר לקמן ר' יוסי בר אבין בתחילה והוא כמו לכתחילה ולא בדיעבד כמו שפי' המהרא"ם דאם כבר התחיל להתפלל אפי' לרוח מזרחית אינו פוסק. ונוסחא המשובשת שבספרים הנדפסים הטעה את השדה יהושע שלא הי' לו הי' דכתיב וכמו שפי' הפני משה ז"ל בתחלה לא היה אחוריהם אלא אל ההיכל. וזה אינו אלא ר"י בר אחי ור"י בר אבין בלכתחילה ובדיעבד פליגי וכמו שפי' מהרא"ם ואפי' מי שסבר שבדיעבד אסור להתפלל לרוח מזרחית היינו אם התחיל צריך לפסוק ולהחזיר פניו אבל לא שיחזור ויתפלל אם התפלל כבר.

נוסח דפוס ויניציאה

א בר אבא ב הדרך ג ליתא ד יניי ה בר אבא ו כל החולי בחזקת הסכנה ז ליתא ח אסא ט עובר י ליתא יא ליתא יב קרבנינו יג ליתא יד שמעת טו ליתא טז תניי [וכן לקמן] יז [בתחלה: מ"ד מתפלל ואחר כך תובע צרכיו וכו', ואחר כך: מ"ד תובע צרכיו ואחר כך מתפלל] יח חנינה יט להתפלל כ ומה כא ליתא כב מטי כג ליתא כד תני כה ליתא כו היתה כז ליתא כח לעלות כט התן ל ליתא לא באחת לב כ"ה ברה"פ, ונפסק': אם לג כ"ה בפסקא, וברה"פ: רוכב לד לאחוז לה יורד ומתפלל לו תניי לז אין מחזירין לח אבון לט ליתא מ למעלן מא [לא נמצא כתו' כן במל' ובדה"י] שנא' והבית אשר בניתי לשמך מב [מלת ושמעת ליתא בקרא] ואתה תשמע אל מכון שבתך אל השמי' ושמע' וסלחי' מג לדרום מד למערב מה לפני ולפנים

מאיר נתיב

° כתב הפני משה ז"ל ברייתא זו חפשתי אחריה ולא מצאתיה ונראה דעל מתני' בפרק החליל קאי עכ"ל ואינו נראה דתני תמן משמע בבבל ואיך נאמר שלא היתה לבני מערבא מתני' דהחליל. אלא נרא' דברייתא זו נשנית בבבל ואליבא אמר רב ששת לשמעיה (בבא בתרא כ"ה ע"א) לכל רוחתא אוקמן לבר ממזרח ולפי הג"מ דב"ב שם גירסת המהרש"ם

תפלת השחר בבלי

פ"ק דע"ז

פ"ק בבלי ופ' אין עומדין

כל הסוגי' בפ' קמא בבלי

פ' תפלת השחר

מורה מקום

מתפללין אליו א בברכה. ובק"ש ב. ובתפלה. בברכה בונה ירושלים. בתפלה אלהי דוד ובונה ירושלם. בק"ש הפורש ג סוכת שלו' עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלם. כתו' א' או' (הושע ה) אלך ואשובה אל מקומי וכתיב א' או' (מ"א ט) והיו עיני ולבו שם כל הימים הא כיצד פניו למעלה ועיניו ולבו למטה: יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים וכו' לאי זה בית קדשי הקדשים. ר' חייא ד אמ' כנגד [בית] ה קדשי הקדשים של מעלן. ר' שמעון בן חלפתא אמ' כנגד בית קדשי הקדשים של מטן. א"ר פינחס ולא ו פליגין בית קדשי הקדשים של מטן מכוון כנגד בית קדשי הקדשים של מעלן: (שמות טו) מכון לשבתך מכוון כנגד שבתך. (דה"ב ג) הר המוריה ז. ר' חייא רבא ור' ינאי ח חד אמ' שמשם הורייה יוצאת לעולם וחרינא אמ' שמשם יראה יוצאה לעולם. ארון. ר' חייא רבא ור' ינאי חד אמ' שמשם אורה יוצא' לעולם. וחרינא אמ' שמשם ארירה יוצאה לעולם. דביר ר' חייא רבא ור' ינאי חד אמ' שמשם דברות יוצאות לעולם וחרינא אמ' שמשם דֶבֶר יוצא לעולם ט: היה יושב בספינה או באיסדה וכו': [תנא] י היא איסדרא היא אסכריה היא רפסודות (ס"ס ב) ונביאם לך רפסודות על ים יפו.

מתני' ר' אלעזר בן עזריה אומ' אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר. וחכמים או' בחבר עיר ושלא בחבר עיר. ר' יהודה או' משמו יא כל מקום שיש שם חבר עיר היחיד פטור מתפלת המוספין:

גמ' רב ביבי בש"ר חונא יב אמ' הלכה כר' יהודה יג שאמ' משום ר' אלעזר בן עזריה: מילתיה דשמואל אמר' כן דשמואל אמ' אנא מן יומאי יד לא צליית דמוספא לא חד זמן דמית בריה דריש גלותא ולא צלו צבורא וצליית. מיליהון דרבנין פליגן דאמ' ר' יעקב בר אידי בש"ר שמעון חסידא ברועים ובקייצים היא טו מתניתא. לא אמרו טז [אלא] יז ברועים ובקייצים הא שאר כל אדם חייבין. מילתיה דר' יוחנן אמרה כן דאמ"ר יוחנן אני ראיתי את ר' ינאי עומד ומתפלל בשוק של צפורין ומהלך ד' אמות ומתפלל של מוסף. ואין חבר עיר בצפורין. את שמע מינה תלת ש"מ יח [שוק] יט של צפורין בצפורין וש"מ כ חלוקין על ר' יהודה שא' משום ר' אלעזר בן עזריה. וש"מ אדם כא מתפלל ומהלך ד' אמות ומתפלל של מוסף. א"ר אבא ולא סוף דבר עד שיהלך ד' אמות אלא אפי' שהה כדי הלוך ד' אמות. רב אמ' צריך לחדש בה דבר. ושמוא' אמ' אין צריך לחדש בה דבר. ר' זעירא בעי קומי ר' יוסי מהו לחדש בה דבר. א"ל אפי' אמר ונעשה לפניך את חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף יצא. ר' שילא בשם רב התפלל כב ומצא עשרה בני אדם מתפללים מתפלל עמהן *. ר' זעירא ורב נחמן בר יעקב הוון כג יתבין מן דמצלון אתת צלותא קם רב נחמן בר יעקב מצלי כד א"ל ר' זעירא ולא כבר צלינן א"ל מצלי אנא והדר כה ומצלי דא"ר שילא בשם רב התפלל ומצא עשרה בני אדם מתפללין מתפלל עמהן. ר' אחא ר' יונה בש"ר זעירא התפלל של שחרי' ובא ומצאן מתפללין של מוסף מתפלל עמהן. לא התפלל של שחרית בא ומצאן מתפללי' של מוסף אם יודע הוא שהוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל ש"ץ [יתפלל ואם לאו אל יתפלל: * א"ר שמואל בר אבדומא זה שהוא נכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין אם יודע הוא שהוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל ש"ץ] כו ** כדי לענות אחריו אמן יתפלל. ואם לאו אל יתפלל. באי זה אמן אמרו תרין אמוראין חד אמ' באמן של האל הקדוש וחרינא אמ' באמן של שומע תפלה. א"ר פינחס ולא פליגין כז מ"ד באמן של האל הקדוש בשבת. ומ"ד באמן של שומע תפלה בחול. תמן תנינן ר"ג או' ש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן. ר' הונא דצפרי כח בש"ר יוח' הלכה כר"ג באילין תקיעת'. ר' זעירא ורב חסדא הוו יתבין תמן באילן תקיעתא מן דצלון אתת צלותא קם רב חסדא מצלי כט א"ל ר' זעירא ולא כבר צלינן. א"ל מצלי אנא והדר מצלי ל דנחתון לא מערבאי לתמן ואמרין בש"ר יוחנן הלכה כר"ג באילין תקיעתא ואנא דלא כוינית הא אילן כוינת

לעיל פרק מי שמתו

בברכה בברכת המזון: אלך אשובה אל מקומי. פסוק הוא בהושע: ועיניו ולבו למטה. לקבל מקום של מטה כשל מעלה: ר' חייא ור' ינאי פליגי לפרש על מה נקרא מוריה: הורייה יוצאת שם היתה לשכת הגזית ומשם יוצאת תורה לישראל כדכתי' כי מציון תצא תורה וגו' כגון לעבר שנים: דביר נקרא בית קדשי הקדשים בבנין שלמה: דבר יוצא לעולם מיתה יוצאה לעולם שמבזין קדושת שמי: היא אסכריא שנויה היא בברייתא פי' המוכר את הספינה:

מתני' אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר לא תקנוה אלא לצבור. חבר עיר חבורת העיר ולא ביחיד. כמו חבר כהנים: משמו של ר' אלעזר בן עזריה: כל מקום שיש שם חבר עיר שמתפללי' מוסף יחיד פטור ואפי' תוך העיר ופליג את"ק דר' אלעזר בן עזריה דת"ק סבר דוק' יחיד שהוא שלא בחבר עיר כגון רועים וקיילים פטור. ור' יהודה סבר אפילו בעיר נמי פטור אבל אם אינו בעיר לכ"ע אינו חייב:

גמ' לא צליית דמוספ' לפי שאני בעיר והש"ץ פוטרני: וצליית מפני שהצבור לא התפללו ולא כת"ק וכו': פליגן על ר' ביבי וסברי דאין הלכ' אלא כת"ק: ברועים ובקייצים שהן חוץ לעיר ואין לשם צבור פטורין ניהו: שאר כל אדם שהן בעיר ויש להן צבור חייבים ואפי' יחידים. קיילין מלקטי פירות: ואין חבר עיר בצפורין בתמיה' דפשיט' דצבור היה שם והתפלל מוסף: שוק של צפרי בצפרי מדאמ' שהמ' דתלמודא מילתיה דר' יוחנן אמרה כן דאלו' כל אדם אפי' יחידים וכן בעיר חייבין וקמייתי מדהתפלל ר' ינאי יחידי בשוק של צפרי ושוק של צפרי חוץ לצפרי הוה אלא משום דבעיבורה הוה חשיב ליה בתוך העיר. וסוגיא זו חלוף הבבלית ושם פירשו דר' יהודה קא ממעט משיורא דת"ק דלר' יהודה רועים וקיילים חייבי' דשלא בחבר עיר ניהו וכל מקום משמ' לאטפויי על פיטורא דת"ק הוא דאתי: חלוקין על ר' יהודה בני הישיבות ור' ינאי וחבריו סוברים דחלוקים על ר' יהודה ולית להו אלא כת"ק: שהה כדי הלוך ד' אמות שבכך יתחונן דעתו עליו לערוך דבריו בלשון תחנה: צריך לחדש בה דבר להורות שלבו מכוון ואינה עליו כמשוי שהתפלל פעם אחרת: מתפלל עמהן דתפלת צבור עדיפא והיינו אדום: מתחיל וגומר תפלת שחרית: תמן תנינן פ' בתרא דר"ה: מוציא את הרבים ידי חובתן ואפי' בקיאין בט' ברכות אם ירצו שלא להתפלל ולסמוך על ש"צ הרשות בידן: באילין תקיעת' מפ' התם דוק' הני משום דאוושי ברכות ופי' רש"י ז"ל שהרי כאן ט' וארוכות ומטעות דאין הכל בקיאין בהן אבל אין הלכה כשאר ימות השנה: תמן בציפורין: באילין תקיעת' במוסף של ר"ה: אתת צלותא בא השליח לקרוא להם שהצבור מתפללין: [נ"ב: ולא כבר צלינן דיוצר ולמוסף אין אני צריך דס"ד דיכולין לסמוך על הש"ץ ואע"ג דלא שמע כל התפלה ממנו]: דנחתון מערבייא כלומר לאו משום דפליגנא עליה דר' יוחנן אלא משום דלא שייכה כלו' אינו יכול לכוין בכל הברכות לשמוע מן ש"ץ וצריך אני להתפלל

נוסח דפוס ווניציאה

א עליו
ב בק"ש
ג פורש
ד ר' חייא רבא
ה ליתא ו לא
ז בהר [וכ"ה בקר']
ח רבה [וכן לקמן] ור' ינאי
ט דברי ר' חייא ור' ינאי חד אמ' שמשם דבר יוצא לעולם וחרינה אמר שמש' דברות יוצאות לעולם
י ליתא
יא כ"ה במש' ברה"פ ובפוס' ליתא
יב תנה יג יודה
יד יומיי
טו בא
טז אמר
יז ליתא
יח את ש"מ
יט ליתא
כ את ש"מ
כא את ש"מ שאדם
כב נתפלל [וכן לקמן]
כג הוו
כד מגליא
כה וחזר
כו ליתא
כז פליגין
כח הונא רובא דציפורין
כט מגליא
ל וחזר ומצלי
לא דנחתין

מאיר נתיב

* הקשו המפרשים הלא אמרינן לעיל דאם היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל רב אמר פוסק והיינו באמצע הברכה והכא אמר רב שיתפלל עוד עם הציבור אע"פ שכבר התפלל. אבל לפי פי' המהרש"ם דתפלה בצבור עדיפא והיינו מידו' לא קש' מידי דרב מודה שיתפלל עוד הפעם אם הוא מחדש בה דבר.

** ראה קורא נעים, כמה משובש' גירסת הספרים הנדפסים שהיא חסרה ב' או ג' שורות וכבר היתה הגירסא המשובשת לפני רבותינו בעלי התוספות שהביאוהו בפרק מי שמתו דף כ"א ע"ב בדה"מ עד שלא יגיע שליח ציבור למודים. ורצו להוכיח מתוך דברי הירושלמי אלו שהיו רגילין לומר י"ח ברכות שלמות במוסף של ר"ח או חה"מ. אבל כבר הרגישו שהנוסחא משובשת ואמרו שם וז"ל ובירושלמי נמי יש לומר דטעות סופר הוא ול"ג של מוסף אלא בא ומצאן מתפללים וכן משמע בירושלמי פרק מי שמתו דגם זו המימרא כתובה שם ולא הזכיר של מוסף כלל עכ"ל. והקש' על דבריהם המראה הפנים דקשה למחוק תיבת מוסף דאם תמחוק צריך למחוק עוד שורה אחת וזה אי אפשר עד כאן לשונו. ולא עלה על דעתו שהסופרים השמיטו בטעות ב' או ג' שורות. וגם לרבינו הרשב"א היתה הגירסא המשובשת ומביאה בחידושיו בפרק מי שמתו ורצה להוכיח משם דאף במוספין איכא נמי טעמ' דגברא בר חיובא הוא (להתפלל י"ח כמו בשאר תפלות) הלכך אם התחיל גומר אותה ברכה עד כאן לשונו. אבל לפי הגירסא האמיתית והנכונה של מהרש"ם לא מוכח מידי מן הירושלמי ויש לומר דאם הי' עומד בתפלת המוספין וטועה ומתפלל של חול ונזכר באמצע ברכה פוסק באמצע הברכה וכן דעת הר"י והרמב"ם פ' י' מהלכות תפלה וכמו שכתב המחבר בשם יש אומרים בא"ח סימן רס"ח סעיף ב'.

כוונית הוינא נפיק ידי חובתי: א"ר זעירא ת ויאות כל תנויי תַנְיֵי כ בשם ר"ג ור' הושעיא תני לה בשם חכמי': ר' אחא ג דקיסרין בש"ר יוח' והוא שיהא שם מראש התפלה. א"ר תנחום בר ירמיה מתני' אמרה כן סדר ברכות או' אבות וגבורות וקדושת השם וכו':

הדרן עלך תפלת השחר

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו את לבן׳ [לאביהם שבשמים]°° ד. אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפי' נחש כרוך על עקבו ה לא יפסיק:

גמ' ר' ירמיה בש"ר אבא הבא מן הדרך אסור להתפלל מה טעם (ישעיה נא) לָכן שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין. ר' זריקא ה ר' יוח' בש"ר אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי [כל] ו המיצר אסור להתפלל לא מסתברא אלא מן הדין קריא ז לכן שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין* תני' ח לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דברי תורה ט וכן לא יפטר אדם מחברו י לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלי' אלא מתוך שמחה יא °°° שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמין את דבריהם בדברי שבח ובדברי נחמות. אמ"ר אלעזר חוץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחות. א"ל ר' יוח' עוד הוא בדברי נחמות חתם [דכתי'] יב (ירמיה נא) ואמרת יג ככה תשקע בבל ולפי יד שהיה ירמיהו חוזר ומתנבא על בית המקדש יכול בחרבן בית המק' חתם ת"ל (שם) עד הנה דברי ירמיהו במפלת מחריביו טו חתם ולא טז חתם בדברי תוכחות. והא כתיב (ישעיה סו) והיו דראון לכל בשר. בגוים הוא עסיק יז. והא כתי' (איכה ה) כי [אם] יח מאוס מאסתנו השיבנו תחת כי [אם] יט מאוס מאסתנו. ואף כ אליהו לא נפטר מאלישע אלא מתוך דברי תורה כא [דכתי'] כב (מ"ב ב) ויהי המה הולכים הלוך ודבר. במה היו עוסקין ר' אהווא כג בר זעירא א' בק"ש היו עסוקין כד היך מה דאת אמיר כה (דברים ו) ודברת בם. ר' יהודה בן פזי אמ' בבריא' עולם כו היו עסוקין כמה דאת אמיר כז (תלים לג) בדבר ה' שמים נעשו. ר' יודן בריה דר' איבו אמ' בנחמות ירושלם היו עסוקין כמה דא"א כח (ישעיה מ) דברו על לב ירושלם. ורבנן אמרי כט במרכבה היו עסוקין כד"א ל (מ"ב ב) והנה רכב אש וסוסי אש וגו': רב ירמיה אמ' לא יעמוד אדם ויתפלל אלא מתוך דין הלכה לא [קצובה] לב. ר' ירמיה אמ' העוסק בצרכי צבור כעוסק בד"ת. ר' חונא [הוה] לג אמ' * הרואה טפת דם כחרדל לד יושבת ומשמרת עליו ז' נקיים וקאים ומצלי. זעירא בר חיננא אמ' * המקיז דם בקדשים מעל עוד היא מהלכות קצובות. בר קפרא לה אמ' י"א יום שבין נדה לנדה הל"מ. תני ר' אושעי' מכנם לו °°°° אדם דגן בתבן ומערים עליו לו [ומאכיל לבהמתו] לח. אבדן שאל לר' כמה מעלות בקדש והוא אמר ליה ארבע. כמה לט מעלות בתרומ' והוא אמ' ליה שלש וקאים ומצלי. ר' חזקיה ר' יעקב בר אחא ר' ייסא בש"ר יוחנן לעולם אל יהא הפסוק הזה זז מתוך פיך (תלים מו) ה' צבאות עמנו משגב לנו וגו'. ר' יוסי בר מ אבין ר' אבהו בש"ר יוחנן וחבריה (שם פ"ד) ה' צבאות אשרי אדם וגו' ה' הושיעה וגו'. ר' חזקיה בש"ר אבהו יר"מ ה"א ואלהי אבותי' שתצילנו

להתפלל לעצמו: ור' הושעיא תני לה בשם חכמים דמודים חכמים לר"ג בברכות של ר"ה וי"ה ופליגי עלה בברכות של שאר ימות השנה: מראש התפלה כלו' מאי דיכול לסמוך על ש"צ כששומע התפלה מתחלה ועד סוף: מתני' אמרה כן סדר ברכות אבות וגבורות וקדושת השם משנה היא שם ומשנה יתרה קא דייק דלמה לי למתני הכי אלא לאשמועינן פלוגת' דר' יוחנן בן נורי ור' עקיב' דלמר אמ' מלכיות עם קדושת השם ואינו תוקע ואו' קדושת היום ותוקע ולמר כולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע והו לא למתני תנא אבות וגבורות וקדושת השם אלא לאשמועינן דצריך נמי לשמוע מש"ץ מראש התפלה ועד סוף ולא יאמ' שבע וישמע השלש מש"ץ ° אלא כסדרן הוא דשמע להו ואי לא לא נפיק:

חדרן עלך תפלת השחר

אין עומדין. מתוך כובד ראש. פי' כפיפת ראש לשון הכנעה שיעין תפלתו כאדם שיש לו מחשבה: **שוהין שעה אחת** במקום שבאו להתפלל: **המלך שואל בשלומו** בגמ' מפ' דגבי מלכי ישראל קאמ' דאילו מלכי אומות העולם משיב דאיכא סכנת נפשות והמירא סכנתא מאיסורא כדאית' ריש פ"ק דחולין. והאי דתני ליה בהדי נחש במדרש ילמדנו מפ' טעמ' מה ראו חכמי' להקיש כריכת נחש למלכות א"ר שמעון בן פזי דכתי' קולה כנחש ילך מה נחש מלחש והורג אף מלכות מלחשת והורגת. ד"א מה הנחש הולך מעוקם אף המלכות מעקמת דרכיה:*

גמ' **ושכורת ולא מיין** אלא מן הצרות וכיון דקרייה שכורה נקטי' דאלמ' אסי' להתפלל דקי' לן דשכור אסור להתפלל והכי נמי אותו המיצר דטריד בצערו ואיתו שבא מן הדרך לאחר יום מרגיש צער הדרך: **המיצר** מצטער: **שיחה בטלה** כגון ליצנות שלבו גס ושמח ואינו נכנע: **קלות ראש** חילוף של כובד ראש שדעתו זחה עליו: **שמחה** דברי הגמומין של תורה: **שחתם בדברי תוכחות** שסוף דבריו מדבר בחרבן בית המקדש ובגלות של יהויכין: **ואמרת ככה תשקע בבל** וסיפיה דקרא עד הנה דברי ירמיהו רמז שבזה הוא חותם דבריו: **בגוים הוא עסיק** ומפלת עכו"ם נחמה היא: **והנה רכב אש וסוסי אש** סיפיה דקרא דויהי המה הולכים הלוך ודבר: **דין הלכה** כלו' הלכה פסוקה שלבו שמח מד"ת ואינו מהרהר: **כעוסק בד"ת** דאיכא בהו שמחת מצוה נמי ומני מתפלל. והרמב"ם ז"ל כתב לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ויקרא והלשון עיקר: **הרואה דם כעין החרדל יושבת עליו שבעה נקיים** חוץ מאותו יום שפוסקת וזו חומרא גדולה היא דאי זבה היא הא אין זבה גדולה פחות מג' ימים רצופים ואי נדה היא אותו יום עולה לה מן המנין ומן זבה אחר ז' ימים של נדה ושמנה י"א יום בין נדה לנדה וזו הלכה שאין בה עיון ואין מהרהר בה בתפלתו: **המקיז דם בבהמת קדשים מעל** אם נהנה בו ואע"ג דקי' לן אין מועלין בדמים כדילפי' בס"פ כל הבשר ובפסחים ה"מ כשנשחט בעזרה הקרבן וזרקו דמו כדכתי' ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם לכפר נתתיו לך ולא למעילה אבל דם הקיזה דבחיים מועלין בו: **מכנים אדם דגן בתבן ומערים עליו** ופו' דגן קרוי הכא התבואה ובהיות דחזיא לבהמה כגון שעורי' ומכניסה בבית במוץ שלה שאינה מתחייבת במעשר מן התורה אלא בראיית פני הבית ומדרבנן הכי אבל לפני מירוח אין ראיית פני הבית קובעת דגבי תרומה ומעשר כתי' דגן ראשית דגנך והוא המירוח לפי' כשהוא מכניסה לבית בתבן שלה לא הוקבעה למעשר מן התורה ורבנן הוא דאסרו אכילת קבע בדבר שלא נגמרה מלאכתו אבל אכילת עראי לא אסרו ומאכל בהמה אדעי חשיבה דתנן בריש מסכת פאה מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות עד שימרח הילכך בהמה אוכלת ופטורה והערמתו היינו דשרי להאכיל לבהמתו: **ד' מעלות בקדש** וכו' מעלות דקדש ותרומה מפורשין הן בפ' חומר בקודש

אין עומדין בבלי

* על המלכו' שהיו בימי חז"ל יכוין, לא כן הם מלכי אומות כי משפטו וצדק אהבו.

שם

שם

נוסח דפוס וויניציאה

א זעורה
ב תנאי אני
ג אחא ד ליתא
ה זריקן
ו ליתא
ז קליין
ח תני
ט דבר של תורה
י מתוך אברו
יא מתוך דבר של תורה
יב ליתא
יג [כ"ה בקרא] ואמר
יד לפי
טו של מחריביו
טז לא
יז עסוקין
יח ליתא [ואיתא במקרא]
יט ליתא
כ אף
כא מתוך דבר של תורה
כב ליתא
כג אחווא
כד עסקין [וכן לקמן]
כה מה דאמר
כו העולם
כז היך מה דאמר
כח כמה דאמר
כט אמרין
ל היך מה דאת אמר
לא דין של הלכה
לב ליתא
לג ליתא
לד כעין חרדל
לה תני בר קפרא
לו מרבה
לז ומערים עליו לפוטרו מן המעשרות
לח ליתא
לט וכמה מ בי'

מאיר נתיב

° לכאורה קשה הלא שבע ושלש הן עשרה ואנן לא מצינו אלא תשע בין לר"ע בין לר' יוחנן בן נורי. אבל מגלתי שדברי מהרש"ם אלו הן הן דברי הר"ן בפרק יום טוב של ר"ה ומתוך דברי הר"ן נבין כוונת מהרש"ם וזה לשון הר"ן ר"ג אומר וכו' אמר רב הונא לפירוש הל' כרבן גמליאל בחולין תקיעתא וכו' פלוי בברכות של מלכיות זכרונות ושופרות שתוקעין בהם וכו' קרי תקיעתא ובהנהו קי"ל כר"ג אבל ז' ברכות של מוסף עצמו צריך כל יחיד להתפלל וכו' ולפיכך יש שהיו נוהגין להתפלל ולא"כ היו שומעים תפלת המוספין מש"צ מתחלה ועד סוף והיו יוצאין בה ידי חובתן מלכיות זכרונות ושופרות שש"צ מוציאן ומיהו דוקא בששמעו את כל התפלה מתחלה ועד סוף אבל לא שמעו אלא אותן ז' ברכות בלבד לא יצאו ידי חובתן עד כאן לשונו.

°° בספרים הנדפסים ליתא „לאביהם שבשמים" ולא הוספ' יום טוב לדייק שמשמע שיכונו לאמירת התפלה אבל נוסחת המהרש"ם במשנתנו כנוסחת הבבלי.

°°° בספרים הנדפסים איתא גם פה: אלא מתוך דבר של תורה, ואין שייכות למאי שסיים שכן מצינו. אבל לנוסחת המהרש"ם שפיר שייך וכמעט כן הוא בבבלי דשם איתא מתוך שמחה של מצוה.

°°°° נוסחת המהרש"ם היא כעין גמרא דילן אבל הר"י רוצים להוכיח מגירסת הספרים הנדפסים שיכול להערים אפילו לאחר המירוח כשעירב בהן תבן ומפני דמריה דשמעתתא הכא כהתם ר' אושעיה נראה להלוטין שנוסחת מהרש"ם נכונה היא.

שתצילנו משעות החצופות והקשות והרעות א היוצאות ומתרגשות ב לבא בעולם ג:

אלא מתוך כובד ראש: ר' יהושע ב"ל אמ' [ומה טעם דכתי'] ד (תלים כט) השתחוו לה' בהדרת קדש בחרדת קדש. ר' יוסי בר ה חנינא אמ' [דכתי'] ו (שם ב) עבדו את ה' ביראה מאי וגילו ברעד' א"ר אחא לכשיבא יום רעדה תגילו:

[חסידים הראשונים וכו'] ז: * אמ' ריב"ל זה שהוא עומד ומתפלל צריך לישב שתי ישיבות אחת עד שלא התפלל ח ואחת משהתפלל ט. [אחת] י עד שלא התפלל [דכתי'] יא (שם פ"ד) אשרי יושבי ביתך וגו' ואחת משהתפלל [דכתי'] יב (שם קמ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך: [ותני כן] יג חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת ושוהין שעה אחת אחר תפלתן. אימתי עוסקין בתורה ואימת יד עוסקין במלאכתן. א"ר יצחק בן טו אלעזר על ידי שהיו חסידים היתה ברכה ניתנת בתורתן וברכה ניתנת במלאכתן. [רב] טז הונא יז אמ'* המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע שנא' (שם יב) סביב רשעים יתהלכון. רב הונא יח אמ' כל מי שאינו נכנס בב"ה בעולם הזה אינו נכנס לב"ה לעתיד לבוא מה טעם סביב רשעים יתהלכון. א"ר יוחנן המתפלל בתוך ביתו כאילו מקיפו חומה של ברזל. מיחלפ' שיטתיה דר' יוח' תמן א"ר אבא א"ר חייא בש"ר יוחנן * צריך אדם להתפלל במקום שהוא מיוחד לתפלה יכא אמ' הכי יט. כאן ביחיד כאן כ בצבור°°. ר' פינחס בש"ר אושעיא המתפלל בב"ה כאילו מקריב מנחה טהורה מה טעם (ישעי' סו) כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה'. ר' ירמיה כא בש"ר אבהו כתיב (שם נה) דרשו ה' בהמצאו. היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. (שם) קראוהו θ בהיותו קרוב. היכן הוא קרוב [בשעה שהצבור מתפללין] כב. א"ר יצחק בן כג אליעזר ולא עוד אלא שאלהיהן עומד על גבן מה טעם כד (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל. רב חסדא אמ' זה שנכנס לב"ה * צריך ליכנס לפנים משני דלתות. מה טעם (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וגו' דלתותי ולא דלתי מזוזות ולא מזוזת ואם כה עשה כן מה כתי' תמן (שם) כי מוצאי מצא חיים. רב הונא כו אמ' זה שהוא הולך לב"ה * צריך להקל את רגליו מה טעם (הושע ו) ונדעה כז נרדפה לדעת את ה'. וכשהוא יוצא צריך להלך קימעא מה טעם (איוב יד) כי אתה צעדי תספור. א"ר יוח' ברית כרותה היא היגע בתלמודו כח בב"ה לא במהרה הוא משכח. א"ר יונתן ענתותיא כט ברית כרותה היא היגע בתלמודו בציגעה לא במהרה הוא משכח. מה טעם (משלי יא) ואת צנועים חכמה. וא"ר ל יוחנן ברית כרותה היא הלמד אגדה מתוך הספר לא במהרה היא משכח. וא"ר לא תנחו' בר חייא הסובר תלמודו לא במהרה הוא משכח מה טע' (דברים ד) פן תשכח את הדברי' אשר ראו עיניך. ר' יונה בש"ר תנחום בר לב חייא * זה שהוא רואה חלום קשה צריך לו' יהר"מ ה' או"א שיהיו כל חלומותי שחלמתי בין בלילה הזה בין בשאר לילות לג בין שחלמתי אני [לעצמי] לד ובין שחלמו לי אחרים אם טובים הם יתקיימו עלי לששון ולשמחה ולברכה ולחיים ואם לדבר אחר כשם שהפכת את מי מרה לה וכו' כן תהפוך [לי] לו כל חלומותי לטובה לז. (תהלים ל) הפכת מספדי למחול לי וגו' (דברים כג) ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך ה' אלהיך וגו' (ירמיה לא) אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי וגו':

אפי' המלך שואל בשלומו וכו': א"ר אחא הדא דתימר לח במלכי ישראל. אבל במלכי אומות העולם משיב שאלת שלום.

תני היה כותב את השם אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב שנים או ג' שמות כגון (יהושע כב) אל אלהים ה'°°° הרי זה גומר אחד לט מהם * ומשי' שאלת שלום. ר' יוחנן הוה יתיב וקרי מ קומי כנישתא דבבל בצפרי מא עבר ארכונא. ולא קם ליה מן קומוי מב אתון בעיין ממחוניה אמ' מג ארפוניה בנימוסא דבריה הוא עסיק. ר' חנינא וריב"ל עלון קומי אנטיפורס מד דקסרי' וקם מה מן קמיהון אמרו ליה מן קמי מו אילין יהודאי את קאים [לך] מז אמ' לון אפיהון דמלאכין חמית. ר' יונה ור' יוסי עלון קומי מח ארסקינס דאנטוכיא חמתין מט וקם מן קומיהון אמרו נ ליה מן קומי אילין יהודאי את קאים לך אמ' לון אפיהון דהני אנא חזי בקרבא ונצח. ר' אבון עאל קומי מלכותא כי נפק הפך קדל. אתון בעון נא מקטלוניה וחמון תרין זקוקין דנור נפקין מקדליה ושבקוה לקיים מה שנא' (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וכו'. ותני נב ר' שמעון ב"י [או'] נג וראו כל עמי הארץ כל ואפי' רוחות ואפי' נד שדים. ר' ינאי נה ור' יונתן הוו מטיילין באטלסין נו חמתון חד ושאל בון אמ' לון שלמכון רבייא אמרין אפי' תואר חברות אין עלינו נז. ריש לקיש [הוה] נח מהגי נט באורית' סגין והוה ס נפיק ליה בר סא מתחומא דשבתא והוא לא ידע לקיים מה שנאמ' (משלי ה) באהבתה תשגה תמיד. ר' יודן בר סב ישמעאל הוה מהגי באוריתא

בקדש במשנה: תצילנו משעות חצופות גם תפלה זו לא תהא אלא מתוך פיך: בחרדת קדש מקרא דהכו לה' בני אלים דהיא דמהסיא מזמור דכתי' לעיל דתקון י"ח כנגד אזכרות שבו°: יושבי ביתך והדר יהללוך: יודו לשמך והדר ישבו ישרים את פניך: אחורי בית הכנסת פי' רש"י ז"ל כל פתחי בית הכנ' שלהן היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגלה מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי ב"ה ואינו מחזיר פניו לב"ה נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו דהא דרב הונא מוקי לה אביי בפ"ק בגמ' דילן בדלא מהדר אפיה לבי כנישתא וטעמ' כדפרישנא דב"ה דומיא דמקדש ומשכן: המתפלל בתוך ביתו והוא אינו עוסק בתורה כאלו חומה של ברזל מקיפתו ואינה נשמעת תפלתו שנא' לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה דהיינו בב"ה דהקהל מרננים ומזמרים בנועם שם התפלה נשמעת: במקום שהוא מיוחד לתפלה ואי אורחיה להתפלל בבית יכול להתפלל: ומשני כאן ביחיד כאן בצבור דאפי' דאורחיה להתפלל בתוך ביתו ידקדק שיהא בשעה שהצבור מתפללין והכי איתא בפרק קמ' בגמ' דילן: בית ה' כלומ' המתפלל בבית ה' חשוב כמביאי מנחה: אלהים נצב בעדת אל עדה שמתפללת הם יושבים וה' נצב עליהם: לפנים משתי דלתות בגמ' דילן פריך עלה בפ"ק שני פתחים ס"ד אלא אימ' שיעור שני פתחים כלומ' שישהה מלהתפלל עד שיכול ליכנס שיעור שני פתחים כדי שיכוין לבו: נרדפה משמע לשון מרוצה שהרודף דרכו לרוץ: צריך להלוך קימעה לפי שמראה בעצמו שדומה עליו ישיבת בית הכנסת כמשוי: מתוך הספר מתוך המקרא עצמו: הסובר תלמודו שסורא את עצמו להבין טעמי הדבר ופירושן עד שרואה לבו דבר ברור ומתישב: במלכי ישראל ומשום הכי לא ישיבנו דהוא והמלך חייבין בכבוד שמים: במלכי אמות העולם סכנה איכא וסכנתא חמירא כדפרים' במתני': ארכונא שר בלשון יון: הפך קדל הפך עורפו ואין דרך ארץ כן אלא יוצא דרך כניסתו פניו אליו: באטלסין בשוק היכי דאיכ' חנויות: רבייא תלמידים הרבנו' כתרגומא: והוא לא ידע לא הבין ולא הרגיש

נוסח דפוס וויניציאה
א הקשות הרעות ב המתרגשות ג לעולם ד ליתא ה בן ו ליתא ז ליתא ח שיתפלל [וכן לקמן] ט משיתפלל [וכן לקמן] י ליתא יא ליתא יב ליתא יג ליתא יד אימתי טו בי רבי טז ליתא יז הונא יח הונא יט הכן כ וכאן כא רבי אבהו כב ליתא כג בי רבי כד מאי טעמא כה אם כו הונא כז [כ"ה בקרא] נדעה כח תלמודו [וכן לקמן] כט ענתותיא ל אמר ר' יוחנן לא אמר רבי תנחום לב בי רבי לג הלילות לד ליתא לה המרה לו ליתא לז את כל חלומות הקטן. ומה שחלמו לי אחרים לטובה ולברכה ולחיים לשמחה לששון ולשלום הפכת וכו' לח דאמר לט את אחד מ קרי מא בליפורין מב מקומוי מג אמ' לון מד אנטיפטרוס מה חמתון וקם מו קומוי מז ליתא מח קומוי מט באנטוכי' חמתון נ אמרין נא בעיון נב תני נג ליתא נד אפילו נה יניי נו באטלסין נז עלינו להעה נח ליתא נט מהגו ס הוה סא לבר סב בי רבי

מאיר נתיב
° וכן פי' התוספ' ריש פירקן בד"ה אל תקרי
°° כל המפרשים פירשו: כאן ביחיד כאן בצבור כשמתפל' ביחיד בביתו עדיף וכן לכאורה הפשוט אבל קש' לפירושם הלא פסקו רוב הפוסקים וכן המחבר בא"ח סימן צ' סעיף ט' דלעולם ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת אע"פ שאין שם מנין עשרה. על כן נראה פירוש המהרש"ס בר' יוחנן מיירי במי שאומנתו תורתו במקום שהוא לומד שם ואעפ"כ ידקדק שיהא בשעה שהצבור מתפללין ואם אינו עושה כן כאילו מקיפו חומה של ברזל. ונראה דמהרש"ס למד כן מתוך דברי הרמב"ם הל' תפלה הלכה ג' וזה לשונו וחכמים גדולים אע"פ שיש להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקים שם בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הצבור. ומפרשים לעו בפירוש דבריו אלו ונראה כפירוש המראה הפנים דמה שכתב שיתפלל תפלת הצבור היינו בשעה שהן מתפללין ודית שהן מתפללין אם שחרית אם מוסף וכן פירש המהרש"ס בדברי ר' יוחנן. וכן אמרו לקמן קראוהו בהיותו קרוב היכן הוא קרוב בשעה שהצבור מתפללין. אבל גם שם בספרים הנדפסים נוסחא שאין לה הבנה והעיקר חסר מן הספר.
°°° רבה לומר כגון מן השמות שאינם נמחקים שכולם לריבים כונה. אבל ג' השמות אלו אינם נמצאים זה אצל זה בתורה.

מורה מקום
אין עומדין בבלי
פ"ק דמכילתין
פרק קמא ופ' תפלת השחר
θ ט ע"א
פרק קמא
שם פ"ק
פרק הרואה בבלי

* אף על פי שסלש שמות אלה הן לקריא' אח' ,!" וסד"א שאין להשיב שלום עד שיגמור כתיבת כלן. קמ"ל שגם בשמות אלה די אם יגמור א' מהן. וכזה ליתא הא דלא מבית הירושל' דוגמת מסה"ת כי נמצא שם בכמה מקומות ג' שמו' רצופין, כמו ה' א' ה' א' בק"ש וכי"ג מדו' ה' ה' אל. כי משלש שמות הנז'. רק ב' הראשונים הן לקריאה א', וג' שהן לקריא' א' לא נמצ' בס"ת. [המגיה]

באוריתא סגין והות גולתיה שריעא מיניה לקיים מה שנ' באהבתה תשגה תמיד. ר' אלעזר בר שמעון [הוה] א מהגי ב באוריתא סגין הוות גולתיה שריעא ג מיניה וחכינא מודהרא לה אמרין ליה תלמידיה ד ר' הא גולתך שריעא מינך אמ' לון ולית ההיא רשיעתא זהירא לה :

ואפי' ו נחש כרוך וכו' : ר' חונא בש"ר יוסי לא שאנו אלא נחש אבל עקרב מפסיק למה דמחיא וחוזרה ומחייא. ר' אילא אמ' לא אמרו אלא כרוך אבל אם היה מרתיח ז ובא כנגדו מסטיר ח מלפניו ובלבד שלא יפסיק את תפלתו. תני היה עומד באסרטיא ופלטיא ומתפלל ט הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובלבד שלא יפסיק את תפלתו. * אמרו י עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק את תפלתו והלכו ומצאו אותו חברבר מת מוטל על פי חורו אמרו אי לו לאדם שנשכו חברבר ואי לו לחברבר שנשך את ר' חנינא בן דוסא. מה עסקיה דהדין חברבר יא כד הוא יב נכית לבר נש אם יג בר נש קדי' למיא חביבריא מאית ואין חברבר' קדים למיא בר נשא מאית. אמרו לו יד ר' לא הרגשת אמ' להם יבא עלי ממה שהיה לבי מתכוון בתפלה אם הרגשתי. א"ר יצחק בן טו אלעזר ברא לו הב"ה מעין תחת כפות רגליו לקיים מה שנא' (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם :

מתני' מזכירין גבורת גשמים בתחיית המתים ושואלי' גשמי' בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת ר' עקיבא או' אומרה ברכה רביעית בפני עצמה. ר"א או' בהודאה :

גמ'. [מאי טעמ'] טז כשם שתחיי' המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם. ר' חייא בר אבא שמע לה מן הדא (הושע ו) יחיינו מיומים וגו' ונחיה לפניו [וכתי' בתריה] יז ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו [ויבא כגשם לנו] יח כתי' (מ"א יז) ויאמר אליה התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אם יהיה יט השנים האלה טל ומטר וגו' ר' ברכיה אמ' ר' ייסא ורבנן [פליגי] כ חד אמ' בין על הטל בין כא על המטר נשמע לו * וחרינא אמר על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו ° מן הדא כב (שם יח) לך הראה אל אחאב ואתנה מטר וגו' ומ"ד בין על הטל בין על המטר נשמע לו. היכן הותר נדרו של טל. א"ר תנחומא אידרעיא סברי' למימ' כג נדר שהותר מקצתו הותר כלו. ואית כד דבעי' מימר בבנה של צרפית. (שם יז). ויקרא אל ה' ויאמר וגו' א"ר יודן כה בן פזי לאחד שגנב נרתקו של רופא עם בשהוא יוצא נפסח כו בנו חזר אצלו ואמ' כז לו אדוני הרופא רפא את בני. א"ל לך והחזר את הנרתק שכל מיני רפיאות נתונים בו ואני מרפא את בנך כך א"ל הב"ה לאליהו לך והתר נדרו של טל שאין המתים חיים אלא בטללים ואני מחיה את בנה של צרפית. ומניין שאין המתים חיים אלא בטללים דכתי' (ישעיה כו) יחיו מתיך נבלתי יקומון וגו' וארץ רפאים תפיל.

הגיס מתוך שהיה עלוד ומהלך בתלמודו : **גולתיה שריעא מיניה** טליתו העליון נשמטה ונפלה לארץ : **וחכינא איזדהרה לה** והנחש נקבה היה כורך עצמה בה לשומרה והכי איתא בפ' כילד מעברין : **דמחי והדר מחי** מכה וחוזר ומכה. ורש"י ז"ל פי' לפי שהעקרב מסוכן לעקוץ יותר משהנחש מוכן לנשוך : **מרתיח** כועס כגון שרוקק : **מסטיר** נוטה עצמו לצד אחד שיעבור וילך לדרכו. הל' לד סיטרא : **פרטיא** מסלה שהולכין בה מעיר לעיר : **פלטיא** רחבה שבתוך העיר שנאספי' שם בני הכפרי' ביום השוק למכור : **חברבר** בגמ' דילן קרוי ערווד ומן הנחש והלב באו שנזקקין זה עם זה ויולא משניהם ערווד כך מפו' בהעוד והרוטב : **מת מוטל ע"פ חורו** מסת' לקמן שקדם ר' חנינא למים וכתב רש"י ז"ל בשם הלכות גדולות דנעשה נס לר' חנינא ונבקע מעין מתחת עקבו והיינו מימר' דר' יצחק בן אלעזר :

מתני' גבורות גשמים מפ' בפ"ק דתענית לפי שיורדי' בגבורה והזכרה היינו משיב הרוח ומוריד הגשם שאינו לשון בקשה אלא לשון הגדה ושבח : **ושואלין בברכת השנים** ותן טל ומטר לשון שאלה ובקשה ובגמ' מפ' טעמא אמאי תקינו הזכרה בתחיית המתים : **והבדלה בחונן הדעת** במוצאי שבת או' אתה חוננתנו וחותם בה ברכת חונן הדעת : **ברכה רביעית** קודם חונן הדעת אומרה ברכה לעצמה וחותם בה המבדיל בין קדש לחול : **בהודאה** בברכת מודים כמו על הנסים :

גמ' כשחר נכון מוצאו ויבא כגשם לנו וכיון דקראי סמיכי אהדדי קבעוה בתחיית המתים : **ואתנה מטר על פני האדמה** ולא קאמ' ואתנה טל ומטר והוא אשתבע אתרוייהו : **לך והתר נדרו של טל** דביקך הוא ואין המתים חיים אלא בטל דכתי' כי טל אורות טלך ולא כתי' כי גשם : **תפקידא** תפליט לשון פליטת כלים נדה בפלטה. הפיל לשון המפלת. כפאים שבמפתה רומס נכנס : **אדרעיא** שם מקומו דכעה : **לך טל לילדותך** לבניך : **בדייתיקי** דא התם למיקם ולהיות. דייתיקי לוולת שכיב מרע כך מפורש בפ' מי שאחזו : **בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר** משיב הרוח ומוריד הטל לא חייבוהו חכמי' להזכיר אפי' בימות הגשמים ומפ' טעמא בפ"ק דתענית לפי שאין נעצרין והך פירכא אסיפא דר' זעירא פריך דס"ל למקמן דטעמ' דהיה עומד בטל והזכיר של גשם דמחזירין אותו היינו משום דלא הזכיר טל ומשום הכי פריך עלה : **ומשני לא דמי ההוא דמצלי ומקל** לשון קלון° שמזכיר שבחיו של הב"ה רב להושיע ואו' שמוריד הגשם שמקלקל העולם והוא קלון שעושה הדבר שלא בעונתו. מקל כמו והקל גברתה ומתרגמי' וקלת : **דלא איזדכר לא טל ולא מטר** אבל זה כיון שהזכיר טל אע"פ שלא אמ' גשם אין מחזירין אותו וכן הסכימו התוספ' פ' תפלת השחר : **אם לא שאל בברכת השנים** וכדאוקמינן שלא הזכיר לא טל ולא מטר : **ודבוותה אם לא הזכיר וכו'** בעיא היא בלומ' כיון דשתיהם שנויות בבריתא בהדדי הלדי מי נימ' דשוין הן נכי הכי דגבי ברכת השנים אומרה בש"ת ה"נ גבי תחיית המתי' אומרה בש"ת ויאמ' כי אל שומע תפלות והחוטים אתה ורב להושיע ומשיב הרוח ומוריד הגשם ומלפניך וכו' : ומסיק דאומרה מכ"ש : **שהיא** כדוחק שמתפלל לשם שיבקך השנה שצריך לה : **שהיא מריוח** שאין נוסח הברכה אלא שמזכיר נפלאותיו של הב"ה בכבד עשה כן. לשון אחר דבגבורות אם לא אמ' לא טל ולא גשם אין מחזירין אותו ובכך עליו אם לא אמרה מחזירין אותו : **לא כ"ש** ונקטי' מהכא דאומרה בש"ת אבל בגמ' דילן בפ' תפלת השחר לא משמע הכי אלא דוק' בכך עליו אם לא אמ' ותן טל ומטר אומרה בש"ת

א"ר תנחום אידרעיא וארעא תפקידה תפליט כו ר' יעקב דכפר חנן בשם ריש לקיש בשעה שעשה אברהם זקנך כט רצוני נשבעתי לו שאיני מזיז טל מבניו לעולם. מה טעם (תהלים קי) לך טל ילדותך וכתי' בתריה נשבע ה' ולא ינחם. א"ר יודה בן פזי בדייתיקי נתתיו לאברהם. במתנה נתתיו ל [לאברהם] לא (בראשית כז) ויתן לך האלהים מטל השמים. א"ר שמואל בר נחמני בשעה שישראל באין לידי עבירה ומעשים רעים הגשמים נעצרין * ומביאין לב להן זקן א' כגון ר' יוסי הגלילי והוא מפגיע בעדם והגשמים יורדין אבל הטל אינו יורד בזכות בריה מאי טע' לג (מיכה ה) כטל מאת ה' וגו' אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם : [אמ'] לד ר' זעירא בש"ר חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו והתני' בטל וברוחות לא חייבו חכמי' להזכיר ואם רצה להזכיר מזכיר. לא דמי ההוא [דמצלי] לה ומקל לו להוא דלא מצלי ולא מקל : [היה עומד] לו בגשם והזכיר של טל אין מחזירין אותו והתני' לח אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים לט מחזירין אותו. [הא דאדכר] מ ההוא מא הלא אידכר לא טל ולא מטר. [ואמ'] מב ר' זעירא מג בש"ר חונא אם לא שאל בברכת השנים אומר' בש"ת. ודכוותה אם לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אומרה בשומע תפלה : ומה מד אם שאלה שהיא מדוחק אומרה בשומע תפלה אזכרה מה שהיא מריוח לא כ"ש : והתני'

נוסח דפוס ויניציאה

א ליתא
ב מנהגו
ג שרעה
ד תלמידוי
ו אפילו
ז מרתיע
ח מסתיר
ט עומד ומתפלל באסרטיא או בפלטיא הרי וכו'
י אמרין
יא חברבריא
יב הוות
יג אין
יד אמרו לו תלמידיו
טו בר
טז ליתא
יז ליתא
יח ליתא
יט [כ"ה בקרא] יש
כ ליתא
כא ובין
כב מ"ד על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו מן הדא
כג סברין מימר
כד אית
כה יודה
כו נפלט
כז אמר
כח תפלט
כט זקינן
ל נתתיו לו
לא ליתא
לב מביאין
לג מה טעם
לד ליתא
לה ליתא
לו דמיקל
לז ליתא
לח והתני
לט גשמים בתחיית המתים
מ ליתא
מא בההוא
מב ליתא
מג זעורא
מד מה
מה אזכרה

מאיר נתיב

° התוספ' פרק תפלת השחר דף כ"ט ע"ב דה"מ הא דאידכר פירשו לשון קללה שהגשמי' בימות החמה הם סימן קלל' וכן פיר' הרא"ש והר"ן ריש מס' תענית ובעל המאור שם פירש לשון קולא שמיקל על עצמו שלא להזכיר לא טל ולא גשם בימות החמה והכל עולה לענין אחד.

מורה מקום

פ' אין עומדין בבלי

פרק סלק

פ"ק דתענית

והתני' א אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו. אמ"ר אבדומא ב אחוי דר' יוסי כשלא אמרה ג בש"ת: היכן הוא חוזר * כדא"ר שמעון בר ווא בש"ר יוח' בר"ח אם עקר את רגליו חוזר לכתחל' ואם לאו חוזר לעבוד' אף הכא אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לש"ת. ד * בנינוה צרכון מעבד תענית בתר פסחא אתון שילון לר' אמ' לון לכו ועשו ובלבד שלא תשנו מטבעה ה של תפלה. היכן הוא אומרה ר' ירמי' סבר מימר אומרה בשומע תפלה א"ל ר' יוסי לא כן א"ר זעירא בשם רב הונא ו אם לא שאל בברכת השנים או שלא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים אומרה בש"ת ז. ואמ' לון רבי לכו ועשו ובלבד שלא תשנו מטבע' של תפלה. על דעתיה דר' יוסי היכן הוא אומרה בשש שהוא מוסיף. עד כדון צבור שיש לו שש. יחיד שאין לו שש להיכן ח א"ר חנינא לא כן א"ר זעירא בשם רב חונה יחיד שואל צרכיו בשומע תפלה ואלו צרכיו הן:

והבדלה בחונן הדעת: [דמתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה] ט. שמעון בר ווא בעא קומי ר' יוחנן דבר שהוא נוהג ובא חכמים חלוקין עליו. א"ל ע"י שעיקרה בכוס שכחוה בתפלה. מילתיה אמר' שעיקר' בכוס. ר' יעקב בר אידי בש"ר יצחק רבא י אמרה בכוס אומרה בתפלה בשביל לזכות את התינוקות. מילתיה אמרה שעיקרה בתפלה. * ר' זעירא יא רב יהודה בשם שמואל אמרה בכוס אומרה בתפלה. אמרה בתפלה אומר' בכוס. מילתיה אמרה שעיקרה כאן וכאן.

ר' אלעזר או' בהודאה: ר' יוחנן בש"ר מטין כר' אליעזר בי"ט שחל להיות במ"ש יב: ר' יצחק רבא בש"ר הלכה כר' אליעזר בי"ט שחל להיות במ"ש. ר' יצחק בר נחמן בש"ר חנינא בן גמליאל הלכה כר' אליעזר לעולם. ר' אבהו בש"ר אלעזר [בש"ר חנינא בן גמליאל] יג הלכה כר' אליעזר לעולם. א"ר יעקב בר אחא לאו בגין דאתו תרתין שמועין יד אלא בגין דר' יצחק בר נחמן ור' אלעזר תרויהון בש"ר חנינא בן גמליאל הלכה כר' אליעזר לעולם טו. ר' יעקב בר אחא בשם שמואל אומרה בברכה טז רביעית. א"ר יודן אומ' מטבע הברכה ואח"כ מבדיל ואתיא יז כר' דר' אמ' * תמה אני יח היאך בטלו חונן הדעת בשבת אם אין דעה תפלה מנין וכה אם אין דעה הבדלה מנין. ור' יצחק בן אלעזר יט אמ' מבדיל ואח"כ או' מטבע הברכה. * ר' אלעזר בר הושעי' [אמ'] כ ובלבד שלא יפחות מג' הבדלות. א"ר יוחנן אמרו הפוחת לא יפחות משלש והמוסיף לא יוסיף יותר משבע אבדלות. [ר'] כא לוי אמ' ובלבד

בש"ת אבל אם לא הזכיר גבורת גשמי' מחזירין אותו ואפי' לאידכר מקמי ש"ת וכן פסק הרי"ף ז"ל בפ"ק דתענית בהדיא: **לא הזכיר גבורת גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו** ולדידך אמאי מחזירין לימ' ליה בש"ת: **היכן הוא חוזר** כשלא אמרו בש"ת: **אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה** לראש התפלה ומפ' בגמ' דילן דאם אין רגיל לומ' תחנונים אחר תפלתו דחשיב עקר רגליו: **חוזר לש"ת** דשם הוא מקומו ° כי היכי דלגבי ר"ח עבודה: **צרכון למעבד תענית** דאפי' בתקופת תמוז צריכין למטר: **לכו ועשו** תענית צבור: **לא תשנו מטבעה של תפלה** הכא' משמ' דהכי קאמ' דבברכת השנים לא תאמרו ותן טל ומטר ואע"ג דאמרי' בפ"ק דע"ז אם בא לומ' מעין כל ברכה וברכה בסוף כל ברכה וברכה אומ'. שאני גשם שבקיץ דקללה הוא כדתנן בתעניות אבל לעולם שבקך עליו אם בא לומ' וקן לנו מזונותינו ולאכיה הרפה רעב בגויים מזכיר אבל גשם לא מזכר וטעמא דאין משנין דיחידים הוו ולקמי' מפ' לה ואזיל: **היכן אומרה** לתפלה כשצריכין לגשם אחר הפסח היכן אומר צרכיו ואמ' ר' ירמיה בש"ת: **אומרה בש"ת** ומשמ' דוק' [נ"ב: לומ' בה תפלה כסדר הצבו' אבל לשנות בה] לא: **ואמ' לון ר' לכו ועשו** וכו' כלומ' ותיקשי' לדידך דהא קאמ' דלא משנין מטבעה של תפלה ולדידך אין לך שנוי גדול מזה: **על דעתי' דר' יוסי** היכן הוא אומרה דהא בברכת השנים לא מצית אמרת דהא משנו מטבע של תפלה דכל העולם שואלים טל ובש"ת לא מצית אמרת דדיעבד [נ"ב: וצורך הצבור] הוא דאמרי': **בשש שהוא מוסף** בתענית צבור מוסיפין שש ברכות על י"ח המפורשת בפ' סדר תענית כילד דתנן ואומ' לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהם עוד שש. וגר' בעיני דבברכה מרחם על הארץ הוא דמוסיפין אותה דמטבעה של תפלה הוא: **ואלו הן צרכיו** הן ודמי לדיעבד: **שהיא חכמה** החכם יודע להבדיל בין טמא לטהור ובין קדש לחול: **דבר שהוא נוהג ובא** כלומ' דבכל יום מתפללין י"ח ושבת ומ"ש אינו יודע איך ניחזי היכי תיקון אנשי כנסת הגדולה והא דאשכחן מילי טובא דלא שכיחי דנחלקו התנאים אחר מיתת רבן כגון פלוגת' דשתיה שהיה רחויה דפליגי בה ר"מ ור"ש ואילו ר' עקי' הוה קיים לא הוו פליגי דהוו שמעי לקבלתו אבל הבדלה דתדירא היכי פליגי בה תנאי וכי לא היו לראשוני' האיך היו נוהגי' בה: **ע"י שעיקרה בכוס שכחוה בתפלה** בגמ' דילן אמרי' הכי בתחלה קבעוה בתפלה והיינו בימי עזרא ואנשי כנסת הגדולה כשעלו מן הגולה העשירו וקבעוה על הכוס ופטרו מלאומרה בתפלה ואז נשתכחה תקנת עזרא חזרו והענו כשחרב הבית ונתפזרו ולא היה להם ישוב להתקבץ לבית הועד ובימי ר' אליעזר בן הורקנוס נחרב וכשנתיישבו לתקנה נחלקו בתקנה הראשונה היכן היו אומרין אותה וע"י שעיקרה בכוס כלומ' שמה שהיו זוכרין העם מה שהיו נוהגין בימי הבית ואפי' בתר חרבן דהענו היו טורחין כשיבא להם יין ובימי ר' אליעזר ור' עקי' אחר פטירת ריב"ז כבד עליהן העיני' והוצרכו לתקן תיקון על הצבור ולהחזירה להפלה בשהכחה דבימי ר' אליעזר ור' עקיבא שמדות של קיסר היו כדאית' בפ' בתרא דמכילתין: **שעיקרה בכוס** ואפי' שהבדיל בתפלה מבדיל בכוס שתהא יציאת השבת דומה לכניסתו: **בשביל לזכות התינוקות** שידעו תקנת עזרא שאפי' שכבר התפלל והבדיל אלא שהוא חוזר ומהפלל ללמד להתנוקות זוכרה כדי שילמדוה התינוקות וכיון דקפיד אהכי ר' יעקב בר אידי ש"מ דסבר שעיקרו בתפלה: **ר' יוחנן בשם ר' מטין כר' אליעזר בי"ט שחל להיות** וכו' מפר' בפר' מי שהוציאוהו דמטין מדלא לא דרשי' ברבים אבל אורויי מורי' ליחיד לעשות כר' אליעז' בי"ט שחל להיות בא' בשבת [נ"ב: דלא נתקן ותודיעו עדיין]: **הלכה כר' אליעזר** ודרשי' לה בפירקא. וטעמי' דמורי' טוטיה בי"ט שחל להיות בא' בשבת שאין שם אתה חונן אבל אם יש שם אתה חונן שם או' דדעה והבדלה תדא נינהו: לעולם ואפי' בחול אומרה במודים: **לאו בגין דאתו תרתין שמועיין** הטעם שאין אנו נוהגי' כר' אליעזר לאו משום שבאו שני שמועות שחולקין דלמר מטין ולמר הלכה שהרי ג"כ יש שנים מכוונין לדעת א' שהלכה כר' אליעזר לעולם אלא משום דאמרי לה בש"ר חנינא בן גמליאל ור' חנינא ב"ב לא חשיב לגבי דר' דנכדו הוה ואשכחן דסבר ר' כת"ק וכדלקמיה [נ"ב: וקי"ל הלכה כר' מחברו וכ"ש מבן בנו דר' גמליאל אבי ר' חנינא בנו דר' הוה כדאמרי' באשכבת' דר' שמעון בני חכם גמלי' בני נשיא והיינו דאמרי' פ"ק דנדה דר' אלי' קשים מיניה טובא ** * ככ"ל ורבנו האי גאון כת' דחברו דשומקום הוה וא"כ חבכן דר"מ הוה]: **אומרה בברכה רביעית** בין בחול בין בי"ט וכדמפ' ר' יודן ור' יצחק בן אלעזר: **אומ' מטבע הברכה** בי"ט אחר השבת באתה בחרתנו ומבדיל בה והודיענו והלמדנו. ובחול או' מטבע הברכה של אתה חונן ואח"כ מבדיל: **ואתיא כר'** לעיל אית' בפ' תפלת השחר [נ"ב: וקי"ל כר' יודן]: **לא יפחות משלש** מפר' בפ' ערבי פסחים המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים: **לא יוסיף יותר משבע** התם מפ' להו תלת דאמרן ובין לויים לישראל דכתי' ביום ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי ובין כהני' ללוים דכתי' ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן וגו'. ובין טמא לטהור ובין מים העליונים לתחתונים דכתי' בהו הבדלה והיינו דקאמ' ר' לוי ובלבד אבדלות הכתובות בתורה:

ר'

מאיר נתיב ° וק"ל דלא יש לחלק דגבי ר"ח עיקר תקנתם בעבודה אבל הכא עיקר תקנתם בברכת השנים. ובאמת פלוגתא דרבוותא היא דבבבלי פ' תפל' השחר דף כ"ט ע"א אמרו סתם מחזירין אותו אם לא הזכיר שאלה בברכת השנים ואידכר בתר שומע תפלה ולא אמרו להיכן הוא חוזר אם לשומע תפלה או לברכת השנים. ופסק הרמב"ם פ' י' מהלכ' תפל' הלכה ט' שהוא חוזר לברכת השנים. ונראה שהרמב"ם סובר דהירושלמי דהכא פליג אגמרא דילן וכיון שבגמרא דילן אמרו סתם מחזירין אותו היינו מקום עיקר התקנה והיא ברכת השנים וכן כתב הכ"מ שם וכתב עוד שזו דעת הרי"ף והרא"ש והרא"ש. אבל רבינו האי גאון והתוספ' פ' תפלת השחר דף כ"ט ע"ב דה"מ הא דאידכר וכו' פסקו כהירושלמי דהכא דחוזר לשומע תפלה. וכתב הרא"ש בפרק תפלת השחר סימן י"ד דמהלכות גדולות משמע שחוזר לברכת השנים ומביא ראיה לדבריהם מההיא דפרק אין עומדין דף ל"ג ע"א דטעה בזו ובזו חוזר לראש וכן הכא חוזר לראש והיינו לברכת השנים.— ** ורש"י בנדה (ח':) או' שרחב"ג הוא בנו של ר"ג דיבנה ועי' תוס' שם ד"ה והא קשים.

נוסח דפוס ווניציאה

א והתני
ב אבדימי ג אמר
ד חוזר לעבודה
בשומע תפלה

[* בבבלי תענית י"ד: שלחו לי' בני נינוה לרבי כגון אנן דאפי' בתקופת תמוז בעינן מטרא. מל' הבבלי משמע שבני נינוה היו צריכין תמיד למטר. וק' הא לעיל שם (י') א"כ עתיד' בבל דאגדא בלא מטרא. ופירש"י שאינן צריכין לגשמים ע"ש. והנה נינוה גם היא בארץ בבל ושכנה על מים רבים אצל חדקל, ואיך היו בני נינוה צריכים תמיד למטר משא"כ שאר יושבי ארץ בבל. ועו"ק הלא ידוע כי נינוה נשרפה עד היסוד בה לבלי תבנה עוד הרבה מאות בשנים לפני זמנו של רבי. ע"כ נלענ"ד כי מלת בנינוה כאן בירו' יש לחלק לשתים ולקרות בני נוה. ועיר נוה היתה בא"י והיו בה יהודים ונזכר' בירו' פכ"ג כגון אלמים לנוה ע"ש. וגר' שבבבלי היה כתוב מתחלה כנכון בני נוה. והסופרים, או שלא ידעו כי יש עיר מה או כי כבר היה לפניהם בירו' מלות בני נוה מחוברות למלה אחת, הגיהו מדעתם בבבלי בני נינוה. המגיה].

ה מטביעה ו חונה
ז בתחיית המתים
מחזירין אותו
בשומע תפלה
ח מניין ט ליתא
י רובא יא זעורא
יב במ"ש תיד יג ליתא
יד לאו בגין דאתון
הרתיי שמועין
טו לעולם. והבדלה
בחונן הדעת דרבי
חכמי' ר' עקיבה
או' אומרה ברכה
רביעית בעצמה
רבי יעקב וכו'
טז ברכה יז ותייא
יח תמיהני
יט אמר רבי יצחק
בר אלעזר
כ ליתא כא ליתא

מורה מקום

לקמן בפרקין

פ"ק דתענית בבלי

אין עומדין בבלי

לעיל פ' תפלת השחר

ערבי פסחים

[* ל' מובא שם בבבלי משמע שר"א הוה קשים מרחב"ג ב' ג' דורות וכאן בירושלמי מלהנו אמורא' אומרים הלכה בשמו ומזה משמע שהיו תלמידיו או בני דורו. המגיה]

ובלבד אבדלות הכתובות א בתורה. [ר'] ב תנחום בר ג סימאי נפק ואמ' בשם אבוי ואפי' הבדל' אחת. וא"ר אבהו וצריך לחתום בהבדלה. ר' מנא בעי מעתה אפי' פתח במבדיל בין קדש לחול חוזר ד וחותם במבדיל בין קדש לחול. א"ר יוסי בר ה בון ולאו ו מברכות שפותחין בהן בברוך וחותמין בברוך הן. ר' אלעז' בן אנטגנוס ז בש"ר אלעזר בר ינאי זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיבדיל °. כמה דאת אמר ח ° אסור לאדם לתבוע צרכיו עד שיבדיל ודכוותה אסור לו לעשות מלאכה עד שיבדיל. [אמר] ט ר' זעירא י ר' אלעזר בן אנטגנוס [בש"ר אלעזר] יא בר ינאי בש"ר יהודה בר' אם לא הבדיל במוצאי שבת מבדיל אפי' בחמישי בשבת. הדא דתימ' יב במבדיל בין קדש לחול אבל בורא מאורי. האש אומרה מיד. ר' זעירא בשם רב יהודה ר' אבא בשם אבא בר ירמיה אפי' י"ט שחל להיות באמצע שבת או' בין יום השביעי לששת ימי המעשה. וא"ל יג ר' זעירא לרב יהודה וכי ששת ימי המעשה לפניו. א"ל וכי יש טומאה וטהרה לפניו. ר' ירמיה ר' זעירא בשם רב חייא בר אשי צריך לומ' החל עלינו את הימים ששת ימי המעשה הבאי' לקראתנו לשלום. ר' אבא מוסיף ותשמיענו יד בהם ששון ושמחה. ר' חזקיה בש"ר ירמיה הבינגו ולמדנו. ר' חזקיה בש"ר ירמיה העונין אמן צריכין ליתן עיניהם בכוס ועיניהם בנר. [ואמ'] טו ר' חזקיה בש"ר ירמיה * ארבעה מינין שבלולב ניטלין דרך גדוליהן:

מתני' האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו. העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה. ומהיכן טז הוא מתחיל מתחלת הברכה יז שטעה זה:

גמ' ר' פינחס יח בשם ר' סימון * [שהוא] יט כקורא תגר על מדותיו של הב"ה על קן צפור הגיעו רחמיך ועל אותו האיש לא הגיעו רחמיך. ר' יוסי בש"ר סימון [שהוא] כ כנותן קצבה למדותיו של הב"ה עד קן צפור הגיעו רחמיך. אית תנאי כא תני על. ואית תנאי תני עד. מ"ד על מסייע לר' פינחס ומ"ד עד מסייע לר' יוסי. ר' יוסי בר כב בון אמ' לא עבד כג טבות שעושה כד למדותיו של הב"ה רחמים. ואילין דמתרגמין עמי בני ישראל כמא דאנא רחמן בשמיא כן תהוון רחמנין בארעא תורתא או רחלא יתה וית ברה לא תכסון ביומא חד לא עבדין טבות שהן עושין מדותיו של הב"ה רחמים:

מודים מודים משתקין אותו: א"ר שמואל בר רב יצחק [משו'] כה (תהלים סג) כי יסכר פי דוברי שקר ת"א דתימא כו בצבור אבל ביחיד תחנונים הן:

העובר לפני התיבה וכו': ר' יוסי בר כז חנינא בש"ר חנינא כח בן גמליאל טעה בג' ברכות הראשונות חוזר בתחלה. אבא כט בר בר חנה גניבא בשם רב טעה בג' ל אחרונות חוזר לעבודה. ר' חלבו רב חונה בשם רב טעה בג' ברכות הראשונות חוזר בתחלה בשלש ברכות אחרונות לא חוזר לעבודה טעה [באמצעיות] לב ואינו יודע להיכן לג טעה חוזר למקום הברור לו: ר' אחא ור' יודה בן פזי יתבין בחד כנישתא אתא ועבר לד חד קומי תיבותא ואשגר ברכה חדא לה אתון ושיילון לר' סימון. ואמ' לון לו ר' סימון בשם ריב"ל ש"ץ שהשגר שתים וג' לז ברכות אין מעלין לח אותו. אשכח תנאי לט ופליג [דאמ' רב יהודה אמ' רב] מ * לכל אין מעלין מא אותו חוץ ממי שלא אמ' מחיה מתים מב ומכניע זדים ובונה ירושלם אני או' מין הוא

ר' תנחום בר סימאי התם קרי ליה בנן של קדושים: וצריך לחתום בהבדלה מעין פתיחה דהיינו בין יום הז' לששת ימי המעשה: מעתה אפי' פתח במבדיל בין קדש לחול ולא אמ' אלא הבדלה אחת: חוזר וחותם וכו' והא כעל דבר הוא. ור' יוסי בר בון מפ' לקושיית ר' מנא דאקשי למ"ד דבחדא סגיא דהא מאותן שפותחין בברוך וחותמין בברוך הכי אית' התם בפסחים שחותמין בה וכל ברכה שחותמין בה טעמו משום שמאריכין בה כדאית' בפ"ק דכתובות ואם אתה או' דבחדא סגיא האיך חותמים בה: כמא דאת אמר אסור לתבוע צרכיו עד שיבדיל משום הכי תקינו נמי לאומרה בחונן הדעת ודכוותה וכו': אפי' בחמישי בשבת בפ' ערבי פסחים מסקי' דדוק' עד ד' אבל מרביעי ואילך גבי שבת הבאה מתחשב: אומרה מיד ואם לא ברך בורא מאורי האש במ"ש שוב אינו מברך וטעמ' משום דבמ"ש התחלת ברייתו היא כדאמרינן בפ' מקום שנהגו: וכי יש טומאה וטהרה לפניו ואם בא לומ' שבע יכול לומ' והיינו משום דסדר הבדלות הוא מונה: מוסיף גבי הבדלה של יום: הבינגו ולמדנו והיינו שאומרין ומדוקדקים בת"ת ומגונים בדעה והבכל מהלך [נ"ב: וכדא' לעיל אם אין דעה אין הבדלה]: צריכין ליתן עיניהם בכוס והכי נמי אמרי' גבי כוס של ברכה בסוף פ' שלשה שאכלו וטעמ' כי היכי דלא ניסח מיניה דעתיה: ניטלין דרך גידוליהן כדרך שהן גדלין באילן מקום חיבורן למטה ואותן שמחזיקין למעלה והכי איתא נמי בפ' לולב הגזול:

מתני' האומ' בתפלתו: על קן צפור יגיעו רחמיך מגיעין רחמיך אמרים שהיו מתכוונין להעמיק בלשון תחנונים ואומרים רחום וחנון אתה ועל קן צפור הגיעו רחמיך שאמרת לשלח האם. או שאמר על טוב שאתה עושה לנו יזכר שמך או שאומ' מודים מודים משתקין אותו. וטעמא דקן צפור בגמ' מפ'. וטעמ' דעל טוב יזכר שמך מפ' בגמ' דילן משום דמשמ' על הטובה ולא על הרעה והא לקמן חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. וטעמ' דמודים מודים מפ' בגמ' משום כי יסכר פי דוברי שקר דמשמע שתי רשויות ואמרי' בגמרא דילן [נ"ב: דגבי ק"ש נמי משתקין ומשמע התם] דיש חלוק בין כשכופל התיבה בין כשאומ' הפסוק וכופלו ופי' רש"י ז"ל דכשאומ' פסוק וכופלו משתקין והכא נמי שאומ' מודים אנחנו לך וכופלו. ובגמ' בבלית דפריך ודילמ' מעיקר' לא כיון דעתיה וכו' משמ' כן. וכן משמע בגמ' דהכא דאמרי' אבל ביחיד תחנונים הם שמתחנן וחוזר ומתחנן ולא משמ' אלא כשאומ' ענין שלם וכופלו: סרבן מפליג, לפי שאלו יורדין לפני התיבה כשאומרי' לו לך רד צריך לסרב כלו' איני כדאי לכך כדאמרי' לקמן במתניתין אבל זה לא יסרב בגלוי הוא שאלא התפלה מופסקת כל כך: מתחלת הברכה שטעה זה אם דלג אחת מן הברכות ואמ' אחרת ואינו יודע לחזור ולאחוז סדרו יתחיל העובר במקומו אותה ברכה שדלג זה מתחלתה ואומ' משם ולהלן [נ"ב: ומפ' בגמ' דהיינו כשטעה באמצעיות]:

גמ' קורא תגר מתרעם ותופש [נ"ב: דאמ' לקמן נרה ויגון וכו']: עד קן צפור ותו לא והלא אפי' ביצי כינים זן ומפרנס: שעושה למדותיו של הב"ה רחמים והן אינן אלא גזרות פי' רש"י ז"ל על מדותיו מצותיו והוא לא לרחמים עשה אלא להטיל על ישראל חוקי גזרותיו שהן עבדיו ושומרי' גזרותיו וחוקיו ואף בדברים שיש לשטן להשיב עליהן ולומ' מה צורך במצוה זו: ואשגר חד ברכה והשמיט: אין מעלין אותו אין מסלקי' לומ' שבמרד השמיטה: ופליג מחלק שיש ברכות שמסלקין אותו באותן ברכות שהמיני' מפקפקין בהן דהיינו תחיית המתים: מכניע זדים ברכת המינין:

שרי

מורה מקום

פ' לולב הגזל

פ' הקורא עומ'

לא הסחר בבלי

נוסח דפוס וויניציאה

א מאבדלו' האמורו'
ב ליתא
ג נחום ביר'
ד וחוזר
ה בי ר'
ו ולא
ז אנטיגנס
ח כמה דאמר אמר אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל ודכותה אסור לו לאדם לתבוע צרכיו עד שיבדיל
ט ליתא
י זעורה [וכן לקמן]
יא ליתא
יב הדא דאת אמר
יג אמר רבי זעורה
יד והשמיענו
טו ליתא
טז ברה"פ: ומנין, ובפסקא: ומאין
יז ברכה
יח ר' יצחק
יט ליתא
כ ליתא
כא תניי [וכן לקמן]
כב בי ר'
כג עבדין
כד שעושין
כה ליתא
כו הדא דאמר
כז בן כח תגיה
כט אדא
ל בשלש ברכות האחרונות
לא האחרונות
לב ליתא
לג איכן
לד אתי עבר
לה חד ברכה
לו אמר לו
לז שלש
לח אין מחזירין **
לט תניי
מ ליתא
מא אין מחזירין
מב המתים

מאיר נתיב

* נראה שנוסחת המהרש"ם נכונה דמשו' דתקינו קודם תביע' צרכיו מכש"כ דאסור לעשות מלאכה קודם הכל לפי נוסחת ספרים הנדפסי' קש' להבין מאי זאת אומרת ונדחקו המפרשים בפירו' דברים אלו. ועיין בתשובות הרשב"א סימן תפ"ט דמתוכה נראה שהיתה לו נוסחת ספרים הנדפסים ואין נ"מ לדינא ויש להביא ראיה מדברי הירושלמי אלו נגד דברי רבינו ירוחם מביאם הבית יוסף טור אורח חיים סוף סימן רצ"ט והרמ"א בש"ע שם שקודם הבדלה רק מלאכה גמורה אסורה כגון אורג וכותב אבל לא הדלקת נר או הוצאה מרשות לרשות, אבל מדברי הירושלמי אלו משמע שתביעת צרכיו אסור קודם הבדלה ומכש"כ שאר דברים.

** בספרים הנדפסים איתא אין מחזירים אותו במקום אין מעלים אותו ופירשו המפרשים דהירושלמי מחלק בין יחיד לצבור. יחיד מחזירים אותו וש"ץ אין מחזירים אותו מפני טורח הציבור וכן כתבו הגהות מיימוניות פ' י' מהלכ' תפלה הלכה א' ולפי נוסחת הספרים הנדפסים פלוגתא יש בין גמרא דילן ובין הירושלמי דאיתא בגמרא דילן סוף פרק תפלת השחר דף ל' ע"ב טעה ולא הזכיר ר"ח וכו' א"ל ר' יוחנן ובצבור שנו ופירשו בה"ג והרי"ף ושאר פוסקים משמע דדוקא בהא הוא דאין מחזירין את הש"ץ הא אם טעה בכל שאר מקומות מחזירין אותו כיחיד. וגם להרשב"א ז"ל בתשובה מביאו הב"י בטור אורח חיים סימן קכ"ו היתה לו גירסא המשובשת של ספרים הנדפסים. וז"ל אע"ג דמשמע מדברי' שיש לחלק בין ש"ץ ליחיד בשטעה והשמיט אחת מן הברכות כדגרסינן בר"פ (צ"ל בס"פ) אין עומדין ש"ץ שהשגיר ב' או ג' ברכות אין מחזירין אותו וכו' מ"מ כיון דלא מצינו כן בגמרא ולא חילקו בין ש"ץ ליחיד אין לנו אלא כגמרתנו עכ"ל אבל לרבינו הטור במקום המכר היה' לו כעין נוסחת המהרש"ם וז"ל ירושלמי ש"ץ שדלג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו וכו' וידוע דאין מעלין ואין מסלקין עולה לענין אחד.

הוא. שמואל הקטן עבר קומי תיבותא ואשגר מכניע זדים בסופ' שרי משקיף עלה א [ב' וג' שעות] ב ° אמרין ליה לא שיערו חכמי' כך ג. ר' יעקב בר אחא ר"ש בר אבא בשם ר' אלעזר * ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר מחזירין אותו °° : להיכן הוא חוזר שמעון בר ווא בש"ר יוחנן אם עקר את רגליו חוזר לכתחלה ואם לאו חוזר לעבודה. א"ר יהודה בן פזי הסיע דעת כמי שעקר את רגליו. ואילין תחנוניא צריכא : ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא ד בש"ר יוחנן היה קורא בתורה ונשתתק זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון. אם אומ' ה אתה ממקום שפסק הראשונים נתברכו לפניהם ולא נתברכו לאחריהן. והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא נתברכו לפניהם. וכתי' (תהלים יט) תורת ה' תמימ' שתהא כולה תמימה. תני * לא יהו שנים קורין בתורה ואחד מתרגם. א"ר זעירא מפני הברכה והתני לא יהו שנים מתרגמין ואחד קורא אית לך מימר מפני הברכה אלא משום שאין שני קולות נכנסין לתוך אוזן אחת. תני שנים קורין בתורה ואין שנים מפטירין בנביא. א"ר עולא קרויות בתורה ואין קדויות בנביא :

[ולא יהא סרבן וכו'] ו א"ר יהושע דרומיא ג' דברים רובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה השאור והמלח והסירוב. בתחלה מסרב שנייה מעמעם והשלישית ז רץ ובא. ר' הונא הוה ח בחדא כנישתא עאל חזנא ואטרח על חד דייעול ולא קביל עלוי בסופא אתא לגבי רבי אלעזר א"ל לא יכעוס מרי עלי בגין דלא הוינא מיתער לא עליה א"ל עלך לא כעסית אלא על הדין דאטרח. בטיטיי אשתתק באופניא אתון ושילו' לר' אבון אמר לון ר' אבון בשם ריב"ל זה שעובר תחתיו יתחיל ממקום שפסק. אמרין ליה והא תנינן מתחל' ט הברכה שטעה זה אמ' לון מכיון דעניתו' קדושתא כמי שהוא תחלת ברכה :

מתני' העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהני' אמן מפני הטירוף ואם י אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו. ואם הבטחתו יא שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי. המתפלל וטעה סימן רע לו. ואם ש"ץ הוא סימן רע לשולחיו ששלוחו של אדם כמותו. אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא שהיה מתפלל על החולים ואומ' זה חי וזה מת. אמרו לו מנין אתה יודע אמ' להן אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף :

גמ' תני הפורס על יב שמע. והעובר לפני התיבה, והנושא את כפיו. והקורא בתורה. והמפטיר בנביא. והמברך על אחת מכל מצות האמורו' בתורה. לא יענה אמן אחר עצמו יג * ואם ענה הרי זה בור. אית תנאי יד תני הרי זה בור. ואית תנאי תני הרי זה חכם. אמר רב חסדא מ"ד הרי זה חכם בעונה בסוף ומ"ד הרי זה בור בעונה על [כל] טו ברכה וברכה. א"ר חנינא שנים

שרי משקיף עלה התחיל לזכור אותה. משקיף תר' השקיפה אסתכי וכן תרגום מלפה סכותא : ושהה שתים ושלש שעות ואמרו לו לא שיערו חכמי' כך להמתין לו כ"כ והטע' שהמתינו לו ולא סלקוהו דלא שכח אלא הסוף אבל אתחולי התחיל בה והכי אית' בגמ' דילן : הסיע הדעת כיון שהסיח דעתו שלא לומ' עוד תחנונים אע"פ שלא עקר רגליו כעקר דמי : ואילין תחנוניא צריכ' מי שלא היה רגיל לומ' התחנונים אחר תפלתו אלא פעם אומרן ופעם אינו אומרן והיום בר"ח אמרן ועד שלא סיים נזכר שלא אמר ר"ח מי אמרי' לא עקר מיקרי או דילמא עקר מיקרי ולא אפסיקא : ונשתתק ונאלם : ממקום שהתחיל הראשון הך מימרא מתפרשית בתר דתקינו שכל העולין מברכין והראשון כיון שנשתתק איכא הסע הדעת דכי ברך בתחלה על דעת שיואמים בפה הוא דבירך וכיון שנאלם איכא היסיע דעתו וברכה ראשונה שברך לא קיימ' אקראי שלא קרא כדאמרי' לעיל דהיסע הדעת בעקר רגליו דמי הילכך אין תימ' ממקום שפסק ויסמוך על הברכה שבירך אותו שנשתתק הרי האחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם דברכת הראשון שהסיע דעתו מלקרות לא קימ' אקראי בתראי הילכ' לא נתברכו הילכ' צריך לחזור ולקרות כל הראשוני' ויסמוך על ברכתו של ראשון ומהניא אותה ברכה כאלו הוא גופיה בירך דשומע כעונה ובן כר' דעת הרמב"ם °°° דלא יחזור ויברך ולבסוף מברך וכגון שהיתה פרשה של ה' פסוקים דאין מפסיקי' אותה לשני' וכבר קרא שיעורו מקודם ונשתתק וידענו דכלהו חמשה הוה קרי להו ראשון [נ"ב : אי נמי שהיה ידוע להן כמה קורא כל א' וא' ויודע היכן מתחיל והיכן מסיים] דאי בענין אחר מנא לן דהני אחרונים קרי להו קמא דנסמוך להו אברכה דקמא דילמ' לא קרי להו וכ"ת ואמאי לא נוקי כגון דלא קרא אלא בפסוק א' ומיחייב למקרי תו שנים לית' דאי הכי לא קרא הראשון שיעורו ופשיט' דצריך מתחלה דהכן מהיכן מתחיל מהתחלת ברכה שטעה זה והכי אמרי' אין הימ' ממקום שפסק : שנים קורין וא' מתרגם אפילו שאחד מתרגם אין קורא אלא אחד אותו שעומד לקרות בתורה ואין ש"ץ קורא עמו : מפני הברכה שיברכו השנים ונרא' כשתי רשויות : שנים קורין בתורה כדמפ' עולא קרויות בתורה שמפסיק זה ואחר קורא זה מה שאין כן בנביא דאין מפטיר זה ומפסיק וחוזר ומפטיר זה אלא אחד הוא דגומרה : בתחלה מסרב כשאומרי' לו לך התפלל יעשה עצמו כאינו רוצה כלומר איני כדי : מעמעם כמו מגמגם כלומ' מזמין עצמו ומראה שאינו רוצה והוא רוצה : חזנא מתעסק בצורכי צבור : בגין דלא הוינא מיתער שלא הייתי מיושב ולעורר כוונתי ולהתפלל על הצבור : בטיטאי שם אים : כמו שהיא תחלת ברכה [נ"ב : לאו ברוך חשיב תחל' ברכה] ואין צריך לחזור לראש ברכת יוצר :

מתני' העובר לפני התיבה הסודר ק"ש בברכותיה לפני העם קרוי פורס על שמע וש"ץ האומר י"ח קרוי עובר לפני התיבה דהיו עולין להסדיר התפלה לחסיד והגון שבקהל כדי שיכוון לבו למקום : לא יענה אמן אחר הכהנים דבשעה שנושאין הכהנים כפיהן צריכין הצבור לענות אמן בסוף כל ברכה וברכ' דהיינו סוף כל פסוק ופסוק וקתני הכא דהעובר לפני התיבה דהיינו הש"ץ לא יענה אמן מפני הטירוף שלא תטרף דעתו ויטעה ובסיימו מקרא הראשון הוא צריך להתחיל ולומר להם המקרא השני ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה בפני עצמה ובעונתו אמן לא יכול לכוין מהר ולהתחיל מקרא שלאחריו : ואם אין שם כהן אלא הוא זה שעבר לפני התיבה : לא ישא את כפיו שמא לא יוכל לחזור לתפלתו ולכוין להתחיל בשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור : ואם הבטחתו וכו' כלומר אם בטוח הוא שאין דעתו מטורפת רשאי ואין כאן משום מפסיק בתפלה : סימן רע לו בגמ' מפ' דדוק' באבות שהוא תחלת תפלה רמז הוא שאינו חפץ בכן : אם שגורה תפלתי אם סדורה תפלתי בפי במרוצה ואיני נכשל והגהתי נובעת מלבי אל פי כל מה שאני חפץ להאריך בהתחנונים °°°° : שהוא מקובל החולה מלא חן לפני ה' : מטורף אינו מקובל :

גמ' הפורס על שמע שעונה אמן אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה [נ"ב : שסיים ב' ברכות] שכבר כתבנו למעלה בפ"ק בשם רבינו האיי גאון ז"ל דלא נתקנו הני ברכות לק"ש הילכך לענות אמן רשאי והכם הוי הילכ' מה שכת' הרמ"ה ז"ל דהעונה אמן הוי בעות גבורות והוי הפסק בדבר שלא היה לו להפסיק כבודו במקומו מונח. ועוד למדנו מכאן שדברי הרמב"ם ז"ל אמת בפי' פורס על שמע דהיינו שעורך הברכות לפני העם והם שומעי' ומוליאי' עצמם בסדור בברכותיו דהכי משמ' הכא דאמרי' ברכות שלפניה קורא פורס וקאמ' דיש פורס שעונה והוא בור ויש פורס והוא חכם ומפ' בעונה בסוף הברכות הוא דהוי חכם ואם עונה על כל ברכה וברכה הוי בור ואי כפי' הראב"ד ז"ל לא הוי פורס אלא בברכה ראשונה ותו לא :: שנים.

לעיל בפרקין
פ' עומד ויושב
פ' ג' מהלכו

נוסח דפוס ויניציאה

א עליהון
ב ליתא
ג כך
ד בר אבא ר' חייא בש"ר יוחנן
ה אם אמר אתה
ו ליתא
ז ובשלישית
ח הוה יתיב בחד
ט מתחיל
י בפיסקא : אם
יא כפים': הבטחתי
יב את שמע
יג אחר עצמו אמן
יד הכיי [וכ"ל]
טו ליתא

מאיר נתיב

° גירסת ספרים הנדפסים אין לה הבנה והלחקו בה המפרשי' מאוד אבל נוסחת המהרש"ם היא כעין גמרא דילן דף כ"ט ע"א ועיין בפירושו.

°° עיין בביאורי הגר"א לש"ע א"ח סימן תכ"ב ס"ק י' שמביא דברי הירו' אלו להלכה ודלא כרמ"א שם.

°°° עיין בכסף משנה פ' י"ב מה' תפלה הלכה י' ובבית יוסף טור ש"ע א"ח סימן ק"מ שנדחק מאוד ליישב' שב' הרמב"ם אבל הב"ח כ' שם כעין פי' מהרש"ם וז"ל הב"ח וטעמו (של הרמב"ם) שהברכה שבירך לפניו אותו שנשתתק הי' מברך בעד עצמו ובעד כל הצבור ולכן העומד תחתיו וקורא אינו חוזר ומברך דהוי' ברכה לבטלה כיון שיוצא בברכ' שבירך הנשתתק אבל במה שקרא הנשתתק אע"פ דמן הדין כיון שהית' קריאתו בעד כל הצבור א"ל להתחיל אלא ממקו' שפסק מ"מ מטעם דכתיב תורת ה' תמימ' צריך להתחי' ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף.

°°°° כן פירש"י בבבלי פ' אין עומדין (ל"ד ע"ב). והנה המעיין יראה בנוסח ירושלמי שלנו בפ' תפלת השחר (דף י"ט :) כי במשנה ר' נחוניה וכו' לא נמצא כתוב דברי ר' עקיבא אם שגורה תפלתו בפיו וכו' כאשר הוא בבבלי וגם בירושלמי בספרים הנדפסים. וכל הרואה שהכ"י שלנו הוא מדויק מאוד, יתפלא כמונו איך נעלם מעיני המהרש"ם השמטה גדולה כזאת מכ"י שלו. ויש להביא ראיה כי גם לפני רש"י ז"ל לא נמצא כתוב בבבלי בפ' תפלת השחר דברי ר' עקיבא במשנה. כי אם היה לפניו הגי' כמו שהיא לפנינו בבבלי מדוע לא פי' מלת „שגורה" הנזכרת שם לראשונה. והנה בערוך ערך שגר בדפוס אמשטרדם מביא מלת שגורה ומציין בפ' אין עומדין. והיינו יכולים להביא כמוכים גם מהערוך שגם לפניו לא היתה הגי' בפ' תפלת השחר כגי' שלנו. כי לולא זאת היה מציין מפ' תפלת השחר שקודם פ' אין עומדין. אבל שבנו וראינו כי בספרי הערוך שבדפוסים הקודמים לדפוס אמשטרדם הציון בערוך הוא מפ' תפלת השחר ולא מפ' אין עומדין.

שנים ישר' ואחד כהן ממצעין את הכהן. אימתי בזמן שכולן שוין. 0 אבל אם היה אחד מהן ת"ח ממצעין את החבר. א"ר יהושע בן לוי מימי לא ברכתי לפני כהן ולא הנחתי ישראל לברך לפני. ר' יוחה' בן פזי בש"ר אלעזר כל כהן שהוא עומד בבי' הכנסת ואינו נושא את כפיו עובר בעשה. ר' יודה בן פזי כד הוה תשיש הוה חזיק רישיה וקאי' ליה אחורי עמודא. ר' אלעזר נפיק ליה לברא. ר' אחא ר' תנחום בר א חייא בש"ר שמלאי עיר שכלה כהנים [כולן] ב נושאין את כפיהן למי הן מברכין לאחיהן שבצפון לאחיהן שבדרום לאחיהן שבמזרח לאחיהן שבמערב ומי עונה אחריהן אמן הנשים והטף: תני אבא בר ג בנימין העומדין לאחורי הכהנים אינן בכלל ברכה. העומדים לפני הכהנים. א"ר חייא בר אבא ד אפי' חומה של ברזל הברכה מפסקתה °. העומדין מן הצדדין נשמעינה מן הדא [דתנינן תמן] ה נתכוון להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזייתו פסולה. לפניו והזה על הצדדי' שלפניו הזייתו כשרה הדא אמרה אף העומדין מן הצדדין בכלל ברכה הן. אמ' רב חסדא וצריך שיהא החזן ישראל. רב נחמן בר יעקב אמ' אם היה כהן או' כהן ואם ו היו שנים אומ' כהנים. אמר רב חסדא אפי' כהן אחד או' כהנים שאינו קורא אלא לשבט: **המתפלל וטעה וכו'**: רב אחא בר יעקב אמר ובלבד באבות: [**אמרו** עליו וכו':] * תניא ז מעשה ברבן גמליא' שחלה בנו ושלח שני ת"ח אצל ר' חנינא בן דוסא לעירו אמ' להן המתינו לי עד שאעלה לעלייה ועלה לעלייה וירד אמ' להן בטוח אני ח נינוח ט בנו של ר"ג מחוליו וסיימו באותה שעה תבע [להן] י מזון. א"ר שמואל בר נחמני אם ביוונת את לבך בתפלה תהא מבושר שנשמעה תפלתך. ומה טעם (תלים י) תכין לבם תקשיב אזנך. א"ר יב"ל אם עשו שפתותיו של אדם תנובה יהא מבוש' שנשמעה תפלתו. מה טעם (ישעי' נז) בורא ניב שפתים שלו' שלום לרחוק ולקרו' אמ' הי' ורפאתיו [לרחוק אלו בעלי תשובה לקרוב אלו החסידים] יא:

הדרן עלך אין עומדין

ביצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא או' בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומ' בורא פרי הגפן. ועל פירות הארץ הוא או' בורא פרי האדמה חוץ מן הפת [שעל הפת] יב הוא אומ' המוציא לחם מן הארץ ועל הירקות הוא אומ' בורא פרי האדמה. ר' יהודה או' בורא מיני דשאים:

גמ' כתיב (תלים כד) * לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה. הנהנה כלום מן העול' [הזה] יג מעל עד שיתירו לו המצות. א"ר אבהו בתי' (דברים כב) פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם העולם כלו ומלואו עשוי ככרם ומהו פדיונו ברכה. ר' חזקיה ר' ירמיה ר' אבון בש"ר שמעון בן לקיש (תלים טז) אמרת לה' ה' אתה טובתי בל עליך אם אכלת וברכת כביכול יד משלך אכלת. ד"א טובתי בל עליך מבלה אני טובתי בגופך: 0 ד"א טו יובללו כל הטובות ויבאו עליך. א"ר אחא מהו בל עליך שאיני מביא טובה על העולם מבלעדיך. כד"א (בראשית מא) ובלעדיך לא ירים איש את ידו וגו': תני ר' חייא (ויקרא יט) * קדש הלולים מלמד שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו. מכאן טז היה ר' עקיבא אומ' אסור לאדם

שנים ישר' ואחד כהן כגון בתענית וכיר דבעי' ג' כדילפי' ממסכ' דכתי' ואהרן וחור תמכו בידיו וגו' ואמרי' במס' דלך אהרן היו שלשה מהלכין הגדול באמצע ומש"ה מכבדין את הכהן וממצעין אותו: **שכולן שוין** בלומ' שהכהן אינו ת"ח: **ממצעין את החבר** ת"ח כדאמ' בעלמ' כל ת"ח שמברך לפניו כהן ואפי' כהן גדול ע"ה אותו ת"ח חייב מיתה: **עובר בעשה** ושמו את שמי ובגמ' דילן אמרי' בג' עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי: **עיר שכולה כהנים כולן** * נושאין כפיהם: **למי הן מברכין לאחיהן שבצפון** אע"פ שאינן בב"ה והתם מפ' לעם שבשדות ודוק' משום דאניסי שאין יכולין לבא שהן עסוקים במלאכתם אבל בע"א לא [נ"ב: ובגמ' דילן מפלגי' בי אישתייר עשרה]. [נ"ב: אית דל"ג אלא לאחיהם שבדרו' ואחיהם שבצפון והו לא אוליפי' דקרא נקט דכתי' גבי גליות אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי. וכן כתי' עורי צפון ובואי תימן]: **העומדים לאחורי הכהנים** והם תוך בית הכנסת לא אניסי ואין הברכה חשובה עליהן לעקור רגליהן ולבא לפני הכהני' ולהיות מתברכין פנים כנגד פנים הלכך אינן בכלל ברכה: **הברכה מפסקתה** למחיצה דאין המחיצה עומדת בפני הברכה והכי איתא בפרק אלו נאמרין מחיצה מאי ת"ש דאמ' ריב"ל אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. **העומדין מן הצדדים** מאי מי הוו בכלל הברכה: **נשמעינה מן הדא דתנינן** במס' פרה פי"ב: **והזה לאחריו** ואף שם היו בלים הצריכין הזאה: **הזאתו פסולה**. דבעי' כונה לטהרה דכתי' והזה הטהור על הטמא עד שיתכוין: **על הצדדין שלפניו** דהיינו שיש ממנו ולהלן ולא לצדדין שיש ממנו ולאחוריו והכא נמי העומדין בצדדין של כהן ימינו ולהלן בכלל ברכה הן דכלפניו דמי אבל שלאחר ימינו אע"פ שאינו אחריו ממש כלאחריו דמי: **וצריך שיהא החזן ישראל** דתני' בספרי אמור להם מלמד שהחזן אומ' להם אמרו והחזן הוא המתעסק בצורכי בהכ"נ ולא ש"ץ והיינו הקורא כהנים ואם נאמ' דקאי אקריאה מלות לכהנים מאי קאי אש"ץ דהא תניא בספרי שש"ץ אומר להם כל מלה ומלה: **אומ' כהן** שיעלה לדוכן וזה יאמ' לו המתעסק בצורכי ב"ה: **באותה שעה תבע מזון** בגמ' דילן אמרי' באותה שעה חולצתו חמה ושאל לנו מים לשתות נפירש רש"י ז"ל באותה שעה ניטלה מגופו החמה לשון אחר מהם: **שפתותיו של אדם** עושות תנובה שמה שמחשב בלבו הכין הב"ה לשונו ואמרו כרצונו יהא מבוש' לשלום: **בורא** לשון בריאות: **לרחוק אלו בעלי תשובה** שחטאו ונתרחקו וחזרו; **לקרוב אלו החסידים** שמעולם לא נתרחקו וזהו דרש' דריש לה ר' אבהו בגמ' דילן וסב' במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורי' יכולי' לעמוד:

הדרן עלך פ' אין עומדין בס"ד

ביצד מברכין כיון דתנא כיצד מברכין מכמ' דכבר שנה חייב אדם לברך על הפירות. וכו' דאקרא קאי דמחייב לברך ושבעת המינין דכתי' ארץ חטה ושעורה ובתרייהו כתי' ואכלת ושבעת וברכת וכיון דמברך לאחריהן כ"ש דמברך לפניהן דכשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש וכיון דגלי בהו בתמנה דמחייב ה"ה באחריני [נ"ב: ופו' כל' נכון דהיינו דקא בעי בגמ' * מה"מ ומתקן דקאי אקרא דקדש הלולים מלמד שטעונין ברכה פירות האילן מכי שריין באכיל' לפניהם ולאחריהם]: **חוץ מן היין** דמתוך חשיבתו קבעו לו ברכה לעצמו שמזכיר בברכה שם האילן שנתן הפרי בהדיא מה שאין כן בשאר פירות שאומ' עץ סתם ואפי' בגפן עצמו כשאוכל ענבים או' בפ"ה העץ מפני שבענבים אינו ניכר חשיבות הפרי יותר מכשאוכל הפוחי' או שאר פירות אלא כשעושה היין ניכר מעלת הפרי: **פירות הארץ** כגון קטניות ואבטחי' וכיוצא בהן שהן פרי כמו גבי אילן ובאורח פליגי אמוראי: **על הירקות** כגון חזרין ולענות וכרפס שאדם אוכל עשבן וירקן ומשום הכי פליג ר' יהודה הכא ואמ' בורא מיני דשאים. דשא הוא עשב שיש לו קומה בקלחו וכן כהו' גלה חציר ונראה דשא שלאחר שפח החציר נכמש אז נראו בעלי דשא וכל מיני ירק שאדם אוכל הן בעלי דשא בן כ"ל נכון ואמת [נ"ב: ואא דתני ריש' ל' רבים מברכי' ולבסוף ל' יחיד לאשמועי' דל"ש רבים ול"ש יחיד ברכתן שוה דאין מזמנין על הפירות]:

גמ' שיתירו לו המצות שמתירות לו האכילה שמברך בתחלה ובסוף או מצה בליל פסח ומרור ויין לקידוש ולהבדל': **כביכול** כך כתוב כאן כמו בחופו שהכל שבול לומ' בו כן: **משלך אכלת** וה"ק טובתי בל עליך אמ' דוד לנפשו כאשר אמרת לבורא אדני אתה בברכתך [נ"ב: אוכל לומ' לו כמי טובתי הנייתי ונחת רוחי כמו וייטב בעיניו כלום'] טובתי משבעתי והנייתי אינה שלך. לשון אחר הבורא קאמ' טובתי אין לי הביעה עליך שבבר אמרת לי אדני אתה שברכתני: **מבלה אני** וכו' ובל לשון לא בלו שלמותיכם ונעלך לא בלתה כלו' לא יפסק טובי ממך: **יובללו כל הטובות** לשון בלולה בשמן: **מבלעדיך** ותיבת בל עולה לשנים בל בל עליך ולמד עליך מקום דלא כמו על מעל הפתח במקום עד: סלקון

נוסח דפוס ויניציאה

א תנחומא בר' ב ליתא ג תנא אביי בי ר' ד וגו ה ליתא ו אם ז ליתא ח בעירו ט שניעות י ליתא יא ליתא יב ליתא יג ליתא יד כביכול כאלו משלך טו ד"א טובתי בל עליך יבללו טז מיכן

מאיר נתיב

° בדפוס וויניציאה איתא „מפסקת'" ובגלוהה צריך לומ' מפסקתה (כמו בהכ"י שלנו) ופירו' כפי' מהרש"ם שהברכה בוקעת אפי' דרך חומה של ברזל. והכונה אחת היא עם דברי ר"ח בר אבא בירו' גיטין הל' ה' מ"מ שאמר שם אפי' חומה של ברזל אינה מפסקת. כאן יאמר שהברכה מפסק'(חותכ') את החומ'. ובגיט' יאמ' שהחו' איו' מפס' (אינה חותכת) את הכהנ' המברכ' מהמתברכים. והנה המדפיסי' האחרוני' מילאו את מלת „מפסקת'" שהית' לפניהם בדפוס וויניציאה שלא כהוגן. והדפיסו „מפסקתן" והיה ק' לתקני מפה הירוש' דהכא אירו' דגיטין. שם יאמר שהחומה אינה מפסקת. וכאן אמר מפסקתן. פי' החומ' מפסק' אותן את המתברכים. ולכן הגיה שצ"ל גם כאן אין הברכה מפסקתן, כבגיטין. אבל נעלם ממנו שבגיטין לא נזכר מלת „הברכ'" וכאן נזכר מלת הברכה ולא נתקן מידי אם נוסיף כאן מיל' אין זולתי אם נמחוק את מלת הברכה כאן.

מורה מקום

[* לפי נוסח ד' וויניציאה היה צריך לסמ' לפי' נוס' הכ"י מפורש מאלין. המגיה]

אין עומדין

[* בבלי כ"מ]

כיצד מברכין

לאדם לטעום א כלום עד שיברך. ר' חגי ור' ירמיה סלקון למי
חטתא ב קפץ ר' חגי ובירך עליהן. א"ל ר' ירמיה יאות עבדת
שכל המצות טעונות ברכה. ומנין שכל המצות טעונות ברכה.
ר' תנחומא ר' אבא בר כהנא בשם ר' אלעזר (שמות כד) ואתנה
לך את לוחות האבן והתורה ג והמצוה מקיש ד תורה למצוה
מה תורה טעונה ברכה אף מצוה טעונה ברכה. * ר' יוחנן נסב
זיתא ובירך לפניו ולאחריו והוה ר' חייא בר ווא מסתכל ביה
א"ל ר' יוח' בבלאי ה למה את מסתכל בי לית לך כל שהוא
ממין ז' טעון ברכה לפניו ולאחריו. אית ליה. ומה צריכה ליה
מפני שגלעינתו ממעטתו ו. מה עבד ליה ר' יוחנן משום בריה.
מילתיה דר' יוח' אמרה שכן אפי' אכל פרידה אחת של עינב
או פריד' אחת של רמון שהוא טעון ברכה לפניה ולאחריה :
[חוץ מן היין: תני'] ו יין בזמן שהוא כמות שהוא או' עליו * בורא
פרי העץ ונוטלי' ח ממנו לידים דברי ר' אליעזר. וחכמים
אומ' בין חי בין מזוג או' עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ט
ממנו לידים. א"ר אבא אין בו משום אבדן אכלין. ר' יעקב בר
זבדי בשם ר' אבהו * שמן זית או' עליו בורא פרי העץ. א"ר
חנינא י בר פפא קומי ר' זעירא מתני' יא אמרה כן חוץ מן היין
שעל היין הוא אומ' בורא פרי הגפן ויין לאו שחוק הוא לא
אמ' אלא חוץ מן היין הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקין
בעינן הן. ר' אבא אמ' רב ושמואל תרויהון אמרי' * ירק שלוק
או' עליו שהכל נהיה בדברו. ר' זעירא יב בשם שמואל ראשי
לפתות ששלקן אם בעינן הן אומר עליהן בורא פרי האדמה
שחקן אומ' עליהן שהכל יג. אמ"ר יוסי ומתני' אמרה כן חוץ
מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא ופת לאו שלוקה יד היא.
לא אמ' אלא חוץ מן הפת הא שאר כל הדברים אע"פ
ששלוקין טו בעינן הן. ר' חייא בר אבא בש"ר יוח' זית כבוש
אומ' עליו בורא פרי העץ. ר' בנימין בר יפת בש"ר יוחנן ירק שלוק
או' עליו שהכל טז. אמ' ר' שמואל בר רב יצחק מתני' מסייע'
לר' בנימין בר יפת [דתנינן תמן] יז * אבל לא כבושין ולא
שלוקין ולא מבושלי' ואי יח בעינן הן [למה לא] יט יצא כ בהן
ידי חובתו בפסח. א"ר זעירא מאן ידע משמ' כא מן ר' יוחנן
יאות. ר' חייא בר אבא או' ר' בנימין כב בר יפת. לא ר' חייא
בר אבא כג. ועוד מן הדא מן מה דאנן חמיין רבנין דרבביא
עאלין לאברייתא ונסבין תורמוסין ומברכי' עליהון בורא פרי
האדמה ותורמוסי' לאו שלוקין הן. ואין כד תימ' [מתני'] כה שניא
הוא שאמרה תורה (שמות יב) מרורים כו וכיון כז שבישלן או ששלקן
בטלה מרירותן כח. א"ר יוסי בר בון כט ולא פליגין זית ע"י שדרכו
לאכול חי אע"פ שכבוש בעינו הוא ירק ביון ששלקו נשתנה:
[חוץ מן הפת וכו' :] ל ר' יעקב בר אחא אמ' איתפלגין ר' נחמיה
ורבנן * ר' נחמיה אמ' המוציא לחם מן הארץ ורבנן
אמרין מוציא לחם מן הארץ ואתו לא אילין לב פלוגוותא
כאילין פלוגוותא. לפת ר' חיננא בר יצחק ור' שמואל בר אמי לג
חד אמ' לפת לא פת היתה. וחרינא אמ' לא פת לד היא עתידה
להיות [דכתיב] לה (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ בראש הרים. ר'
ירמיה בריך קומי ר' זעירא המוציא לחם מן הארץ וקלסיה. מה כר' נחמיה שלא לערב ראשי אותיות. מעתה המן הארץ
שלא

סלקון למי חטאתא כן מלאתי בספר מדוייק. והן מי חטאת והיו עדיין נמצאין מי חטאת בזמן האמוראים כדאמרי' בנדה פ"ק מדכן בגלילא שהיו מתנהגים בטהרת הקדש כבימי הבית להיות בקיאים בקידוש מי חטאת כדי שיהו מפרישין תרומה וחלה בטהרה מטעם שהיה להן עדיין מי חטאת להזות עליהן : מה תורה טעונה ברכה לקמן בפ' שלשה שאכלו ילפי' ברכת התורה לפניה ולאחריה מקראי : כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו והא לאחריו בהדיא כתיבה ותנן כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו דבשאר מינין רבות הוא לאחריו : שגלעינתו ממעטתו דלא חזיא לאכילה ואין כאן אכילה כזית וברכה אחרונה צריך שיעור : משום בריה דכיון שהיא בריה כמות שהיא אע"פ שזורק האדם הגלעין חייב לברך תחלה וסוף ואע"פ שלאחר זריקת הגלעין אין בו כזית ובגמ' דילן אמרי' דזית גדול ואע"ג דכי שקליה לגרעיניה חסר מ"מ לא חסר מכשיעור אלא בכשיעור הוא דקאי ומפ' הכ"ר יוסף דלא פליגי בעיקר הדין דתלמוד דידן סובר שהוסר הגלעין כשנכבש ונמלח וא"כ לא היה כברייתו והוצרך לשנויי דזית גדול הוה אבל אם אכלו כברייתו מודי דמברך ואפי' בפרידה של רמון נמי ותלמודא דהכא סבר שאכלו כברייתו : כמות שהוא חי שלא נתן לתוכו מים : בורא פרי העץ אבל לא פרי הגפן לפי שהיה יינם חזק מאד ואין ראוי לשתייה בלא מים הילכך אכתי לא אשתני למעליותא הילכך בברכתו קמא קאי : ונוטלין ממנו לידים [נ"ב : כדמפ' בגמ' ר' אבא דאין בו וכו'] כלומר רוחצין בו הידים לרפואה °° כגון חיכוך וכיוצא בו וקמ"ל דאין בו משום אבדן אוכלין וליכא משום בל תשחית : ה"ג וחכמים אומ' בין חי בין מזוג אומ' עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידים. והכי איתא בגמ' דילן וכן כתב הראב"ד ז"ל : אין בו משום אובדן אוכלין אהא לפרושי ונוטלי' לידים דקתני וכן פי' הלכות גדולות בפ' שלשה שאכלו ולו שומעין שהמ' כהלכה : שמן זית או' עליו בורא פרי העץ דאע"פ שמחוק הוא ולאו בעיניה על פרי שברא הב"ה מברכין כמו בורא פרי הגפן דיין שחוק הוא ואפ"ה על הענבים הוא דמברכין : שחקן או' שהכל דהא כשתנו אבל שלקן או' בורא פרי האדמה דירקות דומיא דפת קתני והכי דפת שלוקה ושחוק' הוא אית לן למימר מאי דמסתבר דהיינו בשליקה לחוד : זית כבוש או' עליו בורא פרי העץ וכבוש הרי הוא כמבושל ואפ"ה או' עליו בורא פרי העץ אלמ' כבעין דמי : דתנינן תמן בפ' כל שעה : אבל לא כבושין בירקות של מרור שמנו חכמים קאי. כבושים בחרדל ובחומץ. שלוקין הוו יותר ממבושל וכן פי' רש"י ז"ל ולא זו אף קתני : ואם בעינן הן ואם במילתייהו קיימו שלוקין ומבושלין אמאי לא : לא רבי חייא בר ווא בתמיה וכדמפ' בגמ' דילן דר' חייא בר אבא דייק וגמר שמעתא מר' יוחנן רביה ואילו ר' בנימין בר יפת לא דייק ור' חייא בר אבא אמ' לעיל זית כבוש אומ' עליו בורא פרי העץ : עאלין לאברייתא להבהו' אבלים : ואין תימא מתני' דתנן אבל לא כבושי' שאני התם דבעי' טעם מרור וליכא אבל לענין ברכה שם פרי עליו : ולא פליגין עדות ר' חייא בר אבא ור' בנימין בר יפת : ירק כיון ששלקו נשתנה כיון דלא חזי אלא בתיקון האדם אין לברך עליו אלא שהכל דהא האור נמי גורמת אכילתו אבל זית כיון דבעינו מברך עליה ב"פ העץ הו לא מסתלק אפי' שלקו. והעולם נוהגין בהפך דשלקות מברך בורא פרי האדמה דאין בהן הנייה אלא ע"י האור ושאר דברים דחזו קודם שבשלן כי בישלן או' עליהן שהכל : לא פת היתה קודם שמצאו אדם הראשון הילכך אומ' מוציא לשון עבר : לא פת היא עתידה להיות בזמן המשיח הילכך או' המוציא דעתיד משמע : יהי פסת בר בארץ ומהאי קרא דרשי' בפ' במה מדליקין עתידה ארץ ישר' שתוציא גלוסקאות פיסת בר בר גדול וכתב כפסת הידמוציא הארץ : מאי כר' נחמיה בתמיה אפי' ביין והא יתידה הוא : ומשני שלא לערב ראשי האותיות כגון העולם מוציא אבל לאו משום דחיים לר' נחמיה דקסבר דלר"בא הוא : מעתה המן הארץ דהא איכ' עירוב אותיות ולא משני. ולא תם לשנויי משום דהתם ליכא

מראה מקום: שם / פרק שלשה שאכלו / בפ' עצמו בבלי / שם / פרק כל שעה משנה / בפ' עצמו בבלי

נוסח דפוס וויניציאה

א אומר לא יטעום אדם כלום
ב סלקון . . לבי חגוותא°
ג [כ"ה בקרא] התורה
ד הקיש
ה בבליא
ו ממעטתו. ולית ליה גרעי' יוחנן שגלעינתו וממעטתהו. מה עבד וכו'
ז ליתא
ח ואין נוטלין
ט הגפן ונוטלין
י חייא
יא ומתניתא
יב זעורא
יג שהכל נהי' בדברו
יד שחוקה
טו ששחוקין
טז שהכל נהיה בדברו
יז ליתא יח אם
יט ליתא
כ אדם יוצא
כא משמע
כב לרבי חייא בר ווא אמ' רבי בנימין
כג ווא כד אין
כה ליתא כו מרורין
כז תורמוסין כיון
כח מרתן
כט בי רבי אבון
ל ליתא
לא אתיין
לב כאילין
לג אימי
לד אמר לפת לא פת
לה ליתא

מאיר נתיב

° בספרי' הנדפסי' איתא לבי חגוותא ורבו בזה הפירושים חד פירש שמוכרין שם מיני פירות ובירך ר' חגיי מיד ולא המתין עד שיביאם לביתו. והרינא פירש לבי חניות ששם גלו סנהדרין קוד' חרבן הבית ובירך ר' חגיי ברוך דיין אמת. ואליתאי פירש שהיו ר"ח ור"י ממונים על השערים לתקן את המידות ואת המאזנים ובירך ר' חגיי אשקב"מ ונונו לקדש את המדות ולתקן את השערים. ורביעאי פירש לבי חגוותא למקום שדנין שם ובירך ר' חגיי אחר קדש' במאי ומנו לייתב בדין. אבל לפי נוסחת המהרש"ם שמצא בספר מדוייק הדבר פשוט מאוד.

°° מתוך דברי רש"י דף כ' ע"ב ד"ה ונוטלין ממנו לידים משמע שהוא ז"ל סבר דכשר לנטילת ידים קמיירי וכן הבינו התוספ' שם ד"ה בורא והקשו על דברי רש"י. אבל לפי פירוש המהרש"ם לרפואה קמיירי וקמ"ל דאין בו משום איבוד אוכלין ניחא. אבל הרשב"א בספר תורת הבית מביא דעת הראב"ד דלא אנטילת ידים קאי אלא נטילת ידים לנקיות קאמרי (וכן דעת בדק הבית) והקש' עליו הרשב"א דלפי זה קש' לשון התוספתא שאין נטילה אלא על שם כלי שצריך ליטול בכלי דאי לא לימא ואין רוחצין בו את הידים וקוש' זו קשה גם כן על פירוש מהרש"ם ונראה שרצה לדחות קושי' זו באמרו כלומר רוחצין בו את הידים, פירוש נוטלין ממנו לידים והיינו כמו רוחצין בו את הידים. והקש' עוד הרשב"א על סברת בדק הבית שטעמו של רבי אליעזר משום הפסד אוכלים א"ל וכי עד שלא נתן לתוכו מים אין חוששין להפסידו ומאי לא נתן לתוכו מים ונתן לתוכו מים עכ"ל וקושי' זו קש' גם על פירוש מהרש"ם ואפשר שהוא ז"ל סבר דאם נתן בתוכו מים אין עוד ראוי לרפואה ולפיכך אינו מתירו ר' אליעזר אלא בזמן כשהוא חי.

שלא לערב ראשי אותיות. על דעתיה דר' נחמיה א° הבורא פרי הגפן ועל דעתון דרבנן בורא פרי הגפן. ר' זריקן אמ' ר' זעירא ב בעי אהן דנסב תורמוסא ומברך עלוי ונפל מיניה [ושקיל אחרי] ג בעי ד מיברכ' עלוי זמן תניינות. מה בינו לבין אמת המים. אמרין תמן לכך כיון דעתו מתחלה ברם הכא לא לכך כיון דעתו מתחלה. תני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס. א"ר חייא בר אבא ה הדא אמרה אהן די נסב עיגולא ומברך עלוי ולא אתי ו בידיה צריך מברכא עלוי זמן תניינות. א"ר תנחום בר יודן צריך לו' ברוך שם כבוד מלכותו לעו' ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה. עד כמה יפרוס ר' חיננא ז ור' מנא חד אמ' עד כזית וחרינא אמ' עד פחות מכזית מ"ד כזית כיי דתנינן תמן * וכולן פתיתן כזית. מ"ד עד פחות מכזית דתני' ח * ר' ישמעאל ואפי' ט מחזירה לסלתה. תני כל שאומרים י אחריו ג' ברכות אומ' יא לפניו המוציא. יב וכל שאין [אומ'] יג אחריו ג' ברכות אין אומ' לפניו המוציא. התיבון והרי יד פחות מכזית דאין טו אומ' לאחריו ג' ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא למ"ה. ר' יעקב בר אחא אמ' לשאר מינין טז נצרכה. ר' אבא בשם רב * מסובין אסורין לטעום כלום עד שיטעום המברך. ריב"ל אמ' שותין אע"פ שלא שתה. מה פליגין יז. מה דאמ' רב כשהיו כולן זקוקי' לכבר אחד. מה דאמ' ריב"ל יח כשהיה לכל אחד וא' כוסו בידו. תני המברך פושט ידו תחלה אלא אם רצה לחלוק יט כבוד לרבו או למי שגדול ממנו בתורה הרשות בידו. רב כד הוה קצי הוה טעים בשמאליה ומפליג בימיניה. רב הונא אמ' אהן דאמ' * סב בריך סב בריך אין בו משום הפסק ברכה. הב אחוונא לתורי כ יש בו משום הפסק ברכת רב הונא אמ' הדא שתיתא והדא מורתא ° שחיקתא או' עליו שהכל כא. וא' רב הונא כב הרי שנתן לתוך פיו ושבח ולא בירך * אם היו משקין בולען כג ואם כד היו אוכלין מסלקן לצדדין. ר' יצחק בר מרי קומי ר' יוסי בר כה אבין בשם ר' יוחנן אפי' אוכלין פולטן דכתי' (תהלים עא) ימלא פי תהלתך: [תני] כו הכוסס את החטין אומ' עליהן בורא מיני זרעונים [טחנן] כז אפאן ובשלן בזמן שהפרוסו' קיימו' או' עליהן המוציא כח ומברך לאחריו ג' ברכות ואם כט אין הפרוסות קיימות או' עליהן בורא מ"מ ומברך לאחריו ל ברכה א' מעין ג'. עד כמה יהיו פרוסות [קיימות] לא ר' יוסי בר לב אבון כהנא בר מלכי' בשם רב עד כזיתים: [תני] לג הכוסס את האורז או' עליו בורא מיני זרעונים. אפאו ובשלו אע"פ שהפרוסות קיימות או' עליו במ"מ ואין לד צריך אחריו לברך. ר' ירמיה אמ' בורא פרי האדמה. בר מרינא בריך קומי ר' זעירא וקומי ר' חייא בר אבא שהכל לה. ר' שמעון חסיד' או' בורא מיני מעדנים. א"ר יוסי בר לו אבין ולא פליגין מ"ד בורא מיני זרעוני' לז בההוא דעביד בול. מ"ד בורא פרי האדמה בההיא דבריר. מ"ד שהכל בההוא דשליק. ומ"ד בורא מיני מעדנים בההוא דטריף. עד כדון בתחלה. בסוף ר' יונה בש"ר שמעון חסידא אשר ברא מיני מעדנים לעדן בהם נפש כל חי בא"י על הארץ ועל מעדניה. ר' אבא בר יעקב בשם ר' יצחק רבא לח ר' כשהיה אוכל בשר או ביצה היה או' אשר ברא [מיני] לט נפשות רבות להחיות בהן נפש כל חי בא"י חי העולמים. עד כדין בסוף. בתחלה. א"ר חגי בורא מיני נפשות.

חותיב

מורה מקום

משנה פ' ואלו מנחות שם

פרק ג' שאכלו

כילד מברכין בבלי

ס"פ ג' שאכלו

ליפא' דקרא נקטי': ועל דעתון דרבנין בורא פרי הגפן וכן אנו נוהגין כהאס משנתנו דגבי פת תנן המוציא ולגבי יין תנן בורא: מה בינן לבין אמת המים דמברך כשפותח לשתות והני אזלי והני דאתו לפומיה אחריני נינהו ואין צריך לברך פעם אחרת: לכך כיון דעתו מתחלה שהיה יודע שילכו להן אבל לגבי תורמוסא לא ידע שיפול מידו: בשעה שהוא פורס י"מ בשעה שהוא רוצה לפורסה דס"ל דאם יפרוס קודם הברכה שמא תפול הפרוסה ויחזור לברך ולא יכול לאכול פרוסה אחרת שיבלע אחר כך בלא ברכה וצריך לחזור ולברך ויש כאן ברכה לבטלה: הדא אמרה וכו' דאי ס"ד דלא היה צריך לחזור ולברך הרי יכול לפרוס קודם הברכה ואם תפול הפרוסה אינו חוזר ומברך על פריסה אחרת דנפטר' בברכה ראשונה ופי' מיהא ת"ק אין מברך עד שיהא לו הסכין מוכן לפרוס בשעה שרוצה לברך. זהו דעת קצת מחכמי התוספו' שחשבו דפי'. ולא אתי לידיה היינו שנפל ונאבד כגון שאכלו חתול או כלב. אבל דעתי אינה כן אלא שחשב לפרסו ולא בא לידו שלא נפרס ואחר שלם כבתחלה ופי' בשעה שהוא פורס כמו שאומרים בגמ' דילן גבי צריך שתכלה ברכה עם הפת דמברך אחר שחתך בסכין כשבא להפריש הפרוסה מן הפת. ומפ' טעמא דאי מברך כשהוא שלם כשיבא לבצוע בידו דילמא לא אתי בידיה וחייב לברך פעם אחרת: עיגול של פת או של גבינה או של דבלה והיה פורס בשעה שברך ולא נפרס וכגון שהיה יבש ובגמ' דילן אמרי' והילכת' כרבא דאמר מברך ואח"כ מפריס הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם: כמה יפרוס מן הלחם שיוכל לסמוך על אותה פרוסה המוציא שבירך ולא מחייב לברך פעם אחרת ואע"ג דלעתי' על פרוסה יותר גדולה: וכלן פתיתן כזית המנחות שצריך לפותתן קאי מנחת מחבת ומנחת מרחשת שכשהן אפויות בוצען קודם קמיצה ועושה אותן פתיתין כזתים ותנן התם דכשאוכלן מברך עליהן המוציא ואי פחות מכזית דמי ללא אתי בידיה ומחייב לברוכי: עד פחות מכזית אפי' פחות מכזית: אפי' מחזירה לסולתה ומודי ר' ישמעאל דמברך עליהן המוציא כדאי' בגמ' דילן דכיון דאית בהו תוריתא דנהמא אפי' לית בהו כזית מברך עלייהו המוציא: מעתה לא יאמרו לפניו האי מקש' סבר כדאמ' בגמ' דילן דכי פליגי רבנן עליה דר' ישמעאל היינו בפי' פחות דכתי' בקרא אבל לענין ברכה לא פליגי: לשאר מינין נצרכה וכל שאין אומרי' אחריו דקתני שאין במינו קאמ' כגון פת אורז ופת דוחן דס"ל דאין מברכין עליו המוציא דהא אין אחריו ג' ברכות לכלהו תנאי דלקמן פליגי בה ר"ג ורבנן דלר"ג מעין ג' מברך ולרבנן ולא כלום: מה פליגי בתמיה' מה זה שמא חולק רב עם ריב"ל ונפק' מינה דלית הילכה' כרב: כשהיה לכל א' וא' כוסו והוא עובדא דסבא דגמין ושתי היינו משום שהיה לו כוסו בידו: כד הוה קצי כשהיה חותך הוה טעים בשמאליה וחולק למסובין וכו' ולא היו שוהין עד שיאכל הוא אלא אוכל ומחלק: סב בריך כמו טול ברוך דגמ' דילן דהיינו המוציא: אחוונא לתוריא ערבה שיאכלו השורים וקי"ל בגמ' דילן דאפי' גביל לתורי לא הוי הפסקה: שתיתא מאכל העשוי מקמח קליות שנתיבשו בתנור בעוד שהשבלין לחין: מורתא מין מעשה קדרה שג"כ מוקי לה בגמ' דילן כגון דהויא רכה דאילו עבה במ"מ הוא דמברך: אם היו משקין פולטן בגמ' דילן גבי משקין אמרי' דבולען והכי אית לן למיגרס הכא °°: מסלקן לצדדין והוא דממאים: הכוסס את החטי' כמו שהן: בורא מיני זרעים ומפ' בגמ' דילן דר' יהודה קתני לה דאלו רבנן בורא פרי האדמה מברכי: אפאן ובישלן כלומ' לאחר שטחנן ועשאם עיסה ואפאה בתנור ועשאה לחם חזר ועשאה פרוסות ובשלה במים: בזמן שהפרוסות קיימות פי' התוספו' דהיינו כשהלחם אינו שרוי כ"כ שאם יקח הפרוסה מקלה הא' לא תשבר: ומברך לאחריו ברכה א' מעין ג' כרבנן ודלא כר"ג: עד כזיתים היינו פרוסות קיימות ואפי' מאן דמחייב לעיל המוציא אפי' אי לית בהו כזית [נ"ב: מודי הכא] שתני התם דבא מלחם גדול שלקח הפרוסה מן הלחם הגדול שלא נפרס ממנו אלא אותה פרוסה ועו' דהכא שאני דעבד' צורת הפת בבישול: ואינו צריך אחריו לברך כרבנן: בההוא דעביד בול כמו בול של מלח דסוכה שפל גרגור לחוד ולא נשתברו הגרגרי' א"כ בול שהגרגרין בתוך קליפתן: בההיא דבריר שהגרגרין קלופי' מקליפתן: בההוא דשליק יותר ממבושל ונשתנה צורת הגרגרין: בההיא דטריף שנתן לשם בילים טרופות:

גובאי

נוסח דפוס ווניציאה

א דרב נחמן
ב זעורא ג ליתא
ד מה מברכה
ה ווה
ו והכא לא אתי
ז חננא ח תני
ט אפי' י שאומר
יא אמר
יב המוציא לחםמן הארץ [וכ"ל]
יג ליתא יד הכי
טו הכי אין
טז המינין
יז מה פליג
יח מה דמר רבי יהושע בשהיה
כל ואחד ואחד ופו'
יט לחלוק לו כבוד
כ לתורייא
כא שהכל נהיה בדברו
כב רב הונא אמר
כג פולטן כד אם
כה בי ר' אבון
כו ליתא כז ליתא
כח המוציא לחם מן הארץ
כט אם ל אחריו
לא ליתא לב בי ר'
לג ליתא לד ואין
לה שהכל נהיה בדברו
לו בי ר' אבון
לז מיני מזונות °°°
לח רובא לט ליתא

מאיר נתיב

° כן הוא בבבלי ד' ל"ח ע"א אבל מוחלפת השיטה דהתם ר' נחמיה או' מוציא ורבנן שמוצ' ופסקו הש"ס כרבנן דהיינו כר' נחמיה דירושלמי.
°° אבל הרא"ד מביאו הרשב"א בחידושיו דף כ' גרי' פולטן ומחלק בין גמ' דילן והירו' וכ' שבגמ' דילן מיירי בשאין לו אלא הם אז בולען ומברך עליהם אבל הירוש' מיירי אם יש לו זולתן אז פולטן ומברך על האחרים ושותה וכת' המג"א סימן קע"ב ס"ק א' שכן ראוי לנהוג (כלו' לפלוט ולברך על האחרים).
°°° בספרי' הנדפס' איתא בורא מיני מזונות במקום ב"מ זרעונים ופירשו המפרשים שפירוש „בול" הוא בלול ומעורב ערב חמשה המינים ומשמע דעל אורז בעין אפילו אם אפאו ובשלו (דבלאו הכי לא שייך בו הערובת) אינו מברך במ"מ והוא נגד המסקנא דש"ס דילן דף ל"ז ע"א דאיתותב רב ושמואל ופסקו כל הפוסקים הרי"ף והרמב"ם הלכ' ברכות פ"ג הל' א' והרא"ש והטור והמחבר ש"ע א"ח סימן ר"ח סעיף ז'. דלא כאוקימתא דר' יוסי בר אבין. אבל לפי נוסחת המהרש"ם ופירושו הכל נכון ואסיפא דברייתא לית מאן דפליג ואוקימתא דר' יוסי בר אבין דוקא אפישא אם לא אפאו ובשלו אזי יש חילוק בין בול בין בריר בין שלוק ובין טריף אבל אם אפאו ובשלו מודה ר' יוסי בר אבין דמברך בורא מיני מזונות אפי' אם הוא בעין והנה רש"י ז"ל פירש בסוכה דף מ"ח ע"ב ובשבת דף ס"ז ע"ב ובבא מציעא דף כ' ע"א „בולי" מלא אגרוף אבל מוסף הערוך ערך בול פירש גוש עפר והתיכת דבר מה ויש מין מלח גדל במחצב כמו אבן וכן משמע מהירושלמי ראש השנה הלכה ב' דאמרו שם בירת בול (מ"א ו') שבו העלה נובל והארץ עשויה בולות בולות ומפרש הקרבן העדה התיכות חתיכות.

נוסח דפוס וויניציאה

א התיב ב לא
ג דתני ד ליתא
ה ליתא ו ליתא
ז לפניה ולא לאחרי'
ח לאחריה
ט זעורא י גב
יא ליתא יב דבית
יג ואמרון לי לית
יד אמרון לי
טו מי
טז למיברכה
יז והכן יח ליתא
יט ליתא
כ עושין עמו בסעוד'
כא דבית
כב לה כג זימנא
כד ליתא
כה קלוסקין
כו ליתא
כז הקלוסקין
כח ממנה
כט שזו ל זעורא
לא דרבי יודה אמר
לב וזה
לג בש"ר אחא על איזה מהן שירצה יברך
לד בורא פרי העץ °°°
לה הגא לו ליתא
לז חקינהם והחלימ'
לח בכה"פ: ועל פירות הארץ.
ובפים': על פירות האדמה
לט בכה"פ: על
מ פירות העץ

מורה מקום

כיצד מברכין בבלי

פ' היה קורא בבלי

הותיב א ר' יוסי והא מתני' פליגא על החומץ ועל הנובאי ועל הנובלות הוא או' שהכל נהיה בדברו והדין נובאי לאו ב מין נפש הוא. אתיא דר' שמעון חסידא כר' ודברי שניהן כר"ג. דתניא ג * זה הכלל שהיה ר' יהודה או' משום ר"ג כל שהוא ממין ז' ואינו ממין דגן. מין דגן ולא אפאו פת ר"ג או' מברך לאחריו ג' ברכות וחכמים או' ברכה אחת [מעין ג'] ד וכל שאינו ממין ז' ולא ממין הדגן ר"ג או' מברך לפניו [במ"מ] ה ולאחריו [מעין ג'] ו וחכמים או' מברך לפניו ולא לאחריו ז. ר' יעקב בר אידי בש"ר חנינא כל שהוא כעין סולת וכעין חליטה ומחמשת המינין או' עליו במ"מ ומברך לאחריו ח ברכה א' מעין ג'. וכל שהוא כעין סלת וכעין חליטה ואינו מחמשת המינין. אמ"ר יונה שלח רב זעירא ט גבי י אילין [רבוותא] יא דבי יב ר' ינאי ואמרין ליה ולית יג אנא ידע מה אמרין ליה יד. מאי טו כהן א"ר יוסי מסתברא שהכל נהיה בדברו. ר' ירמיה בעי הדין האכל סלת מהו מברך טז בסופ' א"ר יוסי והכין יז לא אכל ר' ירמיה סלת מן יומוי. לית צורכא דאילא למה הוא חותם בה בארץ. נעשית כברכת פועלים דתני' * הפועלים שהיו עושין מ אכה עם בעל הבית הרי אלו מברכי' ברכה ראשונה [כתקנה] יח וכוללין של ירושלם בשל ארץ וחותמין בשל ארץ [בד"א בזמן שהיו עושין בשכרן] יט אבל אם היו עושין בסעודתן כ או שהי' בעל הבית אוכל עמהן הרי אלו מברכי' ד'. דבי כא ר' ינאי עבדין ליה כב כמטבע ברכה. מהו להזכיר בה מעין המאורע. א"ר אבא בר זמינא כג ר' זעירא הוה מזכיר בה מעין המאורע. א"ר ירמיה הואיל וחש לה ר' זעירא צריכין אנו מיחוש: תני מברכין על הדגן כשהוא מן המובחר. [כיצד] כד קלוסקא כה [שלימה] כו. ושלימה של בעל הבית או' על הקלסקא כז. פרוסה של קלוסקין ושלימה של בעל הבית או' על השלימה של בעל הבית. פת חטים ופת שעורי' או' על של חטי'. פרוסה של חטים ושלימה של שעורים או' על הפרוסה של חטים. פת שעורי' ופת כוסמין או' על של שעורים. והלא של כוסמין יפה הימנה כח אלא זו כט ממין ז' וזו אינו ממין ז'. ר' יעקב בר אחא בש"ר זעירא ל דר' יהודה היא דאמ"ר יהודה לא אם יש ביניהן ממין ז' עליו הוא מברך. פת טמאה ופת טהורה ר' חייא בר אבא לב אמר או' על הטהורה. פת נקייה טמאה ופת קיבר טהורה ר' חייא בר ארא בש"ר אחא מברך על איזה מהן שירצה לג. קורא ר' יעקב בר אחא בשם שמואל או' עליו בורא פרי האדמה לד. תני לה ר' חלפתא בן שאול שהכל. תני ר' יהושע בורא מיני דשאים. מתני' דר' אושעיא פליגא עלוי [דתני] לו ואלו הן מיני דשאים הקונד' והחלמה לז והדמוע והאטד:

מתני' ברך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא. על פירות הארץ לח בורא פרי העץ לא יצא. ועל לט כלם אם אמר שהכל יצא:

גמ' ר' חזקיה בש"ר יעקב בר אחא דר' יהודה היא דר' יהודה עביד את האילנות בקשין. א"ר יוסי דברי הכל היא פירות האדמה ואין פירות האילן בכלל פירות האדמה בכלל פירות האילן מ:

גובאי הלכה: נובלות התמרים שנפלו קודם בישולן: לאו מין נפש הוא ואפ"ה או' שהכל וקשי' לר' חנינ' שמעון חסידא דאמר מיני מעדנים ולסוף נמי אשר ברא מיני מעדנים: כר' דמברך על בשר בורא מיני נפשות. ולסוף אשר ברא מיני נפשות רבות להחיות בהן וכו' דסוף דמי להתחלה: ודברי. שניהם כר"ש חסידא ור' כר"ג °: כל שהוא מין ז' ואינו מין דגן כגון כותבות ורמוני' זיתים ותאנים וענבים: מין דגן ולא עשאו פת כגון חטי' ושעורי' שבלת שועל ושיפון שבשלו ולא עשאו פת דאלו עשאו פת מודו רבנן דמברך לאחריו ג' ברכות: [נ"ב: ג' ברכות שלימות דקסב' דכי דרשינן את ה' אלהיך על הארץ הטובה דמהתם נפקא לן הזן וברכת הארץ ובונה ירושלם דכל חדא ברכה שלמה הוא דהויא]: אינו מין ז' ולא מין דגן פת אורז ודוחן ולמעוטי כוסמין דאינן מין ז' והוו מין דגן: מברך לפניו במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג' דדמיא סוף להתחלה. ורבנן ס"ל דאינו צריך: ולא לאחריו אלא בורא נפשות אי בעי וכתב רש"י דברכת בנ"ר לא הויא חובה והכי אמרי' לעיל ואין צריך אחריו לברך. וקי"ל גבי כוסס חטה בתחלה בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות כרבנן דלא בעו סוף דומה להתחלה וכן גבי אורז שלוק או מבושל בורא מ"מ ולבסוף בורא נפשות וכו': כעין סלת כגון עיסה דהברין ליה לאחם: גבי אילין רבוותא דבי רבי ינאי החכמים שיושבים שלמדו תורה עם ר' ינאי שיודעין האיך היה ר' ינאי נוהג: שהכל נהיה בדברו וכלועיל דשלוק ומשנה: והכין לא אכל ר' ירמיה סלת מן יומוי בתמיה' אפשר שלא אכל ר' ירמיה סלת בכל ימיו ומאי קא מבעיא ליה והא הוי מין דגן ולא אפאו פת ואמרי' לעיל דלרבנן מברך ברכה א' מעין ג' °°: לית צורכא דא אלא למה וכו' לא הוצרך זה לר' ירמיה אם לא הא הוה צריך ליה דאלמה הוא חותם בה בארץ סמוך להסם כיון שאומ' בה על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ ופי' והא דהזכירא היא ואמאי כללוה באחת. ומשני משמא דהלמודא דדמי לברכת פועלים: וכוללין של ירושלם בשל ארץ שתי ברכות כאחת שברכת הארץ ובונה ירושלם דומות: עבדון לה כמטבע ברכה לברכה מעין ג' ומאריכין בה [נ"ב: רחם על עירך ועל היכלך ועל מקדשך ועל הר ציון וכו' ועל ירו' עיר קדשך וכו']: גלוסקין גלוסקא והיא שלימה ושלימה של בעל הבית אע"פ שהיא מקוטפת ואלה אבל אינה מן המובחר כגלוסקין: או' על פרוסה של חטים דאקדמינהו קרא ופי' שהפרוסה אף השלימה דלשון פרוס אף השלם כדאית' פ"ג דשקלים: דר' יהודה אומ' וכו' משנה היא בפירקין: פת טמאה ופת וכו' ופת טמאה גדולה וחשובה ואפ"ה מברך על הטהורה: פת קיבר מידייקנו בלעז: על איזה שירצה דבכל חדא איכא מדה לטיבותא וחדא לריעותא: קירא הענפים הגדלים בכל שנה חדשים בדקל בשנה זו הן רכין ובשנה השלישית הן מתקשין וכשהן רכין קורין קור בלשון משנה: בורא פרי האדמה דלא שייך הכא בורא פרי העץ: שהכל נהיה וכו' הואיל וסופו להתקשות: ואלו הן מיני דשאים הקונדס אספרגוס בלעז: חלמא מלוח בלעז. ולענין ברכה מיתניא בפ' כסא שמרב וכיון דהני אלו לא שייך למימר הכא ובייל והכא אמרי' פ"ק דקי': דר' יהודה היא דתנן פ"ק דבכורים יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא ר' יהודה או' מביא וקורא דרבנן ס"ל דכיון דקיצץ בכורים מן האילן ונקצץ אינו יכול לומ' האדמה אשר נתת לי ור' יהודה סבר מביא וקורא דסב' הארץ היא העיקר והאילנות הן כמו קפין בעלמא ומתני' יחידאה היא ורבנן פליגי עלה: דברי הכל היא ואפי' רבנן מודו בה דפירות האילן בכלל פירות האדמה נינהו' דילן לא איתא אלא סברא קמייתא דס"ל דמתני'

ועל

מאיר נתיב

° המראה הפנים רצה להגיה מדברי הירו' אלו שגמרא דבני מערב' מפרש' להא דקאמרי חכמ' דלא לברך לאחריה שאינו מברך לאחרי' כלל ובזה דברי רבי ור"ש חסידא כר"ג דמבר' לאחרי' אבל לפי' המהרש"ם דבאמ' ענין דברי שניהם כר"ג דסוף דמי להתחלה שפיר נוכל לו' גם אליבא דהאי ש"ם דמה שאמרו חכמי' אינו מברך לאחרי' היינו מעין שלש אבל מברך בנ"ר וכמו שכתב המהרש"ם.

°° מדברי התוספ' בברכות דף ל"ז ע"א ד"ה הכוסס וכו' נראה דהיתה להם נוסחא אחרת בדברי הירושלמי אלו וז"ל ובירושלמי יש שגם האמוראים היו מסופקים דקאמר הדין דאכיל סלת פיר' קליות מאי מברך בסופה ר' ירמיה אמר לא אכלי' סלת מן יומא עכ"ל ולהרא"ש בפירקין סימן ט' היתה נוסחא כעין שלנו. אבל הוא ז"ל פירש בניחותא וז"ל וכן להאמיר שלא לאכול תמיד או שלקות בעינייהו אם לא בתוך הסעודה מפני ספק ברכה אחרונה ואמרינן בירושלמי דפרקין דר' ירמיה בעי הדין דאכיל סולת מהו יברך בסופה אמר ר' יוסי ג"ל הכי לא אכל סולת ר' ירמיה מימיה לפי שהיה מסופק בברכה אחרונה שאם היה מסופק בברכה ראשונה יכול לברך שהכ"ב דתנן על כולם אם אמר שהכ"ב יצא אבל ברכה אחרונה אין לו לברך אלא ברכה שנתקנה עכ"ל ואע"פ שכתוב בספרים והיכן לא אכל ר"י וכו' ולא "ולהכי" פירשו כל המפרשים כמו התוספות והרא"ש וגדחקו מאוד בפירוש הדברים "לית צורכא" וכו' ופירשו דהאי למה הוא חותם בה בארץ מילתא בהפיה נפשיה היא. אבל נראה לענין כל שפירוש מהרש"ם שפירש והיכן לא אכל ר"י וכו' בתמיה והאי לית צורכא וכו' פירושא דהבעי' והאי למה הוא חותם בה בארץ הירוצא דסתמא דתלמודא, דברים נכונים ואמתיים הם.

°°° בגמרא דילן דף ל"ו ע"א איתא קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו וכו' א"ל שמואל לרב יהודה שיננא כותך מסתברא וכו' ונראה דאחר שמואל ושמע ר' יעקב בר אחא משמיה דאמר בפהא"ד והיינו כהירו' ומסיימ' גמ' דילן ואע"ג דקלסיה שמואל לר"י הילכת' כותיה דשמואל היינו דמברך שהכל. אבל נוסחת ספרי' הנדפסים דאמר ר' יעקב בר אחא בשם שמואל דאמר עליו בורא פרי העץ אין לה שחר.

[ועל כולן אם אמר שהכל וכו'] א: רב הונא אמ' חוץ מן היין ומן הפת. מתני' אמרה כן חוץ מן היין שעל היין הוא אומ' בורא פרי הגפן. חוץ מן הפת שעל הפת הוא או' המוציא וכו'. תני ר' יוסי או' כל * המשנה ממטבע ב שטבעו חכמים [בברכות] ג לא יצא ידי חובתו. ר' יהודה או' כל שנשתנה מברייתו ולא שינה ברכתו לא יצא. ר' מאיר או' אפי' אמר ברוך שברא החפץ הזה מה נאה הוא [הרי] ד זה יצא. ר' יעקב בר אחא בשם שמואל הלכה כר"מ מילתיה דרב אמרה כן חד פרסי ה אתא לגבי דרב ו [וא"ל] ז בגין דאנא אכיל פיסתי ולית ח אנא חכים מברכא עלי' ואנא אמ' בריך [מאן] ט דברא הדין פיסא נפיק אנא ידי חובתי אמ' ליה אין. דב יהודה בשם אבא בר בר חנה * בר קפרא ותרין תלמידוי נתארחו אצל בעל הבית בהדין פונדקא דנברכתא י אפיק קומיהון אחווניא ופרגין יא ° וקפלוטין אמרין יב נברך על קפלוטא דו פטר אחווניתא. לא יג פטר פרגייתא. נברך על אחווניתא לא פטר לא דין ולא דין. קפץ חד וברך על פרגייתא שהכל גחיך עליה חבריה יד א"ל בר קפרא לא לזה גרגרן טו [אני כועס] טז אלא לך לוגלגן זה עשה בגרגרנותו אתה למה לגלגת. ולזה אמ' חכם אין כאן זקן אין כאן. אמרו לא יצא' שנתן עד שמתו. א"ר יוסי הא אולין יז תרין ולא שמעין יח מינה כלום. מאי יט כדון. מסתברא מברך על הקפלוט [תחלה] כ שהכל כא טפלה לו:

מתני' על כב דבר שאין גדולו כג מן הארץ או' כד שהכל נהיה בדברו. על החומץ ועל הנובאי ועל הניבלות כה או' שהכל ר' יהודה או' כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו:

גמ' [תניא] כו החמיץ יינו או' ברוך דיין האמת בא לאכלו או' שהכל כז ראה נובלות שנשרו או' ברוך דיין האמת בא לאכלן או' שהכל:

מתני' היו לפניו מינין הרבה ר' יהודה או אם יש ביניהן ממין שבעה עליו הוא מברך וחכמים או' מברך כח על אי זה מהן שירצה:

גמ' אמ' ריב"ל כט מה פליגין ר' יהודה ורבנין בשהיה ל בדעתו לאכול פת אבל אין בדעתו לאכול פת דכ"ע מודו לא שאם יש ביניהן ממין ז' עליו הוא מברך. א"ר אבא צריך לברך לבסוף לב [בשניהן] לג א"ר יוסי הדא דר' אבא פליגא על דריב"ל דריב"ל אמ' מה פליגין ר' יהודה ורבנין בשהיה בדעתו לאכול פת אבל אם אין וכו'. ור' בא א' צריך לברך לבסוף לד [בשניהן. דאי] לה לא יברך לו נעשה טפלה ותנינן לו כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה: הדא גריזמתא ר' ירמיה בש"ר אמי מברך על תורמוסא. א"ר לוי על שם משלי

דמתני' יחידאה היא וכן פסק הר"ס במז"ל בפ"ח דהי' ברכות כרבנן ° : חוץ מן היין שגורם ברכות הרבה לעצמו קידוש והבדלה וברכת חתנים וא"כ אם אמ' שהכל לא יצא וכן פת קובע ברכה לעצמו : שטבעו חכמים בברכות ברכות שהגייה דאי בתפלה האמ' בפ"ק דע"ז דאם בא לומ' בתפלתו מעין כל ברכה וברכה כסדר י"ה אומ' : שנשתנה מברייתו כגון דאשי לפתות שמתקן דמברך עליהן שהכל כדלעיל, ובגמ' דילן אמרי' כל דהוי בעייה ובישלו באור אפי' הוי בעייה מברך שהכל : ולית אנא חכים ואין אני יודע : פרגין תרנגולי' קטנים ובלעז פרוג. וברכתן שהכל : ואחווניא תמרות של ערבה °° דהיינו לולבין רכין כגינן בחומן וברכתן שהכל *: וקפלוטין כרתי שיש להן ראש ברכתן בורא פרי האדמה: נברך על קפלוטא דיפטר אחוונית' דזה יזה גדולו מן הארץ: לא פטר פרגייתא דמין בשר הוא וברכתו שהכל : לא פטר לא דין ולא דין לא קפלוטין דחשיבי ולא פרגיות דמין בשר : גחיך ליה חבריה שחק עליו חברו : [נ"ב : למה לגלגת מי לא כתי' ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כדאמרי' פ' היה קורא] : חכם אין כאן וזקן אין כאן כלו' דחכמה אין בי זקנה אין בי ולא היה לך לימלך בי ולדעת על איזה מהן יברך לפטור האחרים : טפלה לו דברכתו ברכה מבוררת מה שאין כן באחרים :

מתני' שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיות ועופות ודגים : על החומץ כיון דהופסד ונשתנה לגריעות' או' שהכל נהיה בדברו ולא אמרו היה בדברו להוציא מלבן של מופרים שאומרי' אלהיכם סימנים מלא ובלשון פילוספי היולי קדמון ולכן תקנו לומ' נהיה ים מאין ואילו אמרו היה לא משמ' אלא דברו היה שיהא כך בצורת כך או' בסדור כך כדכתי' היה דבר המלך נחוץ ונהיה משמע שנתגשם ונעשה מאין יש בשביל דברו. ומשום הכ' אבר מלוגל אמרו דרוב ברכה שהכל אלא נתקנה אלא על המקולקל כגון חומץ וגובאי ונובלות ואלו הדברים לא נבראו בכונה אלא נמשכו על דרך הסתר פנים ע"ד שאמרו אין דבר רע יורד מלמעלה לכך אמרו נהיה ולא אמרו היה והיה משמ' בכוונה : גובאי חגבים וכן מתחלה לא נבראו למאכל האדם וכן בשר עופות : על הנובלות בגמ' דילן פליגי בה אמוראי איכא מ"ד בושלי כמרא ואיכא מ"ד תמרי דזיקא. והכ' משמ' כמ"ד בושלי כמרא. והרבה ואע"ג דלקללה הוא משולא כיון דנהנה ממנו מברך עליו : מין קללה כל הללו חומץ ונובלות וגובאי אין מברכין עליהן כלל דלקללה הן באין :

מתני'. על איזה מהן שירצה שחשיב אלו יקדים :

גמ'. כשהיה בדעתו לאכול פת דכיון דקא בעי לברך על הפת לאחרונה ה"ל פת עיקר ופירות טפלי' ומש"ה ס"ל לרבנן דמין ז' לא חשיב לאקדומי ואע"ג דהאי גברא אתחיל לאכול פירות מקמי פת מ"מ הוו להו פרפרת בעלמא ולאו אכילה חשיב' : אבל אין בדעתו לאכול פת מין ז' עדיף לכ"ע ומודו רבנן לר' יהודה דבעי לאקדומי : צריך לברך לבסוף וכו' כדמפ' לקמיה ר' יוסי דר' אבא באין דעתו לאכול פת מפ' לפלוגתייהו : פליגא על דריב"ל ומפ' משום דצריך על שניהן לברך לבסוף לכולי עלמא דהיינו שאינו אוכל פת אחריהן וטעמ' דר' יהודה הוא דקא' דהוה ס"ד דלר' יהודה כיון דצריך להקדים ולברך על מין ז' ופ"כ צריך לברך עליו בסוף דברכה מעין שלש דאורייתא היא דעל כל מין ז' כתי' וברכת את ה"א על הארץ הטובה דמיניה נפק' לן הזן וברכת הארץ ובונה ירושלים מה שאין כן בנ"ר דעלמ' דרשות הוא דהוי [נ"ב : והשמועי' ר' אבא] דליתא דכיון דחשיב אלו המין האחר וודאי מחייבי' ליה בברכה אחרונה אע"ג דהיא בנ"ר. דאין תימ' דאינו מברך עליו לבסוף כדין בנ"ר דעלמ' דרשות הוי וחשבת להו כמו טפל בהדי עיקר דכ"ע מודי דמברך על העיקר ופוטר וכו' ולא מלית אמרת הכי דמודי ר' יהודה לרבנן בהא דלגבי ברכה אחרונה מין חשיב אלו חשיב לענין ברכה ולא [נ"ב : מיפטר דה"ל לדידיה כמיני בשר דכ"ע מחייבי ליה בנ"ר ולא] דמי לטפל בעלמא וחייב לברוכי על שניהן לבסוף דשניהן חשובין אחד מן התורה וא' חשיב לו וכל הקדים ברכתו בתחלה דוקא הוא דפליגי מר סבר מין ז' עדיף ומר סבר חשיב עדיף אבל לפטור ברכת חברו לא וכיון דהכי מיתפרש' מימר' דר' אבא אלמ' באין דעתו לאכול פת פליגי : גריזמתא תורמוס בלשון ארמי שאוכלי' אותו בקיומ סעודה. מברך עליו לבסוף ואפי' שאוכל פת פעמי' עמו אפ"ה תורמוס חשי' עיקר דכ"ע אוכלי' אותו בקינוח סעודה ומיוחד לכך כדאמרי' לעיל בשמעתין דאע"ג דבנ"ר בעלמ' רשות הוא היכ' דחשיב מובא הוא. ותורמוס נמי כיון דשלקי' לי' שבע זימנין בקדרה וטורחי' עליו כל אותו טורח כדי לאוכלו בקינוח סעודה נ"ב

יאה והיינו כר' יהודה. ונראה שהגיהו המדפיסים בדברי הרמב"ם כפי מה שכתוב בכסף משנה אחר לשונו וכתבו התוספ' והר"ש דהלכה כר' יהודה כיון דסתם לן תנא כותיה אבל רבינו סובר דלא אמרו בגמ' דר"י היא אלא ללמדו דמתניתין יחידאה היא ולא קיימא לן כותיה זה כתבתי לפי נוסחתנו אבל מצאתי נוסחא שכתוב בה בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא והיא נכונה דהויא כסתם מתני' ואין לדחוק בג' זו ממה שמצינו לרבינו בפ' ד' מה' בכורים שפסק כיבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא והיינו דלא כרבי יהודה דאיכא למימר דאע"ג דאמרינן דמתניתין כר' יהוד' היא אינו מוכר' דהא בירושלמי איכא מאן דאמר הכי ואיכא מאן דאמר דמתניתין דברי הכל היא ומאחר דאיכא מאן דאמר הכי נקטינן כסתם מתני' דהכא וכתנא קמא דבכורים עכ"ל, אבל הפני יהוש' כתב דיש לתמוה על זה דסוף סוף כיון דבתלמודא דידן מוקמינן למתני' כר' יהודה דווקא א"כ וודאי הלכה בתלמודא דידן נגד פלוגתא דאמוראי בירושלמי כמבואר בכללי פסק הלכות לכל הפוסקים עכ"ל והמראה הפנים כתב דאין זה כחולק על ש"ס דילן הואיל ואשכחן סברא לוקמי מתני' כדברי הכל שפי עדיף והאתנא אריה בתשובותיו סימן כ"ג מדחה בשתי ידים סברת הכסף משנה דהרמב"ם פסק שלא מפני שהירושלמי מוקמ' מתני' אליבא דכולא עלמ'. עיין שם פלפול חריף ועצום. ועיין בתוספת יום טוב שמביא ראיה לסברת הכסף משנה מהר"י. — °° וכן פירש רש"י שבת דף כ' ע"א אחוונא ערבה וכן פירש הערוך בערך אח.

נוסח דפוס ווניציאה

א ליתא
ב על המטבע
ג ליתא
ד ליתא ה פרסוי
ו לגבי רב
ז ליתא
ח ולא אנא
ט ליתא
י פונדיקא' דברכת'
יא פרגין ואחווניא
יב אמרי יג ולא
יד חברים
טו גורגרן
טז ליתא יז אזליי
יח שמעינן
יט מיי כ ליתא
כא שהכל נהיה בדברו
כב ברה"פ : על כל דבר
כג גידולו
כד ברה"פ : הוא אומר
כה ברה"פ : הטבלות כו ליתא
כז ראה גוביי אומ' ברוך דיין האמת
כח לאכלן אומר שהכל נהיה בדברו. ראה נובלות וכו'
[נר' כי גי' הרמ"ס היא הנכונה. בשלמ' החמיץ יינו או ראה נובלות שנשרו שפיר מברך בדה"א כי כבר באה הרעה אבל הרואה גובאי איך יברך קודם שאכל יבול הארץ (כי ל' ראה גובאי משמ' שעומדי כאן אותו לבד יברך). וא"ל כיון דע"י קלל' הוא בא יש לברך מידי רואה אותו א"כ הי' צריך לברך אסיפה' קוץ ודרדר דע"י קללה נומתי' גם נחש הי' למתק ע"י קלל'. המגיה]
כח ברה"פ: יברך. ובפיסקא ליתא
כט ריב"ל אמר
ל בבהיה
לא כל עמא מודיי
לב בסוף לג ליתא
לד בסוף לה ליתא
לו לא בירך
לז דתנינן תמן

מאיר נתיב

° וכן כ' הרשב"א בחדושיו אבל ברמב"ם שלפנינו הלכה י' איתא בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה

מראה מקום

כיצד מברכין בבלי

[* נ"ל בורא פרה"ד ולכן אם יברך על קפלוטא יפטר אחווניי'. ואם בקדעי אחווני' לא יפטר את הפרגיו' דברכ' שהכל. אבל אינו מבורר פי' הרמ"ס בד"ה טפלה לו שאמ' משא"כ באחרי' הלא גם ברכ' אחווניית' מבוררת וצ"ע. המגיה]

*פ' כ"מ בבלי וקנת שנויין

(משלי כב) אל תגזול דל כי דל הוא. עד כדון בשיש בדעתו לאכול פת [אבל] א לא היה בדעתו לאכול פת לא בדא. ר' גמלי' זוגא סליק גבי ב אילין דבי ג ר' ינאי חמתהון נסבין זיתא ומברכין לפניו ולאחריו. אמ' לון ועבדין כדין. ר' זעירא שלח שאל לר' שמואל בר נחמן ר' כהנא בש"ר אבינא [אין בדעתו לאכול פת] ד דכולי עלמא מודו ה שאם יש ביניהן ממין ז' עליו הוא מברך א"ר זעירא ויאות. מן מה ו דאנן חמיין רבנן סלקי ז לריש ירחא ואכלי ח עינבין ולא מברכי ט בסופא לאו י בשיש בדעתו לאכול פת: היו לפניו מינין [הרבה ממין] יא ז' על אי זה מהם מברך יב תמן אמרין * כל הקודם למקרא קודם לברכה וכל הסמוך לארץ קודם לכל:

מתני' ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. ברך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון. ברך על הפת פטר את הפרפרת [ברך] יג על הפרפרת לא פטר את הפת. ב"ש או' אף לא מעשה קדרה:

גמ' אמ' רב חסדא לא תנינן אלא ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון אבל אם ברך על היין שבתוך המזון לא פטר את היין שלאחר המזון. תמן אמרין אפי' ברך על היין שלפני המזון לא פטר את היין שלאחר המזון והא תנינן ברך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. ר' חונא יד. וריב"ל [חד אמ'] טו בהדין פז דשתי קונדיטון וחרינא אמ' בהדין דשתי חמר בתר בי בני יז. ר' חלבו רב הונא רב בש"ר חייא רבא יח פת הבאה כיסנין אחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה. א"ר אמי ור' יט יוחנן פליג. א"ר מנא לר' חזקיה במה הוא פליג בשאכל מן אותו המין כ באמצע המזון. א"ל ואפי' כא לא אכל מן אותו כב המין באמצע המזון [וכן כי] כג אתא ר' חגי בש"ר זעירא [אמ'] כד ואפילו כה לא אכל מאיתו המין באמצע המזון. א"ר חנינא. בר סיסאי הוון כו אלין דנשיא' משלחין ליה ניקלווסין והוה שבק לון בתר מזוניה ומברך עליהן תחלה וסוף: רב הונא אכל תמרי כז עם פיסתיה א"ל רב חייא בר אשי פליג את על רבך שבקון כח בתר מזונך ואת מברך עליהון תחלה וסוף. א"ל אינון אינון כט עיקר נגיסתי: ר' יונה ור' יוסי סלקון למשתותי ל דר' חנינא ענתותיא לא אפיק קומיהון פת הבאה כיסנין לב לאחר המזון. אמרין נישבוק אולפנא וניתי לן למתניתא דתניא ר' מונא או' לג משום ר' יהודה שאמר משום ר' יוסי הגלילי פת הבאה כיסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה. אמרין מכיון דו לד יחידי ורבנן פליגי עלוי נעביד כרבנן:

[אף לא מעשה קדרה:] לה א"ר מרינום בר' יהושע לו אהן דאכל לז גריזמי וסלת לח אע"ג הו מברך על גריזמתא בסופא לא פטר סולתא. מה כב"ש דב"ש או' אף לא מעשה קדרה. א"ר

[כ"ב: כדאי' פ"ב דבילה א"כ: עפי' הכינ]: אל תגזול דל וכו'. דל קורין לתורמוס שקשה תיקונו כמו שקשה תיקונו של עני ומ"מ אין לגזול ברכתו ממנו: עד כדון אפי' בשיש בדעתו לאכל פת עמו. כיון שאוכל התורמוס לפרפרת. מב"ה הולך ר' לוי לטעמי' לברוכי עליה דאי אין בדעתו לאכול פת מילת' דפשיטא היא דחייב דלא דמי האי בג"ר לבג"ר בעלמ' ומהיכ' תיסק אדעתי' שלא לברך: ונסבין זיתא לקוא סעודה ואע"פ שלפעמים אכלו עמו פת אפילו הכי ברך על הזית לבסוף: ועבדין כדין בתמיה' כיון שאכלת פת בהדיה: דכ"ע מודו וכו' אלא ביש בדעתו לאכול פת פליגי אלמ' דאין אכילת פת לבסוף מבטל חשיבות הפרי: ויאות כמתמיה על תירוץ. ר' שמואל בר נחמן וכי מתייסב הדבר לגו כן וללמוד מפלוגתא דר' יהודה ורבנן דבתחלת הסעודה לפירות קוא דסוף הסעודה והלא יש לי מעשה בעגין עלמו דרבנן סלקי לעיבור החדש ועושין לשם סעודה ואוכלי' עינבי' בקינוח הסעודה ובירכו עליהן בתחלה ולא בסוף והטעם דכשברכו בתחלה היה בדעתן לאכול פת עמהן וכיון דלא מספו ידיהן מן הפת פטורי' מלברך בסוף: כל הסמוך לארץ כההו' דאמרי' בגמ' דילן זה שני לארץ וזה חמישי לארץ:

מתני' ברך על היין שלפני המזון. היכ' דקבע סעודתו על היין מיירי כגון בשבת וי"ט דדרך לקדש על היין מקמי סעודה: פטר את היין שלאחר המזון כלו' אף שלאחר המזון וכ"ש שלאמצע הסעוד' בשעה שאוכלין עיקר הסעודה כגון בשר ודגים אלא אפי' שכבר אכלו אלא שאוכלין פירות ולאחריו' אחר הסעודה ושותי' יין אף זה פטור מלברך עליו ולאחר המזון דקא' היינו אחר עיקר הסעודה אבל לעולם קודם ברכת המזון הוי: ברך על הפרפרת כגון בהופות שמביאין קודם הסעודה כדי להמשיך המאכל מביאין פירות ופרפראות כגון דגים קטנים וכל זה בלא פת: פטר מלברך על הפרפרת שלאחר המזון ואפי' אוכלי' אותה בלא פת, והאי דתנן ברך על הפת פטר את הפרפרת בפרפרת דבתוך הסעודה קאמ' דפרפרת טפל לפת וברך על העיקר פטר את הטפל: ברך על הפרפרת לא פטר את הפת דאין טפל פוטר את העיקר: מעשה קדרה כגון חילק' טרגים וטיסני וסלת ומפ' בגמ' דהכי קאמ' אף ברהשו' דהיינו בירך על הפת דיש לו כח לפת לפטור הפרפרת אפ"ה לא פטר את מעשה קדרה והכי קתני ברך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדרה וכדברי ב"ה וב"ש או' לא פטר מעשה קדרה לא דהתלה ולא דאמצע אבל בפרפרת טעינה ברכה לפניה ולאחריה לכ"ע. וטעמ' דב"ש דס"ל כר' זירא דטפשא הוא מאן דאכיל ריפתא בגהמא וחשיב' מעשה קדרה עיקר ופת פרפרת הילכ' לא פטרה וקי"ל כב"ה:

גמ' אבל יין של תוך המזון כיון דקודם המזון לא בכך עליו לא פטר את היין שלאחר המזון וטעמ' דיין שבתוך המזון הוא לשרות אכילה שבמעיו ולא חשיב לפטור את שלאחר המזון. ואקשי' בגמ' דילן יין נמי ניפטריה פת ומשני שאני יין הואיל וקובע ברכה לעצמו ומש"ה יין דלאחר המזון בעי ברכה דהא פת לא פטר פרפרת דלאחר סעודה אם לא בכך עליה מקמי סעודה: קונדיטון דבש יין ופלפלין כך מפו' בפסיקתא. מתני' בקונדיטון דכיון דמתוק הוא לא אסח דעתיה מיניה ופטור אבל בשאר ייינות ס"ל לריב"ל דנמלך הוא ומברך על כל כוס וכוס והכי ס"ל לריב"ל בגמ' דילן דמתני' מיתוקמ' דוק' בשבתות וי"ט דאדם קובע סעודתו על היין אבל בחול לא והכא מוקי לה אף בחול ובקונדיטון וכולה חד טעמ' הוא: בתר בי בני אחר שיצא מבית המרחץ והכי אית' נמי בגמ' דילן: פת הבאה כיסנין דדרכן היה להביא אחר הסעודה גלוסקין קטניך יבשים וסתמן כמו מלאי זיתים כדאית' בתרומות ויזקוקים בלעז לקיות הפה וקרויין בלשון משנה ובלשון מקרא ניקודים על שמנקדין אותן נקודות נקודות וניקודים דספר יהושע תר' יונתן כיסנין וקסבר דפרפרת הוא ואינו בכלל פת דסעודה ור' יוחנן סבר דפת הוא הילכ' פת פוטרתן ואיפסיק' הילכה 'לקמן כר' יוחנן: כשאכל מן אותו המין באמצע המזון בעגין דגלי אדעתיה דפת הויא ליה ולא פרפרת: ניקלווסין מין תמרים חשובים מאד וקרויין בלשון ארמי קורייטי כדאית' בפ' אין מעמידין: בתר מזוניה ואוכלן בלא פת: פליג את על רבך דסברת דאפי' היינו לאחר הסעודה אין מברך עליהן תחלה וסוף: עיקר נגיסתי עיקר אכילתי אבל אי הוה לי בשר לסעודתי פשיטא שהייתי מניחן לבסוף והייתי מברך לפניהן ולאחריהם ואוכלן בלא פת: נישבוק אולפנא פלוגתא דאמוראי דלא ידעי' כמאן הילכתא: גריזמי תורמוסין: וסלת מעשה קדרה: מה כב"ש דקסבר דפליגי אברך על הפרפרת לא פטר את הפת דסברי ב"ה דפת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטר והך גריזמי וסלת פרפרת ומעשה קדרה הוו: ומשני דב"ש פליגי אריש' ° ברך על הפת פטר את הפרפרת אבל סיפא דקתני ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אגב ריש' נקטה דס"ה דלא פטר נמי מעשה קדרה לכ"ע:

ובדעתיה

פסק הרמב"ם פרק ד' מהלכות ברכות הלכה ו' וז"ל בירך על הפת פטר את הפרפרות שאוכלין בהן הפת ממיני התבשיל ופירות וכיוצא בהן אבל אם בירך על הפרפרת לא פטר את הפת בירך על מעשה קדירה פטר את התבשיל בירך על התבשיל לא פטר את מעשה קדירה עכ"ל והקשה עליו הכסף משנה ונדחק מאוד לתרץ דברי הרמב"ם. ולולא לומר דכיון דבעי גמרא אליבא דב"ש משמע דסבירא לה להגמרא דהלכה כב"ש ע"ש ובלחם משנה שם ונעלמו מן הגאונים ההם דברי הירושלמי דהכא דמשמע בפשיטות דבית שמאי אריבא פליגי אבל אם ברך על הפרפרת תחילה כ"ע מודו דלא פטר את הפת ולא מעשה קדרה. ואע"ג דמדברי הרמב"ם בפירוש המשניות משמע דבית שמאי אסיפא פליגי ידוע לכל הוא שחזר הרמב"ם בחיבורו כמה וכמה פעמים. מפירוש המשניות שלו ועיין בגליון הירוש' מדפוס זיטאמיר.

נוסח דפוס וויניציאה

א ליתא ב גב
ג דבית ד ליתא
ה כל עמא מודיי
ו מאן ז סלקין
ח ואכלין ט מברכין
י לא יא ליתא
יב הוא מברך
יג ברה"פ ליתא
יד הונא טו ליתא
טז כהדין [וכ"ל]
יז בילני יח רובא
יט רבי יוחנן
כ המזון כא אפי'
כב מאותו המין
כג ליתא כד ליתא
כה אפילו
כו אמר רבי חנינא
[ליתא הנקודה
המפסק'] בר סיסיי
הון אילין דנשיא
כז תמרין
כח שובקין
כט אינין אנין
ל למשתיתיה
לא ענתנייה
לב בכיסנין
לג דתני רבי מנא
אמר
לד אמרי מכיון דהן
לה ליתא
לו בי רבי יהושע
לז אכל
לח וסלית

מאיר נתיב

• ובגמרא דילן דף מ"ב ע"ב אבעיא דלא איפשט וכ' הרסב"א דלענין פסק הלכ' מספקא לן אי ב"ש ארישא פליגי או אסיפא פליגי והוי ליה ספק בדרבנן ואמרינן דבסיפ' פליגי וב"ה סברי דבפרפרת פת הוא דלא פטר אבל מעשה קדרה פטר ואפי' בשם ושלא במתכוין לפטור עכ"ל והר"י כתבו ואם בירך על פרפראות לא פטר מעשה קדרה וכתב הבית יוסף בטור א"ח סימן קע"ו דטעות סופר הוא וצריך להעביר קולמס על תיבת לא ואפשר דאינו צריך לשבש הגיר' ותר"י דחו ספיקת' דתלמו' דידן מפני פשיטותא דהירושלמי וכן

כיצד מברכין בבלי

סורה-סקום

א"ר יוסי דברי הכל היא [דתניא] א ברך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדרה כדברי ב"ה ב"ש או' לא פטר את מעשה קדרה אבל אם ברך על הפרפרת תחלה דכ"ע מודו ב דלא פטר את הפת ולא מעשה קדרה. ר' אבא בריה דרב פפי בעי אהן דאכל סלת ובדעתיה מיכול פיתא מהו מיברכא על סולת' בסופא. רבנן דקיסרין פשטי' לה צריך לברך בסוף:

מתני' היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו. הסבו אחד מברך לכלם. בא להם יין בתוך המזון כל אחד מברך לעצמו. לאחר המזון אחד מברך לכולן [והוא] ג או' ד על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה:

גמ' ר' יהושע ב"ל א' בשבוע הבן היא מתני' °. הא בעל הבית לתוך ה ביתו לא. תני ר' חייא ואפי' ו בעל הבית בתוך ביתו. *תני [כיצד] ז סדר סעודה אורחין נכנסין ויושבין על הספסלין ועל הקתדריות עד שכולם מתכנסין הביאו להן יין כל א' וא' מברך לעצמו הביאו להם [מים] ח לידים כל א' וא' נוטל ידו אחת. הביאו להם פרפרת כל א' וא' מברך לעצמו. עלו והסבו והביאו ט להם יין אעפ"י שבירך על הראשון צריך לברך על השני ואחד מברך על ידי כולן. הביאו להן [מים] י לידים אע"פ שנטל ידו אחת צריך ליטול שתי ידיו הביאו להן פרפרת אחד מברך ע"י כולן ואין רשות לאורח ליכנס אחר שלש פרפראות. *תמן תנינן סוכה שבעה כיצד. גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל כבוד י"ט האחרון. ר' אבא בר כהנא רב חייא בר אשי בשם רב צריך אדם לפסול סוכתו מבעוד יום. ר' יהושע ב"ל אמ' צריך אדם לקדש בתוך ביתו. ר' יעקב בר אחא בשם שמואל קידש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר צריך לחזור ולקדש [בבית אחר] יא. ר' אחא ר' חיננא בשם רב הושעיא יב מי שסוכתו עריבה עליו מקדש ליל י"ט האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו. א"ר אבין ולא פליגין מאי יג דאמ' רב [הושעיא] יד בשלא היה בדעתו לאכול בבית אחר ומאי טו דא'

שמואל

ובדעתיה לאכול פיתא ונמלך לאכול פת צריך לברך לבסוף דכיון דנתחייב נתחייב:

מתני' היו יושבין שלא בהסבה שדרכן היה כשאוכלי' סעודת קבע מציעין מטות על הארץ ומטין עצמן על צדיהן השמאלית על המטות ואוכלין ושותין בהיסבה והני הואיל והיו יושבין שלא בהיסבה כל א' מברך לעצמו דלא קבעה ישיבה אלא היסבה הוא דקבעה. ובגמ' דילן מפ' דעיקר טעמ' דמתני' היינו משום דהיו יושבין למילת' אחריתי ולא לסעודה ומש"ה לא הוי' קביעות אבל אם אמרו נבא לאכול בישיבה לחוד סגי נמי ואע"ג דליכ' הסבה הוי' קביעות ובמסיבה נמי היינו דמהניא היכ' דיסבו בכוונה לכך ומש"ה תני היסבו ולא תני היו מסובין. ובברייתא משמ' דבברכה ראשונה מיירי מתני' דמהניא הסבה בין לברכת היין בין לברכת המוציא והכי אית ליה לר' יוחנן בגמ' דילן ועוד משמ' התם דאפי' לגבי ברכת המזון הסבה קבעה [נ"ב: ונוהגין כבוד לנכבד שבהן כגון כהן או ת"ח] כדאי' בתלמידי דרב: בא להן יין בתוך המזון וכו' כל אחד מברך לעצמו ואע"ג דהסבו וטעמ' מפ' בגמ' משום דאין בית הבליעה פנוי והיינו משום סכנה אם עונין אמן ומשם למד ר' מגא הדא אמרה וכו': לאחר המזון אחד וכו' נכבד אחד ....: והוא או' על המוגמר אע"פ שאין מביאין וכו' דברי ה"ג ור"ת עיקר שפי' דקאי אמוגמר שהביאו תוך הסעודה וקאי ארישא דקתני היסבו א' מברך לכולן וה"ק אותו שברך המוציא מברך על המוגמר של תוך הסעודה והכי משמ' בגמ' דפרכי' מה בין מוגמר ליין דיין שמביאין בתוך הסעודה כל א' מברך לעצמו וגבי מוגמר פוטר אחד לכולן. ומפרקי' מוגמר כלהון מריחין כלהון והכין וכיון שנהנין ממנו כולן בבת אחת א' מברך ופוטר את האחרים אבל ביין כששותה הא' אין האחרים נהנין ולפי' צריך שיברך כל אחד ואחד לעצמו. וגר' לי לפר' מתני' לדעתן כך דכי קתני אע"פ שאין מביאין וכו' לענין דינא תנן דהא הכא [נ"ב: בהביאו מוגמר תוך הסעודה מיירי] ופשיטא דאין חייבין להיות עונין אמן אלא אותו שבירך המוציא מברך בקול רם להוציאן אלא דהוה אמינא כיון דנפק' לן ברכת הריח מדכתי' כל הנשמה תהלל יה דינא הוא דאין להביאו אלא לאחר הסעודה שאז בית הבליעה פנוי וכולן יכולין לענות אמן ואם בדיעבד הביאוהו בתוך הסעודה פשיטותא היא וקנסי' ליה שיפנו פיהם ויברכו כלן ותשמעי' דאפי' הכי הוא מברך ופוטר את האחר. וקש' על פי' זה דאמרי' בגמ' דילן על והוא אומ' על המוגמר מכלל דאיכא דעדיף מיניה ואפ"ה יברך הוא במקום שיש גדול ממנו מסייע ליה לרב דאמ' רב הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה משמ' דבבבא דסיפא ולאותו שמברך ברכת המזון קאמ' ומכאן למד רש"י ז"ל לחלוק על דברי הלכו' גדולות. וכ"ל לפ' דה"ק ממתני' משמ' דכשהביאו המוגמר תוך הסעודה דאע"פ שיש נכבד שלישי אפ"ה אותו שמברך המוציא מברך על המוגמר ומוציאן וטעמא כיון דלהתחיל בחדא עביד לאידך ... דמסייע ליה לרב דמיירי במים אחרונים דכיון דנטל ידיו בתחלה למים אחרונים וכיבדו אותו הוא מברך ברכת המזון ויפטור את כולן כנ"ל. ושוב מצאתי שאלה ותשובה להרי"ף ז"ל בענין הזה ששאלוהו על הא דאמור רבנן והוא או' על המוגמר וכו' ופי' ר"ח ז"ל הבוצע המוציא הוא מברך על המוגמר אם הביאוהו בתוך הסעודה וכו' והביא מהתלמוד ירוש' לאיה דאמרי' מה בין מוגמר ליין מוגמר כלהון מריחין כלהון מהנין וכו' וא"כ הוא שכלן נהנין מה הפרש יש בין בתוך הסעודה בין לאחר הסעודה שבתוך הסעודה כל א' מברך לעצמו. תשובה כך הוא כמו שפי' רב חננאל ז"ל והטעם הוא שמי שמברך המוציא הוא יברך על המוגמר לפי שהוא מזומן לברך עליו כמו הנוטל ידיו תחלה לאחר סעודה הוא מזומן לברך והטע' שהביא מהירושלמי במוגמר הבא בתוך הסעודה הוא טעם יפה כי כשתעלה המרתו של מוגמר הכל מריחין אותו בבת א' הילכך צריכין מי שיברך לכל כדי שיענו כלן אמן בשעת הנייתן בו אבל היין אין לכולן הנייה כאחת אלא לאחד יש בו הנייה שמגיע לו הכוס ושותהו ולאותו שעה ברך עליו. ומה שאמרת אם כלן נהנין מה הפרש בין בתוך הסעוד' בין לאחר הסעוד' תשובתך אין ביניהן הפרש לענין אחד מברך לכולן אבל יש הפרש ביניהן במברך שאם היה בתוך הסעוד' יברך עליו אותו שבירך המוציא ואם היה לאחר הסעוד' יהא המברך או הוא או זולתו לפי שאינו מזומן לברך אלא לכל מה שהוא בתוך הסעוד' וכשנשלמה הסעודה פסק זמונו וחזר הזימון לאותו שנטל ידיו באחרונה תחלה ע"כ: מוגמר היו רגילין להביא לפניהם לאחר אכילה אבקת רוכלין על האש במחתות לריח טוב ובגמ' מפ' ברכתו:

גמ' בשבוע הבן היא מתני' כגון ברית מילה וה"ה חופה דאיקלעו מסובין הוא דמפלגין בין ישבו להסבו ואינן מצטרפי' אלא כשהסבו יחד מתחל' אבל בעל הבית עם בני ביתו אפי' לא הסבו יחד מתחלה מצטרפין בתכילה שכל בני הבית נגררין אחר בעל הבית ור' חייא ס"ל שאפי' בני הבית אינן מצטרפין עם בעל הבית אלא כשהסבו ופסק רבנו יונה כריב"ל °° והכי נהוג עלמא: הביאו להן מים לידים לאו משום דינא תני הכי אלא משום נקיות דקא בעי לאכול פרפרת וכן היו נוהגין דנוטל ידו אחת דהיינו הימנית שנוטל בה הפרפרת ולא דמי כנוטל ידיו לפירות דהוי גסות הרוח כיון שאינו נוטל שתי ידיו א"נ כיון דרבים אוכלין אפשר דאיכ' חד דאין ידיו נקיות וכי היכי דיטול ולא ליכסוף תקון רבנן דאותו שנותנין עיניהם בו שיטול לאשונה הפרפרת יראתן נמי ידו בראשונה והעולם לא נהגו ליטול אפי' ידו אחת לא כששותין יין ולא כששותין מים וטעמ' דאע"ג דידים שניות ועושין משקין תחלה כשאוחזין הקיתון לא מיטמי מחמת ידים וקי"ל כב"ה דאמרי' בפ' אלו דברים דמותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין כדאיתא התם: וכל אחד מברך דלא הסבו: אע"פ שבירך על הראשון כשיסבו צריך לברך על השני ואע"ג דיין שלפני המזון פוטר יין של אחר המזון וכ"ש זה שבפני שלפניו הוא שאני הכא דכיון שעלו להסב הוי שינוי מקום וצריך לברך כדאית' [נ"ב: בפ' ערבי פסחים דכ"ע מודו ידי יין לא יצאו]: צריך לימול שתי ידיו שכיון שהסבו יביאו לפניהם פת ובעיא נטילה כדין תקנת חכמים: אחר שלש פרפראות פרפרת דישיבה ושתי פרפראות דהסבה דעד הכא ממתינין לו ותו לא והכי איתא בתוספתא: תמן תנינן בפ' לולב וערבה ומשום דפליגי עלה בשנוי מקום מייתי לה: סוכה ז' ותו לא: וביצד יעשה: גמר מלאכול בשביעי בשחרית: לא יתיר את סוכתו לא יתיר אגודים שלה לסתרה דהא כל היום חובתה לייחן ולאכן ואי אקלע ליה סעודתא אכל לה בגווה: אבל מוריד הוא את הכלים ואת המצעות שמשתמש בהן בתוכה כדהגיא התם היו לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן לסוכה: מפני כבוד י"ט שמפלה כמכין עצמו לקראתו במקום שיסעוד שם הלילה: לפסול סוכתו כגון אנן בני ארץ ישראל דקים לן בקיבוע' דירחא ולא יתבי' בסוכה בשמיני פוסלה בשביעי לערב והיינו שסותר בה ד' טפחים: צריך לקדש וכו' ולקמן מפ' אי פליגי ריב"ל ורב חייא בר אשי: ועולה ואוכל בתוך סוכתו בלא קידוש שאני דסומך על קידוש ביתו: בשלא היה בדעתו לאכול בבית אחר שקידש בו מש"ה אוכל בסוכה על סמך הקידוש:

כשהיה

מורה מקום

כיצד מברכין בבלי והוספת'

לולב וערבה

נוסח דפוס וויניציאה

א ליתא
ב כל עמא מודיי
ג בפיסקא ליתא
ד בפיס' ואומר
ה בתוך ו אפילו
ז ליתא ח ליתא
ט הביאו י ליתא
יא ליתא יב יהושע
יג מה יד ליתא
טו ומה

מאיר נתיב

° הכשב"א מביא הגירסא בסיגנון אחר וז"ל ירושלמי' ריב"ל א' בשבועה כן היא מתניתין באורחין עכ"ל וכן כתבו הרא"ש והר"י וכך משמע מתוס' דף מ"ג ע"א ד"ה מהו אלו והמר' הפנים כ' שמוסחא הספרי' היא הנכונ' לפי שאינו מובן לשון הזה בהאי הלמודא שיאמ' המורא אחד בשבועה כך וכך היא כמו שמצוי בש"ס דילן האלדים כו"כ הוא ומיהו לכוונת הענין ולפי' דמילתא הכל הולך אל מקו' אחד עכ"ל ובפני משה פירש בסעודת המילה נקראת שבוע הבן וכן פי' הערוך"ש ב"ק דף פ' ע"א וב"ב דף ס' ע"ב.
°° וז"ל הר"י ונרא' למורי הרב נר"ו שהל' כריב"ל דאמ' שבני בית אפי' לא הסבו מצטרפים עם בה"ב משום דהוא בהרא"ה שפי' וק"ל הלא כתב המהרש"ם בהקדמ' שבהאי תלמודא אין הלכה כבתרא דהלכ' כבתרא לא נאמר אלא מאביי ורבא ואילך ולא נזכרים בתלמודא דבני מערבא לא רבה ורב יוסף ולא אביי ורבא והיאך פסק רבנו יונה כריב"ל משום דהוא בתרא מפי מר' חייא וצ"ע.

שמואל כשהיה בדעתו לאכול בבית אחר. א"ר מנא אתיא דשמואל כרב חייא [בר אשי בשם רב] א ודר' הושעיא כריב"ל.
א"ר אימי ב זאת אומרת. שנחלקין בפירוש ג * :
[בא להם יין בתוך המזון וכו' : * תני] ד שאלו את בן זומא מפני מה בא להם יין בתוך המזון כל אחד וא' מברך לעצמו אמר להן מפני שאין בית הבליעה פנוי. א"ר מנא הדא אמרה הדין ה דעטיש נו מיכליה אסור למימר [ליה] ו ייסו ז בגין סכנתא דנפשא:
והוא או' על המוגמר : מה בין מוגמר ליין ח מוגמר כלהון מריחין [כלהון נהנין] ט. יין אחד הוא טועם. ר' זעירא בשם רב ירמיה מוגמר כיון שעלה י עשן צרי' לברך. ר' ירמיה בעא מבדוק לרבי זעירא א"ל כיצד הוא אומ' על שמן ערב א"ל שנתן יא ריח טוב בשמן ערב א"ל אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים. [ר'] יב יצחק בר אבא בר מחסיא ורב חונאל יג הוון יתבין חד אמ' ברוך שנתן ריח טוב בעצי בשמים. וחרינא אמ' ברוך שנתן ריח טוב בעשב הארץ. מתיב מ"ד בעשב הארץ למ"ד בעצי בשמים. וכי עצים הן. א"ל והכתיב (יהושע ב) ותטמנם בפשתי העץ וכי עצים הן. סלקון לבי רב ושמעין רב הונא יד בשם רב אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים. גניבא אמ' שמן לזוהמא אין צריך לברך. א"ר טו ואפי' קווי לתוך ידו. רבי חלבו רב הונא בשם רב המרבץ אלונתית טז בתוך ביתו אינו צריך לברך. א' רב חסדא על בולן הוא או' אשר נתן ריח טוב בעצי בשמים בר מן * אהן מוסכין דיימ' ברוך אשר נתן ריח טוב במיני בשמים:

מתני' הביאו לו מליח בתחלה יז ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה יח:

גמ' ר' שמואל בר נחמן בש"ר יונתן מתני' עד שלא למדו סעודת מלכים ובמקום שעושין את המליח עיקר. אבל במקו' שאין עושי' את המליח עיקר לא בדא יט. ר' ירמיה בשם רב פיתא ופירור אומר על הפירור במקום שעושין את הפירור עיקר אבל במקום שאין עושין את הפירור עיקר לא בדא יס. ר' סימון בש"ר שמעון בן לקיש שקיזמי ופיתא או' על השיקזמי במקום שעושין את השיקזמי עיקר אבל במקום שאין עושין את השקיזמי עיקר לא בדא כ:

מתני' אכל תאנים וענבים ורמונים מברך עליהן ג' ברכות דברי רבן גמליאל. וחכמים אומ' ברכה אחת מעין שלש ר' עקיבא אומ' אפי' אכל שלק והוא מזונו מבר' עליו ג' ברכות. * השותה מים לצמאו או' שהכל נהיה בדברו. ר' טרפון כא אומ' בורא נפשות:

גמ' ר' סימון ר' הדאי בשם ריב"ל כב אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לברך. אבא בר רב הונא כג יין ישן ויין כד חדש צריך לברך * שינוי יין אין צריך לברך. שינוי מקום צריך לברך. הסיח דעתו כמו כה שהוא שינוי מקום. הבי על כל חבי' וחבית שהוא כו פותח מברך עליה. ומה היה או' ר' יצחק דבא כז בשם ר' ברוך הטוב והמטיב. מעשה בר' עקיב' שעשה משתה לשמעון בנו ועל כח כל חבית שהיה פותח היה מבר' עליה ואו' חמרא טבא לחיי רבנן ולתלמידהון:

השותה מים לצמאו וכו' : א"ר יונה חוץ ממי דקרים. א"ר מנא כט ולכל מים שהוא צמא להן. א"ר אבין ל השותה מי דקרי' מהו או' ברוך שברא מי רפואות. אית תנאי לא תני מי דקרין ואית תנאי תני מי דקלין. מ"ד מי דקרים שהן דוקרין את המרה ומ"ד מי דקלין שהן יוצאין * מבין שני דקלין:

כשהיה בדעתו לאכול וכו' ולאח"כ נמלך מש"ה חוזר ומקדש : **אתיא** דשמואל כרב חייא בשם רב ודר' אושעיא בריב"ל וכדמפ' ר' אימי דש"ל לר' מנא שנחלקי' בפירוש ורב סבר אין תקנה שיקדש בבית דהא כשעולה לסוכה חוזר ומקדש משום שנוי מקום ושמואל ס"ל הכי ונמלך דקאמ' שמואל כלו' שסבר נמלך וגמר בדעתו לאכול במקום אחר הילכך לית ליה תקנת' אלא שפוסלה וריב"ל סבר אין צרי' לפוסלה דהא אין צריך לקדש אלא בתוך ביתו קאמ' ובהכי סגי ואע"ג שעולה לסוכה לאכול הו לא מקדש וסגי בהכי ורב הושעי' ס"ל הכי והכי נמי שמואל ורב הושעיא נמי פליגי דשמואל דקאמ' צריך לחזור ולקדש אע"פ שבדעתו ראשונה כשקידש לאכול במקום שלבסוף אבל נמי קאמר וכדפרישית. ור' אושעיא סבר דהיכא דדעתו משעה ראשונה לאכול במקום אחר כגון בסוכה שעריבה עליו שהיא לאויר אין צריך לחזור ולקדש וקי"ל כר' מנא דפליגי וקי"ל כשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה כדאית' בפ' ערבי פסחים וצריך לחזור ולקדש ואע"פ שבשעת קידוש דעתו לאכול בבית אחר לא יצא ומש"ה בגמ' דילן לא הזכירו גבי סוכה אלא מימרא דרב חייא בר אשי דפוסל סוכתו : **אסור למימר** ייסו אסותא ובערוך גרים אסור למימר ליה זט ופי' שלא יקדים קנה לושט שאין בית הבליעה פנוי זט פי' יחי ע"כ:
כיון שהעלה עשן וכו' מברך בורא עצי בשמים ולא אחר שנשרף דאין עצי בשמים בעין דאזלי להו: **שמן ערב** שמן אפרסמון: **בעא מיבדוק** וכו' רצה לנסותו בברכות: **שמן לזוהמא אין צריך לברך** דהא לעבורי סרחון קיהו ולא להריח והכן אין מברכין על הבשמים של מתים: **אלונתית** מפ' בפ' תולין יין ישן ומים צלולים ואפרסמון וקסבר דכי מרבץ ביתו בו לעבורי זוהמא הוא: **על כולן** על כל הבשמים ומוגמרות: **בר מן ההן מוסכין** הוא מוסקי ואמרי' העולם שזיעת חיה שנמצאת באיי הודו הוא וקבין נעשין בעורה כמין אבעבועו' וכן נעשין מוסקו הילכך מברך בורא מיני בשמים:

מתני' מליח דג מליח ואין כונתו אלא לאכול המליח ולשתות היין כפת טפלה למליח דהיינו לבטל חוזק המלח: **מברך על** העיקר בין בתחלה בין בסוף:

גמ' פיתא ופרור כגון מאכל שקורין פורמיגים ואוכלין פת עמו אי הוי עיקר הפרור אינו מברך על הפת : **שקיזמי** מין מאכל ובגמ' דילן מפ' למתני' בפירות גנוסר כדאית' התם:

מתני' מברך עליהן ג' ברכות ר"ג לטעמיה דאמר לעיל בפרקין כל שהוא משבעת המינין מברך אחריו ג' ברכות: **ברכה אחת** מעין ג' בגמ' דילן מפורשת : **אפי' אכל שלק** של ירק והוא מזונו שסמך עליו למזון: **לצמאו** מפ' התם למעוטי מאן דחנקיה אומצא או דבר אחר: **בורא נפשות** וכו' לפניו מיירי [כ"ב : וכן פרש"י פ"ק דעירובין] ופי' הברכה הוא שמברך את השם על שברא נפשות הרבה והדברים שהן חסרים להם כגון פת ובשר ומים לכ' טרפון ועוד אנו מודים לך על כל מה שבראת שאף אם לא בראתו לא היו חסרים לו אלא לענג החיים ולהחיותם כגון שקדים והפוחים וכיוצא בזה ואמרינן בגמ' דילן דהלכה' כמו שנהגו העולם דהיינו שהכל בתחלה ובורא נפשות לבסוף:

גמ' במערבה דהוי שנוי מקום וכ"ש דהתחיל במערבה דלא חשיבי כל כך ובא לאכול במזרחה דחשיבי כדכתיב וממגד תבואות שמש. ואפי' שהיה דעתו מתחלה לכך אלא כדברי הראב"ד ז"ל °° דדוקא יפנה לפנה אחרת אבל מבית לבית לא ומזרחה לגבי מערבה דמי למבית לבית : **צריך לברך** בורא פרי הגפן : **שנוי יין אין צריך לברך** בורא פרי הגפן אבל הטוב והמטיב בעי ברוכי' וכדלקמיה וכך מפורש בערבי פסחים: **מי דקרים** לקמיה מפרש: **חוץ ממי דקרים** שמברך עליהן ברוך שברא מי רפואות: **ולכל מים שהוא צמא להן** לא מברך אלא שהכל: **דוקרין את המרה** שם חולי שנמשך ממרה ירוקה או שחורה: **בין שני דקלים** מפו' בפ' שמונה שרצים אמ' רבה בר בר חנה תרתי תלתי היכא במערב' ומפק' עינא דמיא מביניהו כסא קמא מפכי אידך משלשל ואידך כי היכי דעיילי הכי נפקי ופי' רש"י ז"ל תלתי דקלים נטיעות מין תמרים וקרוין כן בלשון ארמי. כסא קמא דשתי מהנהו מיא מרפי' זבל שבמעיים במקומו אידך כוס שני משלשל אותו. היכי דעיילי ללולי' הכי נפקי שמנקין המעים מן הרעי כראשונים ע"כ. וגר' להיינו אותו המעיין שישנו בין דקלים של טבריה דתנן בסוף מכשירין והשותה ימי טבריה אע"פ שיוצאין נקיים ופי' בערוך יש בטבריה מים משלשלין אם שותה אותן האדם יוצאין ממנו כמו ששתאן ואעפ"כ אינן מטמאין ואינן מכשירין:

הדרן עלך כיצד מברכין

כילד מברכין בבלי

שם

פ"ק דעירובין

פ' ערבי פסחי'

מס' פ' שמנה שרצים

נוסח דפוס וויניציאה

א ליתא ב אמי ג בפירוש ד ליתא ה אכן ו ליתא ז ייס ח בין מוגמר ובין יין ט ליתא י שהעלה יא אמר נתן יב ליתא יג חננאל יד לבית רב ושמעון בר חונה טו אמר רבי יודן טז אליינתית יז ברה"פ : הביאו לפניו מליח ופת עמו יח ברא יט ברא כ ברא כא בפיסקא : רבי יהודה כב בשם רבי יהושע אכל כג אונא כד יין כה כמי כו שהיה כז רובא כח על כט אמר רבי יוסי ל אבון לא תניי [וכ"ל]

מאיר נתיב

° כלומ' דלא כרבי אבון דאמר דלא פליגין ר' הושעיא ושמואל אלא מדל' מנא משמע דפליגין וכמו שפירש המהרש"ם. ובספרים הנדפסים איתא זאת אומרת שנחלקין בפירות ונדחקו המפרשים מאד לפרש הדבר ויש שכתבו דאדלעיל קאי אפלוגתא דריב"ל ור' חייא דלא בלבד ביין פליג' אלא אף בשאר פירות ויש שכתבו דאמתניתין קאי אי לשנו הוא דוקא לפת או גם לפירות ויש שכתבו דהרב ושמואל קאי דפליגי לענין פירות אי חשיבא אם קידוש במקו' סעוד' אם לאו ולכל הפירו' השתי מלות „זאת אומרת" אין להם ביאור אבל לפי נוסחת המהרש"ם הדבר פשוט מאוד.

°° ונרא' שמהרש"ם סבר שהראב"ד חולק על הרמב"ם וזה לשון הרמב"ם בפרק ד' מהלכות ברכות הלכה ה' והמשנה מקומו מפינה לפינה בבית אחד אינו צריך לחזור ולברך אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך עכ"ל והוסיף הראב"ד ז"ל והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל וכן משמע מהשלחן ערוך סימן קע"ח שהביא המחבר דעת הרמב"ם בסעיף ב' ובסעיף ג' מביא דעת הראב"ד בשם יש אומרים.

שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן אבל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עלידם. אבל אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו והשמש שאכל פחות מכזית והנכרי אין מזמנין עליהן:

גמ' הבא איתמ' חייבין לזמן וכא איתמ' אין רשאי' ליחלק א שמואל אמ' כאן בתחלה כאן בסוף. אי זהו בתחלה ואי זהו בסוף. תרין אמוראין חד אמ' נתנו דעתן ב לאכול זהו בתחלה אכלו כזית זהו בסוף. וחרינא אמ' [אפי'] ג אכלו כזית זהו בתחלה. גמרו אכילתן זהו בסוף°. ר' אבא בשם רב חונא ר' זעירא בשם אבא בר ירמיה [בשם רב] ד ג' חובה ב' רשות. אמרה ר' זעירא קומי ר' ייסא א"ל אני אין לי אלא משנה ה [ובן א"ר יוחנן אם רצו לזמן אין מזמנין] ו. רבנין דהבא בדעתון ז ורבנן דהתם כדעתון ח. * דא' שמואל ט שנים שדנו דינן דין אלא שנקרא י ב"ד חצוף ר' יוחנן וריש לקי' יא תרויהון אמרין אפי' שנים שדנו אין דינן דין: רב חונה אמ' שלש' שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ונתערבו מזמנין. רב חסדא אמ' והן שבאו מג' חבורות. ר' זירא יב וחבורתיה [אמרין] יג והן שאכלו ג' באחת. ר' יונה אמ' על דעתיה דרב חונא יד הטבי' ג' אזובות זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טו ונתערבו מזה בהם. [על דעתיה] טז דרב חסדא יז והן שבאו מג' חבילות. על דעתי' דר' זעירא וחבורתיה והוא שהטביל שלשתן באחת. ואין יח תימ' אין למרין אזוב מברכה. והא רבנן יט קיימין בסוכה וילפין מטיט הנירוק ביי דתנינן תמן * הרחיק את הסכך מן הדפנות שלשה טפחים פסולה. הא פחות מכאן כשרה. מהו לישן תחתיו התיב ר' יצחק בן אלישיב *. והרי כ טיט הנירוק משלים במקוה ואין מטבילים בו אף הכא משלים בסוכה ואין ישנים תחתיו: שלשה שאכלו כאחת ובקש א' מהם לילך ולו. דבי כא רב אמרי יברך ברכה ראשונה וילך לו. אי זו היא ברכה ראשונה דבי כב רב אמרי זו ברכת זימון. ר' זעירא בשם רב ירמיה זו הזן את הכל. ר' חלבו בר [רב] כג חנן בשם רב זו הזן את הכל. הותיב רב ששת והא מתניתא פליגא דתני שנים ושלשה כד ברכת המזון כה הא ארבע לא. ואין כו תימ' ברכת זימון הראשונה ניתני ד'. אשכח כז תני ד'. אן תימ' זו הטיב כח והמטיב לית את יביל דשניא כט היא דאמ' רב הונא ל משנתנו הרוגי.

שלשה שאכלו חייבי' לזמן אע"פ שגמרו אכילתן זה בלא זה אין רשאין לברך כל אחד לבדו וילך לדרכו. ומשום דאחד מזמן לשנים שיברכו עמו קתני לזמן ולא קתני להזדמן. ובגמ' דילן נפק' לן מדכתי' גדלו לה' אתי וכו' שמדבר האחד לשנים ואומרי' ברכת זמון כדמפ' ליה במתני' לקמן בשלשה אומ' נברך שאכלנו משלו: דמאי תבואה שלקחוה מע"ה דחייבו חכמי' להפריש ממנה לאחר ושני או עני בשנתו כמו שמפו' במסכ' דמאי ועברו ואכלו בלא הפרשה זמון מיקרי ומיחייבי דאיסור מדבריהם הוא: שנטלה תרומתו תרומת מעשר שבכל אלא מידי טבל ומפ' התם בגמ' דילן שהקדימו בשבלין דפטו' מתרומה גדולה דאע"ג שעשה המאות הגוי להפקיע תרומה גדולה אחלק מעשרו אפ"ה זמון הוא: מ"ש והקדש שנפדו מפ' התם שנתן את הקרן ולא נתן את החומש וקמ"ל דאין החומש מעכב ע"כ. ובני בבל אזלי לטעמייהו דמפ' ההוא פלוגתא דפ' הזהב דלעולם דאינו מעכב לכ"ע וכו' כדאיתי' התם אבל בני מערבא דגמל' דהב' סברי דבהכי פליגי דמ"ס מעכב ומ"ס לא מעכב ור' יוחנן ס"ל במס' מעש' שני דקי"ל כמ"ד דחומש מעכב ולדידהו שנאה קמ"ל דלע"ג דמעכב הוי זמון: והשמש שאכל כזית שמשמש אותם בסעודה ואכל עמהם כזית כדאי הוא להצטרף עמהן לזמון ומהו דתימ' שמש לא קבע קמ"ל: והכותי כמ"ד כותי כישראל ולמ"ד כגוי אין מזמנין ולדידן גוי הוי כדאיתא בפ"ק דחולין: אבל טבל וגו' בגמ' דילן מפ' אמאי צריכי כולהו:

גמ' הבא איתמ' חייבין לזמן וכא איתמ' אין רשאין ליחלק מתני' היא לקמן בסוף פירקין וקא מקשי מתנייתא אהדדי דחייבין לזמן משמ' דחובת זמון עלייהו ואינן רשאין לברך א' מהן יחידי ואפי' שגמרו סעודתן זה בלא זה וחייב הגדול לומ' לשנים אשר אתו חזמנו עצמכם נברך לאלהינו ולא הלכו לדרכם: ואינן רשאין ליחלק משמ' אם גמרו אכילתן יחד כיון שנמצאו מחוברי' בשעת ברכה אינן רשאין ליחלק אבל האחד אי גמר סעודתו קודם חבריו רשאי לברך קודם חביריו: נתנו דעתם לאכול זהו בתחלה כלומ' שנתנו דעתם בתחלה לאכול יחד זהו בתחלה ולא ודאי חובת זימון עליהם והיינו מתני' דהבא: אכלו בזית זהו בסוף כלו' אם האחד או השנים התחילו לאכול כזית קודם חברו השלישי אז רשאין לגמור זה בלא זה ולברך אבל הדבר תלוי בסוף דאי מהרמי שגמרו סעודתן יחד אין רשאין ליחלק: והרינא אמ' דאפי' אכלו בזית זה קודם זה ה"נ מיקרי בתחלה ודמי לנתנו דעתן לאכול: אלא גמר סעודתו זהו בסוף כלומ' שגמר א' מהן או שנים עיקר הסעודה קודם שבא חברו השלישי דדמי לגמרו ואי מהרמי שנתעכבו במיני תרגומא ופירו' עד שסיים חברו אז אין רשאין ליחלק [נ"ב: כעובדא דרב ושמואל דאחר סיום סעודתן אתא רבה בר רב הונא אלו מייתי הרדילי *] אבל אי לא לא אלא יברכו השנים וילכו להן: שלשה חובה דמחייבי לזמן אבל שנים חובה הוא דליכא רשות איכא ואי בעו מזמני: אין לי אלא משנה ואפי' אי בעו לזמן שנים אין מזמנין דהכי משמ' סיפא דמתנ' שאכל פחות מכזית אין מזמנין עליו דתני ליה בהדי נכרי: רבנן דהבא דא"י והן ר' יוחנן וריש לקיש דלקמן סברי כר' ייסא ושיטתו. שמואל מבבל הוה ובנהרדעא הוה [נ"ב: ורב בסורא הוה וס"ל דב' רשות]: ונתערבו מזמנין ורב הונא לטעמי' דמיקל דאפי' שנים וכלו מזמנין: והן שבאו מג' חבורות דוק' שבאו מג' חבורות של שלשה בני אדם בכל חבורה וחבורה ונתחייבו שם בזימון ועמד א' מכל חבורה ונצטרפו לחבורה אחת אז חייבין לזמן שכבר חל עליהן חובת זימון מקודם ואע"ג דהשתא לא אכלו פת שלשתן יחד אלא הרגימ' בעלמ': שאכלו שלשה באחת שבא להם כאן החיוב שאכלו שלשה כאחת כאן פת. ואפי' באו מג' חבורות אבל לא היה בו כזית לכל אחד: ר' זעירא וחבורתיה היינו ר' ייסא ור' יוחנן: על דעתיה דרב הונא דסב' גבי ברכת מזון כי נתערבו את"כ מזמנין מזה בהן [נ"ב: ואין צריך להטבילן פעם שניה אחר שאגדן] ואע"ג דהטביל כמי יתגאה כל חד לחודיה וגבי הזאה אגודה בעי' דגמרי' ועבל מן וטבלתם דפסח מגרים: משלש חבילות ג' אגודות: דתנינן תמן פ"ק דסוכה: פסולה דאויר פוסל בג' ואפי' מן הצד: הא פחות מכאן כשרה מטעם לבוד: מהו לישן תחתיו ולאו ידי חובת סוכה דאמרי' אין ישנין שנת ארעי חוץ לסוכה: טיט הנירוק כשמריקין המים מן הכלי כשהטיט לך הרכה הוא מורק עם המים: משלים למקוה למ' סאה ואפי' כשהוא בתוך המים ומצטרף אל המקוה כשיורדין לטבול ואין טובלין אלא במים כדתנן במס' מקוואות פ"ב מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט והיינו דמשלים למ' סאה ר' אליעזר אומ' מטבילין במים ואין מטבילין בטיט ר' יהושע או' במים ובטיט ובאי זה טיט אני אומ' בטיט שהמים צפין על גביו ואם היו המים מצד אחד מודי ר' יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט ובאי זה טיט אמרו בטיט שהקנה יורד מאליו בו דברי ר' מאיר וכו': יברך ברכה הראשונה ימתין עד שישלימו ברכה ראשונה: וילך לו כלו' והוא ישלים כשאר וילך לו ואין צריך להמתין עד שיסיים המברך: זו הזן את הכל דקסבר דעד שם מוסבת ברכת זימון: שנים ושלשה ברכת המזון פי' הרב אלפסי ז"ל כגון שנים ושלשה שאכלו ואין א' מהם יודע ברכת המזון כולה אלא אחד יודע ברכה ראשונה והשני יודע ברכה שנייה והשלישית ואינו יודע ברכה ראשונה והשלישי אינו יודע כלום או שאחד יודע לברך ברכה א' ואחד יודע השנית ואחד יודע השלישית חייבין בברכת המזון כלו' הרי כאן ברכת המזון שלימה ואין צריכין לבקש אדם יודעה כולן ויכולין לאכול לפי שאפשר לברך כל א' וא' מהם ברכה אחת שהוא יודע ונמצאת ברכת מזון עולה משנים מהם או משלשתן וגמרי' מינה דברכת המזון עם ברכת הזימון אינה אלא ג' ברכות בלבד ולפי' אינה נחלקת אלא לג' אנשים בלבד ומש"ה קתני שנים ושלשה ולא קתני ארבעה ואם איתא דברכת זימון נברך והו לא אמאי לא תני נמי ארבעה: אשכח תני ארבעה היכא הגא דתני ארבעה והגאי היא והא דאמרי כמאן דתני ארבעה: ואין תימא זו הטוב והמטיב כלו' וא"ת האי הגא דתני ד' משום הטוב והמטיב הוא דתני לה דמאי אמ' לה גברא רביעאה אבל לא לענין ברכה ראשונה. לית לך למימר הכי דברכת הטוב והמטיב דרבנן היא ולא מני לה הגא בהדי ברכות דאורייתא: דאמר רב הונא וכו' ואע"ג דליכ' מאן דגמר לה מיחייבי לברוכי

מראה מקום

פ"ק דסנהדרין ירושלמי

פ' הישן בבלי

שם

[היא עובדא נזכרת בבבלי (מ"ז:) ולפנינו הגי' רב שימי בר חייא התם רבה בר רב הונא. המגיה]

נוסח דפוס וויניציאה

א הכא איתמר אין רשאין לחלוקה איתמ' חייבין לזמן
ב דעתו
ג ליתא
ד ליתא
ה אלא משנה שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן
ו ליתא
ז בדעתון
ח בדעתון
ט שמואל אמר
י שהוא נקרא
יא ור' שמעון בן לקיש
יב על דעתיה דרבי זירא
יג ליתא
יד ר' יונה על הדא דרב הונא
טו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וזה בפני עצמו
טז ליתא
יז רב חסדא אמר
יח אין
יט מברכה ואנן חזיין רבנן
כ הרי
כא דבים
כב דבית
כג ליתא
כד שלשה
כה חייבין בברכת הזימון
כו אין
כז אשכחן
כח תני ד' אין תימר זו הזן את הכל קשיא. אין תימר א הטוב וכו'
כט שגייא
ל הונא

מאיר נתיב

* בתוספות דף מ"ה ע"א ד"ה שלשה כתוב נתנו דעתם לאכול זהו בסוף ונלא' שטעו' סופר נפל' בדברי התוספ' אלו וכ"ב המראה הפנים.

הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב הטוב שלא נסרחו והמטיב שניתנו לקבורה. אמר רב חונה תפתר כר' ישמעאל *[דתני'] א ר' ישמעאל או' ב הטוב והמטיב דבר תורה. שנאמ' ג (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת זימון ד. את ה' אלהיך זו [ברכת] ה הזן. על הארץ זו ברכת הארץ. הטוב ו זו ברכת בונה ירושלם. וכן הוא אומ' (שם ה) ההר הטוב הזה והלבנון. אשר נתן לך זו ז הטוב והמטיב: כתוב בתורה ברכה לפניה. ואין כתוב בה ח ברכה לאחריה. מה כתי' בה לפניה (שם לב) כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. כתיב במזון ברכה לאחריו ט ואין כתו' י [ברכה] יא לפניו. מה כתי' לאחריו ואכלת ושבעת וברכת. ומניין ליתן את האמור [של] יב זה בזה יג ואת האמור [של] יד זה בזה טו. ר' שמואל בר נחמני בש"ר יונתן אתיא שם שם לג"ש מה שם שנא' בתורה ברכה לפניו אף שם שנא' במזון ברכה לפניו ומה שם שנא' במזון ברכה לאחריו אף שם שנא' בתורה ברכה לאחריה. עד כדון כר' עקיב'. כר' ישמעאל. ר' יוחנן בש"ר ישמעאל ק"ו * ומה טז אם מזון שאין טעון ברכה לפניו טעון ברכה לאחריו. תורה שטעונה יז ברכה לפניה אינו דין שתהא טעונה ברכה לאחריה: עד כדון תורה. מזון. ומה יח אם תורה שאינה טעונה ברכה לאחריה טעונה ברכה לפניה מזון שטעון ברכה לאחריו אינו דין שטעון ברכה לפניו. ר' נתן א' יט (שמ"א ט) כי הוא יברך הזבח ואח"כ יאכלו הקרואים ר' יצחק כ או' (שמות כג) ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימיך אימתי הוא קרוי לחמך ומימיך עד שלא אכלת. ר' או' ומה כא אם בשעה שאכל ושבע צריך לברך בשעה שהוא תאב לאכול לא כל שכן. עד כדון מזון. תורה. ומה מזון כב שאינו אלא חיי שעה טעון ברכה לפניו ולאחריו תורה שהיא חיי עד לא כ"ש: ר' זעירא כג בעי אילין ג' קרויות ס מה את עביד לון בשלשה שאכלו כאחת או בג' שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו כו' אין תעבדינון כג' שאכלו כאחת הראשון מברך ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואמצעי כד אינו מברך כל עיקר. אין תעבדינון כג' שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו אפילו האמצעי מברך לפניו ולאחריו. א"ר שמואל בר אבדומא כה לא למדו ברכת זימון מברכת התורה כו אלא לרבים. ואם לרבים א"כ כז בינו לבין עצמו לא יברך. א"ר אבא מרי כח אחוי דר' יוסי עשאוה כשאר מצותיה כט של תורה. מה שאר כל המצות טעונות ברכה אף זו טעונה ברכה:

אבל דמאי וכו': הדא אמרה אבל פירות ספק נתקנו ספק לא נתקנו מזמנין. אמ"ר שמעון אחוי דר' ברכיה בשע' שגזרו על הדמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתיהם. ויי דא אמרה הדא ל [דתנן] לא כותי מזמנין עליו ואתן כותי לאו ספק הוא. א"ר אבא תפתר כמ"ד [כותי כישראל דאתפלגו' כותי הרי הוא] לב כגוי דברי ר'. רשב"ג או' כותי כישראל לכל דבר:

מתני' נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומ' עד כביצה:

גמ' ר' סימון בשם ריב"ל ר' יוסי בן שאול בשם ר' קטן עושין אותו סניף לעשרה. והא תני' לג אין מדקדקין בקטן. א"ר יוסי קיימה ר' חנינא ר' סימון לד בשני קטנים נצרכה. שאם היה קטן עושין אותו ספק. ספק עושי' אותו ודאי. ר' יהודה בן לה

פזי

לברוכי מאן דידע ברכה דאורייתא: הרוגי ביתר כפ' הניזקין מפ' להו וא"כ הך ברייתא קשי' דתני ד' אלא ודאי כמ"ד נברך וקאי כוותי ותנאי היא: ומתני' תפתר כר' ישמעאל ולעולם משום הטוב והמטיב תנוי' ד' ונברך ליכ' למ"ד וקי"ל כר' זירא ור' חלבו ורב ששת דרבי' נינהו. והרי"ף לא פסק כן: כי שם ה' אקרא בברכה אתם הבו גודל אמן הפי' מפ' לה במס' יומא: אתיא שם שם גמר הזכרה לברכה מהזכרה לברכה: עד כדון כר' עקיב' דשמעי' ליה במתני' דאקי' ברכת המזון לס"ת דאחד עשרה ואחד עשרה רבוא. ואפשר דיליף הך ג"ש. אלא לר' ישמעאל לא שמעינו. מי נימ' דפליג עליה דר' עקיבא: ומשני דאשכחן לר' ישמעאל נמי דגמר תורה ממזון ומזון מתורה הילכ' לא פליג עליה אלא ר' יוסי הגלילי בלחוד: ק"ו ומה אם מזון וכו' כל' בשני לפר' ק"ו דר' ישמעאל הכי דתורה יש בה גם קולא וחומרא ומזון יש בו נמי קולא וחומרא דתורה אין הנייה בשעה שעוסק בה אלא אחר שעיין ומבין טועם הטעם השכלי. ומזון איפכא הוא דבשעה שרואה המאכל לפניו מתענג א"כ בשעה דהחיך שטועם המאכל אוכל יטעם לו אבל מכיון שבלעו אין כאן טעם. והשת' הכי ילפי' אם מזון הקל שאין טעון כלו' שאין מפורש בו ברכה לפניו אע"ג דמתענג טעון ברכה לאחריו ואע"ג דלאחריו אין כאן הניית הטעם תורה שלאחריה היא הניית הטעם לא כ"ש שיברכו לאחריה: אם תורה שאינה מפורש' ברכה לאחריה דסמכה אק"ו אפ"ה פי' בה בהדיא לפניה אע"ג דלפניה אינו יודע אם ימצא בה טעם או לא: מזון שטעון ברכה לאחריו אע"ג דאז אינו מוצא טעם אינו דין שטעון ברכה לפניו כי המזון מוכן לפניו וודאי ימצא בו טעם. והוי הכי קרא' כמו כבד את אביך ואם אמו ואביו תיראו: כי הוא יברך הזבח מכאן אתה למד שטעון לברך לפני אכילה וכן הכ' יונתן הוא פריס על מזונא: עד שלא אכלת דאילו בתר אכילה אין כאן לחם בעולם. דריש ובירך ובירך לשון עבר והכי היא בגמ' דילן: שהוא תאב לאכול שצריך להב"ה יותר שלא יחנק או שלא יארע אונס במאכל או שלא ישבר שיניו ומלתעותיו: ג' קרויות ג' שקורין בתורה שני וה': מה את עביד לון אליב' דכ"ע קא בעי לה: אחרון ברכה אחרונה כלומ' כי היכי דגבי ברכת המזון המברך המוציא פוטר לכולן והמברך ב"ה פוטר לכולן ה"נ גבי תורה הראשון פוטר לכולן בברכ' ראשונה והאחרון פוטר לכולן בברכה אחרונה דכולה חדא קריאה היא דכי היכי דבמזון אין כאן אלא המוציא אחד וג' ברכות ה"נ בהך קריאה: וזה בפני עצמו דה"נ אין קורין אלא זה אחר זה מה"כ באכילה דאוכלי' כאחת: לא למדו ברכת זימון מברכת התורה אלא לרבים דצריך להזכיר הרבים בברכת זימון ולומ' נברך דמשמ' אני והם דגמרי' מברכת התורה דכתי' בה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו אבל לענין ברכת גוף הקריאה לא למדו הילכ' אמצעי נמי מברך: ואם לרבים וכו' כלו' כיון דלא הוזכרה ברכה בתורה אלא לרבים א"כ ניליף מהכ' בינו לבין עצמו כשקורא לא יברך בתחלה דמברכת מזון לא מצית גמרת דהיא גופה ילפא מברכת התורה וכ"ש הא' אמצעי דשני וה': עשאוה לברכת התורה דהא מ"ע לקרות בתורה כדכתי' וקרא בו כל ימי חייו וק"ו להדיוט עשאוה לברכתה דהאל' דבינו ובין עצמו כשאר מצותיה של תורה כנטילת לולב וציצי' ותפלין דטעונות ברכה בתחלתן דתני' בתוספת' מנין אף על התורה ועל המצות שנא' ואתנה לך את לוחות האבן והתור' והמצוה וכתי' אשר נתן לך מה תורה טעונה ברכה אף מצוה טעונה ברכה ואפי' ביחיד נמי טעונות: ספק נתקנו ספק לא נתקנו מזמנין כגון שמת חבר ואין אנו יודעים אם הפריש או לא הפריש: היו מכניסי' לבתיהן מעושר ומהכא לא תידוק: [נ"ב: ספק הוא בין הגאונים אם ישר' אם גוי הוא]:

מתני' נשים אין מזמנין עליהן עמהן דאין מצרפין אותן לזימון משום פריצותא אבל לעצמן מזמנות ואשתו של אדם ובנו והוא אם מזמנין עליהן מחלוקת הוא בין הפוסקי' ז"ל: קטנים משום דלאו בני חיובא נינהו: עבדים נמי הוו כמו נשים ועוד פריצי בעריות: עד כמה מזמנין עד כזית כלו' כמה יאכל השלישי דההיא שיעורא תני לאיצטרופי בהדייהו עד שיאכל כזית דבכזי' דגן מזמנין עמו אבל פחות מכזית אין מזמנין עליו ואפי' אכל ירק אין מזמנין עליו כדמפר' בגמ' ואפי' דאיהו לא מברך לא מצו מזמני עליה וכן כתבו הגאונים דכי אמרי' אכל ירק מצטרף היינו לעשרה אבל לשלשה לא°:

גמ' קטן עושין אותו סניף לעשרה שאם היו ט' גדולים ואחד קטן מצטרף עמהם ואע"ג דלאו הוי פורח אלא למר ביודע למי מברכין ולמר ביודע בטיב ברכה. סניף חבור לזמון עשרה: אין מדקדקין בקטן בגמ' דילן מייתי לה והכי איתא התם תניא קטן שהביא שתי שערות מזמנין עליו ושלא הביא שתי שערו' אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן הא גופא קשיא אמרת הביא שתי שערות אין לא הביא לא והדר תני אין מדקדקין בקטן לאו לאתויי קטן פורח ופי' ר"ח ז"ל שעומד בתוך י"ג שנה ועדיין לא הביא שתי שערות ידועות שאינן גדולות כדי לכוף ראשן לעקרן שכן הוא שעורן אבל הביאן בתחלת צמיחתן אבל לא הביא כלל לא. וא"כ כי מזמנין דוקא בפורח הוא דמזמנין וק' לריב"ל דאמ' בקטן יודע וכו' עושין אותו סניף וכו': ומשני ר' יוסי דקיימה ר' חנינא וכו' דאוקמה ר' חנינא אליבא דר' סימון בשם ריב"ל

נוסח דפוס ווניציאה

א ליתא
ב דרבי ישמעאל אמר
ג דכתיב ד הזימון
ה ליתא
ו הטובה [וכ"ה בקלא] ז זה
ח ואין כתוב בתורה
ט לאחריה
י כתיב יא ליתא
יב ליתא
יג בזה בזה
יד ליתא
טו בזה בזה
טז מה
יז שהיא טעונה
יח מזון מה
יט ר' יצחק ור' נתן אמר
כ ר' נתן כא מה
כב תורה מה אם מזון
כג זעורה
כד והאמצעי
כה אבדימא
כו לא למדו ברכת התורה מברכת הזימון
כז לרבים אפי' בינו
כח אב מרי
כט כל מצותיה
ל דא לא ליתא
לב ליתא לג והתני
לד קיימה רבי סימון
לה רבי חנינא ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי לפסו לה בר

מאיר נתיב

° הנה זה פלוגתא דרבוותא הרי"ף והרשב"א והמרדכי פסקו כמהר"ם אבל רבנו יונה והרא"ש ורוב גדולי הפוסקים כתבו דאפילו לשלשה מצטרף אם לא אכל השלישי אלא ירק וכן משמע מהש"ס דף מ"ה ע"א ד"ה מ' עד כמה שכתב וז"ל ונפק' מיני' להוציאם ידי חובתן אם אתנו לו הכוס לברך עכ"ל אלמא דוקא להוציא' צריך לאכול כזית דגן אבל לאיצטרופי אינו צריך ועיין ש"ע א"ח סוף סימן קצ"ז שפסק המחבר כמהר"ם אבל בסימן קצ"ז סעיף ג' מביא סברת הפוסקים המתירים לזמן עם השלישי שאכל ירק וכתב המגן אברהם שם ס"ק ט' בשם כ"ה דאף לשתות מהני וכן נוהגין עכשיו.

פורה פטום

ג' שאכלו בבלי

מי במהו בבלי במסכת נטל קרי

פזי בשם ר' יוסי תשעה נראין כעשרה מזמנין א : [מה עביד לון] ב מסויימין. אלא אפי' קטן בינידם. א"ר ברכיה ג ר' יעקב בר זבדי בעא קומי ר' יוסי כמא דתימ' ד תמן קטן עושין אותו סניף ה לעשרה ואמו' אף הכא עושין אותו סניף לשלשה ומה ו. תמן שמזכירין את השם עושי' אותו סניף. כאן שאין מזכירין את השם לא כ"ש. א"ל הא ז אינו כ"ש תמן ע"י שהן מזכירין ח את השם עושין אותו סניף וכאן שאין מזכירי' ט את השם אין עושין אותו סניף. תני קטן וס"ת עושין אותו סניף. א"ר יודן כיני מתניתא קטן לס"ת עושין אותו סניף. מאימתי עושין אותו סניף ר' אבינא אמ' איתפלגון רב חונה ורב יהודה תרויהון בשם שמואל חד אמר כדי שיהא יודע טיב הברכה י וחרינא אמ' שיהא יודע למי מברכין. א"ר נסא כמה זימנין אכלית עם ר' תחליפא אבא ועם [ר'] יא איניא בר סיסאי חביבי ולא זמנין עלי עד שהבאתי שתי שערו' :

[מזמנין עד כזית וכו' : רב] יב שמואל בר שילת בעא קומי רב ואית דאמרי יג בעון קומי רב שמואל בר שילת תשעה פת וא' ירק אמר לון מזמנין. ח' פת וב' ירק אמר לון מזמנין. ז' פת וג' ירק אמ' לון מזמנין. ר' אבינא בעי מחצה על מחצה יד מהו א"ל ר' זעירא טו עד דאנא תמן אצרכת לי [ובעאי משאליניה] טז ומדצרי יז לי מינך לא שאלתיה יח. ר' ירמיה בעי אותו שאכל ירק מהו שיברך. * מיחלפא שיטתיה דר' ירמיה. דתני' יט שלש מאות נזירים עלו בימי שמעון כ בן שטח מאה וחמשין מצא להן פתח ומאה וחמשי' לא מצא להן פתח. אתא גבי ינאי מלכא א"ל אית הכ' תלת מאה נזירין בעיין תשע מאה קורבנין אלא יהב את פלג מן דילך כא ואנא פלגא מן דילי כב שלח ליה ארבע מאה וחמשין. אזל לישנא בישא וא"ל לא יהב מן דיליה כג כלום. שמע ינאי מלכא וכעס. דחל שמעון בן שטח וערק [ואזל לאלכסנדריא של מצרים] כד. בתר יומין סלקון בני נש רברבין מן מלכותא דפרס גבי ינאי מלכא. מן דיתבין נגסין כה אמרין ליה אנן נהירין כו דהוה הכא כז חד גבר סב והוה אמ' קומינן כח מילין דחכמה. תני לון עובדא. אמרין ליה שלח ואייתיתיה. שלח ויהב ליה מילה. ואתא ויתיב כט בין מלכא למלכתא. א"ל למה אפליית בי. א"ל לא אפליית בך את מן ממונא דילך ל ואנא מן אורייתי דכתי' (קהלת ז') כי בצל החכמה בצל הכסף. א"ל ולמה ערקת. א"ל שמעית דמרי כעיס עלי ובעית מקיימא [בי] לא הדא לב קריא (ישעי' כו) חבי כמעט רגע עד יעבר זעם וקרא עלוי. (קהלת ז) ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה. א"ל ולמה יתבת בין מלכא למלכתא. א"ל בסיפרא דבן סירא כתי' סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. אמ' הבו ליה כסא דליבריך נסב כסא ואמ' נברך על המזון שאכל ינאי [מלכא] לג ומסיביו לד. א"ל עד כדון את בקשיותך קאי. א"ל ומה נימר לה על המזון שלא אכלנו. אמ' הבו לו ליה דליכול יהבון לז ליה ואכל ואמ' נברך על המזון שאכלנו. וא"ר יוחנן חלוקין לח [עליו חביריו] לט על שמעון מ בן שטח. וא"ר ירמיה מא על הראשונה. ר' אבא א' על השנייה. מיחלפא שיטתיה דר' ירמיה תמן מב צריכא ליה וכא פשיטא ליה. הן דצריכא ליה כרבנין והן מג דפשיטא ליה כר"ש ב"ג דתני' מד עלה והסב וטבל בציר עמהן מה אף ע"פ שלא אכל °° כזית דגן מזמנין עליו [דברי רשב"ג] מו. דברי חכמים °°°. ר' יעקב בר אחא בש"ר יוחנן לעולם אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן. והתני מז שנים פת ואחד ירק מזמנין מתניתא כרשב"ג :

מתני' כיצד מזמנין בשלשה או' נברך. בשלשה והוא אומ' ברכו. בעשרה או' נברך לאלהינו מח. בעשר' והוא אומ' ברכו אלהינו. אחד עשרה ואחד עשרה מט רבוא. במאה או' נברך לה' אלהינו. במאה והוא או' ברכו [ה' אלהינו] נ. באלף או' נברך לה' אלהינו אלהי ישראל. באלף והוא או' ברכו. ברבוא או' נברך לה' אלהינו אלהי ישראל [אלהי הצבאו' יושב הכרובים ברבוא והוא אומ' ברכו כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל] נא אלהי צבאות יושב הכרובים. על המזון שאכלנו. ר' יוסי הגלילי או' לפי רוב הקהל [הן] נב מברכין שנ' (תהלים סח) במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל. אמר ר' עקיב' מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין או' ברכו את ה'. ר' ישמעאל אומ' ברכו את ה' המבורך :

נמ'

ביצ"ל דהך ברייתא' לשני קטנים נצרכה וקאמר' דהמנה גדולים בני י"ד ואחד קטן פורח ואחד אינו פורח הפורח עושין אותו כגדול ואידך דהיינו בן י"ג ויום אחד וקטן יודע עושין אותו כספק : מה עביד לון מסויימין בתמיה' דכי אמרי' נראין כו' דילמא בת"ח דחשיבי ע' כו'. ובנ"כ גר' לה ופי' הר"י ז"ל כלומ' האיך אפשר לתשעה שיהו נראין כו' וכי מסויימין הן : ע"י שהן אומרין את השם עושין אותו סניף פי' הר"י ז"ל כלו' מאי כ"ש הוא זה להלן שהוא מזכיר את השם כלומ' ע"י שיש שם ג' חבורות שראויין לזימון בלא קטן ואין צריכין לקטן כי אם להזכרת השם לפי' עושין אותו סניף לעשרה כאן שאינו מזכיר את השם שאינו בא להצטרף להזכר' השם אלא להצטרף לזימון שנים אין עושין אותו סניף ע"כ. ונראה האיך תקן הלשון ומסיק עלה בנ"כ הלא אמרה שעושין אותו סניף לברכה זמון אבל לא לק"ש ותפלה והטעם דברכת זמנון סגי בג' והיכא ג' חבורות שראויין לזמון בלא קטן וקיל. אבל ק"ש ותפלה חמירי דלא סגי בפחות מעשרה אין עושי' אותו סניף עד שיתחיל להביא שתי שערו' דהיינו פורח : קטן לס"ת לאו להוציא ס"ת קא' דאינו פחות מעשרה ולא גרע מתפלה אלא לענין דעושין אותו סניף ועולה למנין ז' ° אבל קטן ותומש בידו אי לא ידע למי מברכין אין עושין אותו סניף לשבעה : חביבי דודי דודו תרגומו אח אבוהי : עד שהבאתי שתי שערות בשנת י"ג והיינו קטן פורח דברייתא' ודלא כר"ג"ל : מחצה ומחצה מהו מחצה אכלו פת ומחצה אכלו ירק מי מצטרפי לזמון או לא : א"ל ר' זעירא לר' אבונא עד דאנא תמן בא"י : איצרכת לי מיבעיא לי : ובעאי משאליניה ובקשתי לשואלו : ומדצדי לי מינך לא שאלתה ומפני שיראתי ממך לא שאלתיה : אותו שאכל ירק מהו שיברך הוא עצמו להוציאם : מיחלפא שיטתיה דר' ירמיה כדמפ' ואזיל : שלש מאות נזירים עלו מה"ל לקרן : ואינון בעיין תשע מאה קורבנין כלם בהמות לכל א' וא' כמו שכתוב' בפרשה : מצא להן פתח והתירן ולא היו צריכין כלום : נגבין אוכלין : נהירין אנן זכורים אנו : תני לון עובדא ספר להם את המעשה : הב ליה מילה אמונה : למה אפליית בילתה לאקת בי : את מן ממונך ואנא מן אורייתי אני מתוך חכמתי מצאתי להם פתח והיתר ולא הוצרכתי ליתן להם כלום : ינאי ומסוביו ומסובין שלו : והבין ליה דליבול ירק או מיני תרגומא ובנ"כ גר' הבין ליה דלישתי יין והיא היא : חלוקי' עליו חבריו חלוקין על שמעון בן שטח חכמי' : וא' עלה ר' ירמיה על הראשונה היו חלוקין עליו שהקריב קרבן הנזירים ואע"פ שעשו נזירתן בח"ל והנן במס' נזיר שאין נזירות אלא בארץ : על השניה היו חלוקין עליו שאכל ירק ובירך ברכת זמון להוציאן ידי ברכת זימון דהא דאמרי' אכל ירק מצטרף לזימון היינו שמזמנין עליו אבל לברך הוא ולהוציא אחרים לא עד שיאכל כזית דגן : מיחלפ' שיטתיה דר' ירמיה תמן צריכא ליה לעיל מיבעי' ליה מי שאכל ירק מהו שיברך לאחרים והכ' פשיט' ליה דקא' דעל הראשונה הוא דחלוקין עליו ומשמ' דעל השנייה הם מודי' לו : ומתקן הך דצריכא כלומ' הך דמיבעי' ליה כרבנן והך דפשיט' ליה כרשב"ג דתני' וכו' וטבל בציר : [נ"ב : לעולם אין מזמנין כו' ואפי' בי' אין מזמנין שיברך הוא : מתני' כרשב"ג דהכי קולי מקל בי' לברך לאחרים בגי להצטרף] ולענין הלכה בעי' שלשתן יאכלו דגן ולא מהני אכילת ירק או שתיית יין אפי' להצטרף אלא בעשרה :

מתני'. בשלשה והוא אומ' ברכו דהוא בכלל אינו אינו איכ' זימון וכן כולן : אחד עשרה ואחד עשרה ריבו כלו' הכל שוה מברלאויין להזכיר את השם אין צריכין לשנות ובגמ' מפ' דהך ריש' ר' עקיב' היא : במאה אומ' נברך לה' אלהי ישראל מפ' בגמ' דר' יוסי הגלילי קתני לה : לפי רוב הקהל הן מברכין כמו שאמרנו שיש חילוק בין מאה לעשרה ובין מאה לאלף ובין אלף לריבו : המבורך מפי כל בריותיו ובזה מכניס עצמו בכלל [נ"ב : ומשו' דר"ע לא הזכיר המבו' בקריאת התורה בב"ה א"ל ר' ישמ' דלא סגי בהכי] :

גמ'

מורה מקום

כל הסוגיא עד הסוף ב"ר פ' מקן

נוסח דפוס ויניציאה

א כעשרה מה מזמנין
ב ליתא
ג רבי ברכיה אמר
ד קומי רבי יוסי במה דברים אמורים אמן
ה סניפין
ו מה ז ולא
ח שהן אומרים
ט שאין קורין
י ברכה
יא למה הוא מברך
יב ליתא יג אמרין
יד מחצה ומחצה
טו אמר רבי זעירא
טז ליתא יז מיכדי
יח מינך לאשאלתיה
יט תני
כ בימי רבי שמעון
כא דידך כב דידי
כג דיליה
כד ליתא
כה אכלין
כו נהירין אנן
כז דהוה אית הכא
כח קומין
כט ויהיב ליה
ל אה ממונך ואנא
לא ליתא
לב הדין לג ליתא
לד וחביריו
לה נאמר
לו הבון לז יהבו
לח אמר רבי יוחנן חולקין
לט ליתא
מ רבי שמעון
מא רבי ירמיה אמ'
מב התם
מג הן מד תני
מה והסב ואכל עמהן
מו ליתא
מז תני
מח בפיס' אלהינו
מט עשר
נ ליתא נא ליתא
נב ליתא

מאיר נתיב

° וכן פירש הר"י בהוספ' דף מ"א ע"א דה"מ לית הילכתא.
°° עיין בספר שנות אלי' מהגר"א שהרגיש שנוסחת הספרים הנדפסים משובשת וכתב וז"ל תני עלה והסיב עמהן אע"פ שלא אכל וכו' כצ"ל, ורא' כמה נוס' מהרש"ם נכונה היא.
°°° עיין בפירושו דבעל ס"ח (דפוס זיטאמיר) שפירש שדברי חכמי' סתמ' דתלמודא קאמר לה ור' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן מפרש לדבריהם.

נוסח דפוס וויניציאה

א בא [וכ"ל]
ב ובירך
ג והנוקדנין
ד יבא
ה נוקדנא
ו אבון
ז דיימר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל
ח ליתא
ט משמי
י עשר [וכ"ל]
יא רבא אמ' הלכה כמי שאמר
יב ליתא
יג בא
יד בי ר'
טו כי אם
טז לה
יז דבי
יח דבי
יט [כ"ה בקרא] אלהי הגדול
כ במה הוא גודלו
כא ליתא
כב גדלו
כג גודלו
כד הגבור [וכ"ה בקרא]
כה למה
כו ליתא
כז וכן ששה
כח אוכלין
כט מזמנין
ל מזמנין
לא ואין
לב בא
לג אם
לד ליתא
לה אם
לו הוו
לז דאכלי' וברכין
לח לגבן
לט דאשכחן

גמ' דלמא. ר' זעירא ור' יעקב בר אחא ור' חייא בר אבא א ור' חנינא חברון דרבנין הוו יתבין אכלין נסב ר' יעקב בר אחא כסא ובריך ב ואמ' נברך ולא אמ' ברכו. א"ל ר' חייא בר אבא ולמה לא אמרת ברכו. א"ל ולא כן תני אין מדקדקי' בדבר בין שאמר נברך בין שאמ' ברכו אין תופסין אותו על כך. * והנוקרנין ג תופסין אותו על כך. ובאיש לר' זעירא בנין דצווח ר' יעקב בר אחא לר' חייא בר אבא ד נוקרנא ה. שמואל אמ' איני מוציא את עצמי מן הכלל. התיבון הרי ברכת התורה הרי הוא אומ' ברכו. א"ר אבין ו מכיון דיימר המבורך אינו מוציא עצמו מן הכלל ז. ר' אבא בר זמינא הוה משמש קומי [ר'] ח זעירא מזג ליה כסא. א"ל סב בריך. א"ל והב דעתך דאת שתי ט חורנא * דתני השמש מבר' על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה. א"ל כמא דאנא יהב דעתי מפקא יתיך ידי חובתיך בברכתא כן הב דעתיך מפקא ידי חובתי באמן. א"ר תנחום בר ירמיה מתניתא אמר' כן * המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא:

במאה או' וכו': א"ר יוחנן זו דברי ר' יוסי הגלילי אבל דברי חכמים א' עשרה ואחד עשרה י רבוא. רב אמ' הלכה כדברי האומ' יא אחד עשרה ואחד עשרה רבוא [דכתי' (תלים פב) אלהים נצב בעדת אל] יב. * מנין לעדה שהוא עשרה ר' אבא יג ור' ייסא בש"ר יוח' נאמ' כאן עדה ונאמ' להלן עדה מה עדה שנא' להלן עשרה אף עדה שנא' כאן עשרה. א"ר סימון נאמ' כאן תוך ונאמ' להלן תוך (בראשית מב) ויבאו בני ישראל לשבור בתוך הבאים מה תוך האמו' להלן עשרה אף כאן עשרה. א"ל ר' יוסי בר יד בון אם טו מתוך את יליף ליה טז סגין אינון אלא נאמ' כאן בני ישראל ונאמ' להלן בני ישראל מה בני ישר' שנא' להלן עשרה אף כאן עשרה. מה מקיימין רבנן טעמ' דר' יוסי הגלילי (תלים סח) במקהלות בכל קהלה וקהלה. א"ר חנינא בריה דר' אבהו במקהלת כתי':

א"ר עקיבא מה מצינו וכו': רב יז חייא בר אשי קם מיקרי באורייתא ואמ' ברכו ולא אמ' המבורך. בעון משתקוניה אמר להון רב ארפוניה דנהיג בר' עקיבא. ר' זעירא קם מיקרי כהן במקום לוי ובירך לפניה ולאחרי' ובעון משתקוניה אמ' לון רב יח חייא בר אשי ארפוניה דכן אינון נהיגין גביהו. * בתי' (נחמי' ח) ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול יט במה גידלו [רב אמ] כא גידלו כב בשם המפורש. רב מתנה אמ' גידלו כג בברכה. ר' סימון בשם ריב"ל למה נקראו אנשי כנסת הגדולה שהחזירו הגדול' ליושנה. א"ר פינחס משה התקין מטבעה של תפלה (דברים י) האל הגדול הגבור והנורא ירמיה הנביא אמ' (ירמיה לב) האל הגדול והגבור כד ולא אמ' הנורא. ולמה כה אמר הגבור לזה נאה לקרות גבור שהוא רואה חרבן ביתו ושותק ולמה לא אמ' נורא שאין נורא אלא בית המקד' שנא' (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך. דניאל אמ' (דניאל ט) האל הגדול והנורא ולא אמ' הגבור ולמה לא אמ' הגבור בניו מסורין בקולרי' היכן היא גבורתו ולמה אמ' הנורא לזה נאה לקרות נורא בנוראות שעש' לנו בכבשן האש [ובגוב האריות] כו. וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה החזירו הגדולה ליושנה האל הגדול הגבור והנורא. ובשר ודם יש בו כח ליתן קיצבה לדברים הללו. א"ר יצחק בן אלעזר יודעי' הן הנביאים שאלהיהן אמתי ואין מחניפין לו:

מתני' שלשה שאכלו כאחת אינן רשאי' ליחלק וכן ד' וכן ה'. ששה כז נחלקין עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהו עשרים. שתי חבורות שהיו אוכלות כח בבית א' בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון ואם לאו אלו מצטרפין כט לעצמן ואלו מצטרפין ל לעצמן. אין לא מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים דברי ר' אליעזר וחכמי' או' מברכין:

גמ' * תני היה יושב ואוכל בשבת ושכח ולא הזכיר של שבת רב אמ' חוזר ושמו' א' אינו חוזר שמעון בר אבא לב בש"ר יוחנן ספק הזכיר של ר"ח ספק לא הזכיר אין מחזירין אותו. אשכח תני ופליג כל יום שיש בו קרבן מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד צריך להזכיר מעין המאורע. ואם לג לא הזכיר מחזירי' אותו. וכל [יום] לד שאין בו קרבן מוסף כגון חנוכה ופורים צריך להזכיר מעין המאורע ואם לה לא הזכיר אין מחזירין אותו: חנן בר אבא וחבריא הוון לו יתבין אכלין בשבתא מן דאכלון וברכון לז קם אזל ליה. הזר לגבון לח אשכחנון ברכין אמ' ולא כבר ברכנו. אמרין ליה מברכין וחזרין ומברכין דאנשינן לט מדכרא דשבתא

גמ' ולמה לא אמרת ברכו דהא אתן ג' והוא הגון: והנוקרנין פי' בערוך מדקדקין בדבר שלא לצורך כמו תרנגול המנקר באשפה: בנין דצווח ליה בשביל שקראו נוקרנא. דתניא במס' דרך ארץ לא יהא אדם מן הנוקרנין ולא מן העמקנין: איני מוציא עצמי מן הכלל כשאני מזמן עם ג' חוץ ממני ואני רשאי לומ' לב' ברכו טוב לי לומ' נברך שלא להוציא עצמי מכלל המברכין: סב בריך טול כוס וברך עליו: א"ל ר' זירא לר' אבא והב דעתך לאחת בברכתי שהרי השמש שותה כוס אחר אחריו: השמש מברך על כל כוס וכוס דמלך הוא ומושב שאין נותנין לו אלא פעם אחת: ואינו מברך על כל פרוסה דכוון הוא שלא ימנעו ממנו לאכול ומפ' בפ' כל הבשר והיא דאיכ' אדם חשוב אבל אי ליכ' אדם חשוב מברך על כל פרוסה ופרוסה: ידי חובתי באמן שאומר אמן לברכתי ולהוציאני דאמרינן בעלמא גדול העונה אמן יותר מן המברך: המתעסק לא יצא משנה הוא בפ' ראוהו ב"ד גבי שופר: והשומע מן המתעסק לא יצא דאע"ג דאיהו מכוין התוקע אין מתכוין לתקיעת מצוה והכ' נמי בעי' כוונת מי שמוציאהו: אחד עשרה וכו' אחד מרובין ואחד מועטין ובלבד שיהו עשרה: דכתי' אלהים נצב בעדת אל ומשמ' דכיון דאיכ' עדה יקדשוהו וירוממוהו: ונאמ' להלן עדה עד מתי לעדה הרעה הזאת כמו' במרגלים דכתי' בההוא קרא אשר המה מלינים עלי את תלונות בני ישראל: מה עדה האמורה להלן י' דילמא יהושע וכלב אף כאן עשרה: נאמ' כאן תוך ונקדשתי בתוך בני ישראל: מה תוך האמו' להלן עשרה שעשרה אחים ירדו לשבר אוכל: סגין אינון שהרי כמה אלפים היו באים לשבור: אלא נאמ' כאן בני ישראל ונקדשתי בתוך בני ישראל: ונאמ' להלן ויבאו בני ישראל לשבור בתוך: במקהלות בכל קהלה וקהלה כל עשרה ועשרה דבעלמ' אבל לאו למימרא דאכל רוב קהל איכ' ברכה חדשה. ור' חנינא מייתי מקהלת כתיב ומשמ' דאחדא קאי: ובעון משתקוניה בדתני' הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה: גידלו בברכה שאמ' ברוך ה' אלהי ישראל האל הגדול הגבור והנורא ובהסכמת כל בית דינו אנשי כנסת הגדולה הכי איתא' במסכת יומא פ' בא לו: ולא אמ' נורא בפרש' הנה הגמאל כתי' האל הגדול והגבור ה' צבאות שמו: החזירו הגדולה ליושנה בפ' בא לו מפר' טעמא: שאלהיהן אמתי מסכים על האמת ושונא השקר:

מתני' אינן רשאין ליחלק דאיחייבו להו בזימון: ובן ארבעה ובן חמשה אין השלשה מזמנין והיחיד או השנים מתחלקין מהן דאינהו נמי מיקבעו בחובת זימון: ששה נחלקין כדי זימון לכאן וכדי זימון לכאן: עד עשרה אבל עשרה אין נחלקין דאיחייבו להו בזימון בהזכרת ה': עד שיהו עשרים אז נחלקין אם רצו לשתי חבורות: עד שיתן לתוכו מים לפי שהיה יינם חזק מאד כדאמרי' בעלמ' דדרי על חד תלתא מיא הילכך כיון דלא חזי לשתייה בלא מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן. ולדעתו דר' אליעזר טעמו כשהוא חי לא חשיב פגימ' דלאו יין מיקרי ולרבנן חשיב פגימה:

גמ' ושכח ולא הזכיר של שבת בברכת המזון: רב אמ' חוזר וקי"ל כוותיה: צריך להזכיר מעין המאורע בברכ' המזון ובתפלה בעבודה ובפ' במה מדליקין תני בה ואין בהן קדושה על הכוס יש בהן הזכרה בברכת המזון: אשכחינון ברכין ולא קראוהו שכבר זמנו עמו וכפתן

מורה מקום

בפרק בבלי

פלוגתא בפרק כל הבשר

משנה פרק ראוהו ב"ד

ב"ר פר' צ'

פרק בא לו

בפ' בבלי

ולא ה אמ' כן ר' אבא ב בש"ר הונא ר' ירמיה מטי ג בה בשם
רב. שבח ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה
לעמו ד ישראל. באן בשהסיה ה דעתו וכאן בשלא הסיח ו דעתו.
* תני י' בני אדם שהיו מהלכין בדרך. אע"פ שכולן אוכלי'
מכבר אחד כל א' וא' מברך לעצמו. ישבו ואכלו אע"פ שכל א'
וא' אוכל מכבר עצמו אחד מברך על ידי כולן. ר' נחמיה ז זמין
לחבריא בפונדקא [דלובא] ח:

שתי הבורות שהיו וכו' : ר' יונה ור' אבא בר זמינא ט בש"ר
זעירא לשני בתים נצרכה. א"ר יוחנן והן שנכנסו משע'
ראשונה על מנת כן. אילין דבי נשיא' י מה את עבד לון כבית יא
א' או כב' יב בתים. נאמ' אם היה דרכן לעבור אלו על אלו
מזמני' ואם לאו אין מזמנין. ר' ברביה מוקים לאמוריה על
תרעא מציעא' דבי מדרש' והוה יג מזמין על אלין ועל אלין :

וחכמים או' מברכים : ר' זריקא בש"ר יוסי בר חנינא יד מודי'
חכמי' לר' אליעזר בכוס של ברכה שהוא נותן לתיכו
מים כל שהוא [ומברך עליו] יה. נהיגין רבנין [כן] טו בחהן כסא
דקידושא. מלת' דר' יוסה פליגא אדר' יונה. דר' יונה טעים
כסא [בליליא] טז ומתקן ליה יז [למחר] יח. ואין יט תימ' שהוא
מזוג [במים] כ * והתני' כא השותה משקין מזוגין שעבר עליהן
הלילה דמו בראשו. א"ר יוחנן והן שלנו בבלי מתכות. ר' ירמיה
בש"ר יוחנן ראשוני' היו שואלין * שמאל מהו שתסייע לימין בכוס
של ברכה. שימ כב תלת ש"מ כג צריך לתפשו בימין. וצריך
שתהא גבוהה ידו כד מן השלחן טפח. וצריך שיתן כה עיניו בו.
א"ר אחא° נ' דברים נאמרו בכוס של ברכה. מלא. עיטור. ומודח.
ושלשתן בפסוק אחד (דברים לג) נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה'.
שבע עיטור. רצון מודח. מלא במשמעו. א"ר חנינא אם עשית
כן מה כתיב תמן (שם) ים ודרום ירשה את זוכה לירש העולם
הזה והעולם הבא. א"ר אלעזר כוס פגום אין מברכין עליו
וטעמו פגום הוא כו. ש"מ כז הלת. ש"מ כוס פגום אין מברכין
עליו וצריך שיהא בו בשיעור וטעמו פגמו. א"ר תנחום בר יודן
* כבוד היום קודם לכבוד לילה קדושת הלילה קודמת לקדוש'
היום. אי זהו קדושת היום כח ר' יוסי בש"ר יעקב בר אחא ור'
אלעזר בר יוסף בשם רב. בורא פרי הגפן. ר' זריקן בר חמוי
דר' זריקן הזכיר של חנוכה בארץ וקלסו אותו. ר' בא בריה דר'
חייא בר אבא הזכיר היין אמת בהטיב והמטיב וקלסו אותו. א"ר
בא כט בריה דר' חייא בר אבא * אבל מהלך עומד ומברך. אבל
עומד יושב ומברך. אבל יושב מסב ומברך. אבל מסב מתעטף
ומברך. ואם ל עשה כן הרי הוא כמלאכי השרת. מאי לא טעמ'
(ישעי' ו) בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו :

הדרן עלך שלשה שאכלו

ואלו דברים לב שבין ב"ש ובין ב"ה בסעודה. ב"ש או' מברך
על היום ואח"כ מברך על היין. וב"ה או' מברך
על היין ואח"כ מברך על היום.

גמ'

והסאין ליסלק היו : כאן בשלא הסיע דעתו [כ"ב : מברכות דאורייה']
שלא פתח בהטוב והמטיב הסיח דעתו שפתח בהטוב והמטיב הכי איתא
בגמ' דילן וגבי ב"ח אסיקנא התם דאין מחזירין אותו : כל א' וא'
מברך לעצמו דלא אמרי ניזול וניכול בדוך פלן : ישבו ואכלו ואמרו
ניזיל וניכול נאכל בדוך פלן : לשני בתים נצרכה דלא תימ' כי תנן
דרואין אלו את אלו מצטרפין משום דסיפא בבית א' אלא כיון דרואין
אפי' בשני בתים מצטרפין. ובגמ' דילן אמרי' דהשמש מצרפן. והא דתני
בית א' לאשמועינן דאפי' בבית אחד אם אין רואין זה את זה אין
מצטרפין : משעה ראשונה על מנת כן לצטרף : אילין דבי נשיאה
בבית א' דיינין להו והוו להו כמשעה ראשונה להצטרף או כשני בתים
ואין דעתן להצטרף : מוקים לאמוריה והללו רואין לאמורא והללו ג"כ
ואין שניהן רואין זה את זה : שהוא נותן לתוכו כל שהן ואע"ג
דטעמו כשהיה חי לא מברכ' עלוי' פגימה דהשת' הוא דהוי יין ומעיקרא לא
ומפ' טעמ' בגמ' דילן משום דבעי' מלוה מן המובחר : ר' יונה לא היה
לו אלא כוס א' : טעם כסא כוס של ברכה של סעודת הלילה טועמו
ועודנו חי ובא לברך עליו למחר שיהיה לסעודת היום ומוסיף עליו כל
שהוא יין שהיה משייר כדי לתקנו לצורך מחר אבל לא היה בשיור שיעור
[כ"ב : אלא בצירוף מה שמשייר מלותו שפתה] וע"כ כשהיה בלילה לא
מזגו במים דאין תימ' שהיה מוזגו במים בלילה היכי עביד הכי דשותהו
למחר והא אמרי' השותה משקין מזוגין שעבר עליהן לילה דמו בראשו אלא
דבדך בו בלילה בלא מזיגה ופליג : ומשני הא מוקי לה ר' יוח' [כ"ב : במדה פ'
כל היד] דהכיא מיירי והן שלנו בכלי מתכות. ור' יונה לעולם דמזיג ליה במים
לסעוד' הלילה ולא היה מניחן אלא או בחכם או בען ולא פליג אדר'
יוסי בר חנינא : דמו בראשו נעשם על עצמו וחובת דמו נדרשת ממנו
לאחר מיתתו והכי' לדבר דמו בראשו דמרגלים* חובת דמו יהא מוטל
בראשנו. גבוהה מן השלחן טפח ומש"ה בעיא סיוע לימין : צריך
שיתן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו לדברים אחרים : שבע עיטור
מעטר ליה בכוסות אחרים והוא שובע רבוי יין : מודח ומתקבל על רוחיו
לשון הדחה : ים ודרום ירשה דרוש לשון כגב לשון יובש והוא העולם
הזה וים העולם הבא והמשכיל יבין°° : כוס פגום שתה ממנו והותיר
השיירים פגומים נינהו : אין מברכין עליו כגון קידוש והבדלה אבל
ברכת הנהנין מברכין : צריך שיעור דאי לא ליתקיה להכי והמאי אין
מברכין עליו : וטעמו פגמו אע"ג דלא שתה ממנו בדרך שתייה אלא
טעימה בלחוד : כבוד היום קודם לכבוד הלילה אם יש לו בשר
לסעודה אחת או מיני מגדים יניחם עד סעודת היום דומיא דסעודת
פורים ועוד דהא ביום אכלוהו כתי' ולא כתי' בערב דהא אשר אתפו אפו
ואכלוהו ערב ועוד דגם דמן לא מיכבר אלא ביום דאלו בליל כניסת שבת כל
לילה ולילה היה לכן מן ולא היה נראה אלא בבקר בעלות השחר. וזה סוד°° :
קדושת הלילה קודמת לקדושת היום כגון שאין לו אלא כוס א' אומ'
עליו קידוש לילה דקידוש לילה עדיף דזכרהו על היין בכניסתו : אי זהו קידוש
היום מהו קידוש לכבוד היום : בורא פרי הגפן והו לא ותני א"ת בפ'
ערבי פסחים : בארץ בברכת הארץ ולא בשבת שמזכירין בה"ם : מסב
ומברך במטה דרך הסבה ובגמ' דילן אמרי' והלכתא בכלהו יושב ומברך :

הדרן עלך פ' שלשה שאכלו

אלו דברים °°° (לסעודה *) שבין ב"ש וב"ה בסעודה
במה שנחלקו בהלכות סעודה : מברך על היום בקידוש
היום כגון שבת או יו"ט : מברך על היין טעמ' דב"ש וב"ה מפ' בגמ'.
וק' דמתמ' אלו והו לא ולקמן בפירקי' קתני בברייתא פלוגתא דשמן ערב
ויין דלסוף הסעודה ולא תני לה במתני'. וי"ל דבכלל דקתני במתני' ב"ה
או' מברך על היין היא דטעמא משום דיין תדיר ומעת' דב"ה כמי התם
התי נמי היא. אבל ק' דתנן לעיל פ' כיצד מברכין ב"ש או אף לא פטר מעשה
קדרה ולא קתני לה הכא. וי"ל דה"ק משום דתנינן לעיל פלוגת' דב"ש וב"ה גבי סעודה היתה דמעשה קדרה תני התת' הכי ואלו הדברים כולן אשר נחלקו
בסעודה ומוסיף על הראשונים הוא והאי דמסיק מילי דברכת המזון תני להו. ואכתי ק' דתני בגמ' דילן פ' כיצד מברכין הביאו לפניו שמן והדס ב"ש או' מברך
על השמן ואח"כ מברך על ההדס וב"ה או' מברך על ההדס ואח"כ מבר' על השמן וטעמ' דב"ש דשמן עדיף דחכיו לריחו ולסיכתו מה שאין כן בהדס וטעמ'
דב"ה

נוסח דפוס וויניציאה

א לא ב בא ג מטו
ד אומר אשר נתן
מנוחה לעמו
ה כן בשהסיע
ו וכן בשלא הסיע
ז ר' ירמיה
ח ליתא ט זימנא
י אילין בית נשאי
יא בבית יב בשני
יג והוא
יג בן חיננא
יד ליתא טו ליתא
טז ליתא יז לה
יח ליתא יט אין
כ ליתא כא והתני
כב את שמע מינה
כג את שמע שהוא
צריך
כד ידו גבוהה
כה צריך שנותן
כו טעמו פוגמו
כז את שמע מינה
כח כבוד היום
כט רבי בא
ל אם לא מה
לב אילו דברים

מאיר נתיב

° מה שרמז כאן
מהרש"ם הוא
ביותר ביאור בפי'
הרמב"ן על התורה
ז"ל במדרש של ר'
נחוני' בן הקנה
אמרו בכתוב הזה
אמר ר' אמורא ומאי
דכתיב ומלא ברכת
ה' ים ודרום ירשה
כך אמר משה אם
הלך בחקותי תירש
העולם הבא שהוא
נמשל לים שנאמר
ורחבה מני ים
והעולם הזה הוא
נמשל לדרום שנאמר
כי ארץ הנגב נתתני
ומתרגמינן ארעא
דרומא ומאי דכתיב
ירשה ירש היה לו
לומר אלא אפילו
הקב"ה בכלל והיינו
רש יה. למה הדבר
דומה למלך שהיו
לו שני אוצרות והקל'
אחד מהם לסוף
ימים רבים אמר
לבנו טול מה שיש
בשני אוצרות הללו
אמר הבן שמא לא
יתן לי מה שהקלה
אמר לו טול הכל
והיינו דכ' ים ודרו'
ירשה יה רש הכל
נתון לך ולואי

מורה מקום

פ' כיל' מברכין

ע"ה פ' כל היד

בפר' בבלי
[*יהושע]

פ' ערבי פסחי'

בפר' בבלי

[* גם מלת לסעודה כתוב באותיות גדולו' עם מלות אלו דברים בשורה בפני עצמה. ונרא' כי כתב מלה לסעו' רק לסמן את הספר' אלו דברים ממסכ' ברכות מס' אלו דבר' בשאר מסכת: המגיה]

השמור דרכיו. ועוד אמרו ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה אין ים אלא תורה שנאמר ורחבה מני ים וכל המדרש שם ח"כ יהי' סוד הכתוב נפתלי שבע רצון הממלא ברכת ה' שהיא הים הכלולה בכל מין הכל כענין שכתוב כל הנחלים הולכים אל הים והוא ביתו של מלך משל למבקשים לראות את המלך שואלים אנה ביתו של מלך ואח"כ שואלים אנה המלך וגם העולם הזה הנגוב והיבש מן הרצון ירש בית והמשכיל יבין עכ"ל. והתוספ' דף כ"ח ע"א ד"ה זוכה כתבו בשם הר"ר יוסף ממרשיליא מדהוה ליה למכתב ים ודרום רש וכתב ירשה הרי יו"ד ה"א יתירה לרמז שבה נבראו שני עולמים כדאמרינן במנחות (כ"ט ב') כי ביה ה' צור עולמים אל תיקרי צור אלא צר עכ"ל. אבל „אל תקרי צור אלא צר" לא נמצא שם בפרק התכלת.
°° נראה לי שהסוד הוא שהמן הקליע החילה ואח"כ הבאיש וכמו שכתוב בפסוק (שמות ט"ז כ') וירם תולעים ויבאש ואמרו במדרש רבה וכי יש לך דבר שבתחילה עושה תולעים ואח"כ מבאיש אלא שהקב"ה בקש להראות מעשיהם לבריות שלא יריחו או ריחו בערב ושליכו אותו שהיה עושה כל הלילה שורות שורות של תולעין מיד ויקציף עליהם משה עכ"ל המדרש.
°°° בספרים הנדפסים וכן בגמ' דילן וכמשניות גרסינן „אלו" וכן גרסין מהרש"ם בפירושו „אלו" אבל מתוך פירושו משמע שהגיון לא דוקא והעיקר כמו שכתוב בפנים „ואלו" שמוסיף על הראשונים.

בר כהנא א בשם שמואל נטילת ידים לחולין ואין ב נטילת ידים לתרומה. ר' יוסי אמ' לתרומה ולחולין ר' יוסי בש"ר חייא בר אשי ור' יונה ר' חייא בר אשי בשם רב * נטילת ידים לתרומה עד הפרק. ולחולין עד קשרי אצבעותיו. [ר'] ג מיישא בר בריה דריב"ל אמ' מאן דהוא אכל עם סבי ולא משטף ידוי עד הפרק לא הוה אכיל עמיה. אמ' רב הונא ד אין נטילת ידים לא לפת בלבד. * תני ר' הושעיא כל דבר שיש בו לכלוך משקה. ר' זעיר' ה אפי' [כי] ו מקצץ תורמוסין הוה נטל ידיה. * רב אמ' נטל ידיו שחרית ז אין מטריחי' עליו בין הערבי'. ר' אבינא מפקד לחמריה הן דאתון ח משכחין מיין תהון נטלין ידיכון ומתנין עליהון כולי יומא ט. ר' זעירא סליק גבי י ר' אבהו לקיסרין אשכחיה דאזל מיכול יא יהב ליה עגולא דיקצי יב א"ל סב בריך א"ל בעל הבית יודע כחו של כברו. מן דאכלון א"ל סב בריך. א"ל חכים ר' לרב הונא גברא רבה יג והוא הוה אמ' * הפותח הוא החותם יד. מתנית' פליגא על רב הונא * דתני' טו כיצד סדר נטי' ידים עד ה' מתחילין מן הגדול. יותר מכאן מתחילין מן הקטן. באמצע המזון מתחילין מן הגדול לאחר המזו' מתחילין מן המברך. לאו טז שיתקין עצמו לברכה ואין יז תימ' הפותח הוא החותם יח כבר מתוקן [ועומד] יט הוא. א"ר יצחק תפתר באילין דהוו עלין קטעין קטעין ולא ידעין מאן כ מברכא:

מתני' ב"ש [או'] כא מקנח ידיו במפה ומניחה על השולחן וב"ה או' על הכסת. ב"ש או' מכבדין את הבית ואח"כ נוטלין לידים וב"ה או' נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית:

גמ' כב מתני' בשולחן של שיש ושל פרקי' שאינו מקבל טומאה: מאי טעמו' דב"ש. שלא יטמאו משקי' שבמפ' מן הכסת ויחזרו ויטמאו את ידיו. ומאי טעמון דב"ה לעולם ספק משקי' לידים טהור. ד"א אין נטילת ידים לחולין. וכב"ש יש נטילת ידים לחולין. תפתר אי כר"ש בן אלעזר אי כר' אלעזר בר צדוק. כר"ש בן אלעזר דתנינן ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ ידים תחלה לחולין ושניות לתרומה. אי כר' אלעזר בר' צדוק דתנינן תמן * חולי' שנעשו על גב הקדש הרי אלו כחולין ר' אלעזר בר צדוק או' הרי אלו בתרומה לטמ' שנים ולפסול אחד. תמן תנינן * הסך שמן טהור ונטמ' וירד וטבל ב"ש או' אע"פ שמנטף טהור. וב"ה או' ° טמא ואם היה שמן טמא מתחלה ב"ש או' כדי סיכת אבר קטן וב"ה או' משקה טופח. ר' יהודה או' משום ב"ה טופח ומטפיח. מיחלפ' שיטתהון דב"ש ° תמן אמרין טהור וכה אינון אמרין טמא. תמן מאום הוא. ברם הכא בעינו הוא. ואם היה שמן טמא מתחלתו וכו' מיחלפא שיטתהון דב"ה תמן אמרי' טמא וכה אמרי' טהור. תמן בעינו

לאוכלי תרומה ולא הצריכו מפה לאוכלי טהרות. ור' אמי ור' אסי כהנים היו ורגילין לאכול תרומה: נטילת ידים לחולי' היינו עד קשרי אצבעותיו. ואין צריך נטילת ידים בתרומה אלא לאכול במפה דכהנים זריזין הם ולא נגעי: ר' יוסי אומ' לתרומה ולחולין כלהו שוין ואין אוכלין במפה בספיקן: לתרומה עד הפרק מקום חבור פסת היד עם הקנה: עד קשרי אצבעותיו לפסת ידו: ולא משטף ידוי עד הפרק כמו לתרומה: מקצץ תורמוסין שהיו טופחין במשקה וכן פסק הרמב"ם ז"ל דפירות טופחין במשקה צריכין נטילת ידים. מקצץ נוטלין מן הפיסולת שלהן שהוא כרתק שלהן והגרתק קרוי כן כדאמרי' בפ"ק דכלאים והקצין דמיין וכו' מקצץ נוטלין מקצין כמו תגרם יגרם ודומיהן: ומתנין עליהון כולי יומא תהו מתנין עליהון כל היום שיועיל נטילתכם לכל היום לאכילה ובלבד שיזהרו מלטנפן ומלטמאן: יהב ליה עיגולא דיקצי נתן לו עיגול של פת שיבצע: בעל הבית יודע כחו של כברו ויבצע בעין יפה: הפותח הוא החותם הבוצע מברך: יותר מכאן מתחילין מן הקטן שהגדול הוא שיטול ידיו הגדול וימתין יושב ובטל עד שיטלו ידיהן כולן: באמצע המזון בגון בין תבשיל לתבשיל אם נוהגין להן ליטול. מתחילין מן הגדול דכיון דאוכלין אין לו להמתין ואפי' היו עשרה: לאחר המזון מתחילין מן המברך בגון אם הגדול גוה לא' ליטול קודם שיטול הוא הוא מברך ולכך נותנין לו מים התלה שיתקין עצמו לברכה: דהוו עאלין קטעין קטעין וכו' כלו' לעולם כרב הונא והפותח הוא החותם ודקאמרת מתוקן ועומד הוא הכי אתי עסקי' שנכנסו מעט מעט שבשאחרוני' אין יודעין מי הוא הגדול שפתח ונותן לנו סימן שאם נותנין לו מים אחרוני' תחלה נדע כי הוא המברך ויכוונו לבם אליו לשמוע קולו ועיין בתוספו' בפ' ג' שאכלו בעובדא דר' זירא על לגביה ר' אבהו:

מתני' ומניחה על השלחן כדמפ' בגמ' דבשלחן של שיש או של פרקים עסקי' דאינו מקבל טומאה אבל לא יניח המפה שנגב בה ידיו על הכסת המוכנה אצלו להסב וטעמ' כדאמ' בגמרא: וב"ה או' מניחה על הכסת דוק' ובה יקנח ידיו תמיד שם ולא על השולחן וטעמייהו מפ' בגמ': מכבדין את הבית מקום שאכלו שם אם הסבו על גבי קרקע מכבדין את הקרקע או אם הסבו על השולחן מכבדין את השולחן ואח"ב נוטלין מים אחרוני' לידים: וב"ה או' ופו' פלוגתייהו מפ' בגמ':

גמ' בשלחן של שיש שמפרש בבית כדתנן במס' כלים פ' כ"ב: שלא יטמאו משקין של המפה מן הכסת דהכסת הוא טמא מחמת משקין או דאשון לטומאה ואין מטמ' אדם ואם אתה או' דינית המפה על הכסת פעמי' שהמפה יהא משק' טופח עליה מחמת הידים וכיון שהמוכה אצלו בכל פעם מקנח בה ידיו וחוזרת ומטמאה את הידים וגמלא אוכל בידים מסואבות דהא משקי' חוזרין תחלה ועבדי' לידים שניות הילכך מניחה על השולחן של שיש: ספק משקין לידים טהור כדתנן במס' ידים ספק נעשה בהן מלאכה ספק לא נעשה בהן מלאכה ספק נטמאו ספק טהורין ספקן טהור הילכך ספקא דכסת לאו כלום הוא דטמא אין בה משקין שיהו ראויין לטמא שאין בהן כדי סיכת אבר קטן: אין נטילת ידים לחולין כלומ' מן התורה והכי אית' בגמ' דילן. וב"ה סברי דאפי' דהוי שולחן הכי מותר להשתמש בו ומשום הכי מוטב להניחה על הכסת מלהניחה על השולחן שבשתיטמא מחמת כסת והחזור ותטמא את הידים אין לנטילת ידים עיקר מן התורה אבל בהניחה על השולחן חיישי' שמא תטמא האוכל' מחמת משקין שבה ויש לטומאת אוכלין עיקר מן התורה דלשמעון דהן מיטמאי' מאויר כלי חרס וכן שניים, ולא אשכחן טומאה לאדם אלא מאב הטומאה: יש נטילת ידים לחולין מן התורה בתמיה והא ידים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין: דתניא ר"ש בן אלעזר בפ' השותפין אחד בעוף מייתי לה ותוספת' הית במס' טהרות: הידים תחלות לחולין אליבא דר' עקיב' וכגון שהכניס ידיו לבית המנוגע הוו תחלה ופוסלות בחולין אחד ובתרומה פוסלות אחד ומטמאות אחד: ושניות לתרומה כוה שהוכרו שניות שנעשות שלישי' גלר"ש בן אלעזר אליו דאמון שפוסל בחולין הוו ידים יש להן עיקר מן התורה: דתנינן תמן סוף פ"ב דטהרות: הרי אלו כחולין ואין בהן לכלל שלישי': הרי אלו בתרומה ובאין לכלל שלישי: לטמא שנים את התרומה' ואלה ממנו קרוי טמא שלשון משנה ואת שאין הטומאה יואלה היינו לטמא אחר קרוי פסול הילכך שלישי' דתרומה קרוי פסול: תמן תנינן פ"ד דעדיות מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה: הסך שמן טהור ונטמא פסקי' טהור סך שמן טהור ואח"כ נטמא וירד וטבל ולא נשטף השמן מעליו בטבילתו ב"ש סברי אע"פ שהוא מנטף מן גופו נטהר השמן בטבילתו וכדמפ' טעמ' ואזיל: היה שמן טמא מתחלתו וסך בו וטבל ב"ש סברי כדי סיכת אבר קטן אם יש בשמן אחר שטבל כדי סיכת אבר קטן של קטן בן יומו חשוב ואינו בטל ולא נטהר השמן אבל אם היה פחות מכאן טהור. וטעמ' דמפלגינן בין טמא מתחלתו לטהור עתחלתו גזרה שמא יאמרו ראינו שמן טמא שנטהר ועולה לו טהרה במקוה, וב"ה מחמרי דאם יש בשמן טופח ובלבד ע"מ להטפיח לא נטהר השמן: תמן אמרין טהור במס' עדיות אמרי טהור אע"פ שמנטף משום דבטל משקה על גב הגוף: וכה אינון אמרין טמא גלכך לא יניח מפה על הכסת דמשקין הבלועין במפה חשיבי ויטמאו מחמת כסת: ומהדר תמן מאום הוא שמן בטל גופו מאום הוא מחמת זיעת האדם ולא חשיב דמשקה סרוח הוא ולא חשיב משקה כדאית' בפ' בתרא דתרומות מה שאין כן במפה. והא דלא פריך ב"ה אב"ה דהכא ב"ה מטעם ספק מטהרי דטמא אין בהן שיעור משקי' לטמאות כדאמרי' ספק משקין לידים טהור והתם משום דהוי בעין כדקתני מנטף מטמא: תמן אמרי טמא בכדי טופח ע"מ להטפיח: וכא אמרי' טהור דהא ודאי אי אפשר שלא יהא כאן משקה טופח מחמת ניגוב הידים ואפי' לא הוי בו כדי להטפיח מטמאי' ב"ה לת"ק. בשלמא ב"ש אב"ש לא קשיא דהא מנח ליה בשולחן של שיש או של פרקים שאין בה טומא' כלל. והקשה הראב"ד ז"ל דמה יש כאן משקה טמא מתחלתו ותירץ ז"ל דלהכי קרי ליה משק' מתחלתו דלפעמי' אפשר שעדיין לא נבלעו מי הידים במפה.

נוסח דפוס ווניציאה

א בר בר כהנא
ב אין ג ליתא
ד רבי הונא אמר
ה אמר אפילו
ו ליתא ז כשהרים
ח דאתו
ט משכחין מיסתחון נסבין ידיכון ומתני' על כל יומא
י גביה
יא אזל למיכול
יב דקלי
יג אנסא רבא
יד חותם טו דתני
טז לא יז אין
יח חותם יט ליתא
כ מה מברכה
כא ליתא
כב [אחר מלת „מברכה" שלפני המשנה איתא:] הלכה. מה טעמהון דבית שמאי מפני הובקן אוכלין. ומה טעמון דבית הלל אם השמש פיקח הרי זה מעביר פירורין פחות מכזי' ונוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית מהניחה בשולחן של שיש ושל פרקים שאינו מקבל טומאה. הלכה. מה טעמון דבית שמאי שלא יטמאו משקין שבמפה מן הכסת וכו' דבר אחר אין ידים לחולין. וכבית שמאי יש ידי' לחולין. היפתר או כר"ש בן אלעזר או כר"א בי ר' צדוק. כר"ש בן אלעזר דתני ר"ש בן אלעז' אומ' משו' רבי מאיר הידים תחלה לחולין וכו' ב"ש או' אף על פי מנטף טהור וכו' ר' יהודה אומר משום בית הלל טופח ומטפיח מחלפ' שיטתהון דבית הלל תמן אמרין טמא והכא אמרין טהור. תמן בעינו הוא והכא בלוע במפה הוא.

מאיר נתיב

° כגיר' מהרש"ם כן נוסחת הראב"ד בפירושו על עדיות פרק ד' משנה ו' אלא שנפל שם טעו' בספרים „משום" במקום „מאום" ומילת משום אין לה הבנה.

מורה מקום

שם

פ' ערבי פסחי'

פ' כל הבשר

שלשה שאכלו בבלי שם ותוס'

משנה פרק שני דטהרות

עדיות פ"ד

בעינו הוא. והבא בלוע במפה הוא: ב"ש אומ' מכבדין וכו': מאי א טעמו' דב"ש מפני אובדן אוכלין. ומאי טעמון דב"ה אם השמש פיקח הרי זה מעביר פירורין [שיש בהן כזית ומניח פירורין] ב * פחות מכזית ונוטלי' לידים ואח"כ מכבדין את הבית:

מתני' ב"ש או' נר ומזון בשמי' והבדלה וב"ה או' נר ובשמים ומזון והבדלה. ב"ש אומרי' שברא מאור האש. וב"ה או' בורא מאורי האש:

גמ' תני' ג א"ר יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על [ברכת] ד המזון שהוא בתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף. על ה מה נחלקו על המאור ועל הבשמים. שב"ש או' בשמים ומאור. וב"ה או' מאור ובשמים. ר' בא רבי ו יהודה בשם רב הלכה כדברי האומ' ז בשמים ואח"כ מאור. [תני] ח ב"ש * אומ' שמן ערב בימינו וכוס היין בשמאו או' על שמן ערב ואח"כ על הכוס. וב"ה או' כוס בימינו ושמן ערב בשמאו ומברך על הכוס ואח"כ על שמן ערב ט °° וטחו בראש השמש. ואמי היה שמש ת"ח טחו בכותל שאין שבחו של ת"ח להיות יוצא מבושם [לשוק] יא. אבא בר בר חנה ורב חונא הוון יתבין אכלין והוה ר' זעירא קאי יב ומשמש קומיהון עאל יג וטען תרויהון בחדא ידיה אמר ליה אבא בר בר חנה מה ידיך חוריתא קטיעא יד. ובעס עלוי אבוי וא"ל טו לא מסתייך טז דאת רביע והוא קאי יז ומשמש ועוד דהוא כהן ואמ' שמואל המשתמש בכהונה מעל ואת יח מיקל ליה גזרה דהוא רבע ואת קאי יט ומשמש תחותוי. ומנין כ המשתמש בכהונ' שמעל כא ר' אחא בשם שמואל אמ' כתי' (עזרא ח) ואומרה להם * אתם קדש לה' והכלים קדש מה כלים המשתמש בהם מעל. אף [אתם] כב המשתמש בכם כג מעל:

[ב"ש או' שברא מאור וכו':] כד על דעתון דב"ש אשר ברא פרי הגפן. על דעתון דב"ה בורא פרי הגפן. יין מתחדש בכל שנה ושנה. והאש כה מתחדש בכל שעה [ושעה] כו.* תני האש והכלאי' אע"פ שלא נבראו בששת כז ימי בראשית אבל עלו במחשבה מששת ימי בראשית. הכלאים [שנא'] כח (בראשית לו) ובני צבעו' ואיה כט וענה הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר וגו' מהו ימים ר' יהודה בר סימון אמ' ל תמיונם. ורבנן אמרי חימיסו לא חציו סוס וחציו חמור. ואלו הן הסימנין א"ר יהודה כל שאזניו קטנות אמו סוס ואביו חמור. גדולו' אמו חמורה ואביו סוס. ר' מנא מפקד לאילין [דבי] לב נשיאה לג אין בעיתון מיזבון מולוון תהוון לד זבנין אילין דאודניהון דקיקין שאמו סוסיא לה ואביו חמור. מה עשה צבעון וענה זימן חמורה והעלה עליה סוס זכר ויצא מהם פרדה. אמ' להן הקב"ה לו אתם הבאתם לעולם דבר שהוא מזיק לז אף אני מביא על אותו האיש דבר שהוא מזיקו מה עשה הקב"ה הביא חכינא והעלה עליה חרדון ויצא ממנה חברבר מימיך לח לא אמ' לט לך אדם שעקצו חברבר והיה נשבו כלב שוטה וחיה שבעטתו פרדה לבנה וחיה ובלבד פרדה לבנה. האש [מניין] מ ר' לוי בשם ר' נזירא מא * ל"ו שעות שמשה מב האורה שנבראת ביום הראשון י"ב בע"ש וי"ב בליל שבת וי"ב בשבת והיה אדם הראשון מביט בו מסוף העול' ועד סופו כיון שלא פסקה האורה התחיל כל העולם כולו משורר שנא' (איוב לז) תחת כל השמים ישרהו [ואירו על כנפות הארץ ישרהו] מג למה מד שאורו על כנפות הארץ. כיון שיצתה שבת התחיל ממשמש חשך מה ובא נתירא אדם ואמ' אילו זה מו שכתו' בו (בראשית ג) הוא ישופך ראש וגו' שמא בא לנשכני [שנא'] מז (תהלים קלט) ואומר מח אך חושך ישופני. א"ר לוי באותה שעה מט זימן לו הב"ה שני רעפים והקישן

דידים במפה ונגעו בכסא ויקבלו טומאה מיניה ויחזרו ויטמאו את הידים דהוי ליה משקה טמא מתחלתו: ומשני דלא דמי דהתם בעינו הוא שהיו בלוע באדם הילכ' טמא ולא נטהר אבל הכא בלוע במפה הוא ולאחר שעה תהא נגובה ואין באן משקה טמא כלל: מפני איבוד אוכלין שיהו לשם פירורין ואם אתה אומ' מוטלין קודם כיבוד אתה מבזה האוכלין שיפלו משקין עליהן: מניח פירורין פחות מכזית דמותר לאבדן ביד בדאית' בגמ' דילן וב"ש סברי מותר להשתמש בשמש ע"ה וב"ה סברי אסור להשתמש בשמש ע"ה:

מתני' נר ומזון בשמים והבדלה דכיון דראה האור מיד מברך עליו ומברך על המזון שאכל דמיירי שהיה אוכל בשבת ושכחה עליו מ"ש ואין לו אלא כוס אחד ומניחו לאחר המזון וסודר עליו כך ומזון ובשמים ואח"כ מבדיל דאפוקי יומא מאחר כל מאי דאפשר: נר ובשמים דכיון דהדליקו כל מיד צריך לברך עליו דנהנה מיניה מיד ואח"כ על הבשמים דכיון דקא עביד מלאכ' מרגיש ביציאת השבת וצריך לברך על הבשמים הילכ' לבסוף מברך על המזון ולבסוף מבדיל: שברא מאור האש דהא על האש שנברא במוצאי שבת מברכינן כדאית' בגמ'. וב"ה סברי בורא לשון הווה דהא בכל שעה מתחדש ועוד פליגי במילת' אחריתי דב"ש סברי מאור לשון יחיד וב"ה סברי מאורי לשון רבים דהרבה גווני מאורות יש באור:

גמ' על המזון שבתחלה דכיון דגמר סעודתו בהשוא מחייב בריסא ואין מעבירין על המצות: בשמים ומאור בשמים מעיקרא לייטב נפשו קודם שיברך על המאור להנאות שקשה בעיניו פטירת השבת: כדברי האומר בשמים ואח"כ מאור הוא דסברי ב"ה אבל פסיק' דמודו דמזון תחלה וקא סב' דמפכי' להו דב"ש לב"ה ודב"ה לב"ש וכן אסיקו בגמ' דילן: אוחז שמן ערב בימינו וכוס יין בשמאלו ביין שלאחר המזון מיירי ואינו כוס של ברכה °°° ואוחז שמן ערב בימינו לפי שעליו מברך תחלה לייטב נפשו. מברך על השמן בורא שמן ערב ואח"כ ומברך על היין כגון באוכל שאין היין קבע ואין בו יין לפני המזון: כוס בימינו אוחז את היין בימינו דברכת היין תדירה וב"ה אזלי לטעמייהו: וטחו בראש השמש כדי שלא יהא בידיו מבושמות לשוק: שאין שבחו של ת"ח וכו' מפ' בפ' כילד מברכין אזלן דוקא במקום שמכבדין על משכב זכור: וטעין תרויהון בחדא והא ר' זעירא לקח לרבה בר בר חנה ולרב הונא בחדא ידא ובעס רבה בר בר חנה על זה דהיה לו להתכבם וליקח אחד בידו אחת והשני בשנית דלא היו אגודות של כלים: ובעס עלוי אבוי לרבה בר בר חנה ומפ' בסנהדרין פ"ק דמרתת שמיא *: ר' זעירא כהן הוה והכי אמרי' לעיל בפ' שלשה שאכלו דקרא כהן במקום לוי: אשר ברא פרי הגפן דמה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית היה כלומ' ואמאי לא תנינן פלוגת' דב"ש וב"ה לעיל גבי יין פ' כילד מברכין: ומשני יין מתחדש וכו' דיין של שנה זו אינו כשל אשתקד ואם אינו מתחדש כמו דבך כמו עכשו כשל אשתקד: והאש מתחדש וכו' ה"ג וטעמ' דב"ה קא מפ' לקמן דהאש מתחדש בכל שעה נמי דקמא קמא אזיל: שלא נבראו מששת ימי בראשית מפ' לקמן ובפ' מקום שנהגו דבמוצאי שבת נתן הב"ה דעה באדם הראשון והביא שתי אבנים וטחן זו בזו ויצתה מהם אור: אשר מצא ענה המאיסם: תמיונם לא אתפרש ורש"י פי' מין חיה °°°°: חימיסו כמו אמינו אמסו את לבבנו דאמרי' בפ"ק דמעשרות פלגון ליבנא לשון... אני דחציו סוס וחציו חמור מיזבון מולוון לקנות פרדות: חרדון לב: חברבר ערוד קרוי בגמ' דילן: האש מניין בא כיון שלא נברא בששת ימי בראשית: אותה האורה ששמשה בע"ש שנבראת בו אדם וקסבר דשמשה האורה של יום ראשון כל ששת ימי בראשית ואע"פ שנתלו המאורות ביום ד' לא שמשו [נ"ב: וכן דעת יונתן ב"ע ע"ה בפסוק ונוגה כאור וכו' ומה שכתו' להבדיל בין היום כבר כתב רש"י ז"ל שנגנז האור הראשון אבל בששת ימי בראשית לא שמשו אלא האור והמוסף הראשון זה ביום וזה בלילה ומה שאמרו מבלות אורה של מעלה גלגל חמה היינו לכשיגיע זמנו לשמש שלא כדברי הרמב"ן ז"ל]: באותה שעה זימן לו הב"ה במ"ש: שני רעפים אבנים קלים

°°° כן פירש רש"י בברכות דף מ"ג ע"ב) אבל הרמב"ם פסק פרק ז' הלכות ברכות הלכה י"ד שבכוס של ברכת המזון מיירי והשיג עליו הראב"ד ופירש כפירוש רש"י.

°°°° והערוך פירש שהוא בלשון יוני פרד ובערך "המיסו" פירש אליו חמור ואליו סוס פירוש בלשון יוני אני עכ"ל ולפי זה קשה מה פליגא ר' יהודה בר סימון ורבנן אבל יש לומר שידוע אצל כל יודעי לשון יוני שחילוק גדול יש בין המיונם והמיסו שהמיונם הוא אני אמיר כלומר שאביו חמור ואמו סוסה. מה שקורין בלשון אשכנז "מוילסעיער" אבל המיסו אביו סוס ואמו חמורה מה שקורין בל"א "מוילעזעל" ולפי זה מה שאמרה הגמ' לקמן מה עשה וכו' זימן חמורה והעלה עלה סוס הוא אליב' דרבנן שאמרו חימיסו.

מורה מקום

כילד מברכין בבלי

[* בקר' כתיב אלהם]

ב"ר פר' פ'

[* לפנינו אית' שם (ה') אבו וחנה ושילא ומרתא ור' חייא כולהו בני אבא בר אחא. א"כ מרת' אחי חנה ולא אבי רבב"ח. וע"ש בתו' ד"ה רבה ב"ח שסוברים דאבוי דרבב"ח ג"כ רבה שמי'. המגיה]

ב"ר פ' ה'

נוסח דפוס וויניציאה

א מה [וכ"ל]
ב ליתא ג תני
ד ליתא ה ועל
ו וכב ז מי שאומר
ח ליתא
ט בית שמאי אומרי' כוס בימינו ושמן ערב בשמאלו אומ' על הכוס ואח"כ אומר על שמן ערב בית הלל א מרים שמן ערב בימינו וכוס בשמאלו אומר על שמן ערב
י אם יא ליתא
יב קאים יג עלו
יד קטיען
טו אמר ליה
טז מיסתך יז קאים
יח את יט קאים
כ מנין כא מעל
כב ליתא
כג המשתמ' בכהני'
כד ליתא
כה האש אינו מתחדש. כו ליתא
כז מששת כח ליתא
כט היה ל אומר
לא היימיס לב ליתא
לג דנשיאה
לד מגליסון תהון
לה סוסה
לו אמ' הקב"ה להם
לז מזיקן לח מימיו
לט יאמר מ ליתא
מא בזירה
מב ששמשה אותה האורה
מד ליתא מג למי
מה משמש החושך
מו ואמר אלו הוא שכתב בו
מז ליתא
מח [כ"ה בק'] ואמ'
מט השעה

מאיר נתיב

° בעין נוסחת המהרש"ם כן הוא בבבלי דף כ"ב ע"ב וז"ל מעל פרורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהן כזית. והמפרשים נדחקו מאוד בפי' גירסת הספרים הנדפסים אבל נראה שהיא משובשת וכן הרגיש כבר מהר"ל א"פ בפירושו על הירושלמי.

°° כנוס' המהרש"ם כן הוא בתוספתא פ"ה הובאה בגמ' דילן דף מ"ג ע"ב.

והקישן זה לזה ויצא מהן אור א הה"ד (תלים קמט) ולילה אור בעדני ובירך עליו ב בורא מאורי האש. שמוא' אמ' לפי' מברכין על האש במ"ש שהיא תחלת ברייתה. רב הונא בש"ר אבהו בש"ר יוח' אף במוצאי י"ה מברך עליה שכבר שבת האור כל אותו היום :

מתני' אין מברכין על הנר ועל הבשמים של גוים ועל הנר ועל הבשמי' של מתים ועל הנר ועל הבשמים שלפני ע"ז ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו :

גמ' תני ג ר' יעקב קומי ר' ירמיה מברכין על הבשמים של גוים מה. ופליג ד קיימונה במעשן ה לפני חנותו. [תני] ו עששית אע"פ שלא כבתה מברכין עליה. * נר בתוך תיקו ז או בתוך פנס או בתוך ספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רוא' את השלהבת לעולם אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה. * [תני] ח חמשה דברים נאמרו בגחלת וחמשה בשלהבת גחלת של הקדש מועלין בה והשלהב' לא נהנין ולא מועלין. גחלת של ע"ז אסורה ושלהבת מותרת. המודר הנאה מחברו אסור בגחלתו ומותר בשלהבתו. המוציא את הגחלת לרשו' הר' חייב והשלהבת פטור. אין מברכין על הגחלת ומברכין על השלהבת ט. ר' חייא בר אשי בשם רב אם היו גחלים י לוחשות מברכין. ר' נחום דקסריון יא בש"ר נחום בר סימאי ובלבד יב הנקטפת. תני * גוי שהדליק מישר' וישראל שהדליק מגוי [מברכין] יג. ניח' גוי שהדליק מישראל. [ישראל שהדליק מגוי]. יד מעתה אפילו גוי מגוי. אשכח תני גוי מגוי אין מברכין. ר' אבהו בש"ר יוח' מבוי שכלו גוים וישראל אחד דר בתוכו ויצא משם האור מברכין עליה בשביל אותו ישראל ששם. ר' אבהו בש"ר יוח' * אין מברכין לא על הבשמים של לילי שבת בטבריה ולא על הבשמים של מוצאי שבת בצפרי ולא על הבשמים טו של אור ע"ש בסוריא טז שאינן עשוין אלא לדבר אחר :

ולא על הנר והבשמים של מתים : ר' חזקיה ור' יעקב בר אחא בש"ר יוסי בר יז חנינא הדא דתימר יח בנתונים למעלה ממטתו של מת אבל אם היו נתונים לפני מטתו של מת מברכין. אני אומ' לכבוד חיים יט הן עשוין :

ולא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז : ולא היא של גוים ע"ז. תפתר בע"ז של ישראל :

אין מברכין על הנר כ : דריש ר' זעיר' בריה דר' אבהו [בקיסרין] כא (בראשית א) * וירא ° אלהים את האור כי טוב ואח"כ ויבדל. ר' יהודה בר סימון אמ' הבדילו לו. ורבנן אמרי הבדילו לצדיקים לעתיד לבא. משלו משל למלך שהיה לו מנה יפה והפרישה לבנו °°. א"ר ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם ר' יוחנן וריש לקיש ויבדל הבדלה ממש משלו משל כב למלך שהיו לו שני איסטרטיגין זה או' אני משמש ביום וזה אומ' אני משמש ביום קרא לראשון ואמ' לו פלו' היום יהא תחומך קרא לשני וא"ל פלו' הלילה יהא תחומך הה"ד (שם) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה לאור א"ל היום יהא תחומך ולחשך א"ל הלילה יהא תחומך. א"ר יוח' הוא שאמ' לו הב"ה לאיוב (איוב לח) המימיך צוית בקר ידעת השחר מקומו ידעת אי זו מקומו של [שחר] כג אור ששת ימי בראשית היכן נגנז. א"ר תנחומ' אנא אמרית טעמ' (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חושך עושה שלום משיצרן עשה כד שלום ביניהן :

עד שיאותו : רב אמ' יאותו [ממש] כה. ושמואל אמר יעותו. מ"ד יאותו [דכתי'] כו (בראשית לד) אך בזאת נאות כז לכם. ומ"ד כח יעותו

קלים והכי איתא בפ' מקום שנהגו : שכבר שבת האור כל אותו היום הכל חדש הוא שנחסר בו כל היום ועכשיו נהנה ממנו :

מתני' על הנר של גוים משום דלא שבת ממלאכת עבירה שהגוי עושה מלאכה לאורו ותני' בגמ' דילן אור שלא שבת אין מברכין עליו ומוקי לה שלא שבת מעבירה : על הבשמים של גוים מוקי בגמ' דילן במסבה של גוים דסתמן לע"ז עבדי ובגמ' פריך היינו סיפא ולא על הנר ולא על הבשמי' של ע"ז : ולא על הנר של מתים דלא עבידא להאיר לחיים אלא לכבוד המתים ובגמ' מפ' הי מינו נר של מתים דעבידא לכבוד : ולא על הבשמים של מתים דלעיבורי ריחא וכו' זוהמא וסרחון של המת הוא דעביד ולא להריח : עד שיאותו בגמ' מפ' מאי יאותו :

גמ' מה ופליג וכי פליג אמתני' : ומשני קיימונה במעשן לפני חנותו השמידוה בני הישיבה כך ברייתא דר' יעקב במעשן הגוי לפני חנותו בודאי להריח עבד שיתקרבו האנשים אל חנותו ומתני' במסיבה עסקי' דסתמא לע"ז והכי מוקי לה בגמ' דילן : עששית פנס ליגטירנא בלע' : אע"פ שלא כבתה ודלקה כל יום השבת מברכין ואע"ג דלא שבת האור שבת ממלאכת עבירה הוא דאמרי' : ספקלריא כגון שהיה רואה נר בעד החלון ובחלון זכוכית שקורין ספקלריא : רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה כגון דמרחקא : משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת כגון דקיימ' בקרן זוית : מועלין בה הנהנה ממנה מביא אשם מעילות : והשלהבת לא נהנין לכתחלה ומדרבנן אין נהנין ואם נהנו אין חייבין אשם מעילות דלית ביה ממשא : גחלת של ע"ז אסורה דכתי' ולא ידבק בידך מאומה מן החרם ושלהבתה מותרת אפי' מדרבנן לא גזור בה משום דע"ז מאיסה ובדילי אינשי מינה הכי מפרש לה בפ' מעילין : והשלהבת פטור מוקי לה התם כגון דשייף לחרס משחא ואיתלי ביה נורא דגחלת ליכא ושלהבת איכא. ומשום חרס לא מיחייב וכגון דלית ביה שיעורא : אין מברכין על הגחלת כדמפ' וחזיל בגחלת שאינה לוחשת : הנקטפת שנקטפת שלהבתה הדקה ממנה שעולה ויורדת בה : ניחא גוי שהדליק מישראל דאור ששבת הוא אלא ישראל שהדליק מגוי למאי מברכין : וכ"ה דקמ' קמ' אזיל אי הכי אפי' גוי מגוי כמי : אשכח תני וכו' [כ"ב : דים אמ"ר מלא ברייתא' שאסור וק'] ובגמ' דילן פירשוה דגוי מגוי גזרינן משום גוי לאשון ועמוד לאשון. ישראל מגוי אתוספת דהתירא הוא דקא מברך : בשביל אותו ישראל ששם ובגמ' דילן פליג כיון דרוב גוים אין מברכין עליו ° : על הבשמים של לילי שבת שבטברי' היה מנהגן לגמר הכלים בערבי שבתות שיהיו ריח טוב לכבוד השבת. ובצפורי היו נוהגין לגמר הכלי' במ"ש וגם הן היו עושי' לכבוד השבת כדי להשיב נפש מן הצער שהיה להם באיבוד נפש יתירה והיו מגמרין הכלים כדי להריח ריח טוב ועל אותו ריח אין מברכין שהוא לכבוד ולא להריח איהו גופיה : אור ע"ש בסוריא בלילה ע"ש היו עושין כן בסוריא משמחת ביאת השבת : למעלה ממטתו של מת שקבועין שם על קבריהם כדרך שעושין הישמעאלים : אבל לפני מטתו כשמוליכין לקוברו כיון שאין קבועי' שם לכבוד החיים הן עשוין הילכ' מברכין ובגמ' דילן אמרי' כל שמוציאין לפניו ביום אין מברכין עליו : תפתר בע"ז של ישראל ואשמעי' דאע"ג דפקר ואין מאמין בה אלא כדי להטעותן אין מברכין עליו : הבדילו לו לצורכו הב"ה : הבדלה ממש שהבדיל האור בשעה שמדת היום משמש למעלה והחושך בשעה שהלילה משמש למעלה : איסטרטיגי פקיד גליב פלשתים מתרגמי' איסטרטיג פלשתא : לכשבראם עשה שלום ביניהם שהגביל לכל א' גבולו : נאות לכבם תר' אונקלוס נתפס לכון °°° לשון דפוס כדתנן טפוס של

נוסח דפוס וויניציאה

א האור ב עליה
ג תנא ד מהו פליג
ה במעשיו
ו ליתא חיקו
ח ליתא
ט מברכין על השלהבת ואין מברכין על הגחלת
י הגחלים
יא רבי יוח' דקרליון
יב בלבד יג ליתא
יד ליתא
טו מוצאי שבתות בציפורין ולא על הנר ולא על הבשמים
טז בציפורין
יז בי ר'
יח הדא דאת אמר
יט החיים
כ על הנר עד שיאותו לאורו
כא ליתא
כב ואח"כ ויבדל בין האור ובין החושך. אמר רבי ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש ויבדל אלהים אבדלה ודאי. ר' יהודה בר ר' סימון אמר הבדילו לו רבנין אמרין הבדילו לצדיקים לעתיד לבא משלו משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו וכו'
כג ליתא
כד משלא עושה
כה ליתא כו ליתא
כז [כ"ה בקרא] נאותו
כח מאן דמר

מאיר נתיב

° בגמרא דילן דף נ"ג ע"א איתא ת"ר הי' מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב כותים אינו מברך אם רוב ישראל מברך הא גופא קשיא אמרת אם רוב כותים אינו מברך הא מחצה על מחצה מברך והדר תני אם רוב ישראל מברך הא מחצה על מחצה אינו מברך בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך ואיידי דתני רישא רוב כותים תנא

סיפא רוב ישראל עכ"ל הגמ' וכת' המג"א סי' רצ"ח ס"ק י"ג וצ"ע ונימא כל קבוע כמחצה על מחצה דמי וה"ל ספק דהא קי"ל דקבוע כמחצה על מחצה בין לקולא בין לחומרא ואפש' דמיירי שרבה
איפ א' הולך וכל בידו דכל דפרים מרובא קפריש עכ"ל מג"א ולפ"ז י"ל דגמ' דילן מיירי בניידי וביכרו' דאמר ר' אבהו בש"ר יוח' מבוי שכולו גוים וישראל אחד דר בתוכו ויצא משם האור מברכין עליה
בשביל אותו ישראל שמה. מיירי בבירור בקבוע ועל כן מברכין מפני דקבוע כמחצה על מחצה דמי וא"כ השני תלמודים לא פליג' אהדדי. והנה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם אינם מזכירים כלום
מדין דמחצה על מחצה וכבר העיר בעל המאור על הרי"ף וכתב הרמב"ן דהשמיטו הרי"ף מפני הרחקת מציאותו וכן כתב הרב המגיד על הרמב"ם בפרק כ"ט מהלכות שבת הלכה כ"ו
אבל המלאכה הפנים רלה לומר שהיתה בגמ' דילן נוסחא אחרת להפוסקים הנ"ל ולא היו גורסים הא דמחצה על מחצה כלל ואפשר דגם למהרש"ם היה' בגמ' דילן גירסת הרי"ף והרמב"ם
והרא"ש ועל כן כתב דבגמ' דילן פליג. — °° כנוסחת מהרש"ם כן הוא בבראשית רבה פרשה ג'. — °°° וכן הוא בכל הספרים. אך בחומשים הנדפסים מחדש בווילנא נמצא נדפס
לשון פיים וכן בפסוק כ"ב אך בזאת יאתו לנו תרגם ברם בדא יתפסון לן אבל בספר „יאר" אשר נדפס אצל החומשים הנזכרים מביא הגירסא יתפסין ופירש לשון תנאי ופיוס. ונראה
דלפי

סורה מקום

אבלי בפרק

פרק מעילין

פ' אלו דברים בבבלי

שם

ב"ר פרשה ג'

יעותו [דכתי'] א (ישעי' ס) לדעת לעות את יעף דבר. תמן תנינן כיצד מעברין את הערים רב אמ' מאברין ושמואל אמ' מעברין. מ"ד מאברי' מוסיפי' לה אבר. ומ"ד מעברין כאשה עוברה. תמן תנינן לפני אידיהן של גוים רב אמ' עידיהן ושמואל אמ' אידיהן. מ"ד אידיהן (דברים לב) כי קרוב יום אידם. ומ"ד עידיהן [דכת'] ב (ישעי' מד) ועדיהם המה בל יראו ובל ידעו למען יבושו. מה ג מקיים שמואל טעמי' דרב ועדיהן המה שהם עתידין לבייש את עובדיהן ליום הדין. וכמה יאותו ד רב יהודה בשם שמואל כדי שיהו נשים טוות לאורו. ור' יוחנן אמ' ה כדי שתהא עינו רואה מה בכוס ומה בקערה. אמ' רב חיננא כדי שיהא יודע להבחין מה בין מטבע למטב'. תני ר' אושעיא אפי' טרקלין י' על י' [אמה] ו מברכין. ר' זעירא מקרב קומי' בוצינא אמרי' ליה תלמידוי ר' מה את מחמיר עלינו והתני ר' הושעיא אפי' טרקלין י' [אמה] ז על י' [אמה] ח מברכין:

מתני' מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש או' יחזור למקומו ויברך. וב"ה או' יברך במקום שנזכר. ועד מתי מברך עד כדי שיתעכל ט המזון שבמעיו. בא להם יין אחר המזון ואין שם אלא אותו כוס י ב"ש או' מברך על היין ואח"כ יא על המזון. וב"ה או' מברך על המזון ואח"כ מברך על היין. עונין אמן אחר ישראל המברך יב ואין עונין אמן אחר כותי המברך יג עד שישמע כל הברכה:

גמ' ר' יוסתאי בר שונים יד אמ' תרין אמוראין חד אמר טעמון דב"ש וחד אמ' טעמון דב"ה מ"ד טעמון דב"ש אלו שכח שם כים אבנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו. אף הכא יחזו' למקומו ויברך. מ"ד טעמון דב"ה אילו טו פועל עושה בראש הדקל או בתוך הבור שמא מטריחין [עליו] טז שיחזור למקומו ויברך אלא מברך במקום שנזכר אף הכא מברך במקום שנזכר:

[עד שיתעכל:] יז עד מתי הוא מברך ר' חייא בשם שמואל יח °° כל זמן שהוא צמא מחמת אותה סעודה. ור' יוחנן אמר עד שירעב:

[בא להן יין אחר וכו':] יט א"ר בא ע"י שהוא בן ברכה קטנה שמא ישכח וישתה כ:

[עונין אמן אחר ישראל וכו':] כא הא אחר ישראל עונין אמן אע"פ שלא שמע ולא כב כן תני * שמע ולא ענה יצא ענה ולא שמע לא יצא. חייא בריה דרב אמ' בשלא אכל עמהן כזית היא מתני' כג. תני שמע ולא ענה יצא ענה ולא שמע לא יצא. רב בשם אבא בר-[בר] כד חנה ואית דאמרי לה אבא בר חנה בשם רב והוא שענה ראשי פרקים. ר' זעירא בעי הי אינון ראשי פרקים הללויה הללו עבדי ה' וגו'. בעון קומי ר' חייא בר אבא מניין שאם שמע ולא ענה יצא אמ' [לון] כה מן מה דאנן חמיין כו רבנין רברבייא עבדין כן אינון קיימין בצבורא ואילין אמרין כז ברוך הבא ואילין אמרין בשם ה' ואלין ואילין יוצאין ידי חובתן. תני כח ר' אושעיא עונה הוא אדם אמן אפי' לא אכל ואינו אומ' נברך שאכלנו כט אלא א"כ אכל. תני * אין עונין אמן יתומה ולא אמן קטופ' ולא אמן חטופה. בן עזאי או' העונה אמן יתומה יהו בניו יתומים. חטופה יתחטפו שנותיו. קטופה תקטף נשמתו. ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה. אי זו היא אמן יתומה אמ' רב הונא דין דמחייב לברוכי ל והוא עני לא ולא ידע למה הוא עני. תני גוי שברך ה' לב עונין אחריו אמן. א"ר תנחומא אם ברכך גוי עני אחריו אמן דכתי' לג (דברים ז) ברוך תהיה מכל העמים. גוי לד פגע את ר' ישמעאל וברכו א"ל כבר מילתך אמירא. פגע אחרינ' וקללו א"ל כבר מילתך אמירא. אמרו ליה ר' כמא דאמרת להדין אמרת להדין אמ' לון כן כתי' (בראשית כז) אורריך ארור ומברכיך ברוך:

הדרן עלך אלו דברים

של תפלה כלומ' גלך לגגדכם ולרצונכם בכל האותכם כמדהכם בכוון כדרך נורה שעושין בדפוס והיא כמדת הדפוס והכ' נמי עושה באור היד אל כנורת האלבעות °: לעות לשון עת פאסר טייכפו בלע': לבייש את עובדיהן והפסילים יעידו על עובדיהן אע"פ שאינם רואים ואינם יודעים כדי שעובדיהן יתביישו ומתני' לאו על פסילי' קיימ' אלא ביום האיד: מקריב קומיה היה מקרב לפניו האור כדי לברך עליו:

מתני' עד שיתעכל המזון בגמ' מפ' שיעור עיכול: בא להם יין אחר המזון וביאות החול: מברך על היין תחלה מפ' בגמ' דמיירי דמזון שאכלו הוא בן ברכה קטנה כגון שאכלו ירק מבושל והוא מזון או קוטנית והוא מזון דברכה אחרונה של מזון הוא בורא נפשות וחיישי' ב"ש דילמ' שתי מקמי דבריך בורא פרי הגפן ואותו כוס לברכת המזון הוא דטעונה כוס ומשו' הכי מברך ברישא ב"פ הגפן: עונין אמן אחר ישראל המברך ואפי' לא שמע כלל אבל לא אחר כותי שמא ברך להר גריזים:

גמ' שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו לכבוד עצמו הוא חוזר לכבוד שמים לא כ"ש: שמא מטריחין אותו שיתבטל ממלאכתו ויחזור למקומו ויברך: עד מתי הוא מברך שעדיין לא נתעכל המזון: עד שירעב מחמיר הוא משמואל: ע"י שהוא בן ברכה קטנה ק' ליה לר' בא אמאי אמרי ב"ש יין קודם דהא ב"ש סברי לעיל דמברך על היום תחלה דכבר קדש היום והכא נמי הרי אכל תחלה ולהכי מוקי לה שלא אכל אלא ירק או קוטנית שברכתו אחרונ' בנ"ר שאינו אוכל פת באותה סעודה ומתוך שהית ברכה קטנה טעי אטו אם אוכל פירות באותה סעודה וגמר לאכול פרי אחד ומברך בנ"ר ויש לו יין שותה יין ואינו מברך בפ"ה אם ברך בתחלה אבל לעולם היכ' דליכ' שכחה מודו ב"ש דברכת המזון קודמת כדאית' לעיל בריש פרקין: ברס הכא ע"י שהוא וכו' טעות סופרים הוא ולא גר' ליה הכא ובריש פרקין מקומו: בלא אכל עמהם כזית דרך עניה לאו להוציא עצמו הוא דהא לא מחייב אלא משום דאמרי' לקמן עונה אדם אמן אפי' לא אכל ואשמעי' מתני' אע"פ שלא שמע אלא שרואה אחר עונה עונה אמן: והוא שענה ראשי פרקים כי אמרי בהלל שמע ולא ענה יצא ובלבד שעונה ראשי פרקים דאמרי' בפ' לולב הגזול מגוה לענות ראשי פרקים: הללויה הללו עבדי ה' ראש המזמור וכן כל ראש מזמור ולמעוטי הפסקות שמפסיקין כגון מה אשיב לה' שאינו ראש מזמור: אינו אומ' נברך שאכלנו אלא א"כ אכל ואומ' ברוך הוא ומבורך שמו לעולם ועד: אמן יתומה לקמי' מפרש: קטופה שמפסק קריאת הנון שאינה מוציאה בפה שתהא ניכרת: חטופה שקור' אות האלף בחטף ולא בפתח. וצריך לומ' אמן בקמץ ולשהות בקריאת הנון מעט: ולא ידע למה הוא ענה שלא שמע הברכה אלא עונה מפני עניית האחרים:

הדרן עלך אלו דברים

מורה מקום

לולב הגזול

פ' ג' שאכלו

נוסח דפוס וויניציאה

א ליתא
ב ליתא ג מאן
ד ליום הדין. אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו רב יהודה וכו'
ה אמר רבי יוחנן
ו ליתא ז ליתא
ח ליתא ט שיתאכל
י הכוס
יא ואח"כ מברך על המזון
יב מברך יג מברך
יג רבי יוסטא בר שונם יד אלין
טו ליתא טז ליתא
יז רבי חייא בשם שמוא' עד שיתעכ' המזון במעיו וחכמי' אומרים כל זמן שהוא צמא
יח ר' יוחנן
יט ליתא
כ שמא ישכח וישתה
כא הכא על ידי שהיא משולשה על הכוס אינו שוכח
כב ליתא כג לא
כג הכא מתניתא
כד ליתא [נראה שצ"ל: רב בשם אבא בר חנה ואית דאמרי לה אבא בר בר חנה בשם רב. כי לא יתכן שרב יאמר דבר בשם בן בנו של דודו [ונראה שרבה בר בר חנה המגדל כבן בבית רב כי אביו מת טרם נולד, ולכן נקרא רבה או אבא בשם אביו. וכ"מ נוהא דאית' בירוש' ב"מ פ"ה ה"ז לווה אדם (וה"ה שמלוה) מבניו ובנותיו ברבי' וכו' אמ' רב כגון אנא (כמו שאני עושה) לרבה בר בר חנה (שהוא כבן ביתי) ורבה בר בר חנה לי] וכן לא יתכן שרבה בר חנה יאמר דבר משמיה דרב. כי רב"ח היה גדול בשנים מרב דלהכי נסמך ונחית לבבל לפני רב אף "שהיה רב חכם ביותר". עי' בבלי סנהדרין ה' ע"א וברש"י ד"ה על שם חכמתו. המגיה]
כה ליתא כו חמי
כז דאילין אמרין דין ברוך כח תנא
כט שאכלנו משלו
ל דין דיתיב למיברכה
לא ענה [וכ"ל]
לב שברך את השם
לג דכתב
לד גוי אחד פגע

הרואה

מאיר נתיב

דלפי זה גם בפסוק ע"ו גרס כגירסת המהרש"ם נופפס וכתב החכם ר' וואלף היידענהיים בספרו הבנת המקרא שיש הבדל בין לשון התרלות ובין לשון האותות כי ההתרלות הוא לנחת נפש הרוצה לבד אבל ההאותות הוא לנחת נפש שניהם וכמו שנראה מפימוש הל' ולכן מתורגמן נופפם ואנפפו וכמו שמתורגם אם יפתוך תאותים אל תובא (משלי א') אל תטפפס ופירו' כעין פי' המהרש"ם.

° בש"ע א"ח סימן רצ"ח סעיף ג' מביא עיקר המנהג מן הזוהר פ' בראשית ופ' ויקהל ובהגר"א שם ס"ק ה' מביא הפסיקתא הביא' הילקוט תהלים תשכ"ג כל עצמותי וכו' לפרוס לעשות פריעה ומליקת עוף ובהן להסתכל אור להבדלה עכ"ל ולפי פירש המהרש"ם המנהג הזה בנוי על דברי המשנה והירושלמי.

°° ראה כמה נכונה נוסחת המהרש"ם. והסופרים והמדפיסים ערבו הפיסקא עם דברי ר' חייא בשם שמואל והוסיפו אח"כ וחכמים אומרים. ויש שרוצים להוכיח מגירסא משבשתא דספרים הנדפסים שהיו לבני מערבא המשניות בסיגנון אחר אבל דבריהם מוטעים ובטלים הם ונוסחת המהרש"ם היא עיקרית ועיין בגמרא דילן דף נ"ג ע"ב.

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל או' ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. מקום שנעקרה ממנו ע"ז או' ברוך שעקר ע"ז מארצנו. על הזיקים ועל הזוועות ועל הברקים ועל הרעמי' ועל הרוחות הוא אומ' ברוך שכחו [וגבורתו] א מלא עולם. על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדבריות הוא אומ' ברוך עושה בראשית. ר' יהודה או' הרואה את הים הגדול ב או' ברוך שעש' את הים הגדול בזמן שהוא רואהו לפרקים. על הגשמים ועל בשורות טובות הוא או' ברוך הטוב והמטיב ועל ג שמועות הרעות הוא או' ברוך דיין האמת. בנה בית חדש וקנה כלים ס חדשים או' ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה:

גמ' מתני' בניסי ישראל אבל בנסי יחידי שנעשו לו אינו צריך לברך. מהו שיברך אדם על ניסי אביו או על ד ניסי רבו. ואם היה אדם מסויים כגון יואב בן צרויה ה ואדם שמתקדש בו שם שמים כגון חנני' מישאל ועזריה [מברך] ו °: נסי ז שבטים מהו שיברך. למ"ד ח * כל שבט ושבט איקרי קהל צריך לברך: ולמ"ד ט כל השבטים קרוין קהל אין צריך לברך: [תני'] י * הרואה בבל צריך לברך חמש ברכות. ראה פרת או' ברוך עושה בראשית. ראה מרקולים או' ברוך [שנתן] יא ארך אפים [לעוברי רצונו] יב. ראה ביתו של נבוכדנצר או' ברוך שהחריב ביתו של אותו רשע. ראה יג כבשן האש וגוב האריות יד או' ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. ראה מקום שנוטלין ממנו עפר או' ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים (ישעי' יד) טו וטאטאתיה במטאטא השמד. ר' זעירא ורב טז יהוד' בשם רב כל ברכה שאין עמה מלכו' אינה ברכה. א"ר תנחום' ואנא יז אמרית טעמ' (תלים קמה) ארוממך אלהי המלך. רב אמר וצריך יח לומ' אתה. ושמואל אמ' וצ"ל אלהינו יט. ר' יוחנן ור' יונתן אזלון למעבד שלמא באילין קרייתא דדרומא עאלון לחד אתר ואשכחון לחזנא דאמ' האל הגדול הגבור והנורא האדיר כ והאמיץ ושיתקו אותו אמרו לו אין לך רשות להוסיף על מטבע שטבעו חכמי' בברכות. רב הונא בשם רב (איוב לז) שדי לא מצאנוהו שגיא כח לא מצינו כחו וגבורתו של הב"ה. ר' אבהו בש"ר יוח' (שם) היסופר לו כי אדבר אם כא אמר איש כי יבולע אם בא אדם לספר גבורותיו של הב"ה מתבלע מן העולם. א"ר שמואל בר נחמן (תלים קו) מי ימלל גבורות ה' כגון אני וחברי. א"ר אבון כב תרגם יעקב איש כפר נבוריא בצור (שם סה) לך דומיה תהלה אלהים בציון סמא דכולא משתוקא. למרגלית דלית בה טימי כל מי שמשבחנה פוגמה כג. תני הפותח ביוד הא וחותם ביוד הא הרי זה חכם. באלף למד וחותם באלף למד הרי זה בור. באלף למד וחותם ביוד הא הרי זה בינוני. ביוד הא וחותם באלף למד הרי זו דרך אחרת. * שאלו המינים כד את ר' שמלאי במה אותות בראו את העולם אמ' להן וכי אתם שואלים לכו ושאלו את אדם הראשון. שנא' (דברים ד) כי שאל נא לימים ראשונים וגו' אשר בראו אלהים אדם על הארץ אין כתי' כאן אלא אשר ברא אלהים אדם על הארץ. אמרו ליה והא כתי' (בראשי' א) בראשית ברא אלהים אמ' להם וכי בראו כתיב אין כתי' [כאן] כה אלא ברא. א"ר שמלאי כל מקום שפקרו כו המינין תשובתן בצדן. חזרו ושאלו אותו מהו כז אהן דכתי' (שם) נעשה אדם בצלמנו כדמותנו אמ' להן ויבראו אלהים את האדם בצלמם אין כתי' כאן אלא ויברא אלהים את האדם בצלמו. אמרו לו תלמידיו [ר'] כח לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב אמ' להם לשעבר אדם נברא מן העפר וחוה נבראת מאדם. מאדם ואילך בצלמנו כדמותנו אי אפשר לאיש בלא אשה ואי אפשר לאשה בלא איש ואי כט אפשר לשניהם בלא שכינה. חזרו ל ושאלו אותו מהו ההן דכתי' (יהושע כב) לא אל אלהים ה' לא אלהים ה' הוא יודע אמ' להן הן לב יודעי' אין כתי' כאן אלא לג יודע כתי'. אמרו לו תלמידיו ר' לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב אמ' להן שלשתן שם אחד * באיניש דאמ' בסליאוש אגוסתוס קיסר לג. חזרו ושאלו אותו מהו [ההן] לד דכתי' (תלים ט) אל ס אלהים ה' דבר ויקרא ארץ אמ' להן וכי דברו וקראו לה כתי' כאן אין כתי' אלא דבר ויקרא ארץ. אמרו לו תלמידיו ר' לאלו דחית בקנה ולנו מה אתה משיב אמ' להן שלשתן שם אחד כאיניש דאמ' אומנון בנין ארבי טקטנן לו. חזרו ושאלו אותו. מהו [ההן] לז דכתי' (יהושע כד) כי אלהים קדושים הוא אמ'

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן וכל הני דמני ואזיל בגמ' דילן: שעקר ע"ז מארצנו מפ' בגמ' דהיינו כשנעקר' ע"ז מכל א"י. אבל כשנעקרה ממקום אחד או' ברוך שעקר ע"ז מן המקום הזה. וכל הני ברכות הסלימו המפרש' ז"ל דשם ומלכות ניניהו והכי אית' בגמ': על הזיקין מלשון זיקוקין דנור דהיינו כמו שבט של אור כן ברקיע והאור הולך וכן נבלע קומיטא בלע': זוועות רעידת הארץ: ברקי' לאמפום בלע': רעמים טרוניטום בלע': רוחות מפ' בגמ' והוא בבאין בזעף: על הנהרות בגמ' דילן מסמ' דדוקא על ד' נהרות כגון חדקל ופרת וגיחון מיירי: ברוך שעשה את הים הגדול לפי שהוא חשוב וגדול שבכולן קבע ליה ר' יהודה ברכה לעצמו דהיינו ים אוקיאנוס: בזמן שרואהו לפרקי' בגמ' מפ' אחד לשלשים יום וגמ' כיון דלמדו מר' יהודה גבי קריעה דדוק' א' לשלשים יום משמ' דקי"ל כר' יהודה וה"ה גבי כולהי ברכות דפלקין וכן כת' ר"ת ז"ל: על הגשמים א' הטוב והמטיב והוא דאית ליה ארעא ולחבריה בהדיה: על בשורות רעות כגון מת אביו יאו מתה אמו: כלים חדשים בגמ' מפ' לה:

גמ' אינו צריך לברך בניסי יחיד אחר הוא דלא מיחייב אבל הוא גופיה מיחייב לברוכי ואומ' ברוך שעשה לי נס במקום הזה: על נסי אביו מהו ולא איפשיט' ובגמ' דילן אמרי' דהוא ובנו ובן בנו מברך: כגון חנניה מישאל ועזריה מבר' שעשה נסים לאבותינו והכי תניא לקמן ובגמרא דילן: ניסי שבטים כגון מקום שלא היה קידוש השם: מ"ד כל שבט ושבט איקרי קהל פלוגתא דר"ש ור' יהודה ור"מ בפ"ק דהוריות כדתנן התם: צריך לברך חמש ברכות כדמפ' ואזיל: פרת בבבל עובר כדאית' בגמ' דילן: מרקולים בבבל נמי איתא: כבשן האש הפילה שהוסקה לחנניה מישאל ועזריה: גוב האריות שהושלך בו דניאל: [נ"ב: שעשה נסים לאבותינו ואע"ג דיחיד הוה מלינו אבות על השלשמות שלא הוגבם אבי אבי רכב ישראל וכו' ורבנות תני' על היחיד כדכתיב ביד אלוהים קהה]: מקום שנוטלין ממנו עפר פי' הר"י ז"ל מקום יש בבבל שאין בהמה יוצאה משם אם אין נותנין עליה עפר מעפר המקום והוא סימן השמד כדמפ' ואזיל וטאטאתיה במטאטא השמד וגו': צריך לומ' אלהינו ואין צ"ל אתה דהא או' אשר קדשנו ואינו אומר אשר קדשתנו וקי"ל כרב ואומ' אתה ושם ומלכות כדאי' בגמ' דילן פ' כיצד מברכין: היסופר לו כי אדבר הכי גרים ליה לקרא היסופר שבחו כולו כי אדבר לו דברי שבח בדבורי אם אמ' איש לעשות כך כי יבולע: כגון אני וחברי בתמיה: סמא דכולא משתוקא הבסם שיש בו כל הסמים כולם היא השתיקה שלא להרבות דברים והיינו לך דומיה תהלה: דלית בה טימי דמים וערך בלשון יון טימי: הרי זה חכם שפתח יוד הא מקור כל השמות כולם מה שאין כן בשאר המדות: תשובתן בצדן שכתב כאן כפותחן בצדן להחזיר להן תשובה: לא שניהם בלא שכינה הגוף מהן והנשמה מהב"ה מכוחו של הב"ה והכי קאמ' קרא עשה אני ואדם וחוה אדם בצלמנו בדפוסנו שהן אדם וחוה והשתא נעשה מבנין הפעיל כמו משקה את אביו: בסיליאוש לשון יון מלכות: אגוסטוס פי' יוסף בן גוריון ע"ה לשון רומי יועץ ומכס: קיסר כבר פי' ג"כ יוסף בן גוריון עצם למה האפיפיור קרוי קיסר בלשונם: ארבי טקטנן שר הבנאי' עושה קיטונות ותדרים: קוסינטרו

נוסח דפוס ויניציאה

א ליתא. ובפיסק': ברוך שכוחו מלא העולמים
ב ובפיסק': הים הגדול או' ברוך שבר' את הים. בזמן שרואהו לפרקים אומר ברוך עושה בראשית
ג בפיסקא: על
ד אביו ועל נסי רבו
ה יואב בן צרויה ואחריו ואדם שנקדש בו
ו ליתא. ז ונסי
ח מאן דאמר
ט מאן דאמר
י ליתא. יא ליתא
יב ליתא
יג ראה מקו' כבשן
יד אריות
טו ראה בבל אומ' וטאטאתיה וכו'
טז ורבי יהודה
יז אנא יח צריך
יט ושמואל אמר אינו צ"ל אתה.
ר' יוחנן וכו'
כ האדיר
כא [כ"ה בקרא] כי אמר
כב א"ר אבון מי ימלל גבורות ה' תרגם וכו'
כג כל שמשבח בה פגמה
כד המינין שאלו את
כה ליתא כו שפרקו
כז מה [וכ"ל]
כח ליתא כט אי
ל וחזרו לא הם
לב אלא הוא יודע
לג בסיליוס קיסר אגוסתוס
לד ליתא לה ויקראו
לו ארכיטקטון
לז ליתא

מאיר נתיב

° הבית יוסף מביא נוסחת ספרים הנדפסים ונוסחת המהרש"ם מביא בשם הרא"ש וכתב דלפי גיר' זו נראה דאיבעיא ליה אביו ורבו ואדם מסויים וכו' ופשט דמברך אכולהו עד כאן לשונו והמהרש"ם לא כן פי' שכ' דעל נס אביו אבעיא ולא איפשיט' בירו' וכן כ' הרמב"ן בס' תורת האדם הביאו בשם הב"י ז"ל בירו' בעי מהו שיבר' אד' על נס אביו ועל נס רבו וכיון דאיפשט בגמרין לברוכי הוא ובריה ובר בריה. התלמיד נמי מברך עכ"ל ונראה דהרמב"ן מפרש דהירושלמי על נס אביו ורבו לא אפשיטא כמו שפירש מהרש"ם.

מורה מקום

פלוגתא פ"ק דהוריות בפרק בבלי

ב"ר פר' ח'

[* מכאן דאי' בזוהר לפרוש' על מה שאמרו לעיל (כ"ג סוף ע"ב) הי' כותב שנים שלשה שמות וכו'. המ"ג יה]

אמ' להן קדושים המה אין כתי' כאן אלא הוא א אמרו לו תלמידיו ר' לאו דחית בקנה ולנו מה אתה משיב [אמ' להן] ב אמ'
ר' יצחק קדוש בכל מיני קדושות דא"ר יודן בש"ר אחא הב"ה דרכו בקדוש' [הלוכו בקדושה] ג מושבו בקדושה דבורו בקדושה ד
חשיפת זרועו בקדושה נורא ואדיר בקדושה. דרכו בקדושה (תלים עז) אלהים בקדש דרכך. הלוכו בקדושה (שם סח) הליכות אלי
מלכי בקדש. מושבו בקדושה (שם מז) אלהים ישב על כסא קדשו. דבורו בקדושה (שם ס) אלהים דבר [בקדשו] ה. חשיפת
זרועו בקדושה (ישעיה נב) חשף ה' את זרוע קדשו. נורא ואדיר בקדושה (שמות טו) מי כמוכה נאדר בקדש. חזרו ושאלו אותו.
מהו התן דכתי' (דברים ד) ומי ו גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. א' להן כה' אלהינו בכל קראנו אליהם אין כתי' כאן
אלא בכל קראנו אליו. אמרו לו תלמידיו ר' לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב א' להן קריב בכל מיני קריבות. דא"ר
פינחס בשם רב יהודה בר סימון ע"ז נראית קרובה ואינה אלא רחוקה מאי טעמ' (ישעיה מו) ישאוהו על כתף יסבלוהו וגו'.
סוף דבר אלוהו עמו בבית והוא צועק עד שמת ז ולא ישמע ולא יושיענו ח מצרתו. אבל הב"ה נראה רחוק ואין קרוב ממנו דא"ר
לוי ט מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה י ועביו של רקיע ת"ק שנה. וכן לכל רקיע ורקיע. וא"ר ברכיה ור' חלבו בש"ר אבא
סמוקא אף טלפי החיות מהלך ת"ק שנה וט"ו [שנא' (יחזקאל א) ורגליהם רגל ישרה] יא כמנין יב ישר"ה. ראה כמה הוא גבוה מעולמו
ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד אחורי העמוד ומתפלל בלחישה והב"ה מאזין תפלתו יג שנא' (שמ"א א) וחנה היא מדברת
על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע והאזין הקב"ה את תפלתה וכן לכל בריותיו שנא' (תלים קב) תפלה לעני כי יעטוף
כאדם המשיח באזן חברו והוא שומע וכי יש לך אלוה קרוב מזה שהוא קרוב לבריותיו כפה לאזן. ר' יודן בש"ר יצחק אמר
בה ארבע שיטין. ב"ו יש לו פטרון אמרו לו נתפס בן ביתך או' הריני יד מקיים עליו. אמרו לו הרי יוצא לידון או' להן הריני טו
מקיים עליו. או' לו טז הרי יוצא ליתלות היכן הוא והיכן פטרונו. אבל הב"ה הציל את משה מחרב פרעה הה"ד (שמות יח) ויצלני
מחרב פרעה. א"ר ינאי כתי' (שם ב) ויברח משה מפני פרעה ואפשר לב"ו לברוח מן המלכות אלא בשעה שתפס פרעה את משה חייבו
להתיז את ראשו וקהתה החרב מעל צווארו של משה ונשברה הה"ד (שה"ש ז) צוארך במגדל השן זה צווארו של משה. א"ר אביתר יז
ולא עוד אלא שנתזה יח החרב מעל צווארו של משה על צואר קוסנטרין יט והרגתו הה"ד ויצילני מחרב פרעה לי הציל וקוסטינר כ
נהרג. ר' ברכיה קרא עליו (משלי כא) כופר לצדיק רשע. ר' אבא כא
קרא עליו (שם יא) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. תני בר
קפרא מלאך בא ונדמה להן כדמות משה ותפסו את המלאך
וברח משה. אמ' ריב"ל בשעה שברח משה מפני פרעה נעשו
כל אוכלוסין שלו [מהן] כב אילמין מהן כג חרשין מהן סומין.
אמ' לאילמין היכן הוא משה ולא היו מדברין. אמ' לחרשין ולא
היו שומעין. אמ' לסומין ולא היו רואין. הוא שהב"ה א"ל למשה (שמות ד) מי שם פה לאדם או מי ישום אלם וגו'. תמן
קמית לך והכא לית אנא קאים לך הה"ד (דברים ד) מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו. ר' יודן בש"ר יצחק [אמ' בה] כד שיטה
אוחרי ב"ו יש לו פטרון אמרו לו הרי נתפש בן ביתך אמ' הריני מתקיים עליו. אמרו לו הוא כה יוצא לידון אמ' כו הריני
מתקיים עליו אמרו לו הרי הוא מושלך כז לאש. היכן הוא והיכן פטרונו אבל הב"ה אינו כן הציל לחנניה מישאל ועזריה
מכבשן האש הה"ד (דניאל ג) ענה נבוכדנצר ואמ' בריך אלההון די שדרך משך ועבד נגו וגו'. ר' יודן בשם ר' יצחק אמ' בה
שיטה אוחרי הרי ב"ו יש לו פטרון וכו' עד הרי הוא מושלך לחיות היכן הוא והיכן פטרונו אבל הב"ה הציל את דניאל
מגוב האריות הה"ד (שם ו) אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא וגו'. ר' יודן אמ' משמיה דידיה ב"ו יש לו פטרון אם
באת לו עת צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא בא ועמד לו על פתחו של פטרונו וקורא לעבדו או לבן ביתו והוא אומ'
[לו] כח איש פלוני עומד על פתח חצרך שמא מניחו לו ושמא מבניסו כט אבל הב"ה אינו כן אם באת על אדם צרה לא
יצוח לא למיכאל ולא לגבריאל אלא לי יצוח ואני עונה אותו מיד הה"ד (יואל ג) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. א"ר פינחס
עובדא הוה ברב דהוה עייל מחמתן לטבריה ל פגעין ביה רומאי אמרין לא ליה מן דמאן את אמ' לון מן דסופינוס.
ופנוניה לב. ברמשא אתון לג לגביה אמרין ליה עד אימתי את מיקים עם אילין יהודהי. אמ' לון למה. אמרי לד ליה פגעי'
בחד ואמרינן לה ליה [מאן את ואמ' לן] לו יהודאי ואמרינן ליה מן דמאן את ואמ' לז לן [מן] לח דסופינוס. אמ' לון ומה
עבדתון ליה אמרי ליה לט פנינן יתיה לט. אמ' לון יאות עבדתון. ומה מי שהוא מתלה מ בב"ו [הוא] מא ניצול מי שהוא נתלה
[במלך מלכי המלכים] מב הב"ה לא כ"ש. מג הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. א"ר אלכסנדריי עובדא [הוה] מד בחד
ארכון דהוה שמיה אלכסנדרוס והוה קאי דאין מה חד ליסטים א"ל מה שמך [א"ל] מו אלכסנדריי מז א"ל אלכסנדרוס פנה
אלכסנדריי מח. ומה אם מי ששמו בשמו של ב"ו הוא ניצול מי ששמו כשמו של הב"ה עאכ"ו. הה"ד כל אשר יקרא בשם ה'
ימלט. ר' פינחס אמ' בה תרתי חדא בש"ר זעירא וחדא מט בש"ר תנחום בר חנילאי. ר' פינחס בש"ר זעירא אמ' ב"ו יש לו
פטרון אם הטריח עליו ביותר הוא או' אשכחית נ פלן דקא מטרח לי אבל הב"ה אינו כן אלא כל מה שאת מטריח עליו הוא
מקבלך הה"ד (תלים נה) השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. ר' פינחס בש"ר תנחום בר חנילאי [אמ'] נא ב"ו יש לו פטרון ובאו
שונאי' על פתח חצרו של פטרונו לתפשו נב עד דו צווח ליה עד דו נפק עברת חרבא על קדליה וקטלית יתיה. אבל הב"ה
הציל את יהושפט מחרב ארם דכתי' (דה"ב יח) ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו מלמד שלא היה חסר אלא חיתוך
הראש ויסיתם אלהים ממנו. ר' זעירא בריה דר' אבהו ר' אבהו בש"ר אלעזר נג (תלים קמו) אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' מה
כתי' בתריה (שם) עושה שמים וארץ וגו' וכי מה ענין זה לזה אלא נד ב"ו יש לו פטרון שולט באיפרכיא אחת ואינו שולט
באיפרכיא אחרת ואפי' נה תימ' קוזמו קורטור נו שולט ביבשה שמא שולט בים אבל הב"ה שולט בים ושולט ביבשה ומציל בים
מן המים וביבשה מן האש הוא הציל נז את משה מחרב פרעה הציל את יונה ממעי הדגה חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש
לדניאל מבור האריות הה"ד (תלים קמו) עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם. א"ר תנחומא מעשה בספינה אחת של
גוים

קדוש בכל מיני קידושין ותלים לשון רבנות : קוסינטרו כמו
קוסטינר הפוך אדם ההורג אנשים במלות המלך אלו במלות המלך :
ויצילני מחרב פרעה קרא יתיר' הוא דלכתו' כי אלי' אבי בעזרי :
ופנוניה פנו לו מקום והלך : השלך על ה' יהבך לשון הפלרס
כמו הב הב : קוזמו קלטור לשון יון קוזמו עולם קלטור תופש
כלומ' שלטון על העולם : שולט בים להמית הים מזעפו :
פילוסופוס

נוסח דפוס וויניציאה

א אלא הוא אל
קנה הוא
ב ליתא
ג ליתא
ד דבורו בקדושה
ויישובו בקדושה
ה ליתא
ו מי [וכ"ה בקרא]
ז שימות
ח ולא יושיע
ט דאמר לוי
י ומרקיע לרקיע
מהלך ת"ק שנה
ועביו וכו'
יא ליתא
יב מנין
יג את תפלתו
יד בן ביתך אמר
להן אני מקיים
טו אמר להן אני
מקיים
טז אמרו לו
יז ר' אמ' רבי אביה'
יח שנתה
יט על צווארו של
קוסנטירו
כ וקוסנטור
כא רבי אבין קרא
כב ליתא
כג ומהן [וכ"ל]
כד ליתא
כה הרי הוא
כו אמר להן
כז מושלך לאש
היכן הוא והיכן
פטרונו. אבל הב"ה
הציל את יונה ממעי
הדגה הרי הוא
אומר ויאמר ה' לדג
ויקא את יונה. ר'
יודן בשם ר' יצחק
אמר בשטה אוחרי
הרי בשר ודם יש
לו פטרון אמרו
לו נתפס בן ביתך
אמר להן הריני
מתקיים התחיו
אמרו לו הוא
יוצא לידון אמר
הריני מתקיים עליו
אמרו לו הרי מושלך
לאש וכו'
כח ליתא
כט שמא מכניסו
ושמא מניחו
ל דטיבריא פגעון
לא אמרון
לב ופנינה
לג אתו
לד אמרין
לה אמרין
לו ליתא
לז אמר
לח ליתא
לט אמר ליה דין
ליה פנינן יתיה
מ נתלה
מא ליתא
מב ליתא
מג בהקב"ה
מד ליתא
מה קיים דיין
מו ליתא

מז אלכסנדרוס מח אלכסנדריא מט וחד נ אשכחת נא ליתא נב ובאו שונאים ותפסו אותו על פתח חצרו של פטרונו עד וכו' נג אלעזר נד מלך ב"ו נה אפילו
נו קוזמו קלטור נז שהציל

נוים שהיתה פורשת בים א הגדול והיה בה תינוק אחד יהודי עמד עליהן סער גדול בים ועמד כל אחד ואחד מהן והתחיל נוטל יראתו בידו וקורין ואינן מועילין ב כלום כיון שראו שלא הועילו כלום אמרו לו ג בני קרא אל אלהיך ששמענו שהוא עונה אתכם כשאתם צועקים אליו והוא גבור מיד עמד התינוק וצעק בכל לבו ד וקבל ממנו הב"ה תפלתו ושתק הים כיון שירדו ליבשה ירדו כל א' וא' לקנות צרכיו. אמרו לו לאותו תינוק לית את בעי מיזבן לך כלום. אמ' לון מה אתון בעיין ה מן ההן אכסניי עליבא ו. אמרין ליה ז ואת אכסניי עליבא. אינון אכסניא עליבה ח דאינון הכא וטעוותהון בבבל אינון ט הכא וטעוותהון ברומי ואינון הכא וטעוותהון עמהון ולא מהנון לון כלום אבל כל הן דאת אזיל י אלהיך אזיל עמך הה"ד (דברים ד) כה' אלהינו בכל קראנו אליו. ר' שמעון ב"ל אמ' ב"ו יש לו קרוב אם היה עשיר מודה בו ואם היה עני כופר בו. אבל הב"ה אינו כן אלא אפי' ישראל נתוני' בירידה התחתונה הוא קורא אותם אחי ורעי ומה טעם (תלים קכב) למען אחי ורעי. ר' אבון ור' אחי ור"ש בן לקיש ב"ו יש לו קרוב אם היה פילוסופוס הוא או' אהן פלן מתקרב לן אבל הב"ה קורא לכל ישראל קרובים הה"ד (שם קמח) לבני ישראל עם קרובו יא :

מקום שנעקר' ממנו וכו' : מתני' כשנעקרה מכל מקומות א"י אבל אם [לא] יב נעקרה [אלא] יג ממקום אחד ° או' ברוך שעקר ע"ז מן המקום הזה. נעקרה ממקום אחד ונקבעה במקום אחר במקום יד שניתנה בו או' ברוך [שנתן] טו ארך

פילוסופס אוהב חכמה. ואם אינו חכם ובעל כבוד אינו אומ' שהוא קרובו : לכל ישראל בין לאוין בין שאינן לאוין : לב עובדיהם על פושעי ישראל קאמ' ומש"ה לא"ק בח"ל לא יאמר כן מפני שרובם גוים : ולא נמצא וכו' אכלהו פריך ומשמ' ליה דנגעלו להן שערי תשובה ותפלת שוא הויא : יבחר כתיב וקרא דאל כל החיים נדרש לפניו ולאחריו וה"ק מי שהוא בוחר לחיי עוה"ב שקרויים כל החיים יכול הוא לבחור שהרי לכל החיים בעוד שמתים בהם יש להן בטחון לשוב : שלא עשני גוי שלא נולדתי מבטן גויה דאלו נולדתי לא היה לי דרך ומקום להשכיל באמתך. אבל לא מברך שלא נעשיתי גוי דזה אין לברך עליו דאף אם נעשה גוי וכפר בעיקר יש לו תשובה ומלי להתפלל עליו וכדאמרן והשב לב וכו' : אותן שפשטו ידיהן בזבול שכפרו בעיקר והיינו יחובר אל כל החיים הב"ה קרוי כל החיים כי הוא צרור החיים ונתחבר אליו כמו חירם שאמר אל אני : מזבלין לשון גנאי הוא והענין כמו מזבחי' וכנוי הוא : כושי שחור הרבה : גיחור אדום הרבה משו בלעז : לווקן לבן יותר מדאי : קפח בטנו גדולה ומתוך עוביו נראית קומתו מקופחת : ננס קומתו קצרה נאני בלע' : קטע שנקטעה ידו או רגלו מחמת חולי או בב"ד והיינו שלמים ונשתנו : אבסקתא שרית קיטון : ההן פיוסרם קרוזיליאדא בלע' על שם שמסרס פניו שהדרך פונה שתי וערב וכשפונין לימין או לשמאל ממבוי למבוי פוגעין זה את זה שלא במתכוין והכי מוקי לה כמי פ"ק דע"ז : קרא הגבר התרנגול : טוחות כליות שהן חלקות ומכוסו' בחלב : אוכלוסא מפ' בגמ' דילן אין אוכלוס' פחותה מס' רבו : חכם הרזים שיודע מה בלב כל אלו : נבש עוקר עשבים רעי' : קטף כשמחלק ככרות או לחמים מן העיסה הגדולה כל ככר וככר מחליק פניו במים או בשמן כשעושין' אותו בתנור : כמה בעלי אומניות עשיר היה והכל באי' אללו : שורדו אנשים לשון שירה ושבח כשאדם משגיח פעולתו של מקום הוא מה שעוררו אנשים הראשונים וקרא בהב"ה קאי : מתריעין

אפי' וכו' ומקום שנעקרה ממנו או' ברוך שעקר ע"ז מן המקום הזה. ירמ"ה או"א כשם שעקרת אותה מן המקום הזה כך תעקור אותה מן המקומות כולן ותחזיר לב עובדיהן טז לעבדך. ר"ש בן אלעזר או' אף בח"ל צרי' לומ'. כן * ולא נמצא מתפלל על עובדי ע"ז יז. א"ר יוח' [כתי'] יח (קהלת ט) כי מי אשר יחובר [אל כל החיים יש בטחון] יט יבחר כתי' אל כ כל החיים יש בטחון שכל זמן שאדם חי יש לו תקוה. מת אבדה תקותו דכתי' כא (משלי יא) במות אדם רשע תאבד וגו'. תני ר' יהודה או' ג' דברים צריך אדם לומר בכל יום * ברוך שלא עשני גוי ברוך שלא עשני בור ברוך שלא עשני אשה. ברוך שלא עשני גוי שאין העכו"ם כלום [שנא'] כב (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו שלא עשני בור שאין בור ירא חטא. שלא עשני אשה שאין האשה מצווה על המצות. א"ר אחא כי מי [אשר] כג יחובר וגו' אפי' אותן שפשטו ידיהן בזבול יש להם בטחון. לקרבן אי אפשר שכבר פשטו ידיהם בזבול. לרחקן אי אפשר שעשו תשובה עליהם הכתו' כד או' (ירמיה נא) וישנו שנת עולם וגו'. רבנן דקסרין אמרי * קטני [רשעי] כה גויים וחיילותיו של נבוכדנצר אינן חיין ולא נדונין כו עליהן הכתו' או' וישנו שנת עולם וגו'. [תני] כז העובר לפני בתי ע"ז או' (משלי טו) בית גאים יסח ה'. ר' יוסי בר כח בון בש"ר לוי ראה אותן מזבלין לע"ז או' (שמות כב) זובח לאלהים יחרם. * [תני] כט הרואה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הקפח ל והננס לא או' ברוך משנה הבריות. את הקטע לב ואת הסומא ואת מוכה שחין לג או' ברוך דיין האמת. מתניית' לד בשהיו שלמין ונשתנו אבל אם היה כן ממעי אמו או' ברוך משנה הבריות. הרואה אילנות נאין ובני אדם נאין או' ברוך לה שברא בריות נאות בעולמו. * מעשה ברבן גמליאל שראה גויה נאה וברך עליה. ולא לו כן א"ר זעירא ο בש"ר יוסי בר חנינא ור' לו בא ר' חייא בש"ר יוחנן (דברים ז) לא תחנם לח לא תתן להם לט חן. מה. אמ' אבסקטא לא אמ' אלא שכך ברא בריות נאות בעולמו שכן אפי' ראה גמל נאה וסוס מ נאה חמור נאה או' ברוך שברא בריות נאות בעולמו. וזה דרכו מא של ר"ג להסתכל בנשים אלא דרך עקמומית היתה כגון ההן פיוסרם מב והביט בה שלא בטובתו. קרא הגבר או' ברוך חכם הרזים [דכתי'] מג (איוב לח) מי שת בטוחות חכמה וגו'. א"ר לוי * בערביא קורין לאימרא יובלא (יהושע ו) והיה במשוך בקרן היובל. באפריקא קורין לנדה גלמודה (ישעיה מט) ואני שכולה וגלמודה. ברומי צווחין לתרנגולא שבוי (איוב לח) או מי נתן לשכוי בינה. הרואה אוכלוסין או' ברוך חכם הרזים כשם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה. * בן זומא כשהיה רואה אוכלוסא בירושלם היה או' ברוך שברא כל אלו לשמשני כמה [יגיעות] מד יגע אדם הראשון עד שלא אכל פרוסה חרש וזרע ונכש ועדר וקצר ועמר ודש וזרה וביררוטחן והרקיד ולש וקטף ואפה ואח"כ אכל פרוסה ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו [מתוקני'] מה לפני. כמה מו יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא חלוק ללבוש גזז ולבן ונפץ מז וצבע וטווה וארג וכבס ותפר ואח"כ מצא חלוק ללבוש ואני עומד בשחרית ומוצא כל אלו מתוקני' מח לפני. כמה בעלי אומניו' משכימי' ומעריבי' ואני עומד בשחרי' ומוצא כל אלו לפני. וכן היה בן זומא או' אורח רע מהו או' וכי מה אכלתי משל בעל הבית מה מט שתיתי משל בעל הבית חתיכה אחת אכלתי לו כוס יין שתיתי לו וכל טורח שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו. אבל אורח טוב או' ברוך [יהיה] נ בעל הבית [הזה] נא זכור בעל הבית [הזה] נב לטובה כמה יין הביא לפני כמה חתיכות הביא לפני כמה טורח טרח לפני כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי וכן הוא או' (איוב לו) זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים :

על

נוסח דפוס וויניציאה

א מים ב וקורא ולא הועיל כלום ג אמרו לאותו יהודי בני קום קרא ד התינוק בכל לבו וצעק ה בעי ו' עלובה ז אמרו לו את אכסניא עלובה ח עלובה אינון הכא ט ואינון י אבל את כל אהן דאת אזל יא הה"ד וירם קרן לעמו יב ליתא יג ליתא יד מקום טו ליתא טז עובדיה יז לעבדך ולא נמצא מתפלל על עובדי ע"ז. תני רבי ישמעאל בן גמליאל אומ' אף בחוץ לארץ צריך לומר כן יח ליתא יט ליתא כ אלא כא מה טעמא במות אדם כב ליתא כג ליתא כד עליהן הוא או' כה ליתא כו אין חיין ואין נדונין כז ליתא כח בי רבי כט ליתא ל הכיפח לא ואת הננס לב הקטוע לג את מוכי שחין לד מתניתין כשהיו לה ברוך שכן ברא לו לא לז רבי בא לח התונם לט עליהן חן מ סוס מא זו דרכו מב פופסדם מג ליתא מד ליתא מה ליתא מו רבה כמה מז וניפס מח מתוקן מט וכי מה נ ליתא נב ליתא

מאיר נתיב

° כתב הגר"א בספרו שנות אליהו וז"ל מקום שנעקר' ממנו עבוד' כוכבים וכו' פירוש אפילו ממקום אחד ומה שהביא התוספ' י"ט בשם הירושלמי כשנעקרה עבודת כוכבים מכל ארץ ישראל טעות סופר היא שכתו' בירוש' ממקום אחד וצ"ל ממקום אחר לא עכ"ל ונראה שנפל טעות סופר בדברים אלו דאדרבה בתוספ' י"ט כתו' כמו שהגיה הגר"א וז"ל ירושלמי כשנעקרה עכו"מ ממקומ' בארץ ישראל אבל נעקרה עכו"מ ממקום אחר אומר ברוך שעקר עכו"מ ממקום הזה עכ"ל ונראה שצריך להגיה בדברי הגר"א וצ"ל ומה שהביאו התו' דף נ"ד ע"א ד"ה שעקר וכו' ובאמת כתב כן בהגהותיו לש"ע ולעיקר הדבר נראה שאין להגיה בירו' אבל בגמ' דילן דף נ"ז ע"ב פליגי בזה משמע להדיא דמברך אמרגלא אף אם נעקרה ממקום אחד בארץ ישראל וכן פסק הש"ע סימן רכ"ד סעיף ב'.

מורה מקום

במדרש רות

פרק התכלת

פ' חלק ומס' שביעית פרק ברא שונה

בפרק בבלי

פ"ק דע"ז

ο פ"ג

פ' ראוהו ב"ד

בפרק בבלי

מורה מקום

נוסח דפוס וויניציאה

על הזיקין: א * שמואל אמ' אין עבר הזן זיקא בכסיל מחריב העולם. מתיבין [ליה] ב לשמואל ואנן חמיין ליה עבר. אמ' לון לית אפשר אלא או לעיל מינה או לרע מינה. שמואל אמ' חכים אנא בשקקי שמיא כשקקי נהרדעא קרתי בר מן הזן זיקא לית אנא ידע מה הוא [עיסקיה] ג וכי שמואל עלה לשמים אלא על שם (שם לח) מי יספר שחקים בחכמה:

[ועל הזוועות:] ד תני בר קפרא מתריעין על הזוועות. אליהו ז"ל שאל לר' נהוראי ה מפני מה באין זווע' לעולם אמ' ליה בעון תרומות ומעשרו' כתוב א' או' (דברים יא) תמיד עיני ה' אלהיך בה וכתוב א' או' (תלים קד) המביט לארץ ותרעד הא כיצד יתקיימו שני כתובים הללו בשעה שישר' עושי' רצונו של מקום ומוציאין מעשרותיהן כתקנן תמיד עיני ה' אלהיך בה ואינה נזוקת כלום. בשעה שאין ישראל עושי' רצונו של מקום ואינן מוציאין מעשרותיהן כתקנן המביט לארץ ותרעד. א"ל בני ו כך היא סברא דמילתא אבל כך [הוא] ז עיקרו של דבר ח בשעה שהב"ה מביט בבתי תרטייאות ט ובבתי קרקסיות יושבות בטח ושאנן י ובית מקדשו חרב יא הוא מסתכל באפליון של עולמו להחריבו °° יב הה"ד (ירמיה כה) שאג ישאג על נוהו בשביל נוהו. ר' אחא אמ' יג בעון משכב זכור אמר הב"ה אתה זעזעת איבריך על דבר שאינו שלך חייך שאני יד מזעזע עולמי על אותו האיש. ורבנן אמרי מפני המחלוקת [דכתי'] (זכריה יד) ונסתם טו כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה וגו'. א"ר שמואל אין רעש אלא הפסק מלכות כד"א (ירמיה נא) ותרעש הארץ ותחל מפני מה (שם) כי קמה על בבל מחשבות ה'. אליהו ז"ל שאל לר' נהוראי מפני מה ברא הב"ה שקצים ורמשים בעולמו א"ל לצורך נבראו בשעה שהבריות חוטאין הוא מביט בהן ואו' ומה טז [אם] יז אלו שאין בהן צורך אני יח מקיימן אלו שיש מהן צורך לא כ"ש. א"ל עוד הן יש בהן צורך * זבוב לצרעה. פשפש לעלוקתא. נחש לחפפית. שבלול לכתית °°° יט. סממית לעקרב:

ועל הברקים: ר' ירמיה ור' זעירא בשם רב חסדא כ דיו פעם אחת בכל היום. א"ר יוסי במה אנן קיימי' אם בטרודין כא דיו פעם אחת ביום. ואם במופסקין כב מברך על כל א' וא'. חיליה דר' יוסי מן הדא [דתני] כג היה יושב בחנותו של בשם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם. אתא ר' אחא בר חנינא בשם רב חסדא ואמ' כן כד אם בטרודי' דיו פעם א' ביום ואם במופסקין כה מברך על כל א' וא': [תני'] כו היה יושב בבית הכסא או בבית ספיקליא כז אם יכול לצאת ולברך בתוך [כדי] כח דבור יצא ואם לאו לא יצא. ר' ירמיה בעי היה יושב בתוך ביתו ערום מהו שיעשה [לו] כט ביתו כמו מלבוש ויוציא [את] ל ראשו חוץ לחלון ויברך. היה יושב במגדל ערום מגדל מהו שיעשה לו כמין מלבוש ויוציא [את] לא ראשו חוץ לחלון ויברך:

ועל הרוחות: מתני' לב כשבאין בזעף אבל באין לג בנחת או' ברוך עושה בראשית. [תני] לד א"ר יהושע בן חנניה בשעה שהרוח יוצא לעולם הב"ה משברו בהרים ומרשלו בגבעות ואומ' לו תן ° דעתך שלא תזיק לבריותי לה מה טעם (ישעיה נז) כי רוח מלפני יעטוף משלהי ליה. כד"א (תהלים קמב) בהתעטף עלי לו רוחי וכל כך למה ר' הונא בש"ר אחא (ישעי' נז) ונשמות אני עשיתי בשביל נשמות שעשיתי. א"ר הונא בג' מקומות יצא הרוח שלא במשקלו לו בקש להחריב את העולם כלו אחד לז בימי יונה ואחד לח בימי אליהו ואחד לט בימי איוב ואחד בימי אליהו בימי יונה (יונה א) וה' הטיל רוח גדולה וגו' בימי איוב שנא' (איוב א) והנה רוח גדולה באה מעבר וגו' בימי אליהו שנ' (מ"א יט) והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מ וגו'. א"ר יודן בר שלום נאמ' אותו של איוב בשבילו היה ושל יונה בשבילו היה אין לך שהיה קוזמיקון אלא של אליהו מא והנה ה' עוב' ורוח גדולה ואח"כ רעש ואחר הרעש וגו':

ר' יהודה או' וכו': וכמה הוא פרק אחת מב לל' יום. שמעון קמטרא מג שאל לר' חייא בר אבא בגין דאנא חמר וסליק לירושלם בכל שעה מד °°°°°° מהו שאקרע מה א"ל אם בתוך ל' יום אין מו אתה צריך לקרוע. לאחר ל' יום צריך אתה לקרוע. ר' חונה ושמעון קמטרא בש"ר שמואל בר נחמן (שופטים יח) ויהונתן בן גרשום בן מנשה נון תלויה מז אם זכה בן משה ואם לאו בן מנשה. חברייא בעון קומי ר' שמואל בר נחמן כומר היה לע"ז והאריך ימים. א"ל ע"י שהיתה עינו צרה בע"ז שלו.

כיצד

בפרק בבלי מתריעין על הזוועות שנופלים הבתים והחומות מאד הרעש והיינו מפולות דתנן בפ"ג דתעניות ° ומתריעין משמ' התם בשופר: תמיד עיני ה' ובשלו' וברכה משתעי קרא: תיטראות מקומות גבוהים שרואים משם שחוק וטיול: בתי קרקסיות בתי שותי יין כדרך מלכות יון יין בלשון יון קרסי: מסתכל באפילון של עולמו חללו של עולם: מפני הרעש בימי עוזיה מלך יהודה דעזיה החזיק במחלוקתו של קורח ליטול כתר כהונה בד"ה: זבוב לצרעה למי שעקצו צרעה כותש זבוב ומניח עליו: פשפש לעלוקתא מי שנתחבה בו עלוקה מריח הפשפש פותח פיו ובורח: נחש לחפפית פי' בעל הערוך ז"ל א' ממיני שחין ותמיד צריך לחכך אותה ולחפף אותה כאותה של איוב ורפואתה בנחש שמרתיחין אותו בשמן זית ושפין השחין באותו שמן: שבלול לכתית קראקול בלע' שמניחה בכתית והוא בשר כתוש שנפגע באבן או בכותל איגקונטרלדא בלע': סממית אראגיא בלע' למי שעקצו עקרב כותש סממית ומניחין עליו: בטרודין פי' רבנו חננאל ז"ל אע"פ שאין נראין הברקי' סמוכי' זה אל זה אלא עכשו ברק אחד ואחר שעה ברק אחר כיון שלא נפסקו העננ' די בברכה א' אבל אם העננ' הראשוני' נפסקו וחזרו וחזר הברק אח"כ מברך ברכה אחרת: חיליה דר' יוסי כמו ורחייתו: ספיקליא בית הסוהר של בני המותה מלשון ספקלטור ושם עושין האסירים נקבי צרכיהן ודמי לבית הכסא °°°° : [נ"ב: אם יכול לצאת בעודו שומע הברק או הרעם]: ואו' ר"י ז"ל דמספק' ליה להאי תלמודא אם לבו רואה את הערוה מותר או אסור °°°°° הילכך לדידן דס' לן דאסור פשיט' דאסור: ומרשלו בגבעות מחלישו: קוזמיקון שהיה כללי בכל העולם. עולם בלשון יון קוזמו: מהו שאקרע כדאמרי' בפ' בהכ' דמ"ק הרואה ערי יהודה בחרבנן קורע: קמטריא תרגום מלתחה קמטרא שהיה עושה ארגזי' ותיבות נאות: בן מנשה מנשה בן חזקיה שהשכיח את ישראל מן התורה: והאריך ימים דהא אשכחן ליה בימי דוד:

פיזך

פ' המוציא יין

א [לפני מימרא דשמואל איתא: תני בר קפר' מתרי' על הזוועות]
ב ליתא ג ליתא
ד ליתא
ה נהוריי [וכ"ל]
ו בני חייך כך
ז ליתא
ח דבר אלא בשעה
ט תיטראות
י ושאנן ושלוה ובית
יא חרב הוא אפילון לעולמו להחריבו
יב אמר רבי אחא
יג חייך שני
יד ליתא
טו ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא [בקרא: גי] הרים אל אצל אמר רבי שמואל
טז מה יז ליתא
יח הרי אני
יט שבלול לחזזית
כ רב חסדאי
כא מה אין קיימין אם בטורדין
כב במפסיקין
כג ליתא
כד אתא אמר רבי אחא ורבי חנינא בשם רבי יוסי אם בטורדין
כה אי במפסיקין
כו ליתא
כז ספיקריא
כח ליתא כט ליתא
ל ליתא לא ליתא
לב מתניתא
לג שבאים לד ליתא
לה בריותי
לו על רוחי
לז כל כך
לח שלא במשקל ובק'
לט אחת
מ ואחד בימי אליהו ואחת בימי איוב
מא [כ"ה בקרא] חזק
מב אין לך אלא של אליהו שהיה קוסמיקון
מג אחד
מד קמטריא [וכ"ל]
מה בכל שנה
מו שנקרע
מז אי מז תלוי

מאיר נתיב

° וכן כתב הכסף משנה פ"ב מהלכו' תעניות הלכה י"ב.

°° כנוס' המהרש"ם מביא הערוך בשם ילמדנו ופי' המוסף הערוך בלשון יוני עזרה. ואגר עכ"ל. אבל לא כן הוא כי אגר נקרא בלשון יוני פרופיליון. אבל פוליון הוא בלשון יוני מערה או חלל כמו שפי' המהרש"ם ונתוסף א' לתיבה כמו שרגילין בארצות הקדם להוסיף א' לתיבה יונית כמו אפלטון במקום פלטון. — °°° כנוס' המהרש"ם כן הוא בגמ' דילן שבת דף ע"ז ע"ב ופירש"י שבלול לימצא בלע"ז והוא לימאקס בלשון לאטיין, שנעקקע בלשון אשכנז וכן פירש"י בתהלים נ"ח ט' וכן פי' הערוך בערך אשת. — °°°° בהרא"ש פרק הרואה סימן י"ג איתא בכספוקלרין וכתב המעי"ט בירושלמי שלנו הגי' בבית ספוקלרי ומצאתי כתוב ת"ל י"מ בית המרחץ וי"מ בית שקולבין שם בשר וכן ת"י של הטבחים רב ספקלוטריא עכ"ל ובמתכ"ה טעות הוא שאין זה בית המטבחים שיונתן תירגם כמו האונקלוס שתרגם רב קטוליא והוא בלשון ארמי כמו ספקלוטריא בלשון רומי וכן פי' הערוך ואצל הרומיים נקרא ספקולטר (speculator) מי שמצווה מאד המלכות להמית את האנשים בחרב. כן כתב החכם יוליוס פירמיקוס בספר השמיני בפרק כ"ו מביאו החכם בוקסטארף ונראה מזה שפי' המהרש"ם נכון הוא. — °°°°° וכן כ' הרא"ש והקש' המראה הפנים הלא לעיל בפ"ג על הא דתנן ואם לא יתכסה במים וכו' אמרו בירו' מתניתא' בעכורים אבל בצלולין אסור ומשמע דהירו' ס"ל בהדיא דלבו רואה את הערוה אסור וא"כ היאך מפרשינן האי דהכא דמספקא ליה ונדחק מאוד לתרץ אבל נלפע"ד שיש לחלק דהרמ"א פסק סי' ע"ד סעיף ב' אם אין לבו בתוך המים רק למעלה מן המים אף בצלולים שרי והוסיף המ"א שם ס"ק ה' כיון שעיניו חוץ למים ואינו מסתכל בערוה (ב"י רשב"א) ולפ"ז אף הכא כיון שראשו חוץ לבית או חוץ למגדול יש להסתפק אם כה"ג לבו רואה את הערוה מותר או אסור ועי' מג"א ריש סימן הנ"ל שלא ראה את הירו' רק העתקת הרא"ש. — °°°°°° כעין נוס' המהרש"ם כן הוא ברא"ש פ' הרואה סימן א' וכן נראה בבירור מתוך תשובתו של ר' חייא בר אבא שהנוסחא הזאת אמיתית.

ביצד היתה עינו צרה א הוה בר נש אתי למקרב ב תור או אימר או גדי לע"ז [והוה] ג א"ל ד פייסיה עלי והוה ה א"ל מה זו מועילה לך לא רואה ולא שומעת ולא אוכלת ו לא מטיבה ולא מריעה ז א"ל ח ומה נעביד א"ל ט זיל עביד חד פינך הסולת ואייתי לי ואתקין עלוי עשר ביעין ואתקין י קומוי ואנא מפיים עלך יא. ומכיון דאזיל ליה הוה אכיל לון. זימנא חדא אתא יב בר פחין וא"ל כן. וא"ל יג אם אינה יד מועילה כלום. מה את עביד הכא. א"ל בנין חיי. כיון שעמד דוד המלך [ומצאו עובד ע"ז] טו שלח והביאו א"ל את בן בנו של אותו צדיק ואת עובד ע"ז א"ל כך מקובלני טז מבית אבי אבא * מכור עצמך לע"ז ואל תצטרך לברי'. א"ל ח"ו לא אמ' אלא * מכור עצמך לעבודה שהיא זרה אצלך ואל תצטרך לבריות. כיון שראה דוד שהוא אוהב ממון מה עשה העמידו קומום יז תיסבריות שלו הה"ד (דה"א כו) ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות שבואל ששב לאל יח בכל לבו ובכל כחו יט. מתיבין ליה לר' שמואל בר נחמן והא כתי' (שופטים יח) עד יום גלות הארץ אמ' לון כיון שמת דוד עמד שלמה והלף סנקליטין שלו וחזר כ לקלקולו הראשון הה"ד (מ"א יג) ונביא אחד זקן יושב בבית אל אמרין הוא הוה. [תני] כא הרוא' את החמה בתקופתה ואת הלבנה בתקופתה ואת הרקיע בטהרתו כב או' ברוך עושה בראשית. אמ"ר חונא הדא דתימ' בימות הגשמים ובלבד כג לאחר ג' ימים הה"ד (איוב לז) ועתה לא ראו אור וגו'. [תני] כד הרואה לבנה כה בחדושה או' ברוך מחדש חדשים. עד היכן ר' יעקב בר אחא בש"ר יוסי עד שתראה בחצי המטה. ר' אחא ור' חיננא בש"ר יוסי * עד שתתמלא פגימתה. רבנין דקסרי' אמרי' עד י"ד יום. א"ר יוסי בר כו בון ויאות בלום מתמלאת פגימתה אלא עד י"ד יום הא כל י"ד יום צריך לברך. בתפלה ר' יוסי בר נהוראי כז או' מקדש ישראל מחדש חדשים. רב חייא בר אשי אמ' מקדש ישראל וראשי חדשי'. שמואל אמ' וצריך כח לומ' והשיאנו. רב אמ' צריך להזכיר בה זמן. תני רב הושעיא [דבתי'] כט (בראשית א) והיו לאותות ולמועדים ל. [תני] לא העובר בין הקברות אומ' לב בא"י מחיה המתים. ר' חייא בש"ר יוחנן ברוך נאמן בדברו. ומחיה המתים לג. ר' חייא בש"ר יוח' הוא יודע לד מספרכם הוא יעורר אתכם והוא לה יגלה עפר מעל עיניכם בא"י מחיה המתים לו. ר' לעזר בש"ר חנינא * אשר יצר אתכם בדין [וזן אתכם בדין] לז וכלכל אתכם בדין וסילק אתכם בדין ועתיד להחיותכם [ולהקימכם בדין] לח והוא יודע מספר כלכם והוא לט יגלה עפר מעיניכם בא"י מחיה המתים. הדא דתימ' מ במתי ישראל אבל במתי אומות העולם או' (ירמיה נ) בושה אמכם מא חפרה יולדתכם. [תני] מב הרואה הקשת בענן או' בא"י זוכר הברית. ר' חייא בש"ר יוח' ונאמן בבריתו וקיים במאמרו** מג. ר' חזקיה בש"ר ירמיה כל ימיו של רשב"י לא נראתה הקשת בענן. ר' חזקי' בש"ר ירמיה בן הוה רשב"י [או'] * אני ראיתי בני העול' הב' והן מועטין אם תלת אינון אנא וברי מנהון ואם תרין אינון אנא וברי אינון. ר' חזקיה בש"ר ירמיה כך היה רשב"י או' אי יקרב אברהם מן גבי' ועד גבי ואנא מיקרב מן גבי ועד סוף כל דרי' ואי לא יצטרף אחיה השלוני עמי ואנא מיקרב כל עמא. ר' חזקיה בש"ר ירמיה בן הוה רשב"י או' בקעה בקעה התמלאי דינרי זהב והיתה מתמלאת] מד:

[על הגשמים ועל' בשורו' וכו'] מה: ומה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמי'. ר' ברכי' בש"ר לוי על שם (משלי כה) מים קרים על נפש עיפה ושמועה מו טובה מארץ מרחק. * ובמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך. ר' חייא בש"ר יוח' בתחלה כדי רביעה ולבסוף מז כדי שיודחו פני מח [הקרמיד] מט***: ר' ינאי בר ישמעא' בשם רשב"ל בתחל' כדי רביעה ולבסוף כדי שתשרה המגופה. ויש מגופה נשרית. אלא רואי' אותה כאלו היא שרויה. ר' יוסי בש' רב יהודה ר' יונה רב יהודה נ בשם שמואל בתחל' כדי נ רביעה ולבסוף אפי' כל שהוא. ר' יוסי בש"ר זעירא להפסיק תענית נאמרה. ר' חזקי' ור' תנחו' נא ורב אדא בר אבימי נב הוון יתבין א"ל ר' תנחום לרב אדא בר אבימי לא מסתבר' לברכה נאמרה א"ל הן נג. א"ל נד ר' חזקיה לרב אדא בר אבימי לא מסתבר' להפסיק תענית נאמרה נה א"ל הן נו. א"ל ולמה נז אמרת ליה הן. [א"ל] נח הבין אמרית נט ליה בשטת רביה ס. א"ל סא ר' מנא לר' חזקיה [ר'] סב מנו סג רביה א"ל ר' זעירא [רבי] סד א"ל [אף] סה אנן אמרין סו ר' יוסי בש"ר זעירא להפסיק תענית נאמרה: אמ' רב יהוד' רב יחזקאל סז אבא [הות] סח מברך על ירידת גשמים כן. יתגדל ויתקדש ויתברך ויתרומם שמך מלכנו על כל טפה וטפה [שאתה מוריד לנו שממנה אתה נן אלו מאלו:

מהו

פינך דסולת בלשון יון קדרה: קומום תיסבריין שר האוצרות תרגום מזוינו מלאים תיסברייא: ששב לאל דהא יהונתן שמו כדכתי' בס' שופטים: עד יום גלות הארץ ומשמ' דלעולם היה כומר שם: סנקליטון ב"ד ועצה שלו דיום גלות הארץ מפור' בסדר עולם עד יום שגלה מנשה ופסלו של מיכה עמו: בימות הגשמים דתמיד מעוין ענני' והו רקיע בטהרתו כשמאלא זך שהוא דבר חדש ומברכי' [נ"ב: בתר ג': ועתה לא ראו אור. בהיר הוא. לבהרות שיש עננים חשוכים זו מחן]: בחצי המטה מעתה של לבנה כלו' מדת פגמה דהיינו שנתמלאה עד חצי עיגולה: שתתמלא פגימתה שכל פגמת עיגולה יתמלא אורה דהיינו עד י"ד יום וכדמפ' ואזיל: צריך לברך והברכה מפורש' בגמ' דילן פ' היו בודקין: בתפלה בתפלה של ר"ח דהיינו בתפלת מוסף היכי אתיא: והשיאנו את ברכת מועדיך דר"ח נמי אקרי מועד כדאית' פ"ק דשבועות: זמן שהחיינו כמו באחר מועדי' כדהגי רב הושעיא °: יצר אתכם בדין כדאמר על כרחך אתה נוצר: וזן אתכם במזונותיו: וכלכל באחר דברים: בדין כדאמרי' קצין מזונותיו של אדם וכו': ולהקימכם בדין אם יהו ראויין לחיי עולם או לדראון עולם: אחיה השלוני בגמ' דילן בפ' לולב וערבה אמר' יוחנן בן עזיהו: בתחלה ברביעה ראשונה: ולבסוף רביעה שנייה: פני קרמיד כלי חרס שנותנין על הגגין ובלשון יון קירמידא: מגופה שהיתה שעושי' מטיט ומדבקי' אותה בפי החבית של יין: תשרה לשון שבלה פתה ביין: ויש מגופה נשרית בתמיה' והלא אין דרך של בני אדם להניח חבית של יין שתומה אלא באוצר: אלא רואים אותה אלו היתה מונחת שם במקום הגשמים היא שרויה: להפסיק תענית נאמרה ולא כל שהוא אבל לא לברכה: [נ"ב: ולמה אמרת לו לר' תנחום הן: ר' מנא דביה מאן הוא רביה דמר שקבלת ממנו דלאו לברכה נאמרה כל שהוא] דהא קאמרי' ר' יוסי ור' יונה משמיה דרב יהודה דלברכה נאמ' כל שהוא:

ה"ג

נוסח דפוס וויניציאה

א גרה בע"ז שלו
ב למיקרבה
ג ליתא
ד ואמר ליה
ה והוא
ו לא אוכל' ולא שות'
ז ולא מריעה ולא מדברת
ח אמ' ליה מייך ומה
ט ואמר ליה
י עביד ואייתי לי חד פינך דסול' ואתקין
יא ואתקון קומוי והוא אכל מכל
יב דאתי והגא מפיי' לה עלך. מכיון אתא חד בר פחין
יג אמר ליה כן
יג אמר ליה
יד אין טו ליתא
טז כך אני מקובל
יז קומו' על תיסברי'
יח ששב אל אל
יט בכח. נגיד על האוצרות שמינהו על תיסבריות שלו.
כ מתיבין כ הזר
כא ליתא כב בטהרתו
כג בלבד כד ליתא
כה את הלבנה
כו בי ר'
כז נהוראי אמר
כח צריך כט ליתא
ל ולמועדים ולימים ושנים. לא ליתא
לב מהו אומר
לג המתים
לד יוחנן. היודע
לה הוא יגלה את העפר
לו אליעזר לז ליתא
לח ליתא
לט היודע מספרכם הו' יגלה
מ הה"ד במתי
מא אמכם מאד
מב ליתא
מג נאמן בבריתו וזוכר הברית
מד אומר. בקעה בקעה התמלאי דינרי זהב והיתה מתמלאה. ר' חזקי' בשם רבי ירמיה בן הוה רבי שמעון בן יוחי אומר ראיתי בני העולם הבא ומעוטים הן אין תלתין אינון אנא וברי מנהון. אין תרין אינון אנא ובריה'ון. ר' חזקי' בשם ר' ירמיה כך היה רשב"י אומ' יקרב אברהם מן גביה ועד גביי ואנא מיקרב מן גביי ועד סוף כל דרי. ואין לא יקרב אחיה השלוני עמי ואנא מקרב כל עמא. מה ליתא מו [כ"ה בקרא] שמועה מז ובסוף מח פניה מט ליתא נ ור' יונה ור' יהודה נא נחום נב אדא ורב בימי נג הין נד אמר ר' חזקיה נה נאמר נו אין נז למה נח ליתא נט נאמר ס רבי סא אמר רבי מנא סב ליתא סג מני סד ליתא סה ליתא סו ואנן אמרין סז רבי יהודה בר יחזקאל אמר סח ליתא

מורה מקום

ים נוחלין
נגמר הדין
בפ' עלמו בבלי
פ' לולב וערב'
פ"ק דתענית ירושל' ב"ר פ' י"ג וכל הסוגי' ועיין ס"פ סד' תענית הללו

מאיר נתיב

* הסדה יהושע מבאר ביאור וז"ל תני רב הושעיא והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים ליתא במדרש רבה והיו לאותות אלו שבתות ולמועדים אלו רגלים ולימים אלו ראשי חדשים ולשנים (נ"ל ושנים) אלו עבור השנים ולזה אתא ר' הושעיא נסייע לרב ושמואל שאמרו שצריך לומר ברכת מועד והשיאנו ותמן משום דלא גרע ממועדים ורגלים אחרים שהרי השוון הכתוב בוהיו לאותות ולמועדים לימים ושנים עכ"ל. — ** וכן הוא בש"ס דילן ברכות דף נ"ט ע"ב. — *** כנוסחת המהרש"ם כן הוא בירו' תענית וברא"ש רבה פ' י"ג ובערוך ערך קרמיד מביא גם כן דברי הירו' דהכא ופירש קליקולי שהם בלשון רומי לעורות קטנות ולא כמוסף הערוך שפירש בלשון יוני רעפים של חרס לכסות הגגות.

מהו (איוב לו) כי יגרע נטפי מים שממניען זו מזו] א כד"א (ויקרא כז) ונגרע מערכך. א"ר יודן שהוא מורידן ב במדה שנא' (איוב כח) ומים תכן במדה. ר' יוסי בר יעק' סליק מבקרא לר' יודן מגדלאה ג עד דו תמן נחת מיטרא ושמע קליה ואמ' ד אלף אלפין ורבו ה רבוון [תושבחות אנו] ו חייבין להודות לשמך מלכנו על כל טפה וטפה שאתה ז מוריד לנו שאתה גומל טובה לחייבים א"ל הדא מנא לך א"ל הכין הוה ר' סימון [רבי] ח מברך על ירידת גשמי'. [תניא] ט וכמה גשמים ירדו ויהא בהם כדי רביעה מלא כלי י של מחרישה של ג' טפחים ד"ר מאיר. ר' יהודה או' בתחלה טפח ובשנייה טפחיים ובשלישית ג' טפחי'. תני ר"ש בן אלעזר או' אין לך טפח יורד מלמעלה שאין התהום יא מעלה כנגדו שני טפחים מאי טעמ' (תלים מב) תהום אל תהום קורא לקול צנוריך. וא"ר לוי המים העליונים זכרים והתחתוני' נקבות מאי טעמ' יב (ישעי' מה) תפתח ארץ וגו' [תפתח ארץ] יג כנקבה הזאת שהיא פותחת לפני הזכר. (שם) ויפרו ישע זו פרי' ורביה (שם) וצדקה תצמיח יחד זו ירידת גשמים (שם) אני ה' בראתיו לכך בראתיו יד לתקונו ולישובו של עולם. ר' אחא תני לה בשם רשב"ג למה נקראת טו שמה רביעה שהיא רובעת את הארץ. ר' חנינא בר איקא טז בשם רב יהודה שרשי חטה בוקעין בארץ חמשים (כ"ב: נ"א שלש אמה] אמה. שרשי תאנה רכים בוקעין בצור. תני רשב"א יז או' אין הארץ שותה אלא לפי חיסומה. א"כ מה יעשו יח שרשי חרוב. מה יעשו שרשי שקמה. אמ"ר חנינא אחת לל' יום תהום עולה ומשקה אותן יט. מ"ט כ (שם כז) אני ה' נוצרה לרגעים אשקנה. א"ר זעירא תני כא ראה זול בא לעולם. ושובע בא לעולם. נהר מספיק למדינה או' ברוך הטוב והמטיב. * אמרו לו מת אביו או' ברוך דיין האמת מת והורישו או' ברוך הטוב והמטי':

בנה בית חדש וקנה כלים חדשים וכו': א"ר חייא בר אבא לא סוף דבר חדשים אלא אפי' שחקים כאלו הן חדשים לו. ר' יעקב בר זבדי בש"ר חייא בר אבא אמ' קנה או' ברוך שהחיינו. נתן לו [במתנה] כב או' ברוך הטוב והמטיב. ר' בא אבוה דר' אבא מרי כג בש"ר אחא קנה או' ברוך שהחיינו כד. ניתן לו או' ברוך הטוב והמטיב. לבש בגדים או' ברוך מלביש ערומים. [תני] כה העושה סוכה לעצמו או' אשר קדשנו לעשות סוכה. לאחרים אומ' לעשות כו סוכה לשמו. נכנס לישב בה ברוך א"ק לישב בסיכה. [ושהחיינו] כז. משברך כח עליה ליל י"ט הראשון אין צריך לברך עליה עוד מעתה. העושה לולב לעצמו או' א"ק לעשות לולב. לאחר לעשות לולב לשמו. כשהוא נוטלו או' על נטילת לולב ושהחיינו כט ומברך בכל שעה ושעה שהוא נוטלו. העושה מזוזה לעצמו או' לעשות מזוזה. לאחר לעשות מזוזה לשמו. כשהוא קובעה או' א"ק לקבוע מזוזה ל. העושה תפלין לעצמו או' לעשות תפלין. לאחר או' לעשות תפלין לשמו. כשהוא לובשן לא או' על מצות תפלין. העושה ציצית לעצמו או' לעשות ציצי'. לאחר או' לעשות ציצי' לשמו. נתעטף בו או' א"ק להתעטף בציצית. התורם והמעשר או' ברוך אקב"ו להפריש תרומה ומעשרות לב. לאחרי' לג או' להפריש תרומה ומעשרות לשמו. השוחט צריך לומ' אקב"ו על השחיטה. המכסה או' על כסוי הדם. * המל צרי' לומ' אקב"ו על המילה. אבי הבן אומר אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. העומדים שם צריכין לו' כשם שהכנסתו לברית כך לד תכניסהו לתורה ולחופה. המברך צריך שיאמ' לה ברוך אשר קדש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות זרע קדש שארנו משחת [למען בריתו אשר שם בבשרנו] לו בא"י כורת הברית. מצות אימתי מבר' עליהן ר' יוחנן או' * עובר לעשייתן. רב הונא אמ' בשעת עשייתן אתיא דרב הונא כשמואל דא"ר יוסי בר לז בון בשם שמואל כל המצות טעונות ברכה בשעת עשייתן חוץ מתקיעה וטבילה. ויש או' [אף] לח קידושי' בבעילה. א"ר יונה אית לך חורי תפלין של יד עד שלא יחלוץ ושל ראש עד שלא ייבה לא ייבת מן דייבת הוא ייבת. שחיטה מאימתי לט הוא מברך עליה ר' יוחנן אמ' עובר

ה"ג מהו כי יגרע נטפי מים שאתה ממניען זו מזו כדאמרי' בפ"ק דבב' בתרא שאלמלא שתי טיפין יוצאות בדפוס אחד משטעטות את הארץ: שהוא מורידן במדה שאם העבים לקחו מים יותר ממה שצריך לארץ גורע מן המי' מלהוריד אלא הצורך לארץ: כדי רביעה להרבין העפר: בתחלה שלא נעבדה מחמת קושיה: שנייה שהיא שניה לה בקושי: שלישית שהרשוה והיא עבודה ובב"ר פ' י"ג גר' הכי בקשה טפח ובבינונית טפחים ובעבודה ג' טפחים. ובגמ' דילן פ"ג דתענית גר' עד כמה יהו הגשמי' יורדים ויהו פוסקין מתעניתן בחרבה טפח בבינונית טפחיים בעבודה ג' טפחים ופי' התוספות בחרבה טפח שלא נחרשה בשנה זו. בינונית שנחרשה פעם א'. עבודה שנחרשה שתי פעמים בשנה זו: כלי מחרישה שמעמיק ג' טפחים כדאמרי' בעלמא שלשה טפחים של עומק המחרישה. וכ"ל דר' יהודה בא לפרש דברי ר"מ: תהום אל תהום קורא לקול צנוריך תהום אל תהום הרי [כ"ב: לקול צנורות הבאי' מלמעלה כנגד כל צנור וצנור תהום אל תהום קורא לחברו ושניהן מעלים מים כנגדו] צנוריך הם הגשמים שבאים בכל נקב ונקב שבעבי' כמו צנור: לפי חיסומה כפי חוזקה: בוקעי' בארץ כלו' יונקי' מן הארץ. שרשי חרוב ושרשי שקמה תנן בפ' לא יחפור דאזלי' עד תהומי' אמה: לרגעים אשקנה לשון מרגוע לשון הפסקה שהמטר אינו יורד: אין צריך לברך עליה עוד על הסוכה אבל על הרגל מברך ולעיל פ' מי שמתו מפ' טעמיה דסוכה נוהגת בלילות כבימים ולול' שום הפסקה במצות ובחד יומא אריכתא דמי ולא קי' לן כוותיה: וכל הני ברכות דקתני הכא דבשעת עשיית המצוה מברך לעצמו וכן לאחרים דאמרינן דבשעת עשיית הסוכה מברך לעשות סוכה ולאחרים מברך לעשות סוכה לשמו וכן בלולב וכן בציצית וכו' דלא כהלכתא מיהו דדוק' בשחיטה הוא דיברך בין לו בין לאחרים דבשעת עשייתה היא גמר המצוה וכן במילה אבל איך דקתני הכא דלאו בעשייתן איתעבידא מצוה אלא הכשר מצוה הוא דקא עביד לא מברך וגבי סוכה בשעה שדר בה הוא דקא עבד מצוה ומקמי הכי לא מברך וכן בלולב וביוצא בו והכי מסקי' בפ' התכלת וכן פסק הרא"ש ז"ל בהי' ציצית וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ' י"א דהי' ברכות ובפ' לולב וערבה אמרי' דשהחיינו דוק' מברך בשעה שעשה הסוכה וכן בלולב: [כ"ב: ידיד מבטן יצחק קרי הכי ע"ש אשר אהבת. מבטן דקודם שנולד נתקדש למצוה זו דכתי' אבל שרה תלד לך והקימותי את בריתי אתו והיינו מילה: בשארו בבשרו שם חק של מילה: וצאצאיו אחריו חתם באות דהיינו יוד דעטרה כמין יוד של שדי: שארנו משחת דכתי' גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור וכו']: עובר לעשייתן מפ' לה בפ"ק דפסחים קודם לעשייתן: חוץ מתקיעה אתרוייהו קאי בין למ"ד עובר בין למ"ד בשעת עשייתן דלבתר תקיעה מברך ומפ' טעמ' בפ"ק דפסחים דשמא לא יעלה לו תקיעה ונמצא ברכה לבטלה ולא מצי תקע ומברך אלא אחר שתקע הוא דמברך ולא קי"ל הכי דהא לשמוע קול שופר קא מברך ועל השמיעה וההאזנה הוא דמברך בין יתקע הוא בין אחרים: וטבילה דלא מצי טביל ומברך דהא ערום הוא אלא אחר שעלה מן הטבילה הוא דמברך כדגרסי' בפסחים דאחר הטבילה הוא דמברך ופי' הגאונים ז"ל דמטבילת גר קיימא * דהכתי' גברא לא חזי כדאמרי' פ' שלשה שאכלו בגמ' דילן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול אבל נדה וחב מברכין קמי טבילה כדתנן נדה קולה לה תלה ומברכת: קידושין בבעילה מי שמקדש בבעילה לא מברך ברכת אירוסין אלא אחר שבעל וכת' הרמב"ן ז"ל דהיינו טעמ' דאין לברך אלא כשהמצוה מזומנת לפניו ובאותה שעה אין לברך משום ולא יראה בך ערות דבר ולא הצריכוהו חכמים לבעול הוא בבגדו והיא בבגדה ולהתכסות ע"כ: ואית לך חורי יש לך אחרת שאינו מברך בשעת עשייה ולא לאחר עשייה' אלא קודם עשייתה: עד שלא יחלוץ מברך לשמור חוקיו כדאית' בפ' היה קורא: ושל ראש כשאין לו אלא תפלה של ראש נמי אין לברך בשעת הנחה אלא קודם דהא עד שלא נחנה לא נחנה ומשנחנה הא נחנה ואין מקום לברך בשעת הנחה דבבר

נוסח דפוס וויניציאה

א שאת מוריד לנו שאת ממנימען ע מזו. כי יגרע נטפי מים. כד"א וכו'
ב יודן ולא עוד שהוא מורידן
ג ר' יודן מגדליא
ד אמר
ה וריב י
ו ליתא
ז שאת [וכ"ל]
ח ליתא
ט ליתא
י מלא כלי מחזיק שלשה טפחים
יא שאין הארץ
יב טעם
יג ליתא
יד בראתיה
טו ולמה נקרא
טז יקא
יז רבי ישמעאל בן אלעזר
יח יעשה
יט אותו
כ ומה טעמא
כא הכי תמן
כב ליתא
כג דרבי בא אמרי
כד ברוך שהגיענו לזמן הזה
כה ליתא
כו לעשות לו סוכה לשמו
כז ליתא
כח משהוא מברך
כט ואפר החיינו
ל אקב"ו על מצות מזוזה
לא לובש
לב ומעשר [וכ"ל]
לג לאחר
לד כן
לה צריך לומר
לו ליתא
לז בי ר'
לח ליתא
לט אימתי

מאיר נתיב

° אבל התוספות פסחים דף ז' ע"ב ד"ה מ על הטבילה כתבו בשם י"מ דבכל טבילות קאמ' דגברא לא חזי דקודם שירד למים אינו צריך לברך דילמא משום בעתותא דמיא מימנע ולא טבל עכ"ל וכן פסקו ההל' גדול' מביאם הגה' מיימוניות פ' י"א מהלכות ברכות ס"ק א'.

מורה מקום

בבלי בפרק

ר' אליע' דמיל'

פ' לולב הגזול ופרק הקומץ רבה ופ"ק קמא דפסחים

עובר לשחוט ר' יוסי בן נהוראי או' משישחוט. למה שמא תתנבל שחיטתה. מעתה משיבדוק א * חזקת בני מעים כשרים דתני' ב שחטה ונטלו הזאבים [בני] ג מעיה כשרה. וחש ד [לומ'] ה שמא נקבו. א"ר בא ו בשם רבנין דתמן ז בני מעים בחזקת כושר:

מתני' מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה. הצועק ח לשעבר הרי זו ט תפלת שוא. כיצד היתה אשתו מעוברת ואמ' יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא. היה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר ואמ' י יהי רצון שלא יהא יא [זה] יב בתוך ביתי הרי זו תפלת שוא. הנכנס יג לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בן עזאי או' ארבע שתים בכניסתו ושתים ביציאתו ונותן הודייה לשעבר וזועק לעתיד לבא:

גמ' ר' ינאי יד אומר ביושבת על המשבר [היא מתני'] טו הא קודם לכן יצלי על שם (ירמיה יח) הנה כחומר ביד היוצר. ר' יהודה בן פזי בש"ר ינאי טז עיקר עבורה של דינה זכר היה * ומאחר יז שנתפללה יח נעשית נקבה הה"ד יט (בראשית ל) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה כ. וא"ר יהודה בן פזי בש"ר ינאי כא אמנו רחל ° מנביאות הראשונות היתה אמרה עוד אחר יהא ממני הה"ד (שם) יוסף ה' לי בן אחר בנים אחרים לא אמרה אלא [אחר] כב עוד אחר יהא ממני:

היה בא בדרך וכו': מהו אומ' בטוח אני שאין אלו בתוך ביתי. הלל הזקן היה או' (תהלים קיב) משמועה רעה לא יירא [נכון לבו בטוח בה' לנכון לבו בטוח בה' משמועה רעה לא יירא] כג:

הנכנס לכרך מתפלל וכו': [תני] כד בכניסתו מהו או' יהי רצון מלפניך ה' אלהי ו"א שתכניסני לכרך הזה כה לשלום. ביציאתו או' מודה אני לפניך ה' אלהי ו"א שהוצאתני וכו':

שם בן עזאי או' מברך ארבע שתי' בכניסתו ושתים ביציאתו: * [תניא] כו בכניסתו הוא או' יר"מ ה"א ו"א שתכניסני לכרך הזה כז לשלו'. נכנס או' מודה אני לפניך ה"א ו"א [שהכנסתני לכרך הזה לשלו' וכשם] כח שנכנסתי [לכרך הזה] כט לשלום כן יר"מ שתוציאנו מתוכו לשלו'. כשיצא או' יר"מ ה"א ו"א שתוציאני מכרך הזה ל לשלו'. יצא או' מוד' אני לפני' ה"א שהוצאתני [מכרך הזה לשלום וכשם שהוצאתני מכרך הזה] לא לשלו' כן יר"מ שתוליכני לביתי לשלו' או' למקום פלו' לשלו'. הדא דתימ' במדור של גוים לב אבל בישראל אין צריך לברך ואם לג היה מקום שהורגין שם. אפי' במדור לד ישראל צריך לברך. הנכנס לה לבית הכסא מברך שתים אחת בכניסתו וא' ביציאתו. בכניסתו מהו או' כבוד לכם המכובדים משרתי קדש דרך הארץ לו הוא פנו דרך [פנו דרך] לז ברוך האל הכבוד. כשיצא לח מהו או' ברוך אשר יצר את האדם בחכמה וכו'. נכנס למרחץ מתפלל שתים אחת בכניסתו וא' ביציאתו. בכניסתו או' ירמ"ה א' ו"א שתצילני משריפת האש ומהיזק החמין ומן המפולת ואל יארע דבר בנפשי ואם יארע תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ותצילני מזה לט ומכיוצא בו לעתיד לבא. כשהוא יוצא או' מודה אני לפני' ה"א וא"בתי שהצלתני מן האור [ומהזק החמין ומן המפולת כן יר"מ ה"א ו"א שאגיע לביתי לשלום] מ. א"ר אבהו הדא דתימ' מא במרחץ שהיא נסוקת אבל במרחץ שאינה נסוקת אינו אומ' אלא מהזק החמין בלבד. ר' חלקיה ור' סימון בשם ריב"ל תפלת המרחץ אינה טעונה עמידה:

מתני' חייב [אדם] מב לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה שנא' (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע בכל נפשך ואפי' נוטלין מג את נפשך. בכל מאדך בכל ממונך. ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו מאד מאד:

גמ' ר' ברכיה בש"ר לוי על שם (תהלים צב) ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על העליונה. בנוהג שבעולם מלך ב"ו יושב ודן כשהוא נותן דימוס הכל מקלסין אותו וכשהוא נותן ספקולא הכל מרננין אחריו למה ששטף בדינו אבל הב"ה אינו כן אלא ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך על העליונה מד. ר' חונה בשם ר' אחא (שם קא) * לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה אמ' דוד לפני הב"ה אם חסד אתה עושה עמי אשירה ואם משפט אתה עושה עמי אשירה בין כך ובין

שם

דכבר נעשית המצוה ועדיין לא נגמרה הברכה הילכ' מבר' קודם שמניחן על הראש: עובר לשחוט קודם שישחוט: משיבדוק שמא הוא טרפה לדידך דאמרת דאין לברך עד שישחט: ומשני חזקת בני מעי' כשרי':

מתני' מברך על הרעה דיין האמת ואפי' תהא הרעה מעין הטובה כדמפ' בגמ' דילן דשקל בידקא בארעיה דאף ע"ג דלסוף משבחא ארעיה השת' מיהא רעה היא: על הטובה מברך הטוב והמטי' אע"פ שהיא מעין הרעה וכגון דאשכח מציא' דאע"ג דאפשר דרעה היא דשמע בה מלכא ושקל לה מיניה ואפשר שיסתכן ע"י עלילות השת' מיהא טובה היא: הצועק לשעבר שמתפלל עליו כדמפ' ואזיל: הנכנס לכרך המהלך בדרך וצריך לעבור בדרכו בכרך ושם מצוין מושלים רעים ומבקשים עלילות: אחת בכניסתו מתפלל שיכנס לשלום: ביציאתו מתפלל שיוציאנו הב"ה לשלום: ארבע כדמפ' נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד כדמפ' בגמ' ונמצאו ארבע:

גמ' ביושבת על המשבר היא מתני' דהוי תפלת שוא: עיקר עיבורה של דינה זכר היה ואין מזכירין מעשה נסים °°: לנכון לבו בטוח בה' משמועה וכו' כהלל הזקן שבטח בחסידתו: אפי' במדור ישראל וכו' דזימנין דלא מיתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא: כבוד לכם המכובדים אל המלאכי' המלוין אותו הוא אומ' של' כי מלאכיו יצוה לך: שאינה נסוקת כגון חמי טבריא:

מתני' חייב אדם לברך על הרעה כגון שמת לו מת מברך עליה בלב שלם כשם שעל הטובה מברך בשמחה: ביצר הטוב שאין יצר הרע חולק עליו: וביצר הרע היינו על הרעה: בכל מדה ומדה בין מדת טובה ובין מדת פורענות:

בבלי בפרק

גמ' דימוס לחמים: ספקולא מיתה: לעולם ידך על העליונה הילכך מברך

נוסח דפוס וויניציאה

א משיבדו' הסימנין ב תני ג ליתא ד וחושש ה ליתא ו רבי בא ז דתמן בני מעים היא מתניתא יהודה בן פזי בחזקת כושר ח והזועק ט זה י אמר יא יהיה יב ליתא יג נכנס יד רבי ינאי אומר טו ליתא טז ר' בשם דבית ינאי עיקר יז מאחר יח שנתפללה רחל יט הדא היא כ דינה מאחר שנתפללה רחל נעשית נקבה. ואמ' רבי יהודה וכו' כא בשם דבית רבי ינאי כב ליתא כג ליתא כד ליתא כה זה כו ליתא כז זה כח ליתא כט ליתא ל זה לא ליתא לב הדא דאמר במדורה גוים לג אם לד במדורת לה נכנס לו ארץ לז ליתא לח כשהוא יוצא לט מזו מ ליתא מא הד"א מב לית' מג אפילו נוטל מד ידך לעליונה

מאיר נתיב

° בספרי' הנדפסים איתא "הסימנים" וט"ס הוא וכן נראה בבירור מהסוגיא הגמ' שלא בבדיקת הסמני' אלא בבדיק' בני מעיים קמיירי.

°° נראה מדברי המהרש"ם שהוא ז"ל סבר שר' יהוד' בן פזי בשם ר' ינאי חולק על ר' ינאי דפתח גמרא לנאי גיס' דאפי' קודם שיושבת על המשבר אל יתפלל ולא כן נראה בב"ר פ' ע"ב דשם איתא תניגא כילד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא. דבי ר' ינאי אמר ביושבת על המשבר הדא מתניתא אמר ר' יהוד' בן פזי אף על יושבת על המשבר יכול להשתנות הה"ד הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל (ירמיה י"ח) מה יוצר זה לאחר שיצר את הכלי שוברו ועושה אחר אף אני עושה כן אפי' על המשבר איתביה והכתיב ואחר ילדה בת. אמר להם עיקר ברייתו זכר היתה ומתפלתה של רחל שאמר' יוסף ד' לי בן אחר נעשה נקבה עכ"ל המדרש. וממנו נראה שר' יהודה בן פזי סבר שמזכירים מעשה נסים ואף על יושבת על המשבר יכול להשתנות אבל לפי זה קש' היאך פליג ר' יהוד' בן פזי דהוא אמורא על המשנה ונראה דמכח קושי' זו הגיה המהרש"ם את דברי המדרש ומפרש דברי הירו' כעין גמ' דילן ברכות דף ס' ע"א. ונראה והתבונן שלא הי' בנוס' המהרש"ם ומאחר שנתפללה רחל כמו שהוא בספרים הנדפסים ובמדרש רבה אלא רק מאחר שנתפללה והוא ג"כ ע"פ גמ' דילן דאמרו שם דהתפללה לאה על אחותה שתהא לפחות כאחת השפחות. ועוד יש להזכיר דלפי נוסחת מהרש"ם ר' יהוד' בן פזי אמר בשם ר' ינאי ולפי זה פירושו דאין מזכירין מעשה נסים עולה יפה כמו שאמרו בש"ס דילן (שבת דף ל"ב ע"א. תענית דף כ' ע"א) ר' ינאי לטעמיה דאמר לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו. נראה שר' ינאי סבר שאין להתפלל שיעשה לו נס. בשלומא לר' ינאי סתם שפיר דשמא אין כאן נס אלא בשיושבת על המשבר אבל אליבא דר' יהוד' בן פזי בשם ר' ינאי אם נפרש לפי דברי המדרש יש כאן נס גדול ולמה יתפלל על זה הלא מנכין מזכיותיו. לפיכך נראה שפירוש המהרש"ם עיקר וזה בא להשמיענו ר' יהוד' בן פזי בשם ר' ינאי דאין מזכירין מעשה נסים ואין להתפלל על הנס ובספרים הנדפסים כמו הספר מטה בדפוס זיטאמיר הגיהו על פי המדרש הנ"ל. ולא עלה בידם אבל נוסחת המהרש"ם ופירושו עיקר.

ובין כך לך ה' אומרה. א"ר תנחום' בן יהודה (תהלים נו) באלהים אהלל דבר בה' אהלל דבר בין על מדת הדין בין על מדת רחמים אהלל דבר. ורבנן אמרי' (שם קטז) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא בין כך ובין כך בשם א ה' אקרא. א"ר יורן בן פילא הוא שאיוב אמ' (איוב א) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך כשנתן ברחמים נתן וכשלקח ברחמים לקח ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו. א"ר אלעזר כל מקום שנ' וה' הוא ובית דינו בנין אב שבכולן (מ"א כב) וה' דבר עליך רעה. [תני (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך וכתי' (שם) את ה' אלהיך תירא] ב עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע כי אתה אוהב ואין אוהב שונא. עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט: * [תני] ג שבעה פרושין הן. פרוש שכמי. פרוש ד נקפי. פרוש ה קיזאי. פרוש מה נכייתה ו. פרוש אדע חובתי ואעשנה. פרוש יראה. ופרוש אהבה. פרוש שכמי [מחוי] ז טעין מצוותא על כתפא. פרוש נקפי אקיף לי ואנא עביד מצוה. פרוש קיזאי עביד חדא חובה וחדא מצוה ומקז ח חדא בחדא. פרוש מה נכייתא. מאי דאית לי אנא מנכי ואנא עביד מצוה ט. פרוש אדע חובתי ואעשנה. הידא חובתא עבדית דאעביד מצוה דכוותה. פרוש יראה כאיוב. פרוש אהבה כאברהם אין לך חביב מכולן אלא פרוש אהבה כאברהם אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב דכתיב (נחמי' ט) ומצאת את לבבו נאמן לפניך. א"ר אחא [שמא תאמר נ"ב: נ"א א"ר אחא והפסיד] י והפסיד אלא (שם) וכרות עמו הברית וגו'. אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו יא מאי טעמ' (תלים קט) ולבי חלל בקרבי. ר' עקיב' הוה קאים מתדן קומי טורנוס רופוס יב הרשע [כיון] יג דאתת יד ענת' דק"ש שרי קרי ק"ש וגחך א"ל סבא או טו חרש את או מבעט ביסורין את. א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא לא חרש אנא ולא מבעט ביסורין אנא אלא כל יומאי טז קריתי פסוק דין והוינא יז מצטער ואומ' אימתי יבואו שלשתן לידי ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך. רחמתיה בכל לבי ורחמתיה בכל ממוני. ובכל נפשי לא הוה בדיקא לי. וכדון דמטת בכל נפשי והגיע יח זמן ק"ש ולא אפלגה דעתי לפום כן אנא קרי וגחיך ולא יט הספיק לומ' [אחד] כ עד שפרחה נשמתו. [תני] כא נחמיה העמסוני כב שמש את ר' עקיבה עשרים ושתים שנה ולמדו אתין וגמין רבויין אכין ורקין מעוטין. א"ל מהו ההן דכתי' את ה' אלהיך תירא א"ל אותו ואת תורתו:

מתני' לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים. ולא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו. ולא יעשנו קפנדרי' ורקיקה מק"ו. כל חותמי ברכות כג שהיו במקדש היו [אומרין] כד מן העולם משקלקלו כה המינים ואמרו כו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרין מן העולם ועד העולם. [ועוד] כז התקינו כח שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנא' (רות ב) והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם [ואו' (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל] כט ואו' (משלי כג) אל תבוז כי זקנה אמך [ואו'] ל (תלים קיט) עת לעשות לה' הפרו תורתך ר' נתן או' הפרו תורתך עת לעשות לה':

גמ' תני המטי' מים הרי זה הופך [את] לא פניו כלפי צפון המסיך את רגליו הופך לב פניו כלפי דרום. א"ר יוסי בר לג בון הדא דתימ' לד מן הצופים ולפנים °. תני לה המסיך את רגליו לא יתן פניו למזרח ואחוריו למערב אלא לצדדי' ר' יהודה או' בשעת

מבכך בשמחה על הרעה: וה' דבר עליך רעה במיכיהו כתי' גבי אחאב וכתי' בההיא פרשת' ויצא הרוח וכו' ודרשו רוחו של נבות: [נ"ב: באת לשנוא לומ' מה בלע כי שמרנו משמרתו]: שאם באת לבעוט דדרך האוהבי' שבועטין ומקל ראשו זה לנגד זה ומזלזל בו: טעין מצוותא על כתפא כגון עלי סוכה וכיוצא בו ליוהרא: אקף לי ואנא אעביד מצוה שהיה מדבר עמו חברו ואמ' לו המתן לי שאני עושה מצוה ומורה שאין לו שעה פנויה אלא לעולם עוסק במצות: [נ"ב: אקף ל' ערבי המתן]: מה דאית לי אנא מנכי מה שיש לי לעשות מלאכה הרי אני מתבטל כדי לעשות המצוה. אלא יעשנה וישתוק: והפסיד בתמיה תעלה על דעתך לומ' שהפסיד על שלא היה יצר מקטרגו: עמו הברית אלבבו קאי אייצר הרע: הרש מכשף: לא הוה בדיקא לי לא נסיתי אותה: ואת תורתו ת"ח הלומדין תורתו והכי איתא בפ' שור שנגח ד' וה':

מתני' לא יקל אדם את ראשו לא ינהג קלות ראש ומפ' בפ"ק דיבמות דנפק' לן מדכתי' ומקדשי תיראו ומפ' התם אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בית המקדש קיים מנין ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמור' במקדש לעולם: כנגד שער המזרח חוץ להר הבית אשר שם חומה הנמוכה אשר לרגלי הבית במזרח לפי שכל השערים מכוונין זה כנגד זה שער מזרחי שער עזרת נשים שער עזרת ישר' פתח האולם וההיכל ובית קדשי הקדשים בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין: אפונדתו אזור חלול ונותנין בו מעות: מק"ו בגמ' מפ' ליה: קפנדריא שמקצר דרכו בב"ה לעשות נרכו ומפ' בגמ' דילן מאי קפנדריא אדמקיפנא אדרי איעול בהא: כל חותמי ברכות שבמקדש כל כהני' שלותי ציבור: היו אומרי' מן העולם פי' רש"י ז"ל במס' תענית אמרי' אין עונין אמן במקדש [נ"ב: אלא בשכמל"ו והטעם] דהמברך היה אומ' בסוף כל ברכה וברכה בא"י אלהים אלהי ישראל מן העולם חונן הדעת וכן בכולן והעונין היו אומרין בשכמל"ו כדאית' בגמ': ומשקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא זה ובשביל כן נתמעטה אמונה של העולם הבא [נ"ב: שהוא בסוף אלף ששי כדאית' בסוף ר"ה]: התקינו עזרא וסיעתו שיהו אומרין המברכין מן העולם ועד העולם חונן הדעת לומ' ששני עולמות יש להוציא מלב הכופרי' בתחיית המתים ולפי' מקראי דעזרא תקן דכתי' בספר עזרא קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם: שלום חברו בשם בשמו של הב"ה ולא אמרי' מזלזל הוא בכבודו של הב"ה בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ויליף לה מבועז דכתי' ה' עמכם והמלאך הסכים על ידו שאמ' לגדעון ה' עמך גבור החיל: ואומ' אל תבוז כי זקנה אמך למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם וגר' בגמ' דילן מאי ואומ' וכ"ת בועז מדעתיה הוא דעבד ת"ש ה' עמך גבור החיל וכ"ת מלאך הוא דקאמ' ליה לגדעון ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך ופי' רש"י ז"ל וכי תימ' בועז מדעתיה הוא דעבד ולא גמרינן מיניה ת"ש דגמרי' ממלאך שאמ' לגדעון וכו' וכי תימ' מלאך הוא דקאמ' ליה לגדעון כלו' לא שאל בשלומו ולא ברכו אלא בשליחות מאת המקום קאמ' לבשרו שהשכינה עמו ולא גמרי' מיניה ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוז את בועז לומ' מדעתו עשה אלא למוד מזקני ישראל כי יש לו על מי שיסמוך שנ' עת לעשות לה' ע"כ. ולמדנו מדבריו דאומ' דעת לעשות לה' קאי נמי הכא. ובעל הערוך ז"ל כת' אמרו רבנן התקינו שיהא אדם שואל שלום חברו בשם ואם אתה רואה שארך הזמן ונמשך הגלות אל תאמ' שזו התקנה לא היתה אלא בימות הראשונים ובעת מלכותן ועכשו אנו בזוים ושפלים ואין אנו חייבין בתקנה זו ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך. ואו' עת לעשות לה' הפרו תורתך פי' דקאי אתקנה דלעיל שהתקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם כלו' מן העולם הזה ועד העולם הבא דבשביל כבוד המקום הפרו התיקון שהי' מקודם והוסיפו ועד העולם ע"כ. רצה לומ' דאע"ג דאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ותקנה ראשונה נביאים ראשונים הוא דתיקון והיכי אתו עזרא וסיעתו לבטלה ומשני משו' צורך השעה דכבוד המקום בגלוה והיינו כדמפ' ר' נתן: הפרו תורתך עת לעשות לה' כדמפ' רבא בגמ' דילן מסיפיה לרישיה מדרים הפרו תורתך עת לעשות לה' ופי' רש"י ז"ל הפרו תורתו עושי' רצונו כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור במות משום דעת לעשות סייג וגדר בישר' לשם של הב"ה ה"נ הכא:

גמ' הופך פניו כלפי צפון המסיך רגליו נקבים גדולים וצריך שיכסה גופו ורגליו קרוי כן וביהודה מיירי שהיא כנגד כל ארץ ישראל ואם יפנה למזרח או למערב יהיה פירועו או שלאחריו או שלפניו לנגד ירושלם ופי' רש"י ז"ל ובלבד שלא יפנה כנגד ירושלם ממש בדרומה של ארץ יהודה: מן הצופים מקום שיכולין לראות משם הר הבית:

ר'

נוסח דפוס ווניציאה

א ובשם
ב ליתא
ג ליתא
ד ופרוש
ה ופרוש
ו מה הנכייה [וכ"ל]
ז ליתא
ח ומקזו
ט מאן דאית לי מהכי מנכי עבד מצוה
י ליתא
יא והרגו בלבבו
יב טונוס טרופוס
יג ליתא
יד דאתת
טו אי [וכ"ל]
טז יומי
יז והייתי
יח והגיעה
יט וגחך לא
כ ליתא
כא ליתא
כב עימסוני
כג הברכות
כד ליתא
כה ומשקלקלו
כו אמרו
כז ליתא
כח והתקינו
כט ליתא
ל ליתא
לא ליתא
לב הרי זה הופך
לג בי רבי
לד הדא דאמר מתניתא
לה ולפנים. רבי עקיבה או' בכל מקום ובלבד מקום שאין שם כותל תני המסיך וכו'

מאיר נתיב

° לפי נוס' ספרים הנדפסים ק' האיך פליג ר' יוסי בר בון שהוא אמורא ארבי עקיבא ור' יהודה וע"כ רצו המפרשי' להגיה ר' יוסי במקום ר' יוסי בר בון כדלקמן. ולפי נוס' מהרש"ם ר"י בר בון מפרש הברייתא וסובר כר' יוסי דלקמן והסופרי' והמדפי' הכפילו הדברים בטעות.

פרק היה נוטל בסוטה

בשעת המקדש. * ר' יוסי או' מן הצופים ולפנים. ר' עקיבא אומ' בכל מקום ובלבד מקום שאין בו כותל. 0 א"ר עקיבא נכנסתי אחר ר' יהושע לראו' המעשה אמרו ה לו מה ראית אמר להם ראיתיו יושב וצדו כלפי מערב ולא פירע עד שישב ולא ישב עד ששפשף ולא קנח בימין אלא בשמאל ואף ז שמעון בן עזאי היה או' כן נכנסתי אחר ר' עקיב' לראות המעשה אמרו לו מה ראית וכו' :

[ולא יכנס להר הבית וכו'] ג : תני לא יכנס אדם להר ד הבית במנעלו ובאבק שעל רגליו ומעותיו צרורין [לו] ה בסדינו ואפונדתו עליו מבחוץ מה טעם (קהלת ד) שמור רגלך כאשה תלך אל בית האלהים. ר' יוסי בר יהודה או' הרי הוא או' (אסתר ד) ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבא אל שער המלך וגו' אם ו לפני להה סרוחה כן לפני שער המקום עאכ"ו ז :

ולא יעשנו קפנדריא וכו' : [ק"ו] ח ומה ט אם נעילה שהיא של כבוד את אומר אסור רקיקה שהיא של בזיון עאכ"ו י :

[כל חותמי ברכות שהיו במקדש :] יא תני * לא היו עונין אמן במקדש ומה יב היו או' בשכמל"ו ומניין יג שלא היו עונין אמן במקדש ת"ל (נחמיה ט) ויברכו שם כבודך יד וגו' ומנין טו על כל ברכה וברכה ת"ל (שם) ומרומם על כל ברכה ותהלה :

[ועוד התקינו שיהא אדם שואל וכו'] טז : אמ"ר יהושע דרומיא * ג' דברים גזרו ב"ד של מטן והסכימו יז ב"ד של מעלן עמהן ואלו הן חרמה של יריחו ומגלת אסתר ושאלת יח שלום בשם. חרמה של יריחו (יהושע ז) חטא ישראל [וגם עברו את בריתי] יט ולא יהושע גזר. אלא מלמד שהסכימו ב"ד של מעלה עמהן. מגלת אסתר [דכתי'] כ (אסתר ט) קיימו וקבלו וגו'. רב אמר וקבל כתיב מלמד שהסכים כא [ב"ד של מעלה עמהן] כב. ושאלת שלום בשם [שנא'] כג (רות ב) והנה בועז בא מבית לחם וגו' ומנין שהסכים כד ב"ד של מעלה עמהן שנא' כה (שופטים ו) וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל. ר' אבון בשם ריב"ל אף המעשר שנ' (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' מהו עד בלי די ר' יוסי בש"ר שמעו' בר בא בש"ר יוח' דבר שאי אפשר לך כו לומר די הוא ברכה. ר' ברכיה ור' חלבו ור' אבא בר עילאי בשם רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר דיינו ברכות דיינו ברכות :

אל תבוז כי זקנה אמך : א"ר יוסי בר בון אם נתישנו דברי תורה בפיך אל תבוזה עליהן מאי טעמ' אל כז תבוז כי זקנה אמך. א"ר זעירא אם נזדקנה אומתך עמוד וגודרה כשם שעשה אלקנה שהיה מדריך את ישראל לפעמי רגלי' הה"ד (שמ"א א) ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה וגו' :

עת לעשות לה' וכו' : ר' 0 נתן מסרם הדין קריא כח הפרו תורתך עת לעשות לה'. ר' הלקיה בש"ר סימון העושה תורתו עתים הרי זה מפר ברית מ"ט הפרו תורתך עת לעשות לה'. תני רשב"י אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואת כט מקבל שכר כלן מאי טעמ' הפרו תורתך עת לעשות לה'. הילל הזקן היה או' * בשעה דמכנשי' בדר ובשעה דמבדרין כנוש. הוא היה או' ל אם ראית את התורה שהיא חביבה על ישראל והכל שמחין בה בדר. ואם לאו כנוש. א"ר אלעזר מה התינוק הזה צריך [לו] לא ליינק בכל שעה שביום. כך כל אדם שבישראל צריך [לו] לב לייגע בתורה בכל שעות שביום. ר' יונה בש"ר יוסי בן נזירא לג כל פטטיא בישן ופטטיא דאוריתא טבין. כל חרשייא טבין וחרשייא לד דאוריתא בישין. א"ר שמעון בן לקיש במגילת חסידים מצאו כתוב [אם] לה יום תעזבני יומים אעזבך. לשנים שיצאו א' מטבריא וא' מצפורי לו ופגעו זה בזה בהדא לז משכנא לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל נמצאו רחוקין זה מזה שני מילין. ולאשה לח שהיתה יושבת וממתנת לאיש כל זמן שהיה בדעתו להנשא עמה לט היתה יושבת וממתנת לו כיון שהפליג דעתו ממנה [הוא הלך ונשא אחרת עוד] מ היא מא הלכה וניסת לאחר : * תני בש"ר מאיר אין לך [כל] מב אחד מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום קורא את שמע ומברך לפניה ולאחריה ואוכל את פתו ומברך לפניה ולאחריה ומתפלל ג"פ של י"ח וחוזר ועושה שאר מצות ומבר' עליהן. וכן היה ר"מ או' אין לך אדם מישר' שאין המצות מקיפות אותו תפלי' בראשו ותפלי' בזרועו ומזוזה בפתחו מג ° ד' ציציות בטליתו מקיפו' מד אותו וכן הוא או' (תלים לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם הוא שדוד או' (שם קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדק' מה. וכשנכנס מו למרחץ ראה את עצמו ערום אמ' אוי לי שאני ערום מן המצות כיון שנסתכל מז במילה שלו התחיל לקלס להב"ה (שם יב) למנצח על השמיני' מזמור לדוד. א"ר אלעזר בש"ר חנינא * ת"ח מרבים שלום בעולם מאי טע' (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך [אל תקרי בניך אלא בוניך] מח °° :

הדרן עלך הרואה וסליקא לה מסכת ברכות בס"ד

ר' עקיב' או' בכל מקום ואפי' בח"ל : שאין בו כותל מקיף לו הבית הכסא וקי"ל כר' עקיב' כדאית' בגמ' דילן : אחר ר' יהושע שראיתיו שנכנס לעשות צרכיו : וצדו כלפי מערב שהיה נפנה בין צפון לדרום : את אומר אסור דגמרי' מסיני דכתי' של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא וכיון דתלי טעמו בהכי א"כ עזרה והר הבית נמי : ויברכו שם כבודך בשכמל"ו עונין : ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל סוף ברכה ותהלה צריך לרוממו ולענות בכבוד שמו. ברכה חונן הדעת רפאנו סלח לנו. תהלה תוארו ושבחיו כגון גומל חסדים קונה הכל אתה גבור אתה קדוש : אף המעשר דעזרא הסופר קנסינהו ללוים לפי שלא עלו עמו וצוה להביא כל המעשרות ללשכת בית ה' כדי שיהו הכהנים והלוים שוים במעשר ראשון כדכתי' והיה הכהן בן אהרן עם הלוים בעשר הלויים וכיון דקאמ' להו נביא לישראל הביאו את כל המעשר וגו' אלמא דהסכים על ידן כך פי' רש"י ז"ל בסוף מכות [כ"ג : ועוד דקדק שם רבנו ז"ל מדכת' הביאו את כל המעשר דקאי על מעשר ירק ואילן דאמרי' בנדרים דבימי חזקיהו איתקון] ויותר נכון לפר' דסבר ריב"ל כמ"ד מאליהן קבלו עליהן את המעשרות : שיבלו שפתותיכם שיאמרו שפתותיכם תר' נבול תבול מאמרה הלאי : ואל תבוזה עליהן שלא תחזור עליהן : אם נזדקנה אומתך אם נמאסו בהן קצת פרצות רמז לכלי ישן שהוא שבור קצת : מדריך את ישראל שהוא קצת דרים דמיתר : מסרם הדין קריא הפרו תורתך וכו' פי' במשנה : תורתו עתים שפעמים עוסק ופעמים אינו עוסק : בשעה דמכנשין בדר שאין חכמי הדור מרבילין תורה לתלמידים. בדר פזר אתה תורה לתלמידים : דמבדרין כנש שהגדולים שבדור מרבילין תורה כנס אתה ולא תטול שררה עליהן דאף זו לכבוד שמים הוא לאחוז במדת הענוה : לייגע בתורה בכל שעות וכו' דכתי' דדיה ירווך בכל עת : כל פטטיא בישין כל הדברים קשין ודבר בתורה טוב הוא : כל חרשייא טבין פי' הר"ז הלוי ז"ל מלשון והחרים יעקב והנכון דגר' בדלת ותר' והחרים יעקב ואלים יעקב : סביב ליראיו העושין מצות : ויחלצם מתרגמ' : ז' ביום ז' מצות שאני מקיים בכל יום תפלין בראשו ובזרועו ומזוזה וד' ציציות הרי כאן ז' : על משפטי צדקך זו ק"ש : על השמינית על ז' מצות שנלטוו בני נח היא מצוה שמינית ובגמ' דילן אמרי' על מילה שנתנה בשמיני : בוניך וקרית"ח שבונין העולם °°° או מלשון בינה דרים לה :

סליקא לה מסכתא ברחמי שמיא

נוסח דפוס וויניציאה

א אמר ב אף ג ליתא ד בכל ה ליתא ו אמ' ז על אחת כמה כמה לפני שער המקום ח ליתא ט מה י לא כל שכן יא ליתא יב מה יג מניין יד ת"ל קומו ברכו את ה' וגו' טו מניין טז ליתא יז והסכים יח ושאילת [וכו"ל] יט ליתא כ ליתא כא שהסכימו כב ליתא כג ליתא כד שהסכימו כה תלמוד לומר כו לו כז ואל כח מסרס קרא' כט ואתה ל וכן היה הלל או' לא ליתא לב ליתא לג גזירה לד כל עבין וכדביא לה ליתא לו ולמלוסורין לז בחדא לח ואשה לט כל זמן שהיתה בדעתו להסיע' לה מ ליתא מא היא היתה הלכה ונשא' מב ליתא מג בפתחו מילה בבשרו ד' ציצ' מד מקיפין מה אותו הוא שדוד אמר שבע ביום הללתיך על משפטי לדקך וכן הוא אומ' חונה מלאך וכו' מו נכנס מז שהביט מח ליתא

מאיר נתיב

° נוסחת הספרים הנדפסי' היכה עוג' יפה דאיך מביא עליהן הפסו' שבע ביום הללתיך הלא שמונה הם. וכנוס' המהרש"ם כן הוא מנחות דף מ"ג ע"ב ובתוספתא ברכות סוף פרק ו'.

°° בספרי' הנדפסי' ליתא אבל כנוסחת המהרש"ם כן הוא בג' דילן סוף המס'.

°°° וכמו שאמרו במשנה אבות פ' ה' וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם.

מורה מקום

בבלי בפרק שם

שם ותעני' פ' כ"ד

סוף מכות

פ' הכות' בבלי

פרק התכלת

בבלי בפרק